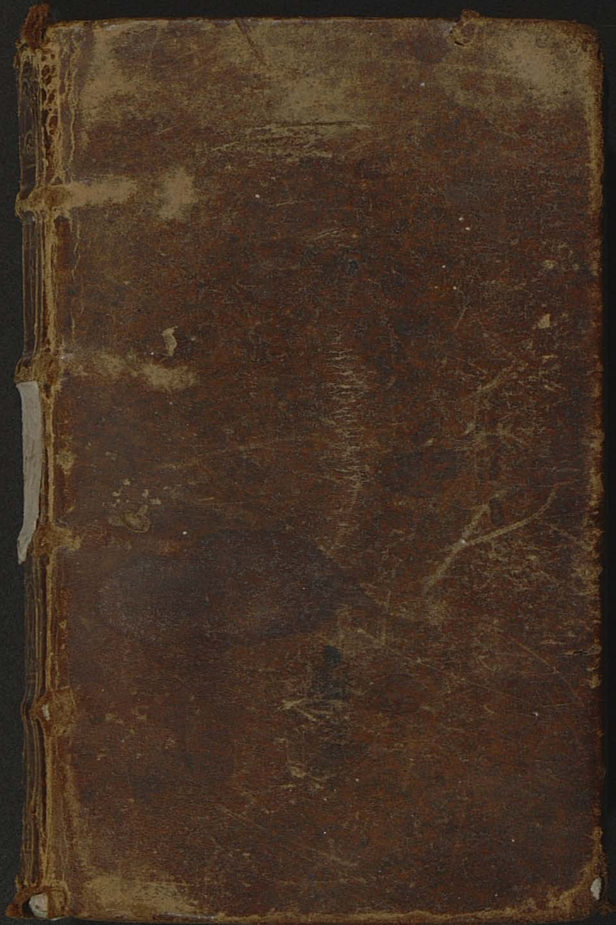
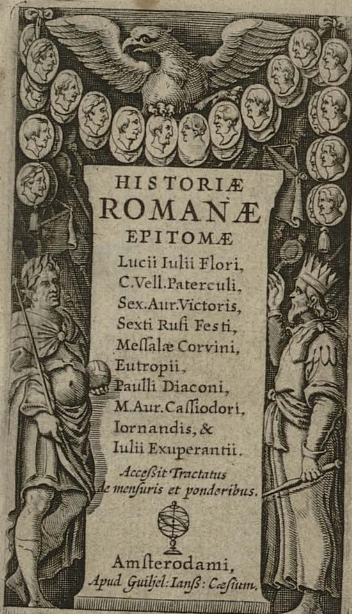

HISTORIÆ ROMANÆ EPITOMÆ

Lucii Iulii Flori,
C.Vell.Paterculi,
Sex.Aur.Victoris,
Sexti Rufi Festi,
Messalæ Corvini,
Eutropii,
Paulli Diaconi,
M.Aur.Cassiodori,
Iornandis, &
Iulii Exuperantii.

Accessit Tractatus de mensuris et ponderibus.

Amsterodami,
Apud Guiljel: Ianss: Cæsium.

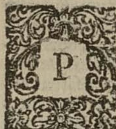
Anno cIↄ Iↄc XXV.

L. IVLII FLORI HISTORIÆ ROMANÆ LIBRI QVATVOR.

LIBER PRIMVS.

Prologus.

Opvlvs Romanus à rege Romulo usque Cæsarem Augustum, septingentos per annos, tantum operum pace, belloque gessit, ut si quis magnitudinem imperii cum annis conferat, ætatem ultra putet. Ita enim late ubique per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus, periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium, contendisse Virtus, & Fortuna videantur. Quare quum præcipue hoc quoque, sicut cetera, operæ precium sit cognoscere, tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis obrumpit, faciam quod solent, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar, nonnihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus, si pariter atque in semet universam magnitudinem ejus ostendero.

dero. Si quis ergo populum Romanum quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus, processusque ejus inveniet. Prima ætas sub regibus fuit, prope ducentos quinquaginta per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hæc erit ejus Infantia. Sequens à Bruto, Collatinoque consulibus, in Appium Claudium, Quinctum Fulvium consules, ducentos annos patet: quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum: ideo quis Adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum ducenti quinquaginta anni, quibus totum orbem pacavit. Hic jam ipsa juventa imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæculum nostrum haud multo minus anni ducenti: quibus inertia Cæsarum quasi consenuit, atque decoxit, nisi quod sub Trajano principe movet lacertos, & præter spem omnium, senectus imperii, quasi reddita juventute, revirescit.

De Romulo, primo Romanorum Rege.
Cap. I.

PRimus ille & Vrbis, & Imperii conditor Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de se sacerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, quum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit ex-

tingui, ſiquidem & Tiberinus amnem repreſſit: & relictis catulis lupa vagitum ſequuta, ubera admovit infantibus, matremque ſe geſſit. Sic repertos apud arborem, regis paſtor tulit in caſam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus. nam Lavinium patris Æneæ contempſerat. Ab his Amulius jam bis ſeptima ſobole regnabat, fratre pulſo Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur ſtatim prima juventæ face, patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: Ipſe fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus., mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auſpicaretur, & regeret, adhibuere piacula. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille ſex vultures, hic poſtea, ſed duodecim vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus ſpei, bellatricem fore: ita illi aſſuetæ ſanguine & præda aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis ſufficere vallum videbatur: cujus dum irridet anguſtias Remus, idque increpat ſaltu: dubium an juſſu fratris, occiſus eſt. prima certe victima fuit: munitionemque urbis novæ, ſanguine ſuo conſecravit. Imaginem urbis magis quam urbem fecerat. incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, Tuſcique paſtores, quidam etiam tranſmarini, Phryges, qui ſub Ænea, Arcades, qui ſub Euandro duce influxerant. Ita ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum: populumque

Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita : quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, præda fuêre : & hæc statim causa bellorum. Pulsi fugatique Vejentes. Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper opima de rege, Feretrio Iovi, manib. suis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem : nec dolo : sed puella pretium rei, quæ gerebant in sinistris, petierat ; dubium clipeos, an armillas. Illi ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clipeis obruêre. Ita admissis ad mœnia hostibus, atrox in ipso aditu pugna, adeo ut Romulus Iovem oraret, ut fœdam suorum fugam sisteret. Hinc templum, & Stator Iuppiter. Tandem sævientibus intervenêre raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœdusque percussum : sequutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit : juventus divisa per tribus, in equis, & in armis ad subita belli excubaret : consilium Reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate PATRES ; ob ætatem, SENATVS vocabantur. His ita ordinatis, repente, quum concionem haberet, ante urbem apud Capreæ paludem, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant

putant ob aſperius ingenium. ſed oborta tempeſtas, ſoliſque defectio, conſecrationis ſpeciem præbuere: cui mox Iulius Proculus fidem fecit, viſum à ſe Romulum affirmans, auguſtiore forma, quam fuiſſet; mandare præterea, ut ſe pro numine acciperent: QVIRINVM in cælo vocari; placitum diis, ut gentium Roma potiretur.

De *Numa Pompilio*. Cap. II.

SVccedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem, ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille ſacra, & ceremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, ceteraque ſacerdotia, annum quoque in duodecim menſes, faſtos dies, nefaſtoſque deſcripſit. Ille Ancilia atque Palladium, ſecreta quædam imperii pignora, Ianumque geminum, fidem pacis ac belli: in primis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cæleſtium ſiderum, cuſtos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quaſi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuria occupaverat imperium, religione, atque juſtitia gubernaret.

De *Tullo Hoſtilio*. Cap. III.

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius: cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem

disciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercita juventute, provocare ausus Albanos, gravem,& diu principem populum: sed quum pari robore frequentibus prœliis utrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiis, Curiatiisque, tergeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata commissa sunt. Anceps, & pulcra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo; ut distraheret hostem, simulat fugam: singulosque, prout sequi poterant, adortus, exuperat. Sic (rarum) unius manu parta victoria est: quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat. hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. Citavêre leges nefas: sed abstulit virtus parricidam: & facinus intra gloriã fuit. Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenate bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavêre fortunam. Sed rex callidus, ubi inclinare socios ad hostem videt, tollit animos quasi ipse mandasset. spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaq; hoste victo, ruptorem fœderis Metium Fufetium religatum inter duos currus, pernicibus equis distraxit: Albamque ipsam quamvis parentẽ, æmulam tamen, diruit, quum prius omnes opes urbis, ipsumq; populum Romam transtulisset: prorsus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suũ corpus rediisse rursus videretur.

De

De Anco Marcio. Cap. IV.

ANcus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus est, & interfluentem Vrbi Tiberinum ponte commisit: Ostiamque in ipso maris, fluminisque confinio coloniam posuit, jam tum videlicet præsagiens animo futurum, ut totius mundi opes, & commeatus illo veluti maritimo Vrbis hospitio reciperentur.

De Tarquinio Prisco. Cap. V.

TArquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultro petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingeniũ Italicis artibus miscuisset. Hic & senatus majestatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit: quamvis Attius Nævius numerum augeri prohiberet, summus augurio, quem rex in experimentum rogavit, fierine posset, quod ipse mente conceperat. Ille rem expertus augurio, posse respondit. Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare novacula possem. Augur, Potes ergo, inquit: & secuit. Inde Romanis sacer Auguratus. Neq; pace Tarquinius quam bello promptior. Duodecim namq; Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Inde fasces, Trabeæ, Curules, Annuli, Phaleræ, Paludamenta, Prætexta: inde, quod aureo curru quatuor equis triumphatur: Togæ pictæ, tunicæq; palmatæ: omnia denique decora, & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

De Servio Tullio. Cap. VI.

SERVIVS Tullius deinceps gubernacula urbis invadit: nec obſcuritas inhibuit, quamvis matre ſerva creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, viſa circa caput flamma promiſerat. Ergo inter Tarquinii mortem, annitente regina, ſubſtitutus in locum regis quaſi ad tempus, regnum dolo partum ſic egit induſtriè, ut jure adeptus videretur. Ab hoc Populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque collegiis diſtributus: ſummaque regis ſolertia ita eſt ordinata Reſpublica: ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſic maxima civitas, minimæ domus diligêntia contineretur.

De Tarquinio Superbo. Cap. VII.

POſtremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quam expectare: immiſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non melius egit, quam acquiſierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem ſalutaret, ſuper cruentum patrem, vecta carpento, conſternatos equos egit. Sed ipſe in Senatum cædibus, in omnes ſuperbia, quæ crudelitate gravior eſt bonis, graſſatus, quum ſævitiam

jam

jam domi fatigasset, tandem in hostes conversus est. Sic valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Suessa Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam, apud hostes hinc fides esset. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuncios consulenti quid fieri vellet, eminentia forte paparerum capita virgula decussit, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet. quæ superbia sic respondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit; quod quum inauguraretur, cedentibus ceteris deis (mira res dictu) restitêre Iuventas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum. Siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est caput: nec dubitavêre cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis Populus Romanus perpessus est, donec aberat libido; hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatissimæ feminæ, Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

Anacephalæosis de septem regibus.
Cap. VIII.

HÆc est prima ætas populi Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus

gibus septem, quadam fatorum industria, tam variis ingenio, ut Reipublicæ ratio, & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numa religiosius? ita res poscit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius! ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut Vrbem colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Iā vero Tarquinii ornamenta, & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem! Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosceret Respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio, nonnihil, immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

De mutatione Reipublicæ. Cap. IX.

IGitur Bruto, Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, popul. Romanus ad vindicandum libertatis, ac pudicitię decus, quodam quasi instinctu deorum cōcitatus, regem repente destituit, bona diripit, agrū Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & indice, & nomine. quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine, vel mora corrumperetur. CONSVLESQVE appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis
novæ

novæ gaudium inceſſerat, ut vix mutati ſtatus fidem caperent: alterumque ex Conſulibus, tantum ob nomen & genus regiū, faſcibus abrogatis, Vrbe dimitterent. Itaque ſubſtitutus Valerius Publicola, ex ſummo ſtudio annixus eſt ad augendam liberi populi majeſtatem. Nam & faſces ei pro concione ſubmiſit, & jus provocationis adverſus ipſos dedit: Et ne ſpecie arcis offenderet, eminentes ædes ſuas in plana ſubmiſit. Brutus vero favori civium, etiam domus ſuæ clade & parricidio velificatus eſt. Quippe quum ſtudere revocandis in urbem regibus liberos ſuos comperiſſet, protraxit in forum, & concione media virgis cæcîdit, & ſecuri percuſſit: ut plane publicus parens in locum liberorum adoptaſſe ſibi populum videretur. Liber jam hinc pop. Romanus, prima adverſus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro ſociis, tum pro gloria, & imperio, laceſſentibus aſſidue uſquequaque finitimis: quippe quum patrii ſoli gleba nulla, ſed ſtatim hoſtile pomœrium, mediuſque inter Latium & Tuſcos, quaſi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quadam per ſingulos itum eſt: & proximis quibuſque correptis, totam Italiam ſub ſe redigeret.

Bellum Etruſcum cum rege Porſena.
Cap. X.

PVlſis ex Vrbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porſena

rex

rex Etruſcorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, occupatoque Ianiculo ipſis urbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit. noviſſime etiam tanta admiratione perculit, ut ſuperior ultro cum pæne victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ niſi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles, poſtquam hoſtes undique inſtantes ſolus ſubmovere non poterat, ponte reſciſſo tranſnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mutius Scævola regem per inſidias in caſtris ipſius aggreditur: ſed ubi fruſtrato circa purpuratum ejus ictu tenetur, ardentibus focis injicit manum, terroremque geminat dolo. Vt ſcias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti juravimus. quum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri: ſed ne quis ſexus à laude ceſſaret, ecce & virginum virtus. Vna ex obſidibus regi data, elapſa cuſtodiam, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot tantiſque virtutum territus monſtris, valere, liberoſque eſſe juſſit. Tarquinii tandiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu ſua Brutus occidit, ſuperque ipſum mutuo vulnere expiravit; plane quaſi adulterum ad inferos uſque ſequeretur.

Bellum Latinum. Cap. XI.

LAtini quoque Tarquinios afferebant æmulatione, & invidia; ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Postumius ipse dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur cursu. Cossus equitum magister exuere frenos imperavit (& hoc novum) quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prœlii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit; duos in candidis equis, Castorem atque Pollucem nemo dubitarit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusque victoriam templa promisit: & reddidit plane quasi commilitonibus deis stipendium. Hactenus pro libertate: mox de finibus cum eisdem Latinis assidue, & sine intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt: Satricum atque Corniculum provinciæ. De Verulis & Bovillis; pudet, sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæsulæ, quod Carræ nuper; idem nemus Aricinum, quod Hercynius saltus: Fregellæ, quod Gæsoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolus quoque (pro pudor) victus, adeo gloriæ fuit, ut captum oppidum Cajus Marcius Coriolanus quasi Numantiam, aut Afri-

Africam, nomen induerit. Extant & parta de Antio spolia, quæ Mænius in suggestu fori, capta hostium classe, suffixit: si tamen illa classis: nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Æqui, & Volsci fuere, & cotidiani, ut ita dixerim, hostes. Sed hos præcipue Lucius Quinctius domuit, ille dictator ab aratro: qui obsessa, ac pæne jam capta Marci Minucii consulis castra, egregia virtute servavit. Medium erat forte tempus sementis, quum patricium virum innixum aratro suo, lictor in ipso opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugum misit. Sic expeditione finita, rediit ad boves rursus, triumphalis agricola. Fides numinum! qua velocitate! intra quindecim dies cœptum, peractumque bellum: prorsus ut festinasse dictator ad relictum opus videretur.

Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus. Cap. XII.

ASsidui verò, & anniversarii hostes ab Etruria Vejentes, adeo ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis superque idonea clades. Cæsi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus, & scelerato signatur nomine, quæ proficiscentes in prœlium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robu-

robuſtiſſima capta ſunt oppida : vario quidem eventu. Faliſci ſe ſponte dediderunt. Cremati ſuo igne Fidenates. Rapti funditus deletique Vejentes. Faliſci quum obſiderentur, mira viſa eſt fides Imperatoris, nec immerito : quod ludimagiſtrum, urbis proditorem, cum iis quos duxerat pueris, vinctum ſibi ultro remiſiſſet. Eam namque vir ſanctus, & ſapiens, veram ſciebat victoriam, quæ ſalva fide, & integra dignitate pararetur. Fidenæ, quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & diſcoloribus, ſerpentum in modum, vittis, furiali more proceſſerant : ſed habitus ille feralis, everſionis omen fuit. Vejentium quanta res fuerit, indicat decennis obſidio. Tunc primum hiematum ſub pellibus, taxata ſtipendio hiberna ; adactus miles ſua ſponte jurejurando, niſi capta urbe non remeare. Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non ſcalis, nec irruptione, ſed cuniculo, & ſubterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique viſa eſt prædæ magnitudo, ut ejus decimæ Apollini Pythio mitterentur: univerſuſque populus Romanus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Vejentes fuere; nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodve veſtigium? Laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.

Bellum Gallicum. Cap. XIII.

Hinc ſive invidia deûm, ſive fato, rapidiſſimus procurrẽtis imperii curſus,

parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus pop. Romano nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutum experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. GALLI SENONES, gens natura ferox, moribus incondîta, ad hoc ipsa corporum mole perinde armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium stragem, videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium obsidebant. Pro sociis ac fœderatis populus Romanus intervenit, missis ex more legatis: sed quod jus apud barbaros? ferocius agunt; exinde certamen. Conversis igitur à Clusio, Romamque venientibus, ad Aliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. Non Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu jam mœnibus urbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam aliâs apparuit vera illa Romana virtus. Quamprimum majores natu amplissimis usi honoribus, in forum coëunt; ibi devovente pontifice, diis se Manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu,

cultu, in curulibus ſellis ſeſe poſuerunt: ut quum veniſſet hoſtis, in ſua dignitate morerentur. Pontifices, & Flamines, quicquid religioſiſſimum in templis erat, partim in doliis defoſſa terræ recondunt, partim impoſita plauſtris ſecum auferunt. Virgines ſimul ex ſacerdotio Veſtæ, nudo pede fugientia ſacra comitantur. Tamen excepiſſe fugientes unus è plebe fertur Lucius Albinus, qui depoſitis uxore & liberis, virgines in plauſtrum recepit. adeo tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Iuventus vero, quam ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, duce Manlio arcem Capitolini montis inſedit, obteſtata ipſum quaſi præſentem Iovem, ut quemadmodum ipſi ad defendendum templum ejus concurriſſent, ita ille virtutem eorum numine ſuo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem primo trepidi, ne quis ſubeſſet dolus, mox ubi ſolitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt. Patentes paſſim domos adeunt: ubi ſedentes in curulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos Geniosque venerati; mox eoſdem, poſtquam eſſe homines liquebat, alioqui nihil reſpondere dignantes, pari vecordia mactant, faceſque tectis injiciunt: & totam urbem, igne, ferro, manibus, ſolo exæquant. Sex menſibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, ſed noctibus quoque omnia experti: quos tandem Manlius nocte ſubeuntes, clangore anſeris excitatus,

à ſumma rupe dejecit; & ut ſpem hoſtib. demeret, quanquam in ſumma fame, tamen in ſpeciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus eſt. Et ſtato quodam die per medias hoſtium cuſtodias, Fabium Pontificem ab arce demiſit, qui ſolemne ſacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio rediit: propitioſque deos renunciavit. Noviſſime quum jam obſidio ſua barbaros fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, idque ipſum per inſolentiam, quum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, ſuperbe victis increparēt, ſubito aggreſſus à tergo Camillus adeo cecîdit, ut omnia incendiorum veſtigia, Gallici ſanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus, ipſo tantæ cladis nomine, libet. Paſtorum caſas ignis ille, & flamma, paupertatem Romuli abſcondit. Incendium illud quid egit aliud, niſi ut deſtinata hominū ac deorum domicilio civitas, non deleta, nec obruta, ſed expiata potius, ſed luſtrata videatur? Ideo poſt aſſertam à Manlio, reſtitutam à Camillo Vrbem, acrius etiam vehementiuſq; in finitimos reſurrexit. Ac primum omnium illam ipſam Gallicam gentem non contentus mœnibus expuliſſe, quum per Italiam naufragia ſua latius traheret, ſic perſequutus eſt duce Camillo, ut hodie nulla Senonum veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati, quum ſingulari certamine Manlius aureum torquem Barbaro inter ſpolia detraxit. inde Torquati. Iterum Pontino

tino agro, quum in simili pugna Lucius Valerius insequente Gallo, sacra alite adjutus retulit spolia. & inde Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit: nequis extaret in ea gente, qui incensam à se Romanam urbem gloriaretur.

Bellum Latinum. Cap. XIV.

CONversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione imperii, infestos, tum vero contemptu Vrbis incensæ; quum jus civitatis, partem imperii, ac magistratuum poscerent, atque jam amplius, quam congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? quum alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quasi plus in imperio esset, quam in victoria: alter quasi monitu deorum, capite velato primam ante aciem Diis manibus se devoverit, ut in cõfertissima se hostium tela jaculatus novum ad victoriam iter, sanguinis sui semita, aperiret.

Bellum Sabinum. Cap. XV.

A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato consule, omnem eum tractum,

qua Nar ambit, fonteſque Velini, Adriatico tenus mari, igne, ferroque vaſtavit. Qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in poteſtatem, ut in utro plus eſſet, nec ipſe poſſet æſtimare, qui vicerat.

Bellum Samniticum. Cap. XVI.

PRecibus deinde Campaniæ motus, non pro ſe, ſed, quod eſt ſpecioſius, pro ſociis, Samnites invadit. Erat fœdus cum utriſque percuſſum: ſed hoc Campani ſanctius, & prius, omnium ſuorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam ſibi geſſit. Omnium non modo Italia, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima CAMPANIÆ plaga eſt. Nihil mollius cœlo; denique bis floribus vernat. Nihil uberius ſolo: ideo liberi Cereriſque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hîc illi nobiles portus, Cajeta, Miſenus, & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris otia. Hîc amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius, Ætnei ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompei, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, iis regionibus populus Romanus SAMNITES invaſit, gentem, ſi opulentiam quçris, aureis, & argenteis armis, diſcolori veſte, uſque ad ambitum armatam: ſi inſidiarum fallaciam, ſaltibus

fere

fere & montium fraude grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios, & Papirios Patres, eorumque liberos, ita subegit, ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maxime tamen nota, & illustris ex hac gente, clades apud Caudinas furcas Veturio Postumioq; Consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit: & ille mitteret omnes, vel occideret, sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit; ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & Consules statim magnifice voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles Papirio duce (horribile dictu) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit: & in congressu arsisse omnium oculos, hostis auctor fuit. nec prius finis cædibus datus, quam jugum & hostibus, & duci capto reposuerunt.

Bellum Etruscum & Samniticum.
Cap. XVII.

HActenus populus Romanus cum singulis gentium: mox acervatim, ta-

men sic quoque par omnibus fuit. Etruscorum duodecim populi, Vmbri in id tempus intacti antiquissimus Italiæ populus, Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repente conjurant. Erat terror ingens tot simul, tantorumque populorum. A latere Etruria infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, ante invius, plane quasi Calidonius, vel Hercynius, adeo tunc terrori erat, ut senatus Consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmisso exploraret accessus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia: refert totum iter. Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum sine periculo explicavit. Nam subito inconditos atque palantes aggressus est: captisque superioribus jugis, in subjectos suo more detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas è cælo, ac nubibus, tela mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria, nam oppressus in sinu vallis alter Consulum Decius, more patrio devotum diis Manibus obtulit caput: solemnemque familiæ suæ consecrationem in victorię pretium redegit.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho rege.
Cap. XVIII.

SEquitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine: sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id est,

id est, totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, una veluti ruina pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum majus theatrum: quod quidem causa miseræ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos forte celebrabant, quum adremigantem littori Romanam classem inde vident: atque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant: qui autem, aut unde Romani, nec satis norant. Aderat sine mora querelam ferens legatio; hanc quoque fœde per obscœnam, turpemque dictu contumeliam violant. ex hinc bellum. sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus: qui semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Levino consule, prima pugna: quæ tam atrox

fuit, ut Ferentanæ turmæ præfectus Obſidius invectus in regem, turbaverit, coëgeritque projectis inſignibus prælio excedere. Actum erat, niſi elephanti converſi in ſpectaculum belli, procurriſſent: quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore ſimul ac ſtridore conſternati equi, quum incognitas ſibi belluas amplius quam erant, ſuſpicarentur, fugam ſtragemque late dederunt. In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt, Curio, Fabricioque conſulibus. jam quippe belluarum terror exoleverat, & Cajus Minucius quartæ legionis haſtatus, unius proboſcide abſciſſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque & in ipſas pila congeſta ſunt, & in turres vibratæ faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operuere: nec ante cladi finis fuit, quam nox dirimeret: poſtremuſque fugientium ipſe rex à ſatellitibus humero ſaucius in armis ſuis referretur. Lucaniæ ſuprema pugna ſub Aruſiuis quos vocant, campis, ducibus iiſdem, qui ſuperius: ſed tunc ad totam victoriam, exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam aciem rurſus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui quum per ſtragem ſuorum percurrens, ſtridore quereretur, mater agnovit, & quaſi vindicatura exiluit; tum omnia circa quaſi hoſtilia gravi timore permiſcuit. ac ſi eædem feræ, quæ primā victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam ſine controverſia tradidere.

Nec

Nec vero tantum armis, & in campis, ſed conſiliis quoque & domi intra urbem cum rege Pyrrho dimicatum eſt. Quippe poſt primam victoriam rex callidus, intellecta virtute Romana, ſtatim deſperavit armis: ſeque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit: captivoſque indulgenter habuit, & ſine pretio reſtituit. Miſſiſque deinde legatis in Vrbem, omni modo annixus eſt, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum ſe probavit: nec alia magis, quam Tarentina victoria oſtendit, populi Romani fortitudinem, ſenatus ſapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obtritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hoſtibus ſuis immortui: omnium in manibus enſes, & relictæ in vultibus minæ, & in ipſa morte ira vivebat. Quod adeo Pyrrhus miratus eſt, ut diceret: O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis! Quæ autem eorum, qui ſuperfuerunt, in reparando exercitu feſtinatio? quum Pyrrhus, Video me, inquit, plane Herculis ſydere procreatum, cui quaſi ab angue Lernæo, tot cæſa hoſtium capita de ſanguine ſuo renaſcuntur. Quis autem ille ſenatus fuit? quum perorante Appio Cæco, pulſi cum muneribus ſuis ab Vrbe legati, interroganti regi ſuo, quid de hoſtium ſede ſentirent: Vrbem templum ſibi viſum, ſenatum regem eſſe confiterentur. Qui porro ipſi duces

ces vel in caſtris? quum medicum venale regis Pyrrhi caput afferentem, Curius remiſit: Fabricius oblatam ſibi à rege imperii partem repudiavit. vel in pace? quum Curius fictilia ſua Samnitico præferret auro: Fabricius decem pondo argenti circa Rûfinum conſularem virum, quaſi luxuriam cenſoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militia, victorem Populum Romanum fuiſſe? unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ, fortiſſimas gentes, opulentiſſimas urbes, uberrimaſque regiones in ditionem redegiſſe? Aut quid adeo fidem ſuperet, quod ſi principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prœlio Pyrrhus, totam trementem Campaniam, Lirim, Fregellaſque populatus, prope captam Vrbem à Præneſtina arce proſpexit: & à viceſimo lapide, oculos trepidæ civitatis, fumo, ac pulvere implevit. Eodem poſtea bis exuto caſtris, bis ſaucio, & in Græciam ſuam trans mare ac terras fugato, pax & quies & tanta adeo de opulentiſſimis tot gentibus ſpolia, ut victoriam ſuam Roma non caperet. Nec enim temere ullus pulchrior in Vrbem, aut ſpecioſior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma, vidiſſes: tum ſi captivos aſpiceres; Moloſſi, Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lucanus: ſi pompas, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque deliciæ.

Sed

Sed nihil libentius Populus Romanus aspexit, quam illas quas timuerat, cum turribus suis belluas: quæ non sine sensu captivitatis, summissis cervicibus, victores equos sequebantur.

Bellum Picenum. Cap. XIX.

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quod ultro persequi socios hostium placuit. Domiti ergo Picentes, & caput gentis Asculum, Sempronio duce: qui tremente inter prœlium campo, Tellurem deam, promissa æde, placavit.

Bellum Sallentinum. Cap. XX.

SAllentini Picentibus additi, caputque regionis Brundusium cum inclyto portu, Marco Attilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium templum sibi pastoria Pales ultro poposcit.

Bellum Volsiniense. Cap. XXI.

POstremi Italicorum in fide mansere Volsini, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos: qui libertatem à dominis datam, in ipsos erexerant: translataque in se republica, dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

De seditionibus. Cap. XXII.

HÆc est secunda ætas populi Romani & quasi Adolescentia: qua maxime viruit, & quodam flore virtutis

exarsit,

exarſit, ac ferbuit. Itaque inerat quædam adhuc ex paſtoribus feritas. quiddam ſpirabat indomitum. Inde eſt, quod exercitus Poſtumium Imperatorem, inficiantem, quas promiſerat prædas, facta in caſtris ſeditione, lapidavit: quod ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, quum poſſet: quod duce Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti conſulis faſces: inde, quod clariſſimos principes, quum adverſarentur voluntati ſuæ, exulatione multavit: ut Coriolanum colere agros jubentem; nec minus ille ferociter injuriam armis vindicaſſet, niſi quod jam inferentem ſigna filium, mater Veturia lacrymis ſuis exarmavit: ut ipſum Camillum, quod inique inter plebem & exercitum diviſiſſe Vejentem prædam videretur. Sed hic melior, obſeſſis in capta Vrbe conſuluit. & mox ſupplices de hoſte Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius æquo bonoque certatum eſt; adeo, ut relictis ſedibus ſolitudinem & interitum patriæ ſuæ minaretur.

Prima urbis diſcordia. Cap. XXIII.

PRima diſcordia ob impotentiam fœneratorum: quibus in terga quoque ſerviliter ſævientibus, in Sacrum montem plebs armata ſeceſſit: ægreque, nec niſi Tribunos impetraſſet, Menenii Agrippæ facundi & ſapientis viri auctoritate, revocata eſt. Extat orationis antiquæ ſatis efficax ad concordiam fabula, qua diſſediſſe inter ſe quondam humanos dixit artus,

quod

quod omnibus opere fungentibus, ſolus venter immunis ageret: deinde moribundos à ſe junctione rediiſſe in gratiam, quando ſenſiſſent, quod ejus opera redactis in ſanguinem cibis irrigarentur.

Secunda urbis diſcordia. Cap. XXIV.

SEcundam in Vrbe media decemviratus libido conflavit. Allatas à Grȩcia leges, decem principes lecti jubente populo conſcripſerant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota juſtitita: quum tamen traditos faſces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius eo inſolentiæ elatus eſt, ut ingenuam virginem ſtupro deſtinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris, quod ipſe compoſuerat. Itaque quum oppreſſam judicio filiam, trahi in ſervitutem videret Virginius pater; nihil cunctatus, in medio foro manu ſua interfecit: admotiſque ſignis commilitonum, totam eam dominationem obſeſſam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

Tertia urbis diſcordia. Cap. XXV.

TErtiam ſeditionem incitavit matrimoniorum dignitas; ut plebeji cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Ianiculo, duce Canulejo Tribuno plebis, exarſit.

Quarta urbis diſcordia. Cap. XXVI.

QVartam honorum cupido, ut plebeji quoque magiſtratus crearentur. Fabius

bius Ambustus duarum pater, alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat, alteram plebejo Stoloni. Hæc quodam tempore, quod lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, à sorore satis insolenter irrisa, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum & magistratuum consortium, quamvis invito senatui extorsit. Verum in his ipsis seditionibus principem populum non immerito suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit: interque hæc omnia nullius acrior custos, quam libertatis fuit, nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; quum ut in magno, & in dies majore populo, interim perniciosi cives existerent. Spurium Cassium, Agraria lege; Mælium, largitione, suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multavit. ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii dictatoris imperio in medio foro magister equitum Servilius Ahala confodit. Manlium vero Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altius se, & incivilius efferentem, ab illa, quam defenderat, arce dejecit. Talis domi, ac fori; talis pace belloque Popul. Roman. fretum illud Adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit: in qua totam, inter Alpes, fretumque, Italiam armis subegit.

L. FLO-

L. FLORI HISTORIARVM LIBER SECVNDVS.

Caput I.

DOMITA subactaque Italia, Populus Romanus prope quingentesimum annum agens, quum bona fide adolevisset: si quod est robur, si qua juventa: tum ille vere robustus & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Itaq; (mirum, & incredibile dictu, qui prope quingentis annis domi luctatus est (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum deniq; orbem terrarum bellis, victoriisque peragravit.

Primum bellum Punicum. Cap. II.

IGitur victor Italiæ Populus, quum à terra fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio silvas, interveniente flumine abrumpitur, paullisper substitit. Mox quum videret opulentissimam in proximo prædam, quodammodo Italiæ suæ abscisam, & quasi revulsam, adeo cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mole jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad cōtinentem suum revocanda bello videretur. Sed ecce ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit, quum de Pœnorum insolentia, fœderata Siciliæ civitas Messana

sana quereretur. Affectabat enim ut Romanus, ita Pœnus Siciliam; & eodem tempore, paribus uterque votis, ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem sollicitante præda; quanquam territaret novitas rei (tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, vereque terrester, ostendit nihil interesse virtutis; equis an navibus; terra an mari dimicaretur. Appio Claudio consule, primum, fretum ingressus est, fabulosis infame monstris, æstuque violentum: sed adeo non est exterritus, ut illam ipsam ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur: statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum regem tanta celeritate vicit, ut ille ipse se prius victum, quam hostem videret, fateretur. Duillio, Cornelioque consulibus, etiam mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quam cæsa silva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit; ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ in naves, atque mutatæ arbores viderentur. Prœlii vero forma mirabilis: quum illas celeres, volucresque hostium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longe illis nauticæ artes, detorquere remos, & ludificari fuga rostra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoste derisæ: coactique hostes quasi in solido decerne-

cernere. Victor ergo apud Liparas, mersa, & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit! quum Duillius Imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leve hujus prœlii damnum fuit. Alter consulum interceptus Cornelius Asina: qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore, fere omnia præsidia Pœnorum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum, sed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evasimus, qui lecta trecentorum manu, infestum & insessum ab hostibus tumulum occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum, & Leonidæ famam adæquavit: hoc illustrior noster, quod expeditioni tantę superfuit, & supervixit, licet nihil scripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia; serpente latius bello, in Sardiniam annexamque Corsicam transit: ubi & sic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omneis terra, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum. Nec decerant, qui ipso Punico

maris nomine, ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi paruisset, securi districta, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis, remisq; properatum est: tantusq; terror hostici adventus Pœnis fuit, ut apertis pæne portis Carthago caperetur. Prima, belli præmium fuit civitas Clypea: prima enim à Punico littore quasi arx & specula, procurrit. Et hæc, & trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est; quum quasi in vindictam Africæ, nata miræ magnitudinis serpens, posita apud Bragadam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui late circumtulisset, quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos aut cecidisset, aut haberet in vinculis, classemque ingenti præda onustam, & triumpho gravem, in Vrbem præmisisset; jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna est, tantum, ut plura essent Romanæ virtutis insignia: cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis, ad externa auxilia hostibus; quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur. Tum fœda clades, Romanisque usu incognita; vivus in manus hostium venit fortissimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitatis fuit. Nam nec Punico carcere in-
fractus

fractus est, nec legatione suscepta. Quippe diversa, quam hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, nec commutatione captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris sive crucis supplicio deformata majestas; imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior, infestiorque pro ultione Reguli, quam pro victoria fuit. Metello igitur consule spirantibus altius Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecîdit, ut nec amplius eam insulam concitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas, sic quoque magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Publio Claudio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat: ibi statim classe demersa, ubi ille præcipitari pullos jusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimurum jam in Italiam ultro navigantem cecîdit. Quantus ô tunc triumphus tempestate intercidit, quum opulenta præda, classis adversis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, insularum littora, implevit! Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate; interceptam tempestate victoriam, & trium-

& triumphum, periiſſe naufragio. Et tamen quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis, inſuliſque fruſtrarentur,& fluitarent, populus Romanus triumphavit. Lutatio Catulo conſule tandem bello finis impoſitus apud inſulas quibus nomen ÆGATES: nec major alias in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hoſtium claſſis, & in ea quaſi tota Carthago: quod ipſum exitio fuit. Romana claſſis prompta, levis, expedita, & quodam genere caſtrenſis; ad ſimilitudinem pugnæ equeſtris, ſic remis, quaſi habenis agebatur; & in hos vel in illos mobilia roſtra, ſpeciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio ſuo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excindendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Supervacuum viſum eſt in arcem, muroſque ſævire, quum jam in mari eſſet deleta Carthago.

Bellum Liguſticum. Cap. III.

PEracto Punico bello, ſequuta eſt brevis ſane, & quaſi ad recipiendum ſpiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide ceſſantium armorum, tunc primum poſt Numam clauſa fuit porta Iani: ſed ſtatim ac ſine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam Inſubres Galli, nec non & Illyrii laceſſebant. ſic de ſub Alpibus, id eſt, de ſub ipſis Italiæ faucibus gentes, deo quodam aſſidue incitante, ne rubiginem,

nem, ac ſitum ſcilicet arma ſentirent; denique ita cotidiani, & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant; nec aliter utraque gente, quam quaſi cote quadam populus Romanus ferrum ſuæ acuebat virtutis. LIGVRES imis Alpium jugis adhærentes inter Varum & Macram flumen, implicitoſque dumis ſilveſtribus, major aliquanto labor erat invenire, quam vincere. Tutum locis, & fuga, durum, atque velox genus, ex occaſione magis latrocinia, quam bella faciebat. Itaque quum diu multumque eluderent ſaltu, viis, latebris, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem Fulvius latebras eorum ignibus ſepſit: Bæbius in plana deduxit: Poſtumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur.

Bellum Gallicum. Cap. IV.

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quam humana erant: ſed experimento deprehenſum eſt, quippe ſicut primus impetus eis major, quam virorum eſt, ita ſequens minor, quam feminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam ſimile cum nivibus ſuis: quæ mox ut caluere pugna, ſtatim in ſudorem eunt; & levi motu, quaſi ſole, laxantur. Hi ſæpe & alias, ſed Britomaro duce, non prius ſoluturos ſe baltea, quam Capitolium aſcendiſſent, juraverant. Factum eſt. Victos enim Æmilius in Capitolio diſcinxit. Mox Aſtrionico duce vovere de no-

ſtrorum militum præda Marti ſuo torquē. Intercepit Iuppiter votum. Nam de torquibus eorum aureum trophęum Iovi Flaminius erexit. Viridomaro rege Romana arma Vulcano promiſerant: aliorſum vota ceciderunt. Occiſo enim rege Marcellus tertia poſt Romulum patrem Feretrio Iovi arma ſuſpendit.

Bellum Illyricum. Cap. V.

ILlyrii ſeu Liburnii ſub extremis Alpium radicibus agunt inter Arſiam, Titiumque flumen, longiſſime per totum Adriani maris littus effuſi. Hi regnante Teuta muliere, populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. Legatos quippe noſtros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, ſed ut victimas, ſecuri percutiunt: præfectos navium, igne comburunt, idque, quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cnæo Fulvio Centimalo duce, late domantur. Strictæ in principum colla ſecures, legatorum manibus litavere.

Bellum Punicum ſecundum. Cap. VI.

POſt primum Punicum bellum, vix quadriennii requies, ecce alterum bellum: minus quidem ſpatio (nec enim amplius quam decem & octo annos habet) ſed adeo cladium atrocitate terribilius, ut ſi quis conferat damna utriuſque populi, ſimilior victo ſit populus qui vicit. Pudèbat nobilem populum (ablatum mare, captæ inſulæ) dare tributa, quæ jubere conſueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram

ram patri juraverat : nec remorabatur. Igitur in cauſſa belli Saguntus deleta eſt, vetus Hiſpaniæ civitas, & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, ſed triſte monumentum, quam in libertatem communi fœdere exceptam, Annibal cauſas novorum motuum quærens, & ſuis, & ipſorum manibus evertit, ut Italiam ſibi rupto fœdere aperiret. ſumma FOEDERVM Romanis religio eſt : Itaque ad auditum ſociæ civitatis obſidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam novem menſibus feſſi fame, machinis, ferro, & igne, verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum : tum deſuper ſe ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro, & igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poſcitur. Tergiverſantibus Pœnis, dux legationis, Quæ, inquit, mora eſt ? Fabius : In hoc ego ſinu bellum pacemque porto : utrum eligitis ? Succlamantibus : Bellum ; Bellum igitur, inquit, accipite : & excuſſo in mediam curiam togæ gremio, non ſine horrore, quaſi plane ſinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. nam quaſi has inferias ſibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio, incendioque mandaſſent, ita manibus eorum, vaſtatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id geſſere bellum, exitio parentatum eſt. Igitur ubi ſemel ſe in Hiſpania movit illa

gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatumque Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflavit; statim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cælo missa, descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum, & Ticinum, valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus, saucius & ipse venisset in manus hostium Imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. Hic secunda belli Punici procella desævit, Sempronio consule. Tunc callidissimi hostes frigidum, & nivalem nacti diem, quum se ignibus prius, oleoque fovissent (horribile dictu) homines à meridie, & sole venientes, nostra nos hieme vicerunt. Trasimenus lacus, tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis, quippe nebula lacus, palustribusque virgultis tectus eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri. imminentem quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commissam aciem sequutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discursus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id est, pæne ultimum vulnus imperii, CANNÆ; ignobilis Apuliæ

liæ vicus, sed magnitudine cladis emersit: & quadraginta millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cælum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus Imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, quasi secundum cælum tenens vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium uter majore animo. Paulum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Aufidus; pons de cadaveribus, jussu ducis factus in torrente Vergelli; modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma; quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferũt,) Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoria scisset. Tum quidem illum, ut dici vulgo solet, aut fatum Vrbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & aversi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt. Quum victoria posset uti, frui maluit, relictaque
Roma,

Roma, Campaniam Tarentumque peragrare : ubi mox & ipse & exercitus ardor elanguit, adeo, ut verum dictum sit, Capuam Annibali Cannas fuisse. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, & tepentes fontibus Bajæ, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta sunt templis: deerat juventus, in sacramentum militiæ liberata servitia. egebat ærarium; opes suas libens senatus, in medium protulit: nec præter quod in bullis singulisque anulis erat, quicquam sibi auri reliquere. Eques sequutus exemplum, imitatæque equitē tribus. denique vix suffecere tabulæ, vix scribarum manus, Levino, Marcelloque consulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in eligendis magistratibus, quæ centuriarum sapientia, quum juniores à senioribus consilium de creandis Consulibus petivere? Quippe adversus hostem totiens victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, &, ut sic dixerim, reviviscentis imperii spes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reipub. salutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, ut imperii scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranosque saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcel-

Marcello duce etiam congredi ausus est. Cominus venit,& pepulit è Campania sua, & ab obsidione Nolæ urbis excussit. Ausus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor) manu servili pugnaret. Nam hucusque tot mala compulerant: sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum ac spiritum pop. Romani! tam arctis afflictisque rebus, quum de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in diversa respicere, quumque hostes in jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque jam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, divisa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit. Tota enim insula in una urbe superata est. Grande illud, & ante id tempus invictum caput, SYRACVSÆ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando cesserunt. Longe illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ; nisi quod hactenus profuere, ut pulchritudini victæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit. nihil illi gentium feritas, INSANORVMQVE (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Sævitum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, vilisque mortis, saltem desiderio patrii soli domaretur. In HISPANIAM missi Cnæus

& Publius

& Publius Scipiones, pæne totam Pœnis eripuerant, sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt, magnis quidem illi prœliis, quum Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem, alterum quum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris, ac patrui missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africa nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas, & Oceanum, recuperavit, nescias citrus, an facilius. quam velociter, quatuor anni fatentur: quam facile, vel una civitas probat. eodem quippe, quo obsessa est die, capta est, omenque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa est Hispana Carthago. Certum est tamen ad profligandam provinciam maxime profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellasque præcipuæ pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci: ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur. Hæc inter diversa terrarum populus Romanus: nec ideo tamen Italiæ visceribus inhærentem summovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Iam tamen tum plerisque oppidis, & re-

gionibus

gionibus excuſſeramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, ſedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum, ac deorum! Compulſus ad ultimos metus, ab incepto non deſtitit: & de ſua Vrbe ſollicitus, Capuam tamen non omiſit; ſed parte exercitus ſub Appio conſule relicta, parte Flaccum in urbem ſequuta, abſens ſimul, præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi caſtra à tertio lapide Annibali, iterum ipſos deos, deos inquam (nec fateri pudebit) reſtitiſſe? Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa, tanta ventorum violentia coorta eſt, ut divinitus hoſtem ſummoveri, non à cælo, ſed ab Vrbis ipſius mœnibus, & Capitolio videretur. Itaque fugit, & ceſſit, & in ultimum ſe Italiæ recepit ſinum, quum Vrbem tantum non adoratam reliquiſſet. Parva res dictu, ſed ad magnanimitatem populi Romani probanbam ſatis efficax: quod illis ipſis, quibus obſidebatur diebus, ager, quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit: haſtæque ſubjectus, invenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari: ſubjecitque argentarias Vrbis tabernas. nec ſector inventus eſt; ut ſcias, etiam præſagia fatis fuiſſe. Nihil actum erat, tanta virtute, tanto favore etiam deorum. ſiquidem Aſdrubal frater Annibalis cum exer-

citu

citu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se cum fratre junxisset. sed hunc quoque castrametantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimos Italiæ angulos summoverat Annibalem; Livius in diversissimam partem, & in ipsas nascentis Italiæ fauces signa converterat. Tanto, id est, omni, qua longissima Italia, solo interjacente, quo consilio, qua celeritate, consules castra conjunxerint, inopinantemque hostem collatis signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Certe Annibal re cognita, quũ projectum fratris caput ad sua castra vidisset, Agnosco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non sine præsagio quodam fati imminentis, prima confessio. Iam certum erat Annibalem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus, magni æstimabat asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam tota mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ suæ clades in Africam vindicare. Quas ille (dii boni!) Asdrubalis copias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ, quantaque utriusque castra facibus illatis una nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. sic factum est, ut inhærentem, atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quam

quam ille, quum duo omnium & antea, & poſtea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi. Vbi de pace non convenit, ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione, nec melius inſtrui aciem, nec acrius poſſe pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal ceſſit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & ſequutus Africam ſtatim terrarum orbis.

Bellum Macedonicum primum. Cap. VII.

POſt Carthaginem vinci neminem puduit. Sequutæ ſunt ſtatim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, ceteraque omnia quodam quaſi æſtu, & torrente fortunæ: ſed primi omnium Macedones, affectator imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præſideret, Romani tamen dimicare ſibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quam expectatione gentis fuit. Cauſa cœpit à fœdere Philippi, quo rex jam pridem dominantem in Italia Annibalem ſibi ſociaverat: poſtea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ, in templa, aras, & ſepulcra ipſa ſæviret. Placuit ſenatui opem tantis ferre ſupplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi, nationes, præſidia

sibi ab hac Vrbe petebant. Primo igitur Lævino consule populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Hispaniæ, Africæ præferebat; & manifestam victoriam, nata in prætoria puppe laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum. aderant Rhodii nauticus populus; quibus à mari Consul, à terris omnia equis, virisque, quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus castris; quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu; quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminio duce invios antea Chaonum montes, Adumque amnem per abrupta vadentem, & ipsa Macedoniæ claustra penetravimus. Introisse, victoria fuit. Nam numquam postea ausus congredi rex, ad tumulos, quos Cynocephalas vocant, uno ac ne hoc quidem justo prœlio opprimitur. Et illi quidem Consul pacem dedit, regnumque concessit: mox, ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam, & grassantem sub Nabide suo Lacedæmoniam compescuit. Græciæ vero veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, & avita libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc forte Nemeæ in theatro quinquennalibus ludis à præcone caneretur? quo certavere plausu? quid florum in Consulem profuderunt? Et iterum,

iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achajæ pronunciabatur: nec aliter illa conſulari ſententia, quam modulatiſſimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.

Bellum Syriacum regis Antiochi. Cap. VIII.

MAcedoniam ſtatim, & regem Philippum Antiochus excepit, quodam caſu, quaſi induſtria, ſic adgubernante fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam, ſic ab Europa in Aſiam, ultro ſe ſuggerentibus cauſis, imperium procederet; & cum terrarum orbis ſitu, ipſe ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidoloſius fama bellum fuit; quippe quum Perſas, & Orientem, Xerxem, atque Darium cogitarent; quando perfoſſi invii montes, quando velis opertum mare nunciaretur. ad hoc cæleſtes minæ territabant, quum humore continuo Cumanus Apollo ſudaret. Sed hic faventis Aſiæ ſuæ numinis timor erat. Nec ſane viris, opibus, armis quicquam copioſius Syria: ſed in manus tam ignavi regis inciderat; ut nihil fuerit in Antiocho ſpecioſius, quam quod à Romanis victus eſt. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos querens adverſus Macedones militiæ ſuæ ſocietatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hoſtem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuiſſet periculum, ſi ſe conſiliis ejus rex tradidiſſet, id eſt, ſi Aſiæ viri-

bus uſus fuiſſet miſer Annibal! Sed rex ſuis opibus, & nomine regio fretus, ſatis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat, hic LYSIMACHIAM urbem in littore Thracio poſitam à majoribus ſuis, Antiochus ut hæreditario jure repoſcebat. hoc velut ſidere, Aſiatici belli mota tempeſtas. Et maximus regum contentus fortiter indixiſſe bellum, quum ingenti ſtrepitu, ac tumultu moviſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. EVBOEAM inſulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Eurîpus abſcidit. Hîc ille poſitis aureis, ſericisque tentoriis, ſub ipſo freti murmure, quum inter fluenta tibiis, fidibusque concineret, collatis undique, quanvis per hiemem, roſis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum, puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam ſua luxuria debellatum, pop. Rom. Acilio Glabrione conſule, in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim adventus ſui nuncio coëgit ab inſula fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas aſſequutus, locum trecentorum Laconum ſpecioſa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci reſiſtentem, mari ac terra cedere coëgit. Statim & e veſtigio itur in Syriam. Claſſis regia Polyxenidæ, Annibalique commiſſa; nam rex prœlium nec ſpectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne ſibi placeant Athenæ; in

Antiocho

Antiocho, vicimus Xerxem; in Æmilio, Themistoclem æquavimus; Ephesiis, Salamina pensavimus. Tum consule Scipione, cui frater ille modo victor Carthaginis Africanus, voluntaria legatione aderat, debellari regem placet: & jam toto cesserat mari: sed nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem, montemque Sipylum, castra ponuntur. Hîc rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis consederat. Trecenta millia peditum: equitum, falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine sua; ad hoc imbre, qui subito superfusus, mira felicitate Persicos arcus corruperat: primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo, & supplici pacem atque partem regni dari placuit; eo libentius, quòd tam facile cessisset.

Bellum Ætolicum. Cap. IX.

SYriaco bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Sequuta deditio est. Aderant Ætolorum precibus, Attici, Rhodii: & memineramus auxilii. sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latius in proximos bellum, omnemque late Cephaleniam, Zacynthon, & quidquid insu-

larum in eo mari inter Ceraunios montes Jugumque Maleum, Ætolici belli acceſſio fuerunt.

Bellum Hiſtricum. Cap. X.

HIſtri ſequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nuper adjuverant. initia pugnæ proſpera hoſti fuerunt, eademque exitii cauſa. Nam quum Cnæi Manlii caſtra cepiſſent, opimæque prædæ incubarent, epulantes, ac ludibundos, plerosque, ac ubi eſſent, præ poculis neſcientes, Appius Pulcer invadit. Sic cum ſanguine & ſpiritu male partam removere victoriam. Ipſe rex Apulo equo impoſitus, quum ſubinde crapula, & capitis errore lapſaret, captum ſeſe vix & ægre poſtquam experrectus eſt, didicit.

Bellum Gallogræcum. Cap. XI.

GAllogræciam quoque Syriaci belli ruina convolvit. fuerant inter auxilia regis Antiochi: An fuiſſent, an cupidus triumphi Manlius eos viſos ſimulaverit, dubium eſt. Certe negatus eſt victori triumphus: quia cauſam belli non approbavit. Cæterum gens Gallogræcorum, ſicut ipſum nomen indicio eſt, mixta, & adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vaſtaverant Græciam, mox Orientem ſequuti, in media Aſiæ parte ſederunt. Itaque ut frugum ſemina mutato ſolo degenerant, ſic illa genuina feritas eorum, Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque prœliis fuſi, fugatique ſunt; quamvis

vis ſub adventu hoſtis relictis ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos Toloſtobogi, Tectoſagique jam inſederant. Vtrique fundis, ſagittisque acti, in perpetuam ſe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas morſibus & ore tentaſſent, quum offocandas invicem fauces præbuiſſent. Nam Orgiagontis regis uxor à Centurione ſtuprum paſſa, memorabili exemplo cuſtodiam evaſit, revulſumqe militis caput ad maritum ſuum retulit.

Bellum Macedonicum ſecundum.
Cap. XII.

DVm aliæ aliæque gentes, Syriaci belli ſequuntur ruinam, MACEDONIA ſe rurſus erexit. Fortiſſimum populum memoria, & recordatio ſuæ nobilitatis agitabat: & ſucceſſerat Philippo filius PERSES: qui ſemel in perpetuum victam eſſe Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius ſub hoc Macedones, quam ſub patre conſurgunt; quippe Thracas in vires ſuas traxerant: atque ita induſtriam Macedonum, virib. Thracum; ferociam Thracum, diſciplina Macedonum temperaverunt. Acceſſit his conſilium ducis, qui ſitum regionum ſuarum ſummo ſpeculatus Hæmo, poſitis per abrupta caſtris, ita Macedoniam ſuam armis ferroque vallaverat, ut non reliquiſſe aditum niſi à cælo venturis hoſtibus videretur. Nam Marcio Philippo conſule eam provinciam ingreſſus populus

Romanus, exploratis diligenter accessibus, per Astrudem paludem, per acerbos, dubiosque tumulos, illa, quæ volucribus quoque videbatur invia, accessit: regemque securum, & nihil tale metuentem, subita belli irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi, ne periret: classem cremari, ne incenderetur. Paulo consule quum majora & crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est, summa quidem arte, & industria ducis, quum alia minatus, alia irrepsisset. Cujus adventus ipse adeò terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit. Absens ergo victus, fugit in maria, insulamque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa, & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex quum scriberet ad imperatorem ab illo, quò confugerat, templo, nomenque epistolæ notaret suum, regem addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis aliusPaullo fuit. Quum in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberosque admonuit suos, ut FORTVNAM, cui tantū liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit, atque vidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa, tabulasque: sequens arma, pecuniasque transvexit: ter-

tius captivos, ipſumque regem attonitum adhuc, tanquam ſubito malo ſtupentem. Sed multo prius gaudium victoriæ pop. Romanus, quam epiſtolis victoris perceperat: quippe eodem die, quo victus Perſes in Macedonia, Romæ cognitum eſt. Duo juvenes candidis equis apud Iuturnæ lacum, pulverem, & cruorem abluebant hi nunciavere. Caſtorem & Pollucem fuiſſe creditum vulgo, quòd gemini fuiſſent: interfuiſſe bello, quod ſanguine maderent: à Macedonia venire, quod adhuc anhelarent.

Bellum Illyricum. Cap. XIII.

MAcedonici belli contagio traxit ILLYRIOS. Ipſi quidem ut Romanum à tergo diſtringerent, à Perſe rege conducti pecunia militavere. Sine mora ab Anicio prætore ſubiguntur. Scordam caput gentis deleſſe ſuffecit; ſtatim ſequuta deditio eſt. Denique hoc bellum ante finitum eſt quam geri Romæ nunciaretur.

Bellum Macedonicum tertium. Cap. XIV.

QVodam fato, quaſi ita conveniſſet inter Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: ſed prior jugum excutit Macedo, aliquanto, quàm ante, gravior, dum contemnitur. Cauſa belli prope erubeſcenda; quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ ſortis Andriſcus invaſerat, dubium liber an ſervus, mercenarius

narius certe: sed quia vulgo ex similitudine Philippi, Pseudophilippus vocabatur, regiam formam, regium nomē, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit pop. Romanus, Inventio prætore contentus, virum non Macedonicis modo, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temere tentavit: invictusque non à veris regibus, sed ab illo imaginario, & scenico rege superatur, sed consule Metello, amissum cum legione prætorem, plenissime ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit: & ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ regulo, in Vrbem in catenis reduxit, hoc quoque illi in malis indulgente fortuna, ut de eo populus Romanus quasi de vero rege triumpharet.

Bellum Punicum tertium. Cap. XV.

TErtium cum Africa bellum & tempore exiguum (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum labore: (non enim tam cum viris, quàm cum ipsa urbe pugnatum est) sed plane maximum eventu, quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parasset classem, & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territaret. Sed huic bono, socioque regi favebatur. Quum bellum

lum sederet,de belli fine tractatum est.Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & quum de alio consuleretur, pronunciabat: Scipio Nasica servandam,ne metu ablato æmulæ urbis, luxuriari felicitas Vrbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio, Censorinoque consulibus, pop. Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta, traditam à volentibus classem, sub ipso ore urbis,incendit.Tum evocatis principibus, si salvi esse vellent, ut migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publice statim, & pari voce clamatum est, ad arma; seditque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium, quam suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quod in usum novæ classis tecta, domusque resciderunt: in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferroque conflatum est: in tormentorum vincula matronæ crines suos contulerunt.

Mancino deinde Consule, terra, marique fervebat obsidio. Operis portus nudatus, & primus, & sequens, jam & tertius murus, quum tamen Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi altera civitas resistebat.Quãvis profligato urbis excidio,tamen fatale Africę nomen Scipionum videbatur.

Igitur in alium SCIPIONEM conversa Respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat, hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos ejus everteret. Sed quam maxime mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum; sic plus negotii fuit cum semiruta Carthagine, quam integra. Compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quia nemo illos hac evadere posse credebat. Inde quasi enata subito classis erupit: quum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis novissime rebus, quadraginta se millia virorum dediderunt, quod minus credas, duce Asdrubale. Quanto fortius femina, & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domus in medium misit incendium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium mora probari potest. quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui: quod domibus, ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

Bellum

Bellum *Achaicum*. Cap. XVI.

QVasi sæculum illud everſionis urbium curreret, ita Carthaginis ruinam ſtatim CORINTHVS excepit, Achajæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Ionium, & Ægæum quaſi ſpectaculo expoſita. Hæc (facinus indignum) ante oppreſſa eſt, quam in numerum certorum hoſtium referretur. Critolaus cauſa belli: qui libertate à Romanis data adverſus ipſos uſus eſt: Legatosque Romanos dubium an & manu, certe oratione violavit. Igitur Metello ordinanti, tum maxime Macedoniæ mandata eſt ultio: & hinc Achaicum bellum. ac primam Critolai manum Metellus Conſul per patentes Elidis campos toto cecidit Alphæo. Et uno prœlio peractum erat bellum: jam & urbem ipſam terrebat obſidio: ſed (fato rerum!) quum Metellus dimicaſſet, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate exercitum ſub ipſis Iſthmi faucibus fudit, geminosque portus ſanguine infecit. Tandem ab incolis deſerta civitas, direpta primum, deinde tuba præcinente, deleta eſt. Quid ſignorum, quid veſtium, quidve tabularum raptum, incenſum atque projectum eſt? Quantas opes & abſtulerit & cremaverit, hinc ſcias, quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam & æris notam precioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria: quia incendio permiſtis plurimis ſtatuis atque ſimulachris,

mulachris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

Res in Hispania gestæ. Cap. XVII.

VT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia sequuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima urbium incendia, late atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit: prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffudisse quædam belli incendia toto orbe viderentur. HISPANIÆ nunquam animus fuit adversus nos universæ consurgere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publice. Alioquin ita undique mari Pyrenæoque vallata est, ut ingenio situs nec adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obsessa est, quam se ipsa cognosceret. Sola omnium provinciarum vires suas, postquam victa est, intellexit. In hac prope ducentos per annos dimicatum est, à primis Scipionibus in Cæsarem Augustum, non continue nec cohærenter, sed prout causæ lacessierant: nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispania. inde contagio & series causaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: prœliisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ciciderunt: raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi Punica

nica fraude, cecidiſſent, terra marique victores. Igitur quaſi novam integramque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille; mox Africanus, invaſit: isque ſtatim capta Carthagine, & aliis urbibus non contentus Pœnos expuliſſe, ſtipendiariam nobis provinciam fecit: omnem citra, ultraque Iberum ſubjecit imperio: primusque Romanorum ducum, victor ad Gades & Oceani ora pervenit. PLVS EST PROVINCIAM RETINERE, QVAM FACERE. itaque per partes jam huc, jam illuc miſſi duces, qui ferociſſimas, & ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus ſervire docuerunt. Cato ille Cenſorius CELTIBEROS, id eſt robur Hiſpaniæ, aliquot prœliis fregit. Gracchus pater ille Gracchorum, eoſdem centum & quinquaginta urbium everſione multavit. Metellus ille, qui ex Macedonia cognomen meruit, quum & Contrebiam memorabili cepiſſet exemplo, & Nertobriges, majori gloria pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos. de quibus Scipio ille poſterior, ſingulari certamine quum à rege fuiſſet provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latius, Celticos, Luſitanosque, & omneis Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis: peragratoque victor Oceani littore, non prius ſigna convertit, quam cadentem in maria ſolem, obrutumque aquis ignem, non ſine quodam ſacrilegii metu, & hor-

rore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, & Numantinis, nec immerito. quippe solis gentium Hispaniæ, duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus, initio belli, oppressus esset, summus vir astu & audacia, si recessisset, Salondicus. qui hastam argenteam quatiens velut cælo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra consulis adiisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Ceterum Lusitanos VIRIATVS erexit, vir calliditatis acerrimæ: qui ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra, ultraque Iberum & Tagum, igni, ferroque populatus; castra etiam Prætorum, & Præsidum aggressus, Claudium Vnimanum pæne ad internicionem exercitus cecidisset, insignita trabeis, & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa fixisset: tandem etiam Fabius Maximus consul oppresserat: sed à successore Pompilio violata victoria est. quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

Bellum

Bellum Numantinum. Cap. XVIII.

NVmantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine, & honore par omnibus, summumque, si viros æstimes, Hispaniæ decus. quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen DVRIVM sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit: nec sustinuit modo, sed sævius aliquanto perculit, pudendisque fœderibus affecit. Novissime quum invictam esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temere, si fateri licet, ullius causa belli injustior. Sedigenses socios, & consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperant. habita pro eis deprecatio nihil valuit. quum se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium jussi arma deponere. hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pompejum prœlio aggressi. Fœdus tamen maluerunt, quum debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinum. Hunc quoque assiduis cædibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manubiis, quum ad internicionem sævire potuissent. Sed non minus Numantini, quam Candini illius

fœderis flagrans ignominia ac pudore popul. Romanus, dedecus quidem præsentis flagitii, deditione Mancini expiavit. cæterum duce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acrius in castris, quam in campo; nostro cum milite, quam cum Numantino prœliandum fuit. Quippe assiduis & injustis & servilibus maxime operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinæ nisi ad usum necessariæ, amputantur, TANTI ESSE EXERCITVM, QVANTI IMPERATOREM, vere proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quodque nemo visurum se unquam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisquam videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed quum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi, primum, ut destinata morte in prœlium ruerent, quum sese prius epulis, quasi inferiis implevissent, carnis semicrudæ, & celiæ, sic vocant indigine ex frumento potionem. Intellectum ab Imperatore consilium: itaque non est permissa pugna morituris. Quum fossa, atque lorica, quatuorque castris circumdatos, fames premeret; ab duce orantes prœlium, ut tanquam viros occideret: ubi non impetrabant, placuit eruptio. sic conserta manu plurimi occisi: & quum urge-
ret

ret fames , aliquantiſper inde vixere. noviſſime conſilium fugæ ſedit: ſed hoc quoque ruptis equorum cingulis uxores ademere , ſummo ſcelere , per amorem. Itaque etiam exitu deplorato in ultimam rabiem furoremque converſi,poſtremo mori hoc genere deſtinarunt. Duces ſuos,ſeque, patriamque, ferro & veneno, ſubjectoque undique igne peremerunt. Macte eſſe fortiſſimam , & meo judicio beatiſſimam in ipſis malis civitatem aſſeruit , quum fide ſocios , populum orbis terrarum viribus fultum, ſua manu , ætate tam longa , ſuſtinuit. Noviſſime maximo duce oppreſſa civitas , nullum de ſe gaudium hoſti reliquit. Vnus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur. Prȩda,ut de pauperibus nulla : arma ipſi cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

Anacephalæoſis. Cap. XIX.

HActenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, ſanctus, atque magnificus : reliqua ſæcula ut grandia æque, ita vel magis turbida & fœda , creſcentibus cum ipſa magnitudine imperii,vitiis, adeo ut ſi quis hanc tertiam ejus ætatem tranſmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat ; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam , Siciliam, Hiſpaniam domuit , aureos (ſicut poetæ canunt) jure meritoque fateatur : centum ſequentes, ferreos plane & cruentos, & ſi quid immanius: quippe qui Iugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis,

Gallicis atque Germanicis, quibus cælum ipſum gloria aſcendit; Gracchanas Druſianasque cædes, ad hoc Servilia bella miſcuerunt: & ne quid turpitudini deſit, Gladiatoria. Denique, in ſe ipſe converſus Marianis, atque Syllanis, noviſſime Pompeji, & Cæſaris manibus, quaſi per rabiem, & furorem, & nefas, ſemet ipſe laceravit. Quæ etſi involuta inter ſe ſunt omnia atque confuſa, tamen quo melius appareant, ſimul & ne ſcelera virtutibus obſtrepant, ſeparatim proferentur: priusque, ut cœpimus, juſta illa, & pia cum exteris gentibus bella memorabimus, ut magnitudo creſcentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium ſcelera, turpesque, & impias pugnas revertemur.

Bellum Aſiaticum. Cap. XX.

VIcta ad occaſum Hiſpania, populus Romanus ad Orientem pacem agebat, nec pacem modo, ſed inuſitata, & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota in ſimul regna veniebant. Attalus rex Pargamenorum, regis Eumenis filius, ſocii quondam commilitonisque noſtri, teſtamentum reliquit: POPVLVS ROMANVS BONORVM MEORVM HÆRES ESTO. In bonis regis hæc fuerant. Adita igitur hæreditate, provinciam populus Romanus non quidem bello, nec armis, ſed, quod eſt æquius, teſtamenti jure retinebat. Sed hanc, difficile dictu eſt, utrum facilius amiſerit, an recuperaverit. Ariſtonicus re-

gii ſanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere conſuetas, partim facile ſollicitat: paucas reſiſtentes, Myndum, Samon, Colophonem vi recepit. Craſſi quoque prætoris cecîdit exercitum, ipſumque cepit, ſed ille memor & familiæ, & Romani nominis, cuſtodem ſui barbarum virgula excæcat. in exitium ſui quod volebat, ita concitat. Mox à Perperna domitus, & captus, & per deditionẽ in vinculis habitus. Aquilius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas) veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium. Quæ res ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe quum contra fas deûm, moresque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus ſacroſancta Romana arma violaſſet.

L. FLORI HISTORIARVM LIBER TERTIVS.

Bellum Iugurthinum. Cap. I.

HÆc ad Orientem: sed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter de Numidia concussit: & fuit in Iugurtha, quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum armis inclytum, & invictum, opibus aggressus est: & citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissa, & Micipsa patre per adoptionem, quum interficere fratres statuisset, agitatus regni cupiditate, nec illos magis, quam senatum populumque Romanum, quorum in fide & clientela regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidiis: potitusque Hiempsalis capite, quum se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missa per legatos pecunia traxit in sententiam suam Senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalemque dividerent, similiter aggressus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset, inchoatum nefas perfecit audacius. Sed diu non latent scelera. Corruptæ nefas legationis erupit: placuitque bello perse-

qui patricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Beſtia Conſul mittitur: ſed rex peritus, fortius adverſus Romanos aurum eſſe, quam ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus quum interveniente publica fide à ſenatu accerſeretur, pari audacia & venit, & competitorem imperii Maſiniſſæ Maſſivam immiſſo percuſſore confecit. Hęc altera contra regem fuit cauſa bellandi. Igitur ſequens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoque (pro dedecus) ita corrupit exercitum, ut voluntaria noſtrorum fuga vinceret Numida, caſtriſque potiretur, addito etiam turpi fœdere in pretium ſalutis, quod prius emerat, dimiſit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quam pudoris, Metellus aſſurgit: qui callidiſſime hoſtem nunc precibus, nunc minis, jam ſimulata, jam quaſi vera fuga eludentem, artibus ſuis aggreſſus eſt. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipſa Numidiæ capita impetum fecit: & Zamam quidem fruſtra diu voluit; ceterum Thalam, gravem armis, theſauroque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium ſuorum, regnique fugitivum, per Mauros, atque Getuliam ſequebatur. Poſtremo Marius, auctis admodum copiis, quum pro obſcuritate generis ſui capite cenſos ſacramento adegiſſet, jam fuſum, & ſaucium regem adortus, non facilius tamen vicit, quam integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capſam in media Africa ſitam, anguibus, hareniſq;

vallatam, mira quadam felicitate superavit: & saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo, inaccessoque, penetravit. Mox non ipsum modo, sed Bocchum quoque Mauritaniæ regem, jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi diffisus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri timet, pretium fœderis, atque amicitiæ, regem facit. Sic fraudulentissimus regum, fraude soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus: tandemque opertum catenis Iugurtham in triumpho pop. Romanus aspexit: sed ille quoque, quāvis victus, & vinctus, vidit Vrbem, quam venalem, & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem: & quum ille non evaserit, certum erit eam non esse perituram.

Bellum Allobrogicum. Cap. II.

SIc ad Meridem Pop. Romanus. Multo atrocius, & multipliciter magis, & à Septentrione sævitum. Nihil hac plaga infestius. atrox cælum, perinde ingenio. Omni igitur tractu violentus hostis, à dextris, atque lævis, & medio Septentrionis, erupit. Prima trans Alpes arma nostra sensere SALYI, quum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas MASSILIA quereretur. ALLOBROGES deinde, & ARVERNI, quum adversus eos similes Æduorum querelæ opem & auxilium nostrum flagitarent.

Varus victoriæ testis, Isaraque, & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho, quam rex ipse Bituitus discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Vtriusque victoriæ quod, quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quod & Domitius Aënobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas extruxere turres, & desuper exornata armis hostibus TROPHÆA fixere: quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam exprobravit.

Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum. Cap. III.

CIMBRI, THEVTONI, atque TIGVRINI, ab extremis Galliæ profugi, quum terras eorũ inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant: exclusique Gallia & Hispania, quum in Italiam remigrarent, misere legatos in castra Silani, inde ad senatum, petentes, ut Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: ceterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere po-

fuerunt. Omnes fugati, exuti caſtris. Actum erat, niſi Marius illi ſæculo contigiſſet. Ille quoque non auſus congredi ſtatim, militem tenuit in caſtris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, conſeneſceret. Receſſere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ Vrbis fiducia) conſulentes, ſi quid ad uxores ſuas mandarent. Nec ſegnius, quam minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id eſt clauſtra Italiæ, ferebantur. Marius mira ſtatim velocitate occupatis compendiis, prævenit hoſtem: prioreſque THEUTONOS ſub ipſis Alpium radicibus aſſequutus, in locum, quem Aquas Sextias vocant, qua fide numinum, prœlio oppreſſit. Vallem fluviumque medium hoſtes tenebant: noſtris aquarum nulla copia. conſultone id egerit Imperator, an errorem in conſilium verterit, dubium. certe neceſſitate aucta virtus, cauſa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, Viri, inquit, eſtis: en illic habetis. Itaque tanto ardore pugnatum eſt, eaque cædes hoſtium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quam ſanguinis Barbarorum. Certe rex ipſe Theutobochus quaternos, ſenoſque equos tranſilire ſolitus, vix unum, quum fugeret, aſcendit, proximoque in ſaltu comprehenſus, inſigne ſpectaculum triumphi fuit. quippe vir proceritatis eximiæ ſuper trophæa ipſa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in CIMBROS convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hiemem, quæ

quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam provoluti ruina deſcenderant. Ateſim flumen non ponte, nec navibus, ſed quadam ſtoliditate barbarica, primum corporibus aggreſſi, poſtquam retinere amnem manibus & clipeis fruſtra tentaverant, ingeſta obrutum ſilva tranſiluere: &, ſi ſtatim infeſto agmine Vrbem petiiſſent, grande diſcrimen eſſet: ſed in VENETIA, quo fere tractu Italia molliſſima eſt, ipſa ſoli, cælique clementia robur elanguit. ad hoc panis uſu, carniſque coctæ, & dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggreſſus eſt. Iam diem pugnæ à noſtro Imperatore petierunt, & ſic proximum dedit. In patentiſſimo, quem Raudium vocant, campo procurrere. Millia inde ad ſexaginta ceciderunt. Hinc tertio minus, per omnem diem conciditur barbarus. Iſti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, ſequutus Annibalem, artemque Cannarum: primum, nebuloſum nactus diem, ut hoſti inopinatus occurreret: tum ventoſum quoque, ut pulvis in oculos, & ora ferretur: tum acie converſa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum eſt, ex ſplendore galearum, ac repercuſſu, quaſi ardere cælum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipſis fuit: quum objectis undique plauſtris, atque carpentis, altæ deſuper quaſi è turribus, lanceis contiſque pugnarent. Perinde ſpecioſa mors earum fuit, quam pugna. Nam quum miſſa ad Marium legatione, liber-

libertatem, ac sacerdotium non impetrassent (nec fas erat) suffocatis, elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus, jugisque plaustrorum pependerunt. Beleus rex in acie dimicans, impigre, nec inultus, occubuit. Tertia TIGVRINORVM manus, quæ quasi subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fuga ignobili & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italiæ, assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit, sed per ipsos, si credere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ, Feliciter, dixit. Quo quid admirabilius, quidque insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet; uno eodemque momento, quum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe plaudebat.

Bellum Thracium. Cap. IV.

POst Macedonas, si diis placet, THRACES rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modo provincias contenti incurrêre, Thessaliam, atque Dalmatiam; in Adriaticum mare usque venerunt, eoque fine contenti, quasi interveniente natura, contorta in ipsas aquas

quas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus: litare diis sanguinem humanum: bibere in ossibus capitum, & hujuscemodi ludibrio fœdare mortem tam igni quam fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum SCORDISCI fuere: sed calliditas quoque ad robur accesserat. Silvarum & montium situs cum ingenio consentiebant. Itaque non fusus modo ab his, aut fugatus, sed simili prodigio omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & libera populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. Drusus ulterius egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum perfidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Dacia tenus venit: sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit: Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mæotim. Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus domiti. quippe in captivos igne ferroque sævitum est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quam quod abscissis manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ jubebantur.

Bellum Mithridaticum. Cap. V.

PONticæ gentes ad Septentrionem in mare sinistrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regio-

gionum rex antiquiſſimus Atheas: poſt Artabazes, à ſeptem Perſis oriundus: inde Mithridates omnium longe maximus. quippe quum quatuor Pyrrho, decem & ſeptem anni Annibali ſuffecerint, ille per quadraginta annos reſtitit: donec tribus ingentibus bellis ſubactus; felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeji conſumeretur. Cauſam quidem illius belli prætenderat apud Caſſium legatum, attrectari terminos ſuos à Nicomede Bithynico: ceterum elatus animis ingentibus, Aſiæ totius, &, ſi poſſet, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant noſtra vitia: quippe quum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occaſio: nudumque imperii latus oſtentabant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repente, quaſi captato tempore, in laſſos ſimul atque diſtrictos ſubitus turbo Pontici belli ab ultima veluti ſpecula Septentrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia deinde pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad regem ab urbibus noſtris, populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſævitia quaſi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, quum omnes, qui in Aſia forent, Romanæ civitatis homines, interfici juſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia, atque divina jura, violata ſunt. Sed hic terror Aſiæ, Europam quoq; regi aperiebat. itaq; miſſis Archelao Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo,

quæ

quæ pro nobis firmius ftetit ceteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipfum Græciæ decus ATHENÆ, tenebantur. Italiam jam, ipfamque urbem Romam regius terror afflabat. Itaque Lucius Sylla feftinat, vir armis optimus: parique violentia ruentem ulterius hoftem, quadam quafi manu, repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obfidione, ac fame ad humanos cibos compulit. Mox fubruto Pyræei portu, fex quoque, & amplius muris, poftquam domuerat ingratiffimos, ut ipfe dixit, hominum, in honorem tamen mortuorum, facris fuis, famæque donavit. Mox quum Eubœa, atque Bœotia, præfidia regis difpuliffet, omneis copias, uno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello diffipavit: ftatimque in Afiam transgreffus, ipfum opprimit, & debellatum foret, nifi de Mithridate triumphare cito, quam vere maluiffet. Ac tunc quidem hunc Afiæ ftatum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus. recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam; ac fic erat Afia rurfus noftra, ut cœperat. Mithridates tantum repulfus. itaque non fregit ea res Ponticos, fed incendit. Quippe rex Afia, & Europa quodammodo inefcatus, non jam quafi alienam, fed quia amiferat, quafi raptam, belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia, majore flamma revivifcunt; ita ille de integro, auctis majorem in modum copiis, tota denique regni fui mole, in Afiam rurfus mari,

mari, terra, fluminibuſq; veniebat. CYZICVM
nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, tur-
ribuſq; marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora
illuſtrat. hanc ille quaſi alteram Romam to-
to invaſerat bello: ſed fiduciam oppidanis
reſiſtendi nuncius fecit, docens adventare
Lucullum. qui (horribile dictu) per me-
dias hoſtium naves utre ſuſpenſus, & pe-
dibus iter adgubernans, videntibus pro-
cul quaſi marina piſtrix evaſerat. Mox cla-
de converſa, quum ex mora obſidentem
regem, & ex fame peſtilentia urgeret, re-
cedentem Lucullus aſſequitur: adeoque
cecîdit, ut Granicus, & Æſapus amnes,
cruenti redderentur. Rex callidus, Roma-
næque avaritiæ peritus, ſpargi à fugienti-
bus ſarcinas & pecuniam juſſit, qua ſe-
quentes moraretur. Nec felicior in mari,
quam in terra fuga. quippe centum am-
plius navium claſſem, apparatumque bel-
li gravem, in Pontico mari aggreſſa tem-
peſtas, tam fœda ſtrage laceravit, ut na-
valis belli inſtar efficeret, plane quaſi Lu-
cullus quodam cum fluctibus, procelliſ-
que commercio, debellandum tradidiſſe
regem ventis videretur. Attritæ jam om-
nes validiſſimi regni vires erant, ſed ani-
mus malis augebatur. Itaque converſus
ad proximas gentes, totum pæne Orien-
tem, ac Septentrionem, ruina ſua invol-
vit. Iberi, Caſpii, Albani, & utræque ſol-
licitabantur Armeniæ: perque omnia, &
decus, & nomen & titulos Pompejo ſua
fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus
ardere Aſiam videt, alioſque ex aliis prod-
ire re-

ire reges: nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem: regemque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) uno prœlio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus. quippe quasi commilitans, quum à tergo se hostibus, à facie Romanis præbuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras suas quasi hostium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus est. nihil enim postea valuit; quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, postremum cauda minantur. Quippe quum effugisset hostem Colchos, Siciliæ quoque littora, & Campaniam nostram subito adventu terrere voluit: mox subruto Pyræi portu, Colchis tenus jungere Bosphoron: inde per Thraciam, Macedoniam & Græciam transilire: sic Italiam nec opinatus invadere, tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere, præventus, male tentatum veneno spiritum ferro expulit. Cnæus interim Magnus rebelles Asiæ reliquias sequens, per diversa gentium, terrarumque volitabat. Nam sub Orientem sequutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem jussit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari stellis sequutus, Colchos cecidit. ignovit Iberiæ. pepercit Albanis. regem Colchorum Orodem, positis sub ipso Caucaso castris, jus-

sit in plana descendere; Arthocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albania sua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Necnon & in meridiem verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per turis & balsami silvas, Romana circumtulit signa. Arabes, si quid imperaret, præsto fuere. HIEROSOLYMAM defendere tentavere Iudæi; verum hanc quoque intravit; & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens, sub aureo uti cælo. Dissidentibusque de regno fratribus, arbiter factus, regnare jussit Hircanum. Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompejo duce populus Romanus totam qua latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt; & Indis, qui adhuc nos non noverant, omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum, Pompejanis domita, vel oppressa signis, tenebatur.

Bellum Piraticum. Cap. VI.

INterim dum Populus Romanus per diversa terrarum distractus est, CILICES invaserant maria: sublatisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate præcluserant. Audaciam perditis, furiosisque latronibus dabat inquieta Mithridatis præliis Asia: dum sub alieni belli tumultu, exteri-

exterique regis invidia, impune grassantur. ac primum duce Isidoro, contenti proximo mari, Cretam inter, atque Cyrenas, Piræeum & Achajam, sinumque Maleum, quod à spoliis Aureum ipsi vocavere, latrocinabantur. missusque in eos Publius Servilius, quamvis leves, & fugaces myoparonas, gravi, & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutina præda abundantes, Phaselin, & Olympon evertit, Isaurumque ipsam arcem Ciliciæ: unde cõscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terra se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam, terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiluerunt; & aliquanto latius, quam prius. Sic ille quoque ante felix, dignus nunc victoria Pompejus visus est, & Mithridaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel, & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe quum classibus suis, & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti, & Oceani ora complexus est. Gellius Thusco mari impositus; Plotius Siculo. Gratilius Ligusticum sinum, Pompejus Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, qua primũ maris nostri limen aperitur: Lentulus Liby-

cum; Marcellinus Ægyptium; Pompeji juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægæum, & Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, pæninsulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum, & oppressum est. Ipse Pompejus in originem fontemque belli Ciliciam versus est: nec hostes detrectavere certamen. non ex fiduciâ, sed quia oppressi erant, ausi videbantur. sed nihil tamen amplius, quam ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim telis, remisque plausu undique pari, quod supplicantium signum fuit, vitam petiverunt. Non alias tam incruenta victoria usi unquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longe removit maris, & mediterraneis agris quasi obligavit. Eodemque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid prius in hac mirere victoria? velocitatem, quod quadragesimo die parta est? an felicitatem, quod ne una quidem navis amissa est? an vero perpetuitatem, quod amplius piratæ non fuerunt.

Bellum Creticum. Cap. VII.

CReticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus, sola vincendi nobilem insulam cupiditate. Faviſſe Mithridati videbatur. hoc placuit armis vindicare. Primus invaſit inſulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo, ut plureis catenas in navibus, quam arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam pleraſque naves intercepere hoſtes : captivaque corpora religata velis, ac funibus pependere : ac ſic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus ſuis adremigaverunt. Metellus deinde totam inſulam igni ferroque populatus, intra caſtella, & urbes redegit, & Cnoſſum, & Erythræam, & , ut Græci dicere ſolent, urbium matrem Cydonam : adeoque ſæve in captivos conſulebatur, ut veneno ſe plerique conficerent : alii deditionem ſuam ad Pompejum abſentem mitterent. Et quum ille res in Aſia gerens, eo quoque præfectum miſiſſet Antonium ; in aliena provincia inclytus fuit : eoque infeſtior Metellus, in hoſtes jus victoris exercuit : victiſque Laſthene, & Panare Cydonæ ducibus, victor redit. nec quicquam amplius tamen de tam famoſa victoria, quam cognomen Creticum reportavit.

Bellum Balearicum. Cap. VIII.

QVatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus aſſueverat, altero ex li-

ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit, quin alter quoque Balearicus vocaretur. Baleares per idem tempus inſulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros atque ſilveſtres mireris auſos à ſcopulis ſuis ſaltem maria proſpicere. Aſcendere etiam inconditas rates, & prænavigantes ſubinde inopinato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam claſſem proſpexiſſent, prædam putantes, auſi etiam occurrere: & primo impetu ingenti lapidum ſaxorumque nimbo claſſem operuerunt. Tribus quiſque fundis prœliatur. Certos eſſe quis miretur ictus, quũ hæc ſola genti arma ſint; id unum ab infantia ſtudium? Cibum puer à matre non accipit, niſi quem, ipſa monſtrante, percuſſit. Sed non diu lapidatione terruere Romanos. poſtquam cominus ventum eſt, expertique roſtra, & pila venientia, pecudum in morem clamore ſublato, petierunt fuga littora: dilapſique in proximos tumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

Expeditio in Cypron. Cap. IX.

ADerat fatum inſularum: igitur & Cypros recepta ſine bello. Inſulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolemæus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falſo, ut victor gentium Populus, & donare regna conſuetus, Publio Clodio Tribuno duce, ſocii, vivique regis confiſcationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. Ceterum Porcius

Cato

Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum ostium invexit. quæ res latius ærarium populi Romani quam ullus triumphus implevit.

Bellum Gallicum. Cap. X.

ASia Pompeji manibus subacta; reliqua, quæ restabant in Europa, fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium GALLI, atque GERMANI. & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, habuit BRITANNIA. Primus Galliæ motus ab HELVETIIS cœpit: qui Rhodanum inter & Renum siti, non sufficientibus terris, venere sedes petitum, incensis mœnibus suis. hoc sacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæsar Rodani ponte rescisso, abstulisset fugam, statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. Sequens longeque cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic quum multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis: quod nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu prœlium restituit. Inde cum Venetis etiam navale bellum: sed major cum Oceano, quam cum ipsis navibus rixa. quippe illæ rudes, & informes, & statim naufragæ, quum rostra sensissent. sed hærebat in vadis pugna, quum æstibus solitis cum ipso

certamine subductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessere diversitates pro gentium locorumque natura. AQVITANI callidum genus in speluncas se recipiebant: jussit includi. MORINI, dilabebantur in silvas: jussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos: fraudibus agunt. Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones. utrique absente Cæsare conjuratione facta invenere legatos. sed ille fortiter à Dolabella summotus est, relatumque regis caput. hic insidiis in valle dispositis, dolo perculit. itaque & castra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amisimus. Nec ulla de rege mox ultio. quippe perpetua trans Renum fuga latuit. Nec Renus ergo immunis. nec enim fas erat, ut liber esset receptator hostium, atque defensor. sed prima contra Germanos, illius pugna, justissimis quidem ex causis. Sequani enim de incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariovisti superbia? Quum legati dicerent, Veni ad Cæsarem: Quis est autem Cæsar? &, Si vult, veniat, inquit: &; Quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim & in principiis scriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant majora, eo magis gladiis, ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quod elatis super caput scutis, quum se
veluti

veluti teſtudine barbarus tegeret, ſuper ipſa Romani ſcuta ſalierunt : & inde in jugulos gladiis deſcendebant. Iterum de Germanis TENCTERI querebantur. Hic vero jam Cæſar ultra Moſulam navali ponte tranſgreditur, ipſumque Renum : & Hercyniis hoſtem quærit in ſilvis : ſed in ſaltus, & paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incuſſit intra ripam ſubito Romana vis. Nec ſemel Renus, ſed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus eſt. Sed major aliquanto trepidatio : quippe quum Renum ſuum ſic ponte quaſi jugo captum viderent, fuga rurſus in ſilvas ac paludes : &, quod acerbiſſimum Cæſari fuit, non fuere qui vincerentur. Omnibus terra marique captis, reſpexit Oceanum : & quaſi hic Romanis orbis non ſufficeret, alterum cogitavit. Claſſe igitur comparata, BRITANNIAM tranſit, mira celeritate : quippe quum tertia vigilia Morino ſolviſſet à portu, minus quam medio die inſulā ingreſſus eſt. Plena erant tumultu hoſtico littora ; & trepidantia ad conſpectum rei novæ carpenta volitabant. itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma, & obſides accepit à trepidis : & ulterius iiſſet, niſi improbam claſſem naufragio caſtigaſſet Oceanus. Reverſus igitur in Galliam, claſſe majore, auctiſque admodum copiis, in eundem rurſus Oceanum, eoſdemque rurſus Britannos, Calidonias ſequutus in ſilvas, unum quoque è regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim pro-

vinciæ, ſed nomini ſtudebatur) cum majore, quam prius, præda revectus eſt, ipſo quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quaſi imparem ſe fateretur. Sed maxima omnium eademque noviſſima conjuratio fuit Galliarum : quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas ſimul, Sequanoſque contraxit. Ille corpore, armis, ſpirituque terribilis, nomine etiam quaſi terrore compoſito, Vercingentorix: ille feſtis diebus, & comitialibus, quum frequentiſſimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus priſtinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæſar, Ravennæ delectum agens : & hieme creverant Alpes. ſic intercluſum putabant iter. Sed ille qualis erat, ad nuncium rei feliciſſimæ temeritatis ? Per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & nives, expedita manu emenſus, occupat Galliam. ex diſtantibus hibernis caſtra contraxit. & ante in media Gallia fuit, quam ab ultima timeretur. Tum ipſa capita belli aggreſſus, urbes, AVARICVM cum quadraginta millibus propugnantium ſuſtulit, ALEXIAM ducentorum quinquaginta millium juventute ſubnixam flammis adæquavit. Circa GERGOVIAM Arvernorum, tota belli moles fuit : quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent, maximam civitatem, vallo, ſudibus, & foſſa, inductoque foſſæ flumine, ad hoc decem & octo caſtellis, ingentique quaſi lorica circumdatam, primum fame domuit : mox auden-

tem

tem eruptiones, in vallo, gladiis, sudibusque concidit: novissime in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, supplex quum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua projecit: Habes, inquit fortem virum, vir fortissime, vicisti.

Bellum Parthicum. Cap. XI.

DVm Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus, caret solatio clades. Adversa & diis, & hominibus, cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est: & tribunus plebis Metellus, exeuntem ducem hostilibus diris devoverat: & quum Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & quum apud Nicephorium castra posuisset, missi ab Orode rege legati denunciavere, percussorum cum Pompejo fœderum, Syllaque, meminisset. Regiis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure, sed Seleuciæ se responsurum esse respondit. Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis,nec virtuti hostium defuerunt. Iam primum,qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum simulato transfugæ cuidam Mezereæ Syro creditur dum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti

expo-

exponeretur. Itaque vixdum venerat Carras, quum undique præfecti regis Syllaces, & Surenas ostendere signa auro, sericeisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus. Ipse in colloquium solicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupassent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis pene in conspectu patris eisdem telis operuere. Reliquiæ infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuncium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dextera manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est: ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum, & exangue corpus auro ureretur.

Anacephalæosis. Cap. XII.

HÆc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, &, ut diximus, aurei, sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoriæ illius sectæ integritas, dumque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæ-

mantiæque excidiis, & Attali regis Aſiatica hæreditate deduximus in Cæſarem & Pompejum, ſequutumque hos, de quo dicemus, Auguſtum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri, & erubeſcendi. Quippe ſicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas, validiſſimaſque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in uſum, ita ad imperii ſpeciem magna nomina acquiſiiſſe, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicaſſe domi cum civibus, ſociis, mancipiis, gladiatoribus, totoque inter ſe ſenatu, turpe atque miſerandum. Ac neſcio an ſatius fuerit populo Romano, Sicilia, & Africa contento fuiſſe, aut his etiam ipſis carere dominanti in Italia ſua, quam eo magnitudinis creſcere, ut viribus ſuis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit: mox Aſiatica, Pergameni regis hæreditas. Illæ opes atque DIVITIÆ afflixere ſæculi mores: merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina, rempublicam peſſum dedere. Vnde enim populus Romanus à tribunis agros, & cibaria flagitaret, niſi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & ſecunda, & illa tertia Apulejana ſeditio. Vnde regnare judiciariis legibus juſſus à ſenatu eques, niſi ex avaritia, ut vectigalia reipublicæ, atque ipſa judicia in quæſtu haberentur? Hinc rurſus & promiſſa civitas Latio, & per hoc arma ſociorum,

rum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit? Iam ut speciosiora vitia tangamus, nonne AMBITUS HONORUM ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia, paritura mox egestatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus, & dominandi cupido, unde, nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem, atque Pompejum, furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus separatos ab externis, justisque bellis, ex ordine prosequemur.

Seditiositas tribuniciæ potestatis.
Cap. XIII.

SEditionum omnium causas TRIBUNICIA POTESTAS excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi, ac favorem agrariis, frumentariis, judiciariis legibus, aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quam recipere plebem jus suum à patribus? ne Populus gentium victor orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret.

ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum vivere ex ærario suo ? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quam ut senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur ? Sed hæc ipsa in perniciem redibant : & misera respublica in exitium suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia, id est imperii patrimonium, supprimebat ; & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium eversione, qui ipsi pars populi erant ? & tamen relictas sibi à majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.

Seditio Tiberii Gracchi. Cap. XIV.

PRimam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia facile princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis: sive æquo, & bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, ne Populus gentium victor, orbisque possessor, laribus ac focis suis exularet. Quacumque mente, rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra conscendit; nec deerat obvia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus po-
testatis,

testatis, injecta manu, depulit Rostris: adeoque præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. sic triumviratus creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obvia nobilium manu, eorumque, quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde quum in Capitolium profugisset, plebemque ad defensionem salutis suæ manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi, & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasica, concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

Seditio Caji Gracchi. Cap. XV.

STatim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit Cajus Gracchus. qui cum pari tumultu atque errore plebem in avitos agros arcesseret: & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur: jamque nimius, & potens altero tribunatu, secunda plebe volitaret: abrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Inde proximorum cæde pulsus, quum se in Aventinum recepisset; inde quoque obvia senatus manu, ab Opimio consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis: & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

Seditio Appulejana. Cap. XVI.

NIhilominus Appulejus Saturninus Gracchanas aſſerere leges non deſtitit. Tantum animorum viro Marius dabat. Qui nobilitati ſemper inimicus, conſulatu ſuo præterea confiſus, occiſo palam comitiis Annio competitore Tribunatus, ſubrogare conatus eſt in ejus locum Cajum Gracchum, hominem ſine tribu, ſine nomine: ſed ſubdito titulo, in familiam ipſe ſe adoptabat. Quum tot, tantisque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba ſua jurare; quum abnuentibus, aqua, & igni interdicturum ſe minaretur. Vnus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur poſt Metelli fugam omni nobilitate perculſa, quum jam tertium annum dominaretur, eo veſaniæ progreſſus eſt, ut Conſularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut ſatellitem furoris ſui Glauciam, conſulem faceret, Cajum Memmium Competitorem interfici juſſit: & in eo tumultu regem ex ſatellitibus ſuis ſe appellatum lætus accepit. Tum vero jam conſpiratione Senatus, ipſo quoque jam Mario conſule, quia tueri non poterat, adverſo; directæ in foro acies, expulſus inde, in Capitolium invaſit. Sed quum abruptis fiſtulis obſideretur, Senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce degreſſus cum ducibus factionis receptus in curiam eſt. Ibi eum, facta irruptione, populus fuſtibus, ſaxisque cooper-

coopertum in ipſa quoque morte lacera-
vit.

Druſiana ſeditio. Cap. XVII.

POſtremo Livius Druſus non tribuna-
tus modo viribus, ſed ipſius etiam Se-
natus auctoritate, totiusque Italiæ conſen-
ſu, eaſdem leges aſſerere conatus, dum
aliud captat ex alio, tantum conſlavit in-
cendium, ut nec prima illius flamma poſ-
ſet ſuſtineri; & ſubita morte correptus,
hæreditarium in poſteros ſuos bellum pro-
pagaret. Iudiciaria lege Caji Gracchi divi-
ſerant populum Romanum, & bicipitem
ex una fecerant civitatem equites Roma-
ni; tanta poteſtate ſubnixi, ut qui fata for-
tunasque patrum, vitasque principum ha-
berent in manu, interceptis vectigalibus,
pecularentur ſuo jure rempublicam. Sena-
tus exilio Metelli, damnatione Rutilii de-
bilitatus, omne decus majeſtatis amiſerat.
In hoc ſtatu rerum pares opibus, animis,
dignitate, (unde & nata Livio Druſo æmu-
latio acceſſerat) equitem Servilius Cæpio,
Senatum Livius Druſus aſſerere. ſigna, &
aquilæ & vexilla aderant. Ceterum ſic ur-
be in una quaſi in binis caſtris diſſideba-
tur. Prior Cæpio in ſenatum impetu facto,
reos ambitus Scaurum & Philippum prin-
cipes nobilitatis elegit. His motibus ut re-
ſiſteret Druſus, plebem ad ſe Gracchanis
legibus, eiſdem ſocios ad plebem ſpe ci-
vitatis erexit. Extat vox ipſius, Nihil ſe ad
largitionem ulli reliquiſſe, niſi ſi quis aut
cœnum dividere vellet, aut cælum. Ade-
rat

rat promulgandi dies, quum subito tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen obrogare de legibus consul Philippus: sed apprehensum faucibus viator non ante dimisit, quam sanguis in ora, & oculos redundaret. Sic per vim latæ, jussæque leges: sed pretium rogationis statim socii flagitavere, quum interim imparem Drusum, ægrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. nec ideo minus socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

Bellum Sociale. Cap. XVIII.

SOciale bellum vocetur licet; ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. quippe quum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosq; miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quam intra urbem cives rebellabant. Itaque quum Tusciæ civitates, quas viribus auxerant socii, justissime postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat, postquam ille domestico scelere oppressus est; eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma, & oppugnationem Vrbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremo Italia contra matrem, ac paren-

tem suam Vrbem consurgerent. quum omne robur fortissimorum, fidelissimorumque sociorum sub suis quisque signis haberent municipalia illa prodigia, Popedius Marsos, & Latinos Afranius; Vmbros totus senatus, & consules; Samnium Lucaniamque, Telesinus: quum regum, & gentium arbiter Populus, ipsum se regere non posset, ut victrix Asiæ Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die Latinarum Iulius Cæsar, & Martius Philippus consules, intra sacra, & aras immolarentur. Postquam id nefas proditione discussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipsa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab Vrbe, legatis. hoc fuit impii belli sacramentum. Inde jam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante Popedio, diversa per populos, & urbes, signa cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ecce Grumentum, ecce Fæsulæ, ecce Carseoli, reseratæ Nuceria, & Picentia; cædibus, ferro, & igne vastantur. Fusæ Rutilii copiæ, fusæ Cæpionis. Nam ipse Iulius Cæsar exercitu amisso, quum in Vrbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam Vrbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, totis denuo viribus insurrexit: aggressique singuli populos; Cato discutit Etruscos; Gabinius Marsos; Carbo Lucanos; Sylla Samnites. Strabo vero Pompejus omnia flammis, ferroque populatus,

latus, non prius finem cædium fecit, quam Asculi eversione, Manibus tot exercituum consularium, direptarumque urbium, diis litaretur.

Bellum Servile. Cap. XIX.

VTcunque, etsi cum sociis nefas, cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est. quis æquo animo ferat in principe gentium Populo bella servorum? Primum SERVILE bellum inter initia Vrbis Herdonio Sabino duce in ipsa Vrbe tentatum est: quum occupata Tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à Consule captum: sed hic tumultus magis fuit quam bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius servili, quam Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodãmodo suburbana provincia, latifundiis civium Latinorum tenebatur. Hic ad cultum agri, frequentia ergastula, catenatique cultores, materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine EVNVS (magnitudo cladium facit, ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ comas jactat, ad libertatem, & arma servos, quasi numinum imperio, concitavit: idque ut divinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulfure, & igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primum duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergastulis sexaginta amplius millium fecit exercitum; Regiisque, ne quid malis de-

esset, decoratus insignibus; castella, oppida, vicos, miserabili direptione vastavit. Quin illud quoque (ultimum belli dedecus) capta sunt castra Prætorum; nec nominare ipsos pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivarios retrahi debuissent, prætorios duces, profugos prælio, ipsi sequebantur. Tandem Perperna imperatore supplicium de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud Ennam novissime obsessos, quum fame quasi pestilentia consumpsisset, reliquias latronum compedibus, catenis religavit, crucibusque punivit. fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vixdum respiraverat insula, quum statim à servis, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpurea, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimita, non minorem quam ille fanaticus prior, conflat exercitum: acriusque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestius, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus cæsi, capta Servilii castra; capta Luculli. Sed Aquilius Perpernę usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit: communitasque copias armis, fame facile delevit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de duce quidem supplicium exigi potuit,
quanvis

quanvis in manus venerit. quippe dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata est.

Bellum Spartacium. Cap. XX.

ENimvero servilium armorum dedecus feras, nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt; & in bona libertatis nostræ adoptantur: bellum SPARTACO duce concitatum, quo nomine appellem nescio; quippe quum servi militaverint, gladiatores imperaverint. illi infimæ sortis homines: hi pessimam auxere ludibrio calamitatem. SPARTACVS, CRIXVS, OENOMAVS, effracto Lentuli ludo, cum triginta aut amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capua; servisque ad vexillum, & ad auxilium vocatis, quum statim decem amplius millia coissent hominum, non modo effugisse contenti, jam vindicare volebant. Prima velut ara viris mons Vesuvius placuit. Ibi quum obsiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices: & exitu invio, nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere. Inde alia castra. Deinceps Coram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, Thurios, atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum jam esset justus exercitus; è vimini-

minibus, pecudumque tegumentis inconditos sibi clipeos; è ferro ergastulorum recocto, gladios, ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus: captaque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator: qui defunctorum quoque prœlio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivosque circa rogum jussit armis depugnare, quasi plane expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset. Inde jam consulares quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam Caji Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana (quod satis est turpitudini nostræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra Mirmillonem consurgitur: pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit, à quo pulsi, fugatique (pudet dicere) hostes, in extrema Italiæ confugerunt. Ibi circa Brutium angulum occlusi quum fugam in Siciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratesque ex cratibus, & dolia connexa, virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiere mortem: & quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissime dimicans, quasi Imperator, occisus est.

Bellum civile Marianum. Cap. XXI.

HOc deerat unum populi Romani malis, ut jam ipſe intra ſe parricidiale bellum domi ſtringeret, & in urbe media ac foro, quaſi harena cives cum civibus ſuis, gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, ſi plebeji duces, aut ſi nobiles, mali ſaltem, ducatum ſceleri præbuiſſent: quum vero, pro facinus, qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta ſæculi ſui Marius, & Sylla, peſſimo facinori ſuam etiam dignitatem præbuerunt, tribus, ut ſic dixerim, ſideribus, agitatum eſt: primo & levi, & modico, tumultu majore quam bello, intra ipſos armorum duces ſubſiſtente ſævitia: mox atrocius, & cruentius per totius viſcera ſenatus graſſante victoria. ultimum non civicam modo, ſed hoſtilem quoque rabiem ſupergreſſum eſt, quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eouſque odiis ſævientibus, donec deeſſent, qui occiderentur. Initium, & cauſa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpicia lege ſolicitat. Sed impatiens injurię ſtatim Sylla legiones circumegit: dilatoque Mithridate, Eſquilina Collinaque porta geminum agmen Vrbi infudit. Vnde quum ſubito Sulpicius, & Albinovanus objeciſſent catervas; ſudesque, & ſaxa undique à mœnibus, ac tela jacerentur, ipſe quoque jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quę Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evaſe-

evaſerat, quaſi captivam victor inſedit. Tum ex ſenatuſconſulto adverſariis hoſtibus judicatis, in præſentem tribunum, aliosque diverſæ factionis, jure ſævitum eſt. Marium ſervilis fuga exemit, imo fortuna alteri bello reſervavit. Cornelio Cinna, Cnæo Octavio conſulibus, male obrutum, reſurrexit incendium, & quidem ab ipſorum diſcordia, quum de revocandis, quos ſenatus hoſtes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, ſed vincentibus quibus pax, & quies potior, profugus patria ſua Cinna confugit ad partes. Redit ab Africa Marius, clade major. ſi quidem carcer, catenæ, fuga, exilium horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri late concurritur: ſervitia, (pro nefas) & ergaſtula armantur: & facile invenit exercitum miſer imperator. Itaque ut patriam repoſcens, unde vi fuerat expulſus, poterat videri jure agere, niſi cauſam ſuam ſævitia corrumperet. Sed quum diis hominibusque infeſtus rediret, ſtatim primo impetu cliens, & alumna Vrbis OSTIA, nefanda ſtrage diripitur. Mox in Vrbem quadruplici agmine intratur. Diviſere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic poſtquam manus omnis Octavii depulſa Ianiculo eſt, ſtatim in principum cædem ſigno dato, aliquanto ſævius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica urbe, ſævitur. Octavii conſulis caput pro Roſtris exponitur; Antonii conſularis in Marii ipſius menſis. Cæſar, & Fimbria in penatibus domorum ſuarum trucidantur: Craſſi pater &
filius

ilius in mutuo alter alterius aspectu. Bæ-
bium, atque Numitorium, per medium fo-
rum unci traxere carnificum. Catulus se
ignis haustu ludibrio hostium exemit. Me-
rula flamen Dialis, in Capitolio, Iovis ip-
sius oculos venarum cruore respersit. An-
charius ipso vidente Mario confossus est,
quia fatalem illam scilicet manum non
porrexerat salutanti. Hæc tot senatus fune-
ra intra calendas, & idus Ianuarii mensis,
septima illa Marii purpura dedit. Quid fu-
turum fuit, si annum consularis implesset?
Scipione Norbanoque consulibus, tertius
ille turbo civilis insaniæ toto furere deto-
nuit: quippe quum hinc octo legiones, inde
quingentæ cohortes starent in armis, & in-
de ab Asia cum victore exercitu Sylla pro-
peraret. Et sane quum tam ferus in Sylla-
nos Marius fuisset: quanta sævitia opus e-
rat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Pri-
mum apud Capuam sub amne Vulturno si-
gna concurrunt: & ibi statim Norbani fu-
sus exercitus. statim omnes Scipionis co-
piæ, ostentata spe pacis, oppressæ. Tum
Marius juvenis, & Carbo consules, quasi
desperata victoria, ne inulti perirent, san-
guine senatus sibi parentabant. obsessaque
Curia, sic de Senatu quasi de carcere, qui
jugularentur, educti. Quid funerum in fo-
ro, in circo, in patentibus templis? Namque
Quinctus Mucius Scævola pontifex, Vesta-
les amplexus aras, tantum non eodem igne
sepelitur. Lamponius atque Telesinus
Samnitum duces, atrocius Pyrrho, & Anni-
bale Campaniam, Etruriamq; populantur:
&, sub

&, sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hic Telesinus oppressi. Nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii: animadversumque in eos, qui se sponte dediderant. Minus est, quod apud Sacriportum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit. bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici jussit. Isti tot in pace, non plures sunt. quis autem illos potest computare quos in Urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, Vivere aliquos debere, ut essent quibus imperarent, proposita est ingens illa tabula: & ex ipso Equestris ordinis flore, ac Senatus, duo millia electi, qui mori juberentur. novi generis edictum. Piget post hæc referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleji: Bæbium sine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulchrum, oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum fere pœnis, municipia Italiæ splendidissima, sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium Præneste, Fluentia. Nam Sulmonem vetus oppidum socium atque amicum (facinus indignum) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modo morte damnati duci jubentur: sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

Bellum Sertorianum. Cap. XXII.

BEllum Sertorianum quid aliud, quam Syllanæ proſcriptionis hereditas fuit? hoſtile potius, an civile dixerim, neſcio: quippe quod Luſitani, Celtiberique Romano geſſerint duce. Exul, & profugus feralis illius tabulæ, vir ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis, malis ſuis maria, terrasque permiſcuit: & jam Africæ, jam Balearibus inſulis fortunam expertus, miſſusque in Oceanum, Fortunatas inſulas penetravit. Tandem Hiſpaniam armavit. viro cum viris facile convenit. Nec alias magis apparuit Hiſpani militis vigor, quam Romano duce. Quamquam ille non contentus Hiſpania, ad Mithridatem quoque, Ponticosque reſpexit, regemque claſſe juvit. Et quid futurum fuit? ſatis tanto hoſti uno imperatore reſiſtere res Romana non potuit. additus Metello Cnæus Pompejus. Hi copias viri diu, & ancipiti ſemper acie attrivere: nec tamen prius bello, quam ſuorum ſcelere, & inſidiis, extinctus eſt. Copias ejus prope tota Hiſpania perſequuti, diu & ancipiti ſemper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius, & cohortes inde Herculeji proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppreſſis, ipſi duces cominus invicem experti, apud Lauronem, atq; Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia cōverſis, miſera inter Romanos duces Hiſpania diſcordię

pœnas

pœnas dabat: donec oppresso domestica fraude Sertorio, victo, deditoque Perperna, ipsæ quoque in Romanam fidem venere urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & in fame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis quam civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

Bellum civile sub Lepido. Cap. XXIII.

MArco Lepido, Quincto Catulo consulibus, civile bellum pæne citius oppressum est, quam inciperet: sed quantum, lateque fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat; nec immerito, si tamen posset sine magna clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proscripsisset inimicos: qui supererant, revocante Lepido, quid aliud, quam ad bellum vocabantur? quumque damnatorum civium bona addicente Sylla, quamvis male capta, jure tamen, repetito eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ, sauciæque Reipublicæ requiescere quomodocumque: ne vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo quum turbidis concionibus velut classico civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum Vrbi admoverat. Sed jam Milvium pontem collemque Ianiculum Lutatius Catulus, Cnæus Pompejus, Syllanæ dominationis duces atque signiferi, alio exercitu insede-

insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque à senatu judicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentia interiit. Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

L. FLORI
HISTORIARVM
LIBER QVARTVS.

Bellum Catilinarium. Cap. I.

CAtilinam luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi, arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere; Senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis Vrbem, diripere ærarium, totam denique rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur optasse. Quæ omnia quibus (ô nefas) sociis aggressus est? Ipse patricius, sed hoc minus est: Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Antronii, Vargunteji, atque Longini, quæ familiæ? quæ senatus insignia? Lentulus quoque tunc maxime Prætor: hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis: sanguis humanus: quem circumlatum pateris bibere: summum nefas, nisi amplius esset, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo

imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem, & Antonium Consules incidisset; quorum alter industria rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emersit, vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu, in præsentem patricidam, in præsentem reum Cicero peroravit: sed non amplius profectum, quam ut hostis evaderet, seque palam professo incendium suum restincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus Vrbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sybillinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilina diem, urbe tota viros, faces, tela disponit. Nec civili conspiratione contentus; legatis Allobrogum, qui tum forte aderant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi altera proditione Vulturcii, Prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palam Prætor in senatu convincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam sequutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis, parte conjurationis oppressa, tamen ab incœpto Catilina non destitit, sed infestis ab Etruria signis patriam petens, obvio Antonii exercituopprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit. nemo hostium bello superfuit. Quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissa anima

anima corpore tegebat. Catilina longe à suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset.

Bellum Cæsaris & Pompeji. Cap. II.

IAm pæne toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quam ut ullis externis viribus extingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium Populo, ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem, Cinnanaque rabies intra Vrbem se præcluserat, quasi experiretur: Syllana tempestas latius, intra Italiam tamen, detonuerat: Cæsaris furor, atque Pompeji, Vrbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique, qua patebat imperium, quodam quasi diluvio, & inflammatione corripuit; adeo, ut non recte tantum civile dicatur, ac ne sociale quidem, sed nec externum: sed potius commune quoddam ex omnibus, & plus quam bellum. Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus. si exercitus, hinc undecim legiones, inde decem & octo, flos omnis & robur Italici sanguinis. si auxilia sociorum, hinc Gallici, Germanique delectus: inde Dejotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Ætoliæ, totiusque robur Orientis. si moram belli, quatuor anni, & pro clade rerum breve tempus. si locum, & spacium ubi commissum est, intra Italiam; inde se in Galliam, Hispaniam-

que deflexit; reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro, Thessaliaque consedit; hinc in Ægyptum subito transiliit, inde respexit Asiam; inde Africæ incubuit: postremo in Hispaniam remigravit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quievere, quam in Vrbe ipsa, medio senatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium, NIMIA FELICITAS. Siquidem Quincto Metello, Lucio Afranio consulibus, quum Romana majestas toto orbe polleret, recentesque victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompejanis theatris Roma cantaret, nimia Pompeji potentia apud ociosos, ut solet, cives, movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum, Cato adversus potentes semper obliquus, detrectare Pompejum, actisque ejus obstrepere. Hic dolor transversum egit: & ad præsidia dignitati paranda impulit. Forte tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen auctiores opes. Cajus Cæsar eloquentia, & spiritu, & jam consulatu allevabatur. Pompejus tamen super utrumq; eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompejo retinere cupientibus, omnibusque pariter potentiæ cupidis, de invadenda Republica facile convenit. Ergo quum mutuis viribus in suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompejus Hispaniam, tres maximos exercitus: & jam

sic or-

sic orbis imperium, societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde quoniam mutuo metu tenebantur. Crassi morte apud Parthos, & morte Iuliæ Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi socerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Iam Pompejo suspectæ Cæsaris opes, & Cæsari Pompejana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque consulibus rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris Senatus, idemque Pompejus agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis haberetur. Consulatus, absenti quem decem tribuni plebis, favente Pompejo, nuper decreverant, tum dissimulante eodem, negabatur. Veniret, & peteret majorum more. Ille contra flagitare decreta: ac nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum. Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit: cujus arces levibus præsidiis Pompejus insederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus Etruria Libo, Vmbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompejum Brundusii opprimere potuisset. & cœperat. sed ille per obsessi claustra portus, nocturna fuga evasit.

Turpe dictu. modo princeps patrum, pacis, bellique moderator, per triumphatum à se mare lacera, & pæne inermi nave fugiebat. Nec Pompejus ab Italia, quam senatus ab Vrbe fugatur prior. quam pæne vacuam metu, Cæsar ingressus, Consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumque & patrimonium populi Romani ante rapuit, quam imperium. Pulso fugatoque Pompejo, maluit prius ordinare provincias quam ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam, annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hostile erat in Gallia: pacem ipse fecerat. sed ad Hispanienses Pompeji exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa MASSILIA est. Misera, dum cupit pacem, belli metu, in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Græcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum cædere, & incendere machinas ausa, & congredi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra, marique perdomuit. Mox dedentibus sese ablata omnia præter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem. Anceps, variumque, & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnæi Pompeji Petrejo & Afranio: quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibet. Sic fame castra tentata sunt. obsessorque ipse quasi obsidebatur.

fidebatur. sed ubi pax fluminis rediit: populationibus & pugna campos aperuit: iterum ferox instat: & cedentes ad Celtiberiam consequutus, aggere & vallo, ac per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est, nec ulterior moram fecit. quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone; Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum, & Africam, quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur. Quippe quum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella, & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore castra posuissent, jam maria late tenente Pompejo, repente legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis classicorum, circumvenit utrumque. Deditionem fames extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilio in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, nova Pompejanorum arte Cilicum, actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginem. Duas tamen æstus explicuit. una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandumque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit. & quum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vultejo mutuis ictibus in se concurrit. In Africa quoque par & virtus, & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam

missus, pulso, fugatoque Varo jam superbus, subitum Iubæ regis adventum, equitatumque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga, sed pudor suasit, ut amissum sua temeritate exercitum, morte sequeretur. Sed jam debitum par fortuna flagitante, sedem bello Pompejus Epiron elegerat. nec Cæsar moratus. quippe ordinatis à tergo omnibus, quanvis hiems media prohiberet, tempestate ad bellum navigavit. positisque ad Oricum castris, quum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundusii moram faceret, adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem, vox ipsius: Quid times? Cæsarem vehis. Contractis in unum undique copiis, positisque cominus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere; nunc obsidione castrorum, quæ sedecim millium vallo obduxerat, (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachii irrita; (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret.) ad hoc assiduis in eruptionem hostium prœliis (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque quadraginta tela sedere) jam vero direptione urbium sociarum, quum Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessaliæ
vastaret.

vastaret. Pompejus adversus hæc nectere moras, tergiversari simul, ut hostem interclusum undique inopia commeatuum tereret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium. Milites ocium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, Vrbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit: Trecenta amplius millia hinc & illinc, præter auxilia regum, & Senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina in signis, interdiu tenebræ. Dux ipse, & nocturna imagine, theatri sui audiens plausum, in modum planctus, circumsonare: & mane cum pullo (nefas) apud principia conspectus est. Numquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Crastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem, qua pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe quum Pompejus adeo equitum copia abundaret, ut facile circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus ipse est. Nam quum diu æquo marte contenderent, jussuque Pompeji fusus à cornu erupisset equitatus, repente hinc signo dato, Germa-
 norum,

norum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est. Nec ulla res magis exitio fuit, quam ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prœlio Cæsar fuit; mediusque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, Miles, faciem feri: altera ad jactationem composita, Parce civibus, quum ipse sequeretur. Felicem utcumque in malis Pompejum, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, ut una navicula Lesbon applicaretur: pulsus Hedris in deserto Ciliciæ scopulo fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ, liberorumque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompejo crederet bellum? atqui acrius multo atque vehementius Thessalici incendii cineres recaluere. Et in ÆGYPTO quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cum PTOLEMÆUS rex Alexandriæ, summum civilis belli scelus peregisset, fœdusq; amicitiæ cũ Cæsare, medio Pompeji
capite

capite sanxisset, ultionem tanti viri Manibus quærente fortuna, causa non defuit. CLEOPATRA regis soror affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeji cædem, partium fato, non Cæsari dederat, haud dubie idem in ipsum ausurus, si expedisset. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeji, obsessus in regia, quamvis exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in pæninsulam Pharon subitus evasit: inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio: ut illud ingruentibus hostium telis, saxisque peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus, debellata perfida gente, justa generi Manibus dedit. Quippe & Theodotus magister, auctorque totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus, atque Ganymedes, diversa per mare & terras fuga & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureæ loricæ honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto, plane quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompejo pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis di-

ſcordiæ noſtræ fiducia, quam virtutis ſuæ, infeſto in Cappadociam agmine ruebat: ſed hunc Cæſar aggreſſus, uno, &, ut ſic dixerim, non toto prœlio, obtrivit, more fulminis, quod uno, eodemque momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe prædicatio eſt Cæſaris, ante victum hoſtem eſſe, quam viſum. Sic cum exteris. at in Africa cum civibus multo atrocius, quam in Pharſalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æſtus expulerat; nec reliquias diceres, ſed integrum bellum. Sparſæ magis, quam oppreſſæ vires erant: Auxerat ſacramentum ipſa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum ſucceſſio. Quippe ſatis ample ſonabant in Pompejani nominis locum Cato & Scipio. Acceſſit copiis Mauritaniæ rex Iuba, videlicet ut latius vinceret Cæſar. Nihil ergo inter Pharſaliam, & Thapſon, niſi quod amplior, eoque acrior Cæſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pompejum creviſſe bellum. Denique quod alias nunquam ante imperium ducis, ſua ſponte ſigna cecinerunt. Strages à IVBA cœpit. Ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à ſilva, conſternati ſubito clangore. ſtatim & exercitus in fugam, & duces fortius, quam ut fugerent, non inconſpicua tamen morte omnium. Iam SCIPIO nave fugiebat: ſed aſſequutis eum hoſtibus gladium per viſcera exegit: & ubi eſſet quodam requirente, reſpondit. hoc ipſum, Bene ſe habet Imperator. Iuba quum ſeſe recepiſſet in regiam, magnifice epula-

epulatus, postero die cum PETREIO fugæ comite, super mensas, & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: quum interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul, Romanoque sanguine madebant. CATO non interfuit bello: positisq; apud Bagradam castris, VTICAM velut altera Africæ claustra servabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit. Nam postquam filium, comitesque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit. tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel, iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus, dum abscederent, rescidit plagas: sequutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus, & partes. quantoq; Africa supra Thessaliam, tanto Africam superabat Hispania. plurimumque favoris partibus dabat fraternitas ducum, & pro uno duos stare Pompejos. Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus, Didiusque legati conflixere: sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se navibus bellum. siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, armamenta con-

confligerent ? adde situs ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ littora ; mare & intestinum, & externum ; imminentesque Herculis speculas ; quum omnia undique simul prœlio, & tempestate sævirent. Mox circa obsidiones urbium utrimque discursum est. quæ miseræ inter hos, atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum Munda. Hic non pro cetera felicitate, sed anceps, & diu triste prœlium : ut plane videretur nescio quid deliberare fortuna. Sane & ipse ante aciem mœstior non ex more Cæsar, sive respectu fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem : vel eadem timens, postquam idem esse cœperat, quod Pompejus. Sed in ipso prœlio , quod nemo unquam meminerat, quum diu pari marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantium subito ingens inter utrosque silentium, quasi convenisset. hic omnium sensus erat. Novissime illud inusitatum Cæsaris oculis (nefas) post quatuordecim annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quod etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quam virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti, primam in aciem procurrrit. Ibi prensare fugientes, confirmare ; per totum denique agmen oculis, manibus , clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitasse secum , & ita manifesto vultu fuisse , quasi occu-

occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinq; per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuissent. Hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem: & quasi in fugientem invectus, simul & suorũ erexit animos, & hostes perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortius sequi: Pompejani dum fugere credunt suos, fugere cœperũt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiesq; victoribus, sic æstimari potest. Hoc à prælio profugi, quum se Mundæ recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, ex congestis cadaveribus agger effectus est: quæ pilis, jaculisque confixa, inter se tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeji liberis, Cnæum prælio profugum, crure saucio, deserta & avia petentem, Cenonius apud Lauronem oppidum consequutus, pugnantem (adeo nondum desperaverat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit: aliisque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Gallia TRIVMPHVM transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus: alterum laurus Ægyptia. tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulachrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Iubam & Mauros, & bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapso, & Munda nusquam. Et quanto majora erant,

de qui-

de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua pax incruenta: pensatumque clementia bellum. Nemo cæsus imperio præter Afranium: satis ignoverat semel. & Faustum Syllam: didicerat generum timere. filiamque Pompeji cum patruelibus ex Sylla: hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in principem congesti honores: circa templa imagines; in theatro distincta radiis corona; suggestus in curia; fastigium in domo; mensis in cælo; ad hoc pater ipse patriæ, perpetuusque dictator: novissime, dubium an ipso volente, oblata pro Rostris ab Antonio consule, regni insignia. Quæ omnia velut infulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia. gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed Brutus, & Cassius, aliique patricii consenserunt in cædem principis. QVANTA VIS FATI! manaverat late conjuratio. libellus etiam Cæsari datus eodem die. nec perlitare centum victimis potuerat. venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. ibi in curuli sedentem eum senatus invasit: tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

Cæſar Auguſtus. Cap. III.

POpulus Romanus, Cæſare & Pompejo trucidatis, rediſſe in ſtatum priſtinæ libertatis videbatur: & redierat, niſi aut Pompejus liberos, aut Cæſar hæredem reliquiſſet: vel, quod utroque pernicioſius fuit, ſi non collega quondam, mox æmulus Cæſarianæ potentiæ, fax & turbo ſequentis ſæculi, ſuperfuiſſet Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari. dum Octavius mortem patris ulciſcitur, iterum fuit movenda Theſſalia. Dum Antonius varius ingenio, aut ſucceſſorem Cæſaris indignatur Octavium; aut amore Cleopatræ; deſciſcit in regem. Nam aliter ſalvus eſſe non potuit, niſi confugiſſet ad ſervitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione eſt, quod potiſſimum ad Octavium Cæſarem Auguſtum ſumma rerum rediit: qui ſapientia ſua, atque ſolertia, perculſum undique, & perturbatum ordinavit imperii corpus. Quod ita haud dubie nunquam coire & conſentire potuiſſet, niſi unius præſidis nutu, quaſi anima, & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabella Conſulibus, imperium Romanum jam ad Cæſares transferente fortuna, varius, & multiplex civitatis motus fuit. quodque in annua cæli converſione fieri ſolet, ut mota ſidera tonent, ac ſuos flexus tempeſtate ſignificent: ſic in Romanæ dominationis, id eſt humani generis converſione, penitus intremuit, omniq; genere diſcrimi-

num,

num, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum est.

Bellum Mutinense. Cap. IV.

PRrima civilium motuum causa testamentum Cæsaris fuit, cujus secundus hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe quum intra decem & octo annos tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret; se plene ex commilitio Cæsaris dignitatis, & furtis hæreditatem lacerare, ipsum insectari probris, & cunctis artibus quum adoptionem Iuliæ gentis inhibere non desineret: denique ad opprimendum juvenem, palam arma moliri: & jam parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat: Octavius Cæsar ætate, & injuria favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) Consulem aggreditur. obsidione Mutinæ liberat Brutum. Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit. nam cruentus & saucius aquilam à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

Bellum Perusinum. Cap. V.

ALterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, persolvebat. Semper alias Lucii Antonii pessimum ingenium

nium Fulvia, gladio cincta virilis militiæ, uxor, agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic vero jam non privatis, sed totius senatus suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros redegit, compulitque ad extrema deditionis, turpi & nihil non experta fame.

Triumviratus. Cap. VI.

QVum solus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid contra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem? Diversa omnium nota incendia. Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultiones de his, qui se hostem judicassent: Cæsarem inultus pater, & Manibus ejus graves Cassius, & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes, inter Perusiam, & Bononiam jungunt manus, & exercitus consalutant. Nullo more Triumviratus invaditur. oppressaque armis Republica, redit Syllana proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus habet, quam numerum centum quadraginta senatorum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium: pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat, quum Antonius Lucium Cæsarem avunculum suum, Lepidus Lucium Paulum suum fratrem proscripserit? Romæ capita cæsorum proponere in Rostris

jam usitatum erat: verum sic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, quum recisum Ciceronis caput in illis suis Rostris videretur; nec aliter ad videndum eum, quam solebat ad audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

Bellum Cassii & Bruti. Cap. VII.

Brutus & Cassius sic Cæsarem quasi Tarquinium regem, depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maxime restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdidere. Igitur cæde perfecta, quum veteranos Cæsaris, nec immerito, timerent, statim è curia in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ strages Reipublicæ immineret, displicuit ultio cum Consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam & Macedoniam, concesserunt. Sic vindicta Cæsaris dilata potius, quam oppressa est. Igitur ordinata magis, ut poterat, quam ut debebat in Triumviros republica, relicto ad Urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompejo fuit, harenam insederant. Sed nec tum imminentia cladis destina-

destinatæ signa latuere. Nam & assuetæ cadaverum pabulo volucrès, castra quasi jam sua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obvius Æthiops, nimis aperte ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, quum illato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quædam imago se obtulit: & quæ esset interrogata; Tuus, inquit, MALVS GENIVS. Hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præsagio in Cæsaris castris omnia aves, victimæque promiserant: sed, nihil illo præsentius, quod Cæsaris medicus somnio admonitus est, ut Cæsar castris excederet, quibus capi imminebat: ut factum est. Acie nanq; commissa, quum pari ardore aliquandiu dimicatum foret: & quanvis duces non essent præsentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus, & ignavia subduxissent, staret tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabantur, primum adeo anceps fuit, & par utrimque discrimen; ut exitus prœlii docuit. Capta sunt hinc Cæsaris castra, inde Cassii. Sed quanto efficacior est fortuna, quam virtus? & quam verum est, quod moriens efflavit, non in re, sed in verbo tantum esse virtutem! Victoriam illi prœlio error dedit, Cassius inclinato cornu suorum, quum captis Cæsaris castris, rapido impetu recipientes se equites videret, fugere arbitratus, evadit in tumulum: inde pulvere & strepitu, etiam nocte vicina, eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quoque in id

id missus, tardius renunciaret: transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Cassio etiam suum animum perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret (ita enim par superesse bello convenerat) ipse quoque uni comitum suorum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, ne violarent manus, sed in abolitione sanctissimarum piissimarumque animarum, judicio suo, scelere alieno uterentur.

Bellum cum Sexto Pompejo.
Cap. VIII.

SVblatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeji domus. Alter juvenum in Hispania occiderat, alter fuga evaserat: contractisque infelicis belli reliquiis, quum insuper ergastula armasset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Iam & classe medium mare insederat. O quam diversus à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est: magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est SPERARE SEMPER. Perditis enim rebus profugit: Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium, & catenas, &, quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus.

nis. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto Prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens atque respectans, & tamen non timens, ne periret.

Bellum Parthicum duce Ventidio.
Cap. IX.

QVanvis in Cassio & Bruto partes fustulisset; in Pompejo totum partium nomen abolesset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret: imo omnia expertus ambitu & luxuria, primum hostes, deinde cives, tandem etiam terræ seculum liberavit. Parthi clade Crassiana altius animos erexerant: civilesque populi Romani discordias læti acceperant: itaque ut prima effulsit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno. qui missus à Cassio, Brutoque (quis furor scelerum?) sollicitaverat hostes in auxilium: & illi Pacoro duce, regio juvene, dissipant Antoniana præsidia. Casca legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetravit. Denique ablata Syria, emanabat latius malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincentibus, nisi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias, ipsumque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum toto inter O-

frontem, & Euphratem sinu late cecidisset. Viginti amplius millium fuit. nec sine consilio ducis. qui simulato metu adeo passus est hostem castris succedere, donec absumto jactus spatio, adimeret usum sagittarum. Rex fortissime dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes, quæ desciverant, capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.

Bellum Parthicum Antonii. Cap. X.

EXpertis invicem Parthis, atque Romanis, quum Crassus, atque Pacorus utrimque virium mutuarum documenta fecissent, pari rursus reverentia, integrata amicitia, & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine Araxem, & Euphratem sub imaginibus suis legi concupiscit: neque causa, nec consilio, ac ne imaginaria quidem belli indictione, quasi hoc quoque ex arte ducis præriperet, relicta repente Syria in Parthos impetum facit. Quæ gens præter armorum fiduciam callida, simulat trepidationem, & in campos fugam. Hicstatim quasi victor sequebatur: quum subito, nec magna hostium manus, ex improviso, & jam in fessos via, sub vespere velut nimbus erupit: & missis undique sagittis, duas legiones operuerunt.

Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in posterum diem imminebat, nisi intervenisset deum miseratio. Vnus ex clade

de Craſſiana Parthico habitu caſtris adequitat, & ſalute Latine data, quum fidem ipſo feciſſet, quid immineret, edocuit; jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: ſic quoque hoſtem fortaſſe non defore. atque ita ſequuta eſt minor vis hoſtium, quam imminebat. Adfuit tamen: deletæque reliquæ copiæ forent, niſi urgentibus telis in modum grandinis, quadam ſorte quaſi docti, procubuiſſent in genua milites; & elatis ſuper capita ſcutis, cæſorum ſpeciem præbuiſſent. Tum Parthus, arcus inhibuit. Deinde Romani quum ſe rurſus extuliſſent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex Barbaris miſerit vocem; Ite, & bene valete Romani. merito vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis. Non minor ex aqua poſtea, quam ab hoſtibus excepta clades. Infeſta primum ſiti regio. tum quibuſdam Salmacidis fluvius infeſtior. noviſſimeque jam ab invalidis & avide hauriebatur: quum noxiæ etiam dulcis fieret. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriuſque cæli ſubita mutatio pro peſtilentia fuit. Sic vix tertia parte de ſedecim legionibus reliqua, quum argentum ejus paſſim dolabris concideretur, & ſubinde inter moras mortem à gladiatore ſuo efflagitaſſet, egregius imperator tandem profugit in Syriam. ibiq; incredibili quadam mentis væcordia ferocior aliquanto factus eſt: quaſi viciſſet, qui evaſerat.

Bellum cum Antonio & Cleopatra.
Cap. XI.

FVror Antonii quatenus ambitu non interiret, luxu, & libidine extinctus eſt. Quippe poſt Parthos, quum exoſus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quaſi bene geſtis rebus, in regio ſe ſinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promiſit Antonius: quaſi facilior eſſet Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite, ſed patriæ, nominis, togæ, faſcium oblitus, totus in monſtrum iſtud ut mente, ita animo quoque, & cultu deſciverat. Aureum in manu baculum. ad latus acinace. purpurea veſtis ingentibus obſtricta gemmis. diadema aderat, ut regina rex ipſe frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæſar à Brunduſio trajecerat, ut venienti bello occurreret: poſitiſque in Epiro caſtris, Leucadem inſulam, montemque Leucaten, & Ambracii ſinus cornua, infeſta claſſe, ſuccinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves, ducentæ non minus hoſtium: ſed numerum magnitudo penſabat. Quippe à ſenis in novenos remorum ordinibus: ad hoc turribus, atque tabulatis allevatæ, caſtellorum, & urbium ſpecie, non ſine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur. quæ quidem ipſa moles exitio fuit. Cæſaris naves à triremibus in ſenos, non amplius, ordines creverant. itaque habiles in omnia, quæ uſus poſcebat; ad im-

petus,

petus, & recursus, flexusque capiendos; illas graveis, & ad omnia præpeditas singulas plures adortæ, missilibus simul cum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quam post victoriam. Quippe immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur: Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumq; in ripam assidue mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina, cum aurea puppe, veloque purpureo, se in altum dedit. Mox sequutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar. Itaque nec aperta in Oceanum fuga, nec munita præsidiis utraque Ægypti cornua, Parætonium, atque Pelusium profuere. prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis, frustra. Nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit à principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se, (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, quasi somno soluta.

Bellum adversus gentes exteras.
Cap. XII.

HIc finis armorum civilium. reliqua

adversus exteras gentes : quæ districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax : necdum assuetæ frenis servitutis, tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo resiliebant. Ad SEPTENTRIONEM conversa ferme plaga, ferocius agebat, Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysi, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. NORICIS animos dabant Alpes, atque nives, quo bellum non posset ascendere : sed omnes illius cardinis populos, Brennos ; Senones atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres ostendere : quæ deficientibus telis, infantes ipsos afflictos humo, in ora militum adversa miserunt. ILLYRII quoque sub Alpibus agunt, imasque valles earum, ad quædam quasi claustra, custodiunt, abruptis torrentibus impliciti. in hos expeditionem ipse sumpsit : fierique pontes imperavit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapuit : & in via primus, tunc agmine sequuto, quum Illyricus multitudine pontem succidisset, saucius manibus, ac cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium percecidit. PANNONII duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histroque vallabantur. populati proximos, intra ripas se recipiebant. in hos domandos Vibium misit. cæsi sunt in utrisque fluminibus.

Arma victorum non ex more belli, cremata; sed capta sunt, & in profluentes data: ut ceteris, qui resistebant, victoria sic nuntiaretur. DALMATÆ plerumque sub silvis agunt: inde in latrocinia promptissimi. Hos jam quidem Marcius incensa urbe Delminio quasi detruncaverat: postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat (hic secundus orator) sed Augustus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque venis repurgare: quod alioqnin gens omnium cupidissima, studiosa diligentia anquirit: ut illud in usus suos servare videatur. MYSI quam feri, quam truces fuerint, quam ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Vnus ducum, ante aciem postulato silentio, Qui vos, inquit, estis? Responsum invicem: Romani gentium domini. Et illi, Ita, inquiunt, si nos viceritis. Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, ut cæsorum extis ducum & litarent, & vescerentur. Deos audisse crediderim. nec tubam sustinere potuerunt. Non minimũ terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, THRACVM maxime populus desciverat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplina, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in

ipſa captivitate rabiem oſtendere. quippe quum catenas morſibus tentarent, feritatem ſuam ipſi puniebant. DACI montibus inhærent. Cotiſonis regis imperio, quotiens concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere ſolebant, & vicina populari. Viſum eſt Cæſari Auguſto gentem aditu difficillimam ſubmovere. Miſſo igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam. citra, præſidia conſtituit. Sic tunc Dacia non victa, ſed ſummota, atque dilata eſt. SARMATÆ parentibus campis inequitant. & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio ſatis fuit. Nihil præter nives, rarasq; ſilvas habent. Tanta barbaries eſt, ut pacem non intelligant. GERMANIAM quoque utinam vincere tanti non putaſſet! magis turpiter amiſſa eſt, quā glorioſe acquiſita: ſed quatenus ſciebat patrem ſuū Cæſarem, bis trajecto ponte Reno, quæſiſſe bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam. & factum erat; ſi barbari tam vitia noſtra, quam imperia, ferre potuiſſent. Miſſus in eam provinciam Druſus, primos domuit VSIPETES: inde TENCTHEROS percurrit, & CATTOS. Nam MARCOMANORVM ſpoliis inſignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Inde validiſſimas nationes, CHERVSCOS, SVEVOSQVE & SICAMBROS pariter aggreſſus eſt: qui viginti cēturionibus incrematis hoc velut ſacramento ſumpſerant bellum, adeo certa victoriæ ſpe, ut prædam in anteceſſum pactione dividerent. Cheruſci equos, Suevi aurum & argen-

argentum, Sicambri captivos elegerant: sed omnia retrorsum. Victor namq; Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque, præda divisit, & vendidit. præterea in tutelam provinciarum, præsidia, atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albin, per Visurgim. Nam per Reni quidem ripam, quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam & Geldubam pontibus junxit, classibusque firmavit. Invium atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in GERMANIA pax erat, ut mutati homines, alia terra, cælum ipsum mitius, molliusque solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alias senatus, cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius est provincias obtinere, quam facere. viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium. Quippe Germani victi magis, quam domiti erant: moresque nostros magis, quam arma sub imperatore Druso susceperant: postquam vero ille defunctus, Vari Quinctilii libidinem, ac superbiam haud secus, quam sævitiam, odisse cœperunt. Ausus ille agere conventum: & in castris se direxerat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere: at illi, qui jam pridem rubigine obsitos enses, inertesque mœrerent equos, ut primum togas, & sæviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripiunt, quum interim tanta erat Varo pacis fiducia,

cia, ut ne prædicta quidem, & prodita per Segestem unum principum, conjuratione, commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improviso adortu, quum ille (ô securitas) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapiunt: tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paulus, & fato est, & animo sequutus. Nihil illa cæde per paludes, perque silvas cruentius: nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipue tamen in causarum patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus, TANDEM, inquit, VIPERA, SIBILARE DESISTE. Ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer prius, quam in manus hostium veniret, evulsit, mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, ut imperium quod in littore Oceani non steterat, in ripa Reni fluminis staret. Hæc ad Septentrionem. Sub MERIDIANO tumultuatum magis, quam bellatum est. MVSVLANIOS atque GÆTVLOS accolas Syrtium, Cosso duce, compescuit: unde illi Gætulici nomen. Latius victoria patet. MARMARIDAS, atque GARAMANTAS Curinio subigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, sed modestior in æstimanda victoria fuit. Ad ORIENTEM plus negotii

gotii cum ARMENIIS. huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves: sed alter inglorius. Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur: in Syria Cajus ex vulnere, quum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recipit. Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompejus assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus, per hunc recuperatum, non incruento, nec multo tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, stricto ferro cruentat vulnere in tempore. Ceterum barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyra, in quam se percussus immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit. Sub OCCASV pacata fere omnis HISPANIA, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, CANTABRI, & ASTVRES immunes imperii agitabant. Cantabrorum & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant: VACCÆOSQVE, & GVRGONIOS & AVRIGONAS crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Segesamam. castra posuit. inde partito exercitu totam in diem

amplexus CANTABRIAM, efferam gentem ritu ferarum quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quum infesta classe ipsa quoq; terga hostium cæderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ prœliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quam arma Romana ascensura esse crediderant. Tertio Arracilium oppidum magna vi repugnat. Captum tamen postremo fuit, Medulli montis obsidio: quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit, undique simul adeunte Romano. Postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxeis exprimitur, præcepere mortem: seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antistium, Furnium, Agrippam legatos, hibernans in TARRACONIS maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus astrinxit; hos sub corona jure belli venum dedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: sed jam Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. ASTVRES per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant: nec temere sumptus, ut barbaris impetus: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutua clade certamen tunc, tam fortibus, tam subito, tam cum
consi-

conſilio venientibus, niſi Trigæcini prodidiſſent. à quibus præmonitus Cariſius, cum exercitu adveniens, oppreſſit conſilia, ſic quoque tamen non incruento certamine. Reliquias fuſi exercitus validiſſima civitas Laucia excepit. ubi adeo certatum eſt, ut quum in captam urbem faces poſcerentur, ægre dux impetraverit veniam, ut victoriæ Romanæ ſtans potius eſſet, quam incenſa, monumentum. Hic finis Auguſto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hiſpaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; cum ipſorum ingenio, in pacis partes promptiore; tum conſilio Cæſaris, qui fiduciam montium timens, in quos ſe recipiebant, caſtra ſua, ſed quæ in plano erant, habitare, & incolere juſſit. Ingentis eſſe conſilii illud obſervari cœpit. Natura regionis circa ſe omnis aurifera, miniique & chryſocollæ, & aliorum colorum ferax. Itaque exerceri ſolum juſſit. Sic Aſtures & latentes in profundo opes ſuas, atque divitias dum aliis quærunt, noſſe cœperunt. Omnibus ad occaſum, & meridem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque duntaxat intra Renum atque Danubium; item ad Orientem intra Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, ſentiebant tamen magnitudinem; & victorem gentium Populum Romanum reverebantur. Nam & SCHYTÆ miſere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes. SERES etiam, habitantesque ſub ipſo Sole INDI, cum gemmis, & margaritis, elephantes

quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant: & tamen ipse hominum color ab alio venire cœlo fatebatur. PARTHI quoque quasi victoriæ pœniteret, rapta, clade Crassiana, ultro signa retulere. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Aususque tandem CÆSAR AVGVSTVS septingentesimo ab Vrbe condita anno IANVM GEMINVM cludere, bis ante se clusum; sub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, gravibus, severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & Pater patriæ dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia condidisset imperium, Romulus vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen AVGVSTI, ut scilicet jam tum dum colit terras, ipso nomine, & titulo consecraretur.

FINIS.

CAII VELLEII PATERCVLI HISTORIÆ ROMANÆ AD M. VINICIVM COS. LIBRI DVO.

LIBER PRIMVS.

*** tempeſtate diſtractus à duce ſuo Neſtore, Metapontum condidit. Teucer, non receptus à patre Telamone, ob ſegnitiam non vindicatæ fratris injuriæ, Cyprum appulſus, cognomine patriæ ſuæ Salamina conſtituit. Pyrrhus, Achillis filius, Epirum occupavit; Philippus Ephyram in Theſprotia. at rex regum Agamemnon, tempeſtate in Cretam inſulam rejectus, tres ibi urbes ſtatuit, duas à patriæ nomine, unam, à victoriæ memoria, Mycenas, Tegeam, Pergamum. idem mox, ſcelere patruelis fratris Ægiſthi, hæreditarium exercentis in eum odium, & facinore uxoris oppreſſus, occiditur. regni potitur Ægiſthus per annos VII. hunc Oreſtes, matremque, cum ſocia conſiliorum omnium ſorore Electra, virilis animi femina, obtruncat. factum ejus à diis comprobatum ſpatio vitæ, & felicitate imperii apparuit: quippe vixit annis XC. regnavit LXX. qui ſe etiam à Pyrrho, Achillis filio, virtute vindicavit, nam quod, pactæ ejus,

Menelai atque Helenæ filiæ Hermiones nuptias occupaverat. Delphis eum interfecit. Per hæc tempora Lydus, & Tyrrhenus fratres cum regnarent in Lydia, sterilitate frugum compulsi, sortiti sunt, uter cum parte multitudinis patria decederet. sors Tyrrhenum contigit. pervectus in Italiam, & loco, & incolis, & mari nobile, ac perpetuum à se nomen dedit. Post Orestis interitum, filii ejus, Penthelus, & Tisamenus, regnavere triennio. Tum, fere anno octogesimo post Trojam captam; centesimo, & vigesimo, quam Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies, quæ omni hoc tempore pulsis Heraclidis, Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur. duces recuperandi imperii fuere, Teminus, Cresphontes, Aristodemus, quorum atavus fuerat. Eodem fere tempore Athenæ sub regibus esse desierunt: quarum ultimus rex fuit Codrus, Melanthi filius, vir non prætereundus: quippe, cum Lacedæmonii gravi bello Atticos premerent, respondissetque Pythius, quorum dux ab hoste esset occisus, eos futuros superiores; deposita veste regia, pastoralem cultum induit; immistusque castris hostium, de industria, imprudenter, rixam ciens, interemptus est. Codrum cum morte æterna gloria, Athenienses secuta victoria est. quis eum non miretur, qui iis artibus mortem quæsierit, quibus ab ignavis vita quæri solet? Hujus filius Medon primus Archon Athenis fuit. ab hoc posteri apud Atticos dicti Medontidæ,

tidæ. ſed ii, inſequenteſque Archontes, uſque ad Charopem, dum viverent, eum honorem uſurpabant. Peloponneſii, digredientes finibus Atticis, Megaram mediam Corintho, Atheniſque urbem condidere. ea tempeſtate & Tyria claſſis, plurimum pollens mari, in ultimo Hiſpaniæ tractu, in extremo noſtri orbis termino inſulam circumfuſam Oceano, perexiguo à continenti diviſam freto, Gades condidit. ab iiſdem poſt paucos annos in Africa Vtica condita eſt. Excluſi ab Heraclidis Oreſtis liberi, jactatique cum variis caſibus, tum ſævitia maris, quinctodecimo anno ſedem cepere circa Lesbum inſulam. Tum Græcia maximis concuſſa eſt motibus: Achæi, ex Laconica pulſi, eas occupavere ſedes, quas nunc obtinent; Pelaſgi Athenas commigravere: acerque belli juvenis, nomine Theſſalus, natione Theſprotius, cum magna civium manu, eam regionem armis occupavit, quæ nunc ab ejus nomine Theſſalia appellatur, antea Myrmidonum vocitata civitas. Quo nomine, mirari convenit eos, qui, Iliaca componentes tempora, de ea regione ut Theſſalia commemorant. quod cum alii faciant, Tragici frequentiſſime faciunt. quibus minime id concedendum eſt. nihil enim ex perſona poëtæ, ſed omnia ſub eorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt. quod ſi quis à Theſſalo, Herculis filio, eos appellatos Theſſalos dicet; reddenda erit ei ratio, cur nunquam ante hunc inſequentem Theſſalum ea gens id nominis uſurpaverit. Paullo ante Hale-

tes, sextus ab Hercule, Hippotis filius, Corinthum, quæ antea fuerat Ephyre, claustra Peloponnesi continentem, in Isthmo condidit. Neque ėst, quod miremur, ab Homero nominari Corinthum. nam ex persona poëtæ & hanc urbem, & quasdam Ionum colonias iis nominibus appellat quibus vocabantur ætate ejus, multo post Ilium captum conditæ. Athenienses in Eubœa Chalcida Erethriam colonis occupavere; Lacedæmonii in Asia Magnæsiam. Nec multo post Chalcidenses, orti, ut prædiximus, Atticis, Hippocle, & Megasthene ducibus. Cumas in Italia condiderunt. hujus classis cursum esse directum alii columbæ antecedentis volatu ferunt, alii nocturno æris sono, qualis Cerialibus sacris cieri solet. Pars horum civium magno post intervallo Neapolim condidit. utriusque urbis eximia semper in Romanos fides facit eas nobilitate, atque amœnitate sua dignissimas. sed aliis diligentior ritus patrii mansit custodia: Cumanos Osca mutavit vicinia. Vires autem veteres earum urbium hodieque magnitudo ostentat mœnium. Subsequenti tempore magna vis Græciæ juventutis, abundantia virium sedes quæritans, in Asiam se effudit. nam & Iones, duce Ione profecti Athenis, nobilissimam partem regionis maritimæ occupavere, quæ hodieque appellatur Ionia; urbesque constituere, Ephesum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazomenas, Phoceam: multasque in Ægæo, atque Icario occupavere insulas,

insulas, Samum, Chium, Andrum, Tenum, Pharum, Delum, aliasque ignobiles. Et mox Æolii, eadem profecti Græcia, longissimisque acti erroribus, non minus illustres obtinuerunt locos; clarasque urbes condiderunt, Smyrnam, Cymen, Laryssam, Myrinam, Mitylenemque, & alias urbes, quæ sunt in Lesbo insula. Clarissimum deinde Homeri illuxit ingenium, sine exemplo maximum: qui magnitudine operum, & fulgore carminum solus appellari Poëta meruit. in quo hoc maximum est, quod neque ante illum, quem ille imitaretur, neque post illum, qui eum imitari posset, inventus est. neque quemquam alium, cujus operis primus auctor fuerit, in eo perfectissimum, præter Homerum, & Archilochum reperiemus. Hic longius à temporibus belli, quod composuit, Trojci, quam quidam rentur, abfuit. nam ferme ante annos DCCCL floruit, intra ∞ natus est. quo nomine, non est mirandum, quod sæpe illud usurpat. *hoc enim ut hominũ, ita seculorum notatur differentia. quem si quis cæcum genitum putat, omnibus sensibus orbus est. Insequenti tempore imperium Asiaticum ab Assyriis, qui id obtinuerant annis ∞ LXX, translatum est ad Medos, abhinc annos ferme DCCLXX. quippe Sardanapalum, eorum regem, mollitiis florentem, & nimium felicem malo suo, tertio & tricesimo loco ab Nino, & Semiramide, qui Babylona condiderant, natum, ita ut semper successor regni paterni foret filius, Pharnaces, Medus imperio,

perio, vi taque privavit. Ea ætate clarissimus Graji nominis Lycurgus Lacedæmonius, vir generis regii, fuit severissimarum justissimarumq; legum auctor, & disciplinæ convenientissimæ vir: cujus quamdiu Sparta diligens fuit excelsissime floruit. Hoc tractu temporum ante annos v & LX quam urbs Romana conderetur, ab Elissa Tyria, quam quidam Dido autumant, Carthago conditur. Circa quod tempus Caranus, vir generis regii, sextus decimus ab Hercule, profectus Argis, regnum Macedoniæ occupavit. à quo Magnus Alexander cum fuerit septimus decimus, jure materni generis Achille auctore, paterni Hercule gloriatus est. [Æmilius Sura de annis populi Romani. Assyrii principes omnium gentium, rerum potiti sunt; deinde Medi, postea Persæ, deinde Macedones. exinde, duobus regibus, Philippo & Antiocho, qui à Macedonibus oriundi erant, haud multo post Carthaginem subactam, devictis, summa imperii ad populum Romanum pervenit.] Inter hoc tempus, & initium Nini regis Assyriorum, qui princeps rerum potitus, intersunt anni ∞ DCCCCXCV. Hujus tēporis æqualis Hesiodus fuit, circa CXX annos distinctus ab Homeri ætate, vir perelegantis ingenii, & mollissima dulcedine carminum memorabilis, otii quietisque cupidissimus, ut tempore tanto viro, ita operis auctoritate, proximus, qui vitavit, ne in id, quod Homerus, incideret. patriamque, & parentes, testatus est, sed patriam, quia multatus ab ea, e-

ea erat contumeliosissime. Dum in externis moror, incidi in rem domesticam, maximique erroris, & multum discrepantem auctorum opinionibus. Nam quidam, hujus temporis tractu, ajunt, à Tuscis Capuam, Nolamque conditam, ante annos fere DCCCXXX. quibus equidem assenserim. sed M. Cato quantum differt! qui dicat, Capuam, ab eisdem Tuscis conditam, ac subinde Nolam: stetisse autem Capuam, antequam à Romanis caperetur, annis circiter CCLX. quod si ita est; cum sint à Capua capta anni CCXL. ut condita est, anni sunt fere D. Ego (pace diligentiæ Catonis dixerim) vix crediderim, tam mature tantam urbem crevisse, floruisse, concidisse, resurrexisse. Clarissimum deinde omnium ludicrum certamen, & ad exercitandam corporis, animique virtutem efficacissimum, Olympiorum initium habuit, auctore Iphito Elio. is eos ludos, mercatumque instituit ante annos, quam tu, M. Vinici, consulatum inires, DCCCCIV. hoc sacrum eodem loco instituisse fertur abhinc annos ferme ∞ CCL Atreus, cum Pelopi patri funebres ludos faceret. quo quidem in ludicro omnis generis certaminum Hercules victor exstitit. Tum Athenis perpetui Archontes esse desierunt, cum fuisset ultimus Alcmæon: cœperuntque in denos annos creari. quæ consuetudo in annos LXX mansit: ac deinde annuis commissa est magistratibus respub. Ex iis, qui denis annis præfuerunt, primus fuit Charops, ultimus Eryx; ex annuis, primus

Creon. Sexta Olympiade, post duo & viginti annos, quam prima constituta fuerat, Romulus, Martis filius, ultus injurias avi, Romam Urbem Parilibus in palatio condidit. à quo tempore ad vos consules, anni sunt DCCLXXXII. id actum post Trojam captā annis CDXXXVII. id gessit Romulus, adjutus legionibus Latini, avi sui: (libenter enim iis, qui ita prodiderunt, accesserim) cum aliter firmare urbem novam, tam vicinis Vejentibus, aliisque Etruscis ac Sabinis, cum imbelli, & pastorali manu vix potuerit: quamquam, jam Asylo facto inter duos lucos, auxit. Hic centum homines electos, appellatosque Patres, instar habuit consilii publici. hanc originem nomen Patriciorum habet. Raptus virginum Sabinarum, * * *

* * *   * * *   * * *

quam timuerat hostis, expetit. nam biennio adeo varia fortuna cum consulibus conflixerat, ut plerumque superior fuerit, magnamque partem Græciæ in societatem suam perduceret. Quin Rhodii quoque, fidelissimi antea Romanis, tum dubia fide, speculati fortunam, proniores regis partibus fuisse visi sunt: & rex Eumenes in eo bello medius fuit animo, neque fratris initiis, neque suæ respondit consuetudini. Tum senatus populusque Romanus L. Æmilium Paullum, qui & prætor, & consul triumphaverat, virum in tantum laudandum, in quantum intelligi virtus potest, consulem creavit, filium ejus Pauli, qui ad Cannas quam tergiversanter perni-

perniciosam reipublicæ pugnam inierat, tam fortiter in ea mortem obierat. is Perseum ingenti prœlio apud urbem nomine Pydnam in Macedonia fusum, fugatumque, castris exuit, deletisque ejus copiis, destitutum omni spe coëgit è Macedonia profugere: quam ille linquens, in insulam Samothraciam profugit, templique se religioni supplicem credidit. ad eum Cnæus Octavius prætor, qui classi præerat, pervenit; & ratione magis, quam vi persuasit, ut se Romanorum fidei committeret. ita Paullus maximum, nobilissimumque regem in triumpho duxit. quo anno & Octavii prætoris, navalis, & Anicii, regem Illyriorum Gentium ante currum agentis, triumphi fuere celebres. Quam sit assidua eminentis fortunæ comes Invidia, altissimisque adhæreat, etiam hoc colligi potest, quod, cum Anicii, Octaviique triumphum nemo interpellaret, fuere, qui Paulli impedire obniterentur: cujus tantum priores excessit, vel magnitudine regis Persei, vel specie simulacrorum, vel modo pecuniæ, ut bis millies centies H S ærario contulerit, & omnium anteactorum comparatione amplitudine vicerit. Per idem tempus, cum Antiochus Epiphanes, qui Æthenis Olympicum inchoavit, tum regem Syriæ, Ptolemæum puerum Alexandriæ obsideret; missus est ad eum legatus M. Popillius Lænas, qui juberet incepto desistere: mandataque exposuit: & regem, deliberaturum se dicentem, circumscripsit virgula, jussitque, prius responsum redde-

re,

re, quam egrederetur finito arenæ circulo. sic cogitationem regiam Romana disjecit constantia; obeditumque imperio. Lucio autem Paullo, magnæ victoriæ compoti, quatuor filii fuere; ex iis duos, natu majores, unum P. Scipioni, P. Africani filio, nihil ex paterna majestate, præter speciem nominis, vigoremque eloquentiæ, retinenti, in adoptionem dederat; alterum Fabio Maximo: duos, minores natu, prætextatos, quo tempore victoriam adeptus est, habuit. Is cum in concione extra urbem, more majorum, ante triumphi diem, ordinem actorum suorum commemoraret, deos immortales precatus est, ut, si quis eorum invideret operibus, ac fortunæ suæ, in ipsum potius sævirent, quam in rempublicam. quæ vox, veluti oraculo emissa, magna parte eum spoliavit sanguinis sui. nam alterum ex iis, quos in familia retinuerat, liberis, ante paucos triumphi, alterum post pauciores amisit dies. Aspera circa hæc tempora censura Fulvii Flacci, & Posthumii Albini fuit. quippe Fulvii censoris frater, & quidem consors, Cn. Fulvius senatu motus est ab iis censoribus. Post victum, captumque Perseum, qui quadriennio post in libera custodia Albæ decessit, Pseudophilippus, à mendacio simulatæ originis appellatus, qui se Philippum regiæque stirpis ferebat, cum esset ultimæ, armis occupata Macedonia, assumptis regni insignibus, brevi temeritatis pœnas dedit. Quippe Q. Metellus prætor, cui ex virtute Macedonici nomen inditum,

ditum, præclara victoria ipſum, gentemque ſuperavit, & immani etiam Achæos, rebellare incipientes, fudit acie. Hic eſt Metellus Macedonicus, qui porticus, quæ fuere circumdatæ duabus ædibus ſine inſcriptione poſitis, quæ nunc Octaviæ porticibus ambiuntur, fecerat, quique hanc turmam ſtatuarum equeſtrium, quæ frontem ædium ſpectant, hodieque maximum ornamentum ejus loci, ex Macedonia detulit. cujus turmæ hanc cauſam referunt: Magnum Alexandrum impetraſſe à Lyſippo, ſingulari talium auctore operum, ut eorum equitum, qui ex ipſius turma apud Granicum flumen ceciderant, expreſſa ſimilitudine figurarum, faceret ſtatuas, & ipſius quoque iis interponeret. Hic idem, primus omnium Romę ædem ex marmore in iis ipſis monumentis molitus, vel magnificentiæ, vel luxuriæ princeps fuit. Vix ullius gentis, ætatis, ordinis hominem inveneris, cujus felicitatem fortunę Metelli cõpares. nam, præter excellentes triumphos, honoreſque ampliſſimos, & principale in repub. faſtigium, extentumq; vitæ ſpatium, & acres, innocenteſq; pro republica cum inimicis contentiones, quattuor filios ſuſtulit, omnes adultæ ætatis vidit, omnes reliquit ſuperſtites, & honoratiſſimos. mortui ejus lectum pro Roſtris ſuſtulerunt quattuor filii; unus conſularis & cenſorius, alter conſularis, tertius conſul, quartus candidatus conſulatus, quem honorem adeptus eſt. Hoc eſt nimirum magis, feliciter de vita migrare, quam mori.

Vniver-

Vniversa deinde, ut prædiximus, instincta in bellum Achaja, cum pars magna, ejusdem Metelli Macedonici virtute, armisque, tracta erat, maxime Corinthiis in arma, cum gravibus etiam in Romanos contumeliis, instigantibus. destinatus ei bello gerendo consul Mummius. Et sub idem tempus, magis, quia volebant Romani, quicquid de Carthaginiensibus diceretur, credere, quam quia credenda afferebantur, statuit senatus Carthaginem excidere. ita eodem tempore P. Scipio Æmilianus, vir avitis P. Africani, paternisque L. Paulli virtutibus simillimus, omnibus belli, ac togæ dotibus, ingeniique, ac studiorum eminentissimus sæculi sui, qui nihil in vita, nisi laudandum, aut fecit, aut dixit, ac sensit: quem, Paullo genitum, adoptatum à Scipione, Africani filio, diximus, ædilitatem petens consul creatus est. Bellum Carthagini, jam ante biennium à prioribus consulibus illatum, majore vi intulit; cum ante in Hispania murali corona; in Africa obsidionali donatus esset; in Hispania vero etiam ex provocatione, ipse modicus virium, immanis magnitudinis hostem interemisset. Eamque urbem, magis invidia imperii, quam ullius temporis noxiæ, invisam Romano nomini, funditus sustulit, fecitque suæ virtutis monumentum, quod fuerat avi ejus clementiæ. Carthago diruta est, cum stetisset annis DCLXVII. abhinc annos CLXXVII Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio coss. Hunc finem habuit Romani imperii Carthago

æmula:

æmula: cum qua bellare majores nostri cœpere Claudio, & Fulvio coss. ante annos CCXCVI. quam tu, M. Vinici, consulatum inires, ita per annos CXV, aut bellum inter eos populos, aut belli præparatio, aut infida pax fuit. neque se Roma, jam terrarum orbe superato, securam speravit fore, si nomen usquam stantis maneret Carthaginis. adeo odium, certaminibus ortum, ultra metum durat, & ne in victis quidem deponitur, neque ante invisum esse desinit, quam esse desiit. Ante triennium, quam Carthago deleretur, M. Cato, perpetuus diruendæ ejus auctor, L. Censorino, M. Manlio Coss. mortem obiit. Eodem anno, quo Carthago concidit, L. Mummius Corinthum, post annos DCCCLII. quam ab Halete, Hippotis filio, erat condita, funditus eruit. uterque imperator, devictæ à se gentis nomine honoratus, alter Africanus, alter appellatus est Achaicus. nec quisquam ex novis hominibus prior Mummio cognomen virtute partum vindicavit. Diversi imperatoribus mores, diversa fuere studia. quippe Scipio tam elegans liberalium studiorum, omnisque doctrinæ & auctor, & admirator fuit, ut Polybium, Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit. neque enim quisquam hoc Scipione elegantius intervalla negotiorum otio dispunxit; semperq; aut belli, aut pacis serviit artibus: semper inter arma, ac studia versatus, aut corpus periculis, aut animum disciplinis exercuit.
Mum-

Mummius tam rudis fuit, ut capta Corintho, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac statuas in Italiam portandas locaret, juberet prædici conducentibus, si eas perdidissent, novas eos reddituros. Non tamen puto dubites, Vinici, quin magis pro republica fuerit, manere adhuc rudem Corinthiorum intellectum, quam in tantum ea intelligi; & quin hac prudentia illa imprudentia decori publico fuerit convenientior.

Cum facilius cujusque rei in unum contracta species, quam divisa temporibus, oculis, animisque inhæreat; statui priorem hujus voluminis, posterioremque partem, non inutili rerum notitia in artum contracta, distinguere, atque huic loco inserere, quæ quoque tempore, post Romam à Gallis captam, deducta sit colonia jussu senatus. nam militarium & caussæ, & auctores, & ipsarum præfulgent nomina; huic rei per idem tempus civitates propagatas, auctumque Romanum nomen communione juris, haud intempestive subtexturi videmur. Post septem annos, quam Galli urbem ceperunt, Sutrium deducta colonia est, & post annum Setina, novemque interjectis annis Nepete; deinde, interpositis duobus & triginta, Aricini in civitatem recepti. abhinc annos autem CCCL. Sp. Postumio, Veturio Calvino COSS. Campanis data est civitas, partique Samnitium sine suffragio: & eodem anno Cales deducta colonia. Interjecto deinde triennio Fundani, & Formiani in civita-

civitatem recepti, eo ipſo anno,quo Alexandria condita eſt. inſequentibuſque conſulibus, à Sp. Poſthumio, Philone Publilio cenſoribus Acerranis data civitas: & poſt triennium Tarracinam deducta colonia. interpoſitoque quadriennio, Luceria; ac deinde, interjecto triennio, Sueſſa Aurunca, & Saticula, Interamnaque poſt biennium. Decem deinde hoc munere anni vacaverunt. tunc Sora, atque Alba deductæ coloniæ,& Carſeoli poſt biennium. at Quincto Fabio quintum, Decio Mure quartum COS quo anno Pyrrhus regnare cœpit, Sinueſſam, Minturnaſque miſſi coloni, poſt quadriennium Venuſiam, interjectoque biennio, M. Curio, & Rufino Cornelio COSS. Sabinis ſine ſuffragio data civitas. id actum ante annos ferme CCCXX. at Coſſam, & Pæſtum abhinc annos ferme CCC. Fabio Dorſone, & Claudio Canina COS. interjecto quinquennio, Sempronio Sopho, & Appio Cæci filio COSS. Ariminum, Beneventum coloni miſſi: & ſuffragii ferendi jus Sabinis datum. at initio primi belli Punici Firmum, & Caſtrum colonis occupata. & poſt annum Æſernia, poſtque XXII annos Æſalum & Alſium, Fregellæque poſt biennium; proximoque anno, Torquato, Sempronioque COSS. Brundiſium, & poſt triennium Spoletium: quo anno Floralium ludorum factum eſt initium. poſtque biennium deducta Valentia, &, ſub adventum in Italiam Hannibalis, Cremona, atque Placentia. Deinde, neque dum Hannibal
 in Ita-

in Italia moratur, neque proximis poſt exceſsũ ejus annis, vacavit Romanis colonias condere; cum eſſet in bello conquirendus potius miles, quam dimittendus; & poſt bellum vires refovendæ magis, quam ſpargendæ. Cnæo autem Manlio Volſone, & M. Fulvio Nobiliore Coss. Bononia deducta colonia, abhinc an. ferme ccxvii. &, poſt quadrienniũ, Piſaurum, ac Potentia; interjectoq; triennio, Aquileja, & Graviſca, & poſt quadriennium Luca. Eodem temporũ tractu, (quamquam apud quoſdam ambigitur,) Puteolos, Salernumque, & Buxentum miſſi coloni: Auximum autem in Picenum, abhinc annos ferme clxxxvii. ante triennium, quam Caſſius cenſor, à Lupercali in Palatium verſus, theatrum facere inſtituit: cui in demoliendo eximia civitatis ſeveritas & conſul Cæpio reſtitêre: quod ego inter clariſſima publicæ voluntatis argumenta numeraverim. Caſſio autem Longino, & Sextio Calvino, (qui Sallues apud Aquas, quæ ab eo Sextiæ appellantur, devicit,) conſulibus, Fabrateria deducta eſt, abhinc annos ferme clvii. &, poſt annum, Scylacium, Minervium, Tarentum, Neptunia, Carthagoque in Africa prima, ut prædiximus, extra Italiam, colonia condita eſt. de Dertona ambigitur. Narbo autem Marcius in Gallia, M. Porcio, Q. Marcio COSS. abhinc annos circiter cliii. deducta colonia eſt. poſt tres, & viginti annos in Vagiennis Eporædia, Mario ſexies, Valerioque Flacco COSS. Neque facile memo-

ria

riæ mandaverim, quæ, nisi militaris, post hoc tempus deducta sit.

Cum hęc particula operis velut formam propositi excesserit: quamquam intelligo, mihi, in hac tam præcipiti festinatione, quæ me, rotæ, pronive gurgitis, ac verticis modo, nusquam patitur consistere, pæne magis necessaria prætereunda, quam supervacua amplectenda: nequeo tamen temperare mihi, quin rem, sæpe agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam, signem stylo. Quis enim abunde mirari potest, quod eminentissima cujusque professionis ingenia, in eam formam, & in idem artati temporis congruens spatium, & quemadmodum clausa capsa, alioque septo diversi generis animalia, nihilo minus separata alienis, in unum quoque corpus congregantur; ita cujusque clari operis capacia ingenia in similitudinem & temporum, & profectuum semetipsa ab aliis separaverunt? Vna, neque multorum annorum spatio divisa, ætas, per divini spiritus viros, Æschylum, Sophoclem, Euripidem, illustravit tragœdias: una priscam illam, & veterem sub Cratino, Aristophane, & Eupolide comœdiam: ac novam comicam Menandrus, æqualesque ejus ætatis magis, quam operis, Philemon, ac Diphilus, & invenere intra paucissimos annos, neque imitanda reliquere. Philosophorum quoque ingenia, Socratico ore defluentia, omnium, quos paullo ante enumeravimus, quanto post Platonis, Aristotelisque mortem floruere

ſpatio ? Quid ante Iſocratem, quid poſt ejus auditores, eorumque diſcipulos clarum in oratoribus fuit ? adeo quidem artatum anguſtiis temporum, ut nemo memoria dignus, alter ab altero videri nequiverint. neque hoc in Græcis, quam in Romanis, evenit magis. nam, niſi aſpera, ac rudia repetas, & inventi laudanda nomine, in Attio, circaque eum Romana tragœdia eſt: dulceſque Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque, & Afranium ſub pari ætate nituerunt. Hiſtoricos, (ut & Livium quoque priorum ætati adſtruas) præter Catonem, & quoſdam veteres, & obſcuros, minus LXXX annis circumdatum ævum tulit. ut nec poëtarum in antiquius, citeriuſve proceſſit ubertas. at oratio, ac vis forenſis, perfectumque proſæ eloquentiæ decus, ut idem ſeparetur Cato. (pace P. Craſſi, Scipioniſque, & Lælii, & Gracchorum, & Fannii, & Ser. Galbæ dixerim) ita univerſa ſub principe operis ſui erupit Tullio: ut delectari ante eum pauciſſimis, mirari vero neminem poſſis, niſi aut ab illo viſum, aut qui illum viderit. Hoc idē eveniſſe grammaticis, plaſtis, pictoribus, ſcalptoribus, ut quiſq; temporum inſtiterit notis, reperiet, eminentia cujuſque operis artiſſimis temporum clauſtris circumdata. Hujus ergo, præcedentiſque ſæculi, ingeniorum ſimilitudines congregantis & in ſtudium par, & in emolumentum, cauſſas cum ſemper requiro, numquam reperio, quas eſſe veras confidam, ſed fortaſſe veriſimiles, inter
quas

quas has maxime. Alit æmulatio ingenia: & nũc invidia, nunc admiratio incitationē accendit: naturaque, quod summo studio petitum est, adscendit in summũ: difficilisq; in perfecto mora est: naturaliterque, quod procedere non potest, recedit. &, ut primo ad consequendos, quos priores ducimus, accendimur: ita, ubi aut præteriri, aut æquari eos posse desperavimus, studium cum spe senescit, &, quod assequi non potest, sequi desinit, &, velut occupatam relinquens materiam, quærit novam: præteritoque eo, in quo eminere non possumus, aliquid, in quo nitamur, conquirimus: sequiturque, ut frequens, ac mobilis transitus maximum perfecti operis impedimentum sit. Transit admiratio ad condicionem temporum, & ad urbium. Vna urbs Attica pluribus annis eloquentia, quam universa Græcia, operibusque floruit; adeo ut corpora gentis illius separata sint in alias civitates, ingenia vero solis Atheniensium muris clausa existimes. Neque ego hoc magis miratus sim, quam, neminem Argivum, Thebanum, Lacedæmonium oratorem, aut, dum vixit, auctoritate, aut post mortem memoria dignum existimatum. quæ urbes, & multæ aliæ, talium studiorum fuere steriles, nisi Thebas unum os Pindari illuminaret. nam Alcmana, Lacones falso sibi vindicant.

C. VELLEII PATERCVLI HISTORIÆ ROMANÆ AD M. VINICIVM COSS.

LIBER SECVNDVS.

POtentiæ Romanorum prior Scipio viam aperuerat, luxuriæ posterior aperuit. quippe, remoto Carthaginis metu, sublataque imperii æmula, non gradu, sed præcipiti cursu à virtute descitum, ad vitia transcursum; vetus disciplina deserta, nova inducta; in somnum à vigiliis, ab armis ad voluptates, à negotiis in otium conversa civitas. tum Scipio Nasica in Capitolio porticus, tum, quas prædiximus, Metellus, tum in circo Cn. Octavius multo amœnissimam moliti sunt: publicamque magnificentiam secuta privata luxuria est. Triste deinde, & contumeliosum bellum in Hispania, duce latronum Viriatho, secutum est. quod ita varia fortuna gestum est, ut sæpius Romanorum gereretur adversa. sed, interempto Viriatho fraude magis, quam virtute, Servilii Cæpionis, Numantinum gravius exarsit. hæc urbs numquam plura quam decem millia, quam propriæ juventutis, armavit, sed, vel ferocia ingenii, vel inscitia nostrorum ducum, vel fortunæ indulgentia, cum alios duces, tum Pompejum, magni nominis virum, ad turpissima deduxit fœdera, (hic primus è Pompejis consul fuit) nec minus turpia

turpia ac deteſtabilia Mancinum Hoſtilium conſulem. ſed Pompejum gratia impunitũ habuit, Mancinum verecundia. quippe, non recuſando perduxit huc, ut per Fetiales nudus, ac poſt tergum religatis manibus, dederetur hoſtibus: quem illi recipere ſe negaverunt, ſicut quondam Caudini fecerunt, dicentes, publicam violationem fidei non debere unius lui ſanguine. Immanem deditio Mancini civitatis movit diſſenſionem. quippe T. Gracchus, Ti. Gracchi, clariſſimi, atque eminentiſſimi viri filius, P. Africani ex filia nepos, quo Quæſtore & auctore id fœdus ictum erat, nunc graviter ferens aliquid à ſe factum infirmari, nunc ſimilis vel judicii, vel pœnæ metuens diſcrimen, tribunus plebei creatus, vir alioqui vita innocentiſſimus, ingenio florentiſſimus, propoſito ſanctiſſimus, tantis denique adornatus virtutibus, quantas perfecta & naturâ & induſtriâ, mortalis conditio recipit, P. Mucio Scævola, L. Calpurnio conſulibus, abhinc annos CLXII deſcivit à bonis; pollicituſque toti Italiæ civitatem, ſimul etiam promulgatis agrariis legibus, omnibus ſtatum concupiſcentibus, ſumma imis miſcuit; & in præruptum, atque anceps periculum adduxit rempubl. Octavioque collegæ, pro bono publico ſtanti, imperium abrogavit: III viros agris dividendis, coloniiſque deducendis creavit ſe, ſocerumque ſuum conſularem Appium, & Gracchum fratrem, admodum juvenem. tum P. Scipio Naſica, ejus, qui optimus vir à ſenatu

 judi-

judicatus erat, nepos, ejus, qui censor porticus in Capitolio fuerat, filius, pronepos autem Cnæi Scipionis, celeberrimi viri, P. Africani patruus, privatusque, & togatus, cum esset consobrinus Ti. Gracchi, patriam cognationi præferens, &, quidquid publice salutare non esset, privatim alienum existimans, ob eas virtutes primus omnium absens Pontifex Max. factus est, cum data lævo brachio togæ lacinia, ex superiore parte Capitolii, summis gradibus insistens, hortatus est, qui salvam vellent rempubl. se sequerentur. Tum optimates, senatus, atque equestris ordinis pars melior, & major, & intacta perniciosis consiliis plebs, irruere in Gracchum, stantem in area cum catervis suis, & concientem pæne totius Italiæ frequentiam. is fugiens, decurrensque clivo Capitolino, fragmine subsellii ictus, vitam, quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finivit. Hoc initium in urbe Roma civilis sanguinis, gladiorumque impunitatis fuit. inde jus vi obrutum, potentiorque habitus prior; discordiæque civium, antea condicionibus sanari solitæ, ferro dijudicatæ; bellaque non caussis inita, sed prout eorum merces fuit. quod haud mirum est. non enim ibi consistunt exempla, unde cœperunt; sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissime evagandi sibi viam faciunt: &, ubi semel recto deerratum est, in præceps pervenitur: nec quisquam sibi putat turpe, quod alii fuit fructuosum. Interim, dum hæc in

Italia geruntur, Ariſtonicus mortuo rege Attalo, à quo Aſia populo Romano hereditate relicta erat, ſicut relicta poſtea eſt à Nicomede Bithynia, mentitus regiæ ſtirpis originem, armis eam occupat. Is victus à M. Perpenna, ductuſque in triumpho: ſed M. Aquilio capite pœnas dedit, cum, initio belli, Craſſum Mucianum, virum juris ſcientiſſimum, decedentem ex Aſia proconſulem interemiſſet. Et P. Scipio Africanus Æmilianus, qui Carthaginem deleverat, poſt tot acceptas circa Numantiam clades, creatus iterum conſul, miſſuſque in Hiſpaniam, fortunæ, virtutique, expertæ in Africa, reſpondit in Hiſpania: & intra annum, ac tres menſes, quam eo venerat, circumdatam operibus Numantiam, exciſamque æquavit ſolo. nec quiſquam ullius gentis hominum ante eum clariore urbium excidio nomen ſuum perpetuę cōmendavit memorię. quippe, exciſa Carthagine, ac Numantia, ab alterius nos metu, alterius vindicavit contumeliis. Hic, eum interrogante tribuno Carbone, quid de Ti. Gracchi cæde ſentiret, reſpondit: ſi is occupandæ reipubl. animum habuiſſet, jure cæſum. Et, cum omnis concio acclamaſſet: Hoſtium, inquit, armatorum toties clamore non territus, quî poſſum veſtro moveri, quorum noverca eſt Italia? Reverſus in urbem, intra breve tempus, M. Aquillio, C. Sempronio COSS. abhinc annos CL poſt duos conſulatus, duoſque triumphos, & bis exciſos terrores reipub. mane in lectulo repertus eſt mortuus, ita

ut quædam elisarum faucium, in cervice reperirentur notæ. De tanti viri morte nulla habita est quæstio: ejusque corpus velato capite elatum est, cujus opera super totum terrarum orbem Roma extulerat caput. seu fatalem, ut plures; seu conflatam insidiis, ut aliqui prodidere memoriæ, mortem obiit; vitam certe dignissimam egit, quæ nullius ad id temporis, præterquam avito fulgore vinceretur. Decessit anno ferme LVI. de quo si quis ambiget, recurrat ad priorem consulatum ejus, in quem creatus est anno XXXVI. ita dubitare desinet. Ante tempus excisæ Numantiæ, præclara in Hispaniam militia A. Bruti fuit, qui penetratis omnibus Hispaniæ gentibus, ingenti vi hominum, urbiumque potitus numero, aditis quæ vix audita erant, Gallæci cognomen meruit. Et ante eum paucis annis tam severum illius Q. Macedonici in his gentibus imperium fuit, ut, cum urbem, Contrebiam nomine, in Hispania oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinque cohortes legionarias eodem protinus subire juberet, facientibusque omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposito, perseverantia ducis, quem moriturum miserat, militem victorem recepit. tantum effecit mistus timori pudor, spesque desperatione quæsita. Hic virtute, ac severitate facti; at Fabius Æmilianus, Paulli exemplo, disciplinæ in Hispania fuit clarissimus. Decem deinde interpositis annis, qui

Ti. Grac-

Ti. Gracchum, idem Cajum, fratrem ejus, occupavit furor, tam virtutibus ejus omnibus, quam huic errori similem, ingenio etiam, eloquentiaque longe præstantiorem. qui cum, summa quiete animi, civitatis princeps esse posset, vel vindicandæ fraternæ mortis gratia, vel præmuniendæ regalis potentiæ, ejusdem exempli tribunatum ingressus, longe majora, & acriora repetens, dabat civitatem omnibus Italicis, extendebat eam pæne usque Alpes, dividebat agros, vetabat quemquam civem plus D. jugeribus habere; quod aliquando lege Licinia cautum erat: nova constituebat portoria, novis coloniis replebat provincias: judicia à senatu transferebat ad equites; frumentum plebi dare instituerat; nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietum denique in eodem statu relinquebat: quin alterum etiam continuavit tribunatum. hunc L. Opimius consul, qui prætor Fregellas exciderat, persecutus armis, unaque Fulvium Flaccum, consularem, ac triumphalem virum, æque prava cupientem, quem C. Gracchus in locum Tiberii fratris III virum nominaverat, eumque socium regalis assumpserat potentiæ, morte afficit. id unum nefarie ab Opimio proditum, quod capitis non dicam Gracchi, sed civis R. pretium se daturum, idque auro repensurum, proposuit. Flaccus, in Aventino armatos ad pugnam ciens, cum filio majore jugulatus est. Gracchus profugiens, cum jam comprehenderetur ab iis, quos Opimius miserat,

ferat, cervicem Euporo servo præbuit, qui non segnius se ipse interemit, quam domino succurrerat. Quo die singularis Pomponii, equitis R. in Gracchum fides fuit, qui more Coclitis, sustentatis in ponte hostibus, ejus gladio se transfixit. Vt Tiberii Gracchi antea corpus, ita Caji, mira crudelitate victorum, in Tiberim dejectum est. Hunc Tib. Gracchi liberi. P. Scipionis Africani nepotes, viva adhuc matre Cornelia Africani filia, viri optimis ingeniis male usi, vitæ, mortisque habuere exitum: qui si civilem dignitatis concupissent modum, quidquid tumultuando adipisci gestierunt, quietis obtulisset respublica. Huic atrocitati adjectum scelus unicum: quippe juvenis, specie excellens, nec dum duodevicesimum transgressus annum, immunisque delictorum paternorum, Fulvii Flacci filius, quem pater legatum de conditionibus miserat, ab Opimio interemptus est. quem cum haruspex Tuscus, amicus, flentem in vincula duci vidisset, Quin tu hoc potius, inquit, facis? protinusque inliso capite in pontem lapideum januæ carceris, effusoque cerebro exspiravit. Crudelesque mox quæstiones, in amicos, clientesque Gracchorum, habitæ sunt. sed Opimium, virum alioqui sanctum, & gravem, damnatum postea judicio publico, memoria ipsius sævitiæ nulla civilis persecuta est misericordia. Eadem Rutilium, Popilliumque, qui consules asperrime in Tiberii Gracchi amicos sævierant, postea judiciorum publicorum meri-

merito oppressit invidia. Rei tantæ parum ad notitiam pertinens interponetur. Hic est Opimius, à quo consule celeberrimum Opimiani vini nomen; quod jam nullum esse, spatio annorum colligi potest, cum ab eo sint ad te, M. Vinici, consulem, anni CLI. Factum Opimii, quod inimicitiarum quæsita erat ultio, minor secuta auctoritas: & visa ultio, privato odio magis, quam publicæ vindictæ, data. Subinde, Porcio, Marcioque COSS. deducta colonia, Narbo Martius. Mandetur deinde memoriæ severitas judiciorum. quippe Cajus Cato consularis, M. Catonis nepos, Africani sororis filius, repetundarum ex Macedonia damnatus est; cum lis ejus IV millibus æstimaretur. adeo illi viri magis voluntatem peccandi intuebantur, quam modum: factaque ad consilium dirigebant, & quid, non in quantum, admissum foret, æstimabant. Circa eadem tempora M. Metelli fratres uno die triumphaverunt. Non minus clarum exemplum, & adhuc unicum Fulvii Flacci, ejus, qui Capuam ceperat, filiorum, sed alterius in adoptionem dati in collegio consulum fuit. adoptivus in Accidiani Manlii familiam datus. nam censura Metellorum, patruelium, non germanorum fratrum fuit: quod solis contigerat Scipionibus. Tum Cimbri, & Teutoni transcendêre Rhenum, multis mox nostris, suisque cladibus nobiles. Per eadem tempora clarus ejus Minucii, qui porticus, quæ hodieque celebres sunt, molitus est; ex Scordiscis triumphus

phus fuit. Eodem tractu temporum nituerunt oratores Scipio Æmilianus, Læliuſque, Ser. Galba, duo Gracchi, C. Fannius, Carbo, Papirius. Nec prætereundus Metellus Numidicus, & Scaurus, & ante omnes L. Craſſus, & M. Antonius. Quorum ætati, ingeniiſque ſucceſſere C. Cæſar Strabo, P. Sulpicius. namque Mucius juris ſcientia, quam propriæ eloquentiæ nomine, celebrior fuit. Clara etiam per idem ævi ſpatium fuere ingenia, in Togatis Afranii, in Tragœdiis Pacuvii, atque Attii, uſque in Græcorum ingeniorum comparationem evecti, magnumque inter hos ipſos facientis operi ſuo locum, adeo quidem, ut in illis limæ, in hoc pæne plus videatur fuiſſe ſanguinis. Celebre & Lucilii nomen fuit, qui ſub P. Africano, Numantino bello, eques militaverat. quo quidem tempore juvenis adhuc Iugurtha, ac Marius, ſub eodem Africano militantes, in iiſdem caſtris didicere, quæ poſtea in contrariis facerent. Hiſtoriarum auctor jam tum Siſenna erat juvenis, ſed opus belli civilis Sullani poſt aliquot annos ab eo ſeniore editum eſt. Vetuſtior Siſenna fuit Cœlius, æqualis Siſennæ Rutilius, Claudiuſque Quadrigarius, & Valerius Antias. Sane, non ignoremus, eadem ætate fuiſſe Pomponium, ſenſibus celebrem, verbis rudem, & novitate inventi à ſe operis commendabilem.

Perſequamur notam ſeveritatem cenſorum, Caſſii Longini, Cæpioniſque, qui abhinc annos CLVII, Lepidum Ælium, augurem,

gurem, quod sex millibus ædes conduxisset, adesse jusserunt. at nunc, si quis tanti habitet, vix ut senator agnoscitur : adeo mature à rectis in vitia, à vitiis in prava, à pravis in præcipitia pervenitur. Eodem tractu temporum & Domitii ex Arvernis, & Fabii ex Allobrogibus victoria fuit nobilis. Fabio, Paulli nepoti, ex victoria cognomen Allobrogico inditũ. Notetur Domitiæ familiæ peculiaris quædam, &, ut clarissima, ita artata numero felicitas, uti ante hunc, nobilissimæ simplicitatis juvenem, Cn. Domitium, fuere singulis omnino parentibus geniti, sed omnes ad consulatum, sacerdotiaque, ad triumphi autem pæne omnes pervenerunt insignia. Bellum deinde Iugurthinum gestum est per Q. Metellum, nulli secundum sæculi sui. hujus legatus fuit C. Marius, quem prædiximus, natus equestri loco, hirtus, atque horridus, vitaque sanctus, quantum bello optimus, tantum pace pessimus, immodicus gloriæ, insatiabilis, impotens, semperque inquietus. hic per publicanos, aliosque in Africa negotiantes, criminatus Metelli lentitudinem, trahentis jam in tertium annum bellum, & naturalem nobilitatis superbiam, morandique in imperiis cupiditatem, effecit, ut cum, commeatu petito, Romam venisset, consul crearetur, bellique, pæne patrati à Metello, qui bis Iugurtham acie fuderat, summa committeretur sibi. Metelli tamen & triumphus fuit clarissimus, & meritum, virtutique cognomen Numidici inditum. Vt paullo ante, Domitiæ familiæ,

miliæ, ita Cæciliæ notanda claritudo est: quippe intra duodecim ferme annos hujus temporis consules fuere Metelli, aut censores, aut triumpharunt amplius XII. ut appareat, quemadmodum urbium, imperiorumque, ita gentium nunc florere fortunam, nunc senescere, nunc interire. At C. Marius L. Sullam, jam tunc, ut præcaventibus fatis, copulatum sibi quæstorem habuit. & per eum missum ad regem Bocchum, Iugurtha rege, abhinc annos ferme CXXXIIX potitus est: designatusque iterum consul, in urbem reversus, secundi consulatus initio Kal. Ian. eum in triumpho duxit. Effusa, ut prædiximus, immanis vis Germanarum gentium, quibus nomen Cimbris, ac Teutonis erat, cum Cæpionem, Manliumque consulem, & ante Carbonem, Silanumque fudissent, fugassentque in Galliis, & exsuissent exercitu, Scaurumque Aurelium COS. & alios celeberrimi nominis viros trucidassent, populus Romanus non alium repellendis tantis hostibus magis idoneum imperatorem, quam Marium, est ratus. tum multiplicati consulatus ejus. Tertius, in apparatu belli consumptus, quo anno Cn. Domitius tribunus plebei legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet. Quarto, trans alpes circa Aquas Sextias cum Teutonis conflixit, amplius CL. hostium, priore, ac postero die, ab eo trucidatis, gensque excisa Teutonum. Quincto, citra alpes in campis, quibus nomen erat Raudis, ipse consul, & procon-

proconſul Q. Lutatius Catulus fortunatiſſimo decertavere prœlio. cæſa, aut capta amplius CM hominum. Hac victoria videtur meruiſſe Marius, ne ejus nati rempubl. pœniteret, ac bona malis repenſaſſe. Sextus conſulatus veluti præmium ei meritorum datus. Non tamen hujus conſulatus fraudetur gloria, quo Servilii Glauciæ, Saturninique Appuleji furorem, continuatis honoribus rempub. lacerantium, & gladiis quoque, & cæde comitia diſcutientium, conſul armis compeſcuit; hominesque exitiabiles in Hoſtilia curia morte multavit. Deinde, interjectis paucis annis, tribunatum iniit M. Livius Druſus, vir nobiliſſimus, eloquentiſſimus, ſanctiſſimus, meliore in omnia ingenio, animoque, quam fortuna uſus: qui, cum ſenatui priſcum reſtituere cuperet decus, & judicia ab equitibus ad eum transferre ordinem; (quippe, eam poteſtatem nacti equites, Gracchanis legibus cum in multos clariſſimos, atque innocentiſſimos, viros ſæviſſent, tum P. Rutilium, virum non ſæculi ſui, ſed omnis ævi optimum, interrogatum lege repetundarum, maximo cum gemitu civitatis, damnaverant) in iis ipſis, quæ pro ſenatu moliebatur, ſenatum habuit adverſarium, non intelligentem, ſi qua de plebis commodis ab eo agerentur, veluti ineſcandæ, illiciendæque multitudinis cauſſa fieri, ut, minoribus perceptis, majora permitteret. Denique ea fortuna Druſi fuit, ut malefacta collegarum, quam ejus optime ab ipſo cogitata, ſenatus pro-

baret magis ; & honorem, qui ab eo deferebatur, sperneret ; injurias, quæ ab aliis intendebantur, æquo animo reciperet ; & hujus summæ gloriæ invideret, illorum modicam ferret. Tum conversus Drusi animus, quando bene cœpta male cedebant, ad dandam civitatem Italiæ. quod cum moliens revertisset è foro, immensa illa, & incognita, quæ eum semper comitabatur, cinctus multitudine, in atrio domus suæ cultello percussus, qui affixus lateri ejus relictus est, intra paucas horas decessit. Sed, cum ultimum redderet spiritum, intuens circumstantium, merentiumque frequentiam, effudit vocem, convenientissimam conscientiæ suæ : Ecquando, inquit, propinqui, amicique, similem mei civem habebit respublica. Hunc finem clarissimus juvenis vitæ habuit : cujus morum minime omittatur argumentum. Cum ædificaret domum in Palatio, in eo loco, ubi est, quæ quondam Ciceronis, mox Censorini fuit, nunc Statilii Sisennæ est ; promitteretque ei architectus, ita se eam ædificaturum, ut libera à conspectu, immunis ab omnibus arbitris esset, neque quisquam in eam despicere posset: Tu vero, inquit, si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut, quidquid agam, ab omnibus perspici possit. In legibus Gracchi inter perniciosissima numeraverim, quod extra Italiam, colonias posuit. id majores (cum viderent tanto potentiorem Tyro Carthaginem, Massiliam Phocæa, Syracusas Corintho, Cyzicum ac By-

zantium

zantium Mileto, genitali ſolo) diligenter vitaverant, ut cives Romanos ad cenſendum ex provinciis in Italiam revocaverint. Prima autem extra Italiam colonia Carthago condita eſt. Mors Druſi, jam pridem tumeſcens, bellum excitavit Italicum, quippe L. Cæſare, P. Rutilio COS. abhinc annos CXX, cum id malum in univerſa Italia ab Aſculanis eſſet (quippe Servium prætorem, Fontejumque legatum occiderant) ac deinde, à Marſis exceptum, in omnes penetraſſet regiones, arma adverſus Romanos cepit. quorum ut fortuna atrox, ita cauſſa fuit juſtiſſima. petebant enim eam civitatem, cujus imperium armis tuebantur: per omnes annos, atque omnia bella, duplici numero ſe militum, equitumque fungi, neque in ejus civitatis jus recipi, quæ per eos in id ipſum perveniſſet faſtigium, per quod homines, ejuſdem & gentis, & ſanguinis, ut externos, alienoſque faſtidire poſſet. id bellum amplius CCCM juventutis Italicæ abſtulit. Clariſſimi autem imperatores fuerunt Romani eo bello, Cn. Pompejus, Cn. Pompeji Magni pater, C. Marius, de quo prædiximus, L. Sulla, anno ante prætura functus, Q. Metellus, Numidici filius, qui meritum cognomen Pii conſecutus erat. quippe expulſum civitate L. Saturnino tribuno plebei, quod ſolus in leges ejus jurare noluerat, pietate ſua, auctoritate ſenatus, conſenſu reipublicæ reſtituit patrem. Nec triumphis, honoribuſque, quā aut cauſſa exſilii, aut exſilio, aut red-

ditu clarior fuit Numidicus. Italicorum autem fuerunt celeberrimi duces, Silo Poppædius, Herius Asinius, Iustejus Cato, C. Pontidius, Telesinus Pontius, Marius Egnatius, Papius Mutilius. Neque ego, verecundia, domestici sanguinis gloriæ quidquam, dum verum refero, subtraham. quippe multum Minatii Magii, atavi mei, Asculanensis, tribuendum est memoriæ: qui, nepos Decii Magii, Campanorum principis celeberrimi, & fidelissimi viri, tantam hoc bello Romanis fidem præstitit, ut cum legione, quam ipse in Hirpinis conscripserat, Herculaneum simul cum T. Didio caperet, Pompejos cum L. Sulla oppugnaret, Cosamque occuparet. cujus de virtutibus cum alii, tum maxime, dilucideque Q. Hortensius in Annalibus suis retulit. cujus pietati plenam populus Romanus gratiam retulit; ipsum viritim civitate donando, duos filios ejus creando prætores, cum seni adhuc crearentur. Tam varia, atque atrox fortuna Italici belli fuit, ut per biennium continuum duo Romani consules, Rutilius, ac deinde Cato Porcius ab hostibus occiderentur, exercitus P. R. multis in locis funderentur, atque ad saga iretur, diuque in eo habitu maneretur. Caput imperii sui Corfinium legerant, quod appellarent Italicum. Paullatim deinde recipiendo in civitatem, qui arma aut non ceperant, aut deposuerant maturius, vires refectæ sunt, Pompejo Sullaque, & Mario fluentem, procumbentemque Rempublicam restituentibus. Finito

nito ex maxima parte, nisi quæ Nolani belli manebant reliquiæ, Italico bello, (quo quidem Romani victis, afflictisque ipsi exarmati, quam integris universis civitatem dare maluerunt) consulatum inierunt Q. Pompejus, & L. Cornelius Sulla, vir, qui neque ad finem victoriæ satis laudari, neque post victoriam abunde vituperari potest. hic, natus familia nobili, sextus à Cornelio Rufino, qui bello Pyrrhi inter celeberrimos fuerat duces, cum familiæ ejus claritudo intermissa esset, diu ita se gessit, ut nullam petendi consulatum cogitationem habere videretur. deinde post præturam illustratus bello Italico, & ante in Gallia legatione sub Mario, qua eminentissimos duces hostium fuderat, ex successu animum sumpsit, petensque consulatum, pæne omnium civium suffragiis factus est. sed eum honorem undequinquagesimo ætatis suæ anno assecutus est. Per ea tempora Mithridates, Ponticus Rex, vir, neque silendus, neque dicendus sine cura, bello acerrimus, virtute eximius, aliquando fortuna, semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal, occupata Asia, necatisque in ea omnibus civibus Romanis, quos quidem eadem die, atque hora, redditis civitatibus litteris, ingenti cum pollicitatione præmiorum interimi jusserat, (quo tempore neque fortitudine adversus Mithridatem, neq; fide in Romanos quisquam Rhodiis par fuit. Horum fidem Mitylenæorum perfidia illuminavit, qui Ma-

nium Aquillium, aliosque Mithridati vinctos tradiderunt: quibus libertas, in unius Theophanis gratiam, postea à Pompejo restituta est.) Cum terribilis Italiæ quoque videretur imminere, forte obvenit Sullæ Asia provincia. is, egressus urbe, cum circa Nolam moraretur, (quippe ea urbs pertinacissime arma retinebat, exercituque Romano obsidebatur, velut pœniteret ejus fidei, quam omnium sanctissimam bello præstiterat Punico) P. Sulpicius, tribunus plebei disertus, acer, opibus, gratia, amicitiis, vigore ingenii, atq; animi celeberrimus, cum antea, rectissima voluntate, apud populum maximam quæsisset dignitatem, quasi pigeret eum virtutum suarum, & bene consulta ei male cederent, subito pravus, & præceps, C. Mario, post LXX annum omnia imperia, & omnes provincias concupiscenti, addixit, legemque ad populum tulit, qua Sullæ imperium abrogaretur, C. Mario bellum decerneretur Mithridaticum; aliasque leges perniciosas, & exitiabiles, neque tolerandas liberæ civitati, tulit: quin etiam Q. Pompeji consulis filium, eundemque Sullæ generum, per emissarios factionis suæ interfecit. Tum Sulla, contracto exercitu, ad urbem rediit, eamque armis occupavit, XII auctores novarum, pessimarumque rerum, inter quos Marium, cum filio, & P. Sulpicio, urbe exturbavit, ac lege lata, exsules fecit. Sulpicium etiam assecuti equites, in Laurentinis paludibus jugulavere; caputq; ejus erectum, & osten-

& ostentatum pro Rostris, velut omen imminentis proscriptionis, fuit. Marius post sextum consulatum, annoque LXX, nudus, ac limo obrutus, oculis tantummodo, ac naribus eminentibus, extractus arundineto, circa paludem Maricæ, in quam se, fugiens consectantes Sullæ equites, abdiderat, injecto in collum loro, in carcerem Minturnensium, jussu II viri, perductus est. ad quem interficiendum missus cum gladio servus publicus, natione Germanus, qui forte ab imperatore eo bello Cimbrico captus erat, ut agnovit Marium, magno ejulatu expromenti indignationem casus tanti viri, abjecto gladio, profugit e carcere. Tum cives, ab hoste, misereri paullo ante principis viri, docti, instructum eum viatico, collataque veste, in navem imposuerunt. at ille, assecutus circa Ænariam filium, cursum in Africam direxit; inopemque vitam in tugurio ruinarum Carthaginiensium, toleravit; cum Marius, adspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio. Hoc primum anno, sanguine consulis Romani, militis imbutæ manus sunt. quippe Pompejus, collega Sullæ, ab exercitu Cn. Pompeji proconsulis, seditione, sed quam dux creaverat, interfectus est. Non erat Mario, Sulpicioque Cinna temperatior. itaque, cum ita civitas Italiæ data esset, ut in octo tribus contribuerentur novi cives; ne potentia eorum, & multitudo, veterum civium dignitatem frangeret, plusq; possent recepti in beneficium,

quam auctores beneficii; Cinna, in omnibus tribubus eos se distributurum pollicitus est. quo nomine, ingentem totius Italiæ frequentiam in urbem acciverat. è qua pulsus, collegæ optimatiumque viribus, cum in Campaniam tenderet, ex auctoritate senatus, consulatus ei abrogatus est, suffectusque in ejus locum L. Cornelius Merula, flamen Dialis. Hæc injuria homine, quam exemplo dignior fuit. Tum Cinna, corruptis primo centurionibus, ac tribunis, mox etiam, spe largitionis, militibus, ab eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus est. is, cum universus in verba ejus jurasset, retinens insignia consulatus, patriæ bellum intulit, fretus ingenti numero novorum civium, è quorum delectu CCC amplius cohortes conscripserat, ac triginta legionum instar impleverat. Opus erat partibus, auctoritate, gratia: cujus augendæ, C. Marium, cum filio, de exsilio revocavit, quique cum iis pulsi erant. Dum bellum autem infert patriæ Cinna, Cn. Pompejus, Magni pater, (cujus præclara opera bello Marsico præcipue circa Picenum agrum, ut præscripsimus, usu erat respub. quique Asculum ceperat, circa quam urbem, cum in multis aliis regionibus exercitus dispersi forent, V & LXX civium Romanorum, amplius LX millia Italicorum una die conflixerant) frustratus spe continuandi consulatus, ita se dubium, mediumque partibus præstitit, ut omnia ex proprio usu ageret, temporibusque insidiari videretur, & huc, atque illuc,

illuc, unde ſpes major affuiſſet potentiæ, ſe, exercitumque deflecteret, ſed, ad ultimum, magno, atrocique prœlio, cum Cinna conflixit. Cujus commiſſi, patratique ſub ipſis mœnibus, ſociiſque urbis Romanæ pugnantibus, ſpectantibuſque, quam fuerit eventus exitiabilis, vix verbis exprimi poteſt. Poſt hoc, cum utrumque exercitum, velut parum bello exhauſtum, laceraret peſtilentia, Cn. Pompejus deceſſit: cujus interitus voluptas, amiſſorum aut gladio, aut morbo civium pæne damno repenſata eſt: populuſque Romanus, quam vivo iracundiā debuerat, in corpus mortui contulit. Seu duæ, ſeu tres Pompejorum fuere familiæ, primus ejus nominis, ante annos fere CLXVIII. Q. Pompejus cum Cn. Servilio conſul fuit. Cinna, & Marius, haud incruentis utrimque certaminibus editis, urbem occupaverunt; ſed prior ingreſſus Cinna, de recipiendo Mario, legem tulit. mox C. Marius, peſtifero civibus ſuis reditu, intravit mœnia. nihil illa victoria fuiſſet crudelius. niſi mox Sullana eſſet ſecuta. neque licentia immediocri ſævitum, ſed excelſiſſimi quique eminentiſſimæ civitatis viri variis ſuppliciorum generibus affecti. in iis conſul Octavius, vir leniſſimi animi, juſſu Cinnæ interfectus eſt. Merula autem, qui ſe ſub adventum Cinnæ conſulis abdicaverat, inciſis venis, ſuperfuſoque altaribus ſanguine, quos ſæpe pro ſalute reipublicæ flamen Dialis precatus erat deos, eos in exſecrationem Cinnæ, partiumque ejus

tum precatus, optime de republica meritum spiritum reddidit. M. Antonius, princeps civitatis, atque eloquentiæ, gladiis militum, quos ipsos facundia sua moratus erat, jussu Marii Cinnæque, confossus est. Q. Catulus, & aliarum virtutum, & belli Cimbrici gloria, quæ illi cum Mario communis fuerat, celeberrimus, cum ad mortem conquireretur, conclusit se loco, nuper calce, arenaque perpolito. illatoque igni, qui vim odoris excitaret, simul exitiali hausto spiritu, simul incluso suo, mortem magis voto, quam arbitrio inimicorum, obiit. Omnia erant præcipitia in republica, nec tamen adhuc quisquam inveniebatur, qui bona civis Romani aut donare auderet, aut petere sustineret. Postea id quoque accessit, ut sævitiæ caussam avaritia præberet, & modus culpæ ex pecuniæ modo constitueretur; & qui fuisset locuples, fieret nocens, sui quisque periculi merces foret; nec quidquam videretur turpe, quod esset quæstuosum. Secundum deinde consulatum Cinna, & septimum Marius, in priorum dedecus, iniit; cujus initio, morbo oppressus, decessit, vir in bello hostibus, in otio civibus infestissimus, quietisque impatientissimus. In hujus locum suffectus Valerius Flaccus, turpissimæ legis auctor, qua creditoribus quadrantem solvi jusserat: cujus facti merita eum pœna intra biennium consecuta est. Dominante in Italia Cinna, major pars nobilitatis ad Sullam in Achajam, ac deinde post in Asiam perfugit. Sulla interim,

rim, cum Mithridatis præfectis, circa Athenas, Bœotiamque & Macedoniam, ita dimicavit, ut & Athenas reciperet, & plurimo circa multiplices Piræei portus munitiones labore expleto, amplius CC millia hostium interficeret, nec minus multa caperet. Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ à Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimirum veri, vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quidquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri prædicarent. Ceterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ condicionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mænia; corpora, necessitati servientes, intra muros habebant. Transgressus deinde in Asiam Sulla, parentem ante omnia, supplicemque Mithridatem invenit, quem multatum pecunia ac parte navium, Asia, omnibusque aliis provinciis, quas armis occupaverat, decedere coegit; captivos recepit: in perfugas, noxiosque animadvertit: paternis, id est, Ponticis finibus contentum esse jussit, C. Flavius Fimbria, qui præfectus equitum ante adventum Sullæ, Val. Flaccum, consularem virum, interfecerat, exercituque occupato imperator appellatus, forte Mithridatem pepulerat prælio, sub adventu Sullæ se ipse interemit, adolescens, quæ pessime ausus erat, fortiter exsecutus. Eodem anno P. Lænas tribus pl. Sex. Lucilium, qui priore anno trib. pl. fuerat,

fuerat, ſaxo Tarpejo dejecit; & cum collegæ ejus, quibus diem dixerat, metu ad Sullam profugiſſent, aqua ignique iis interdixit. Tum Sulla, compoſitis transmarinis rebus, cum ad eum, primum omnium Romanorum, legati Parthorum veniſſent, & in iis quidam magi ex notis corporis reſpondiſſent, cæleſtem ejus vitam, & memoriam futuram, revectus in Italiam, haud plura, quam XXX armatorum millia adverſum CC millia amplius hoſtiū expoſuit Brundiſii. Vix quidquam in Sullæ operibus clarius duxerim, quam quod, cum per triennium Cinnanæ, Marianæque partes Italiam obſiderent, neque illaturum ſe bellum iis diſſimulavit, nec, quod erat in manibus, omiſit: exiſtimavitque, ante frangendum hoſtem, quam ulciſcendum civem; repulſoque externo metu, ubi, quod alienum eſſet, viciſſet, ſuperaret quod erat domeſticum. Ante adventum L. Sullæ, Cinna, ſeditione orta, ab exercitu interemtus eſt, vir dignior, qui arbitrio victorum moreretur, quam iracundia militum. de quo vere dici poteſt, auſum eum, quæ nemo auderet bonus; perfeciſſe, quæ à nullo niſi fortiſſimo, perfici poſſent: & fuiſſe eum in conſultando temerarium, in exſequendo virum. Carbo nullo ſuffecto collega, ſolus toto anno conſul fuit. Putares, Sullam veniſſe in Italiam, non belli vindicem, ſed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam, Apuliamque cum ſingulari cura frugum, agrorum, hominum, urbium, perduxit

duxit in Campaniam ; tentavitque juſtis legibus, & æquis conditionibus bellum componere : ſed iis, quibus & peſſima,& immodica cupiditas erat, non poterat pax placere. Creſcebat interim in dies Sullæ exercitus, confluentibus ad eum optimo quoque, & ſanctiſſimo. Felici deinde circa Capuam eventu Scipionem Norbanumque conſules ſuperat: quorum Norbanus, acie victus ; Scipio, ab exercitu ſuo deſertus, ac proditus, inviolatus à Sulla dimiſſus eſt. adeo enim Sulla diſſimilis fuit bellator, ac victor, ut, dum vincit mitiſſimo ac juſtiſſimo lenior, poſt victoriam audito fuerit crudelior. nam & conſul, ut prædiximus, exarmatum Q. Sertorium, prô quanti mox belli facem ! & multos alios, potitus eorum, dimiſit incolumes: credo, ut in eodem homine duplicis, ac diverſiſſimi animi conſpiceretur exemplum. Poſt victoriam, qua deſcendens montem Tifata cum C. Norbano concurrerat, Sulla, grates Dianæ, cujus numini regio illa ſacrata eſt, ſolvit ; aquas ſalubritate in medendiſque corporibus nobiles agros omnes adduxit deæ, hujus gratæ religionis memoria, & inſcriptio, templi affixa poſti, hodieque teſtatur ærea tabula. Interea deinde conſules Carbo III. & C. Marius ſepties conſulis filius, annos natus XXVI, vir animi magis, quam ævi paterni, multa fortiterque molitus, neque uſquam inferior nomine conſulis, apud Sacriportum pulſus à Sulla acie, Præneſte, quod ante natura munitum

præsidiis firmaverat, se exercitumque contulit. Ne quid umquam malis publicis deesset, in qua civitate semper virtutibus certatum erat, certabatur sceleribus; optimusque sibi videbatur, qui fuerat pessimus. quippe, dum ad Sacriportum dimicatur, Damasippus prætor Domitium Scævolam etiam Pontificem maximum, & divini, humanique juris auctorem celeberrimum, & C. Carbonem prætorium, consulis fratrem, & Antistium ædilicium, vellut faventes Sullæ partibus, in curia Hostilia trucidavit. Non perdat nobilissimi facti gloriam Calpurnia, Bestiæ filia, uxor Antistii, quæ, jugulato, ut prædiximus, viro, gladio se ipsam transfixit. quantum hujus gloriæ famæque accessit? nunc virtute eminet, patria latet. At Pontius Telesinus, dux Samnitium, vir domi, bellique fortissimus, penitusque Romano nomini infestissimus, contractis circiter XL millibus fortissimæ pertinacissimæque in retinendis armis juventutis, Carbone, ac Mario COSS. abhinc annos XL. Kal. Novemb. ita ad portam Collinam cum Sulla dimicavit, ut ad summum discrimen & eum, & rempub. perduceret: quæ non majus periculum adiit, Hannibalis intra tertium milliarium castra conspicata, quã eo die, quo circumvolans ordines exercitus sui Telesinus, dictitansque adesse Romanis ultimam diem, vociferabatur eruendam, delendamque urbem; adjiciens, numquam defuturos raptores Italicæ libertatis lupos, nisi silva, in quam refugere sole-

folerent, esset excisa. Post primam demum horam noctis & Romana acies respiravit, & hostium cessit. Telesinus postera die semianimis repertus est, victoris magis, quam morientis, vultum præferens: cujus abscissum caput ferri, gestariq; circa Præneste Sulla jussit. Tum demum, desperatis rebus suis, C. Marius adolescens, per cuniculos, qui, miro opere fabricati in diversas agrorum partes fuerunt, conatus erumpere, cum foramine è terra emersisset, à dispositis in id ipsum interemptus est. Sunt, qui sua manu, sunt, qui concurrentem mutuis ictibus cum minore fratre Telesino, una obsesso, & erumpente, occubuisse prodiderint. utcumque cecidit, hodieque tanta patris imagine non obscuratur ejus memoria. de quo juvene quid existimaverit Sulla, in promptu est. occiso enim demum eo, Felicis nomen assumpsit: quod quidem usurpasset justissime, si eundem & vincendi, & vivendi finem habuisset. Oppugnationi autem Prænestis ac Marii præfuerat Ofella Lucretius; qui, cum ante Marianarum fuisset partium prætor ad Sullam transfugerat. Felicitatem diei, quo Samnitium, Telesinique pulsus est exercitus, Sulla perpetua ludorum Circensium honoravit memoria, quibus sine nomine Sullanæ victoriæ celebrantur. Paullo ante quam Sulla ad Sacriportum dimicaret; magnificis prœliis partium ejus viri hostium exercitum fuderant, duo Servilii apud Clusium, Metellus Pius apud Faventiam, M. Lucullus circa Fidentiam,

tiam. Videbantur finita belli civilis mala, cum Sullæ crudelitate aucta ſunt. quippe, dictator creatus, (cujus honoris uſurpatio per annos CXX intermiſſa. nam proximus poſt annum, quam Hannibal Italia exceſſerat: uti appareat populum Romanum uſum dictatoris non tam deſideraſſe, quam timuiſſe poteſtatem imperii, quo priores ad vindicandam maximis periculis rempublicam uſi fuerant) immodicæ crudelitatis licentia uſus eſt. Primus ille, & utinam ultimus, exemplum proſcriptionis invenit, ut, in qua civitate petulantis convicii indicium hiſtrioni exoleto redditur, in ea jugulati civis reipublicæ conſtitueretur auctoramentum; plurimumque haberet, qui plurimos interemiſſet; neque occiſi hoſtis, quam civis, uberius foret præmium; fieretque quiſque merces mortis ſuæ. Nec tamen in eos, qui contra arma tulerant, ſed in multos inſontes ſævitum: adjectum etiam, ut bona proſcriptorum vænirent; excluſique paternis opibus liberi, etiam petendorum honorum jure prohiberentur; ſimulque, quod indigniſſimum eſt, ſenatorum filii & onera ordinis ſuſtinerent, & jura perderent. Sub adventum in Italiam Lucii Sullæ, Cnæus Pompejus, ejus Pompeji filius, quem magnificentiſſimas res in conſulatu geſſiſſe bello Marſico, prædiximus, XXIII annos natus, ab hinc annos CXIII privatis ut opibus, ita conſiliis magna auſus, magnificeque conata exſecutus, ad vindicandam, reſtituendamq; dignitatem patriæ, firmum ex

agro Piceno,qui totus paternis ejus clientelis refertus erat, contraxit exercitum. cujus viri magnitudo multorum voluminum inſtar exigit; ſed operis modus paucis eum narrari jubet. Fuit hic genitus matre Lucilia,ſtirpis ſenatoriæ, forma excellens, non ea, qua flos commendatur ætatis, ſed ex dignitate, conſtantiaque in illam conveniens amplitudinem,fortunam quoque ejus, ad ultimum vitæ comitata eſt diem: innocentia eximius, ſanctitate præcipuus, eloquentia medius, potentiæ, quæ honoris cauſſa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidiſſimus; dux bello peritiſſimus; civis in toga (niſi ubi vereretur, ne quem haberet parem) modeſtiſſimus: amicitiarum tenax, in offenſis exorabilis, in reconcilianda gratia fideliſſimus, in accipienda ſatisfactione facillimus, potentia ſua nunquam, aut raro ad impotentiam uſus, pæne omnium votorum expers, niſi numeraretur inter maxima, in civitate libera dominaq; gentium, indignari,cum omnes cives jure haberet pares, quemquam æqualem dignitate conſpicere. Hic, à toga virili aſſuetus commilitio prudentiſſimi ducis parentis ſui, bonum, & capax recta diſcendi ingenium ſingulari rerum militarium prudentia excoluit, ut à Sertorio Metellus laudaretur magis, Pompejus timeretur validius. Tum M. Perperna, prætorius, è proſcriptis, gentis clarioris, quam animi, Sertorium inter cœnam Etoſcæ interemit, Romaniſque certam victoriam, partibus

ſuis excidium, ſibi turpiſſimam mortem peſſimo auctoravit facinore. Metellus, & Pompejus ex Hiſpanis triumpharunt: ſed Pompejus, hoc quoque triumpho, adhuc eques Romanus, ante diem, quam conſulatum iniret, curru urbem invectus eſt. quem virum, quis non miretur, per tot extraordinaria imperia in ſummum faſtigium vectum, iniquo tuliſſe animo, C. Cæſaris, in altero conſulatu petendo, ſenatum populumque Romanum rationem habere? adeo familiare eſt hominibus, omnia ſibi ignoſcere, nihil aliis remittere; & invidiam rerum non ad cauſſam, ſed ad voluntatem, perſonaſque dirigere. Hoc conſulatu Pompejus tribunitiam poteſtatem reſtituit, cujus Sulla imaginem in jure reliquerat. Dum Sertorianum bellum in Hiſpania geritur, LXIV. fugitivi è ludo gladiatorio Capua profugientes, duce Spartaco, raptis ex ea urbe gladiis, primo Veſuvium montem petiere, mox, creſcente in dies multitudine, gravibus variiſque caſibus affecere Italiam. quorum numerus in tantum adolevit, ut, qua ultimo dimicavere acie, XLM. hominum ſe Romano exercitui oppoſuerint. Hujus patrati gloria penes M. Craſſum fuit, mox Romanorum omnium principem. Converterat Cnæi Pompeji perſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia major vi habebatur: qui cum conſul perquam laudabiliter juraſſet, ſe in nullam provinciam ex eo magiſtratu iturum, idque ſervaſſet, poſt biennium A. Gabinius tribunus legem tu-

lit,

lit, ut,cum belli more, non latrociniorum, orbem classibus, jam non furtivis expeditionibus,piratæ terrerent ; quasdam etiam Italiæ urbes diripuissent ; Cnejus Pompejus ad eos opprimendos mitteretur , essetque ei imperium æquum in omnibus provinciis cum proconsulibus , usque ad quinquagesimum milliarium à mari , quo S. C. pæne totius terrarum orbis imperium uni viro deferebatur : sed tamen idem hoc ante biennium in M. Antonii prætura decretum erat, sed interdum persona , ut exemplo nocet, ita invidiam auget, aut levat. in Antonio homines æquo animo passi erant.raro enim invidetur eorum honoribus , quorum vis non timetur. Contra, in iis homines extraordinaria reformidant, qui ea suo arbitrio aut depositu-ri, aut retenturi videntur , & modum in voluntate habent. Dissuadebant optimates ; sed consilia impetu victa sunt. Digna est memoria Qu. Catuli cum auctoritas, tum verecundia:qui cum,dissuadēs legem, in concione dixisset , esse quidem præclarum virum Cn. Pompejum , sed nimium jam liberæ reipubl. neque omnia in uno reponenda ; adjecissetque, Si quid huic acciderit, quem in ejus locum substituetis ? succlamavit universa concio, Te, Qu. Catule. Tum ille, victus consensu omnium,& tam honorifico civitatis testimonio, è concione discessit. Hic hominis verecundiam, populi justitiam mirari libet:hujus,quod non ultra contendit;plebis quod dissuadentem , & adversarium voluntatis

suæ, vero testimonio fraudare noluit. Per idem tempus Cotta judicandi munus, quod C. Gracchus, ereptum senatui, ad equites, Sulla ab illis ad senatum transtulerant, æqualiter inter utrumque ordinem partitus est. & Othoroscius lege sua equitibus in theatro loca restituit. At Cn. Pompejus, multis & præclaris viris in id bellum assumptis, descriptoque in omnes recessus maris præsidio navium, brevi, inexsuperabili manu, terrarum orbem liberavit, prædonesque per multa prœlia multis locis victos, circa Ciliciam classe aggressus, fudit ac fugavit. & quo maturius bellum, tam late diffusum, conficeret, reliquias eorum contractas, in urbibus, remotoque à mari loco, in certa sede constituit. Sunt, qui hunc carpant. sed, quamquam in auctore satis rationis est, tamen ratio quemlibet magnum auctorem faceret. data enim facultate, sine rapto vivendi, rapinis arcuit. Cum esset in fine bellum Piraticum, & L. Lucullus, (qui, ante septem annos ex consulatu sortitus Asiam, Mithridati oppositus erat, magnasque, ac memorabiles res ibi gesserat, Mithridatem sæpe multis locis fuderat, egregia Cyzicum liberarat victoria, Tigranem, regum maximum, in Armenia vicerat, ultimamque bello manum pæne magis noluerat imponere, quam non potuerat, qui, alioqui per omnia laudabilis, & bello pæne invictus, pecuniæ expellebatur cupidine) idem bellum adhuc administraret, Manilius tribunus plebei semper
vænalis,

vænalis, & alienæ minister potentiæ, legem tulit, ut bellum Mithridaticum per Cn. Pompejum administraretur. Accepta ea magnisque certatum inter imperatores jurgiis, cum Pompejus Lucullo infamiam pecuniæ, Lucullus Pompejo interminatam cupiditatem objiceret imperii: neuterque ab eo, quod arguebatur mentitus argui posset. nam neque Pompejus, ut primum ad rempub. aggressus est, quemquam animo parem tulit: & in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat. neque eo viro quisquam aut alia omnia minus, aut gloriam magis concupiit. in appetendis honoribus immodicus, in gerendis verecundissimus, ut qui eos ut libentissime iniret, ita finiret æquo animo; &, quod cupisset arbitrio suo sumere, alieno deponeret. & Lucullus summus alioqui vir, profusæ hujus in ædificiis, convictibusque, & apparatibus luxuriæ primus auctor fuit: quem ob injectas moles mari, & receptum suffossis montibus in terras mare, haud infacetè Magnus Pompejus Xerxem togatum vocare assueverat. Per id tempus à Quincto Metello Creta insula in populi Romani potestatem redacta est, quæ, ducibus Panare, & Lastheue, XXIV millibus juvenum coactis velocitate pernicibus, armorum laborumque patientissimis, sagittarum usu celeberrimis, per triennium Romanos exercitus fatigaverat. Ne ab hujus quidem usura gloriæ temperavit animum Cn. Pompejus, quin victoriæ partem conaretur vindicare. sed

& Luculli, & Metelli triumphum cum ipsorum singularis virtus, tum etiam invidia Pompeji apud optimum quemque fecit favorabilem. Per hæc tempora, M. Cicero, qui omnia incrementa sua sibi debuit, vir novitatis nobilissimæ, &, ut vita clarus, ita ingenio maximus, qui effecit, ne quorum arma viceramus, eorum ingenio vinceremur; consul, Sergii Catilinæ, Lentulique, & Cethegi, & aliorum utriusque ordinis virorum conjurationem singulari virtute, constantia, vigilia, curaque eripuit. Catilina metu consularis imperii urbe pulsus est. Lentulus consularis, & prætor iterum, Cethegusque, & alii, clari nominis viri, auctore senatu, jussu consulis, in carcere necati sunt. ille senatus dies, quo hæc acta sunt, virtutem M. Catonis, jam multis in rebus conspicuam, atque prænitentem, in altissimo luminavit. Hic, genitus proavo M. Catone, principe illo familiæ Porciæ, homo virtuti simillimus, & per omnia ingenio diis, quam hominibus, propior, qui numquam recte fecit, ut facere videretur, sed quia aliter facere non poterat; cuique id solum visum est rationem habere, quod haberet justitiam, omnibus humanis vitiis immunis, semper fortunam in sua potestate habuit. hic, tribunus pl. designatus, adhuc admodum adolescens, cum alii suaderent, ut per municipia Lentulus, conjuratique custodirentur, pæne inter ultimos interrogatus sententiam, tanta vi animi atque ingenii invectus est in conjurationem, ut

ardore oris orationem omnium, lenitatem suadentium in societate consilii, suspectam fecerit : sic impendentia ex ruinis incendiisque urbis, & commutatione status publici pericula exposuit, ita consulis virtutem amplificavit, ut universus senatus in ejus sententiam transiret, animadvertendumque in eos, quos prædiximus, censeret; majorque pars ordinis ejus Catonem prosequerentur domum. At Catilina non segnius nota obiit, quam sceleris conandi consilia inierat: quippe, fortissime dimicans, quem spiritum supplicio debuerat, supplicio reddidit. Consulatui Ciceronis non mediocre adjecit decus natus eo anno D. AVGVSTVS abhinc annos LXXXII, omnibus omnium gentium viris magnitudine sua inducturus caliginem. Iam pæne supervacaneum videri potest, eminentium ingeniorum notare tempora. quis enim ignorat diremptos gradibus ætatis floruisse hoc tempore Ciceronem, Hortensium, saneque Crassum, Catonem, Sulpicium, moxque Brutum, Calidium, Cœlium, Calvum, & proximum Ciceroni Cæsarem; eorumque velut alumnos, Corvinum, ac Pollionem Asinium; æmulumq, Thucydidis Sallustium: auctoresq; carminum Varronem, ac Lucretium, neque ullo in suscepti operis sui carmine minorem Catullum. Pæne stulta est inhærentium oculis ingeniorum enumeratio, inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, & consecutus Sallustium Livius, Tibullusque

& Naso, perfectissime in forma operis sui. nam vivorum ut magna admiratio, ita censura difficilis est. Dum hæc in urbe, Italiaq; geruntur : Cnæus Pompejus memorabile adversus Mithridatem, qui post Luculli profectionem magnas novi exercitus vires reparaverat, bellum gessit. At rex, fusus fugatusque, & omnibus exsutus copiis, Armeniam Tigranemque socerum petit, regem ejus temporis, nisi quia Luculli armis erat infractus, potentissimum. Simul itaque duos persecutus Pompejus, intravit Armeniam. prior filius Tigranis, sed discors patris, pervenit ad Pompejum, mox ipse supplex, & præsens se regnumque ditioni ejus permisit, præfatus neminem alium, neque Romanum, neque ullius gentis virum, futurum fuisse, cujus se societati commissurus foret, quam Cn. Pompejum : proinde omnem sibi vel adversam, vel secundam, cujus auctor ille esset, fortunam tolerabilem futuram : non esse turpe, ab eo vinci, quem vincere esset nefas: neque ei inhoneste aliquem summitti, quem fortuna super omnes extulisset. Servatus regi honos imperii, sed multato ingenti pecunia : quæ omnis, sicuti Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem, ac publicis descripta litteris. Syria aliæque quas occupaverat, provinciæ, ereptæ, & aliæ restitutæ populo Romano, aliæ tum primum in ejus potestatem redactæ, ut Syria, quæ tum primum facta est stipendiaria. Finis imperii regis terminatus Armenia.

Haud

Haud absurdum videtur propositi operis regulæ, paucis percurrere, quæ cujusque ductu gens, ac natio redacta in formulam provinciæ, stipendia pacta sit; notavimus facilius, ut quæ partibus simul universa conspici possint. Primus in Siciliam transjecit exercitum consul Claudius, & provinciam eam, post annos ferme LII captis Syracusis, fecit Marcellus Claudius. Primus Africam Regulus, nono ferme anno primi Punici belli: sed post CCIV annos P. Scipio Æmilianus, eruta Carthagine, abhinc annos CLXXXII Africam in formulam redegit provinciæ. Sardinia inter primum, & secundum bellum Punicum, ductu T. Manlii consulis, certum recepit imperii jugum. Immane bellicæ civitatis argumentum, quod semel sub regibus, iterum hoc T. Manlio consule, tertio Augusto principe, certæ pacis argumentum Ianus Geminus clausus dedit. In Hispanias primi omnium duxere exercitus Cn. & P. Scipiones, initio secundi belli Punici, abhinc annos CCL inde varie possessa, & sæpe amissa partibus, universa, ductu Augusti, facta stipendiaria est. Macedoniam Paullus, Mummius Achajam, Fulvius Nobilior subegit Ætoliam: Asiam L Scipio, Africani frater, eripuit Antiocho: sed beneficio senatus, populique Romani mox ab Attalis possessam regibus, M. Perperna, capto Aristonico, fecit tributariam. Cypro devicta, nullis assignanda gloria est. quippe senatusconsulto, ministerio Cato-

nis, regis morte, quam ille conſcientia acciverat, facta provincia eſt. Creta, Metelli ductu, longiſſimæ libertatis fine multata. Et Syria, Pontuſque Cn. Pompeji virtutis monumenta ſunt. Gallias primum Domitio Fabio, nepote Paulli, qui Allobrogicus vocatus eſt, intratas cum exercitu, magna mox clade noſtra, ſæpe & affectavimus, & amiſimus. ſed fulgentiſſimum C. Cæſaris opus in iis conſpicitur; quippe, ejus ductu, auſpiciisque infractæ, pæne idem, quod totus terrarum orbis, ignavum conferunt ſtipendium. Ab eodem Pompejo fractam Numidicus Ciliciam perdomuit, ni ſic viciſſet poſt bellum Antiochicum Vulſo Manlius Gallogræciam. Bythinia, ut prædiximus, teſtamento Nicomedis relicta hereditaria. D. Auguſtus, præter Hiſpanias, aliaſque gentes, quarum titulis forum ejus prænitet, pæne idem, facta Ægypto ſtipendiaria, quantum pater ejus Gallia, in ærarium reditus contulit. At Ti. Cæſar, quam certam Hiſpanis parendi confeſſionem extorſerat, parem Illyriis, Dalmatiſque extorſit. Rætiam autem, & Vindelicos ac Noricos, Pannoniamque, & Scordiſcos novas imperio noſtro ſubjunxit provincias. Vt has armis, ita autoritate Cappadociam populo Romano fecit ſtipendiariam. Sed revertamur ad ordinem.

Secuta deinde Cn. Pompeji militia, gloriæ, laboriſne majoris, incertum eſt. Penetratæ cum victoria Media, Albania, Hiberia; ac deinde flexum agmen ad eas nationes,

nationes, quæ dextra, atque intima Ponti incolunt, Colchos, Heniochosque, & Achæos: &, oppressus auspiciis Pompeji, insidiis filii Pharnacis, Mithridates, ultimus omnium juris sui regum, præter Parthicos.

Tum victor omnium, quas adierat, gentium Pompejus, suoque & civium voto major, & per omnia fortunam hominis egressus, revertit in Italiam. cujus reditum favorabilem opinio fecerat. quippe plerique, non sine exercitu venturum in urbem, affirmabant, & libertati publicæ statuturū arbitrio suo modum. Quo magis hoc homines timuerant, eo gratior civilis tanti imperatoris reditus fuit. omni quippe Brundusii dimisso exercitu, nihil, præter nomen imperatoris retinens, cum privato comitatu, quem semper illi vacare moris fuit, in urbem rediit; magnificentissimumque de tot regibus per biduum egit triumphum; longeque majorem omni ante se inlata pecunia in ærarium, præterquam à Paullo, ex manubiis intulit. absente Cn. Pompejo, T. Ampius, & T. Labienus tribuni pl. legem tulerunt, ut is ludis Circensibus corona aurea, & omni cultu triumphantium uteretur, scenicis autem prætexta, coronaque aurea. id ille non plus, quam semel (& hoc sane nimium fuit) usurpare sustinuit. Hujus viri fastigium tantis auctibus fortuna extulit, ut primum ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex Asia triumpharet: &, quot partes terrarum orbis sunt, totidem faceret monumenta victoriæ suæ. Numquam eminen-

minentia invidia carent. Itaque & Lucullus, memor tamen acceptæ injuriæ, & Metellus Creticus, non injuste querens (quippe, ornamentum triumphi ejus, captivos duces Pompejus subduxerat) & cum iis pars optimatium refragabatur, ne aut promissa civitatibus à Pompejo, aut benemeritis præmia, ad arbitrium ejus, persolverentur. Secutus deinde est consulatus C. Cæsaris, qui scribenti manum injicit, &, quamlibet festinantem, in se morari cogit. hic, nobilissima Iuliorum genitus familia, &, quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchise, ac Venere deducens genus, forma omnium civium excellentissimus, vigore animi acerrimus, munificentiæ effusissimus, animo super humanam & naturam, & fidem evectus, magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum, Magno illi Alexandro, sed sobrio, neque iracundo, simillimus: qui denique semper & somno, & cibo in vitam, non in voluptatem, uteretur; cum fuisset C. Mario sanguine conjunctissimus, atque idem Cinnæ gener; cujus filiam ut repudiaret, nullo modo compelli potuit; cum M. Piso consularis Anniam, quæ Cinnæ uxor fuerat, in Sullæ dimisisset gratiam; habuissetque fere XIIX annos, eo tempore, quo Sulla rerum potitus est; magis ministris Sullæ, adjutoribusque partium, quam ipso, conquirentibus eum ad necem, mutata veste, dissimilemque fortunæ suæ indutus habitum, nocte urbe elapsus est. Idem

postea

postea admodum juvenis,cum à piratis captus esset, ita se per omne spatium, quo ab iis retentus est, apud eos gessit, ut pariter iis terrori venerationique esset; neque umquam aut nocte, aut die (cur enim, quod vel maximum est, si narrari verbis speciosis non potest, omittatur?) aut excalcearetur, aut discingeretur, in hoc scil. ne si quando aliquid ex solito variaret, suspectus iis, qui oculis tantummodo eum custodiebant, foret. Longum est narrare, quid, & quoties ausus sit, quanto opere conata ejus qui obtinebat Asiam magistratus Populi Romani metu suo destituerit. Illud referatur, documentum tanti mox evasuri viri. Quæ nox eam diem secuta est, qua publica civitatium pecunia redemptus est, (ita tamen, ut cogeret, ante obsides à piratis civitatibus dari) contracta classe, & privatus, & tumultuaria, invectus in eum locum, in quo ipsi prædones erant, partem classis fugavit, partem mersit, aliquot naves, multosque mortales cepit: lætusq; nocturnæ expeditionis triumpho, ad suos reversus est; mandatisque custodiæ, quos ceperat, in Bithyniam perrexit, ad proconsulem Iunium: cum idem enim Asiam eam quam obtinebat, petens, ut auctor fieret sumendi de captivis supplicii. quod cum ille, se facturum, negasset, venditurumque captivos dixisset, (quippe sequebatur invidia inertiam) incredibili celeritate revectus ad mare, prius, quam de ea re ulli proconsulis redderentur epistolæ, omnes, quos ceperat, suffixit

fixit cruci. Idem mox ad ſacerdotium in-
eundum (quippe abſens pontifex factus e-
rat, cum in Cottæ conſularis locum pæne
puer à Mario Cinnaque Flamen Dialis
creatus, victoria Sullæ, qui omnia ab iis
acta fecerat irrita, amiſiſſet id ſacerdo-
tium) feſtinans in Italiam, ne conſpicere-
tur à prædonibus, omnia tunc obtinenti-
bus maria, & merito jam infeſtis ſibi,
quattuor ſcalmorum navem, una cum
duobus amicis, decemque ſervis, ingreſ-
ſus, effuſiſſimum Hadriatici maris trans-
jecit ſinum. Quo quidem in curſu conſpe-
ctis, ut putabat, piratarum navibus, cum
exſuiſſet veſtem, alligaſſetque pugionem
ad femur, alterutri ſe fortunæ parans,
mox intellexit, fruſtratum eſſe viſum ſu-
um, arborumque ex longinquo ordinem
antemnarum præbuiſſe imaginem. Reli-
qua ejus acta in urbe, nobiliſſimaque Do-
labellæ accuſatio, & major civitatis in ea
favor, quam reis præſtari ſolet; conten-
tioneſque civiles, cum Q. Catulo, atque
aliis eminentiſſimis viris, celeberrimæ:
& ante præturam victus, maximi pontifi-
catus petitione, Q. Catulus, omnium con-
feſſione ſenatus princeps, & reſtituta in
ædilitate, adverſante quidem nobilitate,
monumenta C. Marii: ſimulque revocati
ad jus dignitatis proſcriptorum liberi; &
prætura, quæſturaque mirabili virtute,
atque induſtria obita in Hiſpania, cum eſ-
ſet quæſtor ſub vetere Antiſtio, avo hujus
Veteris conſularis atque pontificis, duo-
rum conſularium, & ſacerdotum patris,
viri

viri in tantum boni in quantum humana ſimplicitas intelligi poteſt; quo notiora ſunt, minus egent ſtylo.

Hoc igitur C O S. inter eum, & Cn. Pompejum, & M. Craſſum inita potentiæ ſocietas, quæ urbi orbique terrarum, nec minus diverſo quoque tempore, ipſis exitiabilis fuit. Hoc conſilium ſequendi Pompejus cauſſam habuerat, ut tandem acta in tranſmarinis provinciis, quibus, ut prædiximus, multi obtrectabant, per Cæſarem confirmarentur conſulem: Cæſar autem, quod animadvertebat ſe, cedendo Pompeji gloriæ, aucturum ſuam, &, invidia communis potentiæ in illum relegata, confirmaturum vires ſuas: Craſſus, ut, quem principatum ſolus aſſequi non poterat, auctoritate Pompeji, viribus teneret Cæſaris. Affinitas etiam inter Cæſarem, Pompejumque contracta nuptiis. quippe filiam C. Cæſaris Cn. Magnus duxit uxorem.

In hoc conſulatu Cæſar legem tulit, ut ager Campanus plebei divideretur, ſuaſore legis Pompejo. ita circiter XX M civium eo deducta, & jus ab his reſtitutum poſt annos circiter CLII, quam bello Punico ab Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.

Bibulus collega Cæſaris, cum actiones ejus magis vellet impedire, quam poſſet, majore parte anni domi ſe tenuit. quo facto dum augere vult invidiam collegæ, auxit potentiam.

Tum Cæſari decretæ in quinquennium Galliæ.

Per idem tempus P. Clodius, homo nobilis, diſertus, audax, qui neque dicendi, neque faciendi ullum, niſi quem vellet, noſſet modum, malorum propoſitorum exſecutor acerrimus, infamis etiam ſororis ſtupro, & actus inceſti reus, ob initum inter religioſiſſima P. R. ſacra adulterium; cum graves inimicitias cum M. Cicerone exerceret, (quid enim inter tam diſſimiles amicum eſſe poterat?) & à patribus ad plebem tranſiret, legem in tribunatu tulit: Qui civem R. damnatum interemiſſet, ei aqua, & igni interdiceretur. Cujus verbis, etſi non nominabatur Cicero, tamen ſolus petebatur. ita vir optime meritus de republica conſervatæ patriæ pretium calamitate exſilii tulit. Non caruerunt ſuſpicione oppreſſi Ciceronis Cæſar & Pompejus. Hoc ſibi contraxiſſe videbatur Cicero, quod inter XX viros dividendo agro Campano eſſe noluiſſet. Idem intra biennium, ſera Cn. Pompeji cura, verum & cupito interitu, votiſque Italiæ, ac decretis ſenatus, virtute atque actione Annii Milonis, tribuni plebei dignitati patriæque reſtitutus eſt: Neque, poſt Numidici exſilium, aut reditum, quiſquam aut expulſus invidioſius, aut receptus eſt lætius. Cujus domus, quam infeſte à Clodio disjecta erat, tam ſpecioſe à ſenatu reſtituta eſt.

Idem P. Clodius in ſenatu, ſub honorificentiſſimo miniſterii titulo, M. Catonem à re-

à republica relegavit. quippe legem tulit, ut is quæstor cum jure prætorio, adjecto etiam quæstore, mitteretur in insulam Cyprum, ad spoliandum regno Ptolemæum, omnibus morum vitiis eam contumeliam meritum. sed ille, sub adventum Catonis, vitæ suæ vim intulit: unde pecuniam longe sperata majorem Cato Romam retulit: cujus integritatem laudari, nefas est: insolentia pæne argui potest, quod, una cum consulibus ac senatu effusa civitate, obviam cum per Tiberim subiret navibus, non ante is egressus est, quam ad eum locum pervenit, ubi erat exponenda pecunia.

Cum deinde immanes res, vix multis voluminibus explicandas. C. Cæsar in Gallia ageret, nec contentus plurimis, ac felicissimis victoriis, innumerabilibusque cæsis, & captis hostium millibus, etiam in Britanniam transjecisset exercitum, alterum pæne imperio nostro, ac suo quærens orbem; invictum par consulum Cn. Pompejus, & M. Crassus, alterum iniere consulatum, qui neque petitus honeste ab his, neque probabiliter gestus est.

Cæsari, lege, quam Pompejus ad populum tulit, prorogatæ in idem spatium temporis provinciæ: Crasso, bellum Parthicum in animo molienti, Syria decreta. qui vir, cetera sanctissimus, immunisque voluptatibus, neque in pecunia, neque in gloria concupiscenda aut modum norat, aut capiebat terminum. hunc proficiscentem in Syriam diris cum ominibus, tri-

buni plebis frustra retinere conati. quorum exsecrationes si in ipsum tantummodo valuissent, utile imperatoris damnum salvo exercitu fuisset reipublicæ. Transgressum Euphratem Crassum, petentemque Seleuciam, circumfusis immanibus copiis equitum, rex Orodes una cum parte majore Romani exercitus interemit. reliquias legionum C. Cassius, atrocissimi mox auctor facinoris, tum quæstor conservavit; Syriamque adeo in P. Romani potestate retinuit, ut transgressos in eam Parthos, felici rerum eventu, fugaret, ac funderet.

Per hæc, insequentiaque, & quæ prædiximus, tempora, amplius CCCCM hostium à C. Cæsare cæsa sunt, plura capta. pugnatum sæpe directa acie, sępe in agminibus, sæpe eruptionibus. bis penetrata Britannia. novem denique æstatibus, vix ulla non justissimus triumphus emeritus. Circa Alexiam vero tantæ res gestæ, quantas audere, vix hominis; perficere, pæne nullius, nisi Dei, fuerit.

Septimo ferme anno Cæsar morabatur in Galliis, cum medium jam ex invidia Pompeji male cohærentis inter Cn. Pompejum, & C. Cæsarem concordiæ pignus, Iulia, uxor Magni, decessit; atque omnia inter destinatos tanto discrimini duces dirimente fortuna, filius quoque parvus Pompeji, Iulia natus, intra breve spatium obiit. Tum, in gladios, cædesque civium furente ambitu, cujus neque finis reperiebatur, nec modus, tertius consulatus soli

Cn. Pom-

Cn. Pompejo, etiam adverſantium antea dignitati ejus judicio, delatus eſt. Cujus ille honoris gloria, veluti reconciliatis ſibi optimatibus, maxime à C. Cæſare alienatus eſt. ſed ejus conſulatus omnem vim in coercitionem ambitus exercuit.

Quo tempore P. Clodius, à Milone, candidato conſulatus, exemplo inutili, facto ſalutari reip. circa Bovillas, contracta ex occurſu rixa, jugulatus eſt. Milonem reum non magis invidia facti, quam Pompeji damnavit voluntas. quem quidem M. Cato palam lata abſolvit ſententia. quam ſi maturius tuliſſet, non defuiſſent, qui ſequerentur exemplum; probarentq; eum civem occiſum, quo nemo pernicioſior reip. neque bonis inimicior vixerat.

Intra breve deinde ſpatium belli civilis exarſerunt initia, cum juſtiſſimus quiſque & à Cæſare, & à Pompejo vellet dimitti exercitus. quippe Pompejus in ſecundo conſulatu Hiſpanias ſibi decerni voluerat, eaſque per triennium abſens ipſe, ac præſidens urbi, per Afranium, & Petrejum, conſularem, ac prætorium, legatos ſuos adminiſtrabat; & iis, qui à Cæſare dimittendos exercitus contendebant, aſſentabatur; iis, qui ab ipſo, quoque adverſabatur. qui ſi ante biennium, quam ad arma itum eſt, perfectis muneribus theatri, & aliorum operum, quæ ei circumdedit, graviſſima tentatus valetudine, deceſſiſſet in Campania, (quo quidem tempore univerſa Italia vota pro ſalute ejus primo omnium civium, ſuſcepit) defuiſſet for-

tunæ destruendi ejus locus; &, quam apud superos habuerat magnitudinem, illibatam detulisset ad inferos.

Bello autem civili, & tot, quæ deinde per continuos XX annos consecuta sunt, malis, non alius majorem, flagrantioremque quam C. Curio, tribun. pl. subjecit facem, vir nobilis, eloquens, audax, suæ, alienæque & fortunæ, & pudicitiæ prodigus, homo ingeniosissime nequam, & facundus malo publico. cujus animo, voluptatibus, vel libidinibus, neque opes ullæ, neque cupiditates sufficere possent. hic primo pro Pompeji partibus, id est, ut tunc habebatur, pro republica, mox, simulatione, contra Pompejum & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit. id gratis, an accepto centies H S fecerit, ut accepimus, in medio relinquemus. ad ultimum, saluberrimas, & coalescentis conditiones pacis, quas & Cæsar justissimo animo postulabat, & Pompejus æquo recipiebat, discussit, ac rupit, unice cavente Cicerone concordiæ publicæ. Harum, præteritarumque rerum ordo cum justis aliorum voluminibus promitur, tum, uti spero, nostris explicabitur.

Nunc proposito operi sua forma reddatur; si prius gratulatus ero Q. Catulo; duobus Lucullis, Metelloque & Hortensio; qui cum sine invidia in republ. floruissent, eminuissentque sine periculo quieta, aut certe non præcipitata, fatali ante initium bellorum civilium morte functi sunt.

Lentulo

Lentulo, & Marcello COS. post urbem conditā annis DCCIII. & anno LXXXIIX, quam tu, M. Vinici, consulatum inires, Bellum civile exarsit. Alterius ducis caussa melior videbatur. alterius erat firmior. Hic omnia speciosa, illic valentia. Pompejum senatus auctoritas, Cæsarem militum armavit fiducia. Consules, senatusque caussæ, non Pompejo, summam imperii detulerunt. Nihil relictum à Cæsare, quod, servandæ pacis caussa tentari posset. nihil receptum à Pompejanis; cum alter consul justo esset ferocior; Lentulus vero salva republ. salvus esse non posset, M. autem Cato moriendum ante, quam ullam conditionem civis accipiendam reipubl. contenderet. vir antiquus, & gravis, Pompeji partes laudaret magis, prudens sequeretur Cæsaris; & illa gloriosa, hæc terribiliora duceret. Vt deinde, spretis omnibus quæ Cæsar postulaverat, tantummodo contentus cum una legione titulum retinere provinciæ, privatus in urbem veniret, & se in petitione consulatus suffragiis P. R. committeret decrevere: ratus bellandum Cæsar, cum exercitu Rubiconem transiit: Cn. Pompejus, consulesque, & major pars senatus, relicta urbe, ac deinde Italia, transmisere Dyrrhachium. At Cæsar Domitio, legionibusque Corfinii, quæ una cum eo fuerant, potitus, duce aliisque, qui voluerant abire ad Pompejum, sine dilatione dimissis, persecutus Brundusium, ita ut appareret, malle integris rebus,

& conditionibus finire bellum, quam opprimere fugientes, cum transgressos repe-risset consules, in urbem revertit: redditaque ratione consiliorum suorum in senatu & in concione, ac miserrimæ necessitudinis, cum alienis armis ad arma compulsus esset, Hispanias petere decrevit. Festinationem itineris ejus aliquandiu morata Massilia est, fide melior, quam consilio prudentior, intempestive principalium armorum arbitria captans, quibus ii se debent interponere, qui non parentem coercere possunt. Exercitus deinde, qui sub Afranio consulari, ac Petrejo prætorio fuerat, ipsius adventu vigore, ac fulgore occupatus, se Cæsari tradidit. uterque legatorum & quisquis cujusque ordinis sequi eos voluerat, remissi ad Pompejum. Proximo anno cum Dyrrhachium, ac vicina ei urbi regio, castris Pompeji teneretur (qui, accitis ex omnibus transmarinis provinciis legionibus, equitum ac peditum auxiliis, regumque & tetrarcharum, simulque dynastarum copiis, immanem exercitum confecerat, & mare præsidiis classium, ut rebatur, sepserat, quo minus Cæsar legiones posset trāsmittere) sua & celeritate, & fortuna C. Cæsar usus, nihil in mora habuit, quo minus &, cum vellet, ipse, exercitusque classibus perveniret, & primo pæne castris Pompeji sua jungeret, mox etiam obsidione munimentisque eum complecteretur. Sed inopia obsidentibus, quam obsessis, erat gravior. Tum Balbus Cornelius,
exce-

excedente humanam fidem temeritate, ingressus castra hostium, sæpiusque cum Lentulo collocutus consule, dubitante quanti se venderet, illis incrementis fecit viam, quibus non Hispaniæ suæ natus, sed Hispanus in triumphum, & pontificatum assurgeret, fieretque ex privato consularis. Variatum deinde prœliis, sed uno longe magis Pompejanis prospero; quo graviter impulsi sunt Cæsaris milites. Tum Cæsar cum exercitu fatalem victoriæ suæ Thessaliam petiit. Pompejus, longe diversa aliis suadentibus, (quorum plerique hortabantur, ut in Italiam transmitteret: neque hercules quidquam partibus illis salubrius fuit: alii, ut bellum traheret, quod dignationi partem in dies ipsis magis prosperum fieret) usus impetu suo, hostem secutus est. Aciem Pharsalicam, & illum cruentissimum Romano nomini diem, tantumque utriusque exercitus profusum sanguinis, & collisa inter se duo reipub. capita, effusumque alterum Romani imperii lumen, tot talesque Pompejanarum partium cæsos viros, non recipit enarranda hic scripturæ modus. Illud notandum est: ut primum C. Cæsar inclinatam vidit Pompejanorum aciem, neque prius, neque antiquius quidquam habuit, quam in omnes partes (ut militari & verbo & consuetudine utar) dimitteret. Pro dii immortales, quod hujus voluntatis erga Brutum suæ postea vir tam mitis pretium tulit! Nihil illa victoria mirabilius, magnificentius, clarius fuit;

quando neminem, nisi acie consumptum, civem patria desideravit: sed munus misericordiæ corrupit pertinacia, cum libentius vitam victor jam daret, quam victi acciperent. Pompejus, profugiens cum duobus Lentulis consularibus, Sextoque filio, & Favonio prætorio, quos victores darent comites ei fortuna aggregaverat, aliis, ut Parthos, aliis ut Africam peteret, (in qua fidelissimum partium suarum haberet Iubam) suadentibus, Ægyptum petere proposuit, memor beneficiorum, quæ in patrem ejus Ptolemæi, qui tum puero, quam juveni, propior regnabat, Alexandriæ contulerat. Sed quis in adversis beneficiorum servat memoriam? aut quis ullam calamitosis deberi putat gratiam? aut quando fortuna non mutat fidem? Missi itaque ab rege, qui venientem Cnæum Pompejum (is jam à Mitylenis Corneliam uxorem receptam in navem, fugæ comitem habere cœperat) consilio Theodoti, & Achillæ exciperent, hortarenturque, ut ex oneraria in eam navem, quæ obviam processerat, transcenderet. quod cum fecisset, princeps Romani nominis, imperio, arbitrioque Ægyptii mancipii, C. Cæsare. P. Servilio COS. jugulatus est. Hic, post tres consulatus, & totidem triumphos, domitumque terrarum orbem, sanctissimi ac præstantissimi viri, in id evecti, super quod ascendi non potest, duodesexagesimum annum agentis, pridie natalem ipsius, vitæ fuit exitus: in tantum in illo viro à se discordante fortuna,

tuna, ut, cui modo ad victoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam. Quid aliud, quam nimium occupatos dixerim, quos in ætate & tanti, & pæne nostri sæculi, viri fefellit quinquennium? cum à C. Atilio, & Q. Servilio consulibus tam facilis esset annorum digestio. quod adjeci, non ut arguerem, sed ne arguerer. Non fuit tamen major in Cæsarem, quam in Pompejum fuerat, regis eorumque, quorum is auctoritate regebatur, fides. quippe cum venientem eum tentassent insidiis, ac deinde bello lacessere auderent, utriq; summo imperatorum, alteri superstiti meritas pœnas luêre suppliciis. Nusquam erat Pompejus corpore, adhuc ubique Iubæ nomine: quippe ingens partium ejus favor bellum excitaverat Africum: quod ciebat rex Iuba, & Scipio, vir consularis, ante biennium, quam extingueretur Pompejus, lectus ab eo socer. eorumque copias auxerat M. Cato, ingenti cum difficultate itinerū locorumq; inopia, perductis ad eos legionibus: qui vir, cum summū ei à militibus deferretur imperium, honoratiori parere maluit. Admonet promissæ brevitatis fides, quanto omnia transcursu dicenda sint.

Sequens fortunam suam Cæsar, pervectus in Africam, quam occiso Curione, Iulianarum duce partium, Pompejani obtinebant exercitus, ibi primo varia fortunam expugnavit via, inclinatæque hostium copiæ. Nec dissimilis ibi adversus victos, quam in priores, clementia Cæsaris

 fuit.

fuit. Victorem Africani belli C. Cæſarem gravius excepit Hiſpanienſe, (nam victus ab eo Pharnaces vix quidquam gloriæ ejus adſtruxit) quod Cn. Pompejus, Magni filius, adoleſcens, impetus ad bella maximi, ingens ac terribile conflaverat, undique ad eum adhuc paterni nominis magnitudinem ſequentium, ex toto orbe terrarum auxiliis confluentibus. Sua Cæſarem in Hiſpaniam comitata fortuna eſt. ſed nullum unquam atrocius periculoſiuſque ab eo initum prœlium, adeo ut plus quam dubio Marte, deſcenderet equo, conſiſtensque ante recedentem ſuorum aciem, increpita prius fortuna, quod ſe in eum ſervaſſet exitum, denunciaret militibus, veſtigio ſe non receſſurum: proinde viderent, quem, & quo loco imperatorem deſerturi forent. verecundia magis, quam virtute, acies reſtitutæ, C. A. duce, quam à milite, fortius. Cn. Pompejus, gravis vulnere inventus, inter ſolitudines avias, interemtus eſt. Labienum, Varumque acies abſtulit. Cæſar, omniũ victor, regreſſus in urbem, (quod humanã excedat fidem,) omnibus, qui contra ſe arma tulerant, ignovit, magnificentiſſimisque gladiatorii muneris, naumachiæ, & equitum peditumque, ſimul elephantorum certaminis ſpectaculis, epulique per multos dies dati celebratione, replevit eam. Quinque egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini teſtudine, Africi ebore, Hiſpanienſis argento raſili conſtitit. Pecunia,

nia, ex manubiis lata, paullo amplius sexies millies H S. Neque illi tanto viro, & tam clementer omnibus victoriis suis uso, plus quinque mensium principalis quies contigit: quippe cum mense Octobri in urbem revertisset, idibus Martiis, conjurationis auctoribus Bruto & Cassio, (quorum alterum, promittendo consulatum non obligaverat, contra, differendo Cassium offenderat; adjectis etiam consiliariis cædis familiarissimis omnium, & fortuna partium ejus in summum evectis fastigium, D. Bruto, & C. Trebonio, aliisque clari nominis viris,) interemtus est. cui magnam invidiam conciliarat M. Antonius, omnibus audendis paratissimus, consulatus collega, imponendo capiti ejus Lupercalibus sedentis pro Rostris insigne regium: quod ab eo ita repulsum erat, ut non offensus videretur. Laudandum experientia consilium est Pansæ atque Hirtii, qui semper prædixerant Cæsari, ut principatum, armis quæsitum, armis teneret. Ille, dictitans, mori se, quam timeri malle, dum clementiam, quam præstiterat, exspectat, incautus ab ingratis occupatus est, cum quidem plurima præsagia atque indicia dii immortales futuri obtulissent periculi. nam & haruspices præmonuerant, ut diligentissime iduum Martiarum caveret diem; & uxor Calpurnia, territa nocturno visu, ut ea die domi subsisteret, orabat; & libelli conjurationem nunciantes, dati, ab eo neq; protinus lecti erant. Sed profecto ineluctabilis fatorum vis, cujus

jus cum fortunam mutare constituit, consilia corrumpit. Quo anno id patravere facinus Brutus, & C. Cassius, prætores erant, D. Brutus consul designatus. Hi una cum conjurationis globo, stipati gladiatorum D. Bruti manu, Capitolium occupavere, cum consul Antonius, (quem cum simul interimendum censuisset Cassius, testamentumque Cæsaris abolendum, Brutus repugnaverat; dictitans, nihil amplius civibus præter tyranni, ita enim appellari Cæsarem facto ejus expediebat, petendum esse sanguinem) convocato senatu, cum jam Dolabella, quem substituturus sibi Cæsar designaverat consulem, fasces atque insignia corripuisset consularia, velut pacis auctor, liberos suos obsides in Capitolium misit, fidemque descendendi tuto interfectoribus Cæsaris dedit: & illud decreti Atheniensium celeberrimi exemplum, relatum à Cicerone, oblivionis præteritarum rerum, decreto patrum cõprobatum est. Cæsaris deinde testamentum apertum est, quo C. Octavium, nepotem sororis suæ Iuliæ adoptabat: de cujus origine, etiam si præveniris & pauca dicenda sunt. Fuit C. Octavius, ut non patricia, ita admodum speciosa equestri genitus familia, gravis, sanctus, innocens, dives. Hic prætor inter nobilissimos viros creatus, primo loco, cum ei dignatio Iulia genitam Atiam conciliasset uxorem, ex eo honore sortitus Macedoniam, appellatusque in ea imperator, decedens ad petitionem consulatus obiit, prætextato
relicto

relicto filio, quem C. Cæſar, major ejus avunculus, educatum apud Philippum vitricum, dilexit ut ſuum, natumque annos XIIX Hiſpanienſis militiæ aſſecutum ſe poſtea comitem habuit, nunquam aut alio uſum hoſpitio, quam ſuo, aut alio vectum vehiculo: pontificatusque ſacerdotio puerum honoravit: Et pacatis bellis civilibus, ad erudiendum liberalibus diſciplinis, ſingularis indolem juvenis, Apolloniam eum in ſtudia miſerat, mox belli Getici ac deinde Parthici habiturus commilitonem. Cui ut eſt nunciatum de cæde avunculi, cum protinus ex vicinis legionibus centuriones ſuam, ſuorumque militum operam ei pollicerentur, neque eam ſpernendam Salvidienus, & Agrippa dicerent, ille feſtinans pervenire in urbem, omnem ordinationem & necis & teſtamenti Brundiſii comperit. Cui adventanti Romam, immanis amicorum occurrit frequentia: &, cum intraret urbem, Solis orbis ſuper caput ejus, curvatus æqualiter, rotundatusque, in colorem arcus, veluti coronam tanti mox viri capiti imponens, conſpectus eſt. Non placebat Atiæ matri Philippoque vitrico, adiri nomen invidioſæ fortunæ Cæſaris: ſed afferebant ſalutaria reipubl. terrarumque orbis fata conditorem, conſervatoremque Romani nominis. Sprevit itaque cœleſtis animus humana conſilia, & cum periculo potius ſumma, quam tuto humilia, propoſuit ſequi: maluitq; avunculo, & Cæſari de ſe, quam vitrico, credere; dictitans, nefas eſſe, quo nomine

Cæſari dignus eſſet viſus, ſemetipſum videri indignum. Hunc protinus Antonius conſul ſuperbe excipit: (neque is erat contemptus, ſed metus) vixque admiſſo in Pompejanos hortos, loquendi ſecum tempus dedit; mox etiam velut inſidiis ejus petitus, ſceleſte inſimulare cœpit: in quo turpiter deprehenſa ejus vanitas eſt. Aperte deinde Antonii ac Dolabellæ conſulum ad nefandam dominationem erupit furor; H S. ſepties millies, depoſitum à C. Cæſare ad ædem Opis, occupatum ab Antonio, actorum ejuſdem, inſertis falſis, civitatibusque corruptis, commentariis. Atque omnia pretio temperata, vendente rempubl. conſule. Idem provinciam D. Bruto deſignato conſuli decretam, Galliam occupare ſtatuit: Dolabella transmarinas decrevit ſibi: interque naturaliter diſſimillimos ac diverſa volentes creſcebat odium. eoq; C. Cæſar juvenis quotidianis Antonii petebatur inſidiis. Torpebat oppreſſa dominatione Antonii civitas. indignatio, & dolor omnibus, vis ad reſiſtendum nulli aderat, cum C. Cæſar, XIX annum ingreſſus, mira auſus, ac ſumma conſecutus, privato conſilio, majorem ſenatu pro republ. animum habuit. primumque à Calatia, mox à Caſilino veteranos excivit paternos. Quorum exemplum ſecuti alii, brevi in formam juſti coiere exercitus. mox, cum Antonius occurriſſet exercitui, quem ex transmarinis provinciis Brundiſium venire juſſerat, legio Martia, & Quarta, cognita & ſenatus voluntate,

tate, & tanti juvenis indole, ſublatis ſignis ad Cæſarem ſe contulerunt. Eum ſenatus, honoratum equeſtri ſtatua, quæ hodieque in Roſtris poſita ætatem ejus ſcriptura indicat, (qui honor non alii, per CCC annos, quam L.Sullæ, & Cn.Pompejo, & C. Cæſari contigerat) proprætorem una cum conſulibus deſignatis, Hirtio & Panſa, bellum cum Antonio gerere juſſit. Ab eo, annum agente viceſimum, fortiſſime circa Mutinam adminiſtratum eſt; & D.Brutus obſidione liberatus; Antonius turpi ac nuda fuga coactus deſerere Italiam: conſulum autem alter in acie, alter poſt paucos dies ex vulnere mortem obiit. Omnia ante, quam fugaretur Antonius, honorifice à ſenatu in Cæſarem, exercitumque ejus decreta ſunt, maxime auctore Cicerone: ſed, ut receſſit metus, erupit voluntas, protinusque Pompejanis partibus rediit animus. Bruto, Caſſioque provinciæ, quas jam ipſi ſine ullo S.C. occupaverant, decretæ. laudati, quicumque his ſe exercitus tradidiſſent. omnia transmarina imperia eorum commiſſa arbitrio. quippe M.Brutus, & C.Caſſius, nunc metuentes arma Antonii; nunc, ad augendam ejus invidiam, ſimulantes ſe metuere, teſtati edictis, libenter ſe vel in perpetuo exilio victuros, dum reſpubl. conſtaret concordia, nec ullam belli civilis præbituros materiam, plurimum ſibi honoris eſſe in conſcientia facti ſui, profecti urbe atque Italia, intento ac pari animo, ſine auctoritate publica, provinci-

as, exercitusque occupaverant; &, ubicumque ipsi essent, prætexentes esse rempubl. pecunias etiam, quæ ex transmarinis provinciis Romam ab quæstoribus deportabantur, à volentibus acceperant. quæ omnia senatus decretis comprehensa, & comprobata sunt. Et D. Bruto, quod alieno beneficio viveret, decretus triumphus. Pansæ, atque Hirtii corpora publica sepultura honorata. Cæsaris adeo nulla habita mentio, ut legati, qui ad exercitum ejus missi erant, juberentur, summoto eo, milites alloqui. Non fuit tam ingratus exercitus, quam fuerat senatus. nam, cum eam injuriam dissimulando Cæsar ferret, negavere milites, sine imperatore suo ulla se audituros mandata. Hoc est illud tempus, quo Cicero, insito amore Pompejanarum partium, Cæsarem laudandum & tollendum censebat: cum aliud diceret, aliud intelligi vellet. Interim Antonius, fuga transgressus Alpes, primo per colloquia repulsus à M. Lepido, qui Pontifex maximus in C. Cæsaris locum furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur: mox sæpius in conspectum veniens militum, cum & Lepido omnes imperatores forent meliores, & multis Antonius, dum erat sobrius, per aversa castrorum prorupto vallo militibus receptus est: qui titulo imperii cedebat Lepido, cum summa virium penes eum foret. Sub Antonii ingressum in castra Iuventius Laterensis, vir vita ac morte consentaneus, cum acerrimæ sua-
sisset

fiſſet Lepido, ne ſe cum Antonio, hoſte judicato, jungeret, irritus conſilii, gladio ſeipſe transfixit. Plancus deinde, dubia, id eſt ſua fide, diu, quarum eſſet partium, ſecum luctatus, ac ſibi difficile conſentiens, & nunc adjutor D. Bruti, deſignati conſulis, collegæ ſui, ſenatuique ſe litteris venditans, mox ejuſdem proditor; Aſinius autem Pollio, firmus propoſito, & Iulianis partibus fidus, Pompejanis adverſus; uterque exercitus tradidere Antonio, D. Brutus, deſertus primo à Planco, poſt etiam inſidiis ejuſdem petitus, paullatim relinquente eum exercitu, fugiens, in hoſpitis cujuſdam, nobilis viri, nomine Cameli, domo ab iis, quos miſerat Antonius, jugulatus eſt: juſtiſſimasque optime de ſe merito viro C. Cæſari pœnas dedit: cujus cum primus omnium amicorum fuiſſet, interfector fuit, & fortunæ, ex qua fructum tulerat, invidiam in auctorem relegabat, cenſebatque æquum, quæ acceperat à Cæſare, retinere; Cæſarem, qui illa dederat, periſſe. Hæc ſunt tempora, quibus M. Tullius continuis actionibus æternas Antonii memoriæ inuſſit notas. ſed hic fulgentiſſimo & cæleſti ore, at tribunus Canutius continua rabie lacerabat Antonium. Vtrique vindicta libertatis morte ſtetit, ſed tribuni ſanguine commiſſa proſcriptio, Ciceronis vel ſatiato Antonio pœna finita. Lepidus deinde à ſenatu hoſtis judicatus eſt, ut ante fuerat Antonius. Tum inter eum, Cæſaremque & Antonium, com-

mercia epiſtolarum, & condicionum jacta mentio, cum Antonius & ſubinde Cęſarem admoneret, quam inimicæ ipſi Pompejanæ partes forent; & in quod jam emerſiſſent faſtigium; & quanto Ciceronis ſtudio Brutus Caſſiusque attollerentur; denunciaretque, ſe cum Bruto, Caſſioque, qui jam decem & ſeptem legionum potentes erant, juncturum vires ſuas, ſi Cæſar ejus aſpernaretur concordiam; diceretque plus Cæſarem patris, quam ſe amici ultioni debere. tum inita potentiæ ſocietas, & hortantibus, orantibusque exercitibus, inter Antonium etiam, & Cæſarem facta affinitas, cum eſſet privigna Antonii deſponſa Cæſari. conſulatumque iniit Cæſar pridie, quam viginti annos impleret, x Kalend. Octobres, cum collega Q. Pedio, poſt v.c. annis DCCIX ante LXXII quam tu, M. Vinici, conſulatum inires. Vidit hic annus Ventidium, per quam urbē inter captivos Picentiū in triumpho ductus erat, in ea conſularem prætextam jungentem prætoria. Idem hic poſtea triumphavit. Furente deinde Antonio, ſimulque Lepido, quorum uterque, ut prędiximus, hoſtes judicati erant, cum ambo mallent ſibi nunciari quid paſſi eſſent, quam quid emeruiſſent, repugnante Cæſare, ſed fruſtra adverſus duos, inſtauratum Sullani exempli malum, proſcriptio. Nihil tam indignum illo tempore fuit, quam quod aut Cæſar aliquem proſcribere coactus eſt; aut ab illo Cicero proſcriptus eſt; abſciſſaq; ſcelere Antonii vox publica

lica eſt, cum ejus ſalutē nemo defendiſſet, qui per tot annos & publicam civitatis, & privatam civiū defenderat. Nihil tamen egiſti, M. Antoni: (cogit enim excedere propoſiti formā operis, erumpēs animo ac pectore indignatio) nihil, inquam, egiſti, mercedem cæleſtiſſimi oris, & clariſſimi capitis abſciſſi numerando, auctoramentoq; funebri ad conſervatoris quondam reip. tantiq; COS. irritando necem. Rapuiſti tu M. Ciceroni lucem ſolicitam, & ætatem ſenilem, & vitā inferiorem te principe, quam ſub te III viro mortem: famam vero, gloriamq; factorum atq; dictorum adeo nō abſtuliſti, ut auxeris. Vivit, vivetque per omnium ſeculorum memoriam. Dumque hoc vel forte, vel providentia, vel utcumque conſtitutum, rerum naturæ corpus, quod ille pæne ſolus Romanorum animo vidit, ingenio complexus eſt, eloquentia illuminavit, manebit incolume; comitem ævi ſui laudem Ciceronis trahet: omnisque poſteritas illius in te ſcripta mirabitur, tuum in eum factum exſecrabitur, citiuſque in mundo genus hominum, quam cadet. Hujus totius temporis fortunam ne deflere quidem quiſquam ſatis digne potuit, adeo nemo exprimere verbis poteſt. Id tamen notandum eſt, fuiſſe in proſcriptos uxorum fidem ſummam, libertorum mediam, ſervorum aliquam, filiorum nullam. adeo difficilis eſt hominibus utcumque conceptæ ſpei mora. Ne quid ulli ſanctum relinqueretur, vel in dotem invitamentumque ſceleris,

Antonius L. Cæſarem avunculum, Lepidus Paullum fratrem proſcripſerant. Nec Planco gratia defuit ad impetrandum, ut frater ejus Plancus Plotius proſcriberetur. Eoque inter jocos militares, qui currum Lepidi, Plancique ſecuti erant, inter exſecrationem civium uſurpabant hunc verſum: De Germanis, non de Gallis, duo triumphant conſules. Suo præteritum loco referatur. neque enim perſona umbram actæ rei capit. Dum in acie Pharſalica, Africaque de ſumma rerum Cæſar dimicat, M. Cœlius, vir eloquio, animoque Curioni ſimillimus, ſed in utroque perfectior, nec minus ingenioſe nequam, cum ne in modica quidem ſervari poſſet, quippe pejor illi res familiaris, quam mens, erat, in prætura novarum tabularum auctor exſtitit; nequiitque ſenatus, & auctoritate COS. deterreri, accito etiam Milone Annio; qui, non impetrato reditu, Iulianis partibus infeſtus erat, in urbe ſeditionem haud magis occulte bellicum tumultum movens, primo ſummotus à republica, mox, conſularibus armis, auctore ſenatu, circa Turios oppreſſus eſt. Incepto pari ſimilis fortuna Milonis fuit; qui, Compſam in Hirpinis oppugnans, ictusque lapide, tum P. Clodio, tum patriæ, quam armis petebat, pœnas dedit; vir inquies, & ultra fortem temerarius. Quatenus autem aliquid ex omiſſis peto; notetur immodica & intempeſtiva libertate uſos adverſus C. Cæſarem, Marullum Epidium, Flaviumque Cæſetium, tribun. ple-

plebis, dum arguunt in eo regni voluntatem, pene vim dominationis expertos. In hoc tamen ſæpe laceſſiti principis ira exceſſit, ut cenſoria potius contentus nota, quam animadverſione dictatoria, ſummoveret eos à republica, teſtareturque eſſe ſibi miſerrimum, quod aut natura ſua ei excedendum foret, aut minuenda dignitas. Sed ad ordinem revertendum eſt: Iam & Dolabella in Aſia C. Trebonium conſularem, cui ſuccedebat, fraude deceptum, Smyrnæ occiderat, virum adverſus merita Cæſaris ingratiſſimum, participemque cædis ejus, à quo ipſe in conſulare provectus faſtigium fuerat. & C. Caſſius, acceptis à Stajo Murco, & Criſpo Marcio, prætoriis viris, imperatoribus, qui prævalidis in Syria legionibus, incluſum Dolabellam, qui præoccupata Aſia, in Syriam pervenerat, Laodicea expugnat; ita tamen, ut ad ictum ſervi ſui Dolabella non ſegniter cervicem daret; & decem legiones in eo tractu ſui juris fecerat & M. Brutus C. Antonio, fratri M. Antonii in Macedonia, Vatinioque circa Dyrrhachium volentes legiones extorſerat: ſed Antonium bello laceſſierat: Vatinium dignatione obruerat: cum & Brutus cuilibet ducum præferendus videretur; & Vatinius nulli nomini non eſſet poſtferendus. in quo deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenii, adeo, ut animus ejus digniſſimo domicilio incluſus videretur, eratque ſeptem legionibus validus. Et lege Pedia, quam conſul Pedius, collega

Cæſaris, tulerat, omnibus, qui Cæſarem patrem interfecerant, aqua ignique damnatis interdictum erat. quo tempore Capito, patruus meus, vir ordinis ſenatorii, Agrippæ ſubſcripſit in C. Caſſium.

Dumque ea in Italia geruntur, acri atque proſperrimo bello Caſſius Rhodum, rem immanis operis, ceperat; Brutus Lycios devicerat; & inde in Macedoniam exercitus transjecerant: cum per omnia repugnans naturæ ſuæ Caſſius, etiam Bruti clementiam vinceret. Neque reperias, quos aut pronior fortuna comitata ſit, aut veluti fatigata maturius deſtituerit, quam Brutum & Caſſium. Tum Cæſar & Antonius transjecerunt exercitus in Macedoniam, & apud urbem Philippos cum Marco Bruto, Caſſioque acie concurrerunt. Cornu, cui Brutus præerat, impulſis hoſtibus caſtra Cæſaris cepit. nam ipſe Cæſar, etiam ſi infirmiſſimus valetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiam ab Artorio medico, ne in caſtris remaneret, manifeſte denunciatione quietis territo. Id autem in quo Caſſius fuerat, fugatum, ac male multatum, in altiora ſe receperat loca. Tum Caſſius ex ſua fortuna eventum collegæ æſtimans, cum dimiſiſſet evocatum, juſſiſſetque nunciare ſibi, quæ eſſet multitudo ac vis hominum, quæ ad ſe tenderet, tardius eo nunciante, cum in vicino eſſet agmen curſu ad eum tendentium, neque pulvere facies, aut ſigna denotari poſſent; exiſtimans, hoſtes eſſe, qui irruerent, lacer-

na

na caput circumdedit, extentamque cervicem interritus liberto præbuit. Deciderat Caſſii caput, cum evocatus advenit, nuncians Brutum eſſe victorem. qui, cum imperatorem proſtratum videret; Sequar, inquit, eum, quem mea occidit tarditas, & ita in gladium occubuit. Poſt paucos deinde dies Brutus conflixit cum hoſtibus, & victus acie, cum in tumulum nocte ex fuga ſe recepiſſet, impetravit à Stratone Ægeate, familiari ſuo, ut manum morituro commodaret ſibi; rejectoq; lævo ſuper caput brachio, cum mucronem gladii ejus dextera tenens, ſiniſtræ admoviſſet mammillæ, ad eum ipſum locum, qua cor emicat, impellens ſe in vulnus, uno ictu transfixus, exſpiravit. Protinus Meſſala, fulgentiſſimus juvenis, proximus in illis caſtris Bruti, Caſſiique auctoritati, cum eſſent,qui eum ducem poſcerent, ſervari beneficio Cæſaris maluit, quam dubiam ſpem armorum tentare amplius. Nec aut Cæſari quidquam ex victoriis ſuis fuit lætius, quam ſervaſſe Corvinum; aut majus exemplum hominis grati ac pii, quam Corvinus in Cæſarem fuit. Non aliud bellum cruentius cæde clariſſimorum virorum fuit. Tum Catonis filius cecidit. Eadem Lucullum, Hortenſiumque eminentiſſimorum civium filios fortuna abſtulit. nam Varro ad ludibrium moriturus Antonii, digna illo, ac vera de exitu ejus magna cum libertate ominatus eſt. Druſus Livius, Iuliæ Auguſtæ pater, & Varus Quinctilius, ne tenta-

ta quidem hostis misericordia, alter se ipse in tabernaculo interemit: Varus autem liberti, quem id facere coegerat, manu, cum se insignibus honorum velasset, jugulatus est. Hunc exitum M. Bruti partium septimum & trigesimum annum agentis fortuna esse voluit, corrupto animo ejus in diem, quæ illi omnes virtutes unius temeritate facti abstulit. Fuit autem dux Cassius melior, quanto vir Brutus. è quibus Brutum amicum habere malles, inimicum magis timeres Cassium. in altero major vis, in altero virtus. Qui si vicissent, quantum reipubl. interfuit, Cæsarem potius habere quam Antonium principem, tantum retulisset habere Brutum, quam Cassium. Cn. Domitius, pater L. Domitii, nuper à nobis visi, eminentissimæ ac nobilissimæ simplicitatis viri, avus hujus Cn. Domitii, clarissimi juvenis, occupatis navibus, tum magno sequentium consilia sua comitatu, fugæ fortunæque se commisit, semetipso contentus duce partium. Stajus Murcus, qui classi & custodię maris præfuerat, cum omni commissa sibi parte exercituum naviumq; Sex. Pompejum, Cn. Magni filium, qui ex Hispania revertens, Siciliam armis occupaverat, petit. ad quem & è Brutianis castris, & ex Italia, aliisque terrarum partibus, quos præsenti periculo fortuna subduxerat, proscripti confluebant. quippe nullum habentibus statum, quilibet dux erat idoneus; cum fortuna non electionem daret, sed perfugium osten-

ſtenderet; exitialemque tempeſtatem fugientibus ſtatio pro portu foret. Hic adoleſcens erat ſtudiis rudis, ſermone barbarus, impetu ſtrenuus, manu promptus, cogitatione celer, fide patri diſſimillimus, libertorum ſuorum libertus, ſervorumque ſervus, ſpecioſis invidens, ut pareret humillimis: quem ſenatus pæne totus, adhuc è Pompejanis conſtans partibus, poſt Antonii à Mutina fugam, eodem illo tempore, quo Bruto Caſſioque transmarinas provincias decreverat, revocatum ex Hiſpania, ubi adverſus eum clariſſimum bellum Pollio Aſinius prætorius geſſerat, in paterna bona reſtituerat, & oræ maritimæ præfecerat. Is tum, ut prædiximus, occupata Sicilia, ſervitia, fugitivosque in numerum exercitus ſui recipiens, magnum modum legionum effecerat; perque Menam & Menecratem, paternos libertos, præfectos claſſium, latrociniis ac prædationibus infeſtato mari, ad ſe exercitumque tuendum rapto utebatur, cum eum non depuderet vindicatum armis ac ductu patris ſui mare infeſtare piraticis ſceleribus. Fractis Brutianis Caſſianiſque partibus, Antonius transmarinas obiturus provincias ſubſtitit; Cæſar in Italiam ſe recepit, eamque longe, quam ſperaverat, tumultuoſiorem reperit. quippe L. Antonius conſul, vitiorum fratris ſui conſors, ſed virtutum, quæ interdum in illo erant, expers, modo apud veteranos criminatus Cæſarem, modo eos, qui juſte diviſione prædiorum, nominatisque colonis agros amiſe-

amiſerant, ad arma conciens, magnum exercitum conflaverat. Ex altera parte uxor Antonii Fulvia, nihil muliebre, præter corpus, gerens, omnia armis tumultuque miſcebat. Hæc belli ſedem Præneſte ceperat. Antonius, pulſus undique viribus Cæſaris, Peruſiam ſe contulerat; Plancus, Antonianarum adjutor partium: ſpem magis oſtenderat auxilii, quam opem ferebat Antonio. Vſus Cæſar virtute & fortuna ſua, Peruſiam expugnavit; Antonium inviolatum dimiſit. in Peruſinos magis ira militum, quam voluntate ſævitum ducis. urbs incenſa, cujus initium incendii princeps ejus loci fecit Macedonicus; qui, ſubjecto rebus ac penatibus ſuis igni, transfixum ſe gladio flammæ intulit. Per eadem tempora exarſerat in Campania bellum, quod, profeſſus eorum, qui perdiderant agros, patrocinium, ciebat Tib. Claudius Nero, prætorius, & pontifex; Tib. Cæſaris pater, magni vir animi, doctiſſimique ingenii. id quoque adventu Cæſaris ſepultum atque diſcuſſum eſt. Quis Fortunæ mutationes, quis dubios rerum humanarum caſus ſatis mirari queat? quis non diverſa præſentibus, contrariaque exſpectatis aut ſperet, aut timeat? Livia, nobiliſſimi & fortiſſimi viri Druſi Claudiani filia, genere, probitate, forma, Romanarum eminentiſſima, quam poſtea conjugem Auguſti vidimus, quam transgreſſi ad deos ſacerdotem ac filiam, tum fugiens mox futuri ſui Cæſaris arma, cujus bimum hunc Tiberium Cæſarem, vindicem Romani

ni imperii, futurumque ejusdem Cæsaris filium, gestans sinu, per avia itinerum vitatis militum gladiis uno comitante, quo facilius occultaretur fuga, pervenit ad mare; & cum viro Nerone pervecta in Siciliam est. Quod alieno testimonium redderem, in eo non fraudabo avum meum, quippe C. Vellejus, honoratissimo inter illos CCCLX. jud. loco à Cn. Pompejo lectus, ejusdem, Marcique Bruti, ac Tironis præfectus fabrûm, vir nulli secundus in Campania, digressu Neronis à Neapoli, cujus ob singularem cum eo amicitiam partium adjutor fuerat, gravis jam ætate & corpore, comes esse non posset, gladio se ipse transfixit. Inviolatam excedere Italia Cæsar passus Fulviam, Plancumque muliebris fugæ comitem. nam Pollio Asinius cum septem legionibus diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum, aliasque ejus regionis urbes editis, Antonium petens, vagum adhuc Domitiū, quem digressum è Brutianis castris post cædem ejus prædiximus, & propriæ classis factum ducem, consiliis suis illectum, ac fide data, junxit Antonio. Quo facto quisquis æquum se præstiterit, sciat non minus à Pollione in Antonium, quam ab Antonio in Pollionem esse collatum. Adventus deinde in Italiam Antonii, præparatusque contra eum Cæsaris, habuit belli metum: sed pax circa Brundisium composita. Per quæ tempora Rufi Salvidieni scelesta

lesta consilia patefacta sunt. qui, natus obscurissimis initiis, parum habebat summam accepisse, & proximus à Cn. Pompejo, ipsoque à Cæsare & equestri ordine consul creatus esse, nisi adscendisset, quo infra se & Cæsarem videret, & rempub. Tum, expostulante consensu populi, quem gravis urebat infesto mari annona, cum Pompejo quoque circa Misenum pax inita: qui haud absurde cum in navi Cæsaremque & Antonium cena exciperet: dixit: In carinis suis se cenam dare. referens hoc dictum ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possidebatur. In hoc pacis fœdere placuit, Siciliam Achajamque Pompejo concedere: In quo tamen animus inquies manere non potuit: Id unum tantummodo salutare adventu suo patriæ attulit, quod omnibus proscriptis, aliisque, qui ad eum ex diversis caussis fugerant, reditum salutemque pactus est. quæ res & alios clarissimos viros, & Neronem Claudium, & Marcum Silanum, Sentiumque Saturninum, & Aruntium Actium restituit reipublicæ. Stajum autem Murcum, qui, adventu suo classisque celeberrimæ, vires ejus duplicaverat, insimulatum falsis criminationibus, quia talem virum collegam officii Mena & Menecrates fastidierant, Pompejus in Sicilia interfecerat. Hoc tractu temporum Octaviam, sororem Cæsaris, Marcus Antonius duxit uxorem. Redierat Pompejus in Siciliam, Antonius in transmarinas provincias: quia magnis momentis Labienus ex

Bru-

Brutianis castris profectus ad Parthos, producto eorum exercitu in Syriam, interfectoque legato Antonii, concusserat: qui virtute & ductu Ventidii una cum Parthorum copiis, celeberrimoque juvenum Pacoro regis filio, exstinctus est. Interim Cæsar per hæc tempora, ne, res disciplinæ inimicissima, Otium corrumperet militem, crebris in Illyrico, Dalmatiaque expeditionibus, patientia periculorum, bellique experientia durabat exercitum. Eadem tempestate Calvinus Domitius, cum ex consulatu obtineret Hispaniam, gravissimi comparandique antiquis exempli auctor fuit: quippe primipili centurionem, nomine Vibillium, ob turpem ex acie fugam, fuste percussit. Crescente in dies & classe & fama Pompeji, Cæsar molem belli ejus suscipere statuit. Ædificandis navibus, contrahendoque militi ac remigi, navalibusque adsuescendo certaminibus atque exercitationibus, præfectus est M. Agrippa, virtutis nobilissimæ, labore, vigilia, periculo invictus, parendique, sed uni, scientissimus; aliis sane imperandi cupidus, & per omnia extra dilationes positus, consultisque facta conjungens. Hic, in Averno & Lucrino lacu speciosissima classe fabricata, quotidianis exercitationibus militem remigemque ad summam & militaris & maritimæ rei perduxit scientiam. Hac classe Cæsar, cum prius, despondente ei Nerone, cui ante nupta fuerat, Liviam, auspicatis reipubl. ominibus, duxisset eam uxorem,

Pom-

Pompejo Siciliæque bellum intulit. Sed virum, humana ope invictum, graviter eo tempore fortuna concussit. quippe longe majorem partem classis, circa Veliam Palinurique promontorium, adorta vis Africi, laceravit ac distulit. Ea patrando bello mora fuit, quod postea dúbia, & interdum ancipiti, fortuna gestum est. nam &, classis eodem loco vexata est tempestate, &, ut navali primo prælio, apud Mylas, ductu Agrippæ, pugnatum prospere; ita inopinato classis adventu, gravis sub ipsius Cæsaris oculis circa Tauromenium accepta clades: neque ab ipso periculum absuit. Legiones, quæ cum Cornificio erant, legato Cæsaris, expositæ in terra, pæne à Pompejo oppressæ sunt. Sed ancipitis fortuna temporis, matura virtute correcta. Explicatis quippe utriusque partis classibus, pæne omnibus exsutus navibus, Pompejus Asiam fuga petivit. jussuq; Marci Antonii, cujus opem petierat, dum inter ducem, & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Titio jugulatus est: cui in tantum duravit hoc facinore contractum odium, ut mox, ludos in theatro Pompeji faciens, exsecratione populi, spectaculo, quod præbebat, pelleretur. Acciverat gerens contra Pompejum bellum ex Africa Cæsar Lepidum cum XII semiplenis legionibus. Hic vir omnium vanissimus, neque ulla virtute tam longam fortunæ indulgentiam meritus, exercitum

tum Pompeji, quia propior fuerat, sequentem non ipsius, sed Cæsaris auctoritatem ac fidem, sibi junxerat: inflatusque amplius xx legionum numero, in id furoris processerat, ut inutilis in aliena victoria comes, quam diu moratus erat, dissidendo in consiliis Cæsaris, & semper diversa iis, quæ aliis placebant, dicendo, totam victoriam ut suam interpretaretur: audebatque denunciare Cæsari, excederet Sicilia. Non ab Scipionibus, aliisque veteribus Romanorum ducum, quidquam ausum patratumque fortius, quam tunc à Cæsare. Quippe cum inermis & lacernatus esset, præter nomen nihil trahens, ingressus castra Lepidi, evitatis, quæ jussu hominis pravissimi tela in eum jacta erant, cum lacerna ejus perforata esset lancea, Aquilam legionis rapere ausus est. Scires, quid interesset inter duces. Armati inermem secuti sunt: decimoque anno, quam ad dissimillimam vitæ suæ potentiam pervenerat Lepidus, & à militibus, & à fortuna desertus, pulloque velatus amiculo, inter ultimam confluentium ad Cæsarem turbam latens, genibus ejus advolutus est. Vita, rerumque suarum dominium concessa ei sunt: spoliata quam tueri non poterat dignitas. Subita deinde exercitus seditio, qui, plerumq; contemplatus frequētiam suam, à disciplina desciscit; &, quod cogere se putat posse, rogare nō sustinet, partim severitate, partim liberalitate discussa principis. Speciosumque per id tempus adjectum supplementum Campa-

næ

næ coloniæ, ejus reditus erant publici; pro his longe uberiores reditus duodecies H S in Creta insula redditi, & aqua promissa, quæ hodieque singulare & salubritatis instar, & amœnitatis ornamentum est. Insigne coronæ classicæ, quo nemo unquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. Victor deinde Cæsar reversus in urbem, contractas emptionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipsius, publicis se usibus destinare professus est: Templumque Apollini, & circa porticus facturum promisit, quod ab eo singulari exstructum munificentia est. Qua æstate Cæsar tam prospere Lepidum in Sicilia, bene fortuna in Cęsare, & republ. militavit ad Orientem; quippe Antonius cum XIII legionibus egressus, Armeniam, ac deinde Mediam, & per eas regiones Parthos petens, habuit regem eorum obvium. primoque duas legiones, cum omnibus impedimentis, tormentisque, & Statiano legato, amisit; mox sæpius ipse, cum summo totius exercitus discrimine, ea adiit pericula, quibus servari se posse desperaverat; amissaque nō minus quarta parte militum, captivi cujusdam, sed Romani, consilio ac fide servatus; qui clade Crassiani exercitus captus, cum fortunam, non animum mutasset, accessit nocte ad stationem Romanam: prædixitque, ne destinatum iter peterent, sed diverso silvestrique pervaderent. Hoc M. Antonio acto, illis legioni-

nibus saluti fuit: de quibus tamen, totoque exercitu haud minus pars quarta, ut prædiximus, militum, calonum servitiique desiderata est; impedimentorum vix ulla superfuit. Hanc tamen Antonius fugam suam, quia vivus exierat, Victoriam vocabat. Qui, tertia æstate reversus in Armeniam, regem ejus Artavasden, fraude deceptum, catenis, sed, ne quid honori deesset, aureis vinxit. Crescente deinde & amoris in Cleopatram incendio, & vitiorum, quæ semper facultatibus, licentiaque & assentationibus aluntur, magnitudine, bellum patriæ inferre constituit: cum ante, novum se Liberum Patrem appellari jussisset; cum, redimitus hederis, coronaque velatus aurea, & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus, curru, velut Liber Pater, vectus esset Alexandriæ. Inter hunc apparatum belli, Plancus non judicio recta legendi, neque amore reipubl. aut Cæsaris, (quippe hæc semper impugnabat,) sed morbo proditor, cum fuisset humillimus assentator reginæ, & infra servos cliens, cum Antonii librarius, cum obscenissimarum rerum & auctor, & minister, cum in omnia, & in omnibus venalis, cum cœruleatus & nudus, caputque redimitus arundine, & caudam trahens, genibus innixus, Glaucum saltasset, in convivio refrigeratus ab Antonio, ob manifestarum rapinarum indicia, transfugit ad Cæsarem: & idem postea clementiam victoris pro sua virtute interpretabatur; dictitans, id probatum à Cæsare,

cui ille ignoverat. Mox autem hunc, mox avunculum Titius imitatus eſt. Haud abſurde Coponius, vir prætorius, graviſſimus pater, Silii ſocer, cum recens transfuga, multa ac nefanda Plancus abſenti Antonio, in ſenatu objiceret: Multa, inquit, me hercules fecit Antonius, pridie quam tu illum relinqueres. Cæſare deinde, & Meſſalla Corvino COSS. debellatum apud Actium; ubi longe ante quam dimicaretur, exploratiſſima Iulianarum partium fuit victoria. Vigebat in hac parte miles, atque imperator, illam arcebant omnia. hinc reges firmiſſimi; illinc inopia affectiſſimi. navium hæc magnitudo, modica ne celeritate; adverſa illa ſpecie terribilior. hinc ad Antonium nemo, illinc ad Cæſarem quotidie aliqui tranſfugiebant. Denique, in ore atque oculis Antonianæ claſſis, per M. Agrippam Leucas expugnata, Patræ captæ, Corinthus occupata, bis ante ultimum diſcrimen claſſis hoſtium ſuperata. Rex Amyntas meliora & utiliora ſecutus: nam Deillius exempli ſui tenax, ut à Dolabella ad Cæſarem, virque clariſſimus, Cnæus Domitius, qui ſolus Antonianarum partium, nunquam reginam, niſi nomine, ſalutavit, maximo & præcipiti periculo, trāſmiſit ad Cęſarē. Advenit deinde maximi diſcriminis dies, quo Cæſar Antoniuſque, productis claſſibus pro ſalute alter in ruinam alter terrarum orbis dimicavere. Dextrum naviū Iulianarum cornu M. Lario commiſſum, lævum Arruntio: Agrippæ omne claſſici
certa-

certaminis arbitrium. Cæsar ei parti desti-natus, in quam à fortuna vocaretur, ubique aderat; classis Antonii regimen Publicolæ, Sosioque commissum. At in terra locatum exercitum Taurus Cæsaris, Antonii regebat Canidius. Vbi initum certamen est, omnia in altera parte fuere, dux, remiges, milites; in altera nihil, præter milites. prima occupat fugam Cleopatra: Antonius fugientis Reginæ, quam pugnantis militis sui, comes esse maluit: & imperator, qui in desertores sævire debuerat, desertor exercitus sui factus est. Illis, etiam detracto capite, in longum fortissime pugnandi duravit constantia; & desperata victoria, in mortem dimicabatur. Cæsar, quos ferro poterat interimere, verbis mulcere cupiens, clamitansque & ostendens, fugisse Antonium, quærebat, pro quo & cum quo pugnarent. At illi, cum diu pro absente dimicassent duce, ægre summissis armis, cessere victoriam; citiusque vitam veniamque Cæsar promisit, quam illis, ut ea precarentur, persuasum est. Fuitque in confesso, milites optimi imperatoris, imperatorem fugacissimi militis functum officio. Vt dubites, suo ne, an Cleopatræ arbitrio victoriam temperaturus fuerat, qui ad ejus arbitrium direxit fugam. Idem locatus in terra fecit exercitus, cum se Canidius, præcipiti fuga, rapuisset ad Antonium. Quid ille dies terrarum orbi præstiterit, ex quo in quem statum pervenerit fortuna publica,

 quis

quis in hoc transcursu tam artati operis exprimere audeat ? Victoria vero fuit clementissima ; nec quisquam interemptus, nisi paucissimi, & ii, qui deprecari quidem pro se non sustinerent. Ex qua lenitate ducis colligi potuit, quem aut initio triumviratus sui, aut in campis Philippicis, si sic licuisset, victoriæ suæ facturus fuerit * * * ad solium alarunt, in prisca gravitate celeberrimi fides, mox diu clementia luctatus sua Cæsar, servavit incolumem. Non prætereatur Asinii Pollionis factum, & dictum memorabile. namque, cum se post Brundusinam pacem continuisset in Italia, neque aut vidisset umquam reginam, aut post enervatum amore ejus Antonii animum, partibus ejus se miscuisset, rogante Cæsare, ut secum ad bellum proficisceretur Actiacum ; Mea, inquit, in Antonium majora merita sunt, illius in me beneficia notiora : itaque discrimine vestro me subtraham, & ero præda victoris. Proximo deinde anno, persecutus reginam Antoniumque Alexandriam, ultimam bellis civilibus imposuit manum. Antonius se ipse non segniter interemit, adeo ut multa desidiæ crimina morte redimeret. At Cleopatra, frustratis custodibus, illata aspide, morsu sane ejus, expers muliebris metus, spiritum reddidit. Fuitque & fortuna, & clementia Cæsaris dignum, quod nemo ex iis, qui contra eum arma tulerant, ab eo jussuve ejus interemptus. Decium Brutum Antonii interemit crudelitas. Sextum Pompe-
jum

jum ab eodem victum, idem Antonius, cum dignitatis quoque servandæ dedisset fidem, etiam spiritu privavit. Brutus & Cassius ante, quam victorum experirentur animum, voluntaria morte obierunt. Antonii Cleopatræque quis fuisset exitus, narravimus. Canidius timidius decessit, quam professioni ejus, qua semper usus erat, congruebat. Vltimus autem ex interfectoribus Cæsaris, Parmensis Cassius, morte pœnas dedit,ut dederat Trebonius. Dum ultimam bello Actiaco Alexandrinoque Cæsar imponit manum, M. Lepidus, juvenis, forma, quam mente, melior; Lepidi ejus, qui III vir fuerat reipublicæ constituendæ,filius; Iunia Bruti sorore natus, interficiendi, simul in urbem revertisset, Cæsaris consilia inierat. Tunc urbis custodiis præpositus Cajus Mecenas, equestris, & splendido genere natus, vir, ubi res vigiliam exigeret, sane exsomnis, providens atque agendi sciens; simul vero aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mollitiis pæne ultra feminam fluens, non minus Agrippa Cæsari carus, sed minus honoratus: quippe vixit, augusti clavi pæne contentus; nec minora consequi potuit, sed non tam concupivit. hic speculatus est per summam quietem ac dissimulationem, præcipitis consilia juvenis, & mira celeritate,nullaque cum perturbatione aut rerum aut hominum oppresso Lepido, immane novi ac resurrecturi belli civilis restinxit initium. & ille quidem male consultorum pœnas exsolvit. Æquetur

prædictæ Calpurniæ Antiſtii, Servilia Lepidi uxor; quæ, vivo igni devorato, præmaturam mortem immortali nominis ſui penſavit memoria. Cæſar autem reverſus in Italiam, atque urbem occurſus, quo favore omnium hominum, ætatium, ordinum exceptus ſit; quæ magnificentia triumphorum ejus, quæ fuerit munerum; ne in operis quidem juſti materia, nedum hujus tam reciſi, digne exprimi poteſt. Nihil deinde optare à diis homines, nihil dii hominibus præſtare poſſunt, nihil voto concipi, nihil felicitate conſummari, quod non Auguſtus, poſt reditum in Vrbem, reipubl. populoque Romano, terrarumque orbi repræſentavit. Finita viceſimo anno bella civilia, ſepulta externa, revocata pax, ſopitus ubique armorum furor; reſtituta vis legibus, judiciis auctoritas, ſenatui majeſtas, imperium magiſtratuum ad priſtinum redactum modum, tantummodo octo prætoribus allecti duo; priſca illa & antiqua reipublicæ forma revocata; rediit cultus agris, ſacris honos, ſecuritas hominibus, certa cuique rerum ſuarum poſſeſſio, leges emendatæ utiliter, latæ ſalubriter, ſenatus ſine aſperitate, nec ſine ſeveritate lectus. Principes viri, triumphiſque & ampliſſimis honoribus functi, hortatu Principis, ad ornandam Vrbem illecti ſunt. Conſulatus tantummodo uſque ad undecimum, quem continuaret Cæſar, cum ſæpe obnitens repugnaſſet, impetrari potuit. nam dictaturam, quam pertinaciter ei deferebat populus, tam

constanter repulit. Bella sub imperatore gesta, pacatusque victoriis terrarum orbis, & tot extra Italiam, domique opera, omne ævi sui spatium impensurum in id solum opus scriptorem fatigant. Nos, memores professionis, universam imaginem principatus ejus oculis animisque subjecimus. Sepultis, ut prędiximus, bellis civilibus, coalescentibusque reipublicæ membris, & coram altero, quæ tam longa armorum series laceraverat: Dalmatia xx & cc annos rebellis, ad certā confessionem pacata est imperii; Alpes feris, multisque nationibus celebres, perdomitæ; Hispaniæ, nunc ipsius præsentia, nunc Agrippæ, quem usque in tertium consulatum, & mox collegium tribuniciæ potestatis, amicitia Principis evexerat, multo varioque Marte pacatæ. In quas provincias cum initio, Scipione & Sempronio Longo COSS. primo anno secundi Punici, abhinc annos CL, Romani exercitus missi essent, duce Cn. Scipione, Africani patruo, per annos cc, in his multo mutuoque ita certatum est sanguine, ut, amissis P. R. imperatoribus exercitibusque, sæpe contumelia, etiam nonnunquam periculum Romano inferretur imperio. Illæ enim provinciæ Scipiones consumpserunt: illæ contumelioso xx annorum bello sub duce Viriatho majores nostros exercuerunt: illæ, terrore Numantini belli, populum Romanum concusserunt: in illis turpe Q. Pompeji fœdus, turpiusque Mancini, senatus cum ignomi-

nia dediti imperatoris, rescidit: illa tot consulares, tot prætorios absumpsit duces; patrumque ætate, in tantum Sertorium armis extulit, ut per quinquennium dijudicari non potuerit, Hispanis Romanisne in armis plus esset roboris, & uter populus alteri pariturus foret. Has igitur provincias, tam diffusas, tam frequentes, tam feras, ad eam pacem abhinc annos ferme L perduxit Cæsar Augustus: ut quæ maximis bellis numquam vacaverant, eæ sub C. Antistio, ac deinde P. Silio legato, ceterisque, postea etiam latrociniis vacarent. Dum pacatur Occidens, ab Oriente ac Rege Parthorum signa Romana, quæ Crasso oppresso Orodes, quæ Antonio pulso filius ejus Phraates ceperant, Augusto remissa sunt: quod cognomen illi viro Planci sententia consensu universi senatus populique Romani indidit. Erant tamen, qui hunc felicissimum statum odissent, quippe L. Murena, & Fannius Cæpio, diversis moribus, (nam Murena sine hoc facinore potuit videri bonus, Cæpio & ante hoc erat pessimus) cum inissent occidendi Cæsaris consilia, oppressi auctoritate publica, quod vi facere voluerant, jure passi sunt. neque multo post Rufus Egnatius, per omnia gladiatori quam senatori propior, collecto in ædilitate favore populi, quem exstinguendis privata familia incendiis in dies auxerat, in tantum quidem, ut ei præturam continuaret, mox etiam consulatum petere ausus, cum esset omni flagitiorum scele-

rumque

rumque conſcientia merſus ; nec melior illi res familiaris quam mens foret ; aggregatis ſimillimis ſibi interimere Cæſarem ſtatuit, ut, quo ſalvo ſalvus eſſe non poterat, eo ſublato moreretur. Quippe ita ſe mores habent, ut publica quiſque ruina malit occidere, quam ſua proteri, &, idem paſſurus, minus conſpici. Neque hic prioribus in occultando felicior fuit: additusque carceri, cum conſciis facinoris, mortem digniſſimam vita ſua obiit. Præclarum excellentis viri factum, C. Sentii Saturnini, circa ea tempora conſulis, ne fraudetur memoria. Aberat in ordinandis Aſiæ Orientiſque rebus Cæſar, circumferens terrarum orbi præſentia ſua pacis ſuæ bona: tum Sentius forte & ſolus, & abſente Cæſare Cos. cum alia, priſca ſeveritate ſummaque conſtantia, vetere conſulum more ac ſeveritate geſſiſſet, protraxiſſet publicanorum fraudes, puniſſet avaritiam, regeſſiſſet in ærarium pecunias publicas, tum in comitiis habendis præcipuum egit conſulem. nam & quæſturam petentes, quos indignos judicavit, profiteri vetuit ; &, cum, id facturos ſe perſeverarent, conſularem, ſi in campum deſcendiſſent, vindictam minatus eſt. & Egnatium, florentem favore publico, ſperantemque, ut præturam ædilitati, ita conſulatum præturæ ſe juncturum, profiteri vetuit ; & cum id non obtinuiſſet, juravit, etiam ſi factus eſſet conſul ſuffragiis populi, tamen ſe eum non renunciaturum. Quod ego factum, cui-

libet veterum consulum gloriæ comparandum reor, nisi quod naturaliter, audita visis laudamus libentius; & præsentia, invidia; præterita, veneratione prosequimur; & his nos obrui, illis instrui credimus. Ante triennium fere, quam Egnatianum scelus erumperet, circa Murenæ Cæpionisque conjurationis tempus, abhinc annos L, Marcus Marcellus, sororis Augusti Octaviæ filius, quem homines ita, si quid accidisset Cæsari, successorem potentiæ ejus arbitrabantur futurum, ut tamen id per M. Agrippam secure ei posse contingere non existimarent; magnificentissimo munere ædilitatis edito, decessit, admodum juvenis, sane, ut ajunt, ingenuarum virtutum, lætusque animi & ingenii, fortunæque, in quam alebatur, capax. Post cujus obitum Agrippa, qui sub specie ministeriorum Principalium profectus in Asiam, ut fama loquitur, ob tacitas cum Marcello offensiones, præsenti se subduxerat tempori; reversus inde, filiam Cæsaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus habuerat, duxit uxorem; feminam neque sibi, neque reipublicæ felicis uteri. Hoc tractu temporum, Tib. Claudius Nero, quo primo, ut prædiximus, Livia, Drusi Claudiani filia, despondente Nerone, cui ante nupta fuerat, Cæsari nupserat, innutritus cælestium præceptorum disciplinis, juvenis, genere, forma, celsitudine corporis, optimis studiis, maximoque ingenio instructissimus, qui protinus quantus est, sperari potuerat, visusque
præturerat

prætulerit principem; quæstor, undevicesimum annum agens, capessere cœpit rempublicam, maximamque difficultatem annonæ, ac rei frumentariæ inopiam, ita Ostiæ, atque in urbe, mandato vitrici, moderatus est; ut per id, quod agebat, quantus evasurus esset, eluceret. Nec multo post missus ab eodem vitrico cum exercitu ad visendas ordinandasque, quæ sub Oriente sunt, provincias, præcipuis omnium virtutum experimentis in eo tractu editis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum ejus Artavasdi tradidit. cujus rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus, liberos suos ad Cæsarem misit obsides. Reversum inde Neronem, Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. quippe uterque, divisis partibus, Rhætos Vindelicosque adgressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, necnon directa quoque acie feliciter functi, gentes, locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo, quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine, perdomuerunt. Ante quæ tempora censura Planci & Paulli acta inter discordiam, neque ipsis honori, neque Reip. usui fuit: cum alteri vis censoris, alteri vita deesset: Paullus vix posset implere censorem: Plancus timere deberet, nec quidquam objicere posset adolescentibus, aut

obji-

objicientes audire, quod non agnosceret senex. Mors deinde Agrippæ (qui novitatem suam multis rebus nobilitaverat, atque in hoc perduxerat, ut & Neronis esset socer, cujusque liberos, nepotes suos, D. Augustus, præpositis Caji ac Lucii nominibus, adoptaverat) admovit propius Neronem Cæsari: quippe filia ejus Iulia, quæ fuerat Agrippæ nupta, Neroni nupsit. Subinde bellum Pannonicum, quod inchoatum Agrippa, Marcoque Vinicio, avo tuo, C O S S. magnum, atroxque, & perquam vicinum imminebat Italiæ, per Neronem gestum est. Gentes Pannoniorum, Dalmatarumque nationes, situmque regionum ac fluminum, numerumque & modum virium, excelsissimasque & multiplices eo bello victorias tanti Imperatoris, alio loco explicabimus. Hoc opus servet formam suam. Hujus victoriæ compos Nero, ovans triumphavit. Sed, dum in hac parte imperii omnia geruntur prosperrime, accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniæ, quam recte faciendi, cupidiore, & inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo, amissaque legionis quintæ aquila vocavit ab Vrbe in Gallias Cæsarem. Cura deinde, atque onus Germanici belli delegata Druso Claudio, fratri Neronis, adolescenti tot tantarumque virtutum, quot & quantas natura mortalis recipit, vel industria percipit; cujus ingenium utrum bellicis magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in in-

in incerto eſt. Morum certe dulcedo ac ſuavitas, & adverſus amicos æqua ac par ſui æſtimatio inimitabilis fuiſſe dicitur. nam pulchritudo corporis, proxima fraternæ fuit. Sed illum, magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo ejus gentis variis in locis profuſo ſanguine, fatorum iniquitas, conſulem, agentem annum triceſimum, rapuit. Moles deinde ejus belli tranſlata in Neronem eſt, quod is ſua & virtute, & fortuna adminiſtravit: peragratuſque victor omnes partes Germaniæ, ſine ullo detrimento commiſſi exercitus, quod præcipue huic duci ſemper curæ fuit, ſic perdomuit eam, ut in formam pæne ſtipendiariæ redigeret provinciæ. Tum alter triumphus cum altero conſulatu, ei oblatus eſt. Dum ea, quæ prædiximus; in Pannonia, Germaniaque geruntur, atrox in Thracia bellum ortum, omnibus ejus gentis nationibus in arma accenſis, L. Piſonis, quem hodieque diligentiſſimum, atque eundem leniſſimum ſecuritatis urbanæ cuſtodem habemus, virtus compreſſit. Quippe, legatus Cæſaris, triennio cum his bellavit; genteſque ferociſſimas, plurimo cum earum excidio, nunc acie, nunc expugnationibus, in priſtinum pacis redegit modum, ejuſque patratione, Aſiæ ſecuritatem, Macedoniæ pacem reddidit. De quo viro hoc omnibus ſentiendum ac prædicandum eſt, eſſe mores ejus vigore ac lenitate mixtiſſimos, & vix quemquam reperiri poſſe, qui aut otium validius diligat, aut facilius ſufficiat ne-

gocio,

gocio, & magis, quæ agenda sunt, curet sine ulla ostentatione agendi. Brevi interjecto spatio, Ti. Nero, duobus consulatibus, totidemque triumphis actis, tribuniciæ potestatis consortione æquatus Augusto, civium post unum (& hoc, quia volebat) eminentissimus, ducum maximus, fama fortunaque celeberrimus, & vere alterum reipublicæ lumen & caput, mira quadam & incredibili atque inenarrabili pietate, (cujus caussæ mox detectæ sunt) cum C. Cæsar sumpsisset jam virilem togam, Lucius item maturus esset viris, ne fulgor suus orientium juvenum obstaret initiis, dissimulata caussa consilii sui, commeatum ab socero, atque eodem vitrico, acquiescendi à continuatione laborum, petiit. Quis fuerit eo tempore civitatis habitus, qui singulorum animi, quæ digredientium à tanto viro omnium lacrymæ, quam pæne ei patria manum injecerit, justo servemus operi. Illud etiam in hoc transcursu dicendum est, ita septem annos Rhodi moratum, ut omnes, qui procoss. legatique, in transmarinas profecti provincias, visendi ejus gratia, ad quem convenientes, semper privato (si illa majestas privata umquam fuit) fasces suos summiserint: fassique sint otium ejus honoratius imperio suo. Sensit terrarum orbis, digressum à custodia Neronem Vrbis. nam & Parthus, desciscens à societate Romana, adjecit Armeniæ manum; & Germania, aversis domitoris sui oculis, rebellavit. At in Vrbe, eo ipso anno, quo magni-

magnificentissimi gladiatorii muneris naumachiæque spectaculis, D. Augustus, abhinc annos XXX, se, & Gallo Caninio Coss. dedicato Martis templo, animos oculosque P. R. repleverat, fœda dictu, memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit. Quippe filia ejus Iulia, per omnia tanti parentis ac viri immemor, nihil, quod facere aut pati turpiter posset femina, luxuria, libidine, infectum reliquit; magnitudinemque fortunæ suæ, peccandi licentia metiebatur; quidquid liberet, pro licito judicans. Tum Iulius Antonius, singulare exemplum clementiæ Cæsaris, violator ejus domus, ipse sceleris à se commissi ultor fuit; quem, victo ejus patre, non tantum incolumitate donaverat, sed sacerdotio, prætura, consulatu, provinciis, honoratum etiam matrimonio sororis suæ filiæ, in artissimam affinitatem receperat. Quinctiusque Crispinus, singularem nequitiam supercilio truci protegens, & Appius Claudius, & Sempronius Gracchus, ac Scipio, aliique minoris nominis, utriusque ordinis viri, quasi cujuslibet uxore violata, pœnas pependere: cum Cæsaris filiam, & Neronis violassent conjugem. Iulia relegata in Insulam, patriæque & parentum subducta oculis. quam tamen comitata mater Scribonia, voluntarii exsilii permansit comes. Breve ab hoc intercesserat spatium, cum C. Cæsar, ante aliis provinciis adsidendum obitis, in Syriam missus, convento prius Tib. Nerone, cui omnem hono-

honorem, ut superiori, habuit, tam varie se ibi gessit, ut nec laudaturum magna, nec vituperaturum mediocris materia deficiat, cum rege Parthorum juvene, excelsissimæ insulæ, quam amnis Euphrates ambiebat, æquato utriusque partis numero, coiit. Quod spectaculum stantis ex diverso hinc Romani illinc Parthorum exercitus, cum duo inter se eminentissima imperiorum & hominum coirent capita, perquam clarum & memorabile, sub initia stipendiorum meorum, tribuno militum mihi visere contigit. quem militiæ gradum ante sub patre tuo, M. Vinicio, & P. Silio auspicatur, in Thracia, Macedoniaque, mox Achaja, Asiaque, & omnibus ad Orientem versus provinciis, & ore atque utroque maris Pontici latere, haud injucunda tot rerum, locorum, gentium, urbium recordatione perfruor. Prior Parthus apud Cajum in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epulatus est. Quo tempore M. Lollii, quem veluti moderatorem juventæ filii sui Augustus esse voluerat, perfida & plena subdoli ac versuti animi consilia, per Parthum indicata. Cæsaris ira evulgavit: cujus mors intra paucos dies fortuita, an voluntaria fuerit, ignoro. Sed, quam hunc decessisse lætati homines, tam paullo post obisse Censorinum in iisdem provinciis, graviter tulit civitas, virum demerendis hominibus genitum. Armeniam deinde ingressus, prima parte introitus prospere gessit, mox in colloquium (cui se temere crediderat) circa Artageram graviter à
quodam

quodam, nomine Adduo, vulneratus, ex eo, ut corpus minus habile, ita animum minus utilem reipubl. habere cœpit. Nec defuit conversatio hominum, vitia ejus assentatione alentium. etenim semper magnæ fortunæ comes adest Adulatio: per quæ eo ductus erat, ut in ultimo ac remotissimo terrarum orbis angulo cōsenescere, quam Romam regredi, mallet. Diu reluctatus, invitusque revertens in Italiam, in urbe Lyciæ (Limyram nominant) morbo obiit; cum ante annum ferme quinquagesimum Cæsar, frater ejus, Hispanias petens, Massiliæ decessisset. Sed fortuna, quæ subduxerat spem magni nominis, jam tum reip. sua præsidia reddiderat. quippe ante utriusque horum obitum, patre tuo P. Vinicio COS. Tib. Nero, reversus Rhodo, incredibili lætitia patriam repleverat. Non est diu cunctatus Cæsar Augustus, neque enim quærendus erat, quem legeret; sed legendus, qui eminebat. Itaque, quod post Lucii mortem, adhuc Cajo vivo, facere voluerat, eoque vehementer repugnante Nerone erat inhibitus, post utriusque adolescentium obitum facere perseveravit, ut & Tribuniciæ potestatis consortionem Neroni constitueret, multum quidem eo cum domi, tum in senatu recusante, & eum Ælio Cato Sentio COS. v Kalend. Iul. post V. C. annis DCCLIV abhinc annis XXVII, adoptaret. Lætitiam illius diei, concursumque civitatis, & vota pæne inserentium cælo manus, spemque conceptæ perpetuæ securitatis æter-

 nitatis-

nitatisque Romani imperii, vix in illo justo opere abunde persequi poterimus, nedum hic implere tentemus. id unum dixisse juvat, quam ille omnibus fuerit carus. tum refulsit certa spes liberorum parentibus, viris matrimoniorum, dominis patrimonii, omnibus hominibus salutis, quietis, pacis, tranquillitatis; adeo, ut nec plus sperari potuerit, nec spei responderi felicius. Adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ Iulia enixa erat. sed in Neronis adoptione illud adjectum, his ipsis Cæsaris verbis: *Hoc*, inquit, *Reipublicæ caussa facio.* Non diu vindicem, custodemque imperii sui morata in urbe patria, protinus in Germaniam misit; ubi ante triennium sub M. Vinicio, avo tuo, clarissimo viro, immensum exarserat bellum. erat & ab eo quibusdam in locis gestum, quibusdam sustentatum feliciter, eoq; nomine decreta ei cum speciosissima inscriptione operum ornamenta triumphalia. Hoc tempus me, functum ante tribunatu castrorum, Tiberii Cæsaris militem fecit. quippe, protinus ab adoptione missus cum eo præfectus equitum in Germaniam, successor officii patris mei, cælestissimorum ejus operum per annos continuos IX præfectus, aut legatus, spectator, &, pro captu mediocritatis meæ, adjutor fui. Neq; illi spectaculo, quo fructus sum, simile conditio mortalis recipere videtur mihi; cũ per celeberrimã Italiæ partem, tractum omnem Gallię provinciarum, veterẽ imperatorem

& an

& ante meritis ac viribus, quam nomine. Cæsarem revisentes, sibi quisque, quam illi, gratularentur plenius At vero militum conspectu ejus elicitæ gaudio lacrymæ alacritasque, & salutationis nova quædam exsultatio, & contingendi manum cupiditas, non continentium protinus, quin adjicerent, *Videmus te, Imperator, salvum recepimus*; ac deinde, *Ego tecum, Imperator, in Armenia. ego in Rætia fui: ego à te in Vindelicis, ego in Pannonia, ego in Germania donatus sum*; neque verbis exprimi, & fortasse vix mereri fidem potest. Intrata protinus Germania, subacti Caninefates, Attuari, Bructeri, recepti Cherusci gentes, & amnis, mox nostra clade nobilis, transitus Visurgis: penetrata ulteriora: cum omnem partem asperrimi & periculosissimi belli Cæsar vindicaret, in iis, quæ minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris ejus in Germania fuerat, præfecisset; virum multiplicem virtutibus, navum, agilem, providum, militarium que officiorum patientem ac peritum pariter; sed eundem, ubi negotia fecissent locum otio, liberaliter lauteque eo abutentem; ita tamen, ut eum splendidum ac hilarem potius, quam luxuriosum, aut desidem, diceres. de cujus viri claro celebrique consulatu prædiximus. Anni ejus æstiva, usque in mensem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere victoriæ. Pietas sua Cæsarem, pæne obstructis hieme alpibus, in urbem traxit, ad tutelam imperii: eum veris initio re-

duxit in Germaniam; in cujus mediis finibus, ad caput Iuliæ fluminis, hiberna digrediens princeps locaverat. Pro dii boni, quanti voluminis opera insequenti æstate, sub duce Tiberio Cæsare, gessimus! Perlustrata armis tota Germania est. Victæ gentes, pæne nominibus incognitæ. Receptæ Cauchorum nationes. omnis eorum juventus, infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis, una cum ducibus suis, sæpta fulgenti armatoque militum nostrorum agmine, ante imperatoris procubuit tribunal. Fracti Longobardi; gens etiam Germana feritate ferocior. Denique, quod numquam antea spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum miliarium, à Rheno usque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundorumque fines præfluit, Romanus cum signis perductus exercitus, & eodem, mira felicitate & cura ducis, temporum quoque observantia, classis, quæ Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subvecta, plurimarum gentium victoria, cum abundantissima rerum omnium copia, exercitui Cæsarique se junxit. Non tempero mihi, quin tantæ rerum magnitudini hoc, qualecumque est, inseram. Cum citeriorem ripam prædicti fluminis castris occupassemus, & ulterior armata hostium juventute fulgeret, sub omnem motum nostrarum navium protinus refugientium, unus è barbaris, ætate senior, corpore excel-

excellens, dignitate, quantum oſtendebat cultus, eminens, cavatum,ut illis mos eſt, ex materia conſcendit alveum, ſoluſque id navigii genus temperans, ad medium proceſſit fluminis; & petiit, liceret ſibi, ſine periculo, in eam, quam armis tenebamus, egredi ripam, ac videre Cæſarem. Data petenti facultas. Tum, appulſo lintre,& diu tacitus contemplatus Cæſarem, Noſtra quidem, inquit, furit juventus, quæ cum veſtrum numen abſentium colat, præſentium potius arma metuit,quam ſequitur fidem. ſed ego, beneficio ac permiſſu tuo, Cæſar, quos ante audiebam, hodie vidi deos: nec feliciorem ullum vitæ meæ aut optavi, aut ſenſi diem. Impetratoque, ut manum contingeret, reverſus in naviculam, ſine fine reſpectans Cæſarem, ripæ ſuorum appulſus eſt. Victor omnium gentium, locorumque, quos adierat Cæſar, cum incolumi inviolatoque, & ſemel tantummodo, magna cum clade hoſtium, fraude eorum tentato exercitu, in hiberna legiones reduxit; eadem, qua priore anno, feſtinatione urbem petens. Nihil erat jam in Germania, quod vinci poſſet, præter gentem Marcomannorum; quæ, Maroboduo duce,excita ſedibus ſuis, atque in inferiora refugiens, incinctos Herciniæ ſilvæ campos incolebat. Nulla feſtinatio hujus viri mentionem tranſgredi debet. Maroboduus, genere nobilis, corpore prævalens, animo ferox, natione magis, quam ratione, barbarus, non tumultuarium, neque fortuitum,neq;

mobilem, & ex voluntate parentium constantem inter suos occupavit principatum; sed, certum imperium, vimque regiam complexus animo, statuit, avocata procul à Romanis gente sua, eo progredi; ubi, cum propter potentiora arma refugisset, sua faceret potentissima. Occupatis igitur, quos prædiximus, locis, finitimos omnes aut bello domuit, aut conditionibus juris sui fecit. Corpus suum custoditum, imperium, perpetuis exercitiis, pæne ad Romanæ disciplinæ formam redactum, brevi in eminens, & nostro quoque imperio timendum perduxit fastigium; gerebatque se ita adversus Romanos, ut neque bello nos lacesseret, &, si lacesseretur, superesse sibi vim, ac voluntatem resistendi declararet. Legati, quos mittebat ad Cæsares, interdum ut supplicem commendabant, interdum ut pro pari loquebantur. Gentibus hominibusque à nobis descriscentibus erat apud eum perfugium; totumque ex male dissimulato agebat æmulum; exercitumque, quem LXX millium peditum, quatuor equitum, fecerat, assiduis adversus finitimos bellis exercendo, majori, quam quod habebat, operi præparabat. Eratque etiam eo timendus, quod, cum Germaniam ad lævam, & in fronte; Pannoniam ad dextram; à tergo sedium suarum haberet Noricos, tanquam in omnes semper venturus, ab omnibus timebatur. Nec securam incrementi sui patiebatur esse Italiam: quippe cum à summis Alpium jugis, quæ finem Italiæ termi-

terminant, initium ejus finium haud multo plus CC millibus passuum abesset. Hunc virum, & hanc regionem proximo anno diversis è partibus Ti. Cæsar aggredi statuit. Sentio Saturnio mandatum, ut per Cattos, excisis continentibus Herciniæ silvis, legiones Bojohæmum (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est) ipse à Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat, exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est. Rumpit, interdum moratur proposita hominum, Fortuna. Præparaverat jam hiberna Cæsar ad Danubium, admotoque exercitu non plus, quam V dierum iter à primis hostium, Saturninum admoveri placuerat. pæne æquali divisæ intervallo ab hoste, intra paucos dies in prædicto loco cum Cæsare juncturæ erant; cum universa Pannonia, insolens longæ pacis bonis, & adulta viribus Dalmatia, omnibus tractus ejus gentibus in societatem adductis, ex constituto arma corripuit. Tum necessaria gloriosis præposita; neque tutum visum, abdito in interiora exercitu, vacuam tam vicino hosti relinquere Italiam. Gentium nationumque, quæ rebellaverant, omnis numerus amplius DCCC millibus explebat. CC fere peditum colligebantur, armis habilia, equitum IX cujus immensæ multitudinis, parentis acerrimis ac peritissimis ducibus, pars petere Italiam decreverat, junctam sibi Nauporti ac Tergestis confinio: pars in Macedoniā eruperat; pars

fuis fedibus præfidium effe deftinaverat. Proxima duobus Batonibus, ac Pinneti ducibus auctoritas erat. In omnibus autem Pannoniis non difciplinæ tantummodo, fed linguæ quoque notitia Romanæ; plerifque etiam literarum ufus, & familiaris animorum erat exercitatio. Itaque, hercules, nulla unquam natio tam mature confilio belli bellum junxit, ac decreta patravit. oppreffi cives Romani, trucidati negotiatores, magnus vexillariorum numerus, ad internecionem, ea in regione, quæ plurimum ab Imperatore aberat, cæfus: occupata armis Macedonia; omnia, & in omnibus locis, igni ferroque vaftata: quia tantus etiam hujus belli metus fuit, ut ftabilem illum, & firmatum tantorum bellorum experientia, Cæfaris Augufti animum quateret atque terreret. Habiti itaque delectus, revocati undique omnes veterani, viri feminæque ex cenfu libertinum coactæ dare militem. Audita in fenatu vox principis, Decimo die, ni caveretur, poffe hoftem in urbis Romæ venire confpectum. Senatorum, equitumque Romanorum exactæ ad id bellum operæ pollicitę. Omnia hæc fruftra præparaffemus, nifi, qui illa regeret, fuiffet. Itaque, ut præfidium militum, refp. ab Augufto ducem in bellum popofcit Tiberium. Habuit in hoc quoque bello mediocritas noftra fpeciofi miniftri locum. Finita equeftri militia, defignatus quæftor, necdum fenator æquatus fenatoribus, & jam defignatis tribunis pl. partem exercitus ab

Vrbe,

Vrbe, traditi ab Augusto, perduxi ad filium ejus: in quæstura deinde, remissa sorte provinciæ, legatus ejusdem ad eundem missus, quas nos primo anno acies hostium vidimus! quantis, prudentia ducis, opportunitatibus, furentes eorum vires universas evasimus partibus! quanto cum temperamento simul utilitatis res auctoritate Imperatoris agi vidimus! qua prudentia hiberna disposita sunt! quanto opere, inclusus custodiis exercitus nostri, ne qua posset erumpere, inopsque copiarum, & intra se furens, viribus hostis elanguesceret! Felix eventu, forte conatu, prima æstate belli Messallini opus mandandum est memoriæ; qui vir, animo etiam, quam gente, nobilior, dignissimus, qui & patrem Corvinum habuisset, & cognomen suum Cottæ frarri relinqueret, præpositus Illyrico, subita rebellione, cum semiplena legione vicesima, circumdatus hostili exercitu, amplius XX millia hostium fudit, fugavitque; & ob id ornamentis triumphalibus honoratus est. Ita placebat barbaris numerus suus, ita fiducia virium, ut, ubicumque Cæsar esset, nihil in se reponerent. pars exercitus eorum proposita ipsi duci, & ad arbitrium utilitatemque nostram macerata, perductaque ad exitiabilem famem, neque facientibus copiam pugnandi, dirigentibusque aciem, ausa congredi, occupato monte Claudio, munitione se defendit. At ea pars, quæ obviam se effuderat exercitui, quem A. Cæcina & Silvanus Plautius

consulares ex transmarinis adducebant provinciis, circumfusa v legionibus nostris, auxiliaribusque, & equitatu regio, (quippe magna Thracum manu junctus prædictis ducibus Rhemætalces, Thraciæ rex, in adjutorium ejus belli secum trahebat) pæne exitiabilem omnibus cladem intulit. Fugata regiorum equestris acies, fugatæ alæ, conversæ cohortes sunt. apud signa quoque legionum trepidatum, sed Romana virtus militis plus eo tempore vindicatum gloriæ, quam ducibus, reliquit: qui, multum amore imperatoris sui crepantes, ante in hostem inciderunt, quam per exploratores, ubi hostis esset, cognoscerent. Iam igitur, in dubiis rebus semetipsæ legiones adhortatæ, jugulatis ab hoste quibusdam tribunis militum, interempto præfecto castrorum, præfectisque cohortium, non incruentis centurionibus, quibus etiam primi ordines cecidere invasere hostes: nec sustinuisse contenti, perrupta eorum acie, ex insperato victoriam vindicaverunt.

Hoc fere tempore Agrippa, qui eodem die, quo Tiberius, adoptatus ab avo suo naturali erat, & jam ante biennium, qualis esset, apparere cœperat, mira pravitate animi, atque ingenii in præcipitia conversus, patris, atque ejusdem avi sui animum alienavit sibi; moxque, crescentibus in dies vitiis, dignum furore suo habuit exitum. Accipe nunc, M. Vinici tantum in bello ducem, quantum in pace vides principem. Iunctis exercitibus, quique sub

Cæsare fuerant, quique ad eum venerant, contractisque in una castra decem legionibus, LXX amplius cohortibus, XIV sed pluribus, quam decem veteranorum millibus, ad hoc magno voluntariorum numero, frequentique equite regio; tanto denique exercitu, quantus nullo umquam loco post bella fuerat civilia, omnes eo ipso læti erant, maximamque fiduciam victoriæ in numero reponebant. At imperator optimus, eorum, quæ agebat, judex, & utilia speciosis præferens, quodq; semper eum facientem vidi, in omnibus bellis, quæ probanda essent, non quæ utique probarentur, sequens, paucis diebus exercitum, qui venerat ad refovendas ex itinere ejus vires, moratus; cum eum majorem, quam ut temperari posset, neque habilem gubernaculo cerneret, dimittere statuit: prosecutusque longo, & perquam laborioso itinere, cujus difficultas narrari vix potest, ut neque universos quisquam auderet aggredi, & partem digredientium suorum quisque metu finium universi tentare non possent, remisit eo, unde venerant. & ipse, asperrimæ hiemis initio regressus Sisciam, legatos, inter quos ipsi fuimus, partitis prefecit hibernis. O rem dictu non eminentem, sed solida veraque virtute atque utilitate maximam, experientia suavissimam, humanitate singularem! Per omne belli Germanici Pannonicique tempus, nemo è nobis, gradumve nostrum aut præcedentibus, aut sequentibus, imbecillus fuit, cujus salus ac

valé-

valetudo non ita sustentaretur Cæsaris cura, tamquam distractissimus ille tantorum onerum mole huic uni negotio vacaret animus. Erat desiderantibus paratum junctum vehiculum; lectica ejus publicata, cujus beneficium cum alii, tum ego sensi. Iam medici, jam apparatus cibi, jam in hoc solum importatum instrumentum balinei, nullius non succurrit valetudini. Domus tantum, ac domestici deerant; cæterum nihil, quod ab illis aut præstari aut desiderari posset. Adjice jam illud, quod, quisquis illis temporibus interfuit, (ut alia, quæ retili) agnosceret protinus. Solus semper equo vectus est; solus cum iis, quos invitaverat, majore parte æstivarum expeditionum, cenavit sedens; non sequentibus disciplinam, quatenus exemplo non nocebatur, ignovit; admonitio frequens inerat, & castigatio, vindicta rarissima; agebatque medium, plurima dissimulantis, aliqua inhibentis. Hiems emolumentum patrati belli contulit. sed insequenti æstate omnis Pannonia, reliquiis totius belli in Dalmatia manentibus, pacem petiit. Ferocem illam tot millium juventutem, paullo ante servitutem minatam Italiæ, conferentem arma, quibus usa erat, apud flumen nomine Bathinum, prosternentemque se universam genibus imperatoris, Batonemque & Pinetem, excelsissimos duces, captum alterum, alterum deditum, justis voluminibus ordine narrabimus, ut spero. Autumno victor in hiberna reducitur exercitus,

ercitus, cujus omnibus copiis à Cæſare M. Lepidus præfectus eſt, vir nominis ac fortunæ eorum proximus, quem in quantum quiſque aut cognoſcere, aut intelligere potuit, in tantum miratur ac diligit, tantorumque nominum, quibus ortus eſt, ornamentum judicat. Cæſar ad alteram belli Delmatici molem animum atque arma contulit. in qua regione quali adjutore legatoque fratre meo, Magio Celere Vellejano, uſus ſit, ipſius patriſque ejus prædicatione teſtatum eſt, & ampliſſimorum honorū, quibus triumphans eum Cæſar donavit, ſignat memoria. Initio æſtatis Lepidus, educto hibernis exercitu, per gentes integras, immuneſque adhuc clade belli, & eo feroces ac truces tendens ad Tiberium imperatorem, & cum difficultate locorum, & cum vi hoſtium luctatus, magna cum clade obſiſtentium, excifis agris, exuſtis ædificiis, cæſis viris, lætus victoria, prædaque onuſtus, pervenit ad Cæſarem; & ob ea quæ ſi propriis geſſiſſet auſpiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, conſentiente cum judicio principum voluntate ſenatus, donatus eſt. Illa æſtas maximi bellli conſummavit effectus. quippe Daoriſi & Deſitiates Delmatæ, ſitu locorum ac montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnandi ſcientia, & præcipue anguſtiis ſaltuum pæne inexpugnabiles, non jam ductu, ſed manibus atque armis ipſius Cæſaris tum demum pacati ſunt, cum pæne funditus everſi forent. Nihil in hoc tan-

to bello, nihil in Germania aut videre majus, aut mirari magis potui, quam quod imperatori nunquã adeo ulla opportuna visa est victoriæ occasio, quam damno amissi pensaret militis· semperque visum est gloriosum, quod esset tutissimum; & ante conscientiæ, quam famæ, consultum; nec unquam consilia ducis judicio exercitus, sed exercitus providentia ducis rectus est. Magna in bello Dalmatico experimenta virtutis, in multos ac difficiles locos præmissus Germanicus dedit; celebris etiam opera diligenti Q. Iulius Posthumus, vir consularis, præpositus Delmatiæ, ornamenta meruit triumphalia: quem honorem ante paucos annos Passienus & Cossus, viri quibusdam diversis virtutibus celebres, in Africa meruerant. Sed Cossus victoriæ testimonium etiam in cognomen filii contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti. At Posthumi operum L. Apronius particeps, illa quoque militia eos, quos mox consecutus est, honores excellenti virtute meruit. Vtinam non majoribus experimentis testatum esset, quantum in omni re Fortuna posset; sed in hoc quoque genere abunde agnosci vis ejus potest. nam & Sejanus, vir antiquissimi moris, & priscam gravitatem semper humanitate temperans, in Germania Illyricoque, & mox in Africa, splendidissimis functus ministeriis, non merito, sed materia adipiscendi triumphalia, defectus est. Et A. Licinius Nerva Silianus, P. Silii filius, quem virum

rum,ne qui intellexit quidē, abunde miratus eſt,ne nihil nō optimo civi, ſimpliciſſimo duci periſſet, præreptus immaturæ,& fructu ampliſſimæ principis amicitiæ, & conſummatione evectæ in altiſſimum paternumque faſtigium imaginis, defectus eſt. Horum virorum mentione ſi quis quęſiſſe me dicet locum, fatentem arguet. Neque enim juſtus ſine mendacio candor apud bonos crimini eſt. Tantum quod ultimam impoſuerat Pannonico ac Delmatico bello Cæſar manum, cum, intra quinque conſummati tanti operis dies, funeſtæ ex Germania epiſtolæ,cæſi Vari, trucidatarumque legionum trium, totidemque alarum, & ſex cohortium, velut in hoc ſaltem tantummodo indulgente nobis fortuna, ne occupato duce, & cauſſa perſona moram exigit. Varus Quinctilius, illuſtri magis quam nobili ortus familia, vir ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore & animo immobilior, otio magis caſtrorum, quam bellicæ aſſuetus militiæ; pecuniæ vero quam non contemptor, Syria, cui præfuerat, declaravit; quam pauper divitem ingreſſus, dives pauperem reliquit: is cum exercitui, qui erat in Germania, præeſſet, concepit eſſe homines, qui nihil, præter vocem membraque, haberent hominum, quique gladiis domari non poterant, poſſe jure mulceri. Quo propoſito mediam ingreſſus Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, juriſdictionibus, agendoque pro tribunali ordine, trahebat æſti-

æstiva. At illi, quod,nisi expertus, vix credebat, in summa feritate versutissimi, natumque mendacio genus,simulantes fictas litium series, & nunc provocantes alter alterum injuria, nunc agentes gratias, quod eas Romana justitia finiret, ferितasque sua, novitate incognitæ disciplinæ, mitesceret, & solita armis discerni jure terminarentur, in summam socordiam perduxere Quinctilium. usque eo, ut se prætorem urbanum in foro jus dicere,non in mediis Germaniæ finibus exercitui præesse crederet.Tum juvenis,genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius,Sigimeri,principis gentis ejus,filius, ardorem animi,vultu oculisque præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, & jam civitatis Romanæ jus equestremque consecutus gradum, segnitia ducis in occasionem sceleris usus est;haud imprudenter speculatus, neminem celerius opprimi, quam qui nihil timeret; & frequentissimum initium esse calamitatis, Securitatem.Primo igitur paucos, mox plures in societatem consilii recepit; opprimi posse Romanos, & dicit & persuadet; decretis facta jungit; tempus insidiarum constituit. Id Varo per virum ejus gentis fidelem, clarique nominis Segestem indicatur: sed prævalebant jam fata consiliis, omnemque animi ejus aciem præstinxerant. Quippe ita se res habet,ut plerumq;,qui fortunam mutaturus est, consilia corrumpat; efficiatque, quod miserrimum est, ut, quod
accidit,

accidit, id etiam merito accidisse videatur, & casus in culpam transeat. Negat itaque se credere, spemque in se benevolentiæ ex merito æstimare profitetur. Nec diutius, post primum indicem, secundo relictus locus. Ordinem atrocissimæ calamitatis, qua nulla, post Crassi in Parthis damnum, in externis gentibus gravior Romanis fuit, justis voluminibus, ut alii, ita nos conabimur exponere: nunc summa deflenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplina, manu, experientiaque bellorum inter Romanos milites princeps, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunę circumventus; cum ne pugnandi quidem egregie occasio, in quantum voluerant, data esset miseris, castigatis etiam quibusdam gravi pœna, quia Romanis & armis & animis usi fuissent, inclusus silvis, paludibus, insidiis, ab eo hoste ad internecionem trucidatus est, quē ita semper more pecudum trucidaverat, ut vitam aut mortem ejus nunc ira, nunc venia temperaret. Duci plus ad moriendum, quam ad pugnandum, animi fuit: quippe, paterni avitique exempli successor, se ipse transfixit. At è præfectis castrorum duobus quam clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Cejonius prodidit, qui, cum longe maximam partem absumpsisset acies, auctor deditionis, supplicio, quam prœlio, mori maluit. At Volumnius, legatus Vari, cetera quietus ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquens, fuga cum alis Rhenum pete-

re ingressus est; quod factum ejus Fortuna ulta est. non enim desertis superfuit, sed desertor occidit. Vari corpus semiustum hostilis laceraverat feritas; caput ejus, abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitii tandem tumuli sepultura honoratum est. His auditis, revolat ad patrem Cæsar; perpetuus patronus Romani Imperii, assuetam sibi caussam suscipit. Mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, disponit exercitus, præsidia munit, se magnitudine sua, non fiducia hostium, metiens, qui Cimbricam Teutonicamque militiam Italiæ minabantur; ultra Rhenum, cum exercitu transgreditur. Arminio territo, quem arguisse pater & patria contenti erant, penetrat interius, aperit limites, vastat agros, urit domos, fundit obvios, maximaque cum gloria, incolumi omnium, quos transduxerat, numero, in hiberna revertitur. Reddatur verum L. Asprenati testimonium; qui, legatus sub avunculo suo Varo militans, nava virilique opera duarum legionum, quibus præerat, exercitum immunem tanta calamitate servavit; matureque ad inferiora hiberna descendendo, vacillantium etiam cis Rhenum sitarum gentium animos confirmavit. Sunt tamen, qui, ut vivos ab eo vindicatos, ita jugulatorum sub Varo occupata crediderint patrimonia, hereditatemque excisi exercitus, in quantum voluerit, ab eo aditam. Lucii etiam Cæditii, præfecti castrorum, eorumque,
qui,

qui, una circumdati Alisone, immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est; qui, omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentia usi, speculatique opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum. Ex quo apparet, Varum, sane gravem, & bonæ voluntatis virum, magis imperatoris defectum consilio, quam virtute destitutum militum, se, magnificentissimumque perdidisse exercitum. Cum in captivos sæviretur à Germanis, præclari facinoris auctor fuit Caldus Cœlius, vetustate familiæ suæ dignissimus; qui, complexus catenarum, quibus vinctus erat, seriem, ita illas inlisit capiti suo, ut protinus pariter sanguinis cerebrique profluvio exspiraret. Eadem & virtus & fortuna, subsequenti tempore, ingressa animam Imperatoris Tiberii fuit, quæ initio fuerat; qui, concussis hostium viribus, classicis peditumque expeditionibus, cum res Galliarum maximæ molis, accensasque plebis Viennensium dissensiones, coërcitione magis, quam pœna, mollisset; & senatus populusque Rom. postulante patre ejus, ut æquum ei jus in omnibus provinciis exercitibusque esset, quam erat ipsi, decreto complexus esset: (etenim absurdum erat, non esse sub illo, quæ ab illo vindicabantur; &, qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non judicari parem) in Vrbem reversus, jampridem

debitum, ſed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis, Delmatisque egit triumphum, cujus magnificentiam quis miretur in Cæſare? fortunæ vero quis non miretur indulgentiam? quippe omnes eminentiſſimos hoſtium duces occiſos fama narravit, ſed vinctos triumphus oſtendit. quem mihi, fratrique meo, inter præcipuos, præcipuisque donis adornatos viros, comitari contigit. Quis non inter reliqua, quibus ſingularis moderatio Tib. Cæſaris elucet, atque eminet, hoc quoque miretur, quod, cum ſine ulla dubitatione ſeptem triumphos meruerit, tribus contentus fuerit? Quis enim dubitare poteſt, quin ex Armenia recepta, & ex rege ei præpoſito, cujus capiti inſigne regium ſua manu impoſuerat, ordinatisque rebus Orientis, ovans triumphare debuerit? &, Vindelicorum Rætorumque victor, curru Vrbem ingredi; fractis deinde poſt adoptionem, continua triennii militia, Germaniæ viribus, idem illi honor & deferendus, & recipiendus fuerit? &, poſt cladem ſub Varo acceptam, ocius proſperrimo rerum eventu, eadem exciſa Germania, triumphum ſummi ducis adornare debuerit? Sed in hoc viro, neſcias, utrum magis mireris, quod laborum periculorumque ſemper, exceſſit modum, an quod honorū temperavit. Venitur ad tempus, in quo fuit plurimum metus. quippe Cæſar Auguſtus, cum Germanicum, nepotem ſuum, reliqua belli patraturum, miſiſſet in Germaniam, Tiberium autem filium

lium miſſurus eſſet in Illyricum, ad fir-manda pace, quæ bello ſubegerat, proſe-quens eum, ſimulque interfuturus athle-tarum certaminis ludicro, quod ejus ho-nori ſacratum à Neapolitanis eſt, proceſſit in Campaniam: quamquam jam motus im-becillitatis, inclinatæque in deterius principia valetudinis ſenſerat; tamen ob-nitente vi animi, proſecutus filium, di-greſſusq; ab eo Beneventi, ipſe Nolam pe-tiit; &, ingraveſcente in dies valetudine, cum ſciret, quis, volenti omnia poſt ſe ſalva remanere, accerſendus foret, feſtinanter re-vocavit filium. illæ ad patrem patriæ ex-ſpectato revolavit maturius. Tum, ſecu-rum ſe Auguſtus prædicans, circumfuſusq; amplexibus Tiberii ſui, commendans illi ſua, atque ipſius opera, nec quidquam jam de fine, ſi fata poſcerent, recuſans, ſubrefectus primo conſpectu, alloquioque cariſſimi ſibi ſpiritus, mox, cum omnem cu-ram fata vincerent, in ſua reſolutus initia, Pompejo Appulejoque COSS. ſeptuageſi-mo ſexto anno, animam cæleſtem cælo reddidit. Quid tunc homines timuerint, quæ ſenatus trepidatio, quæ populi con-fuſio, quis orbis metus, in quam arto ſalu-tis exitiique fuerimus confinio, neque mihi, tam feſtinanti, exprimere vacat; neq; , cui vacat, poteſt. Id ſolum voce publica dixiſſe habeo: Cujus urbis ruinam timu-eramus, eam ne commotam quidem ſenſimus. tantaque unius viri majeſtas fuit, ut nec bonis, neque contra malos opus armis foret. Vna tamen veluti luctatio ci-

vitatis fuit, pugnantis cum Cæſare ſenatus populique Romani, ut ſtationi paternæ ſuccederet; illius ut potius æqualem civem, quam eminentem liceret agere principem. tandem magis ratione, quam honore, victus eſt; cum, quicquid tuendum non ſuſcepiſſet, periturum videret. ſolique huic contigit, pæne diutius recuſare principatum, quam, ut occuparent eum, alii armis pugnaverant. Poſt redditum cælo patrem, & corpus ejus humanis honoribus, nomen divinis honoratum, primum Principalium ejus operum fuit, Ordinatio comitiorum; quam, manu ſua ſcriptam, D. Auguſtus reliquerat. Quo tempore mihi fratriq; meo, candidatis Cæſaris, proxime à nobiliſſimis ac ſacerdotibus viris, deſtinari prætoribus contigit, conſecutis, ut neque poſt nos quemquam D. Auguſtus, neque ante nos Cæſar commendaret Tiberius. Tulit protinus & voti, & conſilii ſui pretium reſpubl. neque diu latuit, aut quid, non impetrando, paſſuri fuiſſemus, aut quid, impetrando, profeciſſemus. quippe exercitus, qui in Germania militabat, præſentiſque Germanici imperio regebatur, ſimulque legiones, quæ in Illyrico erant, rabie quadam & profunda confundendi omnia cupiditate, novum ducem, novum ſtatum, novam quærebant remp. quinetiam auſi ſunt minari, daturos ſenatui, daturos principi leges; modum ſtipendii, finem militiæ ſibi ipſi conſtituere conati ſunt. proceſſum etiam in arma, ferrumque ſtrictum eſt; & pæne in

in ultimum gladiorum erupit impunitas, defuitque, qui contra rempublicam duceret, non qui sequerentur. Sed hæc omnia veteris Imperatoris maturitas, multa inhibentis, aliqua cum gravitate pollicentis, inter severam præcipue nostrorum ultionem, mitis aliorum castigatio, brevi sopiit ac sustulit. Quo quidem tempore, ut pleraque ignave Germanicus, ita Drusus, qui à patre in id ipsum, plurimo quidem igne emicans, incendium militaris tumultus missus erat, prisca antiquaque severitate usus, ancipitia sibi tam re, quam exemplo, perniciosa, & his ipsis militum gladiis, quibus obsessus erat, obsidentes coercuit; singulari adjutore in eo negotio usus Iunio Blæso, viro nescias utiliore in castris, an meliore in toga. qui, post paucos annos proconsul in Africa, ornamenta triumphalia, cum appellatione Imperatoria, meruit. ac Hispanias, exercitumq; virtutibus, celeberrimaque in Illyrico militia, ut prædiximus, cum imperio obtineret; in summa pace, quiete continuit; cum ei pietas rectissima sentiendi, & auctoritas, quæ sentiebat, obtinendi, superesset. cujus curam ac fidem, Dolabella quoque, vir simplicitatis generosissimæ, in maxima parte Illyrici per omnia imitatus est. Horum XVI annorum opera quis, cum inserta sint oculis, animisque omnium, in partibus eloquatur? Sacravit parentem suum Cæsar non imperio, sed religione. non appellavit eum, sed fecit deum. revocata in forũ fides, sum-

mota è foro seditio, ambitio campo, discordia curia; sepultæq; ac situ obsitæ, justitia, æquitas, industria, civitati redditæ; accessit magistratibus auctoritas, senatui majestas, judiciis gravitas; compressa theatralis seditio; recte faciendi omnibus aut incussa voluntas, aut imposita necessitas. honorantur recta, prava puniuntur. suspicit potentem humilis, non timet. antecedit, non contemnit, humiliorem potens. quando annona moderatior? quando pax lætior? Diffusa in Orientis Occidentisque tractus, & quicquid Meridiano aut Septentrione finitur, pax Augusta per omnes terrarum orbis angulos à latrociniorum metu servat immunes. Fortuita non civium tantummodo, sed Vrbium damna Principis munificentia vindicat. Restitutæ urbes Asiæ. vindicatæ ab injuriis magistratuum provinciæ. honor dignis paratissimus. pœna in malos sera, sed aliqua. superatur æquitate gratia, ambitio virtute. nam, facere recte cives suos, Princeps optimus, faciendo, docet, cumque sit imperio maximus, exemplo major est. Raro eminentes viri non magnis adjutoribus ad gubernandam fortunam suam usi sunt; ut duo Scipiones duobus Læliis, quos per omnia æquaverunt sibi; ut D. Augustus M. Agrippa, & maxime ab eo, Statilio Tauro. quibus novitas familiæ haud obstitit, quo minus ad multiplices consulatus, triumphosque, & complura eniterentur sacerdotia. etenim magna negotia magnis adjutoribus egent: ne-

que

que in parvo paucitas ministeria defecit: Interestque reipubl. quod usu necessarium, & dignitate eminere; utilitatemque auctoritate muniri. Sub his exemplis Tiberius Cæsar Sejanum Ælium, principe equestris ordinis patre natum, materno vero genere clarissimas, veteresque, & insignes honoribus complexum familias, habentem consulares fratres, consobrinos, avunculum, ipsum vero laboris ac fidei capacissimum, sufficiente etiam vigori animi compage corporis, singularem principalium onerum adjutorem in omnia habuit, atque habet, virum severitatis lætissimæ, hilaritatis priscę, actu otiosis simillimum, nihil sibi vindicantem, eoque assequentem omnia: semper infra aliorum æstimationes se metientem, vultu, vitaque tranquillum, animo exsomnem. In hujus virtutum æstimatione jampridem judicia civitatis cum judiciis principis certat. Neque novus hic mos senatus populiq; Rom. est, putandi, quod optimum sit, esse nobilissimum. nam & illi antiqui, ante primum bellum Punicum, abhinc annos CCC, T. Coruncanium, hominem novum, cum aliis omnibus honoribus, tum pontificatu etiam maximo, ad principale extulere fastigium; & equestri loco natum Sp. Carvilium, & mox M. Catonem, novum etiam, Tusculo, Vrbis inquilinum, Mummiumque Achaicum in consulatus, censuras, & triumphos provexere. &, qui C. Marium, ignotæ originis, usque ad sextum consulatum sine dubitatione Romani

nominis habuere principem; &, qui M. Fulvio tantum tribuere, ut pæne, assentatione sua, quibus vellet, principatus conciliaret; quique nihil Asinio Pollioni negaverunt, quod nobilissimis, summo cum sudore, consequendum foret; profecto hoc senserunt, in cujuscumque animo virtus inesset, ei plurimum esse tribuendum. Hæc naturalis exempli imitatio ad experiendum Sejanum, Cæsarem, ad juvanda vero onera principis, Sejanum protulit, senatumque & populum Romanum eo perduxit, ut, quod usu optimum intelligit, id in tutelam securitatis suæ libenter advocet. Sed, proposita quasi universa Principatus Tib. Cæsaris forma, singula recenseamus. Qua ille prudentia Rhascupolim, interemptorem fratris sui filii Cotys, consortisque ejusdem imperii, evocavit? singulari in eo negotio usus opera Flacci Pomponii, consularis viri, nati ad omnia, quæ recte facienda sunt, simplicique virtute merentis semper, quam captantis gloriam. Cum quanta gravitate, ut senator, & judex, non ut princeps, & caussas pressius audit? quam celeriter Libonem ingratum, & nova molientem, oppressit? Quibus præceptis instructum Germanicum suum, imbutumque rudimentis militiæ secum actæ, domitorem recepit Germaniæ? Quibus juventam ejus exaggeravit honoribus, respondente cultu triumphi rerum, quas gesserat, magnitudini? Quoties populum congiariis honoravit, senatorumq; censum, cum id senatu au-

ctore

ctore facere potuit, quam libenter explevit, ut neque luxuriam invitaret, neque honestam paupertatem pateretur dignitate destitui? Quanto cum honore Germanicum suum in transmarinas misit provincias? Qua vi, consiliorum suorum ministro & adjutore usus Drusio, filio suo, Maroboduum, inhærentem occupati regni finibus, pace majestatis ejus dixerim, velut serpentem abstrusam terræ, salubribus consiliorum suorum medicamentis coëgit egredi? quam illum & honorate, nec secure continet? Quantæ molis bellum, principe Galliarum ciente Sacroviro, Floroque Iulio, mira celeritate ac virtute compressit? ut ante populus Romanus vicisse se, quam bellare, cognosceret; nunciosque periculi, victoriæ præcederet nuncius. Magni etiam terroris bellum Africum, & quotidiano auctu majus, auspiciis consiliisque ejus brevi sepultum est. Quanta, suo suorumque nomine, exstruxit opera! Quam pia munificentia superque humanam evecta fidem, Templum patri molitur! Quam magnifico animi temperamento Cn. quoque Pompeji munera absumpta igni restituit! qui, quidquid unquam claritudine eminuit, id veluti cognatum censet tuendum. Qua liberalitate, cum alias, tum proxime, incenso monte Cœlio, omnis ordinis hominum jacturæ, patrimonio succurrit suo? Quanta cum quiete hominum, rem perpetui præcipuique timoris, supplementum, sine trepidatione delectus, providet? Si aut natura patitur,

titur, aut mediocritas recipit hominum, apud aures deorum de his queri: quid hic meruit? primum, ut ſcelerata Druſus Libo iniret conſilia? deinde, ut Silius & Piſo: quorum alterius dignitatem conſtituit, auxit alterius? Vt ad majora transſcendam; quamquam & hæc ille duxit maxima; quid, ut juvenes amitteret filios? quid, ut nepotem ex Druſo ſuo? Dolenda adhuc retulimus: veniendum ad erubeſcenda eſt. Quantis hoc trienniū, M. Vinici, doloribus laceravit animum ejus? quamdiu abſtruſo, quod miſerrimum eſt, pectus ejus flagravit incēdio? quod ex nuru, quod ex nepote, dolere, indignari, erubeſcere, coactus eſt. Cujus tēporis ægritudinē auxit amiſſa mater eminentiſſima, & per omnia deis, quā hominibus, ſimilior femina; cujus potentiam nemo ſenſit, niſi aut levatione periculi, aut acceſſione dignitatis. Voto finiendum volumen ſit. IVPITER Capitoline, & auctor ac ſtator Romani nominis, Gradive Mars, perpetuorumq; cuſtos Veſta ignium, & quicquid numinum hanc Romani Imperii molem in ampliſſimum terrarum orbis faſtigium extulit, vos publica voce obteſtor, atque precor, cuſtodite, ſervate, protegite hunc ſtatum, hanc pacem; eique, functo longiſſima ſtatione mortali, deſtinate ſucceſſores quam ſeriſſimos, ſed eos, quorum cervices tam fortiter ſuſtinendo terrarum orbis Imperio ſufficiant, quam hujus ſuffeciſſe ſenſimus; conſiliaque omnium civium aut pia, ***

F I N I S.

SEX.

SEX. AVRELII VICTORIS HISTORIÆ ROMANÆ BREVIARIVM.

SEX. AVR. VICTORIS ORIGO GENTIS ROMANÆ, A IANO ET SATVRNO CONDITORIBVS,

per ſuccedentes ſibimet Reges, uſq: ad conſulatum decimum CONSTANTII,

Digeſta ex auctoribus, Verrio Flacco Andiate (ut quidem idem Verrius maluit dicere quam Antia) tum ex Annalibus Pontificum, de in Cnæo Egnatio Veratio, Fabio Pictore, Licinio Macro, Varrone, Cæſare, Tuberone, atque ex omni priſcorum hiſtoria, proinde ut quisque neotericorum aſſeveravit: hoc eſt, & Livius, & Victor Afer.

PRIMVS in Italiam creditur veniſſe Saturnus, ut etiam Maronis Muſa teſtatur illis verſibus:

Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iovis fugiens, & regnis exſul ademtis, &c.

Tanta autem uſque id tempus antiquorum hominum traditur fuiſſe ſimplicitas, ut veni-

venientes ad se advenas, qui modo consilio ac sapientia præditi, ad instruendam vitam, formandosque mores aliquid conferrent, quod eorum parentes, atque originem ignorabant; cælo & terra editos, non solum ipsi crederent; verum etiam posteris affirmarent. veluti hunc ipsum Saturnum, quem Cæli & Terræ filium esse dixerunt. Quod cum ita existimetur, certum tamen est priorem Ianum in Italiam venisse: ab eoque postea venientem exceptum esse Saturnum. Vnde intelligendum est Virgilium quoque non ignoratione veteris historiæ, sed suo more *primum* dixisse Saturnum, non ante quem nemo, sed *principem*. ut

Trojæ qui primus ab oris:

Cum procul dubio constet ante Æneam priorem Antenorem in Italiam esse pervectum, eumque non in ora litori proxima, sed in interioribus locis, id est, Illyrico urbem Patavium condidisse, ut quidem idem Virgilius illis versibus ex persona Veneris, apud Iovem de ærumnis Æneæ sui conquerentis:

Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus, &c.

Quare autem addiderit *tutus*, suo loco plenissime annotavimus in commentatione, * quam hoc scribere cœpimus, cognita ex eo libro, qui inscriptus est, De origine Patavina. Itaque nunc, *Primus*, ex ea quoque significatione est, è qua illud in secundo Æneidos, de enumeratione eorum, qui

equo

equo Durio digrediebantur : Nam cum nominaſſet Theſſandrum, Stenelum, Vlyxem, Athamanta, Thoanta, Neoptolemum; poſt intulit, *Primuſq; Machaon.* De quo quæri poteſt, quomodo poteſt *primus* dici, poſt tantos qui ſupradicti ſunt ? Verum intelligemus *primum* pro principe, vel quia is [id perfectum] illis temporibus circa peritiam medicæ artis præcipuus fuiſſe traditur. Sed ut ad propoſitum revertamur, ferunt Creuſam Ereithei Regis Athenienſium filiam ſpecioſiſſimam, ſtupratam ab Apolline enixam puerum, eumque Delphos olim educandum eſſe miſſum : ipſam vero à patre iſtarum rerum neſcio, Xipheo cuidam comiti collocatam. Ex qua cum ille pater non poſſet exiſtere, Delphos eum petiiſſe ad conſulendum oraculum, quomodo pater fieri poſſet: Tum illi Deum reſpondiſſe, ut quem poſtero die obvium habuiſſet, eum ſibi adoptaret. Itaque ſupra dictum puerum, qui ex Apolline genitus erat, obviam illi fuiſſe, eumque adoptatum. Cum adoleviſſet non contentum, patrio regno cum magna claſſe in Italiam deveniſſe, occupatoque monte, urbem ibidem conſtituiſſe, eamque ex ſuo nomine Ianiculum cognominaſſe.

Igitur Iano regnante apud indigenas rudes, incultoſque; Saturnus regno profugus, cum in Italiam veniſſet, benigne exceptus hoſpitio eſt : ibique haud procul à Ianiculo arcem ſuo nomine Saturniam cõſtituit: Iſque primus agriculturam edocuit, feroſque homines & rapto vivere aſſuetos

tos ad compositam vitam eduxit. unde Virgilius in octavo sic ait;

Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæque tenebant,
Gensque virum truncis, & duro robore nata:
Quis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.

Omissoque Iano, qui nihil aliud quam ritum colendorum deorum religionesque induxerat, se Saturno maluit annectere: qui vitam moresque feris etiam tum mentibus insinuasse [dicitur, &] ad communem utilitatem, ut supra diximus, disciplinam colendi ruris edocuit; ut quidem indicant illi versus:

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit; Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

Istum etiam usum signandi æris, ac monetæ in formam incutiendæ ostendisse traditur: in qua ab una parte caput ejus imprimeretur; altera navis, qua vectus illo erat. Vnde hodieque aleatores posito numo opertoque, optionem conlusoribus ponunt enunciandi quid putent subesse, caput, aut navem: Quod nunc vulgo corrumpentes, naviandi dicunt. Ædes quoque sub clivo Capitolino, in quo pecuniam conditam habebat; Ærarium Saturni hodieque dicitur. Verum quia, ut supra diximus, prior illuc Ianus advenerat, cum eos post obitum divinis honoribus cumu-

cumulandos censuissent ; in sacris omnibus primum locum Iano detulerunt ; usque eo, ut etiam cum aliis diis sacrificium fit, dato ture in altaria, Ianus prior nominetur, cognomento quoque addito Pater, secundum quod noster cognomento sic intulit :

Hanc Ianus Pater, hanc Saturnus condidit arcem.

Ac subindit :

Ianiculum huic ; illi fuerat Saturnia nomen.

Eique (eo quod mire præteritorum memor, tum etiam futuri) dixerit :

Rex arva Latinus & urbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.

Quo regnante, Trojanos refert in Italiam devenisse. Quæritur quomodo Sallustius dicat, *Cumque his Aborigenes, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum.* Quidam autem tradunt terris diluvio coopertis, passim multos diversarum regionum in montibus, ad quos confugerant, constitisse : ex quibus quosdam sedem quærentes pervectos in Italiam, Aborigines appellatos. Græca scilicet appellatione, à cacuminibus montium qui illî oræ faciunt: Alii volunt eos, quod errantes illo venerint, primo Aberrigines, post mutata una littera, altera ademta, Aborigines cognominatos. Eos advenientes Picus excepit, permissos vivere ut vellent. Post Picum regnavit in Italia Faunus, quem à fando dictum volunt, quod is solet futura præcinere versibus, quos Saturnios dicimus : quod genus metri in vatici-

natione Saturniæ primum proditum eſt. Sed urbem Saturnus, cum in Italiam veniſſet, condidiſſe traditur. Ejus rei Ennius teſtis eſt, cum ait : *Verſibus quos olim Fauni vateſque canebant.* Hunc Faunum plerique eundem Silvanum à ſilvis, Invium deum; Quidam etiam Pana, vel Pan eſſe dixerunt.

Igitur regnante Fauno, ante annos circiter ſexaginta, quam Æneas in Italiam deferretur, Euander Arcas Mercurii & Carmentis Nymphæ filius, ſimul cum matre eodem venit: Quam quidam memoriæ prodiderunt, primo Carmentim dictam: poſt Nicoſtraten, de carminibus; eo quod videlicet omnium literarum peritiſſima, futurorumque prudens, verſibus canere ſit ſolita : adeo ut plerique velint, non tam ipſam à carmine Carmentam; quam carmina à qua dicta eſſent, appellata: Hujus admonitu tranſvectus in Italiam Euander, ob ſingularem eruditionem atque ſcientiam literarum, brevi tempore in familiaritatem Fauni ſe inſinuavit : atque ab eo hoſpitaliter benigneque exceptus, non parvum agri modum ad incolendum accepit: quem ſuis comitibus diſtribuit, exædificatis domiciliis in eo monte, quem primo tum illi à Pallante Pallanteum, poſtea nos Palatium diximus ; Ibique Pani Deo fanum dedicavit: quippe is familiaris Arcadiæ deus eſt, teſte etiam Marone, qui ait:

Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit.

Et item :

Pan etiam Arcadia mecum ſi judice certet.

Primus

Primus itaque omnium Euander Italicos homines legere & ſcribere edocuit, litteris partim quas ipſe antea didicerat: Idemque fruges in Græcia primum inventas oſtendit, ſerendique uſum edocuit, terræq; excolendæ gratia, primus boves in Italia, junxit. Eo regnante, forte, Recaranus quidam, Græcæ originis, ingentis corporis, & magnarum virium paſtor, quia erat forma & virtute ceteris antecellens, Hercules appellatus, eodem venit; Cumque armenta ejus circa flumen Albulam paſcerentur, Cacus Euandri ſervus, nequitiæ verſutus, & præter cetera furaciſſimus, Recarani hoſpitis boves ſubripuit; ac ne quod eſſet indicium, averſas in ſpeluncam attraxit: Cumque Recaranus vicinis regionibus peragratis, ſcrutatiſque omnibus ejuſcemodi latebris, deſperaſſet inventurum; utcumque æquo animo diſpendium ferens, excedere his finibus conſtituerat: At vero Euander excellentiſſimæ juſtitiæ vir, poſtquam rem, uti acta erat, comperit, ſervum noxæ dedit, boveſque reſtitui fecit. Tum Recaranus ſub Aventino, Inventori patri aram dedicavit, appellavitque Maximam, & apud eam decimam ſui pecoris profanavit. Cumque ante moris eſſet, uti homines decimam fructuum regibus ſuis præſtarent; æquius ſibi ait videri deos potius illo honore impartiendos eſſe, quam Reges; inde videlicet tractum, ut Herculi decimam profanari mos eſſet, ſecundum quod Plautus, *In partem*, inquit, * *Herculeaneam*, id eſt, decimam.

Conſecrata igitur ara Maxima, profanataque apud eam decima, Recaranus, eo quod Carmentis invitata, ad id ſacrum non affuiſſet; ſanxit ne cui feminæ fas eſſet veſci ex eo quod eidem aræ ſacratum eſſet: atque ab ea re divina, feminæ in totum remotæ. Hæc Caſſius lib. I. At vero in libris Pontificalium traditur: Hercules Iove atque Alcmena genitus, ſuperato Geruone, agens nobile armentum, cupidus ejus generis boves in Græcia inſtituendi; forte in ea loca veniſſe, & ubertate pabuli delectatus, ut ex longo itinere homines ſui & pecora reficerentur: aliquamdiu ſedem ibi conſtituiſſe: Quæ cum in valle, ubi nunc eſt Circus maximus, paſcerētur; neglecta cuſtodia, quod nemo credebatur auſurus violare Herculis prædam, latronem quendam regionis ejuſdem, magnitudine corporis & virtute ceteris prævalentem, octo boves in ſpeluncam, quo minus furtum veſtigiis colligi poſſet, caudis abſtraxiſſe: Cumque inde Hercules proficiſcens, reliquum armentum, caſu, præter eandem ſpeluncam, ageret; forte quadam incluſas boves tranſeuntibus admugiſſe, atque ita furtum detectum: Interfectoque Caco, Euandrum, re comperta, hoſpiti obviam iviſſe, gratantem, quod tanto malo fines ſuos liberaſſet: Compertoque, quibus parentibus ortus eſſet Hercules, rem ita, uti erat geſta, ad Faunum pertuliſſe: Tum eum quoque amicitiam Herculis cupidiſſime appetiſſe. Quam opinionem ſequi metuit noſter Maro. Cum ergo

Reca-

Recaranus five Hercules, patri inventori aram Maximam confecraffet; duos ex Italia, quos eadem facra certo ritu adminiftranda edoceret, adfcivit, Potitium & Pinarium. Sed eorum Potitio, qui prior venerat ad comedenda exta admiffo; Pinarius eo quod tardius veniffet, pofterique ejus fubmoti: unde hodieque fervatur: Nemini Potitio Pinariæ gentis in eis facris vefci licet: Eofque alio vocabulo prius appellatos, nonnulli volunt. Poft vero Pinarios dictos ἀπὸ τοῦ πεινᾶν, quod videlicet jejuni, ac per hoc efurientes ab ejufmodi facrificiis difcedant: Ifque mos permanfit ufque Appium Claudium Cenforem, ut Potitiis facra facientibus, vefcentibufque de eo bove quem immolaverant, poftquam inde nihil reliquiffent, Pinarii deinde admitterentur. Verum poftea Appius Claudius accepta pecunia Potitios illexit, ut adminiftrationem facrorum Herculis, fervos publicos edocerent, nec non etiam mulieres admitterent. Quo facto, ajunt, intra dies triginta omnem familiam Potitiorum, quæ prior in facris habebatur, extinctam: atque ita facra penes Pinarios refediffe, eofque tam religione quam etiam pietate edoctos, myfteria ejufmodi fideliter cuftodiffe. Poft Faunum Latino ejus filio in Italia regnante, Æneas, Ilio Achivis prodito ab Antenore, aliifq; principibus, cum præ fe deos penates, patremque Anchifen humeris geftans, nec non & parvulum filium manu trahens, noctu excederet; orta luce cognitus ab hoftibus, eo quod tan-

ta onuſtus pietatis ſarcina erat, non modo à nullo interpellatus; ſed etiam à rege Agamemnone quo vellet, ire permiſſus, Idam petit: ibique navibus fabricatis, cum multis diverſi ſexus, oraculi ammonitu Italiam petit: ut docet Alexander Epheſius lib. I. belli Marſici. At vero Lútatius non modo Antenorem, ſed etiam ipſum Æneam proditorem patriæ fuiſſe tradit: Cui cum à rege Agamemnone permiſſum eſſet ire quo vellet, & humeris ſuis, quod potiſſimum putaret, hoc ferret; nihil illum præter deos penates, & patrem, duoſque parvulos filios, ut quidam tradunt, ut vero alii, unum, cui Iulo cognomen, poſt etiam Aſcanio fuerit, ſecum extuliſſe: Qua pietate motos Achivorum principes remiſiſſe ut reverteretur domum, atque inde omnia ſecum quæ vellet, auferret. Itaque eum magnis cum opibus, pluribuſque ſociis utriuſque ſexus à Troja digreſſum, longo mari emenſo per diverſas terrarum oras in Italiam deveniſſe: Ac primum Thraciam appulſum, Ænum ex ſuo nomine condidiſſe: Dein cognita Polymneſtoris perfidia ex Polydori nece, inde digreſſum, perve-ctumque ad inſulam Delum, atque illinc ab eo Laviniam Anii ſacerdotis Apollinis filiam in matrimonium adſcitam, ex cujus nomine *Lavinia littora* appellata. Poſtquam is multa maria permenſus, appulſus ſit ad Italiæ promontorium, quod eſt in Bajano, circa Averni lacum; ibique gubernatorem Miſenum morbo abſumptum, ſepultum ab eo: ex cujus nomine urbem Miſenon appella-

pellatam, ut etiam scribit Cæsar Pontificalium lib. 1. Qui tamen hunc Misenum non gubernatorem, sed tubicinem fuisse tradit. Inde non immerito utramque opinionem secutus Maro sic intulit :

At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaque arma viro, remumque tubamque.

Quamvis auctore Homero, quidam asserant tubæ usum Trojanis temporibus etiã tunc ignoratum. Addunt præterea quidam Æneam in eo litore Euxini cujusdam comitis matrem, ultimo ætatis affectam, circa stagnum, quod est inter Misenon Avernumque extulisse, atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinius sinus dicitur: cumque comperisset ibidem Sibyllam mortalibus futura præcinere, in oppido quod vocatur Cimbarionis, venisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum: aditisque fatis, vetitum ne is cognitam in Italia sepeliret Prochytam, cognatione sibi conjunctam, quam incolumem reliquerat. Et postquam ad classem rediit, reperitque mortuam, in insula proxima sepelisse, quæ nunc quoque eodem est nomine, ut scribunt Vulcatius, & Acilius Piso. Inde profectum pervenisse in eum locum qui nunc portus Cajetæ appellatur, ex nomine nutricis ejus quam ibidem amissam sepeliit. At vero Cæsar & Sempronius ajunt, Cajetæ cognomen fuisse, non nomen: ex eo scilicet inditum, quod ejus consilio impulsuque matres Trojanæ tędio longi navigii classem ibidem incenderint, Græca scili-

cet appellatione ἀπὸ τοῦ καίειν, quod eſt incendere. Inde ad eam Italiæ oram quæ ab arbuſto ejuſdem generis, Laurens appellata eſt, Latino regnante, perveƈtum cum patre Anchiſe, filioque & ceteris ſuorum; navibus egreſſum, in litore accubuiſſe, conſumptoque quod fuerat cibi, cruſtam etiam de farreis menſis, quas ſacratas ſecum habebat, comediſſe. Tum Anchiſa conjiciente illam eſſe miſeriarum erroriſque finem; quippe meminerat, Venerem ſibi aliquando prædixiſſe, cum in externo litore eſurie compulſi, ſacrataſque menſas invaſiſſent, illum condendæ ſedis fatalem locum fore: Scrofam etiam incientem; quam cum è navi produxiſſent, ut eam immolarent; & ſe miniſtrorum manibus eripuiſſet, recordatum Æneam, quod aliquandó ei reſponſum eſſet, urbi condendæ quadrupedem futuram ducem: Tum ſimulacris deorum Penatium, proſecutum, atque illum ubi illa procubuit, enixaque eſt porculos triginta; ibidem auſpicatum; . . . poſtquam Lavinium dixit: ut ſcribit Cæſar lib. 1. & Lucatius lib. 2. At vero Domitius non orbes farreos, ut ſupra diƈtum eſt, ſed menſarum vice ſumendi cibi gratia apium, cujus maxima erat ibidem copia, fuiſſe ſubſtratum, quod ipſum conſumtis aliis eduliis eos comediſſe: Ac poſt ſubinde intellexiſſe illas eſſe menſas, quas illos comeſturos prædiƈtum eſſet. Cum interim immolata ſue in litore ſacrificium perageret; traditur forte advertiſſe Argivam claſſem, in qua Vlyxes erat: cumque verere-

vereretur ne ab hoſte cognitus periculum ſubiret: itemque rem divinam interrumpere ſummum nefas duceret, caput velamento obduxiſſe, atque ita pleno ritu ſacra perfeciſſe: inde poſteris traditum morem ita ſacrificandi, ut ſcribit Marcus Octavius lib. I. At vero Domitius lib. I docet ſorte Apollinis Delphici monitum Æneam, ut Italiam peteret, ubi duo maria inveniſſet, prandiumque cum menſis comeſſet; ibi urbem uti conderet. Itaque egreſſum in agrum Laurentem cum paululum è litore proceſſiſſet, perveniſſe ad duo ſtagna aquæ ſalſæ, vicina inter ſe, ibique cum ſe laviſſet, ac refectum cibo cum apium quoque, quod tunc vice menſæ ſubſtratum fuerat, conſumſiſſet, exiſtimantem procul dubio illa eſſe duo maria, quod in illis ſtagnis aquæ marinæ ſpecies eſſet, menſaſque quæ erant ex ſtramine apii comeſtas; urbem in eo loco condidiſſe; eamque quod in ſtagno laverit, Lavinium cognominaſſe. Tum deinde à Latino rege Aboriginum, data ei, quæ incoleret, jugera quingenta: At Cato in Origine generis Romani ita docet: Suem triginta porculos peperiſſe in eo loco ubi nunc eſt Lavinium; cumque Æneas ibi urbem condere conſtituiſſet, propterque agri ſterilitatem metueret; per quietem ei viſa deorum Penatum ſimulacra, adhortantium ut perſeveraret in condenda urbe quam cœperat: nam poſt annos totidem, quot fetus illius ſuis eſſent, Trojanos in loca fertilia atque uberiorem agrum tranſmigraturos, & ur-

bem clarissimi nominis in Italia conditu-ros. Igitur Latinum Aboriginum regem, cum ei nunciatum esset, multitudinem advenarum classe advectam occupavisse agrum Laurentem; adversum subitos inopinatosque hostes incunctanter suas copias eduxisse: Ac prius quam signum dimicandi daret, animadvertisse Trojanos militariter instructos: cum sui lapidibus ac sudibus armati, tum etiam veste aut pellibus quæ eis integumento erant, sinistris manibus involutis, processissent: itaque suspenso certamine, per colloquium inquisito, qui essent, quidve peterent: utpote qui in hoc consilium auctoritate numinum cogebatur: namque extis ac somniis sæpe admonitus erat, tutiorem se adversum hostes fore, si copias suas cum advenis conjunxisset. Cumque cognovisset Æneam & Anchisen bello patrio pulsos, cum simulacris deorum errantes, sedem quærere, amicitiam fœdere inisse, dato invicem jurejurando, ut communes quoque hostes, amicosve haberent: Itaque cœptum à Trojanis muniri locum, quem Æneas ex nomine uxoris suæ, Latini Regis filiæ, quæ jam ante desponsata Turno Herdonio fuerat, Lavinium cognominavit: At verò Amatam Latini regis uxorem, cùm indigne ferret, Laviniam repudiato Turno consobrino suo, Trojano advenæ collocatam: Turnum ad arma concitavisse; eumque mox coacto Rutulorum exercitu, tetendisse in agrum Laurentem, & adversus eum La-

tinum

tinum pariter cum Ænea progressum, inter prœliantes circumventum occisumque. Nec tamen amisso socero Æneas Rutulis obsistere desiit, namque & Turnum interemit. Hostibus fusis fugatisque victor, Lavinium se cum suis recepit, consensuque omnium Latinorum Rex declaratus est: ut scribit Lucatius lib. 3. Piso quidem Turnum matruelem Amatæ fuisse tradit: interfectoque Latino, mortem ipsam sibimet consciviſſe. Igitur Æneam occiso Turno, rerum potitum cum adhuc irarum memorRutulos bello persequi instituisset, illos sibi ex Etruria auxilium Mezentii regis Agillæorum adscivisse, ac implorasse, pollicitos si victoria parta foret, omnia quæ Latinorum essent, Mezentio cessura. Tunc Æneam quod copiis inferior erat, multis rebus, quæ necessario tuendæ erant, in urbem comportatis, castra sub Lavinio collocasse: præpositoque his filio Euryleone ipsum electo ad dimicandum tempore, copias in aciem produxisse, circa Numici fluminis stagnum: ubi cum acerrime dimicaretur, subitis turbinibus, infuscato aëre, repente cœlo tantum imbrium effusum, tonitrubus etiam consecutis, flammarumque fulgoribus, ut omniū non oculi modo pręstinguerentur, verum etiam mentes quoque confusæ essent: cumque universos utriusque partis dirimendi prœlia cupiditas inesset, nihilominus in illa tempestatis subitæ confusione interceptum Æneam, nusquam deinde comparuisse.

Tra-

Traditur autem non proviſo quod propinquus fluminis eſſet, ripa depulſus, forte in fluvium decidiſſe, atque ita prœlium diremptum: Dein poſt apertis fugatisque nubibus cum ſerena facies effulſiſſet; creditum eſt vivum eum cœlo abſumtum. Idemque tamen poſt ab Aſcanio, & quibuſdam aliis viſus affirmatur ſuper Numici ripam, eo habitu armiſque quibus in prœlium proceſſerat. Quæ res immortalitatis ejus famam confirmavit. Itaque illi eo loco templum conſecratum, appellarique placuit Patrem indigetem. Dein filius ejus Aſcanius, idem qui Euryleo, omnium Latinorum judicio rex appellatus. Igitur ſummam imperii Latinorum adeptus Aſcanius, cum continuis prœliis Mezentium perſequi inſtituiſſet, filius ejus Lauſus collem Laviniæ arcis occupavit. Cumque id opidum circumfuſis omnibus copiis regis teneretur: Latini legatos ad Mezentium miſerunt ſciſcitatum, qua conditione in deditionem eos acciperе vellet: cumque ille inter alia oneroſa illud quoque adjiceret, ut omne vinum agri Latini aliquot annis ſibi inferretur; conſilio atque auctoritate Aſcanii placuit ob libertatem mori potius, quam illo modo ſervitutem ſubire. Itaque vino ex omni vindemia Iovi publice voto, conſecratoque, Latini urbe eruperunt; fuſoque præſidio, interfectoque Lauſo, Mezentium fugam facere coegerunt. Is poſtea per legatos amicitiam ſocietatemque Latinorum impetravit; ut docet Lucius Cæſar lib. I.

lib. I. Itemque Aulus Posthumius in eo volumine quod de adventu Æneæ conscripsit atque dedit. Igitur Latini Ascanium ob insignem virtutem non solum Iove ortum crediderunt, sed etiam per diminutionem, declinato paululum nomine primo Iobum, dein postea Iulum appellarunt: à quo Iulia familia manavit; ut scribunt Cæsar libro II, & Cato in Originibus. Interim Lavinia ab Ænea gravida relicta, metu, veluti insecuturi se Ascanii, in silvam profugit ad magistrum patrii pecoris, Tyrrhum, ibique enixa est puerum, qui à loci qualitate Silvius est dictus. At vero vulgus Latinorum existimans clam ab Ascanio interfectam, magnam ei invidiam conflaverat, usque eo ut armis quoque ei vim denuntiaret. Tum Ascanius jurejurando se purgans, cum nihil apud eos proficeret, petita dilatione ad inquirendum, iram præsentem vulgi aliquantulum fregit; pollicitusque est, se ingentibus præmiis cumulaturum eum qui sibi Laviniam investigasset: Mox recuperatam cum filio in urbem Lavinium reduxit, dilexitque honore materno. Quæ res rursum ei magnum favorem populi conciliavit, ut scribunt Cajus Cæsar, & Sex. Gellius in Origine gentis Romanæ. At vero alii tradunt, quod cum Ascanius ab universo populo ad restituendam Laviniam cogeretur, juraretque se neque interemisse, neque scire ubi esset, Tyrrhum petito silentio in illa concionis frequentia professum indicium, si sibi,

Lavi-

Laviniæque, pueroque ex ea nato fides incolumitatis daretur; tumque eum accepta fide Laviniam in urbem cum filio reduxisse: Post hæc Ascanius completis in Lavinio triginta annis, recordatus novæ urbis condendæ tempus advenisse ex numero porcorum, quos pepererat sus alba, circumspectis diligenter finitimis regionibus, speculatus montem editum qui nunc ab ea urbe, quæ in eo condita est, Albanus nuncupatur, civitatem communit: eamque ex forma quod ita in longum porrecta est, Longam; ex colore suis Albam cognominavit. Cumque illuc simulacra deorum Penatium transtulisset; postridie apud Lavinium apparuerunt: Rursusque relata Albam, appositisque custodibus nescio * quantis, se Lavinium in pristinam sedem identidem receperunt: Itaque tertio nemo ausus est amovere ea, ut scriptum est in Annali Pontificum I V lib. Cincii & Cæsaris 2. Tuberonis I. At Ascanius postquam excessisset è vita, inter Iulum filium ejus, & Silvium Postumum, qui ex Lavinia genitus erat, de obtinendo imperio orta contentio est. cum dubitaretur an Æneæ filius, an nepos potior esset; permissa disceptatione ejus rei ab universis rex Silvius declaratus est. Ejusdem posteri omnes cognomento Silvii, usque ad conditam Romam, Albæ regnaverunt: ut est scriptum Annalium pontificalium lib. IV. Igitur regnante Latino Silvio coloniæ deductæ sunt Præneste, Tibur, Gabii, Tusculum, Cora, Pometia, Locri,

Locri, Crustumium, Camena, Rovillæ, ceteraque opida circumquaque. Post eum regnavit Tiberius Silvius, Silvii filius. Qui cum adversus finitimos bellum inferentes copias eduxisset, inter prœliantes depulsus in Albulam flumen, deperiit; mutandique nominis extitit caussa: ut scribunt Lucius Cincius lib. I. Lucatius lib. III. Post eum regnavit Aremulus Silvius: qui tantæ superbiæ non adversum homines modo, sed etiam deos fuisse traditur; ut prædicaret se superiorem esse ipso Iove; ac tonante cælo militibus imperaret, ut telis clypeos quaterent: dictitaretque clariorem sonum se facere. Qui tamen presenti affectus est pœna: nam fulmine ictus, ruptusque turbine in Albanum lacum præcipitatus est; ut scriptum est Annal. lib. VI, & Epitomarum Pisonis II. Aufidius sane in Epitomis, & Domitius lib. I, non fulmine ictum, sed terræmotu prolapsum, simul cum eo Regiam in Albanum lacum tradunt. Post illum regnavit Aventinus Silvius: Isque finitimis bellum inferentibus in dimicando circumventus ab hostibus, prostratus est: ac sepultus circa radices montis, cui ex se nomen dedit. ut scribit Iulius Cæsar lib. II. Post eum Silvius Procas rex Albanorum, duos filios Numitorem & Amulium æquis partibus hæredes instituit. Tum Amulius in una parte regnum tantummodo, in altera totius patrimonii summam atque omnem paternorum bonorum substantiam posuit, fratrique Numitori, qui major natu

natu erat, optionem dedit, ut ex his, utrum mallet, eligeret. Numitor cum privatum omne cum facultatibus regno prætulisset; Amulius regnum obtinuit: Quod ut firmissime possideret, Numitoris fratris sui filium in venando interimendum curavit: Tum etiam Rheam Silviam ejus sororem sacerdotem Vestæ fieri jussit, simulato somnio quo admonitus ab eadem dea esset, ut id fieret: Cum re vera ita faciendum sibi existimaret; periculosum ducens, ne quis ex ea nasceretur, qui avitas persequeretur injurias: ut scribit Valerius Antias libr. I. At vero Marcus Octavius, & Licinius Macer tradunt Amulium patruum Rheæ sacerdotis, amore ejus captum, nubilo cælo obscuroque aëre, cum primum illucescere cœpisset, in usum sacrorum aquam petenti insidiatum, in luco Martis compressisse eam: tum exactis mensibus geminos editos. Quod cum comperisset, celandi facti gratia per scelus concepti; necari jussit sacerdotem; partum sibi exhiberi: Tumque Numitorem spe futurorum, quod hi si adolevissent, injuriarum suarum quandoque ultores futuri essent, alios pro eis subdidisse, illosque suos veros nepotes Faustulo pastorum magistro dedisse nutriendos. At vero Fabius Pictor lib. I, & Vennonnius solito, institutoque egressam virginem, in usum sacrorum aquam petitum ex eo fonte qui erat in luco Martis, subito imbribus tonitrubusque, quæ cum illa erant, disjectis, à Marte compressam; conturbatam-

batamque: Mox recreatam consolatione Dei, nomen suum indicantis, affirmantisque ex ea natos dignos patre evasuros. Primum igitur Amulius rex, ut comperit Rheam Silviam sacerdotem peperisse geminos, protinus imperavit deportari ad aquam profluentem, atque eo abjici. Tum illi, quibus id imperatum erat, impositos alveo pueros, circa radices montis Palatii in Tiberim, qui tum magnis imbribus stagnaverat, abjecerunt: ejusque regionis subulcus Faustulus, speculatus exponentes, ut vidit relabente flumine alveum, in quo pueri erant, obhæsisse ad arborem fici, puerorumque vagitu lupam excitam, quæ repente exierat; primo lambitu eos detersisse, dein levandorum uberum gratia mammas præbuisse: descendit ac sustulit, nutriendosque Accæ Larentiæ, uxori suæ dedit; ut scribunt Ennius lib. 1, & Cæsar lib. 11. Addunt quidam Faustulo inspectante, picum quoque advolasse, & ore pleno cibum pueris ingessisse: Inde videlicet lupum picumque Martiæ tutelæ esse: Arborem quoque illam, Ruminalem dictam, circa quam pueri abjecti erant; quod ejus sub umbra pecus acquiescens meridie ruminare sit solitum. At vero Valerius tradit, pueros ex Rhea Silvia natos Amulium regem Faustulo servo necandos dedisse: sed eum à Numitore exoratum ne pueri necarentur, Accæ Larentiæ amicæ suæ nutriendos dedisse. quam mulierem, eo quod pretio corpus esset vulgare solita, Lupam dictam. Notum quippe ita ap-

pellari mulieres quæstum corpore facientes: unde & ejusmodi loci in quibus hæ consistunt, Lupanaria dicta. Cum vero pueri liberalis disciplinæ capaces facti essent, Gabiis Græcarum Latinarumque litterarum ediscendarum gratia commoratos; Numitore avo clam omnia subministrante: Itaque ut primum adolevissent, Romulum indicio educatoris Faustuli comperto, qui sibi avus, quæ mater fuisset, quidve de ea factū esset; cum armatis pastoribus Albam protinus perrexisse, interfectoque Amulio, Numitorem avum in regnum restitutum: Romulum autem à virium magnitudine appellatum: nam Græca lingua ῥωμὴν virtutem dici certum est: Alterum vero Remum dictum, videlicet à tarditate: quippe talis naturæ homines ab antiquis Remores dicti.

Igitur actis, quæ supra diximus, re divina facta, eo in loco qui nunc Lupercal dicitur, ludibundi discurrerant, pellibus hostiarum occursantes quosque sibimet verberantes: utque solemne sacrificium sibi, posterisque id esset, sanxerunt, separatimque suos appellaverunt, Remus Fabios; Romulus Quintilios: quorum utrumque nomen etiamnum in sacris manet. At vero lib. II Pontificalium proditur, missos ab Amulio, qui Remum pecorum pastorem attraherent: cum non auderent ei vim afferre, opportunum tempus sibi ad insidiandum nactos, quod tum Romulus aberat, genus lusus simulasse, quinam eorum, manibus post terga liga-

tis, lapidem quo lana pensitari solebat, mordicus sublatum, quam longissime perferret: Tum Remum fiducia virium in Aventinum usque se perlaturum spopondisse: Dein postquam vinciri se passus est, Albam abstractum. Quod postquam Romulus comperisset, coacta pastorum manu, eaque in centenos homines distributa; perticas manipulis fœni varie formatis in summo junctas, dedisse: quo facilius eo signo suum quisque ducem sequeretur. Unde institutum ut postea milites qui ejusdem signi essent, Manipulares dicerentur. Itaque ab eo oppresso Amulio, fratrem vinculis liberatum, avum regno restitutum. Cum igitur inter se Romulus & Remus de condenda urbe tractarent, in qua ipsi pariter regnarent, Romulusque locum, qui sibi idoneus videretur, in monte Palatino designaret, Romamque appellari vellet; Contraque item Remus in alio colle qui aberat à Palatio milibus quinque, eundemque locum ex suo nomine Remuriam appellaret, neque ea inter eos finiretur contentio, avo Numitore arbitro adscito, placuit disceptatores ejus controversiæ, immortales deos sumere; Ita ut utri eorum priori secunda auspicia obvenissent, urbem conderet; eamque ex suo nomine nuncuparet, atque in ea regni summam teneret. Cumque auspicaretur Romulus in Palatio, Remus in Aventino, sex vultures pariter volantes, à sinistra Remo prius visos: tumq; ab eo missos qui Romulo nunciarent, sibi jam data auspicia,

quibus condere urbem juberetur: Itaque maturaret ad se venire. Cumq; ad eum Romulus venisset, quæsissetque quænam illa auspicia fuissent, dixissetque ille, sibi auspicanti sex vulturios simul apparuisse: At ego, inquit Romulus, jam tibi duodecim demonstrabo: Ac repente duodecim vultures apparuisse, subsecuto cæli fulgore pariter tonitruque. Tum Romulus, Quid, inquit, Reme affirmas priora, cum præsentia intuearis? Remus postquam intellexit sese regno fraudatum: Multa, inquit, in hac urbe temere sperata atque præsumta, felicissime proventura sunt. At vero Licinius Macer lib. 1 docet contentionis illius perniciosum exitum fuisse, namque ibidem obsistentes Remum & Faustulum interfectos. Contra Egnatius lib. 1, In ea contentione non modo Remum non esse occisum, sed etiam ulterius à Romulo vixisse tradit. Sed horum omnium opinionibus diversis repugnat nostræ memoriæ proclamans historia Liviana, quæ testatur quod auspicato Romulus ex suo nomine Romam vocavit: cumque muniret mœnibus, edixit, ne quis vallum transiliret: quod Remus irridens transilivit, & à Celere centurione rutro, vel rastro fertur occisus. Romulus asylum convenis &c.

SEX. AVR. VICTORIS DE VIRIS ILLVSTRIBVS VRBIS ROMÆ LIBER,

falso hactenus Cornel. Nepoti vel Cajo Plinio Cæcilio inscriptus.

Proca rex Albanorum.

Cap. I.

PROCA rex Albanorum Amulium, & Numitorem filios habuit, quibus regnum annuis vicibus habendum reliquit; & ut alternis imperarent: sed Amulius fratri imperium non dedit: &, ut eum subole privaret, Rheam Silviam filiam ejus, Vestæ sacerdotem præfecit: ut virginitate perpetua teneretur: quæ à Marte compressa Romulum & Remum edidit. Amulius ipsam in vincula compegit: parvulos in Tiberim abjecit: quos aqua in sicco reliquit. Ad vagitum lupa accurrit, eosque uberibus suis aluit: Mox Faustulus pastor collectos Accæ Laurentiæ conjugi educandos dedit. Qui postea, Amulio interfecto, Numitori avo regnum restituerunt: ipsi pastoribus adunatis civitatem condiderunt; quam Romulus augurio victor, quod ipse XII, Remus VI vultures viderat, Romam vocavit: & ut eam prius legibus, quam mœnibus muniret; edixit

xit ne quis vallum transiliret: quod Remus irridens, transilivit, & à Fabio Celere centurione rutro fertur occisus.

Romulus Romanorum rex I.

Romulus asylum convenis patefecit, & magno exercitu facto, cum videret conjugia deesse, per legatos à finitimis civitatibus petiit. Quibus negatis, ludos Consualia simulavit: ad quos cum utriusque sexus multitudo venisset, dato suis signo virgines raptæ sunt: ex quibus cum una pulcerrima cum magna omnium admiratione duceretur, Thalassio eam duci responsum. Quæ nuptiæ quia feliciter cesserunt, institutum est ut omnibus in nuptiis Thalassii nomen invocaretur. cum feminas ergo finitimorum Romani rapuissent, primi Cæninenses contra eos bellum sumserunt. Adversus quos Romulus processit, & exercitum eorum, ac ducem Acronem singulari prœlio devicit. Spolia opima Iovi Feretrio in Capitolio consecravit. [Antemnates, Crustumini, Fidenates, Vejentes,] Sabini etiam ob raptas bellum adversus Romanos sumserunt. Et cum Romæ appropinquarent, Tarpejam virginem nacti, quæ aquæ, caussa sacrorum, hauriendæ descenderat, ei T. Tatius optionem muneris dedit, si exercitum suum in Capitolium produxisset: Illa petiit quod illi in sinistris manibus gerebant, videlicet anulos & armillas. quibus dolose repromissis, Sabinos in arcem perduxit, ubi Titus scutis eam obrui præcepit, nam & ea in lævis habuerant. Romulus adversus Tatium,

Tatium, qui montem Tarpejum tenebat, processit; & in eo loco ubi nunc Romanum forum est, pugnam conseruit: ibi Hostus Hostilius fortissime dimicans cecidit: cujus interitu consternati Romani fugere cœperunt. Tunc Romulus Iovi Statori ædem vovit, & exercitus seu forte, seu divinitus restitit. Tunc raptæ in medium processerunt: & hinc patres inde conjuges deprecatæ, pacem conciliarunt. Romulus fœdus percussit, & Sabinos in urbem recepit: populum à Curibus opido Sabinorum, Quirites vocavit. Centum Senatores, à pietate Patres appellavit. Tres equitum centurias instituit, quas à suo nomine Ramnenses; à Tito Tatio, Tatienses; à Lucumone Luceres appellavit. Plebem in triginta curias distribuit, easque raptarum nominibus appellavit. Cum ad Capræ paludem exercitum lustraret, nusquam comparuit: unde inter Patres & Populum seditione orta, Iulius Proculus, vir nobilis, in concionem processit, & jurejurando firmavit, Romulum à se in colle Quirinali visum augustiore forma, cum ad deos abiret; eundemque præcipere, ut seditionibus abstinerent, virtutem colerent: futurum ut omnium gentium domini exsisterent. Hujus auctoritati creditum est: ædes in colle Quirinali Romulo constituta, ipse pro deo cultus, & Quirinus est appellatus.

Numa Pompilius Romanorum rex II.

Post consecrationem Romuli, cum diu interregnum esset, & seditiones orirentur,

tur, Numa Pompilius Pomponis filius, Curibus opido Sabinorum accitus, cum addicentibus avibus Romam venisset, ut populum ferum religione molliret, sacra plurima instituit; ædem Vestæ fecit, virgines Vestales legit; Flamines tres, Dialem, Martialem, Quirinalem: Salios Martis sacerdotes, quorum primus Præsul vocatur, XII instituit. Pontificem Maximum creavit. Portas Iano gemino ædificavit. Annum in XII menses distribuit, additis Ianuario & Februario. Leges quoque plurimas & utiles [tulit?] omnia [quæ gerebat:] jussu Egeriæ nymphæ, uxoris suæ, se facere simulans. Ob hanc tantam justitiam bellum ei nemo intulit. Morbo solutus in Ianiculo sepultus est, ubi post multos annos arcula cum libris à Terentio quodam exarata: qui libri quia leveis quasdam sacrorum caussas continebant, ex auctoritate Patrum cremati sunt.

Tullus Hostilius Romanorum rex III.

Tullus Hostilius, quia bonam operam adversum Sabinos navaverat, rex creatus, bellum Albanis indixit, quod trigeminorum certatione finivit, & Albam propter perfidiam ducis Metii Fufetii diruit. Albanos Romam transire jussit. Curiam Hostiliam constituit. Montem Cœlium urbi addidit. Et dum Numam Pompilium sacrificiis imitatur, Iovi Elicio litare non potuit; fulmine ictus cum regia conflagravit.

Horatii

Horatii & Curiatii.

Quum inter Romanos & Albanos bellum fuisset exortum, ducibus Hostilio & Fufetio, placuit rem paucorum certatione finire. Erant apud Romanos trigemini Horatii, tres apud Albanos Curiatii: quibus fœdere icto concurrentibus, statim duo Romanorum ceciderunt, tres Albanorum vulnerati. Vnus Horatius quamvis integer, quia tribus impar erat, fugam simulavit, & singulos per intervalla, ut vulnerum dolor patiebatur, insequentes, interfecit. Et cum spoliis onustus rediret, sororem obviam habuit, quæ viso paludamento sponsi sui, qui unus ex Curiatiis erat, flere cœpit: frater eam occidit. Qua re apud Duumviros condemnatus, apud populum provocavit: ubi patriis lacrymis condonatus, ab eo expiandi gratia sub tigillum missus, quod nunc quoque viæ suppositum, Sororium appellatur.

Metius Fufetius.

Metius Fufetius dux Albanorum, cum se invidiosum apud civeis videret, quod bellum sola trigeminorum certatione finisset, ut rem corrigeret, Vejentes & Fidenates adversum Romanos incitavit. Ipse ab Tullo in auxilium arcessitus, aciem in collem subduxit, ut fortunam [belli experiretur ac] sequeretur. Qua re Tullus intellecta, magna voce ait, suo illud jussu Metium facere. Quare hostes territi victique sunt. Postera die Metius cum ad gratulandum Tullo venisset, jussu

ipſius quadrigis religatus, & in diverſa diſtractus eſt.

Ancus Marcius Romanorum rex IV.

Ancus Marcius Numæ Pompilii ex filia nepos, æquitate & religione avo ſimilis, Latinos bello domuit: Aventinum & Ianiculum monteis urbi addidit: Nova mœnia opido circumdedit. Silvas ad uſum navium publicavit. Salinarum vectigal inſtituit. Carcerem primus ædificavit. Oſtiam coloniam, maritimis commeatibus opportunam, in oſtia Tiberis deduxit. Ius feciale, quo legati ad res repetundas uterentur, ab Æquiculis tranſtulit: quod primus fertur Rheſus excogitaſſe. His rebus intra paucos dies confectis, immatura morte præreptus; non potuit præſtare, qualem promiſerat, regem.

L. Tarquinius Priſcus Romanorum rex V.

Lucius Tarquinius Priſcus, Damarati Corinthii filius, ejus qui Cypſeli tyrannidem fugiens, in Etruriam commigravit. Ipſe Lucumo dictus, urbe Tarquiniis profectus Romam petiit. Advenienti aquila pileum ſuſtulit: & cum alte ſubvolaſſet, repoſuit. Tanaquil conjux, auguriorum perita, regnum ei portendi intellexit. Tarquinius pecunia & induſtria dignitatem, atque etiam Anci regis familiaritatem conſecutus eſt: à quo tutor liberis relictus, regnum intercepit, & ita adminiſtravit, quaſi jure adeptus fuiſſet. Centum Patres in Curiam legit, qui minorum gentium ſunt appellati. Equitum centurias numero

numero duplicavit : nomina mutare non potuit, Accii Navii auguris auctoritate deterritus, qui fidem artis suæ, novacula & cote firmavit. Latinos bello domuit. Circum maximum ædificavit. Ludos magnos instituit. De Sabinis & Priscis Latinis triumphavit. Murum lapideum urbi circumdedit. Filium XIII annorum, quod in prælio hostem percussisset, prætexta & bulla donavit : unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperunt. Post ab Anci liberis, immissis percussoribus, per dolum regia excitus & interfectus est.

Servius Tullius rex VI.

Servius Tullius P. Corniculani, & Ocrisiæ captivæ filius, cum in domo Tarquinii Prisci educaretur, flammæ species caput ejus amplexa est. Hoc viso Tanaquil summam ei dignitatem portendi intellexit. Conjugi suasit ut ita eum, ut liberos suos, educaret. Cumque adolevisset, gener à Tarquinio assumtus est : Et cum rex occisus esset. Tanaquil (ex altiore loco) ad populum despiciens, ait Priscum Tarquinium gravi quidem, sed non letali vulnere accepto, petere ut interim dum convalescit, Servio Tullio dicto audientes essent. Servius Tullius quasi precario regnare cœpit : sed recte imperium administravit. Etruscos sæpe domuit : collem Quirinalem & Viminalem & Esquilias urbi addidit; Aggerem, fossasque fecit. Populum in quatuor tribus distribuit, ac post plebi distribuit annonam : men-

ſuras, pondera, claſſes, centuriaſque conſtituit. [Primus omnium cenſum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat :] Latinorum populis perſuaſit, ut exemplo eorum qui Dianæ Epheſiæ ædem feciſſent, & ipſi ædem Dianæ in Aventino ædificarent : Quo facto, bos cuidam Latino miræ magnitudinis nata, & reſponſum ſomnio datum, eum populum ſummam imperii habiturum, cujus civis bovem illam immolaſſet. Latinus bovem in Aventinum egit, & cauſſam ſacerdoti Romano expoſuit. Ille callidus, dixit prius eum vivo flumine manus abluere debere. Latinus dum ad Tiberim deſcendit, ſacerdos bovem immolavit. Ita imperium civibus, ſibi gloriam facto conſilioq; vindicavit.

Tullia.

Servius Tullius filiam alteram ferocem, mitem alteram habens, cum Tarquinii Priſci filios pari animo videret, ut omnium mentes morum diverſitate leniret, ferocem miti, mitem feroci in matrimonium dedit. Sed mites ſeu forte, ſeu fraude perierunt; feroces morum ſimilitudo conjunxit. Statim Tarquinius Superbus à Tullia incitatus, advocato ſenatu regnum paternum repetere cœpit. Qua re audita Servius, dum ad Curiam properat, juſſu Tarquinii gradibus dejectus, & domum refugiens, interfectus eſt. Tullia in forum properavit, & prima conjugem regem ſalutavit, à quo juſſa è turba decedere, cum domum rediret, viſo patris cor-

pore, mulionem evitantem, ſuper ipſum corpus carpentum agere præcepit: unde vicus ille, Sceleratus dictus eſt. Poſtea Tullia cum conjuge in exſilium acta.

Tarquinius Superbus Romanorum rex VII.

Tarquinius Superbus cognomen moribus meruit. Occiſo Servio Tullio regnum ſcelelte occupavit: tamen bello ſtrenuus, Latinos Sabinoſque domuit; Sueſſam Pometiam Volſcis eripuit: Gabios per Sextum filium, ſimulato transfugio, in poteſtatem redegit: & ferias Latinas primus inſtituit. Locos in Circo, & cloacam maximam fecit, ubi totius populi viribus uſus eſt. undæ illæ foſſæ, Quiritium ſunt dictæ. Cum Capitolium inciperet, caput hominis invenit: unde cognitum eſt, eam urbem caput gentium futuram: & cum in obſidio Ardeæ filius ejus Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, cum eo in exilium actus, ad Porſennam Etruriæ regem confugit: cujus ope regnum retinere tentavit. Pulſus, Cumas conceſſit: ubi per ſummam ignominiam reliquum vitæ tempus exegit.

L. Tarquinius Collatinus, & Lucretia uxor.

Tarquinius Collatinus, ſorore Tarquinii Superbi genitus, in contubernio juvenum regiorum Ardeæ erat: ubi cum forte in liberiore convivio conjugem ſuam unuſquiſque laudaret, placuit experiri. Itaque equis Romam petunt. Regias nurus in convivio & luxu deprehendunt,

dunt, exinde Collatiam petunt ; Lucretiam inter ancillas in lanificio offendunt, itaque ea pudicissima judicatur. Ad quam corrumpendam Tarquinius Sextus nocte Collatiam rediit, & jure propinquitatis in domum Collatini venit, & in cubiculum Lucretiæ irrupit, pudicitiam expugnavit. Illa postero die advocatis patre & conjuge, rem exposuit ; & se cultro, quem veste texerat, occîdit. Illi in exitium regum conjurarunt, eorumque exsilio necem Lucretiæ vindicaverunt.

Iunius Brutus I Romanorum Consul.

L. Iunius Brutus sorore Tarquinii Superbi genitus, cum eandem fortunam timeret in quam frater inciderat, qui ob divitias & prudentiam fuerat ab avunculo occisus, stultitiam finxit, unde Brutus dictus. Iuvenibus regiis Delphos euntibus deridiculi gratia comes adscitus, baculo sambuceo aurum infusum Deo donum tulit. Vbi responsum est eum Romæ summam potestatem habiturum, qui primus matrem oscularetur : ipse terram osculatus est. Deinde propter Lucretiæ stuprum, cum Tricipitino & Collatino in exitium regium conjuravit. Quibus in exsilium actis, primus consul creatus, filios suos, fratrisque, quod cum Aquiliis & Vitelliis ad recipiendum in urbem Tarquinios conjuraverant, virgis cæsos securi percussit. Deinde in prœlio, quod adversus eos gerebat, singulari certamine cum Arunte filio Tarquinii congressus est, ubi ambo mutuis vulneribus ceciderunt. Cu-

jus

jus corpus in foro positum, à collega laudatum matronæ anno luxerunt.

Horatius Cocles.

Porsenna rex Etruscorum, cum Tarquinios in urbem restituere tentaret, & primo impetu Ianiculum cepisset: Horatius Cocles (illo cognomine, quod in alio prœlio oculum amiserat) pro ponte sublicio stetit, & aciem hostium solus sustinuit, donec pons à tergo interrumperetur, cum quo statim in Tiberim decidit, & armatus ad suos transnavit. Ob hoc ei tantum agri publice datum est, quantum uno die circumarari potuisset: statua quòque ei in Vulcanali posita.

Mutius Scævula.

Cum Porsenna rex urbem obsideret, Mutius Cordus, vir Romanæ constantiæ, senatum adiit, & veniam transfugiendi petiit, necem regis repromittens. Accépta potestate, in castra Porsennæ venit, ibique purpuratum pro rege, deceptus, occidit. Apprehensus, & ad regem pertractus, dexteram aris imposuit: hoc supplicii à rea exigens, quod in cæde peccasset. Vnde cum misericordia regis abstraheretur, quasi beneficium referens, ait, trecentos adversus eum simileis conjurasse. Qua re ille territus, bellum acceptis obsidibus deposuit. Mutio prata trans Tiberim data, ab eo Mutia appellata. Statua quoque ei honoris gratia constituta est.

Clœlia virgo.

Porsenna Clœliam virginem nobilem inter obsides accepit: quæ, deceptis

ptis custodibus, noctu castris ejus egressa, equum quem fors dederat, arripuit, & Tiberim trajecit. A Porsenna per legatos repetita, & reddita. Cujus ille virtutem admiratus, cum quibus optasset in patriam redire; permisit: illa virgines puerosque elegit, quorum ætatem injuriæ obnoxiam sciebat. Huic statua equestris in foro posita.

Fabii trecenti sex.

Romani cum adversum Vejenteis bellarent, eos sibi hosteis familia Fabiorum privato nomine depoposcit: & profecti trecentisex, duce Fabio consule, fuerunt. Cum sæpe victores exstitissent, apud Cremeram fluvium castra posuerunt. Vejentes ad dolos conversi, pecora ex adverso in conspectu illorum posuerunt: ad quæ progressi Fabii, in insidias delapsi, ad unum occisione perierunt. Dies quo id factum est, inter nefastos relatus. Porta qua profecti fuerant, Scelerata est appellata. Vnus ex ea gente propter impuberem ætatem domi relictus, genus propagavit ad Q. Fabium Maximum qui Annibalem mora fregit, Cunctator ab obtrectatoribus dictus.

P. Valerius Poplicola.

Publius Valerius, Volusi filius, primum de Vejentibus, iterum de Sabinis, tertio de utrisque gentibus triumphavit. Hic, quia in locum Bruti collegæ consulem non subrogaverat, & domum in Velia tutissimo loco habebat; in suspicionem regni affectati venit. Quo cognito, apud

popu-

populum questus, quod de se tale aliquid timuissent; immisit qui domum suam diruerent. Secures etiam fascibus demisit, eosque in populi concione submisit. Legem de provocatione à magistratibus ad populum tulit; hinc Poplicola dictus. Qui cum [quater consul] diem obiisset, adeo pauper exstitit, ut collectis à populo nummis] publice sepultus sit, & annuo matronarum luctu honoratus.

A. Posthumius.

Tarquinius ejectus, ad Mamilium Tusculanum generum suum confugit, qui cum Latio concitato Romanos graviter urgeret, A. Posthumius Dictator dictus, apud Regilli lacum cum hostibus conflixit. Ubi cum victoria nutaret, Magister equitum equis frenos detrahi jussit, ut irrevocabili impetu ferrentur: ubi & aciem Latinorum fuderunt, & castra ceperunt. Sed inter eos duo juvenes candidis equis insigni virtute apparuerunt, quos Dictator quæsitos ut dignis muneribus honoraret, non reperit: Castorem & Pollucem ratus, ædem communi titulo dedicavit.

L. Quinctius Cincinnatus.

Lucius Quinctius Cincinnatus filium Kæsonem petulantissimum abdicavit; qui & à Censoribus notatus, ad Volscos & Sabinos confugit, qui duce Clœlio Gracchho bellum adversum Romanos gerebant, & Q. Minucium Consulem in Algido monte cum exercitu obsidebant. Quinctius Dictator dictus, ad quem missi legati, nu-

dum eum arantem trans Tiberim offenderunt: qui insignibus sumtis consulem obsidio liberavit. Quare & à Minucio & ejus exercitu obsidionali corona donatus est. Vicit hosteis: ducem eorum in deditionem accepit, & triumphi die ante currum egit. Sextodecimo die dictaturam, quam acceperat, deposuit: & ad agriculturam reversus est. Iterum post viginti annos Dictator dictus, Spurium Mœlium regnum affectantem, à Servilio Ahala Magistro equitum occidi jussit. Domum ejus solo æquavit: unde locus ille Æquimelium dictus.

Menenius Agrippa Lanatus.

Menenius Agrippa, cognomento Lanatus, dux electus adversum Sabinos, de iis triumphavit. Et cum populus à patribus secessisset, quod tributum & militiam non toleraret, nec revocari posset; Agrippa apud eum, Olim, inquit, humani artus, cum ventrem otiosum cernerent, ab eo discordarunt, & suum illi ministerium negarunt. Cum eo pacto & ipsi deficerent, intellexerunt ventrem acceptos cibos per omnia membra differere: & cum eo in gratiam redierunt. Sic Senatus & Populus quasi unum corpus discordia pereunt; concordia valent. Hac fabula populus regressus est. Creavit tamen Tribunos plebis, qui libertatem suam adversum nobilitatis superbiam defenderent. Menenius autem tanta paupertate decessit, ut eum populus collatis quadrantibus sepeliret, locum se-

sepulchro Senatus publice daret.

C. *Marcius Coriolanus.*

Cajus Marcius à captis Coriolis urbe Volscorum Coriolanus dictus: ob egregia militiæ facinora à Postumo optionem munerum accipiens, equum tantum & hospitem sumsit, virtutis & pietatis exemplum. Hic consul gravi annona, advectum è Sicilia frumentum, magno pretio dandum populo curavit; ut hac injuria plebs agros, non seditiones coleret. Ergo à Tribuno pleb. Decio die dicta, ad Volscos concessit; eosque duce Attio Tullo adversus Romanos concitavit, & ad quartum ab urbe lapidem castra posuit. Cumque nullis civium legationibus flecteretur, à Veturia matre, & Volumnia uxore matronarum numero comitatis motus, omisso bello, ut proditor occisus est. ibi templum Fortunæ muliebri constitutum est.

C. *Licinius Stolo.*

Fabius Ambustus ex duabus filiabus alteram Licinio Stoloni plebejo, alteram Aulo Sulpitio patricio conjugem dedit: quarum plebeja cum sororem salutaret, cujus vir Tribunus militum consulari potestate erat, fasces lictorios foribus appositos indecenter expavit. à sorore irrisa, marito questa est: qui adjuvante socero, ut primum tribunatum plebis aggressus est, legem tulit, ut alter consul ex plebe crearetur. Lex, resistente Appio Claudio, lata tamen: & primus Licinius Stolo consul factus. Idem lege sancivit, ne cui

plebejo plus quingenta jugera agri habere liceret. Et ipſe cum jugera quingenta haberet, & altera emancipati filii nomine poſſideret, in judicium vocatus, & primus omnium ſua lege punitus eſt.

L. Virginius Centurio.

Populus Romanus cum ſeditioſos magiſtratus ferre non poſſet, Decemviros legibus ſcribendis creavit, qui eas ex libris Solonis tralatas, duodecim Tabulis expoſuerunt. Sed cum pacto dominationis magiſtratum ſibi prorogarent, unus ex ipſis Appius Claudius Virginiam, Virginii centurionis filiam, in Algido militantis adamavit: quam cum corrumpere non poſſet, clientem ſubornavit, qui eam in ſervitutem depoſceret; facile victurus, cum ipſe eſſet & accuſator, & judex. Pater re cognita, cum ipſo die judicii ſuperveniſſet, & filiam jam addictam videret, ultimo ejus adloquio impetrato, eam in ſecretum abduxit, & occidit: corpus ejus humeris gerens ad exercitum profugit, & milites ad vindicandum facinus accendit: qui creatis decem Tribunis, Aventinum occuparunt, Decem viros abdicare ſe magiſtratu coëgerunt, eosq; omnes aut morte aut exſilio punierunt. Appius Claudius in carcere necatus eſt.

Æſculapius Romam advectus.

Romani ob peſtilentiam reſponſo monente, ad Æſculapium Epidauro arceſſendum decem legatos principe Q. Ogulnio miſerunt. Qui cum eo veniſſent, & ſimulacrum ingens mirarentur, anguis è ſedi-

sedibus suis elapsus, venerabilis, non horribilis, per mediam urbem cum admiratione omnium ad navem Romanorum perrexit, & se in Ogulnii tabernaculo conspiravit. Legati Deum vehentes, Antium profecti sunt. ubi per mollitiem maris, anguis proximum Æsculapii fanum petiit, & post paucos dies ad navim rediit: & cum adverso Tiberi subveheretur, in proximam insulam desilivit, ubi templum ei constitutum: & pestilentia mira celeritate sedata est.

M. Furius Camillus.

Furius Camillus cum Faliscos obsideret, ac ludi literarii magister, principum filios ad eum adduxisset, vinctum eum hisdem pueris in urbem redigendum & verberandum tradidit. Statim Falisci se ei ob tantam justitiam dediderunt. Vejos decenni obsidio domuit, deque his triumphavit. Postmodum est crimini datum, quod albis equis triumphasset, & prædam inique divisisset, die dicta ab L. Appulejo Tribuno plebis, damnatus, Ardeam concessit. Mox cum Galli Senones relictis ob sterilitatem agris suis, Clusium Etruriæ oppidum obsiderent, missi sunt Roma tres legati, qui Gallos monerent, ut ab oppugnatione desisterent. Ex his unus contra jus gentium in aciem processit, & ducem Senonum interfecit. Quo commoti Galli, petitis in deditionem legatis, nec impetratis, Romam petierunt, & exercitum Romanum apud Aliam fluvium ceciderunt, die XVI Kalend. Augusti, qui dies inter

nefaſtos relatus, Alienſis dictus. Victores Galli urbem intraverunt, ubi nobiliſſimos ſenum in curulibus & honorum inſignibus, primo ut deos venerati, deinde ut homines deſpicati, interfecere. Reliqua juventus cum Manlio in Capitolium fugit, ubi obſeſſa, Camilli virtute liberata eſt: qui abſens Dictator dictus, collectis reliquiis, Gallos improviſos internecione occidit. Populum Rom. migrare Vejos volentem retinuit. Sic & opidum civibus, & civeis opido reddidit.

M. Manlius Capitolinus.

Manlius ob defenſum Capitolium Capitolinus dictus, ſedecim annorum voluntarium militem ſe obtulit. Triginta ſeptem militaribus donis à ſuis ducibus ornatus, triginta treis cicatrices in pectore habuit. Capta urbe auctor in Capitolium confugiendi fuit. Quadam nocte clangore anſeris excitus, Gallos aſcendentes dejecit. Patronus à civibus appellatus, & farre donatus eſt. Domum etiam in Capitolio publice accepit. Qua ſuperbia elatus, cum à Senatu ſuppreſſiſſe Gallicos theſauros argueretur, & addictos propria pecunia liberaret, regni affectati ſuſpicione in carcerem conjectus, populi conſenſu liberatus eſt. Rurſus cum in eadem culpa, & gravius perſeveraret, reus factus; & ab conſpectu Capitolii ampliatus eſt. Alio deinde loco damnatus, & de ſaxo Tarpejo præcipitatus: Domus diruta: bona publicata. Gentilitas ejus Manlii cognomen ejuravit, [ne quis poſtea Capitolinus vocaretur.]

A. Cornelius Cossus.

Fidenates Fidei Romanorum hostes, ut sine spe veniæ fortius dimicarent, legatos ad se missos interfecerunt: ad quos Quinctius Cincinnatus Dictator missus Magistrum equitum habuit Cornelium Cossum, qui Lartem Tolumnium ducem sua manu interfecit. De eo spolia opima Iovi Feretrio secundus ab Romulo consecravit.

P. Decius pater.

P. Decius * Mus bello Samnitico sub Valerio Maximo & Cornelio Cosso consulibus Tribunus militum, exercitu in angustiis Gauri montis insidiis hostium clauso, accepto, quod postulaverat, præsidio, in superiorem locum evasit: hosteis terruit. Ipse intempesta nocte per medias custodias somno oppressas incolumis evasit. Ob hoc ab exercitu civica corona [de quercu, quæ dabatur ei qui civeis in bello servasset; obsidionali, quæ dabatur ei qui obsidione civeis liberasset] donatus est: Consul bello Latino, collega Manlio Torquato, positis apud Veserim fluvium castris, cum utrique consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in prœlio cecidisset. Tum collato cum collega somnio, cum convenisset, ut cujus cornu in acie laboraret, dis se Manibus voveret, inclinante sua parte, se & hosteis per Valerium pontificem dis se Manibus devovit. impetu in hosteis facto, victoriam suis reliquit.

P. Decius Filius.

Publius Decius Decii filius, primo Consul de Samnitibus triumphans, spolia ex his Cereri consecravit. Iterum & tertio consul, multa domi militiæque gessit. Quarto consulatu cum Fabio Maximo, cum Galli, Samnites, Vmbri, Tusci contra Romanos conspirassent: ibi exercitu in aciem ducto, & cornu inclinante, exemplum patris imitatus, advocato Marco Livio pontifice, hastæ insistens, & solennia verba respondens, se & hostes dis Manibus devovit. Impetu in hosteis facto, victoriam suis reliquit. Corpus à collega laudatum, magnifice sepultum est.

T. Manlius Torquatus.

Titus Manlius Torquatus ob ingenii & linguæ tarditatem à patre rus relegatus, cum audisset ei diem dictam à Pompejo Tribuno plebis, nocte urbem petiit. Secretum colloquium à Tribuno impetravit; & gladio stricto dimittere eum accusationem terrore multo compulit. Sulpicio Dictatore tribunus militum Gallum provocatorem occidit. Torquem ei detractum, cervici suæ indidit. Consul bello Latino filium suum, quod contra imperium pugnasset, securi percussit: Latinos apud Veserim fluvium, Decii collegæ devotione superavit. [Consulatum recusavit, quod diceret neque se populi vitia, neque illum severitatem suam posse sufferre.]

M. Valerius Corvinus.

Reliquias Senonum Camillus persequebatur: adversum ingentem Gallum provo-

provocatorem solus Valerius Trib. militum, omnibus territis, processit, corvus ab ortu solis galeæ ejus insedit, & inter pugnandum ora oculosque Galli verberavit. Hoste devicto, Valerius Corvinus dictus. Hinc, cum ingens multitudo ære alieno oppressa, Capuam occupare tentasset, & ducem sibi Quinctium necessitate compulsum fecisset, sublato ære alieno, seditionem compressit.

Sp. Posthumius.

Titus Veturius, & Spurius Posthumius: consules bellum adversum Samnites gerentes, à Pontio Thelesino duce hostium in insidias inducti sunt: nam ille simulatos transfugas misit, qui Romanos docerent, Luceriam Apulam à Samnitibus obsideri, quo duo itinera ducebant, aliud longius & tutius, aliud brevius & periculosius: Festinatio brevius eligit. Itaque cum in insidias venissent (qui locus Furculæ Caudinæ vocabatur) C. Pontius accitum patrem Herennium rogavit, quid fieri placeret. Ille ait, aut omneis occidendos, ut vires frangerentur; aut omnes dimittendos, ut beneficio obligarentur. utroque improbato consilio, omnes sub jugum misit, icto fœdere, quod à Romanis postea improbatum est. Posthumius Samnitibus deditus, nec receptus.

L. Papirius Cursor.

Lucius Papirius, à velocitate Cursor, cum Dictatorem se adversis ominibus contra Samnites profectum esse sensisset, ad auspicia repetenda Romam re-

gressus, edixit Fabio Rulliano, quem exercitui imponebat, ne manum cum hoste confereret. Sed ille opportunitate ductus, pugnavit. Reversus Papirius securi eum ferire voluit: ille in urbem confugit; nec supplicē Tribuni tuebantur. Dein pater lacrymis; populus precibus veniam impetrarunt. Papirius de Samnitibus triumphavit. Idem comis & jocorum studiosus; cum Prenestinum prætorem gravissime increpuisset, Expedi, inquit, lictor secures. Et cum eum metu mortis attonitum vidisset; incommodam ambulantibus radicem exscindi jussit.

Q. Fabius Rullianus.

Quinctus Fabius Rullianus, primus ex ea familia ob virtutem Maximus: magister equitum à Papirio Cursore ob Samnitem victoriam securi pæne percussus, primum de Apulis & Lucerinis; iterum de Samnitibus; tertio de Gallis, Vmbris, Marsis, atque Tuscis triumphavit. Censor libertinos tribu amovit. Iterum Censor fieri noluit, dicens non esse ex usu reipublicæ eosdem Censores sæpius fieri. Hic primus instituit, uti equites Romani Idibus Quinctilibus ab æde Honoris, albis equis insidentes, in Capitolium transirent. Mortuo huic tantum æris populi liberalitate congestum est, ut inde filius visceratione & epulum publice daret.

Manius Curius Dentatus.

Manius Curius Dentatus primo de Sam-

Samnitibus triumphavit, quos usque ad mare Superum perpacavit. Regressus, in concione ait: Tantum agri cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepissem; tantum porro hominum cepi, ut fame perituri fuerint, nisi tantum agri cepissem. Iterum de Sabinis triumphavit. Tertio de Lucanis ovans urbem introivit. Pyrrhum Epirotam Italia expulit. Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit, sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere civem, cui non tantum sufficeret. Legatis Samnitum aurum offerentibus, cum ipse in foco rapa torreret: Malo, inquit, hæc in fictilibus meis esse, & aurum habentibus imperare. Cum interversæ pecuniæ argueretur, guttum ligneum, quo uti ad sacrificia consueverat, in medium protulit: juravitque se nihil amplius de præda hostili in domum suam convertisse. Aquam Anienem de manubiis hostium in urbem induxit. Tribunus plebis patres auctores fieri coëgit comitiis, quibus plebejus magistratus creabatur: ob hæc merita domus ei apud Tiphatam, & agri jugera quingenta publice data.

Appius Claudius Cæcus.

Appius Claudius Cæcus in censura libertinos quoque in senatum legit. epulandi, decantandique jus tibicinibus in publico ademit. Duæ familiæ ad Herculis sacra sunt destinatæ, Potitiorum &

Pina-

Pinariorum. Potitios Herculis sacerdotes pretio corrupit, ut sacra Herculea servos publicos edocerent: unde cæcatus est: gens Potitiorum funditus periit. Ne consulatus cum plebeis communicaretur, acerrime restitit. Ne Fabius solus ad bellum mitteretur, contradixit. Sabinos, Samnites, Etruscos bello domuit. Viam usque Brundisium lapide stravit: unde illa Appia dicta. Aquam Anienem in urbem induxit. Censuram solus omni quinquennio obtinuit. Cum de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentum per legatum Cineam pretio quæreretur: senex & cæcus lectica in Senatum latus, turpissimas conditiones magnifica oratione discussit.

Pyrrhus rex Epeirotarum.

Pyrrhus rex Epeirotarum, paterno genere ab Achille, materno ab Hercule oriundus, cum imperium orbis agitaret, & Romanos potenteis videret, Apollinem de bello consuluit. Ille ambigue respondit:

Ajo te Æacida Romanos vincere posse:

Hoc dicto in voluntatem tracto, auxilio Tarentinorum bellum Romanis intulit: Lævinum Consulem apud Heracleã elephantorum novitate turbavit. Cumque Romanos adversis vulneribus occisos videret, Ego, inquit, talibus viris brevi orbem terrarum subigere potuissem. Amicis gratulantibus; Quid mihi cum tali victoria, inquit, ubi exercitus robur amittam? Ad vicesimum ab urbe lapidem castra posuit: Captivos Fabricio gratis reddidit. Viso Lævini exercitu, eandem sibi ait adversus Ro-

Romanos, quam Herculi adverſus hydram fuiſſe fortunam. A Curio & Fabricio ſuperatus, Tarentum refugit: in Siciliam trajecit. Mox in Italiam Locros regreſſus, pecuniam Proſerpinæ avehere tentavit: ſed ea naufragio relata eſt. Tum in Græciam regreſſus, dum Argos oppugnat, ictu tegulæ proſtratus eſt. Corpus ad Antigonum regem Macedoniæ delatum magnifice ſepultum.

Fabricius.

Pyrrhus cum ſecundo prœlio à Romanis eſſet pulſus Tarentum, interjecto anno contra Pyrrhum Fabricius miſſus eſt. qui prius inter legatos ſollicitari non poterat quarta regni parte promiſſa. Cum vicina caſtra ipſe, & rex haberent, medicus Pyrrhi nocte ad eum venit, promittens ſe Pyrrhum veneno occiſurum, ſi ſibi quidquam pollicitaretur: Quem Fabricius vinctum reduci juſſit ad dominũ; Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus ſpopondiſſet. Tum rex admiratus eum, dixiſſe fertur: Ille eſt Fabricius, qui difficilius ab honeſtate, quam Sol à ſuo curſu averti poſſet.

Decius Mus.

Volſinii, Etruriæ nobile opidum, luxuria pæne perierunt: Nam cum temere ſervos manumitterent, dein in curiam legerent, conſenſu eorum oppreſſi. Cum multa indigna paterentur, clam Roma auxiliũ petierunt. Miſſuſq; Decius Mus mox libertinos omneis ſuperavit, in carcere necavit, aut dominis in ſervitutẽ reſtituit.

Ap-

Appius Claudius Caudex.

Appius Claudius victis Volsiniensibus, cognomento Caudex dictus, frater Cæci fuit. Consul ad Mamertinos liberandos missus est, quorum arcem Carthaginienses & Hiero rex Syracusanus obsidebant. Primo ad explorandos hosteis fretum piscatoria nave trajecit, & cum duce Carthaginiensium egit ut præsidium arce deduceret. Rhegium regressus, quinqueremem hostium copiis pedestribus cepit: eo legionem in Sicilia traduxit. Carthaginienses Messana expulit. Hieronem prœlio apud Syracusas in deditionem accepit: qui eo periculo territus, Romanorum amicitiam petiit, iisque postea fidelissimus fuit.

C. Duilius.

Cajus Duilius primo Punico bello dux contra Carthaginienses missus, cum videret eos multum mari posse, classem validam fabrefecit: & [quas corvos vocavere,] manus ferreas cum irrisu hostium primus instituit, quibus inter pugnandum hostium naveis XXX apprehendit, XIII mersit: qui victi & capti sunt. Annibal dux classis, Carthaginem fugit, & à senatu quæsivit, quid faciendum censerent. Omnibus, ut pugnaret, acclamantibus: Feci, inquit, & victus sum: sic pœnam crucis effugit. Nam apud Pœnos dux malè re gesta puniebatur. Duilio concessum est, ut prælucente funali, & præcinente tibicine, à cœna publice rediret.

A. Ati-

A. Atilius Calatinus.

Atilius Calatinus dux Romanorum adversus Carthaginienses missus, ex maximis & munitissimis civitatibus, Enna, Drepano, Lilybæo, hostilia præsidia dejecit. Panormum cepit. [Totam Siciliam pervagatus, paucis navibus magnam hostium classem, duce Amilcare, superavit.] Sed cum ad Camerinam ab hostibus obsessam festinaret, à Pœnis in angustiis clausus est, ubi Tribunus militum Calpurnius Flamma acceptis trecentis sociis in superiorem locum evasit, consulem liberavit: ipse cum trecentis pugnans cecidit: postea ab Atilio semianimis inventus est. Senatus magno postea terrori hostibus fuit. Atilius gloriose triumphavit.

M. Atilius Regulus.

Marcus Atilius Regulus consul, fusis Sallentinis triumphavit: primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit: ea quassata de Amilcare naveis longas treis & sexaginta accepit. Oppida ducenta, & hominum ducenta milia cepit. Absente eo, conjugi & liberis ob paupertatem sumtus publice dati. Mox arte Xanthippi Lacedæmonii mercenarii militis captus in carcerem missus. Legatus de permutandis captivis Romam missus, dato jurejurando, ut si non impetrasset, ita demum rediret; in senatu conditionem dissuasit: rejectisque à se conjuge & liberis, Carthaginem regressus; ubi in arcam ligneam conjectus, clavis introrsum actis, vigiliis ac dolore punitus est.

C. Lu-

C. Lutatius Catulus.

Cajus Lutatius Catulus primo Punico bello trecentis navibus adversum Pœnos profectus, sexcentas eorum naveis commeatibus & aliis oneribus impeditas, duce Annone apud Ægates insulas, inter Siciliam & Africam, depressit, aut cepit, finemque bello imposuit. Pacem petentibus hac conditione concessit, Sicilia, Sardinia, & ceteris insulis intra Italiam Africamque decederent: Hispania citra Iberum fluvium ut abstinerent.

Annibal Carthaginiensis dux.

Annibal Amilcaris filius, novem annos natus, à patre aris admotus, odium in Romanos perenne juravit. Exinde socius & miles in castris patris fuit. Mortuo eo caussam belli quærens, Saguntum Romanis fœderatam intra sex menses evertit. Tum Alpibus patefactis, in Italiam trajecit. P. Scipionem apud Ticinum, Sempronium Longum apud Trebiam: Flaminium apud Trasimenum: Paullum & Varronem apud Cannas superavit. Cumque Vrbem capere posset, in Campaniam devertit, cujus deliciis elanguit. Et cum ad tertium ab urbe lapidem castra posuisset, tempestatibus repulsus, primum à Fabio Maximo fractus, deinde à Valerio Flacco repulsus, à Graccho & Marcello fugatus, in Africam revocatus, à Scipione superatus, ad Antiochum regem Syriæ confugit, eumque hostem Romanis fecit: quo victo, ad Prusiam Bithyniæ regem concessit: unde Romana legatione per Titum

Flamininum repetitus, ne Romanis traderetur, hausto, quod sub anuli gemma habebat, veneno, absumptus est, positus apud Libyssam in arca lapidea, in qua hodieque inscriptum est, Annibal Hic Situs Est.

Q. Fabius Maximus.

Quinctus Fabius Maximus Cunctator, Verrucossus à verruca in labris sita, Ovicula à clementia morum dictus : Consul de Liguribus triumphavit. Annibalem mora fregit. Minucium magistrum equitum imperio sibi æquari passus est : nihilominus periclitanti subvenit. Annibalem in agro Falerno inclusit. Manlium Statilium transfugere ad hosteis volentem, equo & armis donatis retinuit : & Lucano cuidam fortissimo, ob amorem mulieris infrequenti, eandem emptam dono dedit. Tarentum ab hostibus recepit : Herculis signum inde tralatum in Capitolio dedicavit. De redemptione captivorum cum hostibus pepigit : quod pactum cum à Senatu improbaretur ; fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei suæ satisfecit.

P. Scipio Nasica.

Publius Scipio Nasica, à Senatu vir optimus judicatus, Matrem deûm hospitio recepit. Is cum adversum auspicia consulem se à Graccho nominatum cōperisset, magistratu se abdicavit. Censor statuas quas sibi quisque per ambitionem in foro ponebat, sustulit. Consul Delminium urbem Delmatarum expugnavit : Imperatoris nomen à militibus; & ab senatu trium-

phum oblatum recusavit: eloquentia primus, juris scientia consultissimus, ingenio sapientissimus: unde vulgo Corculum dictus.

M. Claudius Marcellus.

Marcus Marcellus Virdumarum Gallorum ducem singulari prœlio fudit. [Spolia opima Iovi Feretrio tertius à Romulo consecravit. Primus docuit quomodo milites cederent, nec terga præberent. [Annibalem] apud Nolam, locorum angustia adjutus, vinci docuit. Syracusas per treis annos expugnavit. Et cum per calumniam triumphus ei à senatu negaretur, de sua sententia in Albano monte triumphavit. Quinquies consul, insidiis Annibalis deceptus occubuit, & magnifice sepultus. Ossa Romam remissa a prædonibus intercepta perierunt.

Livia Claudia virgo Vestalis.

Annibale Italiam devastante, ex responso librorum Sibyllinorum, Mater Deûm è Pessinunte arcessita: cum adverso Tiberi veheretur, repente in alto stetit: & cum moveri nullis viribus posset, ex libris cognitum, castissimæ demum feminæ manu moveri posse. Tum Claudia, virgo Vestalis, falsò incestus suspecta, deam oravit, ut si pudicam sciret, sequeretur · & zona imposita navem movit. Simulacrum Matris Deûm, dum templum ædificatur, Nasicæ, qui vir optimus judicabatur, quasi hospiti datum.

M. Por: ius Cato Censorius.

Marcus Porcius Cato, genere Tusculanus,

nus, à Valerio Flacco Romam sollicitatus: tribunus militum in Sicilia: quæstor sub Scipione fortissimus; prætor justissimus fuit: in prætura Sardiniam subegit, ubi ab Ennio Græcis literis institutus. Consul Celtiberos domuit: & ne rebellare possent, literas ad civitates singulas misit, ut muros diruerent: cum unaquæque sibi soli imperari putaret, fecerunt. Syriaco bello Tribunus militum sub M. Acilio Glabrione, occupatis Thermopylarum jugis, præsidium hostium depulit. Censor L. Flamininum Consularem senatu movit, quod ille in Gallia, ad cujusdum scorti spectaculum, eductum quendam è carcere, in convivio jugulari jussisset. Basilicam suo nomine primus fecit. Matronis, ornamenta erepta Oppia lege, repetentibus, restitit. Accusator assiduus malorum, Galbam octogenarius accusavit; ipse quadragies quater accusatus, gloriose absolutus. Carthaginem delendam censuit. Post octoginta annos filium genuit: imago hujus, funeris gratia produci solet.

C. Claudius Nero, & Asdrubal frater Annibalis.

Asdrubal frater Annibalis, ingentibus copiis in Italiam trajecit: actumque erat de Romano Imperio, si jungere se Annibali potuisset: Sed Claudius Nero, qui in Apulia cum Annibale castra conjunxerat, relicta in castris parte, cum delectis ad Asdrubalem properavit, & se Livio collegæ apud Senam opidum & Metaurum flumen conjunxit: amboque

 Asdru-

Asdrubalem vicerunt. Nero regressus pari celeritate qua iverat, caput Asdrubalis ante vallum Annibalis projecit: quo ille viso, vinci se Fortuna Carthaginis confessus est. ob hæc Livius triumphans, Nero ovans, urbem introierunt.

P. Cornelius Scipio Africanus.

Publius Scipio ex virtutibus cognominatus Africanus, Iovis filius creditur: nam antequam conciperetur, serpens in lecto matris ejus apparuit, & ipsi parvulo draco circumfusus, nihil nocuit. In Capitolium intempesta nocte eunti numquam canes allatraverunt. Nec hic quidquam prius cepit, quam in cella Iovis diutissime sedisset, quasi divinam mentem acciperet. Decem & octo annorum patrem apud Ticinum singulari virtute servavit. Clade Cannensi nobilissimos juvenes, Italiam deserere cupientes, sua auctoritate cõpescuit. Reliquias incolumes per media hostium castra Canusium perduxit. Viginti quatuor annorum Prætor in Hispaniam missus, Carthaginem novam, qua die venit, cepit. Virginem pulcerrimam, ad cujus aspectum concurrebatur; ad se vetuit adduci, patrique ejus ac sponso restitui jussit. Asdrubalem Magonemque, * fratres Annibalis, Hispania expulit: amicitiam cum Syphace Maurorum rege conjunxit. Massanisam in societatem recepit. Victor domum regressus, consul ante annos factus, concedente collega in Africam classe trajecit. Asdrubalis & Syphacis castra una nocte perrupit. Revocatum ex Italia Annibalem super avi

peravit. Victis Carthaginiensibus leges imposuit. Bello Antiochi legatus fratri fuit. captum filium gratis recepit. A Petilliis ac Nævio Tribunis plebis repetundarum accusatus, librum rationum in conspectu populi scidit: Hac die, inquit, Carthaginem vici: Bonum factum: in Capitolium eamus, & Diis supplicemus. Inde in voluntarium exsilium concessit: ubi reliquam egit ætatem. Moriens ab uxore petiit, ne corpus suum Romam referretur.

M. Livius Salinator.

Livius Salinator, primo consul de Illyriis triumphavit: tandem ex invidia peculatus reus, ab omnibus tribubus, excepta Metia, condemnatus. Iterum cum Claudio Nerone inimico suo consul, ne resp. discordia male administraretur, amicitiam cum eo junxit, & de victo Asdrubale triumphavit. Censor cum eodem collega omneis tribus, excepta Metia, ærarias fecit: stipendio privavit, eo crimine, quod aut prius se injuste condemnassent; aut postea tantos honores non recte tribuissent.

T. Quinctius Flamininus.

Titus Quinctius Flamininus, [Flaminii, qui apud Trasimenum periit, filius,] consul Macedoniam sortitus, ducibus Caropis principis pastoribus, provinciam ingressus, regem Philippum prœlio fudit, castris exuit. Filium ejus Demetrium obsidem accepit: quem pecunia multatum, in regnum restituit. A Nabide quoque Lacedæmonio filium obsidem accepit. Liberos

etiam Græcos Nemeæ per præconem pronunciavit. Legatus etiam ad Prusiam, ut Annibalem repeteret, missus.

M. Fulvius Nobilior.

Marcus Fulvius Nobilior prætor Hispanos superavit : unde ovans urbem introiit. Consul Ætolos, Ambraciotasque, qui bello Macedonico Romanis adfuerant, post ad Antiochum defecerant, prœliis frequentibus victos, & in Ambraciam opidum coactos, in deditionem accepit; tantum signis tabulisque pictis spoliavit: de quibus triumphavit. Quam victoriam per se magnificam, Quinctus Ennius amicus ejus, insigni laude celebravit.

L. Scipio Asiaticus.

Scipio Asiaticus, frater Africani, infirmo corpore, tamen in Africa virtutis nomine à fratre laudatus, consul, Antiochum regem Syriæ, legato fratre, apud Sipylum montem, cum arcus hostium pluvia hebetati fuissent, vicit: & regni relicti à patre, parte privavit : hinc Asiaticus dictus. Post reus pecuniæ interceptæ, ne in carcerem duceretur, Gracchus pater Tribunus plebis, licet inimicus ejus, intercessit. M. Cato Censor equum ei ignominiæ caussa ademit.

Antiochus rex Syriæ.

Antiochus Syriæ rex, nimia opum fiducia bellum Romanis intulit, specie Lysimachiæ repetundæ, quam à majoribus suis in Thracia conditam Romani possidebant: statimque Græciam insulasque ejus occupavit. In Eubœa luxuria elanguit. Adventu

ventu Acilii Glabrionis excitatus, Thermopylas occupavit : unde industria Marci Catonis ejectus, in Asiam refugit. Navali prælio, cui Annibalem præfecerat, à L. Æmilio Regillo, superatus : filium Scipionis Africani, quem inter navigandum ceperat, patri remisit : qui ei, pro reddenda gratia, suasit, ut amicitiam Romanam peteret ; Antiochus spreto consilio apud Sipylum montem cum L. Scipione conflixit: victus, & ultra Taurum montem relegatus, à sodalibus, quos temulentus in convivio pulsaverat, occisus est.

Cn. Manlius Vulso.

Cnæus Manlius Vulso consul, missus ad ordinandam Scipionis Asiatici provinciam, cupiditate triumphi bellum Pisidis & Gallogræcis, qui Antiocho adfuerant, intulit. His facile victis, inter captivos uxor regis Orgiagontis centurioni cuidã in custodiam data : à quo vi stuprata, de injuria tacuit, & post impetrata redemptione, marito adulterum [centurionem] interficiendum tradidit.

L. Æmilius Paullus Macedonicus.

Lucius Paullus Æmilius, filius ejus qui apud Cannas cecidit, primo consulatu, quem post tres repulsas adeptus erat, de Liguribus triumphavit. Rerum gestarum ordinem in tabula pictum publice posuit. Iterum consul Persen Philippi filium, regem Macedonum, apud Samothracas cepit, victum flevit, & assidere sibi jussit : tamen in triumphum duxit. In hac læti-

tia duos filios amisit: & progressus ad populum, gratias Fortunæ egit, quod si quid adversi Reipubl. imminebat, sua esset calamitate decisum. Ob hæc omnia, ei à populo & à senatu concessum est, ut ludis Circensibus triumphali veste uteretur. Ob hujus continentiam & paupertatem, post mortem ejus dos uxori, nisi venditis possessionibus, non potuit exsolvi.

Tib. Sempronius Gracchus.

Tiberius Sempronius Gracchus, nobilissima familia ortus, Scipionem Asiaticum quamvis inimicum, duci in carcerem non est passus. Prætor Galliam domuit, consul Hispaniam; altero consulatu Sardiniam: tantumque captivorum adduxit, ut longa venditione res in proverbium veniret, *Sardi* venales. Censor libertinos, qui rusticas tribus occuparant, in quatuor urbanas divisit: ob quod à populo collega ejus Claudius (nam ipsum auctoritas tuebatur) reus factus est: & cum eum duæ classes condemnassent, Tiberius juravit se cum illo in exsilium iturum: ita reus absolutus est. Cum in domo Tiberii duo angues è geniali toro repsissent, responso dato, eum de dominis periturum, cujus sexus anguis fuisset occisus: amore Corneliæ conjugis marem jussit interfici.

P. Scipio Æmilianus.

Publius Scipio Æmilianus, Paulli Macedonici filius, à Scipione Africano adoptatus, in Macedonia cum patre agens, victum Persen tam pertinaciter persecutus est, ut media nocte in castra redierit. Lucullo

cullo in Hiſpania legatus, apud Intercatiam opidum provocatorem ſingulari prœlio vicit. Muros hoſtilis civitatis primus aſcendit. Tribunus in Africa ſub M. Manilio imperatore, cohortes octo obſidione vallatas conſilio & virtute ſervavit, à quibus corona obſidionali aurea donatus. Cum ædilitatem peteret, conſul ante annos ultro factus, Carthaginem intra ſex menſes delevit. Numantiam in Hiſpania, correcta prius militum diſciplina, fame vicit. hinc Numantinus dictus. Cajo Lælio plurimum uſus: ad reges adeundos miſſus, duos ſecum, præter eum, ſervos duxit. Ob res geſtas ſuperbus, Gracchum jure cæſum videri reſpondit; obſtrepente populo, Taceant, inquit, quibus Italia noverca, non mater eſt: addidit, Quos ſub corona vendidi. Cenſor, Mummio collega ſegniore, in ſenatu ait, Vtinam mihi collegam aut dediſſetis aut non dediſſetis. Suſcepta Agrariorum cauſſa domi repēte exanimis invētus, obvoluto capite elatus eſt, ne livor in ore appareret. Hujus patrimonium tam exiguum fuit, ut XXXII libras argenti, duas & ſelibram auri reliquerit.

C. *Hoſtilius Mancinus.*

Cajus Hoſtilius Mancinus conſul adverſum Numantinos vetantibus avibus, & neſcio qua voce revocante profectus, cum ad Numantiam veniſſet, exercitum Popilii acceptum prius corrigere decrevit: inde ſolitudinem petit. Eo die Numantini forte ſolemni nuptu filias locabant: & unam ſpecioſam duobus competentibus, pater

pater puellæ conditionem tulit, ut ei illa nuberet, qui hoſtis dextram retuliſſet. Profecti juvenes, abſceſſum Romanorum in modum fugæ properantium cognoſcunt: rem ad ſuos referunt. Illi ſtatim quatuor millibus viginti millia Romanorum ceciderunt. Mancinus, auctore Tiberio Graccho quæſtore ſuo, in leges hoſtium fœdus percuſſit: quo per ſenatum improbato, Mancinus Numantinis deditus, nec receptus, augurio in caſtra deductus: præturam poſtea conſecutus eſt.

L. Mummius Achaicus.

Lucius Mummius, devicta Achaja, Achaicus; conſul adverſus Corinthios miſſus, victoriam alieno labore quæſitam intercepit. Nam cum illos Metellus Macedonicus apud Heracleam fudiſſet, & duce Critolao privaſſet; cum lictoribus & paucis equitibus in Metelli caſtra properavit, & Corinthios apud Leucopetram vicit duce Diæo, qui domum refugit, eamque incendit: conjugem interfecit, & in ignem præcipitavit: ipſe veneno interiit. Mummius Corinthum ſignis tabuliſque ſpoliavit: quibus cum totam repleſſet Italiam; in domum ſuam nihil contulit.

Q. Cæcilius Metellus Macedonicus.

Quinctus Cæcilius Metellus à domita Macedonia, Macedonicus: prætor Pſeudophilippum, qui idem Andriſcus eſt, vicit. Achæos bis prælio fudit: triumphandos Mummio tradidit. Inviſus plebi ob nimiam ſeveritatem: & ideo poſt duas repulſas conſul ægre factus, Arbachos in Hiſpa-

Hiſpania domuit: Apud Contebriam opidum cohortes loco pulſas, redire & locum recipere juſſit. Cum omnia proprio & ſubito conſilio ageret, amico cuidam quid acturus eſſet roganti: Tunicam, inquit, meam exurerem, ſi eam conſilium meum ſcire exiſtimarem. Hic quatuor filiorum pater; ſupremo tempore humeris eorum ad ſepulcrum elatus eſt: ex quibus treis conſulares, unum etiam triumphantem vidit.

Q. Cæcilius Metellus Numidicus.

Quinctus Cæcilius Metellus, Numidicus: quia conſul de Iugurtha rege Numidiæ triumphavit. Cenſor Quinctium, qui ſe Tiberii Gracchi filium mentiebatur, in cenſum non recepit. Idem in legem Apulejam per vim latam jurare noluit: quare in exſilium actus, Smyrnæ exſulavit. Calidia deinde rogatione revocatus, cum ludis forte litteras in theatro accepiſſet, non prius eas legere dignatus eſt quã ſpectaculum finiretur. Metellæ ſororis ſuæ virum, laudare noluit, quod is ſolus judicium contra leges detrectarat.

Q. Metellus Pius.

Quinctus Metellus Pius, Numidici filius: Pius, quia patrem lacrymis & precibus aſſidue ab exilio revocavit, prætor bello ſociali Q. Popedium, Marſorum ducem, interfecit. Conſul in Hiſpania Herculejos fratres oppreſſit: Sertorium Hiſpania expulit. Adoleſcens in petitione præturæ & pontificatus, conſularibus viris prælatus eſt.

Tiberius

Tiberius Gracchus.

Tiberius Gracchus, Africani ex filia nepos, quæſtor Mancino in Hiſpania, fœdus ejus flagitioſum probavit. Periculum deditionis eloquentiæ gratia effugit. Tribunus plebis [legem] tulit, ne quis plus quingenta agri jugera haberet. Octavio collegę intercedenti, novo exemplo magiſtratū abrogavit. Dein tulit, * ut ea familia, quæ ex Attali hereditate erat, ageretur : ut populo divideretur. Deinde cum prorogare ſibi poteſtatem vellet, adverſis auſpiciis in publicum proceſſit, ſtatimque Capitolium petiit, manum ad caput referens : quo ſalutem ſuam populo commendabat. hoc nobilitas ita accepit, quaſi diadema poſceret : ſegniterque ceſſante Mucio conſule ; Scipio Naſica ſequi ſe juſſis, qui ſalvam Rempubl. vellent, Gracchum in Capitolium perſecutus oppreſſit. Cujus corpus Lucretii Ædilis manu in Tiberim miſſum, unde ille Veſpillo dictus. Naſica ut invidiæ ſubtraheretur, per ſpeciem legationis in Aſiam ablegatus eſt.

C. Gracchus.

Cajus Gracchus peſtilentem Sardiniam quæſtor ſortitus, non veniente ſucceſſore, ſua ſponte diſceſſit. Aſculanæ & Fregellanæ defectionis invidiam ſuſtinuit. Tribunus plebis agrarias & frumentarias leges tulit. colonos etiam Capuam & Tarentum mittendos cenſuit. Triumviros agris dividundis ſe, & Fulvium Flaccum, & C. Craſſum conſtituit. Minucio Rufo Tribuno plebis legibus ſuis obrogante in Capi-

Capitolium venit: ubi cum Atilius, præco Opimii consulis, in turba fuisset occisus, in forum descendit, & imprudens concionem à Tribuno plebis avocavit. qua re arcessitus, cum in senatum non venisset, armata familia Aventinum occupavit. ubi ab Opimio victus, dum à templo Dianæ desilit, talum intorsit, & Pomponio amico apud portam Trigeminam, P. Lætorio in Ponte Sublicio persequentibus resistente, in lucum Furinæ pervenit. Ibi vel sua, vel servi Euphori manu interfectus: caput à Septimulejo amico Gracchi, ad Opimium relatum, auro expensum fertur, propter avaritiam infuso plumbo gravius effectum.

M. Livius Drusus.

Marcus Livius Drusus, genere & eloquentia magnus, sed ambitiosus & superbus, Ædilis munus magnificentissimum dedit: ubi Remmio collegæ, quædam de utilitate Reipublicæ suggerenti, Quid tibi, inquit, cum republica nostra? Quæstor in Asia nullis insignibus uti voluit, ne quid ipso esset insignius. Tribunus pl. Latinis civitatem, plebi agros, equitibus curiam, senatui judicia permisit. Nimiæ liberalitatis fuit: ipse etiam professus, nemini se ad largiendum præter cœlum & cœnum reliquisse: ideoque cum pecunia egeret, multa contra dignitatem fecit. Magulsam Mauritaniæ principem ob regis simultatem profugum, accepta pecunia Boccho prodidit: quem ille elephanto objecit. Adherbalē filium regis Numidarum obsi-

obſidem domi ſuæ ſuppreſſit : redemtionem ejus occultam à patre ſperans. Cæpionem inimicum actionibus ſuis reſiſtentem, ait ſe de ſaxo Tarpejo præcipitaturum. Philippo conſuli legibus Agrariis reſiſtenti, ita collum in comitio obtorſit, ut multus ſanguis efflueret è naribus : quæ ille, luxuriam obprobrans, muriam de turdis eſſe dicebat. Idem ex gratia nimia in invidiam venit. * nam plebis acceptis agris gaudebat ; expulſi dolebant : equites in ſenatum lecti lætabantur ; ſed præteriti querebantur : ſenatus permiſſis judiciis exſultabat ; ſed ſocietatem cum equitibus ægre ferebat. Vnde Livius anxius, ut Latinorum poſtulata differret, qui promiſſam civitatem flagitabant, repente in publico concidit, ſive morbo comitiali, ſeu hauſto caprino ſanguine, ſemianimis domum relatus. Vota pro illo per Italiam publice ſuſcepta ſunt : & cum Latini conſulem in Albano monte interfecturi eſſent, Philippum admonuit ut caveret : unde in ſenatu accuſatus ; cum domum ſe reciperet, immiſſo inter turbam percuſſore, corruit. Invidia cædis apud Philippum, & Cæpionem fuit.

C. *Marius Pater*.

Cajus Marius ſepties conſul, Arpinas, humili loco natus, primis honoribus per ordinem functus, legatus Metello in Numidia, criminando eum conſulatum adeptus, Iugurtham captum ante currum egit. In proximum annum conſul ultro factus, Teutones in Gallias apud aquas

Sextias,

Sextias, Cimbros in Italia, in campo Caudio vicit, deque his triumphavit. Sexies consul per ordinem factus, Appulejum Saturninum Trib. plebis, & Glauciam prætorem seditiosos, ex senatusconsulto interemit. Et cum Sulpicia rogatione provinciam Sullæ eriperet, armis ab eo victus, Minturnis in palude delituit. Inventus, & in carcerem conjectus, immissum percussorem Gallum vultus auctoritate deterruit: acceptaque navicula in Africam trajecit. ibi diu exsulavit. Mox Cinnana dominatione revocatus, ruptis ergastulis exercitum fecit: cæsisque inimicis injuriam ultus, septimo consulatu, ut quidam ferunt, voluntaria morte decessit.

C. Marius Filius.

Cajus Marius filius viginti quinque annorum consulatum invasit: quem honorem tam immaturum mater flevit. Hic patri sævitia similis, curiam armatus obsedit, inimicos trucidavit, quorum corpora in Tiberim præcipitavit. In apparatu belli quod contra Sullam parabatur, apud Sacriportum vigiliis & labore defessus, sub dio requievit: & absens victus, fugæ, non pugnæ interfuit. Preneste refugit, ubi per Lucretium Offellam obsessus, tentata per cuniculum fuga, cum omnia sæpta intelligeret, jugulandum se Pontio Telesino præbuit.

L. Cornelius Cinna.

Lucius Cornelius Cinna flagitiosissimus, rempub. summa crudelitate vastavit. Primo consulatu legem de exsulibus revocandis ferens,

ferens, ab Octavio collega prohibitus, & honore privatus, urbe profugit: vocatisque ad pileum servis, adversarios vicit: Octavium interfecit: Ianiculum occupavit. Iterum & tertium consulem se ipse fecit. Quarto consulatu cum bellum contra Sullam pararet, Anconæ ob nimiam crudelitatem ab exercitu lapidibus occisus est.

C. Flavius Fimbria.

Cajus Flavius Fimbria (sævissimus quippe Cinnæ satelles) Valerio Flacco consuli legatus in Asiam profectus, per simultatem dimissus, corrupto exercitu, ducem interficiendum curavit. Ipse correptis imperii insignibus, provinciam ingressus, Mithradatem Pergamo expulit. Ilium, ubi tardius portæ patuerant, incendi jussit: ubi Minervæ templum inviolatum stetit, quod divina majestate servatum nemo dubitavit. Ibidem Fimbria militiæ principes securi percussit: mox à Sulla Pergami obsessus, corrupto exercitu desertus semet occidit.

Viriathus Lusitanus.

Viriathus genere Lusitanus, ob paupertatem primo mercenarius, deinde alacritate venator, audacia latro, ad postremum dux, bellum adversum Romanos sumpsit, eorumque imperatorem Claudium Unimanum, dein C. Nigidium oppressit. Pacem à populo Romano maluit integer petere, quam victus: & cum alia dedisset, & arma retinerentur, bellum renovavit. Cæpio cum vincere eum aliter non posset, duos

satellites pecunia corrupit, qui Viriathum humi depositum peremerunt. Quæ victoria, quia emta erat, à senatu non probata.

M. Æmilius Scaurus.

Marcus Æmilius Scaurus nobilis, pauper. nam pater ejus, quamvis patricius, ob paupertatem, carbonarium negotium exercuit. Ipse primo dubitavit, honores peteret, an argentariam faceret: sed eloquentiæ consultus, ex ea gloriam peperit. Primo in Hispania corniculo meruit. sub Oreste in Sardinia stipendia fecit. Ædilis, juri reddendo magis, quam muneri edendo studuit. Legatus Calpurnii, Iugurthæ adversus: tandem ejus pecunia victus. Consul legem de sumtibus & libertinorum suffragiis tulit. P. Decium Prætorem transeunte ipso sedentem, jussit assurgere, eique vestem scidit, sellam concîdit: ne quis ad eum in jus iret, edixit. Consul Ligures & Gantiscos domuit, atque de his triumphavit. Censor viam Æmiliam stravit: pontem Mulvium fecit. Tantumque auctoritate potuit, ut Opimium contra Gracchum; Marium contra Glauciam & Saturninum, privato consilio armaret. Idem filium suum, quia præsidium deseruerat, in conspectum suum vetuit accedere: ille ob hoc dedecus mortem sibi conscivit. Scaurus senex cum à Vario tribuno plebis argueretur, quasi socios & Latium ad arma coëgisset, apud populum, ait: Varius Sucronensis Æmilium Scaurum ait socios ad

 arma

arma coëgisse; Scaurus negat: utri potius credendum putatis?

L. Apulejus Saturninus.

Lucius Appulejus Saturninus, tribunus plebis seditiosus, ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africa dividerentur: intercedentem Bæbium collegam, facta per populum lapidatione submovit. Glauciæ prætori, quod is eo die, quo ipse concionem habebat, jus dicendo partem populi avocasset, sellam concidit, ut magis popularis videretur. Quendam libertini ordinis subornavit, qui se Tiberii Gracchi filium fingeret. Ad hoc testimonium Sempronia soror Gracchorum producta, nec precibus, nec minis adduci potuit, ut dedecus familiæ agnosceret. Saturninus Aulo Nonio competitore interfecto Tribunus plebis refectus, Siciliam, Achajam, Macedoniam novis colonis destinavit & aurum, dolo, an scelere? * Cæpionis partum, ad emtionem agrorum convertit. Aqua & igni interdixit ei, qui in leges suas non jurasset: Huic legi multis nobilibus obrogantibus cum tonuisset, clamavit: Iam, inquit, nisi quiescitis, grandinabit. Metellus Numidicus exsulare quam jurare maluit. Saturninus tertio Tribunus pleb. refectus, ut satellitē suum Glauciam prætorem, consulem faceret, Memmium competitorem ejus in campo Martio necandum curavit. Marius senatusconsulto armatus, quo censebatur, darent operam consules ne quid Respubl. detrimenti caperet;

peret; Saturninum & Glauciam in Capitolium persecutus obsedit, maximoque astu incisis fistulis, in deditionem accepit: nec deditis fides servata. Glauciæ fracta cervix. Appulejus cum in curiam fugisset, lapidibus & tegulis desuper interfectus est. Caput ejus Rabirius quidam senator per convivia in ludibrium circumtulit.

L. Licinius Lucullus.

Lucius Lucullus nobilis, disertus & dives, munus quæstorium amplissimum dedit. Ptolemæum regem Alexandriæ consuli Sullæ conciliavit: & mox per Murenam in Asia classem Mithridatis. Prætor Africam justissime rexit. Adversus Mithridatem consul missus, collegam suum Cottam Chalcedone obsessum liberavit. Cyzicum obsidio solvit: Mithridatis copias ferro & fame afflixit, eumque regno suo Ponto expulit. Quem rursum cum Tigrane rege Armeniæ subveniente magna felicitate superavit. Nimius in habitu: maxime signorum & tabularum amore flagravit. Post cum alienata mente desipere cœpisset, tutela ejus M. Lucullo fratri permissa est.

L. Cornelius Sulla.

Cornelius Sulla, à fortuna Felix dictus, cum parvulus à nutrice ferretur, mulier obvia, Salve, inquit, puer tibi & Reipublicæ tuæ felix: & statim quæsita quæ hoc dixisset, non potuit inveniri. Hic quæstor Marii, Iugurtham à Boccho in deditionem accepit. Bello Cimbrico &

Teutonico legatus, bonam operam navavit. Prætor inter civeis jus dixit. Prætor Ciliciam provinciam habuit. Bello sociali Samnites, Irpinosque superavit. Ne monumenta Bocchi tollerentur, Mario restitit. Consul Asiam sortitus, Mithridatem apud Orchomenum & Cheroneam prælio fudit: Archelaum præfectum ejus Athenis vicit. Portum Peiræum recepit. Enetos, & Dardanos in itinere superavit. Cum rogatione Sulpicia imperium ejus transferretur ad Marium, in Italiam regressus, corruptis adversariorum exercitibus, Carbonem Italia expulit: Marium filium apud Sacriportum, Telesinum apud portam Collinam vicit. Mario Preneste interfecto, Felicem se edicto appellavit. Proscriptionis tabulas primus proposuit. Novem milla deditorum in villa publica cecidit. Numerum sacerdotum auxit, tribuniciam potestatem minuit. Repub. ordinata Dictaturam deposuit: unde sperni cœptus, Puteolos concessit; & morbo, qui Phthiriasis vocatur, interiit.

Mithradates rex Ponti.

Mithradates rex Ponti, oriundus à septem Persis, magna vi animi & corporis, ut sexjuges equos regeret, duarum & viginti gentium ore loqueretur; Bello sociali diffidentibus Romanis, Nicomedem Bithynia, Ariobarzanem Cappadocia expulit. Litteras per totam Asiam misit, ut quicunque Romanus esset, certa die interficeretur: & factum est. Græciam insulasque omnes, excepta Rhodo, occupavit.

Sulla

Sulla eum prœlio vicit, classem ejus proditione Archelai intercepit: ipsum apud Orchomenum opidum fudit, & oppressisset, nisi adversum Marium festinans, qualemcumque pacem componere maluisset. Deinde eum Cabiris resistentem Lucullus fudit. Mithradates post à Pompejo nocturno prœlio victus, in regnum confugit: ubi per seditionem popularium à Pharnace filio in turre obsessus, venenum sumpsit. Quod cum tardius subiret, quia adversum venena multis antea medicaminibus corpus firmarat: immissum percussorem Gallum Sithocum auctoritate vultus territum revocavit, & in cædem suam manum trepidantis adjuvit.

Cn. Pompejus Magnus.

CN. Pompejus Magnus, civili bello Sullæ partes secutus, ita egit, ut ab eo maxime diligeretur. Siciliam sine bello à proscriptis recepit. Numidiam Hiarbæ ereptam, Massinisæ restituit. Viginti sex annos natus triumphavit. Lepidum acta Sullæ rescindere volentem, privatus Italia fugavit. Prætor in Hispaniam pro consulibus missus Sertorium vicit. Mox piratas intra quadragesimum diem subegit. Tigranem ad deditionem, Mithradatem ad venenum compulit. Deinde mira felicitate [& celeritate] nunc in Septemtrione Albanos, Colchos, Heniochos, Caspios, Iberos: tunc in Oriente Parthos, Arabas, atque Iudæos cum magno sui terrore penetravit. Primus in Hircanum, Caspium, Rubrum, & Arabicum mare usq; pervenit.

Mox cum diviso orbis imperio, Crassus Syriam, Cæsar Galliam, Pompejus urbem obtineret, post cædem Crassi, Cæsarem dimittere exercitum jussit: Cujus infesto adventu urbe pulsus, in Pharsalia victus, ad Ptolemæum Alexandriæ regem confugit. Ejus Imperio ab Achilla & Pothino satellitibus occisus est: [Hujus latus sub oculis uxoris & liberorum à Septimio Ptolemæi præfecto mucrone confossum est.] Iamque defuncti caput gladio præcisum, quod usque ad ea tempora fuerat adoratum. Truncus Nilo jactus, à Servio Codro rogo inustus, humatusque est, inscribente sepulchro: HIC SITVS EST MAGNVS POMPEIVS. Caput ab Achilla Ptolemæi satellite, Ægyptio velamine involutum, cum anulo Cesari præsentatum est: qui non continens lacrymas, illud plurimis & preciosissimis odoribus cremandum curavit.

ADDITAMENTVM VIRORVM ILLVSTRIVM, ex libris antiquis manu deſcriptis.

Iulius Cæſar I.

CAIVS Iulius Cæſar veneratione rerum geſtarum Divus dictus : contubernalis Thermo in Aſiam profectus ; cum ſæpe ad Nicomedem regem Bithyniæ commearet, impudicitiæ infamatus eſt. Mox Dolabellam judicio oppreſſit. Dum ſtudiorum cauſſa Rhodum petit, à piratis captus & redemptus, eoſdem & poſtea captos punivit. Prætor Luſitaniam, & poſt Galliam, ab Alpibus uſque, & Oceanum bis claſſe tranſgreſſus, Britanniam ſubegit. Cum ei triumphus à Pompejo negaretur, armis eum urbe pulſum in Pharſalia vicit. Capite ejus ablato flevit ; & honorifice ſepeliri fecit : mox à ſatellitibus Ptolemæi obſeſſus, eorum & regis nece Pompejo parentavit. Pharnacem Mithridatis filium fama nominis fugavit. Iubam & Scipionem in Africa ; Pompejos juvenes in Hiſpania apud Mundam opidum ingenti prœlio vicit. deinde ignoſcendo amicis odia cum armis depoſuit : nam Lentulum tantum, & Afranium, & Fauſtum Sullæ filium juſſit occidi. Dictator in perpetuum factus à ſenatu ; in curia, Caſſio & Bruto cædis auctoribus, tri-

bus & viginti vulneribus occisus est: cujus corpore pro rostris posito, Sol orbem suum celasse dicitur.

Octavianus Cæsar II.

Cæsar Octavianus ex Octavia familia in Iuliam transiatus, in ultionem Iulii Cæsaris, à quo heres fuerat institutus, Brutum & Cassium cædis auctores in Macedonia vicit. Sextum Pompejum Cn. Pompeji F. bona paterna repetentem, in freto Siculo superavit. Marcum Antonium consulem Syriam obtinentem, amore Cleopatræ devinctum, in Actiaco Ambraciæ litore debellavit: Reliquam orbis partem per legatos domuit. Huic Parthi signa, quæ Crasso sustulerant, ultro reddiderunt. Indi, Scythæ, Sarmatæ, Daci, quos non domuerat, dona miserunt. Iani gemini portas bis ante se clausas, primo sub Numa; iterum post primum Punicum bellum; sua manu clausit. Dictator in perpetuum factus, à senatu, ob res gestas Divus Augustus est appellatus.

Cato Prætorius III.

Cato Prætorius, Catonis Censorii pronepos, cum in domo avunculi Drusi educaretur, nec pretio, nec minis potuit adduci à Q. Popedio Silone Marsorum principe ut favere se caussæ Sociorum diceret. Quæstor in Cyprum missus ad vehendam ex Ptolemæi hereditate pecuniam, cum summa eam fide perduxit: præterea conjuratos puniendos censuit. Bello civili, Pompeji parteis secutus est: quo victo exercitum per deserta Africæ duxit,

duxit, ubi Scipioni consulari delatum ad se imperium concessit. Victis partibus, Vticam concessit; ubi filium hortatus, ut clementiam Cæsaris experiretur, ipse lecto Platonis libro, qui De bonis mortis est, semet occidit.

M. Tullius Cicero IV.

Marcus Tullius Cicero, genere Arpinas, patre equite Romano natus, genus à Tito Tatio rege duxit. Adulescens Rosciano judicio eloquentiam, & libertatem suam adversus Sullanos ostendit: ex quo veritus invidiam Athenas studiorum gratia petivit, ubi Antiochum Academicum philosophum studiose audivit: inde eloquentiæ gratia Asiam, post Rhodum petiit, ubi Molonem Græcum, rhetorem tum disertissimum, magistrum habuit; qui flesse dicitur quod per hunc Græcia eloquentiæ laude privaretur. Quæstor Siciliam habuit, Ædilis C. Verrem repetundarum damnavit. Prætor Ciliciam latrociniis liberavit. Consul conjuratos capite punivit. Mox invidia P. Clodii, instinctuque Cæsaris & Pompeji, quos dominationis suspectos, eadem, qua quondam Sullanos, libertate perstrinxerat, sollicitatis Pisone & Gabinio consulibus, qui Macedoniam Syriamque provincias in stipendium opera hujus acceperant, in exsilium actus: mox ipso referente Pompejo rediit, eumque civili bello secutus est. Quo victo veniam à Cæsare ultro accepit: quo interfecto Augustum fovit; Antonium hostem judicavit. Et cum III viros se fecissent, Cæsar, Lepidus,

dus, Antoniusque, concordia non aliter visa est inter eos jungi posse; nisi Tullius necaretur: qui, immissis ab Antonio percussoribus, cum forte Formiis quiesceret, imminens exitium corvi auspicio didicit: & fugiens occisus est. Caput ad Antonium relatum.

Marcus Brutus V.

Marcus Brutus avunculi Catonis imitator, Athenis philosophiam, Rhodi eloquentiam didicit. Cytheridem mimam cum Antonio & Gallo amavit. Quæstor in Galliam proficisci noluit, quod is bonis omnibus displiciebat. Cum Appio Claudio in Cilicia fuit: & cum ille repetundarum accusaretur; ipse ne verbo quidem infamatus est. Civili bello à Catone ex Cilicia retractus, Pompejũ secutus est. quo victo, veniam à Cæsare accepit, & proconsul Galliã rexit; tamen cum aliis conjuratis in curia Cæsarem occidit. Et ob invidiam veteranorum in Macedoniam missus, ab Augusto in campis Philippicis victus, Stratoni cervicem præbuit.

C. Cassius Longinus. VI.

Cajus Cassius Longinus quæstor Crassi in Syria fuit, post cujus cædem, collectis reliquiis in Syriam rediit. Osacem præfectum regium apud Orontem fluvium superavit. Dein quod coemtis Syriacis mercibus fœdissime negotiaretur, Carvota cognominatus est. Trib. Pleb. Cæsarem oppugnavit. Bello civili Pompejum secutus classi præfuit: à Cæsare veniam accepit, tamen adversus eum conjurationis auctor cum

cum Bruto fuit, & in cæde dubitanti cuidam, vel per me, inquit, feri: magnoque exercitu comparato, in Macedonia Bruto conjunctus in campis Philippicis ab Antonio victus, cum eandem fortunam Bruti putaret, qui Cæsarem vicerat, Pandaro liberto jugulum præbuit. Cujus morte audita, Antonius exclamasse dicitur, Vici.

Sextus Pompejus. VII.

Sextus Pompejus in Hispania apud Mundam victus, amisso fratre, reliquiis exercitus collectis Siciliam petiit: ubi ruptis ergastulis mare obsedit. Interceptis commeatibus Italiam vexavit: & cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est, eumque bobus auratis & equo placavit. Pace facta epulatus in navi cum Antonio & Cæsare non invenuste ait: Hæ sunt meæ carinæ: quia Romæ in Carinis domum ejus Antonius tenebat. Rupto per eundem Antonium fœdere, Sextus ab Augusto per Agrippam navali prœlio victus in Asiam fugit, ubi ab Antonianis militibus ocisus est.

Marcus Antonius VIII.

Marcus Antonius in omnibus expeditionibus Iulio Cæsari comes, Lupercalibus diadema ei imponere tentavit: mortuo divinos honores decrevit. Augustum perfidiose tractavit: à quo apud Mutinam victus, * Perusii fame domitus in Galliam fugit: ibi Lepidum sibi collegam adjunxit: Brutum, exercitu ejus corrupto, occidit: Reparatis viribus in Italiam regres-

regreſſus cum Cæſare in gratiam rediit. Triumvir factus proſcriptionem à Lucio Cæſare avunculo ſuo cœpit. In Syriam miſſus bellum Parthis intulit : à quibus victus, vix tertiam partem de quindecim legionibus in Ægyptum perduxit : ibi Cleopatræ amore devinctus in Actiaco litore ab Auguſto victus eſt. In Alexandriam regreſſus, cum habitu regio in ſolio regali ſediſſet, necem ſibi conſcivit.

Cleopatra Regina IX.

Cleopatra Ptolemæi regis Ægyptiorum filia, à fratre ſuo Ptolemæo eodemque marito, quem fraudare regno voluerat, pulſa, ad Cæſarem bello civili in Alexandriam venit : ab eo ſpecie ſua & concubitu, regnum Ptolemæi & necem impetravit. Hæc tantæ libidinis fuit, ut ſæpe proſtiterit: tantæ pulcritudinis, ut multi noctem illius morte emerint. Poſtea Antonio juncta, cum eo victa, cum ſe illi inferias ferre ſimularet in Mauſoleo ejus, admotis aſpidibus periit.

SEX.

SEX. AVR. VICTORIS HISTORIÆ ABBREVIATÆ

Pars altera

Ab Augusto Octaviano, id est, à fine Titi Livii, usq; ad consulatum decimum Constantii Augusti, & Iuliani Cæsaris tertium.

ANNO urbis septingentesimo fere, vicesimoque II, etiam mos Romæ incessit, uni prorsus parendi: Namque *Octavianus* patre *Octavio*, atque adoptione magni avunculi Cæsaris, ac mox Procerum consulto ob victoriam patriam placide exercitam, *Augusti* cognomento dictus, illectis per dona militibus, atque annonæ curandæ specie vulgo, ceteros haud difficulter subegit: eoque modo annis quatuor circiter & quadraginta actis, morbo Nolæ consumptus, adjectis imperio civium Rhætis, Illyricoque, ac pacata externarum gentium ferocia, nisi Germaniæ: Quamquam tertius post *Numam* victo *Antonio*, Ianum clauserit, quod jure Romano quiescentibus bellis accidebat. Mores viro civiles lepidique, flagrante haud modice luxuria, ludorumque cupidine atque ad somnum intemperantia. Doctorum, qui abunde erant, necessariorumque percultor, cum eloquentiæ studio, ac religionibus mire retineretur. *Pater* patriæ, ob clementiam, ac tribunicia potestate perpetuo habitus:

bitus: hincque uti Deo, Romæ provinciisque omnibus per urbes celeberrimas, vivo, mortuoque templa, sacerdotes, & collegia sacravere. Felix adeo (absque liberis tamen simulque conjugio) ut Indi, Scythæ, Garamantes, ac Bactri legatos mitterent orando fœderi.

Dein *Claudius Tiberius Nero* in Augusti liberos è privigno redactus arrogatione, ubi quæ metuebantur, satis tuta animadvertit, Imperium complexus est, cujus nomen astu obtinebat: subdolus & occultior, hisque sæpe simulando infensus, quæ maxime cuperet, & insidiose deditus, quæ odio erant: ingenio ad repentina longe acriore: bonis initiis idem perniciosus, quæsitissimis in omnem fere ætatem sexumque libidinibus: atque atrocius puniens insontes, suos pariter externosque. Adhuc dum urbes & conventus [adhuc] execratur, Capreas insulam quæsierat flagitiis obtentui: Quare solutis militiæ artibus direpta pleraque juris Romani: nihilque præter Cappadocas, idque inter exedra, in provincia subactum, remoto rege Archelao, compressaque Gætulorum latrocinia, quæ de Farnace duce passim proruperant. Prætorias quæ dispersæ proximis municipiis, seu Romę, quæque per domos habebantur, in castra apud urbem redegit; qua tenebantur præfecturam appellans, vel augens, prætorio: nam ceteros paritorum præsidesque Augustus instituerat.

Igitur Claudio Tiberio jam insidiis op-

preſſo, cum imperium tres atque viginti, ævi octogeſimum, uno minus annos egiſſet, *Cajus Cæſar* cognomento *Caligula* aventibus cunctis deligitur, majorum gratiæ parentiſque. Nam per filiam proavus Auguſtus: genere materno, Agrippa; Druſus, Germanici pater, e quo is oriebatur, avi erant. Quorum modeſtia atque immaturo, abſq; Octaviani, interitu, vulgus, ſimul matris fratrumque, quos Tiberius exitio interceperat, permovebatur. Qua cauſſa nitebantur omnes caſum tantæ familiæ leniire adoleſcentuli ſpe: Tum quia natus in exercitu (unde cognomentum calciamento militari quæſiverat) legionibus carus acceptuſque habebatur. Præterea prudentiſſimus quiſq; ſimilem fore ſui credebat: quod longe ſecus, *Quaſi* naturæ lege, quæ crebro tamquã ex induſtria malos è bonis; agreſtes è doctioribus, & ceteros hujuſcemodi ſeu contra gignit. Quo demum exemplo ſapientium plures caruiſſe liberis utilius duxere. Ceterum in Caligula haud quaquam vero plurimum aberant; quippe qui diu immania animi ita pudore, ac parendi ſpecie obtexerat, uti merito vulgaretur, neque meliores famulos neque atrociorem dominum illo fuiſſe. Denique nactus poteſtatem, uti talia ingenia * veteris ſolent anni menſibus, egregia ad populum inter partes cum militibus geſſit: delataque conjuratione, quaſi minus credens, prædicaret, vix convenire in eum, cujus vita nullius oneri aut incommodo eſſet. Sed repente cęſis primum

mum vario facinore innocentium pauciori-bus, tanquam belluæ hausto sanguine ingenium exercuit: itaque deinceps triennium consumptum, cum senatus atque optimi cujusque multiplici clade terrarum orbis fœdaretur; quin etiam sororum stupro ac matrimoniis illudens nobilibus, deorum habitu incedebat, cum Iovem se ob incestum; ex thoro autem Bacchanali Liberum se assereret. Neque secus contractis ad unum legionibus, spe in Germaniam transgrediendi, conchas umbilicosque in ora Maris Oceani legi jussit: cum ipse nunc fluxo cultu Venerioque interesset; nunc armatus spolia à se non ex hominibus, sed cælestium capi dictitaret: scilicet quod hujusmodi pisces Græcorum dicto, quis augendi omnia studium est, Nympharum lumina accepisset. His elatus dominum dici, atque insigne regni capiti nectere tentaverat. Qua caussa auctore Cherea moti, quibus Romana virtus inerat, tanta pernicie rempubl. confosso eo levare: prælatumque excellens Bruti facinus ejecto Tarquinio foret: si per Quirites modo militia exerceretur. Verum ubi cives desidia externos, Barbarosque in exercitum cogere libido incessit; corruptis moribus libertas oppressa, atque habendi auctum studium. Interim dum senatus decreto gentem Cæsarum, etiam muliebri sexu, omnemque affinitatem armati persequuntur, forte * unius ortus Epiri è cohortibus quæ palatium per opportunos locos obsidebant, Tib. Claudium occultantem se reperit deformi

formi latebra: protractoque eo exclamat apud socios, si sapiant, adesse principem. Et sane quia vecors erat, mitissimus videbatur imprudentibus: quæ res adversum nefariam patrui Neronis mentem auxilio, neque apud fratris filium Caligulam invidiæ fuit: quin etiam militares plebisque animos conciliaverat, dum flagrante suorum dominatione, ipse contemtui miserabilior haberetur. Talia plerisque memorantibus, repente eum, nullo retractante, quæ aderant turbæ circumsistunt, simulq; affluebant reliqui militum, & vulgi magna vis: quod ubi patres accepere, mittunt ocyus ausum comprimere. Sed postquam variis, tetrisque seditionibus civitas cunctique ordines lacerabantur, tanquam ex imperio omnes dedêre se. Ita Romæ regia potestas firmata, proditumq; apertius *Mortalium* conatus vacuos à Fortuna cassosque esse.

Igitur *Claudius*, quamquam ventri fœde obediens, vecors juxta atque immemor, pavidusque animi & ignavior esset; pleraque per formidinem tamen egregie consultabat, nobilitatis * præcipuæ consiliis, quæ metu colebatur: quippe *Stolidorum* ingenia proinde agunt, uti monitores sunt. Denique bonis auctoribus compressa per eum vitia, ac per Galliam Druidarum famosæ superstitiones: lata jura quam commodissima; curatum militiæ officium: retenti fines, seu dati Imperio Romano, Mesopotamia per Orientem; Rhenus, Danubiusque ad Septemtrionem; & à Meridie

Mauri accessere provinciis, demtis regibus post Iubam: cæsaque Musalamiorum manus; simul, ultima Occasus, Britanniæ partes contusæ, quam solam adiit, Ostia profectus mari: nam cetera duces curavere. Adhuc annonæ egestas composita, quam Caligula induxerat, dum adactis toto orbe navigiis, pervium mare theatris curribusque damno publico efficere contendit. Neque secus censu novato, cum senatu motis pluribus, lascivum adolescentem, quem sibi probatum parens asseruerat, retinuisset, censorem & liberis patrem debere esse, recte adjecerat. Ast ubi Messalinæ conjugis, simulque libertorum delinimentis, quibus semet dediderat, in pravum abstractus, non illa modo tyrannorum admissa, verum quæ postremum genus mulierum, atque servile * quibat facere viro amenti dominoque. Namque uxor primo passimque, quasi jure, adulteris utebatur: eoque extincti cum suis plerique, ingenio, seu metu abstinentes; dum pervagatis mulierum artibus peti se à peritis criminatur. Dehinc atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas, & virgines, scortorum modo secum prostituerat: coactique mares uti adessent: quod si qui talia horruerat; afficto crimine, in ipsum omnemque familiam sæviebatur. Namque Claudium, uti supra docuimus, natura performidolosum, injecto metu sui agitabant, maxime conjurationis: quo commento liberti etiam, quos vellent, perditū ibant. qui primo sceleri-

leribus collubentes, ubi pares patronæ facti sunt, eam quoque ignaro, quasi jubente tamen, domino, per satellites interfecere. Et sane in id progressa mulier erat, uti, animi ac pellicum gratia Ostiam profecto, Romæ nuptias cum altero frequentaret. & hinc notior, dum mirum videtur apud Imperatorem virum, quam Imperatori nuptam esse. Ita liberti potestatem nacti summam, stupris, exsilio, cæde, proscriptionibus, omnia fœdabant, eoque herilem stultitiam perpulere, uti senex fratris filiam in nuptias concupisceret. Quæ quamvis superiore absurdior haberetur, idcircoque paria extimesceret; veneno conjugem interemit. Hujus anno sexto, cum quatuordecim regnarit, octingentesimus urbis mire celebratus: visusque apud Ægyptum Phœnix, quam volucrem ferunt anno quinquagesimo ex Arabis memoratos locos advolare: atque in Ægæo mari repente insula ingens emersit, nocte qua defectus Lunæ acciderat. Tetrum funus, uti quondam in Prisco Tarquinio, diu occultatum: dum arte mulieris corrupti custodes, ægrum simulant, atque ab eo mandatam interim privigno, quem paullo ante in liberos adsciverat, curam reipublicæ.

Eo modo L. *Domitius* (nam id certe nomen Neroni, patre Domitio, erat) Imperator factus est. Qui cum longe adolescens dominatum * patrē annis vitrico gessisset, quinquennium tamen tantus fuit, augenda urbe maxime, uti merito Trajanus sæpius

testaretur, *Procul* differre cunctos principes Neronis quinquennio : quo etiam Pontum in jus provinciæ, Polemonis permissu, redegit; cujus gratia Polemoniacus Pontus appellatur : itemque Cottias alpes, Cottio rege mortuo. Quare satis compertum *Neque* ævum impedimento virtuti esse: eam facile mutari, corrupto per licentiam ingenio : omissamque adolescentiæ quasi legem perniciosius reperi. Namque eo dedecore reliquum vitæ egit, uti pigeat, pudeatq; memorare hujuscemodi quemquã, nedum rectorem gentium, fuisse. Qui dum psallere per cœtus, Græcorum invento, in certamen coronæ cœpisset; eò progressus est, uti neque suæ, neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum amictus nubentium virginum specie, palam senatu, dote data, cunctis festa more celebrantibus, in manum conveniret lecto ex omnibus prodigiosis. Quod sane in eo [narrantur scelera Neronis] levius æstimandum. Quippe noxiorum vinctis modo, pelle tectus feræ, utrique sexui genitalia vultu contrectabat; exactor * parium majore flagitio. Atque inter hæc matrem etiam contaminavisse plures habent; dum ea quoque dominandi ardore, scelere quolibet subjici filium cupit. Id ego, quanquam scriptoribus diversa firmantibus, verum puto : namque *Vbi* mentem invaserint vitia, nequaquam verecundiæ externis societate humanius * datur peccandi consuetudo, nova, & eo dulciora, affectans, ad extremum in suos agens : quod his proditum

ma-

magis, dum quasi quodam progressu, illa per alteros ad patrui nuptias, atque alienorum cruciatibus, mariti exitium: hic paulatim ad sacerdotem Vestæ, deinde in se, postremo uterque in suis scelus processerunt: neque blandimentis talibus tamen coalescere potuêre, sed eo præceps dati, dum insidiantur invicem, mater perversa interiit. Igitur cum omne jus, fasque parricidio trivisset, ac magis, magisq; in optimos sæviretur, conjuravere plures, varia sane tempestate, ad liberandam rempubl. Quîs proditis, cæsisque immanior, urbem incendio, plebem feris vulgo emissis, senatum pari morte tollere decreverat, nova sede regno quæsita, maximeque incitante legato Parthorum, qui forte inter epulas, aulicis, uti mos est, canentibus, cum sibi cytharistam poposcisset; responso dato, liberum esse; adjecerat, sumeret, ipse quem vellet è suis, ostentans qui convivio aderant: quod *Liber* sub imperio nullus haberetur. Ac ni Galba, qui Hispaniæ præsidebat, cognito mandatum sui exitium, quamquam senecta ætate, imperio correpto subvenisset; tantum facinus haud dubie patraretur. Verum ejus adventu desertus undique, nisi ab spadone, quem quondam exsectum formare in mulierem tentaverat, semet ictu transfegit: cum implorans percussorem, diu ne ad mortem quidem meruisset cujusquam officium.

Hic finis Cæsarum genti fuit: quem fore prodigiorum multa denunciavere, præci-

pueque eorum prædiis arefcens lauri nemus dicatum triumphantibus; atque interitus gallinarum, quæ adeo multæ, albæque,aptiores erant religionibus, ut iis Romæ habeatur hodie locus.

At *Galba*, haud fecus nobilis è gente clariffima Sulpiciorum, ubi Romam ingreffus eft, quafi luxuriæ aut etiam crudelitati auxilio ventitaffet; rapere,trahere, vexare, ac fœdum in modum vaftare cuncta, & polluere. Quîs rebus inftabilior (dum *Gravius* offendunt quos mollius confulturos fpes erat) fimul quia opes militum nimis pecuniæ cupidus attenuaverat, Othone authore interficitur: qui prælatum adoptione ejus Pifonem impatientius dolens, accenfas cohortes, armatafque in forum deduxerat: quo cum lorica tectus Galba tumultum leniturus contenderet, ad lacum Curtium cæfus eft menfe Imperii ac die feptimo.

Igitur *Salvius Otho*, Neroni quoque quondam criminofe familiaris, haud multo fine adolefcentia grandior, potentiam invadit: qui dies fere quinque & octoginta præcognitis moribus potitus, poftquam à Vitellio, qui è Gallia defcenderat, Veronenfi prælio pulfus eft; mortem fibi confcivit.

Ita ad *Aulum Vitellium* poteftas delata; quæ progreffu funeftior talibus initiis foret, fi Vefpafianus aliquandiu Iudæorum bello, quod Neronis juffu fufceperat, impenfius attineretur. Is ubi gefta per Galbam,ipfumque oppreffum accepit;

cepit: ſimul quoniam legati Mœſiæ, Pannonicique exercitus hortantium venerant, Imperium capit: namque milites prædicti, poſtquam Othonem prætoriis, Vitellium Germanicianis legionibus factum comperere, æmuli, ut inter ſe ſolent, ne diſſimiles viderentur, Veſpaſianum perpulere; in quem jam Syriacæ cohortes ob egregia vitæ conſenſerant. Quippe Veſpaſianus nova ſenator familia, Reatinis majoribus, induſtria rebuſque pacis ac militiæ longe nobilis habebatur. Hujus legatorum in Italiam tranſgreſſu, fuſiſque apud Cremonam ſuis, Vitellius ab Sabino, urbi præfecto, Veſpaſiani fratre, ſeſtertium millies pepigerat, arbitris militibus Imperio decedere: ſed poſtquam mox circumventum ſe nuncio ratus eſt, quaſi renovato furore ipſum ceteroſque adverſæ partis, cum Capitolio, quod ſaluti remedium ceperant, cremavit. Aſt ubi vera eſſe, ac propinquare hoſtes patefactum eſt; productus è tugurio, quo ſe abdiderat, janitoris injecto laqueo, parricidarum more, ad ſcalas Gemonias, perque eas pertractus; ſimul ictibus, quantū quiſq; valuerat, confoſſo corpore in Tiberim dejicitur tyrãnidis octavo menſe: annos natus ſeptuaginta & quinq; amplius.

Hi omnes, quos paucis attigi, præcipueque Cæſarum gens, adeo litteris culti, atque eloquentia fuere, ut ni cunctis vitiis (abſque Auguſto) nimii forent; tantæ artes profecto texiſſent modica flagitia. Quîs rebus quamquam ſatis conſtet pręſtare mores, tamē cuiq;, pręſertim ſummo

mo rectori, utroque, si queat, juxta opus: sin autem vitæ proposito in immensum progrediente, elegantiæ satis atque auctoritatis sumat eruditionem.

Hoc item ex genere *Vespasianus*, sanctus omnia, facundiæ haud egens promendis quæ senserat: exsanguem diu, fessumque terrarum orbem brevi refecit: namque primum satellites tyrannidis, nisi qui forte atrocius longe processerant, flectere potius maluit, quam excruciatos delere: prudentissime ratus, *Nefaria* ministeria à pluribus metu curari. Dein conjurationum multas scelere inulto abscedere patiebatur; comiter, uti erat, stultitiæ arguens, qui ignorarent *Quanta* moles molestiaque imperio inesset. Simul divinis deditus (quorum vera plerisque negotiis compererat) successores fidebat liberos Titum ac Domitianum fore. Præterea legibus æquissimis monendo, quodque vehementius est, vitæ specie vitiorum plura aboleverat: infirmius tamen, uti quidam prave putant, adversum pecuniam: cum satis constet, ærarii inopia, ac labe urbium, novas eum neque aliquandiu postea habitas, vectigalium pensiones exquisivisse. Namque Romæ Capitolium, quod conflagrasse supra memoravimus, ædes Pacis, Claudii monumenta, Amphitheatri tanta vis, multæque aliæ, ac forum cœpta ac patrata. Adhuc * per omnes terras, * qui jus Romanum est, renovatæ urbes cultu egregio, viæque operibus maximis munitæ, & cavati montes per Flaminiam, pro-

no

no transgressu, Quæ tot tantaque brevi confecta, intactis cultoribus; prudentiam magis quam avaritiam probavere: simul censu more veterum exercito, senatu motus probrosior quisque; ac lectis undique optimis viris, mille gentes compositæ, cum ducentas ægerrime reperisset, exstinctis sævitia tyrannorum plerisque: ac bello rex Parthorum Vologesus in pacem coactus, atque in provinciam Syriæ, cui Palæstinę nomen, Iudæique annitente filio Tito: quem transgrediens in Italiam reliquerat externæ militiæ: moxque victorem præfectura prætorio extulerat. Unde etiam honos is, ingens à principio, tumidior, atque alter ab Augusto imperio fuit. Verum hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistique bonis indocti, ac prudentibus inertes sunt; fecere nomen plerique potentia vacuum insolens per injurias, subjectum pessimo cuiq; & annonæ specie rapax.

Ceterum *Titus*, postquam Imperium adeptus est, incredibile [est] quantum quem imitabatur, anteierit: præsertim literis, clementiaque ac muneribus. Denique dum concessa per priores Principes firmari ab insequentibus mos esset; simul Imperium cepit, talia possidentibus edicto sponte cavit, prospexitque: neque minus sancte facilis in tuendis, qui forte in se conspirassent: adeo ut cum amplissimi ordinis duo, abnuere cogitatum scelus nequirent; patresque censuissent de confessis supplicium sumendum, deductus in spectaculum se u-

trumque assidere jussit, petitoque ex industria gladiatoris, quorum pugnæ visebantur, gladio, quasi ad explorandam aciem, uni atque alteri committere: quis perculsis, & constantiam mirantibus: Videtisne, inquit, *Potestates* fato dari, frustraque tentari facinus potiundi spe, vel amittendi metu? Ita biennio post, ac menses fere novem amphitheatri perfecto opere, lautusque veneno interiit, anno ævi quadragesimo: cum ejus pater septuagesimo obiisset, Imperator decennii. Hujus sane mors adeo provinciis luctui fuit, uti, generis humani delicias appellantes, orbatum orbem deflerent.

Igitur *Domitianus* fratris atque Imperatoris optimi nece, privato scelere publicoque amentior, simul maculosæ adolescentiæ, prædas, cædem, supplicia agere occœpit. Major libidinum flagitio, ac plus quam superbe utens patribus: quippe qui se dominum Deumque dici coëgerit: quod confestim ab insequentibus remotum, validius multo posthac deinceps retulere. Sed Domitianus primo clementiam simulans, neque adeo iners domi, belloque tolerantior videbatur: idcircoque Dacis & Cattorum manu devictis, Septembrem Octobremque menses, Germanici superiorem, è suo nomine alterum appellaverat: multaque opera inchoata per patrem, vel fratris studio, atque in primis Capitolium absolvit. Dehinc atrox cædibus honorum, segnisque ridicule remotis procul omnibus, muscarũ agmina persequebatur,

tur, poſtquam ad libidinem minus virium erat, cujus fœdum exercitium Græcorum lingua κλινοπάλην vocabat: hincque jocorum pleraque: nam percunctanti cuidam, Quiſquamne in palatio eſſet, reſponſum: Ne muſca quidem, niſi forte apud palæſtram. Is ergo magis magisq; ſævitia nimius, eoque ſuſpectior, etiam ſuis, libertorum conſilio, uxore non ignara, quæ amorem hiſtrionis viro prætulerat, pœnas luit, quinto & quadrageſimo anno vitæ, dominationis circiter quintodecimo. At Senatus gladiatoris more funus ferri, radendumque nomen decrevit. Quo moti milites, quibus privatæ commoditates diſpendio publico largius procedunt, auctores necis ad ſupplicium petere, more ſuo ſeditioſius, cœperunt. Qui vix ægreque per prudentes cohibiti, tandem in gratiam Optimatum convenêre: neque minus per ſe moliebantur bellum, quod his converſum imperium mœſtitiæ erat, ob omiſſionem prędarum per dona munifica.

Hactenus Romæ, ſeu per Italiam orti Imperium rexêre: hinc advenæ: neſcio quoque an, ut in Priſco Tarquinio, longe meliores. At mihi quidem audienti multa legentique plane compertum, *Urbem* Romam externorum virtute, atque inſitivis artibus præcipue creviſſe.

Quid enim *Nerva* Cretenſi prudentius, magiſque moderatum? Qui cum extrema ætate apud Sequanos, quo tyranni defecit metu, Imperium arbitrio legionũ cepiſſet; ubi

ubi prospexit, nisi à superioribus robustioribusque corpore, animoque geri non posse, mense sexto ac decimo semet eo abdicavit, dedicato prius foro, quod appellatur Pervium: quo ædes Minervæ eminentior consurgit, & magnificentior. Id cum semper *Egregium* sit metiri, quantum queas, neq; ambitione præceps agi; tum in imperio: cujus adeo cupidi mortales sunt, ut id vel ultima senectus avide petat. Huc accedit quod suffecti virtute quantus consilio esset, magis magisque patefecit.

Namque *Vlpium Trajanum* Italica urbe Hispaniæ ortum, amplissimi ordinis tamen atque consulari loco, adrogatum accepit & dedit. Hoc ægre clarior domi, seu militiæ reperietur. Quippe primus, aut solus etiam, vires Romanis trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis Sacisque nationibus, Decibalo rege * ac Sardonios: simul ad ortum, solis cunctæ gentes, quæ inter Indum & Euphratem amnes inclytos sunt, concussæ bello, atque imperati obsides Persarum regi, nomine Cosdroë, & inter ea iter conditum per feras gentes, quo facile ab usque Pontico mari in Galliam permeatur. Castra suspectioribus atque opportunis locis exstructa; ponsque Danubio impositus; ac deductæ coloniarum pleræque. Adhuc Romæ à Domitiano cœpta fora, atque alia multa, plusquam magnifice coluit, ornavitque: & annonæ perpetuæ mire consultum, reperto firmatoque Pistorum collegio: simul noscendis ocyus, quæ ubique

è Rep.

è Rep. gerebantur admota media publici cursus. Quod equidem munus satis utile, in pestem orbis Romani vertit posteriorum avaritia, insolentiaque: nisi quod his annis suffectæ vires Illyrico sunt, Præfecto medente Anatolio. *Boni*, malique in Rep. nihil est, quod in diversum traduci nequeat moribus præsidentium. Æquus, clemens, patientissimus, atque in amicos perfidelis: quippe qui Suræ familiari opus sacraverit, quæ Suranæ sunt: usque eo innocentiæ fidens, uti præfectum prætorio Saburanum nomine, cum insigne potestatis, uti mos erat, pugionem daret, crebro monuerit: Tibi istum ad munimentum mei committo, si recte agam; sin aliter, in me magis: quod *Moderatorem* omnium vel errare minus fas sit. Quin etiam vinolentiam, quo vitio, uti Nerva, angebatur, prudentia molliverat; curari vetans jussa post longiores epulas. His virtutibus acto Imperio annos prope viginti, cum terræ motu gravi apud Antiochiam ceteraque Syriæ extremis afficeretur, rogatu patrum militiam repetens, morbo periit, grandæva ætate; adscito prius ad Imperium Hadriano cive propinquoque. Abhinc divisa nomina Cæsarum atque Augusti: inductumque in rempublicam, uti duo, seu plures summæ potentiæ, dissimiles, cognomento ac potestate dispari sint. Quamquam alii Plotinæ, Trajani conjugis favore Imperium assecutum putent, quæ viri testamento hæredem regni institutum simulârat.

Igitur

Igitur *Ælius Hadrianus* eloquio, togæq; ſtudiis accommodatior, pace ad Orientem compoſita, Romam regreditur: ibi Græcorum more, ſeu Pompilii Numæ, cærimonias, leges, gymnaſia, doctoreſque curare occœpit; adeo quidem, ut etiam ludum ingenuarum artium, quod Athenæum vocant, conſtitueret. Atque initia Cereris, Liberæque quæ Eleuſina dicitur, Athenienſium modo Roma percoleret. Deinde, uti ſolet tranquillis rebus, remiſſior rus proprium Tibur ſeceſſit, permiſſa urbe Lucio Ælio Cæſari: ipſe, uti beatis locupletibus mos, palatia exſtruere, curare epulas, ſigna, tabulas pictas: poſtremo omnia ſatis anxie proſpicere, quæ luxus laſciviæque eſſent. Hinc orti rumores mali, injeciſſe ſtupra puberibus, atque Antinoi flagraviſſe famoſo miniſterio, neq; alia de cauſa urbem conditam ejus nomine, aut locaſſe Ephebo ſtatuas: quæ quidem alii pia volunt, religioſaque: quippe Hadriano cupiente fatum producere, cum voluntarium ad vicem Magi popoſciſſent, cunctis retractantibus, Antinoum objeciſſe ſe referunt: hincque in eum officia ſupradicta. Nos rem in medio relinquemus: quamquam in remiſſo ingenio ſuſpectam æſtimantes ſocietatem ævi longe imparilis. Interim Ælio Cæſare mortuo, cum ipſe animo parum valeret, idcircoque deſpectui haberetur, ad creandum Cæſarem Patres convocat. Quibus propere accurrentibus, forte Antoninum conſpexit ſenis ſoceri, aut genitoris anxios

greſ-

greſſus levantem manu : quo mire obſectatus, adoptatum legibus Cæſarem jubet, ſtatimque ab eo ſenatus, cui ludibrio fuerat, magnam partem necari. Neque multo poſt apud Bajas tabe interiit: anno imperii, abſque menſe, viceſimo ſecundo, ſenecta viridiore. At patres ne principis oratu quidem ad Divi honorem eidem deferendum flectebantur; tantum amiſſos ſui ordinis tot viros mœrebāt. Sed poſtquam ſubito prodiere, quorum exitium dolori erat, quique ſuos complexi cenſent quod abnuerant.

Aurelio Antonino cognomentum Pii. Hunc fere nulla vitiorum labes maculavit. Vir veterrimæ familiæ, è Lanuvino municipio, ſenator urbis: adeo æqualis, probiſque moribus, uti plane docuerit, neque *Iugi* pace, ac longo otio abſoluta ingenia corrumpi : eoque demum *Fortunatas* urbes fore, ſi * regna ſapientiæ ſint. denique annis, quibus publica egit, viginti, idem manſit, celebrato magnifice urbis nongenteſimo : niſi forte triumphorum expertem ſocordiæ videtur: quod longe ſecus eſt, cum majus haud dubie ſit, neque quemquam turbare auſum compoſita, neque ipſum oſtentandi ſui bellum feciſſe quietis gentibus. Quinetiam maribus fruſtratus, filiæ viro reipublicæ conſultavit.

Namque M. Bojonium qui *Aurelius Antoninus* habetur, eodem opido, pari nobilitate, philoſophandi vero, eloquentiæque ſtudiis longe præſtantem, in famili-

am

am atque imperium adſcivit. Cujus divina omnia domi, militiæque facta, conſultaque: quæ imprudentia regendæ conjugis attaminavit: quæ in tantum petulantiæ proruperat, ut in Campania ſedens, amœna littorum obſideret, ad legendos ex nauticis, quia plerumque nudi agunt, flagitiis aptiores. Igitur Aurelius, ſocero apud Lorios, anno vitæ poſt quintum & ſeptuageſimum mortuo, confeſtim fratrem *Lucium Verum* in ſocietatem potentiæ accepit. Ejus ductu Perſæ, cum primum ſuperaviſſent, ad extremum triumpho ceſſere, Rege Vologeſo. Lucius paucis diebus moritur: hincque materies fingendi, dolo conſanguinei circumventum. quem ferunt, cum invidia geſtarum rerum angeretur, fraudem inter cœnam exercuiſſe. Namque lita veneno cultri parte, vulvæ fruſtum, quod de induſtria ſolum erat, eo præcidit: conſumptoq; uno, uti mos eſt, inter familiares; alterum, quo virus contigerat, germano porrexit. Hæc in tanto viro credere, niſi animi ad ſcelus proni, non queunt. Quippe cum Lucium ſatis conſtet Altini Venetiæ urbe conſumptum, tantumque Marco ſapientiæ, lenitudinis, innocentiæ ac litterarum fuiſſe, ut is Marcomannos, cum filio Commodo, quem Cæſarem ſuffecerat, petiturus, philoſophorum obteſtantium * circumfunderetur; ne ſe expeditioni aut pugnæ prius committeret, quam ſectarum ardua & occulta explanaviſſet. Ita incerta belli ejus ſalute, doctrinæ ſtudiis metuebantur: tantumque illo imperante floruere

artes

artes bonæ, ut illam gloriam etiam temporum putent. Legum ambigua mire distincta, vadimoniorumque * solemni remoti denunciandæ litis, operiendæque ad diem commode jus introductum. Data cunctis promiscue civitas Romana: multæ urbes conditæ, deductæ, repositæ, ornatæque; atque in primis Pœnorum Karthago, quam ignis fœde consumpserat, Asiæque Ephesus, ac Bithyniæ * Nicomedia constratæ terræmotu, æque ac nostra ætate Nicomedia Cereali consule. Triumphi acti ex nationibus quæ regi Marcomaro ab usque urbe Pannoniæ, cui Carnuto nomen est, ad media Gallorum protendebantur. Ita anno Imperii octavo, decimoque, ævi validior, Vendobonæ interiit, maximo gemitu mortalium omnium. Denique qui sejuncti in aliis Patres, ac vulgus, soli omnia decrevere, templa, columnas, sacerdotes.

At filius sæva à principio dominatione detestabilior habebatur, præcipue per majorum controversam memoriam: quæ posteris usque eo gravis est, ut absque communi in impios odio, quasi corruptores generis exsecrabiliores sint. Bello plane impiger: quo in Quados prospere gesto, Septembrem mensem Commodum appellaverat. Mœnia Romana potentia vix digna, lavandi usui instituit. Immiti prorsus feroque ingenio, adeo quidem ut gladiatores, specie depugnandi, crebro trucidaret: cum ipse ferrum obtectum veronibus plumbeis uteretur. cumq; eo modo

 plures

plures confecisset: forte eum Scæva nomine, audacia ac robore corporis pugnandique arte pervidens, ab studio tali deterruit. qui spreto gladio, quem inutile cernebat, sufficere utrique ait, quo armabatur ipse. Eo metu, ne inter congressum, uti solet, extorto pugione conficeretur, Scævam removit, atque ad alia [illegible] lofior, in feras bellu[illegible] convertit. Quis rebus cum [illegible] sanguinis cuncti horrescere[illegible] [illegible]ere (ne) in eum maxime proximus, quippe *Dominationi* adeo fidus nemo: ipsique satellites, dum incestam mentem pravamque putant, & *Commodum* quidem primo occultatius veneno petivere, anno regni tertio fere atque decimo: cujus * frustrata per cibum, quo se cafu repleverat: cum tamen alvi dolorem caussaretur, auctore medico, principe factionis, in palæstram perrexit. Ibi per ministrum ungendi (nam forte is quoque è consilio erat) faucibus, quasi arte exercitii, Pacchiorum nodo validius pressis, exspiravit. Quo cognito senatus, qui ob festa Ianuariorum frequens primo luci convenerat; simul plebes hostem deorum atque hominum appellavere, radendumque nomen sanxêre: confestimque præfecto urbi *Aulo Helvio Pertinaci* Imperium defertur.

Hic doctrinæ omnis ac moribus antiquissimis: immodice parcus, Curios æquaverat Fabriciosque. Eum milites, quîs exhausto jam perditoque orbe satis videtur nihil, impulsore Didio, fœde jugulavere octogesimo Imperii die.

At Didius (an Salvius?) Iulianus, fretus Prætorianis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex præfectura vigilum, ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, jurisque urbani præstans scientia; quippe qui primus edictum, quod varie inconditeque à prætoribus promebatur, in ordinem composuerit. Hincque satis compertum, *cohibendæ* cupidini, ingenium ni juvet, eruditionem imbecillem esse. Cum præceptor & asper quidem, rectius vivendi, in facinus processerit, quod novo supplicio plectendum ediderat: neque tamen *cupido potitus diu: namque eum, acceptis ilico quæ acciderant, Septimius Severus, qui forte Syriæ legatus, in extremis terris bellum gerebat, Imperator creatus, pontem proxime Milvium acie devicit: missique qui fugientem insequerentur, apud Palatium Romæ obtruncavere.

Igitur *Septimius*, Pertinacis nece, simul flagitiorum odio, dolore, atque ira commotior, cohortes prætorias statim militia exemit: cunctisque partium cæsis, Helvium senatus consulto inter Divos refert; Salvii nomen, atque ejus scripta factave aboleri jubet: quod unum effici nequivit. *Tantum* gratia doctarum artium valet, ut scriptoribus, ne sævi mores quidem, ad memoriam officiant: quinetiam mors hujuscemodi, ipsis gloriæ, exsecrationibus actoribus est: cum omnes, præcipueque posteri, sic habent, illa ingenia nisi publ. latrocinio, ac per dementiã, op-

primi non potuisse. Quo bonis omnibus ac mihi fidendum magis, qui rure ortus, tenuique indocto patre in hæc tempora vitam præstiti, studiis tantis honestiorem. Quod equidem gentis nostræ reor, quo fato quodam bonorum parte fœcunda, quos eduxit tamen, quemque ad celsa suos habet: velut Severum ipsum, quo præclarior in republica fuit nemo: qui, quamquam exacta ætate, mortuum, justitio elogioque lugendum sanxere: astruentes illum justum nasci, aut emori minime convenisse. Scilicet quod corrigendis moribus nimium, postquam ad veterum innocentiam, quasi mentium sanitatem, pervenerant, clementem habuere. Ita honestas, quæ principio anxia habetur; ubi contigerit, voluptati luxuriæque est. Pescennium Nigrum apud Cyzicenos, Clodium Albinum Lugduni victos coëgit mori: quorum prior Ægyptum dux obtinens, bellum moverat, spe dominationis: alter Pertinacis auctor occidendi: cum eo metu in Britannos, quam provinciam à Commodo meruerat, tramittere nitebatur: in Gallia invaserat Imperium. Horum infinita cæde crudelior habitus, ac cognomento Pertinax: quamquam ob vitæ parsimoniam similem, ipsum magis adscivisse plures putent: nobis mens ad credendum prona, acerbitati impositum. Nam cum quidam hostium, quem tamen, uti bellis civilibus solet, conditio loci ad Albinum detulerat, caussa exposita, novissime conclusisset: Quid, quæso, faceres, si tu

* esses? Ille respondit: Ea præferrem, quæ tu. Quo dicto, factoque durius nihil bonis: cum sanctique hujuscemodi dissensiones, quamvis studiosius cœptas, fortunæ increpent: magisque in protegendis, quam ad perdendum cives verum corrumpi patiantur. At iste delendarum cupidus factionum, quo deinceps mitius ageret, necessitudinem facti ulcisci maluit, ne paullatim spe veniæ in labem publicam per conjurationes procederetur: ad quas vitio temporum animos * intelligebat. neque ego abnuo, *Ea* delictorum quæ grassari immodice cœperint, plus pæne quam severe excindenda esse. Felix ac prudens, armis præcipue: adeo ut nullo congressu nisi victor discesserit: auxeritque Imperium, subacto Persarum rege nomine Agario. Neq; minus in Arabas: simul adortus ut est, in ditionem redegit, provinciæ modo. Adiabena quoque, ni terrarum macies despectaretur, in tributarios concessisset. Ob hæc tanta Arabicum, Adiabenicum, & Parthici cognomento Patres dixere. His majora aggressus, Britanniam, quæ ad ea utilis erat, pulsis hostibus, muro munivit, per transversam insulam ducto, utrimque ad finem Oceani. Quinetiam Tripoli, cujus Lepti opido oriebatur, bellicosæ gentes submotæ procul. quæ factu ardua, facilius eo patrabantur, quo implacabilis delictis strenuum quemque præmiis extollebat. Denique ne parva latrocinia quidem impunita patiebatur, in suos animadvertens magis: quod vitio du-

ducum, aut etiam præfectorum fieri vir experiens intelligeret: philoſophiæ, declamandi, cunctis poſtremo liberalium deditus ſtudiis: idemque abs ſe texta ornatu & fide paribus compoſuit. Legum conditor longe æquabilium. Huic tanto domi, foriſque, uxoris probra ſummam gloriæ demſere: quam adeo famoſe amplexus eſt, uti cognita libidine, ac ream conjurationis, retentarit. Quod cum infimo turpe, tum potentibus; & illi magis cui non privati, neque ſinguli, aut flagitioſi; verum imperia, & exercitus, atq; ipſa vitia conceſſere: nam cum pedibus æger bellum moraretur, idque milites anxie ferrent, ejuſque filium Baſſianum, qui Cæſar una aderat, Auguſtum feciſſent; in tribunal ſe ferri, adeſſe omnes, Imperatoremque ac tribunos, centuriones ac cohortes, quibus auctoribus acciderat, ſiſti reorum modo, juſſit. Quo metu ſtratus humi victor, cum tantorum exercitus veniam precaretur: Sentitiſne, inquit, pulſans manu, *Caput* potius, quam pedes imperare? Neque multo poſt Britanniæ municipio, cui Eboraci nomen, annis regni duodeviginti morbo exſtinctus eſt. Ortus Mediæ humili, primo literis, deinde imbutus foro: quo parum commodante, ubi rebus artis ſolet; dum tentat, aut exquirit varia melioraque; conſcendit Imperium: Ibi graviora expertus, laborem, curas, metum, & incerta prorſus omnia: quaſi teſtis vitæ mortalium, *cuncta*, inquit, fui; conducit nihil. Funus quod liberi Geta Baſſianuſque

Romam

Romam detulerant; mire celebratum, illatumque Marci sepulcro, adeo percoluerat, ut ejus gratia Commodum inter Divos referri suaserit, fratrem appellans; Bassianoque Antonini vocabulum addiderat: quod ex illo post multos dubiosque eventus, auspicia honorum cepisset patrocinio fisci. deinde laborantibus secundarum initia earumque auctores memoriæ sunt.

At posteri, quasi bellum inter se mandatis accepissent, confestim secessêre. Ita Geta, cui nomen paterno ab avo erat, cum ejus modestiore ingenio frater angeretur, obsessus interiit. Quæ victoria Papiniani exitio fœdior facta, ut sane putant memoriæ curiosi: quippe quem ferunt illo tempore Bassiani scrinia curavisse, monitumque, uti mos est, destinando Romam quam celerrime componeret, dolore Getæ dixisse: haudquaquam pari facilitate velari parricidium, qua fieret: idcirco morte affectum. Sed hæc improbe absurda sunt, cum constet satis, præfecturam prætorio gessisse, neque incondite illum virum tantam contumeliam imponere potuisse, cui amori ac magisterio erat.

Ceterum *Antoninus* incognita munerum specie urbem Romanam adjiciens, quod indumenta in talos demissa largiretur, *Caracalla* dictus: cum pari modo vesti Antonianas nomini suo daret. Alamannos gentem populosam, ex equo mirifice pugnantem, prope Mœnum amnem devicit: patiens, communis, tranquillusque:

pari fortuna, & eodem matrimonio, quo pater: namque Iuliam novercam, cujus facinora ſupra memoravi, forma captus, conjugem affectavit: cum illa factioſior, aſpectui adoleſcentis, præſentiæ quaſi ignara, ſemet dediſſet, intecto corpore, aſſerentique, Vellem, ſi liceret, uti: petulantius multo (quippe quæ pudorem velamento exuerat) reſpondiſſet: Libet? plane licet. Ægypti ſacra per eum deportata Romam, atque aucta urbs magno acceſſu Viæ novæ, & ad lavandum abſoluta opera pulchri cultus. Quibus confectis cum Syriam circumgrederetur, anno potentiæ ſexto moritur. Corporis reliqua luctu publico relata Romam, atque inter Antoninos funerata ſunt.

Dehinc *Opilius Macrinus*, qui præfecturam prætorio gerebat, Imperator, ejuſque filius *Diadumenus* nomine Cæſar à legionibus appellatur. Quibus, eo quod ingens amiſſi principis deſiderium erat, adoleſcentem Antoninum vocavere. Horum nihil præter ſævos atque inciviles animos interim reperimus. Qua gratia menſibus ferme quatuor ac decem vix retento imperio, per quos creati fuerant interfecti ſunt.

Accituſque *Marcus Antoninus* Baſſiano genitus, qui patre mortuo, in Solis ſacerdotium, quem Heliogabalum Syri vocant, tamquam aſylum inſidiarum metu confugerat, hincque *Heliogabalus* dictus: tranſlatoque Romam Dei ſimulacro in palatii penetrabilis [palatia] conſtituit. Hoc

impurius

impurius ne improbæ quidem aut petulantes mulieres fuere: quippe orbe toto obſceniſſimos perquirebat, viſendis tractandiſve artibus libidinum ferendarum. Hæc cum augerentur in dies, ac magis magiſque Alexandri, quem cõperta Opilii nece Cæſarem nobilitas nuncupaverat, amor cumularetur; in caſtris prætoriis triceſimo regni menſe oppreſſus eſt.

Statimque *Aurelio Alexandro* Syriæ orto, cui duplex, Cæſarea, & Archa nomen eſt, militibus quoque annitentibus Auguſti potentia delata: qui, quamquam adoleſcens, ingenio ſupra ævum tamen, confeſtim apparatu magno bellum adverſum Xerxem Perſarum regem movet: quo fuſo fugatoque, in Galliam maturrime contendit, quæ Germanorum direptionibus tentabatur. Ibi tumultuantes legionum pleraſque conſtantiſſime abjecit: quod in præſens gloriæ, mox exitio datum. Nam cum tantæ ſeveritatis vim milites inhorreſcunt, (unde etiam Severi cognomentum acceſſerat) agentem caſu cum paucis vico Britanniæ, cui vocabulum Sicila, trucidavere. Opus urbi florentiſſimum * celebrio fabricatus eſt, matriſque cultu, quæ nomine Mamæa erat, plus quam pius. Adhuc Domitium Vlpianum, quem Heliogabalus prætorianis præfecerat, eodem honore retinens, Paulloque inter exordia patriæ reddito, juris auctoribus quantus erga optimos atque æqui ſtudio eſſet, edocuit: neq; ultra annos tredecim imperio functus rempubl.

public. reliquit firmatam undique: quæ jam tum à Romulo ad Septimium certatim evolans Baſſiani conſiliis, tamquam in ſummo conſtitit. Quo ne confeſtim laberetur Alexandri fuit. Abhinc dum dominandi ſuis quam ſubigendi externos cupientiores ſunt, atque inter ſe armantur magis Romanum ſtatum quaſi abrupto præcipitavere, immiſſique in Imperium promiſcue boni malique, nobiles atque ignobiles, ac Barbariæ multi. Quippe ubi paſſim confuſaque omnia, neq; ſuo feruntur modo, quique fas putant, uti per turbam, rapere aliena officia, quæ regere nequeunt, & * ſcientia bonarum artium fœde corrumpunt. Ita fortunæ vis licentiam nacta, pernicioſa libidine mortales agit: quæ diu quidem virtute, uti muro prohibita, poſtquam pæne omnes flagitiis ſubacti ſunt, etiam infirmis genere inſtitutoq; publica permiſit.

Namque *Cajus Iulius Maximinus*, præſidens Trebellicæ, primus è militaribus, litterarum fere rudis, potentiam cepit ſuffragiis legionum. Quod tamen etiam Patres, dum periculoſum exiſtimant inermes armato reſiſtere, approbaverunt: filiuſque ejus pari nomine [Cajus Iulius Maximinus] Cæſar factus eſt.

Quis biennium ſummis * potius, haud incommode prælio geſto contra Germanos, repente *Antoninus Gordianus* Africæ Proconſul, ab exercitu Princeps apud Thydri opidum abſens fit. Quo ut accitus pervenit, tamquam ea re creatus foret, ſeditione

ſeditione excipitur: qua lenita facile Carthaginem petit. Ibi cum avertendis prodigiis, quorum metu haud inane angebatur, rem divinam ſolitis ageret: repente hoſtia partum edidit. Id haruſpices, atque ipſe maxime, nam hujus ſcientiæ uſu immodice prudens erat, ita accepere, illum quoque deſtinatum neci, verum liberis pariturum imperium: progreſſiſque conjectu longius liberi quoque exitum denunciavere, mitem atque innoxium præſantes fore, ut illud pecus, nec diuturnum tamen, ſubjectumque inſidiis. Interim Romæ comperto Gordiani interitu, hortante Domitio, urbi præfectus, reliquique indices vulgo cæduntur per prætorias cohortes: quippe Gordianus, poſtquam delatum ſibi imperium cognovit; præmia amplum in modum oſtentans, Romam legatos ac literas deſtinaverat, quibus necato eo fruſtratos ſe milites angebantur, genus hominum pecuniæ cupidius, fidumque ac bonum ſolo quæſtu. At ſenatus metuens, ne nullis rectoribus ſpecie captæ urbis, atrociora acciderent, primo poteſtatem * vices, mox conſcriptis junioribus. *Clodium Cupienum*, *Cæcilium Balbinum* Cæſares conſtituit.

Iiſdemque per Africam diebus milites *Gordianum* Gordiani filium, qui forte contubernio patris prætextatus, ac deinceps præfectus prætorio intererat, Auguſtum creavere: neque ſane factum nobilitas aſpernata. Denique accito eo, inter implana urbis atque ipſo ſinu prætoriæ

manus

manus acie deletæ per gladiatorum familias, tyronumque exercitum. Dum hæc Romæ geruntur, Iulii Maximini, quos forte ea tempestate Thracia retinebat, acceptis quæ evenerant, Italiam propere petunt. Eos Pupienus Aquilæ obsidione confecit, postquam prœlio victos reliqui paullatim deseruerunt. Horum imperio ad biennium per hujusmodi moras annus quæsitus. Neque multo post tumultu militarium Clodio Cæcilioque Romæ intra Palatium cæsis, Gordianus solus regnum obtinuit: eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque, in Persas profectus est; cum prius Iani ædes, quas Marcus clauserat, patentes more veterum fecisset. Ibi gesto insigniter bello, Marci Philippi præfecti prætorio insidiis periit sexennio Imperii.

Igitur *Marcus Iulius Philippus* Arabs Thraconites, sumto in consortium *Philippo* filio, rebus ad Orientem compositis, conditoque apud Arabiam Philippopoli oppido, Romam venere: exstructoque trans Tiberim lacu, quod eam partem aquæ penuria fatigabat, annum urbis millesimum ludis omnium generum celebrant. Et quoniam nomen admonuit; nostra quoque ætate post mille, centesimus, consule Philippo, excessit, nullis, uti solet, sollennibus frequentatus: adeo indies cura minima Romanæ urbis. Quod equidem denuntiatum illo tempore prodigiis portentisque. Ex quîs unum memorare brevi libet. Nam cum Pontificum lege hostiæ macta-

mactarentur, suis utero maris, feminarum genitalia apparuere. Id haruspices solutionem posterorum portendere, vitiaque fore potiora interpretari: quod frustratum iri æstimans Imperator Philippus, tum quia forte præteriens, filii similem pro merito Ephebum conspexerat, usum virilis scorti removendum honestissime consultavit. Verumtamen manet: quippe conditione loci mutata pejoribus flagitiis agitur: dum *Avidius* periculosa, quibusque mortales prohibentur, petunt. Huc accedit, quod longe aliud Etruscorum artes cecinerant, quæ bonis parte plurima jacentibus, mollissimum quemque beatum fore afferebant. Eos ego ignorasse verum plane puto: etenim quamvis rerum omnium prospero successu; pudore amisso tamen, fortunatus quis esse potest? cum eodem retento, cetera tolerabilia sint. His actis filio urbi relicto, ipse quamquam debili per ætatem corpore, adversum Decium profectus, Veronæ cadit, pulso, amissoque exercitu. Quîs Romæ compertis, apud castra prætoria filius interficitur. Annos potentiæ quinque egere.

Et *Decius* Syrmiensium vico ortus, militiæ gradu ad Imperium conspiraverat, lætiorque hostium nece: filium *Etruscum* nomine, Cæsarem facit: statimque eo in Illyrios præmisso, Romæ aliquantum moratur mœnium gratia, quæ instituit, dedicandorum. Et interea ad eum Iotapiani, qui Alexandri tumens stirpe, per

Syriam

Syriam tentans nova, militum arbitrio occubuerat: ora, uti mos est, inopinato feruntur, simulque per eos dies Lucio Prisco, qui Macedonas præsidatu regebat, delata dominatio, Gothorum concursu, postquam direptis Thraciæ plerisque illo pervenerant. Qua causa Decio, quam potuit maturrime Roma digresso, Iulius Valens cupientissimo vulgo Imperium capit: verum utrique mox cæsi: cum Priscum nobilitas hostem patriæ censuisset. Decii Barbaros trans Danubium persectantes Bruti fraude cecidere, exacto regni biennio. Sed Deciorum mortem plerique illustrem ferunt: namque filium audacius congredientem cecidisse in acie, patrem autem cum perculsi milites ad solandum Imperatorem multa præfarentur, strenue dixisse; detrimentum unius militis parum videri sibi: ita refecto bello cum impigre decertaret, interiisse pari modo.

Hæc ubi Patres comperere, *Gallo Hostilianoque* Augusta Imperia: *Volusianum* Gallo editum Cæsarem decernunt. Dein pestilentia oritur: qua atrocius sæviente, Hostilianus interiit, Gallo Volusianoque favor quæsitus, quod anxie studioseque tenuissimi cujusque exsequias curarent.

Igitur his Romæ morantibus, *Æmilius Æmilianus* summam potestatem corruptis militibus arripuit. Ad quem expugnandum profecti, Interamnæ ab suis cæduntur, spe præmii majoris ab Æmilio: cui nullo labore seu detrimento victoria obveniebat: simul quia immodici per luxum lasciviamque,

que, officia benevolentiæ corruperant. His ſane omnibus biennio profecit: nam. Æmilianus quoque tres menſes uſus modeſto Imperio, morbo abſumptus eſt: cum Proceres primo hoſtem, dein exſtinctis ſuperioribus pro fortuna, uti ſolet, Auguſtum appellaviſſent. At milites, qui contracti undique apud Rhætias ob inſtans bellum morabantur,

Licinio Valeriano Imperium deferunt. Qui quamquam genere ſatis claro, tamen, uti mos tum etiam erat, militiam ſequebatur. Ejus filium *Gallienum* ſenatus Cæſarem creat; ſtatimque Tiberis adulta æſtate diluvii facie inundavit: prudentes perniciosum reipubl. cecinere, adoleſcentis fluxo ingenio, quia Etruria accitus venerat, unde amnis prædictus: quod equidem confeſtim evenit. Nam cum ejus pater [dolo erat circumventus] bellum per Meſopotamiam anceps diuturnumque inſtruit, Perſarum regis, cui nomen Sapor erat, dolo circumventus, fœde laniatus interiit, Imperii anno ſexto, ætate robuſtiore.

Sub idem tempus *Licinius Gallienus*, cum à Gallia Germanos ſtrenue arceret, in Illyricum properans deſcendit: ibi Ingebum, quem curantem Pannonios, comperta Valeriani clade, imperandi cupido inceſſerat, Murſiæ devicit: moxque Regallianum, qui receptis militibus, quos Murſina labes reliquos fecerat, bellum duplicaverat. His proſpere, ac ſupra vota cedentibus, *more* hominum, ſecundis

dis solutior, rem Romanam quasi naufragio dedit, cum *Salonino* filio, cui honorem Cæsaris contulerat, adeo uti Thraciam Gothi libere progressi, Macedonas Achæosque & Asiæ finitima occuparent : Mesopotamiam Parthi : Orienti latrones seu mulier dominaretur * Alemannorum vi, tunc æque Italiam, Francorum gentes, direpta Gallia, Hispaniam possiderent, vastato ac pæne direpto Tarraconensium oppido, nactisque in tempore navigiis pars in usque Africam permearet : & amissa trans Istrum, quæ Trajanus quæsierat. Ita quasi ventis undique sævientibus, parvis maxima ; ima summis orbe toto miscebantur. Simulque Romam * pestilentia grassabatur, quæ sæpe curis gravioribus, atque animi desperatione oritur. Inter hæc ipse popinas, ganeasque obiens, lenonum ac vinariorum amicitiis hærebat, expositus Saloninæ conjugi atque amori flagitioso filiæ Attali Germanorum regis, Pipæ nomine : qua caussa etiam civiles motus longe atrociores orti. Namque primus omnium *Postumus*, qui forte Barbaris per Galliam præsidebat, Imperium ereptum ierat : explosaque Germanorum multitudine, Lolliani bello excipitur : quo non minus feliciter fuso, suorum tumultu periit : quod flagitantibus * Maguntiacorum direptiones, quia Lollianum juverant, abnuisset. Igitur eo occiso, Marius ferri quondam opifex, neque etiam tum militiæ satis clarus, regnum capit. Proinde cuncta ad extremum reciderant,

derant, uti talibus imperia ac virtutum omnium decus ludibrio essent. Hinc denique jlocalariter dictum, nequaquam mirum videri, si rem Romanam Marius reficere contenderet, quam Marius ejusdem artis auctor, stirpisque ac nominis, solidavisset. Hoc jugulato post biduum, Victorinus deligitur, belli scientia Posthumo par; verum libidine præcipiti; qua cohibita in exordio, post biennii imperium, constupratis vi plerisque, ubi Attitiani conjugem concupivit, facinusque ab ea viro patefactum est; accensis furtim militibus per seditionem Agrippinæ occiditur. Tantum Actuariorum, quorum loco Attitianus habebatur, in exercitu factiones vigent, ut arduum petentibus malitia patraretur: genus hominum, præsertim hac tempestate, nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum: annonæ dominans, eoque utilia curantibus, & fortunis aratorum infestum: prudens in tempore his largiendi, quorum vecordia damnoque opes contraxerit. Interim Victoria, amisso Victorino filio, legionibus grandi pecunia comprobantibus, Tetricum Imperatorem facit; qui familia nobili, præsidatu Aquitanos tuebatur: filioque ejus Tetrico Cæsarea insignia impartiuntur. At Romæ Gallienus pacata omnia, ignaris publici mali, improbe suadebat: crebro etiam, uti rebus ex voluntate gestis solet, ludos ac festa triumphorum,

quo promtius ſimulata confirmarentur, exercens. Sed poſtquam periculum propinquabat, tandem urbe egreditur. Namque Aureolus, cum per Rhetias legionibus præeſſet, excitus, uti mos eſt, ſocordia tam ignavi ducis, ſumto Imperio Romam contendebat. Eum Gallienus apud pontem, cui ex eo * Aurelii nomen eſt, fuſum acie Mediolanum coëgit: quam urbem cum machinationibus omnis generis oppugnat, ab ſuis interiit. Quippe Aureolus, ubi ſolvendi obſidii ſpem inanem videt, ducum Gallieni Tribunorumque nomina, quaſi deſtinata ab eo ad necem, aſtu compoſuit, litteraſque è muro, quam occultiſſime potuit, abjecit: quæ forte à memoratis repertæ, metum ſuſpicionemque injecêre mandati exitii: verum eas effluxiſſe incuria miniſtrorum. Qua cauſſa * Aureliani conſilio, cujus gratia in exercitu atque honore præſtabant, ſimulata proruptione hoſtium, nullis, uti re trepida ac repentina ſolet, tectum ſtipatoribus, tabernaculo educunt nocte * intemperata: teloque trajicitur, cujuſnam, per tenebras incertum. Ita auctoris neciſne errore, an quia bono publico acciderat, inulta cædes fuit. Quanquam eo prolapſi mores ſunt, uti *Suo*, quam reipubl. magiſque potentiæ. quam gloriæ ſtudio plures agant. Hinc quoque rerum vis ac nominum corrupta; dum plerumque potior flagitio, ubi armis ſuperaverit, tyrannidem amotam vocaverit, damno publico oppreſſos. Quinetiam aliquanti pari libidine

dine in cæleſtium numerum referuntur, ægre exſequiis digni : quîs ni *Fides* rerum geſtarum obſtitiſſet, quæ neque honeſtos præmiis memoriæ fruſtrari ſinit, neq; improbis æternam illuſtremque famam procedere ; nequiquam peteretur virtus: cum verum illud atque unicum decus peſſimo cuique gratia tribueretur, demtum impie bonis. Denique Gallienum ſubacti à Claudio Patres, quod ejus arbitrio Imperium cepiſſet, Divum dixêre. Nam cum profluvio ſanguinis, vulnere tam gravi, mortem ſibi adeſſe intelligeret, inſignia Imperii ad Claudium deſtinaverat, honore Tribunatus Ticini retinentem præſidiariam manū. Quod ſane extortum : cum neque Gallieni flagitia, dum urbes erunt, occultari queant : & quiſque peſſimus erit, par ſimiliſque ſemper ipſi habebitur. Adeo principes atque optimi mortalium, vitæ decore, quam quæſitis nominibus, atque compoſitis, quantum conjiciatur, cælum adeunt ; ſeu fama hominum Dei celebrantur modo. At ſenatus comperto tali exitio, ſatellites propinquoſque per ſcalas Gemonias præceps agendos decrevit, patronoque fiſci in curiam perduci effoſſos oculos pependiſſe ſatis conſtat : cum irruens vulgus, pari clamore, terram matrem, deoſque inferos precaretur, ſedes impias uti Gallieno darent. Ac niſi Claudius confeſtim recepta Mediolani urbe, tamquam poſtulato exercitus parcendum, qui forte eorum ſupererant præcepiſſet; nobilitas plebeſq; atrocius graſſarentur. Et Patres quidem,

præter commune Romani malum orbis, ſtimulabat proprii ordinis contumelia: quia primus ipſe, metu ſocordiæ ſuæ, ne Imperium ad optimos nobilium transferretur, ſenatum militia vetuit; etiam adire exercitum. Huic novem annorum potentia fuit.

Sed *Claudii* Imperium milites, *quos* fere contra ingenium perditæ res ſubigunt recta conſulere; ubi afflicta omnia perſpexêre, avide approbant, extolluntque, viri laborum patientis, æquique ac prorſus dediti reipub. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaverit. Nam cum pellere Gothos cuperet, quos diuturnitas nimis validos, ac prope incolas effecerat, proditum ex libris Sibyllinis eſt, primum ordinis ampliſſimi victoriæ vovendum. Cumque is qui eſſe videbatur, ſemet obtuliſſet; ſibi potius id muneris competere oſtendit, qui revera ſenatus, atq; omnium princeps erat. Ita nullo exercitus detrimento fuſi Barbari ſummotique, poſtquam Imperator vitam reipub. dono dedit: Adeo *Bonis* ſalus civium ac longa ſui memoria cariora ſunt: quæ non gloriæ modo, verum etiam ratione quadam poſterorum felicitati proficiunt. Hoc ſiquidem Conſtantius & Conſtantinus, atque Imperatores noſtri corporiſque acceptior militibus, præmiorum ſpe, ſeu laſciviæ. Quô ægra aſperiorque victoria fuit, dum, uti mos ſubditis erat, ſtudio impune peccandi, remiſſa imperia promptius quam utilia defendunt.

Ceterum

Ceterum *Aurelianus* ſucceſſu tanto vehementior, confeſtim quaſi belli reliquiæ ſupereſſent, in Perſas progreſſus eſt. Quîs deletis, Italiam repetivit; cujus urbes Alamannorum vexationibus affligebantur: Simul Germanis Gallia demotis; Tetrici, de quo ſupra commemoravimus, cæſæ legiones, proditore ipſo duce. Nam Tetricus, cum Fauſtini præſidiis dolo corruptis militibus plerumque peteretur, Aureliani per litteras præſidium imploraverat; eique adventanti, producta ad ſpeciem acie, inter pugnam ſe dedit. Ita, uti rectore nullo ſolet, turbati ordines oppreſſi ſunt: ipſe poſt Celſum biennii Imperii in triumphum ductus; Lucaniæ correcturam, filioque veniam atque honorem ſenatorium cooptavit. neque ſecus intra urbem monetæ opifices deleti: qui cum auctore Feliciſſimo rationali nummariam notam corroſiſſent, pœnæ metu bellum fecerant; uſque eo grave, uti per Cælium montem congreſſi, ſeptem fere millia bellatorum confecerint. His tot tantiſque proſpere geſtis, fanum Romæ Soli magnificum conſtituit, donariis ornans opulentis: ac ne umquam, quæ per Gallienum evenerant, acciderent; muris urbem quam validiſſimis laxiore ambitu circumſepſit: ſimulque uſus porcinæ carnis, quo plebi Romanæ affatim cederet; prudenter munificeque proſpectavit; deletæque fiſcales & quadruplatorum, quæ urbem miſerabiliter affecerant, calumniæ; conſumptis igni tabulis, monumentiſque hujuſcemodi

negotiorum: atque ad Græciæ morem decreta abolitione, inter quæ avaritiæ peculatum, provinciarum prædatores, contra morem militarium, quorum è numero erat, immane quantum spectabatur. Qua caussa ministri scelere, cui secretorum officium crediderat, circumventus, apud Cœnofrurium interiit: cum ille prædæ conscientia delictique, scripta callide composita Tribunis, quasi per gratiam, prodidisset, quibus interfici jubebantur, illique eo metu accensi facinus patravere. Interea milites, omisso principe, legatos statim Romam destinant, uti suopte arbitratu Patres Imperatorem deligerent: quibus hoc ipsorum potissimum convenire munus respondentibus; rursum legiones ad eos rejiciunt. Ita utrimque pudore ac modestia decertabatur, rara in hominibus virtute, rebus præsertim hujusmodi, ac prope ignota militibus. Tantum ille vir severitate atque incorruptis artibus potuit, ut ejus necis auctoribus exitio; pravis metui; simulata dubiis; optimo cuique desiderio; nemini insolentiæ aut ostentationi esset: atque etiam soli, quasi Romulo, Interregni species obvenit, longe vero gloriosior. Quod factum præcipue edocuit, *Cuncta* in orbis modo verti; nihilque * accidere, quod rursum naturæ vis ferre nequeat ævi spatio: adhuc *Virtutibus* principum res attolli facile, vel afflictas, easque firmiores * præceps vitiis dari.

Igitur tandem senatus, mense circiter post Aureliani interitū sexto, *Tacitum* è cō-

sula-

ſularibus mitem ſane virum, Imperatorem creat: cunctis fere lætioribus, quod militari ferocia legendi jus Principis proceres recepiſſent. Quæ tamen lætitia brevis, neque exitu tolerabili fuit: namque Tacito confeſtim à ducenteſima regni luce, Tyanæ mortuo; cum tamen prius auctores Aureliani necis, maximeque Mucaperem ducem, quod ipſius ictu occiderat, excruciaviſſet; *Florianus* ejuſdem frater, nullo ſenatus ſeu militum conſulto Imperium invaſerat.

Qui uno menſe aut altero vix retentata dominatione apud Tarſum ab ſuis interficitur. Poſt quem *Probum* in Illyrico factum accepere, ingenti belli ſcientia exercitandiſque varie militibus, ac duranda juventute prope Hannibalem alterum. Namque ut ille oleis Africæ pleraque per legiones, quarum otium reipubl atque ductoribus ſuſpectum rebatur: eodem modo hic Galliam Pannoniaſque & Mœſorum colles vinetis replevit: poſtea ſane quam Barbarorum attritæ gentes ſunt, quæ noſtris principibus ſuorum ſcelere interfectis, irruperant, ſimul cæſis, Saturnino per Orientem; Agrippinæ Bonoſo exercitu: nam utrique dominatum tentaverant, finita, cui duces præerant manu: qua cauſſa receptis omnibus pacatiſque dixiſſe proditur, brevi milites fruſtra fore. Hinc denique magis irritati paulo cis ſextum annum apud Sirmium trucidavere, cum ad ſiccandam lacunis ac foſſa urbem ipſi patriam adigerentur, quæ paluſtri ſolo hiema-

hiemalibus aquis corrumpitur. Abhinc militaris potentia convaluit, ac senatui Imperium creandique jus principis ereptum ad nostram memoriam; incertum an ipso cupiente per desidiam, an metu seu dissensionum odio. Quippe amisso Gallieni edicto, refici militia potuit, concedentibus modeste legionibus, Tacito regnante, neque Florianus temere invasisset: aut judicio, manipularium cuiquam, bono licet, imperium daretur; amplissimo ac tanto ordine in castris degente. Verum dum oblectantur otio, simulque divitiis pavent, quarum usum affluentiamq; ęternitate majus putant, munivere militaribus ac pæne Barbaris viam in se ac posteros dominandi.

Igitur *Carus* prefectura pollens pretorii, Augusto habitu, liberis Cæsaribus Carino, Numerianoque. Et quoniam cognita Probi morte Barbarorum quique opportune invaserant, misso ad munimentum Galliæ majore filio, Numeriani comitatu in Mesopotamiam pergit protinus; quod ea Persarum quasi solemni bello subest. Ubi fusis hostibus, dum gloriæ inconsulte avidior, Ctesiphonta urbem Parthiæ inclytam transgreditur; fulminis tactu conflagravit. Id quidam jure ei accidisse referunt. nam cum oracula docuissent, ad usque opidum memoratum perveniri victoria licere; longius delatus pœnas luit. Proinde *arduum* fatalia devertere; eoque futuri notio superflua. At Numerianus, amisso patre simul confectum æstimans bellum, cum exercitum reductaret;

Apri præfecti prætorio soceri insidiis extinguitur: * quis casum detulit adolescentis oculorum dolor. denique diu facinus occultatum, dum clausum lectica cadaver, specie ægri, ne vento obtunderetur acies, gestabatur. Sed postquam odore tabescentium membrorum scelus proditum est; ducum consilio, tribunorumque *Valerius Diocletianus* domesticos regens ob sapientiam deligitur; magnus vir; his moribus tamen: quippe qui primus ex auro veste quæsita, serici ac purpuræ gemmarumque vim plantis concupiverit: quæ quamquam plus quam civilia, tumidique & affluentis animi; levia tamen præ cæteris: namque se primus omnium Caligulam post, Domitianumque, Dominum palam dici passus, & adorari se, appellarique uti Deum. Quis rebus, quantum ingenium est, compertum habeo, *Humillimos* quosque, maxime ubi alta accesserunt; superbia atque ambitione immodicos esse. Hinc Marius patrum memoria; hinc iste nostra; communem habitum supergressi, dum animus potentiæ expers, tamquam inedia refecti, insatiabilis est. Quo mihi mirum videtur, nobilitati plerosque superbiam dare: quæ gentis patriciæ memor, molestiarum, quîs agitatur, remedio, eminere paululum pluris habet. Verum hæc in Valerio obducta ceteris bonis: eoque ipso quod Dominum dici passus; parentem egit: satisque constat, prudentem virum edocere voluisse, atrocitatem rerum magis, quam nominum officere. Interim

Carinus eorum quæ acciderant, certior: spe facilius erumpentis metus sedatum iri: Illyricum propere Italiæ circuitu petit. Ibi Iulianum pulsa ejus acie, obtruncat. Namq; is cum Venetos correctura ageret, Cari morte cognita, Imperium avens eripere, adventanti hosti obviam processit. At Carinus ubi Mœsiam contigit, ilico Murgum juxta Diocletiano congressus; dum victos avide premeret: suorum ictu interiit, quod libidine impatiens militarium nuptas affectabat: quarum infestiores viri, iram tamen doloremque in eventum belli distulerant. Quo prosperius cedente, metu ne hujusmodi ingenium magis magisque victoria insolesceret, sese ulti sunt. Is finis Caro, liberisque: Narbone patria, Imperium biennii fuere. Igitur Valerius prima ad exercitum concione, cum educto gladio, solem intuens, obtestaretur, ignarum cladis Numeriani, neque imperii cupientem se fuisse; Aprum proxime astantem ictu transegit: cujus dolo, uti supra docuimus, adolescens bonus facundusque & gener occiderat; ceteris venia data, retentique hostium fere omnes; ac maxime vir insignis Aristobulus præfectus prætorio per officia sua. Quæ res post memoriam humanam nova atque inopinabilis fuit; civili bello, fortunis, fama, dignitate, spoliatum neminem: cum pie admodum mansueteq; geri lætemur, exsilio, proscriptioni, atque etiam suppliciis & cædibus modum fieri. Quid ea memorem, adscivisse consortio mul-

tos externosque tuendi prolatandive gratia juris Romani? Namque ubi comperit Carini discessu, Helianum Amandumque per Galliam excita manu agrestium ac latronum, quos Bagandas incolæ vocant, populatis late agris plerasque urbium tentare: *Maximianum* statim fidum amicitia, quamquam semiagrestem, militiæ tamen, atque ingenio bonum, Imperatorem jubet. Huic postea cultu numinis, Herculei cognomentum accessit: uti Valerio Iovium. unde etiam militaribus auxiliis longe in exercitum præstantibus nomen impositum. Sed Herculius in Galliam profectus, fusis hostibus aut acceptis, quieta omnia brevi patraverat. Quo bello Carausius, Menapiæ civis, factis promtioribus enituit: eoque eum, simul quia gubernandi (quo officio adolescētiam mercede exercuerat) gnarus habebatur; parandæ classi ac propulsandis Germanis maria infestantibus, præfecere. Hoc elatior, cum parum multos opprimeret, neq; prædę omnia in ærarium referret; Herculii metu, à quo se cædi jussum compererat; Britanniam hausto imperio capessivit. Eodem tempore Orientem Persæ; Africam Iulianus, ac nationes, Quinq; gentanæ graviter quatiebant. Adhuc apud Ægypti Alexandriam Achilleus nomine, dominationis insignia induerat. His de caussis Iulium Constantium, Galerium Maximianum, cui cognomen Armentario erat, creatos Cæsares, in affinitatem vocant. Prior Herculii privignam, alter Diocletiano editam sortiuntur, diremptis prioribus
con-

conjugiis: ut in Nerone Tiberio, ac Iulia filia Augustus quondam fecerat. His sane omnibus Illyricum patria fuit: qui quamquam humanitatis parum; ruris tamen ac militiæ miseriis imbuti satis, optimi reipubl. fuere. Quare constat *Sanctos* prudentesque sensu mali promtius fieri: contraq; expertes ærumnarum, dum opibus suis cunctos æstimant, minus consulere. Sed horum concordia maximè edocuit *Virtuti* ingenium, usumque bonæ militiæ, quanta his Aureliani Probique institutio fuit, pæne sat esse. Denique Valerium, ut parentem, seu Dei magni suspiciebant modo. Quod quale quantumque sit, ab urbis conditore ad nostram ætatem propinquorum facinoribus patefactum est. Et quoniam bellorum moles, de qua supra memoravimus, acrius urgebat: quasi partito imperio, cuncta quæ trans Alpes Galliæ sunt, Constantio commissa: Africa Italiaque Herculio: Illyricique ora ad usque Ponti fretum, Galerio: cetera Valerius retentavit. Hinc denique parti Italiæ invectum tributorum ingens malum. Nam cum omnis eadem functione; moderataque ageret, quo exercitus atque Imperator, qui semper aut maxima parte aderant, ali possent: pensionibus, inducta lex nova. Quæ sane illorum temporum modestia tolerabilis in perniciem processit. His tempestatibus interim Iovio Alexandriam profecto, provincia credita Maximiano Cæsari, uti relictis finibus in Mesopotamiam progrederetur, ad arcendos Persarum impetus.

A quîs primo graviter vexatus, contracto confestim exercitu è veteranis ac tyronibus, per Armeniam in hostes contendit: quæ ferme sola seu facilior vincendi via est. Denique ibidem Narseum regem in ditionem subegit: simul liberos, conjugesque & aulam regiam: adeo victor, ut ni Valerius, cujus nutu omnia gerebantur, incertum qua causa, abnuisset, Romani fasces in provinciam novam ferrentur. Verum pars terrarum tamen nobis utilior quæsita: quæ cum acrius reposcuntur, bellum recens susceptum est, grave admodum perniciosumque. At in Ægypto Achilleus facili negotio pulsus, pœnas luit. Per Africam gestæ res pari modo: solique Corausio remissum Insulæ imperium, postquam jussis ac munimento incolarum contra gentes bellicosas opportunior habitus. Quem sane sexennio post Allectus nomine, dolo circumvenit. Qui cum ejus permissu summæ rei præesset, flagitiorum & ob ea mortis formidine, per scelus imperium extorserat: quo usum brevi, Constantius, Asclepiodoto, qui prætorianis præfectus præerat, cum parte classis ac legionum præmisso, delevit: & interea cæsi Marcomanni, Carporumque natio translata omnis in nostrum solum; cujus fere pars jam tum ab Aureliano erat. Neque minore studio pacis officia vincta legibus æquissimis: ac remoto pestilenti frumentariorū genere: quorum nunc Agentes rerum simillimi sunt. Qui cum ad explorandum annunciandumque, qui forte in provinciis motus existe-

exſiſterent, inſtituti viderentur; compoſitis nefarie criminationibus, injecto paſſim metu, præcipue remotiſſimo cuique, cuncta fœde diripiebant: ſimul annona, urbis, ac ſtipendiariorum ſalus anxie, ſ liciteque habita: honeſtiorumque provectu: & è contra, ſuppliciis flagitioſi cujuſque, virtutum ſtudia augebantur: veterrimæ religiones caſtiſſimè curatæ: ac mirum in modum novis adhuc cultiſque mœnibus, Romana culmina & cæteræ urbes ornatæ; maximè Carthago, Mediolanum, Nicomedia. Neque tamen cum hæc agerent, extra vitia fuerunt: quippe Herculius libidine tanta agebatur, ut ne ab obſidum corporibus quidem animi labem comprimeret: Valerio parum honeſta in amicos fides erat, diſcordiarum ſane metu: dum enunciationibus poſſe agitari quietem conſortii putat. Hinc etiam quaſi truncatæ vires urbis, imminuto prætoriarum cohortium atque in armis vulgi numero: quo quidem plures volunt imperium poſuiſſe. Namque imminentium ſcrutator, ubi fato inteſtinas clades, & quaſi fragorem quendam impendere comperit ſtatus Romani; celebrato regni viceſimo anno valentior curam R. P. abjecit: cum in ſententiam Herculium ægerrime traduxiſſet: cui anno minus potentia fuerat: & quamquam aliis alia æſtimantibus veri gratia corrupta ſit; nobis tamen excellenti natura videtur ad communem vitam ſpreto ambitu deſcendiſſe.

Igitur *Conſtantio Armentarioque* his ſucceden-

dentibus, *Severus* Maximinuſque Illyricorum indigenæ Cæſares: prior Italiam; poſterior in quæ Iovius obtinuerat, deſtinantur. Quod tolerare nequiens Conſtantinus, cujus jam tum à puero ingens potenſque animus ardore imperitandi agitabatur, fugæ commento, cum ad fruſtrandos inſequentes publica jumenta, quaqua iter egerat, interficeret; in Britanniam pervenit: nam à Galerio religionis ſpecie, ad vicem obſidis tenebatur. & forte iiſdem diebus ibidem Conſtantium patrem vitæ ultima agebant. Quo mortuo cunctis, qui aderant, annitentibus, imperium capit. Interim Romæ vulgus, turmæq; prætoriæ *Maxentium*, retractante diu patre Herculejo, Imperatorem confirmant. Quod ubi Armentarius accepit: Severum Cæſarem, qui caſu ad urbem erat, arma in hoſtem ferre propere jubet. Is circum muros cum ageret, deſertus à ſuis, quos præmiorum illecebris Maxentius traduxerat, fugiens, obſeſſuſque Ravennæ obiit. Hoc acrior Galerius, adſcito in conſilium Iovio, Licinium vetere cognitum amicitia Cæſarem, creat Auguſtum: eoque ad munimentum Illyrici, ac Thraciæ relicto, Romam contendit. Ibi cum obſidione diſtineretur: militibus eadem qua ſuperiores via attentatis, metu ne dcſereretur, Italia deceſſit: pauloque poſt vulnere peſtilenti conſumptus eſt: cum agrum ſatis reipubl. commodantem, cæſis immanibus ſilvis, atque emiſſo in Danubium lacu Pelſone apud Pannonios feciſſet. Cujus

jus gratia provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit. Huic quinquennii imperium: Constantio annuum fuit: cum sane uterque potentiam Cæsarum annos tredecim gessissent. Adeo miri naturæ officiis, ut ea si à doctis pectoribus proficiscerentur, neque insulsitate offenderent, haud dubie præcipua haberentur. Quare compertum est *Eruditionem*, elegantiam, comitatem præsertim, principibus necessarias esse: cum sine his naturæ bona quasi incomta, aut etiam horrida despectui sint: contraque ea Persarum regi Cyro ęternam gloriam paraverint. At memoria mea Constantinum, quanquam ceteris promtum virtutibus, ad usque astra votis omnium subvexere. Qui profecto si munificentiæ atque ambitioni modum, hisque artibus statuisset, quis præcipue adulta ingenia gloriæ studio progressa longius in contrarium labuntur, haud multum abesset Deo. Is ubi vastari urbem, atque Italiam comperit, pulsosque seu redemptos exercitus, & Imperatores duos, composita pace per Gallias: Maxentium petit. Ea tempestate apud Pœnos Alexander pro præfecto gerens, dominatui stolidè incubuerat: cum ipse debili ætate, agrestibus ac Pannonicis parentibus vecordior; milites, tumultuarieque quæsiti, armorum vix medium haberetur. Denique eum à tyranno missi paucissimis cohortibus Rufus Volusianus præfectus prætorio, ac militares duces levi certamine confecêre. Quo victo, Maxentius Carthaginem terrarum decus, simul

mul Africæ pulchriora vastari, diripi, incendique jusserat: ferus inhumanusque ac libidine multo tetrior: adhuc pavidus & imbellis, atque in desidiam fœde pronus: usque eo, ut flagrante per Italiam bello, fusisque apud Veronam suis: nihilo segnius solito curaret: neque patris exitio moveretur. Namque Herculius natura impotentior, simul filii segnitiæ metuens, inconsulte imperium repetiverat: cumque specie officii dolis compositis Constantinum generum tentaret acerbe, jure tandem interierat. Sed Maxentius atrocior in dies, tandem urbe in Saxa rubra millia ferme novem ægerrime progressus: dum cæsa acie fugiens semet Romam reciperet, insidiis, quas hostis apud pontem Milvium locaverat, in transgressu Tyberi interceptus est, tyrannidis anno sexto. Hujus nece incredibile quantum lætitia, gaudioque senatus ac plebes exsultaverint: quos in tantum afflictaverat, uti prætorianis cædem vulgi quondam annuerit: primusque instituto pessimo numinum specie Patres aratoresque pecuniam conferre prodigenti sibi cogeret: quorum odio prætoriæ legiones, ad subsidia factionibus aptiora, quam urbi Romæ, sublata penitus: simul arma atque usus indumenti militaris: adhuc cuncta opera, quæ magnificè construxerat, urbis fanum, atque Basilicam, Flavii meritis Patres sacrâvere. A quo etiam post Circus maximus excultus mirifice: atque ad lavandum institutum opus ceteris haud multo dispar. Statuæ locis

quam celeberrimis, quarum plures ex auro, aut argenteæ sunt: tum per Africam sacerdotium decretum Flavię genti: Cirtæque opido, quod obsidione Alexandri ciciderat, reposito exornatoque, nomen Constantina inditum: adeo *Acceptius* præstantiusque tyrannorum depulsoribus nihil est: quorum gratia eo demum auctior erit, si modesti ipsi atque abstinentes sint. Quippe *Humanæ* mentes frustratæ boni spe, asperius offenduntur, cum mutato rectore flagitioso, ærumnarum vis manet. Dum hæc in Italia geruntur, Maximinus ad Orientem, post biennii augustum imperium fusus, fugatusque à *Licinio*, apud Tarsum perit. Ita potestas orbis Romani duobus quæsita: qui quamvis per Flavii sororem nuptam Licinio, connexi inter se erant; ob diversos mores tamen anxie triennium congruere quivêre: namque illi præter admodum magna cetera; huic parsimonia, & ea quidem agrestis, tantummodo inerat. Denique Constantinus cunctos hostes honore ac fortunis manentibus texit, recepitque: eo pius, ut etiam vetus veterrimumque supplicium patibulorum & cruribus suffringendis primus removerit. Hinc pro conditore, seu Deo habitus; Licinio ne insontium quidem ac nobilium Philosophorum servili more cruciatus adhibiti modum fecere. Quo sane variis prœliis pulso, cum eum prorsus opprimere arduum videretur, simul affinitatis gratia recepti consortio, adscitique imperio Cæsarum communes liberi *Crispus*, Constantinus-

tinuſque Flavio geniti: Licinianus Licinio.
Quod equidem vix diuturnum : neque his
qui aſſumebantur , felix fore;defectu ſolis
fœdato iiſdem menſibus die , patefactum.
Itaque ſexennio poſt rupta pace apud
Thracas Licinius pulſus Chalcedona con-
ceſſit. Ibi ad auxilium ſui Martiniano ad
imperium cooptato , una oppreſſus eſt. Eo
modo reſpublica unius arbitrio geri cœpit,
liberis Cæſarum nomina diverſa retentan-
tibus : namque ea tempeſtate Imperatori
noſtro Conſtantio inſigne Cæſaris datum.
Quorum cum natu grandior ,incertum qua
cauſa,patris judicio occidiſſet:repente Ca-
locerus magiſter pecoris camelorum Cy-
prum inſulam ſpecie regni demens capeſſi-
verat : quo excruciato, ut fas erat, ſervili
aut latronum more,condenda urbe * for-
midandiſq; religionibus ingentem animum
avocavit: ſimul novandæ militiæ ordine.
Et interea Gothorum Sarmatarumq; ſtratæ
gentes : filiuſque cunctorum minor , Con-
ſtans nomine, Cæſar fit : cujus gratia rei-
publicæ permiſtionem fore oſtentorum mi-
ra prodidere : quippe ea nocte quæ com-
miſſi imperii diem ſequebatur ; igni conti-
nuo cæli facies conflagravit. Abhinc con-
ſumto fere biennio,fratris filium , cui ex
patre Dalmatio nomen fuit,Cæſarem juſſit,
aſſiſtentibus validè militaribus. Ita an-
no imperii triceſimo ſecundoque , cum
totum orbem tredecim tenuiſſet ; ſexa-
ginta natus , atque amplius duo ; in Per-
ſas tendens , à quîs bellum irrumpere ac-
ceperat ; rure proximo Nicomediæ, Achy-

ronam vocant, excessit: cum [ad] id tetrum sidus regnis, quod crinitum vocant, portendisset. Funus relatum in urbem sui nominis. Quod sane P. R. ægerrime tulit: quippe cujus armis, legibus, clementi imperio, quasi novatam urbem Romanam arbitraretur. Pons per Danubium ductus: castra, castellaque pluribus locis commode posita. Remotæ olei frumentique adventiciæ præbitiones, quibus Tripolis ac Nicæa acerbius angebantur, Quæ res superiores Severi Imperio, gratantes civi obtulerant; verteratq; gratiam muneribus in perniciem posterorum dissimulatio: alteros Marcus Bojonius afflixerat mulcta, quod Hipparchum præstanti ingenio indigenam fuisse ignoravissent. fiscales molestiæ severius pressæ: cunctaque divino ritui paria viderentur; ni parum dignis ad publica aditum concessisset. Quæ quamquam sæpius accidêre, tamen, IN summo ingenio atq; optimis reipublicæ moribus, quamvis parva vitia, elucent magis; eoque notantur facile: quin etiam acrius sæpe officiunt; cum ob auctoris decus in virtutes potissimum accipiuntur, atque ad imitandum invitamento sunt. Igitur confestim Dalmatius incertum quo suasore, interficitur: statimque triennio post minimum maximumque, fatali bello, Constantinus cadit. Qua Constans victoria tumidior; simul per ætatem cautus parum, atque animi vehemens: adhuc ministrorum pravitate exsecrabilis, atque præceps in avaritiam, despectumque militarium anno post

tri-

triumphum decimo, Magnentii ſcelere circumventus eſt: externarum ſane gentium compreſſis motibus: quarum obſides præcio quæſitos pueros venuſtiores quod cultius habuerat; libidine hujuſmodi arſiſſe pro certo habetur. Quæ tamen vitia utinam manſiſſent: namque Magnentii, utpote gentis barbaræ, diro atroque ingenio; ſimul his quæ poſt accidêre, adeo extincta omnia ſunt; ut illud imperium haud injuria deſideraretur. Tum quia Vetranio litterarum prorſus expers, & ingenio ſtolidior, idcircoque agreſti vecordia peſſimus; cum per Illyrios peditum magiſterio milites curaret; dominationem, ortus Mœſiæ ſuperioris locis ſqualidioribus, improbe occupaverat.

Eum *Conſtantius* cis menſem decimum, facundiæ vi dejectum imperio in privatum ocium removit: quæ gloria poſt natum imperium, ſoli proceſſit eloquio, clementiaq;. Nam cum magna parte utrimque exercitus conveniſſent, habita ad ſpeciem judicii cōcione; quod fere vix aut multo ſanguine obtinendum erat, eloquentia patravit. Quæ res ſatis edocuit, non modo domi, verum militiæ quoque dicendi copiam reſtare: qua demum vel ardua proclivius eo conficiuntur, ſi modeſtia atque integritate ſuperet. Quod maxime cognitum è noſtro principe: quem tamen quo minus ſtatim in hoſtes alios ad Italiam contenderet, hiems aſpera, clauſæque Alpes tardavere. Interim Romæ corrupto vulgo; ſimul Magnentii odio Potentianus materna ſtirpe Flavio

propinquus, cæso urbis præfecto, armataq; gladiatorum manu Imperator fit: cujus stolidum ingenium adeo plebi Romanæ, Patribusque exitio fuit, uti passim domus, fora, viæ, templaq; cruore, ac cadaveribus opplerentur, bustorum modo: neque per eum tantum, verum etiam advolantibus Magnianis: qui tricesimo die, triduo minus, hostem perculerant. Sed jam antea cum externi motus suspectarentur; Magnentius fratri Decentio Gallias; Constantius Gallo, cujus nomen suo mutaverat, Orientem, Cæsaribus commiserant. Ipsi inter se acrioribus prœliis per triennium congressi, ad extremum Constantius fugientem in Galliam persecutus varie ambos supplicio semet adegit interficere. Et interea Iudæorum seditio, qui Patricium nefarie in regni speciem sustulerant, oppressa. Neque multo post ob sævitiam atque animum trucem, Gallus Augusti jussu interiit. Ita longo intervallo annum fere post septuagesimum, relata ad unum cura reipublicæ. Quæ recens quieta à civili trepidatione, Silvano in imperium coacto, tentari rursus occœperat. Is namque Silvanus in Gallia ortus Barbaris parentibus, ordine militiæ simul à Magnentio ad Constantium transgressus, pedestre ad magisterium adolescentior meruerat. E quo dum altius per metum seu dementiam, conscendisset; legionum, à quîs præsidium speraverat, tumultu; octavum circa ac vicesimum diem trucidatus est: qua caussa ne quid apud Gallos natura præcipites novaretur, præsertim Germanis ple-

raque

raque earum partium populantibus.
Iulianum Cæsarem, cognatione acceptum sibi, Transalpinis præfecit: iisque nationes feras brevi subegit, captis famosis regibus: quæ quamquam in ejus fortuna, principis tamen & consilio accidere. Quod adeo præstat, ut Tiberius, Galeriusque subjecti aliis egregia pleraque; suo autem ductu atque auspicio minus paria experti sunt. At Iulius Constantius annos tres atque viginti Augustum imperium regens, cum externis motibus modo civilibus exercetur, ægre ab armis abest: quîs tyrannide tantorum depulsa, sustentoque interim Persarum impetu, genti Sarmatarum, magno decore, confidens apud eos, regem dedit. Quod Cnejum Pompejum in Tigrane restituisse, vixque paucos majorum fecisse comperimus. Placidus, clemensque pro negotio: litterarum ad elegantiam prudens, atque orandi genere leni jucundoque: laboris patiens, ac destinandi sagittas mire promptus: cibi omnis, libidinis, atque omnium cupidinum victor: cultu genitoris satis pius, suique nimis custos: gnarus vita bonorum principum reipublicæ quietem regi. Hæc tanta tamque inclyta, tenue studium probandis provinciarum ac militiæ rectoribus, simul ministrorum parte maxima absurdi mores: adhuc neglectus boni cujusq;, fœdavêre. Atque uti verum absolvam brevi, ut Imperatore ipso clarius; ita Apparitorum plerisque magis atrox nihil.

DE VITA ET MORIBUS
IMPERATORUM ROMANORUM
EXCERPTA.

ex libris SEXTI AURELII VICTORIS
à Cæſare Auguſto

uſque ad Theodoſium Imperatorem.

ANno urbis conditæ ſeptingenteſimo viceſimo ſecundo; ab exactis vero regibus quadringenteſimo octogeſimoq;, mos Romæ repetitus uni prorſus parendi, pro rege imperatori vel ſanctiori nomine *Auguſto* appellato. *Octavianus* igitur patre Octavio ſenatore genitus, maternum genus ab Ænea per Iuliam familiam ſortitus, adoptione vero *Caji* Cæſaris majoris avunculi, Cajus Cæſar dictus, deinde ob victoriam *Auguſtus* cognominatus eſt. Iſte in imperio poſitus, *Tribuniciam* poteſtatem per ſe exercuit. Regionem Ægypti, inundatione Nili acceſſu difficilem, inviamque paludibus, in provinciæ formam redegit. Quam ut annonæ urbis copioſam efficeret, foſſas incuria vetuſtatis limo clauſas, labore militum patefecit. Hujus tempore ex Ægypto urbi annua ducenties centena millia frumenti inferebantur. Iſte Cantabros & Aqui-

quitanos, Rhetos, Vindelicos, Delmatas numero provinciarum populi Romani conjunxit. Suevos, Cattosque delevit, Sucambros in Galliam transtulit. Pannonios stipendiariis adjecit. Getarum populos, Basternasque lacessitos bellis ad concordiam compulit. Huic Persæ obsides obtulerunt: creandique regis arbitrium permiserunt. Ad hunc Indi, Scythæ, Garamantes, Æthiopes legatos cum donis miserunt. Adeo namque turbas, bella, simultates exsecratus est, ut nisi justis de caussis numquam genti cuiquam bellum intulerit. *Iactantisque* esse ingenii & levissimi dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, id est, folia infructuosa, in discrimen per incertos eventus certaminum, securitatem civium præcipitare. Neq; Imperatori bono quicquam minus quam *Temeritatem* congruere. *Satis* celeriter fieri, quicquid commode geritur. *Armaque* nisi majoris emolumenti caussa, nequaquam movenda esse: ne compendio tenui, jactura gravi, petita victoria, similis sit hamo aureo piscantibus: cujus abrupti, amissique detrimentum, nullo capturæ lucro pensari potest. Hujus tempore trans Rhenum vastatus est Romanus exercitus, atque tribuni & proprætor cæsus. Quod in tantum perdoluit, ut cerebri valido incussu parietem pulsaret, veste capilloque, ac reliquis lugentium indiciis deformis. Avunculi quoque inventum vehementer arguebat, qui milites commilitones novo blandoque more appellans, dum affectat carior fieri, auctoritatem principis emolli-

 verat,

verat. Denique erga cives clementiſſime verſatus eſt. In amicos fidus exſtitit. Quorum præcipui erant ob taciturnitatem Mæcenas, ob patientiam laboris, modeſtiamque Agrippa. Diligebat præterea Virgilium. Rarus quidem ad recipiendas amicitias, ad retinendas conſtantiſſimus. Liberalibus ſtudiis, præſertim eloquentiæ, in tantum incumbens, ut nullus, ne in procinctu quidem, laberetur dies, quin legeret, ſcriberet, declamaret. Leges alias novas, alias correctas protulit ſuo nomine. Auxit, ornavitque Romam ædificiis multis, iſto glorians dicto, Vrbem lateritiam repperi, relinquo marmoream. Fuit mitis, gratus, civilis, animi lepidi, corpore toto pulcer, ſed oculis magis. Quorum aciem clariſſimorum ſiderum modo vibrans, libenter accipiebat cedi ab intendentibus tamquam ſolis radiis aſpectui ſuo. A cujus facie cum quidam miles oculos averteret, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, reſpondit: quia fulmen oculorum tuorum ferre non poſſum. Nec tamen vir tantus vitiis caruit. Fuit enim paululum impatiens, leviter iracundus, occulte invidus, palam factioſus: porro autem dominandi, ſupra quam æſtimari poteſt, avidiſſimus, ſtudioſiſſimus aleæ luſor. Cumque eſſet cibi ac vini multum, aliquatenus vero ſomni, abſtinens, ſerviebat tamen libidini uſque ad probrum vulgaris famæ. Nam inter duodecim catamitos totidemque puellas accumbere ſo-

litus erat. Abjecta quoq; uxore Scribonia, amore alienæ conjugis possessus, Liviam quasi marito concedente sibi conjunxit. Cujus Liviæ jam erãt filii Tiberius & Drusus. Cumq; esset luxuriæ serviens, erat tamen ejusdem vitii severissimus ultor: *More* hominum, qui in ulciscendis vitiis, quibus ipsi vehementer indulgent, acres sunt. Nam & poetam Ovidium, qui & Naso, pro eo, quod tres libellos amatoriæ artis conscripserat, exsilio damnavit. Quodq; est læti animi, vel amœni, oblectabatur omni genere spectaculorum, præcipue ferarum incognita specie, & infinito numero. Annos septem & septuaginta ingressus, Nolę morbo interiit. Quamquam alii scribant dolo Liviæ extinctum, metuentis, ne, quia privignæ filium Agrippam, quem odio novercali in insulam relegaverat, reduci compererat, eo summã rerum adepto, pœnas daret. Igitur mortuum, seu necatum, multis novisq; honoribus, senatus censuit decorandum. Nam præter id, quod antea *Patrem Patriæ* dixerat, templa tam Romæ, quam per urbes celeberrimas ei consecravit, cunctis vulgo jactantibus, *Utinam* aut non nasceretur, aut non moreretur. Alterum [enim] pessimi incepti, exitus præclari alterum. Nam & in adipiscendo principatu oppressor libertatis est habitus, & in gerendo, cives sic amavit, ut tridui frumento in horreis quondam viso, statuisset veneno mori, si è provinciis classes interea non venirent. Quibus advectis, felicitati ejus, salus patriæ est attributa. Imperavit annos quinquaginta sex, XII cũ Antonio

nio, quadraginta & quatuor solus. Qui certe numquam aut reipublicæ ad se potentiam traxisset, aut tamdiu ea potiretur, nisi magnis naturæ & studiorum bonis abundasset.

Claudius Tiberius Liviæ filius, Cæsaris Octaviani privignus imperavit annos viginti tres. Iste, quia Claudius Tiberius Nero dicebatur, eleganter à jocularibus, Caldius Biberius Mero ob vinolentiam nominatus est. Satis prudens in armis, satisque fortunatus ante sumtum imperium sub Augusto fuit: ut non immerito reipublicæ dominatus ei committeretur. Inerat ei scientia litterarum multa. Eloquio clarior, sed ingenio pessimo, truci, avaro, insidioso, simulans ea se velle, quæ nollet: his quasi infensus, quibus consultum cupiebat: his vero, quos oderat, quasi benivolus apparens. Repentinis responsionibus aut consiliis melior, quam meditatis. Denique delatum à patribus principatum (quod quidem astu fecerat) ficte abnuere, quid singuli dicerent, vel sentirent atrociter explorans. quæ res bonos quosque pessumdedit. Æstimantes enim ex animo eum longa oratione imperialis molestiæ magnitudinem declinare, cum sententias ad ejus voluntatem promunt, incessere exitia postrema. Iste Cappadocas in provinciam, remoto Archelao rege, eorum redegit. Gætulorum latrocinia repressit. Maraboduum Suevorum regem callide circumvenit. Cum immani furore insontes, [noxios] suos pariter externosque puniret, resolutis militiæ arti-

artibus, Armenia per Parthos, Mœsia à Dacis, Pannonia à Sarmatis, Gallia à finitimis gentibus direptæ sunt. Ille post septuagesimum octavum annum, & mensem quartum, insidiis Caligulæ extinctus est.

Caligula imperavit annos quatuor. Iste filius Germanici, quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calciamenti militaris, id est *Caligulæ* sortitus est. Ante principatum omnibus carus, acceptus fuit: in principatu vero talis, ut non immerito vulgaretur, atrociorem illo dominum non fuisse. Denique tres sorores suas stupro maculavit. Incedebat habitu deorum suorum. Iovem ob incestum, è choro autem Bacchanali Liberum se afferebat. De quo nescio an decuerit memoriæ prodi, nisi forte quia juvat de principibus nosse omnia, ut improbi saltem famæ metu talia declinent. In palatio matronas nobiles publicæ libidini subjecit. Primus diademate capiti imposito, Dominum se jussit appellari. In spatio trium millium quod in sinu Puteolano inter moles jacet, duplici ordine naves contexens, arenæ aggestu ad terræ speciem viam solidatam, phalerato equo, insignis quercea corona, quasi triumphans indutus aureo paludamento, curru bijugi decucurrit: dehinc à militibus confossus interiit.

Claudius Tiberius, Drusi, Tiberii fratris, filius, Caligulæ patruus, imperavit annos quatuordecim. Iste, cum senatus censuisset, gentem Cæsarum exterminari, deformi latebra latens, repertus à militibus, quia

vecors

vecors erat, [&] mitissimus videbatur imprudentibus, imperator effectus est. Hic ventri, vino, libidini fœdæ obediens, vecors & prope hebes, ignavus ac pavidus, libertorum & conjugis imperiis subjectus fuit. Hujus tempore Scribonianus Camillus intra Delmatias imperator creatus, continuo occiditur. Mauri provinciis accessere. Cæsa Musulamiorum manus est. Aqua Claudia Romæ inducta. Hujus uxor Messalina primo [clam, mox] passim, quasi jure, adulteriis utebatur. Ex quo facto plures metu abstinentes, extincti sunt. Deinde atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas & virgines, scortorum modo secum proposuerat: coactiq; mares, ut adessent. Quod si quis talia horruerat, adficto crimine, in ipsum, omnemque familiam ejus sæviebatur: ut magis videretur sub imperatore, viro, quam imperatori, nupta esse. Ita liberti ejus potestatem adepti, stupris, exsilio, cæde, proscriptionibus omnia fœdabant. Ex quibus Felicem legionibus Iudææ præfecit: *Posidio* Eunucho post triumphum Britannicum, inter militarium fortissimos, arma insignia tamquam participi victoriæ dono dedit. *Polybum* inter consules medium incedere fecit. Hos omnes anteibat *Narcissus* ab epistolis, dominum se gerens ipsius domini; *Pallasque* prætoris ornamentis sublimatus; adeo divites, ut caussante eo inopiam fisci, lepidissime famoso elogio vulgatum sit, Abunde ei pecuniam fore, si à duobus libertis in societatem

reci-

reciperetur. Hujus temporibus visus est apud Ægyptum *Phoenix*, quam ferunt volucrem anno 500 ex Arabia memoratos locos advolare: atque in Ægæo mari repente insula emersit. Hic Agrippinam Germanici fratris sui filiam uxorem duxit: quæ filio imperium procurans, primo privignos insidiis multiformibus, dehinc ipsum conjugē veneno interemit. Vixit annos sexaginta quatuor: cujus funus, ut quondam in Tarquinio Prisco, diu occultatū. Dum arte muliebri corrupti custodes ægrum simulant, Nero privignus ejus imperii jura suscepit.

Domitius Nero, patre Domitio Ænobarbo genitus, matre Agrippina, imperavit annos tredecim. Iste quinquennio tolerabilis visus. Vnde quidam prodidere, Trajanum solitum dicere, procul distare cunctos principes [à] Neronis quinquennio. Hic in urbe amphitheatrum & lavacra construxit. Pontum in jus provinciæ, Polemonis Reguli permissu redegit, à quo Polemoniacus Pontus appellatus est: itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo. Eo namque dedecore reliquum vitæ egit, ut pudeat memorare hujuscemodi quemquam. Eo progressus est, ut neque suę, neque aliorum pudicitię parcens, ad extremum amictus nubentium virginum specie, palam convocato senatu dote dicta, cunctis festa de more frequentantibus, nuberet. Pelle tectus feræ, utriq; sexui genitalia vultu contrectabat. Matrem etiam stupro contaminavit: quam postmodum interemit. Octaviam & Sabinam cognomento Poppæam, in ma-

matrimonium duxit, viris earum trucidatis. Tunc Galba in Hispania procul & Cajus Iulius imperium corripuere. Vbi adventare Nero Galbam didicit, senatusq; sententia constitutum, ut more majorum collo in furcam conjecto, virgis ad necem cæderetur: desertus undique, noctis medio, egressus urbem, sequentibus Phaône, Epaphrodito, Neophytoque, & spadone Sporo, quem quondam [Nero] exsectum formare in mulierem tentaverat, semet ictu gladii transfegit, adjuvante trepidantem manum impuro, de quo diximus, eunucho [Sporo:] cum sane prius nullo reperto, à quo feriretur, exclamaret, Itane nec amicum habeo, nec inimicum? dedecorose vixi, turpius peream. Periit anno ætatis tricesimo secundo. Hunc Persæ in tantum dilexerunt, ut legatos mitterent, orantes copiam construendi monumenta. Cæterum adeo cunctæ provinciæ omnisque Roma interitu ejus exsultavit, ut plebs induta pileis manumissionum, tamquam sævo exemta domino, triumpharet.

Galba nobili *Sulpiciorum* genere progenitus, imperavit menses septem, diesque totidem. Iste in adolescentes infamis, ad vescendum intemperans fuit: trium amicorũ consilio, id est Vinii, Cornelii, & Iceli cuncta disponens, adeo ut intra Palatinas ædes pariter habitarent, & vulgo pædagogi dicerentur. Hic ante sumptam dominationem multas provincias egregie administravit, militem severissime tractans, ita ut ingresso eo castra, vulgaretur statim; *Disce* miles

miles militare; Galba eſt, non Gætulicus. Cum ſeptuageſimum tertium ætatis annum ageret, dum factione Othonis accenſas legiones lorica tectus lenire contenderet, ad lacum Curtium cæſus eſt.

Salvius Otho ſplendidis ortus majoribus, ex opido Ferentino, imperavit menſes quatuor, vita omni turpis, maxime adoleſcentia. Hic à Vitellio primum apud Placentiam, dehinc apud Bebriacum victus, ſemet gladio transfixit anno ætatis 37, adeo amabilis militibus propriis, ut plerique corpore ejus viſo, ſuis manibus interierint.

Vitellius ortus familia nobili, patre Lucio Vitelllio ter conſule, imperavit menſes octo. Iſte mente crudelis avaruſque cum profuſione fuit. Hujus tempore Veſpaſianus in Oriente principatum arripuit: à cujus militibus certamine ſub muris urbis habito, ſuperatus, è palatio, quo ſe abdiderat Vitellius, vinctis à tergo manibus, productus, circumducitur ad ſpectaculum vulgi. Ac ne homo impudens, in extremis ſaltem, malorum quæ geſſerat, rubore faciem demitteret, ſubjecto in mentum gladio, ſeminudus, multis cœno, fimo, & cæteris turpioribus dictu purgamentis vultum ejus inceſſentibus, per ſcalas Gemonias trahitur: ubi Sabinum Veſpaſiani fratrem necari permiſerat. Numeroſis ictibus confoſſus interiit. Vixit annos 57. Hi omnes, quos paucis attigi, præcipue Cæſarum gens, adeo litteris culti, atque eloquentia fuere, ut

ut ni cunctis vitiis, absque Augusto, nimii forent, profecto texissent immodica flagitia.

Vespasianus imperavit annos decem. Hujus inter cetera bona illud singulare fuit, *Inimicitias* oblivisci, adeo, ut Vitellii hostis sui filiam locupletissime dotatam, splendidissimo conjungeret viro. Ferebat patienter amicorum motus, contumeliis eorum, ut erat facetissimus, [dictis] jocularibus respondens. Namque Mucianum, quo adjutore ad imperium pervenerat, fiducia meritorum * aliquo utrique familiari, id unum dicens, insolentem, lepide flectebat, adhibito, Nosti me mirum esse. Sed quid mirum in amicis, cum etiam caussidicorum obliqua dicta, & philosophorum contumaciam contemneret? Iste exsanguem diu, fessumque terrarum orbem brevi refecit. Namque primum satellites tyrannidis, nisi qui forte atrocius longe processerant, flectere potius maluit, quam excruciatos delere: prudentissime ratus, nefaria ministeria à pluribus metu curari. Praeterea legibus aequissimis monendo, quodque vehementius est, vitae specie, vitiorum plura aboleverat. Infirmus tamen, uti quidam prave putant, adversus pecuniam, cum satis constet aerarii inopia, & clade urbium, novas eum neque postea habitas vectigalium pensiones exquisivisse. Hic Romam deformem incendiis veteribus ac ruinis, permissa, si domini deessent, volentibus aedificandi copia, Capitolium, aedem

Pacis,

Pacis, Claudii monumenta reparavit: multaque nova instituit. Per omnes terras, qua jus Romanum est, renovatæ urbes cultu egregio: viæ operibus maximis munitæ sunt. Tunc cavati montes per Flaminiam sunt prono transgressu, quæ vulgariter Pertusa petra vocitatur. Mille gentes compositæ, cum ducentas ægerrime reperisset, extinctis sævitia tyrannorum plerisque: rex Parthorum Vologeses metu solo in pace coactus est. Syria seu Palæstina, nec non Cilicia Trachea, & Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, provinciis accessere. Iudæi quoque additi sunt. Hic monentibus amicis, ut caveret à Metio Pomposiano, de quo sermo percrebuerat regnaturum, consulem fecit, alludens tali cavillo, quandoque memor erit tanti beneficii. Institutum vero uniforme omni imperio tenuit. Vigilare de nocte, publicisque actibus absolutis caros admittere, dum salutatur calceamenta sumens & regium vestitum. Post autem negotiis, quæcumque advenissent, auditis, exerceri vectatione, deinde requiescere: postremo ubi lavisset, remissiore animo convivium curabat. Plura dicere studium coëgit imperatoris boni, quem ab Augusti morte post annos sex & quinquaginta, Romana respublica exsanguis sævitia tyrannorum, quasi fato quodam, ne penitus rueret, assecuta est. Itaque annum agens vitæ absque uno septuagesimum, feriis joca, quibus dele-

ctabatur, admiſcens, interiit. Quippe primo cum crinitum ſidus apparuiſſet, Iſtud, inquit, ad regem Perſarum pertinet, cui capillus effuſior. Deinde ventris eluvie feſſus, & aſſurgens, Stantem, ait, imperatorem excedere terris decet.

Titus vocabulo patris etiam *Veſpaſianus* dictus, matre liberta *Domitilla* nomine genitus, imperavit annos duos, & menſes duos, dieſque viginti. Iſte à puero præclaris ſtudiis, probitatis, militiæ, litterarum inſtantiſſime deditus, quo contenderit, animi & corporis muneribus oſtendit. Hic ubi patriæ curam ſuſcepit, incredibile eſt, quantum quos imitabatur, anteierit, præcipue clementia, liberalitate, honorificentia, ac pecuniæ contemptu*: quæ eo amplius grata fuere, quod ex nonnullis à privato adhuc patratis, aſperior, luxuriæ & avaritiæ amans credebatur fore. Namque præfecturam prætorianam patre imperante adeptus, ſuſpectum quemque & oppoſitum ſibi, immiſſis, qui per theatra & caſtra invidioſa jactantes ad pœnam poſcerent, quaſi criminis convictos oppreſſit. In quibus Cæcinam conſularem adhibitum cœnæ, vix dum triclinio egreſſum, ob ſuſpicionem ſtupratæ Berenices uxoris ſuæ, jugulari juſſit. Iurgia * autem ſub patre venundata rapinarum cupidum: unde Neronem cuncti vocantes opinanteſque ſummam rerum nactum graviter acceperant. Sed hæc in melius converſa adeo ei immortalem gloriam contulere, ut *deliciæ* atque *amor* humani generis

appel-

appellaretur. Denique ut ſubiit pondus regium, Berenicen nuptias ſuas ſperantem regredi domum, & enervatorum greges abire præcepit. Quo facto, quaſi ſignum protulit mutatæ intemperantiæ. Dehinc cum donata conceſſave à prioribus principibus firmare inſequentes ſolerent, ſimul [ut] imperium cepit, talia poſſidentibus edicto ſponte cavit. Quadam etiam die, recordans veſperi nihil ſe cuiquam præſtitiſſe, venerando cæleſtique dicto, *Amici*, ait, *perdidimus diem*: quia erat magnificæ liberalitatis. Clementiam vero uſque eo perduxit, ut ampliſſimi ordinis duo cum adverſus eum conjuraſſent, neque abnuere cogitatum ſcelus quirent, monuerit primo; poſt deductos in ſpectaculum ſecum, utrimque aſſidere juſſerit: petitoque ex induſtria Mirmillonum, quorum pugnæ viſebantur, gladio, quaſi ad explorandam aciem, uni atque alteri commiſerit: quibus perculſis & conſtantiam mirantibus diceret, Videtiſne *poteſtates* fato dari; fruſtraque tentari facinus potiundi ſpe, vel amittendi metu? Fratrem quoque Domitianum parantem inſidias, militumque animos ſollicitantem, flens ſæpius obteſtatus eſt, ne parricidio aſſequi cuperet, quod & ſe volente eſſet obventurum ei, & jam haberet, cum ſit particeps poteſtatis. Hujus tempore mons Veſuvius in Campania ardere cœpit: incendiumque Romæ ſine nocturna requie per triduum fuit. Lues quoque, quanta vix umquam antea, [fuit.]

Quibus malis nonnullis vexatis, pecunia propria subvenit, cunctis remediorum generibus, nunc ægrotantes per semetipsum reficiens, nunc consolans suorum mortibus afflictos. Vixit annos quadraginta unum: & in eodem, quo pater, apud Sabinos agro, febri interiit. Hujus mors, credi vix potest, quantum luctus urbi, provinciisque intulerit, adeo ut eum delicias publicas, sicut diximus, appellantes, quasi perpetuo custode orbatum terrarum orbem deflerent.

Domitianus Vespasiani & *Domitillæ* libertæ filius, germanus Titi, imperavit annos quindecim. Ille primo clementiam simulans, neque adeo iners, domi bellique tolerantior videbatur: idcircoque Cattos Germanosque devicit. jus æquissime dixit. Romæ multa ædificia vel cœpta, vel à fundamentis construxit. *Bibliothecas* incendio consumtas, petitis undique, præsertim Alexandria, exemplis, reparavit. Sagittarum tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentæ manus viri procul positi spicula ejus transvolarent. Dehinc atrox cædibus, bonorum supplicia agere cœpit: ac more Caligulæ dominum sese deumque dici coegit: segnisque ridicule, remotis omnibus, muscarum agmina persequebatur. Furens libidine: cujus fœdum exercitium, Græcorum lingua κλινοπάλην vocabat. Hinc percontanti cuidam, quisquamne in palatio esset, responsum [est,] Ne musca quidem. His ejus sævitiis, ac maxime in-

juria verborum, qua [ſe] ſcortum vocari dolebat, accenſus Antonius, curans Germaniam ſuperiorem, imperium corripuit. Quo per Norbanum Appium acie ſtrato, Domitianus longe terrior, in omne hominum genus, etiam in ſuos, ferarum more graſſabatur. Igitur metu crudelitatis, & conſcientiæ ſuæ conjuravere plerique, impulſoribus Parthenio procurante cubiculum, & Stephano, & tum ob fraudem interceptæ pecuniæ ſupplicium ſuſpectante Clodiano, adſcita etiam in conſilium tyranni uxore Domitia, ob amorem Paridis hiſtrionis à principe cruciatus formidante; Domitianum multis vulneribus confodiunt: poſt annum quintum & quadrageſimum vitæ. At ſenatus gladiatoris more funus efferri, radendumque nomen decrevit. Hujus tempore ſæculares ludi celebrati ſunt.

Hactenus Romæ, ſeu per Italiam orti Imperium rexere: hinc advenæ. Vnde compertum eſt, urbem Romam externorum virtute creviſſe. Quid enim Nerva prudentius aut moderatius? quid Trajano divinius? quid præſtantius Adriano?

Coccejus Nerva opido Narnienſi genitus, imperavit menſes tredecim, dies decem. Iſte cum imperium ſuſcepiſſet, mox rumore orto, vivere atque adfore Domitianum, perinde trepidavit, ut colore mutato, verbis amiſſis, vix conſiſteret. Sed à Parthenio confirmatus, recepta fiducia, ad ſolemne delenimentum converſus eſt.

Qui cum in curiam à senatu gratanter exceptus esset, solus ex omnibus Arrius Antoninus vir acer, eique amicissimus, conditionem imperantium prudenter exprimens, amplexus eum, gratulari se ait senatui & populo, provinciisque; ipsi autem nequaquam: cui satius fuerat malos semper principes eludere, quam tanti oneris vim sustinentem, non molestiis modo & periculis subjici, sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum: qui cum se mereri omnia præsumunt, si quicquam non extorserint, atrociores sunt ipsis quoque hostibus. Iste quicquid antea pœnæ nomine tributis accesserat, indulsit: afflictas civitates relevavit: puellas, puerosque natos parentibus egestosis sumptu publico per Italiæ opida ali jussit. Hic ne accessum malignorum terreret, Iunii Maurici constantis viri dicto [ita] admonetur. Qui convivio familiari adhibitus, cum Vejentonem consulari honore functum quidem apud Domitianum, tamen multos occultis criminationibus persecutum, adesse vidisset; inter colloquia mentione Catulli facta calumniatoris præcipui, dicente Nerva, quid nunc faceret, si Domitiano supervixisset? Nobiscum, inquit Mauricus, cœnaret. Hic jurgiorū disceptator & scientissimus & frequens fuit. Calpurnium Crassum, promissis ingentibus animos militum pertentantem, detectum, confessumque, Tarentum cum uxore removit, patribus lenitatem ejus increpantibus. Cumque interfectores Domitiani ad

ni ad exitium poſcerentur, tantum eſt conſternatus, ut neque vomitum, neque impetum ventris valeret differre. & tamen vehementer obſtitit, dictitans æquius eſſe mortem ſubire, quam auctoritatem imperii fœdare, proditis potentiæ ſumendæ auctoribus. Sed milites neglecto principe, requiſitos, Petronium, [Stephanum] uno ictu: Parthenium vero demptis prius genitalibus, & in os conjectis, jugulavere, redempto magnis ſumptibus Caſperio: qui ſcelere tam truci inſolentior, Nervam compulit referre apud populum gratias militibus, quia nefandos peſſimoſque omnium mortalium peremiſſent. Hic Trajanum in liberi locum, inque partem imperii adoptavit: cum quo tribus vixit menſibus. Qui dum ſuggerente ira, voce quam maxima, contra quendam Regulum nomine inclamaret; ſudore correptus eſt. Quo refrigeſcente, horror corporis nimius initium febri fuit: nec multo poſt, vitam finivit, anno ætatis ſexageſimo tertio. Cujus corpus à ſenatu quondam Auguſto honore delatum in ſepulchro Auguſti ſepultum eſt. Eoque die quo interiit, ſolis defectio facta eſt.

Vlpius Trajanus ex urbe Tudertina, Vlpius ab avo dictus, Trajanus à Trajo paterni generis auctore, vel de nomine Trajani patris ſic appellatus, imperavit annis viginti. Iſte talem ſe reipublicæ præbuit, qualem vix ægreque exprimere valuerunt ſummorum ſcriptorum miranda ingenia. Hic imperium apud Agrip-

pinam nobilem Galliæ coloniam ſuſcepit, habens diligentiam in re militari, in civilibus lenitatem, in ſublevandis civitatibus largitionem. Cumque duo ſint, quæ ab egregiis principibus expectentur, *Sanctitas* domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia: tantus erat in eo maximarum rerum modus, ut quaſi temperamento quodam virtutes miſcuiſſe videretur: niſi quia cibo, vinoque paululum deditus erat. Liberalis in amicos: & tamquam vitæ conditione par, ſocietatibus perfrui. Hic ob honorem Suræ, cujus ſtudio imperium arripuerat, lavacra condidit. De quo ſupervacaneum videtur cuncta velle nominatim prodere, cum ſatis ſit excultum atque emendatum dixiſſe. Fuit enim patiens laboris, ſtudioſus optimi cujuſque, ac bellicoſi: magis [que] ſimpliciora ingenia aut eruditiſſimos, quamvis ipſe parcæ eſſet ſcientiæ, moderateque eloquens, diligebat. *Iuſtitiæ* vero, ac *Iuris* humani divinique tam repertor novi, quam inveterati cuſtos. Quæ omnia eo majora viſebantur, quo [niam] per multos atque atroces tyrannos perdito atque proſtrato ſtatu Romano, in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportune datus; uſque eo, ut adveniens imperium ejus pleraque mirifica denunciaverint. In quibus præcipuum, cornix è faſtigio Capitolii Atticis ſermonibus effata, καλῶς ἔςαι. Hujus exuſti corporis cineres relati Romam, humatique Trajani foro ſub ejus columna: & imago ſuperpoſita,

posita, sicuti triumphantes solent, in urbem invecta, senatu præeunte & exercitu. Eo tempore, multo perniciosius, quam sub Nerva, Tiberis inundavit, magna clade ædium: & terræmotus gravis per provincias multas, atroxque pestilentia, famesque, & incendia facta sunt. Quibus omnibus Trajanus per exquisita remedia plurimum opitulatus est; statuens, ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes, ob ruinas faciles, & sumptus, si quando talia contingerent, exitiosos. Vnde merito *Pater Patriæ* dictus est. Vixit annos sexaginta quatuor.

Ælius Adrianus stirpis Italicæ, Ælio Adriano Trajani principis consobrino Adriæ orto genitus, quod opidum agri Piceni, etiam mari Adriatico nomen dedit, imperavit annis viginti duobus. Hic Græcis litteris impensius eruditus, à plerisque Græculus appellatus est. Atheniensium studia, moresque hausit non sermone tantum, sed & ceteris disciplinis, canendi, psallendi, medendique scientia, musicus, geometra, pictor, fictor ex ære vel marmore proxime Polycletos & Euphranoras. Perinde omnino ad ista erat factus, ut elegantius numquam quicquam humanæ res expertæ videantur. Memor supra quam cuiquam credibile est, locos, negotia, milites, absentes quoque nominibus recensere. Immensi laboris, quippe qui provincias omnes pedibus circũierit, agmen comitantium prævertens, cum opida universa restitueret, augeret ordinibus.

Namque

Namq; ad ſpecimen legionum militarium, fabros, perpendiculatores, architectos, genuſque cunctum exſtruendorum mœnium, ſeu decorandorum in cohortes centuriaverat. Varius, multiplex, multiformis: ad vitia atque virtutes quaſi arbiter genitus, impetum gentis quodam artificio regens, ingenium invidum, triſte, laſcivum, & ad oſtentationem ſui inſolens, callide tegebat; continentiam, facilitatem, clementiam ſimulans, contraque diſſimulans ardorem gloriæ, quo flagrabat. Acerrimus ad laceſſendum pariter & reſpondendum ſeriis, joco, maledictis: referre carmen carmini, dictum dicto: prorſus ut meditatum crederes adverſus omnia. Hujus uxor Sabina, dum prope ſervilibus injuriis accipitur, ad mortem voluntariam compulſa eſt. Quæ palam jactabat, quam immane ingenium pertuliſſet: & elaboraſſe, ne ex eo ad humani generis perniciem gravidaretur. Hic morbo ſubtercutaneo, quem diu placide pertulerat, victus, dolore ardens, impatienſque, plures è ſenatu extinxit. A regibus multis pace occultis muneribus impetrata, jactabat palam plus ſe otio adeptum, quam armis ceteros. Officia ſane publica, & palatina, nec non militiæ in eam formam ſtatuit, quæ paucis per Conſtantinum immutatis hodie perſeverat. Vixit annos ſexaginta duos: dehinc miſerabili exitu conſumtus eſt, cruciatu membrorum fere omnium confectus, in tantum ut crebro ſeſe interficiendum miniſtrorum fidiſſimis

precans

precans offerret : ac ne in semetipsum sæviret, custodia carissimorum servaretur.

Antoninus Fulvius, seu *Bojonius* dictus, postea etiam *Pius* cognominatus, imperavit annos viginti tres. Iste ab Adriano in filium adoptatus, cujus gener fuerat, tantæ bonitatis in principatu fuit, ut haud dubie sine exemplo vixerit. Quamvis eum Numæ contulerit ætas sua, cum orbem terræ nullo bello per annos viginti tres auctoritate sola rexerit, adeo trementibus eum atque amantibus cunctis regibus nationibusque, & populis, ut parentem seu patronum magis quam dominum imperatoremve reputarent : omnesque uno ore in cælestium morem propitium optantes, de controversiis inter se judicem poscerent. Ad quem etiam Indi, Bactri, Hyrcani legatos misere, justitia tanti imperatoris comperta, quam ornabat vultu sereno & pulchro, procerus membra, decenter validus. Prius quam salutandus prodiret, degustans panis aliquantulum, ne frigescente circum præcordia per jejunium sanguine, viribus exesis interciperetur, eoq; actuum publicorum laboribus minime sufficeret. Quæ incredibili diligentia ad speciem optimi patrisfamilias exsequebatur. Appetentia gloriæ carens, & ostentatione : adeo mansuetus, ut instantibus Patribus ad eos qui contra eum conjuraverant persequendos, compresserit quæstionem, præfatus *necesse* non esse, sceleris in semetipsum cupidos, pertinacius indagari : ne si plures reperirentur, quantis odio

odio esset, intelligeretur. Igitur cum esset annorum septuaginta duorum, apud Lorios villa propria, millibus passuum duodecim ab urbe, febri paucorum dierum post tres atque viginti annos imperii consumptus est. Ob cujus honorem, templa, sacerdotes, atque infinita alia decreta sunt. Vsque eo autem mitis fuit, ut cum ob inopiæ frumentariæ suspicionem lapidibus à plebe Romana perstringeretur, maluerit ratione exposita placare, quam ulcisci seditionem.

Marcus autem *Antoninus* imperavit annos decem & octo. Ille virtutum omnium, cælestisque ingenii exstitit, ærumnisque publicis quasi defensor objectus est. Etenim nisi ad illa tempora natus esset, profecto quasi uno lapsu ruissent omnia status Romani. Quippe ab armis nusquam quies erat: perque omnem Orientem, Illyricum, Italiam, Galliamque bella fervebant: terræmotus non sine interitu civitatum, inundationes fluminum, lues crebræ, locustarum species agris infestæ, prorsus ut prope nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat, quod non illo imperante sævierit. Credo divinitus attributum, Vt dum mundi lex seu natura aliudve quid hominibus incognitum ea mala gignit, rectorum consiliis tamquam medicinæ remediis leniatur. Is propinquum suum, *Lucium Annium Verum*, ad imperii partem novo benevolentiæ genere ascivit. Qui Verus inter Altinum atque Concordiam

iter faciens, ictu sanguinis, quem morbum Græci ἀπόπληξιν vocant, undecimo imperii anno extinctus est. Carminum maxime [Tragicorum] studiosus, ingenii asperi atque lascivi. Post cujus obitum Marcus Antoninus rempublicam solus tenuit. A principio vitæ tranquillissimus, adeo ut ab infantia [vultum] nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaverit, Philosophiæ studens, litterarumque Græcarum peritissimus. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, & ministris similibus, exhiberent. Hic cum ærario exhausto, largitiones, quas militibus impenderet, non haberet, neque indicere provincialibus, aut senatui aliquid vellet; instrumentum regii cultus, facta in foro Trajani sectione, distraxit, vasa aurea, pocula crystallina & murrhina, uxoriam ac suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum: ac per duos cõtinuos menses venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emptoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt. molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere. Hujus tempore Cassius tyrannidem arripiens, extinctus est. Ipse vitæ anno quinquagesimo nono, apud Vendobonam morbo consumptus est. De ejus morte nuncio Romam pervecto, confusa luctu publico Urbe, senatus in curia veste tetra amictus, lacrymans convenit. Et quod de Romulo ægre creditũ est, omnes pari sensu præsumpserunt, Marcum cælo receptum esse.

esse. Ob cujus honorem templa, columnæ, multaque alia decreta sunt.

Aurelius Commodus Marci Antonini filius, Antoninus & ipse dictus, imperavit annos tredecim. Hic qualis futurus esset, in ipso primordio ostendit. Nam cum in supremis moneretur à parente, attritos jam Barbaros ne permitteret vires recipere: respondit, Ab incolumi quamvis paulatim, negotia perfici posse: à mortuo [vero] nihil. Sævior omnibus libidine atque avaritia, crudelitate, nulli fidus: magisque in eos atrox, quos amplissimis honoribus donisque ingentibus extulerat. In tantum depravatus, ut gladiatoriis armis sæpissime in amphitheatro dimicaverit. Huic Marcia generis libertini, forma tamen meretricisque artibus pollens, cum animum ejus penitus devinxisset, egresso è balneo, veneni poculum obtulit. Ad extremum ab immisso validissimo palæstrita, compressis faucibus expiravit, anno vitæ tricesimo secundo.

Helvius Pertinax imperavit dies octoginta quinque. Ille coactus [imperavit:] repugnansque Imperium suscipiens, tale cognomentum sortitus est. Origine gentis sordida, præfecturam Vrbi agens, Imperator effectus, scelere Iuliani multis vulneribus obtruncatur, annos natus septem atque sexaginta. Hujus caput tota Vrbe circumvectum est. Hox exitu obiit vir ad humanæ conversationis exemplum per laboris genera universa assumtus, provectusque eo, ut *Fortunæ* vocaretur *Pila.* Nam

Nam libertino genitus patre apud Ligures in agro squalido Lollii Gentiani, cujus in præfectura quoque clientem se esse libentissime fatebatur, fuit doctor litterarum, quæ à Grammaticis traduntur. Blandus magis quam beneficus: Vnde eum Græco nomine χρηστόλογον appellavere. Numquam injuria accepta ad ulciscendum ductus. Amabat simplicitatem: communem se affatu, convivio, incessu præbebat. Huic mortuo Divi nomen decretum est: ob cujus laudem ingeminatis, ad vocis usque defectum, plausibus, acclamatum est, Pertinace imperante securi viximus: neminem timuimus. patri pio, patri senatus, patri omnium bonorum.

Didius Iulianus ortu Mediolanensis, imperavit mensibus septem. Vir nobilis, jure peritissimus, factiosus, præceps, regni avidus. Hoc tempore Niger Fescennius apud Antiochiam; in Pannoniæ Sabatia Septimius Severus, creantur Augusti. Ab hoc Severo Iulianus in abditas palatii balneas ductus, extenta damnatorum modo cervice, decollatur: caputque ejus in rostris ponitur.

Septimius Severus imperavit annos decem & octo. Hic Pescennium interemit, hominem omnium turpitudinum. Sub eo etiam *Albinus*, qui in Gallia se Cæsarem fecerat, apud Lugdunum occiditur. Hic Severus filios suos successores reliquit, Bassianum & Getam. Hic in Britannia vallum per triginta duo passuum millia à mari ad mare deduxit. Fuit bellicosissimus

omnium qui ante eum fuerunt. Acer ingenio, ad omnia quæ intendisset in finem perseverans. Benevolentia, quo inclinasset, mirabili ac perpetua. Ad quærendum diligens; ad largiendum liberalis. In amicos, inimicosque pariter vehemens: quippe qui Lateranum, Cilonem, Anulinum, Bassum, ceterosque alios ditaret, ædibus quoque memoratu dignis: quarum præcipuas videmus, Parthorum quæ dicuntur, ac Laterani. Hic nulli in dominatu suo permisit honores venumdari. Latinis litteris sufficienter instructus. Græcis sermonibus eruditus. Punica eloquentia promtior, quippe genitus apud Leptim provinciæ Africæ. Is dum membrorum omnium, maxime pedum, dolorem pati nequiret, veneni vice, quod ei negabatur, cibum gravis ac plurimæ carnis avidius invasit: quem cum conficere non posset, cruditate pressus, expiravit. Vixit annos sexaginta quinque.

Aurelius Antoninus Bassianus Caracalla, Severi filius, Lugduni genitus, imperavit solus annos sex. Hic Bassianus ex avi materni nomine dictus est. At cum è Gallia vestem plurimam devexisset, talaresque caracallas fecisset, coëgissetque plebem ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine hujusce vestis *Caracalla* cognominatus est. Hic fratrem suum *Getam* peremit: ob quam causam furore pœnas dedit *Dirarum insectatione*, quæ non immerito ultrices vocantur: à quo post furore convaluit. Hic corpore *Alexandri*
Mace-

Macedonis conſpecto, Magnum atque Alexandrum ſe juſſit appellari, aſſentantium fallaciis eo perductus, ut truci fronte, & ad lævum humerum converſa cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultus ſimillimi perſuaderet ſibi. Fuit impatiens libidinis, quippe qui novercam ſuam duxit uxorem. Cum Carras iter faceret, apud Edeſſam ſecedens ad officia naturalia, à milite, qui quaſi ad cuſtodiam ſequebatur, interfectus eſt. Vixit annos fere triginta. Corpus ejus Romam relatum eſt.

Macrinus cum *Diadumeno* filio ab exercitu Imperatores creati, imperaverunt menſes quatuordecim. & ab eodem exercitu obtruncantur, pro eo, quia Macrinus militarem luxuriam, ſtipendiaque profuſiora comprimeret.

Aurelius Antoninus Varius, idem *Heliogabalus* dictus, Caracallæ ex Semea conſobrina occultè ſtuprata filius, imperavit biennio & menſibus octo. Hujus matris Semeæ avus Baſſianus nomine, fuerat Solis ſacerdos: quem Phœnices, unde erat, Heliogabalum nominabant: à quo iſte Heliogabalus dictus eſt. Is cum Romam ingenti militum & ſenatus expectatione veniſſet, probris ſe omnibus contaminavit. Cupiditatem ſtupri, quam adſequi naturæ defectu non poterat, in ſe convertens, muliebri nomine Baſſianam ſe pro Baſſiano juſſerat appellari. Veſtalem virginem quaſi matrimonio jungens ſuo; ab-

ſciſſiſque genitalibus, matri ſe Magnæ ſacravit. Hic Marcellum, qui poſt Alexander eſt dictus, conſobrinum ſuum, Cæſarem fecit. Ipſe tumultu militari interfectus eſt. Hujus corpus per Vrbis vias, more canini cadaveris, à milite tractum eſt, militari cavillo appellantium, indomitæ & rabidæ libidinis catulam. Noviſſime cum anguſtum foramen cloacæ corpus minime reciperet, uſque ad Tiberim ductum, adjecto pondere, ne unquam emergeret, in fluvium projectum eſt. Vixit annos ſedecim: atque ex rebus quæ acciderant, Tiberinus, Tractitiuſque appellatus eſt.

Severus Alexander imperavit annos tredecim. Hic bonus reipublicæ, fuit ærumnoſus. Sub hoc imperante, Taurinus Auguſtus effectus, ob timorem ipſe ſe Euphrati fluvio objecit. Tunc etiam Maximinus regnum arripuit, pluribus de exercitu corruptis. Alexander vero cum deſeri ſe [met] à ſtipatoribus vidiſſet, matrem ſibi cauſam fuiſſe mortis exclamans, accurrenti percuſſori, obvoluto capite, cervices [ſuas] valide compreſſas præbuit, anno vitæ viceſimo ſexto. Hujus mater Mamæa, eo filium coëgerat, ut illa ipſa quamvis permodica, ſi menſæ prandioque ſupereſſent, alteri convivio reponerentur.

Iulius Maximinus Thrax, è militaribus, imperavit annos tres. Is dum perſequitur pecunioſos, inſontes pariter noxioſque, apud Aquilejam ſeditione militum diſcerptus eſt una cum filio, conclamantibus

cunctis

cunctis militari joco, ex *Pessimo* genere, ne catulum habendum. Hujus imperio duo *Gordiani*, pater & filius, principatum arripientes, unus post unum interiere. Pari etiam tenore *Pupienus* & *Balbinus* regnum invadentes, perempti sunt.

Gordianus nepos Gordiani ex filia, ortus Romæ clarissimo patre, imperavit annos sex. Apud Ctesiphontem, a Philippo præfecto prætorio accensis in seditionem militibus, occiditur anno vitæ undevicesimo. Corpus ejus prope fines Romani Persicique imperii positum, nomen loco dedit *sepulcrum Gordiani*.

Marcus Iulius Philippus imperavit annos quinque. Veronæ ab exercitu interfectus est, medio capite supra ordines dentium præciso. Filius autem ejus *Cajus Iulius Saturninus*, quem potentiæ sociaverat, Romæ occiditur agens vitæ annum duodecimum: adeo severi & tristis animi, ut jam tum à quinquenni ætate, nullo prorsus cujusquam commento ad ridendum solvi potuerit: patremque ludis sæcularibus petulantius cachinnantem, quamquam adhuc tener, vultu notaverit aversato. Is Philippus humillimo ortus loco fuit, patre nobilissimo latronum ductore.

Decius è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, imperavit menses triginta. Hic Decium filium suum Cæsarem fecit: vir artibus cunctis virtutibusque instructus, placidus & communis domi: in armis promptissimus. In solo Barbarico inter confusas turbas gurgite paludis sub-

mersus est, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri. Filius vero ejus bello extinctus est. Vixit annos quinquaginta. Hujus temporibus Valens Licinianus Imperator effectus est.

Vibius Gallus cum *Volusiano* filio imperaverunt annos duos. Horum temporibus *Hostilianus Perpenna* à senatu Imperator creatus, nec multo post pestilentia consumtus est. Sub his etiam *Æmilianus* in Mœsia Imperator effectus est : contra quem ambo profecti, apud Interamnam ab exercitu suo cæduntur, anno ætatis pater septimo circiter & quadragesimo: creati in insula Meninge, quæ nunc Girba dicitur. *Æmilianus* vero menses quatuor dominatus, apud Spoletium, sive pontem, quem ab ejus cæde Sanguinarium accepisse nomen ferunt, inter Otriculum, Narniamque, [Spoletium] & urbem Romam regione media positum. Fuit autem genere Maurus, pugnax, nec tamen præceps. Vixit annis quatuor minus, quinquaginta.

Licinius Valerianus cognomento *Colobius*, imperavit annos quindecim, parentibus ortus splendidissimis, stolidus tamen, & multum iners, neque ad usum aliquem publici officii, consilio seu gestis accommodatus. Hic filium suum *Gallienum* Augustum fecit, Gallienique filium *Cornelium Valerianum* Cæsarem. His imperantibus *Regillianus* in Mœsia : *Cassius*, *Labienus*, *Postumus* in Gallia, Gallieni filio interfecto, Imperatores effecti sunt. Pari modo

modo *Ælianus* apud Moguntiacum, in Ægypto *Æmilianus*, apud Macedonas *Valens*, Mediolani *Aureolus* dominatum invasere. Valerianus vero in Meſopotamia bellum gerens, à Sapore Perſarum rege ſuperatus, mox etiam captus, apud Parthos ignobili ſervitute conſenuit. Nam quamdiu vixit, rex ejuſdem provinciæ incurvato eo pedem cervicibus ejus imponens, equum conſcendere ſolitus erat. *Gallienus* quidem in locum Cornelii filii ſui *Saloni* [*a*] *num* alterum filium ſubrogavit, amori diverſo pellicum deditus, Saloninæ conjugis, & concubinæ, quam per pactionem conceſſa parte ſuperioris Pannoniæ, à patre Marcomannorum rege matrimonii ſpecie ſuſceperat, *Pipam* nomine. Noviſſime adverſus *Aureolum* profectus eſt. Quem cum apud pontem, qui ex ejus nomine Aurelius appellatur, obtentum detruſumque Mediolanum obſedit, ejuſdem Aureoli commento à ſuis interiit. Regnavit annos quindecim, cum patre ſeptem, [&] ſolus octo. Vixit annos quinquaginta.

Claudius imperavit annis duobus. Hunc plerique putant Gordiano fatum, dum adoleſcens à muliere matura inſtitueretur ad uxorem. Hic Claudius Gallieni morientis ſententia Imperator deſignatus: ad quem Ticini poſitum per Gallonium Baſilium indumenta regia direxerat. extinctoq; à ſuis Aureolo, receptis legionibus adverſum aciem Alamannorum haud procul à lacu Benaco, dimicans, tantam multitudinẽ fudit, ut

ægre pars dimidia ſuperfuerit. His diebus Victorinus regnum cepit. Claudius vero cum ex fatalibus libris, quos inſpici præceperat, cognoviſſet ſententiæ in ſenatu dicendæ primi morte remedium deſiderari, Pomponio Baſſo, qui tunc erat, ſe offerente, ipſe vitam ſuam, haud paſſus reſponſa fruſtrari, dono Reipublicæ dedit, præfatus neminem tanti ordinis primas habere niſi ipſum Imperatorem. Ea res ſic erat cunctis grata, ut non divi vocabulum modo, ſed ex auro ſtatuam prope ipſum Iovis ſimulacrum, atq; in curia imaginem auream proceres ſacraverint.

Huic ſucceſſit frater ejus *Quintilius*. Is paucis diebus imperium tenens, interemtus eſt.

Aurelianus genitus patre mediocri, &, ut quidam ferunt, Aurelii clariſſimi ſenatoris colono inter Daciam & Macedoniam, imperavit annis V, menſibus VI. Iſte haud diſſimilis fuit Magno Alexandro, ſeu Cæſari dictatori. Nam Romanum orbem triennio ab invaſoribus receptavit: cum Alexander annis tredecim per victorias ingentes ad Indiam pervenerit: & Cajus Cæſar decennio ſubjecerit Gallos, adverſum cives quadriennio congreſſus. Iſte in Italia tribus prœliis victor fuit, apud Placentiam, juxta amnem Metaurum ac Fanum Fortunæ, poſtremo Ticinenſibus [in] campis. Hujus tempore apud Delmatas Septimius Imperator effectus, mox à ſuis obtruncatur. Hoc tempore in urbe Roma monetarii rebellarunt, quos Aurelianus victor ultima crude-

crudelitate compeſcuit. Iſte primus apud Romanos *Diadema* capiti innexuit: gemmiſque, & aurata omni veſte, quod adhuc fere incognitum Romanis moribus videbatur, uſus eſt. Hic muris validioribus & laxioribus Vrbem ſepſit. Porcinæ carnis uſum populo inſtituit. Hic Tetricum, qui Imperator ab exercitu in Galliis effectus fuerat, correctorem Lucaniæ provexit, aſpergens hominem eleganti joco, Sublimius habendum regere aliquam Italiæ partem, quam trans Alpes regnare. Noviſſime fraude ſervi ſui, qui ad quoſdam militares viros amicos ipſius, nomina pertulit annotata, falſo manum ejus imitatus, tamquam Aurelianus ipſos pararet occidere, ab iiſdem interfectus eſt [in] itineris medio, quod inter Conſtantinopolim & Heracliam eſt. Fuit ſævus & ſanguinarius, & trux omni tempore, etiam filii ſororis interfector. Hoc tempore ſeptem menſibus interregni ſpecies evenit.

Tacitus poſt hunc ſuſcepit Imperium, vir egregie moratus: qui ducenteſimo Imperii die apud Tarſum febri moritur.

Huic ſucceſſit *Florianus*. Sed cum magna pars exercitus equitum, Probum militiæ peritum legiſſet, Florianus dierum ſexaginta quaſi per ludum Imperio uſus, inciſis à ſemetipſo venis, effuſo ſanguine conſumptus eſt.

Probus genitus patre agreſti, hortorum ſtudioſo, Delmatio ſanguine, imperavit annos ſex. Iſte *Saturninum* in Oriente, *Proculum* & *Bonoſum* Agrippinæ Imperatores effectos oppreſſit.

Vineas Gallos & Pannonios habere permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœsiam superiorem, vineis consevit. Hic Sirmii in turri ferrata occiditur.

Carus Narbonæ natus imperavit annos duos. Iste confestim *Carinum* & *Numerianum* Cæsares fecit. Hic apud Ctesiphonta ictu fulminis interiit.

Numerianus quoque filius ejus, cum oculorum dolore correptus [in] lecticula veheretur, impulsore Apro, qui socer ejus erat, per insidias occisus est. Cum dolo occultaretur ipsius mors, quousque *Aper* invadere posset Imperium, fœtore cadaveris scelus est proditum. Hinc *Sabinus Iulianus* invadens Imperium, à Carino in Campis Veronensibus occiditur. Hic Carinus omnibus se sceleribus inquinavit. Plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Matrimonia nobilium corrupit. Condiscipulis quoque qui eum in auditorio verbi fatigatione taxaverunt, perniciosus fuit. Ad extremum trucidatur, ejus præcipue tribuni dextera, cujus dicebatur conjugem polluisse.

Diocletianus Delmata, Anulini senatoris libertinus, matre pariter atque opido nomine Dioclea, quorum vocabulis, donec Imperium sumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Grajum nomen in Romanum morem convertit. imperavit annis viginti quinque.

Is *Maximianum* Augustum effecit; *Constantium* & *Galerium Maximianum* cognomento

mento *Armentarium*, Cæſares creavit, tradens Conſtantio *Theodoram* Herculii Maximiani privignam, abjecta uxore priori. Hoc tempore *Carauſio* in Galliis, *Achilleus* apud Ægyptum, *Iulianus* in Italia Imperatores effecti, diverſo exitu periere. E quibus Iulianus acto per coſtas pugione, in ignem ſe abjecit. Diocletianus vero apud Nicomediam ſponte imperiales faſces relinquens, in propriis agris conſenuit. Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tamquam peſtem aliquam deteſtans, in hunc modum reſpondit, Vtinam Salonæ poſſetis viſere olera noſtris manibus inſtituta, profecto numquam iſtud tentandum judicaretis. Vixit annos ſexaginta octo, ex quibus communi habitu prope novem egit. Morte conſumtus eſt, ut ſatis patuit, per formidinem voluntaria. Quippe cum à Conſtantino atque Licinio vocatus ad feſta nuptiarum, per ſenectam, quo minus intereſſe valeret, excuſaviſſet, reſcriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio faviſſe, ac Maximino favere, ſuſpectans necem dedecoroſam, venenum dicitur hauſiſſe. His diebus *Conſtantius* Conſtantini pater, atque *Armentarius* Cæſares, Auguſti appellantur, creatis Cæſaribus, *Severo* per Italiam, *Maximino* Galerio ſororis filio per Orientem: eodemque tempore *Conſtantinus* Cæſar efficitur.

Maxentius Imperator in villa ſex millibus ab urbe diſcreta, itinere Lavicano: dehinc *Licinius* Auguſtus efficitur: pa-

rique

rique modo *Alexander* apud Carthaginem Imperator fit: similique modo *Valens* Imperator creatur. quorum exitus iste fuit.

Severus ab Herculio Maximiano Romæ ad tres tabernas extinguitur: funusq; ejus Gallieni sepulchro infertur: quod ab Vrbe abest per Appiam millibus novem. *Galerius Maximianus* consumptis genitalibus defecit. *Maximianus Herculius* à Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus, pœnas mortis genere postremo, fractis laqueo cervicibus, luit. *Alexander* à Constantini exercitu jugulatur. *Maxentius* dum adversus Constantinum congreditur, paulo superius à ponte Milvio, in pontem navigiis compositum ab latere ingredi festinans, lapsu equi in profundum demersus est: voratumque limo, pondere thoracis, corpus vix repertum. *Maximinus* apud Tarsum morte simplici periit. *Valens* à Licinio morte mulctatur. Fuerunt autem morum hujusmodi. *Aurelius Maximianus* cognomento *Herculius* ferus natura, ardens libidine, consiliis stolidus, ortu agresti, Pannonioque. Nam etiam nunc haud longe Sirmio, eminet locus palatio ibidem constructo, ubi parentes ejus exercebant opera mercenaria. Ætate interiit sexagenarius, annorum viginti Imperator. Genuit ex Eutropia Syra muliere Maxentium, & Faustam conjugem Constantini: cujus patri Constantio tradiderat Theodoram privignam. Sed Maxentium suppositum ferunt arte muliebri, tenêre mariti animum laborantis auspicio pravissimi cœpti à pue-

ro,

ro. Is Maximianus carus nulli umquam fuit, ne patri, aut socero quidem Galerio. *Galerius* autem fuit (licet inculta agrestique justitia) satis laudabilis, pulcer corpore, eximius & felix bellator, ortus parentibus agrariis, pastor armentorum: unde ei cognomen *Armentarius* fuit. Ortus Dacia Ripensi, ibique sepultus est: quem locum Romulianum ex vocabulo Romulæ matris appellarat. Is insolenter affirmare ausus est, matrem more Olympiadis Alexandri Magni creatricis, compressam dracone semet concepisse. *Galerius Maximinus* sorore Armentarii progenitus, veroque nomine ante imperium *Daza* dictus, Cæsar quadriennio, dehinc per Orientem Augustus triennio fuit, ortu quidem atque instituto pastorali, verum sapientissimi cujusque, ac litteratorum cultor, ingenio quieto, vini avidior. Quo ebrius, quædam corrupta mente aspera jubebat: qui cum pigeret factum, differri, quæ præcepisset, in tempus sobrium, ac matutinum statuit. *Alexander* fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior adversus laborem vitio senectæ. His omnibus absumtis, Imperii jura penes Constantinum & Licinium devenere.

Constantinus Constantii Imperatoris & Helenæ filius, imperavit annos triginta. Hic dum juvenculus à Galerio in urbe Roma religionis specie obses teneretur, fugam arripiens, atque ad frustrandos insequentes, publica jumenta, quaqua iter ageret, interficiens, ad patrem in

Bri-

Britanniam pervenit: & forte eiſdem diebus ibidem Conſtantium parentem fata ultima perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui aderant annitentibus, ſed præcipue Eroco Alemannorum rege, auxilii gratia Conſtantium comitato, Imperium capit. Hic ſororem ſuam Conſtantiā Licinio Mediolanum accito conjungit: filiumq; ſuum *Criſpum* nomine, ex Minervina cōcubina ſuſceptum, item Conſtantinum, iiſdem diebus natum opido Arelatenſi, Licinianumq; Licinii filium, menſium fere viginti, Cæſares effecit. Verum enimvero ut *Imperia* difficile concordiam cuſtodiunt, diſſidium inter Licinium Conſtantinumque exoritur: primumque apud Cibalas juxta paludem Hiulcam nomine, Conſtantino nocte caſtra Licinii irrumpente, Licinius fugam petiit: Byzantiumque fuga volucri pervenit. Ibi *Martinianum* officiorum magiſtrum Cæſarem creat. Dehinc Conſtantinus acie potior apud Bithyniam adegit Licinium pacta ſalute indumentum regium offerre per uxorem. Inde Theſſalonicam miſſum, paullo poſt eum Martinianumque jugulari jubet. Hic Licinius annum dominationis fere poſt quintumdecimum: vitæ proxime ſexageſimum, occiditur. avaritiæ cupidine omnium peſſimus, neque alienus à luxu venerio, aſper admodum, haud mediocriter impatiens: infeſtus litteris: quas in inſcitiam immodicam, virus ac peſtem publicam nominabat, præcipue forenſem induſtriam. Agrarius plane, ac ruſticantibus, quia ab eo genere ortus altuſque erat. ſatis

utilis:

utilis: ac militię custos ad veterum instituta severissimus, *Spadonũ et Aulicorum* omnium vehemens domitor, tineas soricesq; palatii eos appellans.

At Constantinus obtento totius Romani Imperii, mira bellorum felicitate, regimine, Fausta conjuge, ut putant, suggerente, Crispum filium necari jubet. Dehinc uxorem suam Faustam in balneas ardentes conjectam interemit, cum eum mater Helena dolore nimio nepotis increparet. Fuit vero ultra quam æstimari potest, laudis avidus. Hic Trajanum herbam parietariam ob titulos multos ædibus inscriptos, appellare solitus erat. Hic pontem in Danubio construxit. Habitum regium gemmis, & caput exornans perpetuo diademate. Commodissimus tamen rebus multis fuit: *Calumnias* sedare legibus severissimis; nutrire artes bonas, præcipue *Studia Literarum*: legere ipse, scribere, meditari, audire legationes, & querimonias provinciarum. Cumque liberis filioque fratris Delmatio, Cæsaribus confirmatis, tres & sexaginta annos vixisset, ex quibus dimidio s ita, ut tredecim solus imperaret, morbo consumtus est. Irrisor potius quam blandus. Vnde proverbio vulgari, Thracala decem annis præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem novissimis pupillus, ob profusiones immodicas nominatus. Corpus sepultũ in Byzantio, Constantinopoli dicta. Quo mortuo, Delmatius militum vi necatur. Ita ad tres orbis Romani dominatio redacta est,

Con-

Constantinum, & Constantium, ac Constantem filios Constantini. Hi singuli has partes regendas habuerunt: *Constantinus* junior cuncta trans Alpes: *Constantius* à freto Propontidis, Asiam atque Orientem: *Constans* Illyricum, Italiamque, & Africam, Delmatiam, Thraciam Macedoniamque, & Achajam: *Anibalianus* Delmatii Cæsaris consanguineus, Armeniam, nationesque circumsocias.

Interim ob Italiæ, Africæque jus dissentire statim Constantinus, & Constans [cœperunt.] Constantinus latrocinii specie dum incautus, fœdeque temulentus in aliena irruit, obtruncatus est, projectusque in fluvium, cui nomen Alsa est, non longe ab Aquileja. Constans vero venandi cupidine [ductus,] dum per silvas saltusque erraret, conspiravêre aliquanti militares in ejus necem, auctoribus Chrestio & Marcellino, simulque Magnentio: qui ubi patrandi negotii dies placuit, Marcellinus natalem filii simulans, plerosque ad cœnam rogat. Itaque in multam noctem convivio celebrato, *Magnentius* quasi ad ventris secreta secedens, habitum venerabilem capit. Ea re cognita, Constans fugere conatus, apud Helenam opidum Pyrenæo proximum, à Gaisone cum lectissimis misso, interficitur anno tertiodecimo Augustæ dominationis (nam Cæsar triennio fuerat) ævi septimo vicesimoque. Hic fuit debilis pedibus manibusque, articulorum dolore: fortunatus cœli temperie, fructuum proventu, nulla à Barbaris formidine:

line : quæ profecto majora fierent, si provinciarum rectores non pretio, sed judicio provexisset. Hujus morte cognita, *Vetranio* magister militum Imperium in Pannonia apud Mursiam corripuit : quem Constantius non post multos dies regno exuit, grandævæ ætati non vitam modo, sed etiam voluptuarium otium concedens. Fuit autem prope ad stultitiam simplicissimus.

Constantius Gallum fratrem patruelem Cæsarem pronuntiat, sororem Constantinam illi conjungens. *Magnentius* quoque *Decentium* consanguineum suum trans Alpes Cæsarem creavit. His diebus Romæ *Nepotianus* Eutropiæ Constantini sororis filius, hortantibus perditis, Augusti nomen rapit: quem octavo die vicesimoque Magnentius oppressit. Hoc tempore Constantius cum Magnentio apud Mursiam dimicans vicit. in quo bello pæne numquam amplius Romanæ consumptæ sunt vires, totiusque imperii fortunæ pessumdatæ. Dehinc cum se Magnentius in Italiam recepisset, apud Ticinum plures fudit; incautius, &, ut in victoria solet, audacius persequentes. Nec multo post apud Lugdunum coangustatus, gladio occulte proviso, ictum pulsu parietis juvans, transfosso latere, ut erat vasti corporis, vulnere, naribusque & ore cruorem effundens, mense imperii quadragesimo secundo, ætatis anno prope quinquagesimo, exspiravit. Ortus parentibus barbaris, qui Galliam inhabitant. legendi studio promptus,

sermonis acer, animi tumidi, & immodice timidus: artifex tamen ad occultandam audaciæ specie formidinem. Ejus morte audita, Decentius laqueo fasciæ ad collum posito, vitam finivit. Hoc tempore Gallus Cæsar à Constantio occiditur. Imperavit annos tres. *Silvanus* imperator effectus, die imperii vicesimo octavo perimitur. Fuit ingenio blandissimus. Quamquam barbaro patre genitus, tamen institutione Romana satis cultus & patiens. *Constantius Claudium Iulianum*, fratrem Galli, honore Cæsaris assumit, annos natum fere tres atque viginti. Iste in campis Argentoratensibus apud Gallias, cum paucis militibus, infinitas hostium copias delevit. Stabant acervi montium similes: fluebat cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarius, fusi omnes optimates: redditus limes Romanæ possessionis: ac postmodum cum Alamannis dimicans, potentissimum eorum regem Badomarium cepit. Hic à militibus Gallicanis Augustus pronuntiatur. Hinc Constantius urgere legationibus, ut in statum nomenque pristinum revertatur. Iulianus mandatis mollioribus refert se sub nomine celsi imperii multo officiosius pariturum. Hinc Constantius magis magisque ardens dolore, atque, ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenem febri acerrima, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interiit anno ævi quarto & quadragesimo, imperii nono atque tricesimo, verum Augustus quarto vicesimoque: octo

solus,

ſolus, cum fratribus atque Magnentio ſedecim, quindecim Cæſar. Felix bellis civilibus, externis lacrymabilis: mirus artifex in ſagittis: à cibo, vinoque & ſomno multum [in] temperans. patiens laboris, facundiæ cupidus: quam cum aſſequi tarditate ingenii non poſſet, aliis invidebat. Spadonum, aulicorumque amori deditus, & uxorum: quibus contentus, nulla libidine tranſverſa, aut injuſta polluebatur. Sed ex conjugibus, quas plurimas ſortitus eſt, præcipue Euſebiam dilexit, decoram quidem: verum per Amantias, & Gorgonias, & alia importuna miniſteria vexantem famam viri contra, quam *Feminis* modeſtioribus mos eſt: quarum ſæpe præcepta maritos juvant. Namque ut cæteras omittam, Pompeja Plotina, incredibile dictu eſt, quanto auxerit gloriam Trajani: cujus procuratores cum provincias calumniis agitarent, adeo ut unus ex iis diceretur locupletium quemq; ita convenire: Quæ habes [ad menſam?] alter, Vnde habes? tertius, Pone quæ habes: illa conjugem corripuit: atq; increpans, quod laudis eſſet incurioſus; talē reddidit, ut poſtea exactiones improbans & deteſtans, *Fiſcum Lienem* vocaret, quod eo creſcente, artus reliqui tabeſcant. Igitur Iulianus redacta ad unum ſe orbis Romani curatione, gloriæ nimis cupidus, in Perſas proficiſcitur. Illic à transfuga quodam in inſidias deductus, cum eum hinc inde Parthi urgerent, è caſtris jam poſitis, arrepto tantum clypeo procurrit. Cumque incon-

fulto ardore nititur ordines ad prœlium componere, ab uno ex hostibus & quidem fugiente, conto percutitur. Relatusque in tabernaculum, rursusque ad hortandos suos egressus, paullatim sanguine vacuatus, circa noctis fere medium defecit, præfatus, consulto sese de Imperio nihil mandare, ne, uti solet, in multitudine discrepantibus studiis amicorum, ex invidia reipublicæ, *Discordia* exercitus periculum pararet. Fuerat in eo litterarum ac negotiorum ingens scientia. Æquaverat philosophos, & Græcorum sapientissimos. Usu promptior corporis, quam validior quidem, sed brevis fuit. Hæc minuebat quarundam rerum neglectus modus. Cupido laudis immodicæ: cultus numinum superstitiosus: audax plus, quam *Imperatorem* decet: cui salus propria, cum semper ad securitatem omnium, [tum] maxime in bello conservanda est. Ita illum cupido gloriæ flagrantior pervicerat, ut neque terræmotu, neque plerisque præsagiis, quibus vetabatur petere Persidem, adductus sit finem ponere ardori: ac ne noctu quidem visus ingens globus cælo labi, diem belli cautum præstiterit.

Iovianus genitus patre Varroniano, incola agri Singidonensis provinciæ Pannoniæ imperavit menses octo. Ejus patri, cum liberos crebros amitteret, præceptum somnio est, eum, qui jam instante uxoris partu edendus foret, diceret Iovianum. Hic fuit insignis corpore, lætus ingenio, litterarum studiosus. Hic [dum] à Perside

hieme aſpera mediaque Conſtantinopolim accelerans, cruditate ſtomachi, tectorio novi operis gravatus [eſſet] repente interiit, annos gerens proxime quadraginta.

Valentinianus imperavit annos duodecim, minus diebus centum. Hujus pater Gratianus mediocri ſtirpe ortus apud Cibalas, Funarius appellatus eſt, eo quod venalitium funem portanti, quinque milites nequirent extorquere. Eo merito adſcitus in militiam, uſque ad præfecturæ prætorianæ potentiam conſcendit: ob cujus apud milites commendationem, Valentiniano Imperium * reſiſtenti aggeritur. Hic Valentem conſanguineum ſuum ſibi ſocium in Imperio adſcivit: ac demum Gratianum filium, nec dum plene puberem, hortatu ſocrus & uxoris Auguſtum creavit. Hic Valentinianus fuit vultu decens, ſolers ingenio, animo gravis, ſermone cultiſſimus. Quamquam enim ad loquendum parcus, ſeverus, vehemens, infeſtus tamen vitiis, maximeque avaritiæ: cujus punitor ipſe fuit acer: & in iis quæ memoraturus ſum, Hadriano proximus. Genera vetuſtiſſimorum meminiſſe, nova arma meditari: fingere terra ſeu limo ſimulacra: prudenter uti locis, temporibus, ſermonibus: atque, ut breviter concludam, ſi ei infidis hominibus, quibus ſeſe quaſi fidiſſimis prudentiſſimiſque dederat, carere, aut probatis, eruditiſque monitoribus uti licuiſſet, perfectus haud dubie princeps enituiſſet. Hujus tempore Fir-

 mus

mus apud Mauritaniam regnum invadens, exstinguitur. Valentinianus apud Bergentionem legationi Quadorum respondens, anno ævi quinto & quinquagesimo, impetu sanguinis, voce amissa, sensu integer, exspiravit. Quod quidem intemperantia cibi, ac saturitate, qua artus diffuderat, accidisse plures retulere. Itaque eo mortuo, *Valentinianus* adhuc quadriennis, auctore Equitio, ac Merobaude propinquo, ubi cum matre fuerat allatus, creatus est Imperator.

Valens una cum *Valentiniano* germano suo, de quo diximus, regnavit annos tredecim, menses quinque. Hic Valens cum Gotthis lacrymabili bello commisso, sagittis saucius, in casam deportatur vilissimam: ubi supervenientibus Gotthis, ignique supposito, incendio concrematus est. In quo probanda hæc fuere. Fuit possessoribus consultor bonus, mutare judices rarius. in amicos fidus. irasci sine noxa ac periculo cujusque. sane valde timidus. Hujus temporibus *Procopius* tyrannidem invadens, exstinguitur.

Gratianus genitus Sirmii, imperavit cum patre Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque: cum patruo & fratre tres: cum eodem fratre ac Theodosio quatuor: & [cum] his omnibus accedente Arcadio, menses sex. Hic apud Argentarium opidum Galliæ triginta Alamannorũ millia in bello exstinxit. Hic cum animadvertisset, Thraciam Daciamque tamquam genitales terras possidentibus Gotthis,

Tai-

Taifalis, atque omni pernicie atrocioribus Hunnis, & Alanis, extremum periculum instare nomini Romano; accito ab Hispania *Theodosio*, cunctis faventibus, agenti annum à tricesimo tertium, imperium committit. Fuit autem Gratianus litteris haud mediocriter institutus: carmen facere, ornate loqui, explicare controversias, Rhetorum more. nihil aliud die noctuq; agere, quam spiculis meditari: summæq; voluptatis, divinæq; artis credere ferire [perite sibi] destinata. Parcus cibi somniq;: & vini ac libidinis victor: cunctisq; fuisset plenus bonis, si ad cognoscendam Reip. gerendæ scientiam animum intendisset, à quo prope alienus non modo voluntate, sed etiā exercitio fuit. Nam dum exercitum negligeret, & paucos ex *Alanis*, quos ingenti auro ad se transtulerat, anteferret veteri ac Romano militi, adeoq; Barbarorum comitatu & prope amicitia capitur, ut nonnunquam eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitavit. Hoc tempore cum *Maximus* apud Britanniam tyrannidem arripuisset, & in Galliam transmisisset, ab infensis Gratiano legionibus exceptus, Gratianum fugavit; nec mora, extinxit. Qui vixit annis XXXVIII.

Theodosius genitus patre *Honorio*, matre *Thermantia*, genere Hispanus, originem à Trajano principe trahens: à Gratiano Augusto apud Sirmium imperator effectus, regnavit annos decem & septem. Huic ferunt nomen somnio parentes monitos sacravisse, ut Latine intelligamus, A Deo datum.

De hoc etiam oraculo in Asia divulgatum est, eum Valenti successurum, cujus nomen [e] Θ & E & O atq; Δ Græcis litteris initiaretur. Qua cognatione principii deceptus *Theodorus*, cum sibi imperium præsumeret, scelestæ cupidinis supplicia persolvit. Fuit autem Theodorus propagator Reipublicæ, atque defensor eximius. Nam Hunnos & Gotthos, qui eam sub Valente defatigassent, diversis prœliis vicit. Cum Persis quoque petitus pacem pepigit. Maximum autem tyrannum, qui Gratianum interfecerat, & sibi Gallias vindicabat, apud Aquilejam exstinxit: Victoremque ejus filium, intra infantiæ annos à Maximo patre Augustum factum, necavit. Eugenium quoque tyrannum, atque Arbogastem superavit, deletis eorum decem millibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius confisus viribus Arbogastis, postquam apud Viennam *Valentinianum exstinxerat, regnum invasit; sed mox simul cum vita Imperium perdidit. Fuit autem Theodosius moribus & corpore Trajano similis, quantum scripta veterum, & picturæ docent. Sic eminens status, membra eadem, par Cæsaries, os; absque eo, quod illi aliquantum vellendo steriles genæ, neque tam ingentes oculi erant, nescio an & tanta gratia, tantusque flos in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mens vero prorsus similis, adeo ut nihil dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. Clemens animus, misericors, communis, solo habitu differre se ceteris putans: in

omnes homines honorificus, verum effusius in bonos: simplicia ingenia æque diligere, erudita mirari, sed innoxia: largiri magno animo magna: amare cives vel privato contubernio cognitos, eosque honoribus, pecunia, beneficiis ceteris munerari, præsertim quorum erga se aspero casu officia probaverat. Illa tamen, quibus Trajanus aspersus est, vinolentiam & cupidinem triumphandi, usque eo detestatus [est,] ut bella non moverit, sed invenerit: prohibueritque lege, ministeria lasciva, psaltriasque comessationibus adhiberi: tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum. Litteris, si multum perfectos contemplemur, mediocriter doctus; sagax plane, multumque diligens ad [cog] noscenda majorum gesta. E quibus non desinebat exsecrari, quorum facta superba, crudelia, libertati infesta legerat, ut Cinnam, Marium, Sullamque, atque universos dominantium, præcipue tamen perfidos & ingratos. Irasci sane rebus indignis, sed flecti cito: unde modica dilatione emolliebantur aliquando severa præcepta. Habuitque à naturæ munere, quod Augustus à philosophiæ doctore [didicerat.] Qui cum vidisset eum facile commoveri, ne asperum aliquid statueret, monuit, [ut] ubi irasci cœpisset, quatuor atque viginti Græcas litteras memoria recenseret: ut illa concitatio, quæ momenti est, mente alio traducta, parvi temporis interjectu languesceret. Melior haud dubie, quod

est, ratæ virtutis, post auctam annis potentiam regalem, multoque maxime post civilem victoriam. Nam & annonæ curam sollicitius attendere, & auri argentique grande pondus sublati, atque expensi à tyranno, multis è suo restituere, cum benigni principum, & quidem vix fundos solerent nudos, ac deformata prædia, concedere. Iam illa minutiora, &, ut dicitur, *Intra Aulam*: quæ quidem quia occulta sunt, magis naturæ hominum curiosæ oculos auresque ad se trahunt: patruum colere tamquam genitorem: fratris mortui sororisque liberos habere pro suis: cognatos affinesque parentis animo complecti: elegans lætumque convivium dare, non tamen sumptuosum: miscere colloquia pro personis, studio, dignitatibus, sermone cum gravitate jucundo: blandus pater, concors maritus. Exercebatur neque ad illecebras neque ad lassitudinem. ambulationibus magis, cum esset otium, reficiebat animum: ac vescendi continentia valetudinem regebat: sicque in pace, rebus humanis, annum agens quinquagesimum, apud Mediolanum excessit: utramque rempublicam utrique, id est, *Arcadio* & *Honorio*, quietam relinquens. Corpus ejus eodem anno Constantinopolim translatum atque sepultum est.

FINIS.

SEX-

SEXTI RVFI FESTI
V. C.
BREVIARIVM
RERVM GESTARVM
Populi Romani.

PIO, PERPETVO,
DOMINO
VALENTINIANO
IMPERATORI
& ſemper Auguſto
RVFVS FESTVS V. C.

BREVEM fieri clementia tua [libellum] præcepit. Parebo libens præceptis, quippe cui deſit facultas latius eloquendi: ac morem ſequutus calculonum, qui ingentes ſummas æris brevioribus exprimunt, res geſtas ſignabo, non eloquar. Accipe ergo quod breviter dictis brevius computetur, ut annoſam vetuſtatem reipublicæ, ac præteriti facta temporis non tam legere tibi, glorioſiſſime Princeps, quam numerare videaris.

AB urbe igitur condita in ortum perennitatis veſtræ, quo proſperius fratrum Imperium Roma ſortita eſt, numerantur anni mille centum decem & ſeptem, ſic:

Sub Regibus numerantur CCXLIII. sub Consulibus CCCCLXVII. sub Imperatoribus CCCCVII. Regnaverunt Romæ per annos ducentos quadraginta tres, Reges numero septem. Romulus regnavit annos XXXVII. Senatores per quinos dies annum I. Numa Pompilius regnavit annos XLIII. Tullus Hostilius regnavit annos XXXII. Ancus Marcius regnavit annos XXIV. Priscus Tarquinius regnavit annos XXXVIII. Servius Tullius regnavit annos XLIV. L. Tarquinius Superbus expulsus regno est anno XXV. Consules fuerunt à Bruto & Publicola in Pansam & Hirtium, numero quadringenti decem septem, præter eos qui in eundem annum sorte aliqua sunt subrogati, per annos CCCCLXVII. Novem enim annis Romæ Consules defuerunt ita: sub Decemviris, annis duobus: sub Tribunis militaribus, annis tribus. Sine magistratibus Roma fuit annis quatuor. Imperatores ab Octaviano Cæsare Augusto usque in Iovianum fuerunt Num. quadraginta tres, per annos CCCCVII.

Sub his igitur imperandi generibus, hoc est Regio, Consulari, Imperatorio, quantum Roma profecerit, breviter intimabo. Sub Regibus septem, per annos CCXLIII. non amplius quam usque Portum atque Ostiam, intra octavum decimum miliarium à portis urbis Romæ, utpote adhuc parvæ & à pastoribus conditæ, cum finitimæ circum civitates premerent, Romanum processit Imperium.

Sub Consulibus, inter quos nonnunquam & Di-

& Dictatores fuerunt, per annos simul quadringentos sexaginta septem, Italia usque trans Padum occupata est, Africa subacta, Hispaniæ accesserunt. Galliæ & Britanniæ tributariæ factæ sunt. Inde Illyricum, Istria, Liburni, Dalmatæ domiti. ad Achajam transitum est. Macedones subacti. cum Dardanis, Mœsis & Thracibus bellatum est, & ad Danubium usque perventum. In Asia expulso Antiocho, primũ pedem posuere Romani. Mithridate victo, Pontus ejus regnum est occupatum; Armenia minor, quam idem tenuerat, armis obtenta est; in Mesopotamiam Romanus pervenit exercitus; cum Parthis fœdus initum est. Contra Carduneos & Saracenos & Arabas bellatum est. Iudæa omnis victa est. Cilicia & Syria in potestatem Populi Rom. pervenerunt. Ægypti reges fœderati erant.

Sub Imperatoribus vero per annos CCCCVII. cum diversa reip. fortuna multi principes imperarent, accesserunt Romano orbi Alpes maritimæ, Alpes Cottiæ, Rhetiæ, Noricæ, Pannoniæ, Mœsiæ, & omnis ora Danubii in provincias est redacta. Pontus omnis, Armenia minor, Oriens totus cum Mesopotamia, Assyriis, Arabia & Ægypto sub imperii Romani jura transivit. Quo autem ordine singulas provincias Romana Respublica adsecuta est, ostenditur ita.

Prima provinciarum Sicilia facta est. Eam, victo Hierone Siculorum rege, Marcellus consul obtinuit. deinde à Prætoribus

bus recta, postea est commissa Præsidibus: nunc à Consularibus administratur. Sardiniam & Corsicam Metellus vicit: triumphavit de Sardis. rebellavere sæpe Sardi. Iuncta administratio harum insularum fuerat: post, suos quæque Prætores habuit. nunc singulæ à Præsidibus reguntur. In Africam pro defensione Siculorum Romana arma transmissa sunt. Ter Africa rebellavit: ad extremum deleta per Africanum Scipionem Carthago, provincia facta est. nunc sub Proconsulibus agit. Numidia ab amicis regibus tenebatur: sed Iugurthæ ob necatos Adherbalem & Hiemsalem filios Micipsæ regis, bellum indictum est, & eo per Metellum consulem adtrito, per Marium capto, in populi Rom. potestatem Numidia pervenit. Mauritaniæ à Boccho obtentæ sunt. Sed subacta omni Africa, Mauros Iuba rex tenebat, qui in causa belli civilis ab * Augusto Cæsare victus, mortem sibi propria voluntate conscivit. ita Mauritaniæ nostræ esse cœperunt: ac per omnem Africam sex provinciæ factæ; ipsa ubi Carthago est, Proconsularis; Numidia, Consularis; Bizacium, Consularis; Tripolis & duæ Mauritaniæ, hoc est, Sitifensis & Cæsariensis, Præsidales. Hispanis primum auxilium adversum Afros per Scipionem tulimus. Rebellantes Lusitanos in Hispania per Decimum Brutum obtinuimus, & usq; Gadis ad Oceanum mare pervenimus: postea ad Hispanos tumultuantes Sylla missus eos vicit. Celtiberi in Hispania sæpe rebellavere: sed, misso iunio-

re Sci-

e Scipione, cum excidio Numantiæ ſubacti ſunt. Omnes prope Hiſpaniæ Sertorii occaſione belli per Metellum & Pompeum in ditionem noſtram acceptæ: poſtea prorogato quinquennii imperio à Pompeio perdomitæ ſunt. Ad extremum quoque ab Octaviano Cæſare Auguſto Cantabri & Aſtures, qui freti montibus reſiſtebant, deleti ſunt. ac per omnes Hiſpanias ſex nunc ſunt provinciæ, Tarraconenſis, Carthaginenſis, Luſitania, Callectia, Betica, trans freta etiam in ſolo terræ Africanę, provincia Hiſpaniæ eſt, quæ Tingitana Mauritania cognominatur, ex his Betica & Luſitania Conſulares, ceteræ ſunt Præſidales. Cum Gallis graviſſima bella populus Rom. habuit. Galli enim etiam eam partem Italiæ, in qua nunc Mediolanum eſt, uſque ad Rubiconem fluvium tenebant, in tantum viribus freti, ut Romam ipſam bello peterent, & cæſis exercitibus Romanis, mœnia urbis intrarent, Capitolium obſiderent; ad cujus arcem ſexcenti nobiliſſimi Senatores confugerant, qui mille auri libris ſe ab obſidione redemerunt. Poſtea Gallos cum victoria remeantes Camillus, qui in exilio erat, collecta de agris multitudine, oppreſſit, aurum & ſigna quæ Galli ceperant, reportavit: Cum Gallis multi Conſules, Prætores, ac Dictatores eventu vario conflixerunt. Marius Gallos de Italia expulit, & tranſcenſis Alpibus, feliciter adverſus eos pugnavit. C. Cæſar cum decē legionibus, quę tercena millia militum Italorum habuerunt, per annos octo ab Alpibus

pibus ad Rhenum usque Gallias subegit: cum Barbaris ultra Rhenum positis conflixit: in Britanniam transivit. Decem annis Gallias & Britannias tributarias fecit. Sunt Galliæ cum Aquitania & Britanniis provinciæ decem & octo: Alpes maritimæ, Provincia Viennensis, Narbonensis, Novempopulana, Aquitaniæ duæ, Alpes Grajæ, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ, Lugdunenses duæ: In Britannia, Maxima Cæsariensis, Flavia Cæsariensis, Britannia prima, Britannia secunda. Illyricum ab ora maritima paullatim adgressi sumus. Levinus Consul Adriaticum atque Ionicum mare primus ingressus maritimas obtinuit civitates. Creta per Metellum Proconsulem, qui Creticus dictus est, provincia facta est. Græcis in fidem nostram confugientibus, ad Achajam accessimus. Athenienses adversus Philippum Macedonum regem auxilium nostrum petierunt. Libera diu sub amicitiis nostris Achaja fuit. ad extremum legatis Romanis apud Corinthum violatis, per L. Mummium Proconsulem capta Corinthus, Achaja omnis obtenta est. Epirotæ, qui aliquando cum Pyrrho rege, etiam ad Italiam transire præsumpserant, victi: ac Thessali simul cum Achivorum & Macedonum regionibus nobis accesserunt. Macedonia ter rebellavit, sub Philippo, sub Perse, sub Pseudophilippo. Philippum Flaminius, Persen Paullus, Pseudophilippum Metellus oppressit: quorum triumphis, Macedonia populo Romano adjuncta est.

Illy-

Illyrios, qui Macedonibus auxilium tulerant, ex eadem occaſione per * Ancilium prætorem vicimus, & eos cum rege Gentio in deditionem accepimus. Dardanos, & Mœſiacos Curius proconſul ſubegit, & primus Romanorum ducum ad Danubium uſque pervenit. Sub Iulio & Octaviano Cæſare Auguſto per Alpes Iulias iter factum eſt, Alpinis omnibus victis, Noricorum provinciæ acceſſerunt. Bathone Pannoniorum rege ſubacto, in ditionem noſtram Pannoniæ venerunt. Amantinis inter Suavum & Dravum proſtratis, regio Suavienſis ac Secundorum loca Pannoniorum obtenta ſunt. Marcomanni & Quadi de locis Valeriæ quæ ſunt inter Danubium & Dravum, pulſi ſunt, & limes inter Romanos ac Barbaros ab Auguſta Vindelicûm per Noricum, Pannonias ac Mœſiam conſtitutus. Trajanus Dacos ſub rege Decibalo vicit, & Daciam trans Danubium in ſolo Barbariæ provinciam fecit, quæ in circuitu habuit decies centena millia paſſuum. ſed ſub Gallieno Imperatore amiſſa eſt, & per Aurelianum tranſlatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœſiæ ac Dardaniæ factæ ſunt. Habet Illyricus decem & ſeptem provincias, Noricorum duas, Pannoniarum duas, Valeriam, Suaviam, Dalmatiam, Mœſiam, Daciarum duas: & in diœceſi Macedoniæ provinciæ ſunt ſeptem, Macedonia, Theſſalia, Achaja, Epiri duæ, Prævalis, Creta. In Thracias Macedonici belli occaſione tranſcurſum eſt. Sæviſſimi omnium gen-

tium Thraces fuerunt. In Thraciæ regionibus etiam Scordisci habitaverunt, pariter crudele & callidum genus. Multa de sævitia prædictorum fabulosa memorantur, quod hostiis captivorum diis suis aliquando libaverint, atque sanguinem humanum in ossibus capitum potare sint soliti. Sæpe per eos Romanus est cæsus exercitus. Marcus Didius vagantes Thracas repressit. Marcus Drusus intra fines proprios continuit, Minutius in Ebri fluminis glacie vastavit. Per Appium Claudium proconsulem hi qui Rhodopen incolebant, victi sunt. Europæ maritimas urbes antea Romana classis obtinuit. Marcus Lucullus per Thracias cum Bessis conflixit. Ipsam caput gentis Thraciam vicit; Eumolpiadam, quæ nunc Philippopolis dicitur; Vscudaniam, quæ modo Adrianopolis nominatur, in ditionem nostram redegit. Capylem cepit: supra Pontum positas civitates occupavit, Apolloniam, Galatum, Parthenopolim, Tomos, Istrum. ad Danubium usque perveniens, Romana Scythis arma monstravit. Ità ditioni Reipublicæ sex Thraciarum provinciæ sunt adquisitæ, Thracia, Æmimontus, Mœsia inferior, Scythia, Rhodope, Europa, in qua nunc secundæ arces Romani orbis sunt constitutæ.

Nunc Eoas partes, totumque Orientem ac positas sub vicino Sole provincias, qui auctores sceptris tuis paraverunt, explicabo, quo studium clementiæ tuæ, quod in hisdem propagandis habes, amplius excitetur.

citetur. Asia societate Attali Regis nota Romanis, eamque Attali testamento relictam hereditario jure possedimus. Ne quid tamen Populo Romano non viribus partum haberet, armis per nos ab Antiocho Syriarum rege maximo est vindicata. Eadem occasione etiam Lydia sedes antiqua regnorum, Caria, Ellespontus, ac Phrygiæ in potestatem populi Romani juncta ditione venerunt. Rhodiis & Insularum populis, experti primum infestissimos, post iisdem fidelissimis auxiliatoribus utebamur. Ita Rhodus & Insulæ primum libere agebant; postea in consuetudine parendi Romanis, clementer provocati perverunt: & sub Vespasiano principe, Insularum provincia facta est. Pamphyliam, Phrygiam, Pisidiam Servilius, Proconsule ad bellum Piratarum missus, obtinuit. Bithyniam Nicomedis defuncti regis testamento sumus adsecuti. Gallogræciam, hoc est, Gallatiam (sunt enim, ut nomen resonat, ex Galliis Gallatæque) dum Antiocho contra Romanos auxilium præbuisset, invasimus. Mummius Proconsule Gallatas persecutus est, & confugientes partim in Olympum, partim in Megabeam montem, qui nunc Modiacus dicitur, de arduis eos in plana detrusit, victos in perpetuam pacem redegit. Postea Gallatiam Dejotarus Tetrarches nobis permittentibus tenuit. ad extremum sub Octaviano Cæsare Augusto, Gallatia in speciem provinciæ redacta est, & eam primum Lollius Proprætore administravit.

 Cappa-

Cappadoces primi ſocietatem noſtram ſub Epafrace rege petierunt, poſteaquam Ariobarzanes rex Cappadocum à Mithridate expulſus, Romanorum armis eſt reſtitutus, ſemper inter auxilia noſtra fuere Cappadoces, & ita majeſtatem coluere Romanam, ut in honorem Auguſti Cæſaris Mazaca civitas Cappadociæ maxima, Cæſarea cognominaretur. Poſtremo ſub Imperatore Claudio Cæſare, cum Archelaus ex Cappadocia Romam veniſſet, ibique diu tentus occubuiſſet, in provinciæ ſpeciem Cappadocia migravit. Pontus per Pompejum victo Mithridate rege Pontico formam provinciæ accepit. Paphlagoniam Pylemenes rex amicus populi Romani tenuit: ſæpe ex ea pulſus, à nobis eſt reſtitutus. Quo mortuo, provinciæ jus Paphlagonibus impoſitum eſt. Vltra juga Tauri montis, quemadmodum poſſeſſio Romana perrexit, conſequenter, locorum magis quam temporum ſervata digeſtione, monſtrabitur. Antiochus Syriæ potentiſſimus rex bellum formidabile Pop. Rom. intulit, in quo trecenta millia armatorum habuit, falcatis etiam curribus & Elephantis aciem inſtruxit. Ab Scipione Africano in Aſia apud Magneſiam victus, pace accepta, intra Taurum regnare permiſſus eſt. Ejus filii regnum Syriæ ſub clientela Pop. Rom. retinuerunt. quibus defunctis, Syriarum provincias potiti ſumus. Cilices & Iſauros, qui ſe piratis ac prædonibus maritimis junxerant, Servilius Proconſule ad prædonum

bellum

bellum missus subegit, & viam per Taurum montem primus instituit: isque de Cilicibus & Isauris triumphavit, atque Isauricus est cognominatus. Cyprus famosa divitiis, paupertatem populi Romani, ut occuparetur, sollicitavit. Eam Rex fœderatus regebat: sed tanta fuit penuria ærarii Romani, & tam ingens opum fama Cypriarum, ut lege data Cyprus confiscari juberetur. Quo accepto rex Cyprius nuncio, venenum sumpsit, quo vitam prius quam divitias amitteret. Cato Cyprias opes Romam navibus evexit. ita jus ejus insulæ avarius magis quam justius sumus adsecuti. Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo Apionis regis arbitrio sumus adsecuti. Ægyptus omnis sub amicis regibus fuerat: sed victa cum Antonio Cleopatra, provinciæ formam Octaviani Cæsaris Augusti temporibus accepit. Et primum apud Alexandrinos Cornelius Gallus Romanus Iudex administravit. Per confinia Armeniarum primum sub L. Lucullo Romana trans Taurum arma transmissa sunt. Fylarchi Sarracenorum in Osdroena superati. In Mesopotamia ab eodem Lucullo Nisibis capta est. postea per Pompejum eadem loca armis obtenta sunt: Syriæ, Phenice, bello à Tigrane Armeniorum rege receptæ: Arabes & Iudæi in Palæstina victi sunt. Ad extremum sub Trajano principe regi majoris Armeniæ diadema sublatum est: & per Trajanum Armenia,

Mesopotamia, Syriæ & Arabiæ provinciæ factæ sunt, ac limes Orientalis supra ripas Tigridis est institutus. Sed Hadrianus qui successit Trajano, invidēs Trajani gloriæ, sponte sua Armeniam, Asiam, Mesopotamiam reddidit, ac medium inter Persas & Romanos Eufratem esse voluit. Sed postea sub Antoninis duobus Marco & Vero, ac Severo Pertinaci, ceterisque principibus Romanis, qui adversus Parthos eventu vario dimicarunt, quater amissa, quater recepta Mesopotamia est: ac Diocletiani temporibus, victis prima congressione Romanis, secundo autem conflictu superato rege Narse, uxore ejus ac filiabus captis, & cum summa pudicitiæ custodia reservatis, pace facta, Mesopotamia est restituta, & super ripam Tigridis limes est reformatus ita, ut quinque gentium trans Tigridem constitutarum ditionem assequeremur. Quæ conditio fœderis in tempus Divalis Constantii reservata duravit.

Scio, nunc inclyte princeps, quo tua pergit intentio: Requiris profecto quoties Babyloniæ Romanorum arma conlata sint, & quibus vicibus sagittis pila contenderint. Breviter eventus enumerabo bellorum. Furto hostes in paucis invenies esse lætatos: *Vera* autem virtute semper Romanos probabis extitisse victores. Primum à L. Sylla proconsule Arsaces rex Parthorum missa legatione amicitias Pop. Rom. rogavit, ac meruit. L. Lucullus Mithridatem regno Ponti exutum ad Armeniam

meniam persecutus est. Tigranem Armeniorum regem cum septem millibus clibanariis & centum viginti sagittariorum, ipse cum decem & octo Romanorum millibus vicit. Tigranocerta maximam Armeniæ civitatem expugnavit. Adenam optimam Armeniorum regionem obtinuit. per Melitenam ad Mesopotamiam descendit. Nisibim cum Fraate rege cepit. Tendere in Persas paratus successorem accepit. Cn. Pompejus expertæ felicitatis ad Mithridaticum bellum missus, Mithridatem in Armenia minore noctu adgressus. prœlio superavit, cæsis duobus & quadraginta milibus hostium castra ejus invasit. Mithridates cum uxore & duobus comitibus in Bosforos fugit : ibi desperatione rerum suarum venenum hausit, & cum vis veneni parum esset, à milite suo, ut ferro percuteretur, impetravit. Pompejus auxiliarem Mithridatis Tigranem Armeniarum regem persecutus est. Ille se oblato diademate apud Artaxata dedidit. Receptæ ab eo sunt Mesopotamiæ, Syriæ, & aliquanta pars Fenicis, atque intra Armeniam majorem regnare permissus est. Idem Pompejus Bosforianis & Colchis Aristarcum regem imposuit. cum Albanis conflixit : Orhode Albanorum rege ter victo, pacem dedit. Iberiam cum Artace rege in deditionem accepit. Saracenos & Arabas vicit. Iudæa capta, Hierosolymam obtinuit. Cum Persis fœdus icit: rediens, apud Antiochiam Dafnensem lucũ, delectatus loci amœnitate & aquarũ abundantia, addito

addito nemore consecravit. Marcus Crassus consul adversus rebellantes Parthos missus est. Is cum pacem missa à Persis legatione rogaretur, apud Ctesiphontē responsurum se ait. Apud Zeugmam trajecit Euphratem, & à transfuga quodam Mazoro inductus, ad ignotam camporum solitudinem descendit. Ibi undique circumvolantibus sagittariorum agminibus, Camsilate & Supinate præfectis regiis est cinctus exercitus, & vi telorum obrutus ipse Crassus, cum ad conloquium sollicitatus pæne capi posset, repugnantibus Tribunis evaserat, & dum fugam petit, occisus est. Caput ejus cum dextra manu resectum ad regem perlatum est, atque ita ludibrio habitum, ut faucibus aurum liquefactum infunderetur: scilicet qui ardens cupiditate prædandi, pacem regi dare rogatus abnuerat, etiam mortui reliquias auri flamma combureret. Lucius Cassius quæstor Crassi, vir strenuus, reliquias fusi collegit exercitus. Contra Persas in Syriam irrumpentes, ter cum summa admiratione conflixit, eosque trans Euphratem trajectos vastavit. Parthi Labieno duce, qui Pompejanarum partium fuerat, ac victus ad Persas fugerat, in Syriam inruperunt, ac totam provinciam occuparunt. Publius Ventidius Bassus Parthos, qui ducente Labieno Syriam invaserant, occurrens in Capro monte, cum paucis fugavit, Labienum occîdit. Persecutus Persas ad internecionem delevit. Qua congressione Pacorum regis filium

eadem

eadem die qua Craſſus fuerat victus, occîdit, ne aliquando Romani ducis mors inulta relinqueretur. Ventidius de Perſis primus triumphavit. Marcus Antonius Mediam ingreſſus, quæ nunc Medœna appellatur, bellum Parthis intulit, & primis eos prœliis vicit. verum poſt, duabus legionibus amiſſis, cum fame, peſtilentia, tempeſtatibus premeretur, vix per Armeniam, Perſis inſequentibus, revocavit exercitum: tanto per momenta temporum terrore perculſus, ut à gladiatore ſuo percuti poſtularet, ne vivus veniret in hoſtium poteſtatem. Sub Octaviano Cæſare Auguſto Armenia cum Parthis conſpiravit. Claudius Cæſar nepos Auguſti cum exercitu miſſus ad Orientem, cum per majeſtatem Romani nominis facile cuncta ſedaſſet, atque ei ſe Armenii qui tunc temporis validiores erant, cum Parthis dedidiſſent, judiceſque inſtituto Pompeji prædictis gentibus Claudius Cæſar præficeret, Domnes quidam, quem Parthis Arſaces præpoſuerat, proditione ſimulata, libellum in quo ſcripti theſauri continerentur, obtulit: quem cum Imperator Romanus legeret intentius, ultro adgreſſus gladio vulneravit. Percuſſor quidem à militibus occiſus eſt; Claudius ex vulnere, reverſus in Syriam, obiit. Perſæ ad ſatisfactionem tam audacis admiſſi, obſides tunc primo Octaviano Cæſari Auguſto dederunt, & erepta ſub Craſſo ſigna retulerunt. Pacatis gentibus Orientis, Auguſtus Cæſar etiam Indorum legationem ac-

 cepit.

cepit. Nero, quem turpissimum Imperatorem Rom. est passa Respubl. amisit Armenias duas. Tunc Romanæ legiones sub jugum à Persis missæ, extremo dedecore Romani exercitus sacramenta fœdarunt. Trajanus, qui post Augustum Romanæ Reipublicæ movit lacertos, Armeniam recepit à Parthis. sublato diademate, regi Armeniæ majoris regnum ademit. Albanis regem dedit. Iberos, Bosporianos, Colchos in fidem Romanæ ditionis recepit. Osroënorum loca & Arabum occupavit. Cardenos, Marcomedos obtinuit. Antemusium optimam Persidis regionem, Seleuciam, Ctesiphontem & Babyloniam accepit, & tenuit. usque ad Indiæ fines post Alexandrum accessit. In mari rubro classem instituit. Provincias fecit Armeniam, Mesopotamiam, Assyriam, quæ inter Tigridem atq; Euphratem sita inriguis amnibus instar Ægypti fecundatur. Hadrianum gloriæ Trajani certum est invidisse, qui ei successor in Imperio, sponte propria reductis exercitibus, Armeniam, Mesopotamiam, Assyriam concessit, & inter Romanos ac Persas Euphratem medium esse voluit.

Antonini duo Marcus & Verus, hoc est, socer & gener pariter Augusti, imperium orbis æquata primum potestate tenuerunt. sed ex his Antoninus junior ad expeditionem Parthicam profectus, multa & ingentia adversus Persas feliciter gessit, Seleuciam Assyriæ urbem cum quadringentis milibus hostium cepit; ingenti gloria de

de Persis cum socero triumphavit. Severus natione Afer acerrimus Imperator Parthos strenue vicit, Adiabenos delevit, Arabas interiores obtinuit, & Arabiam provinciam fecit. Huic cognomina ex victoriis quæsita sunt. Parthicus enim, & Arabicus, & Adiabenicus est cognominatus. Antoninus cognomento Caracalla filius Severi Imperatoris, expeditionem in Persas parans in Hosphœnia apud Edessam propria morte obiit, & ibidem sepultus est. Aurelius Alexander quasi fato quodam in exitium Persicæ gentis renatus, juvenis admodum Romani gubernacula suscepit Imperii. Ipse Persarum regem nobilissimum Xerxem gloriose vicit. Hic Alexander scriniorum magistrum habuit Vlpianum Iuris consultorem. De Persis Romæ pompa spectabili triumphavit. Sub Gordiano acri ex juventutis fiducia principe, rebellantes Parthi ingentibus prœliis contusi sunt: isque rediens victor de Perside, fraude Philippi, qui præfectus prætorii erat, occisus est. Milites ei tumulum vicesimo miliario à Circesso castro, quod & nunc exstat, ædificarunt, atque exsequias ejus Romam cum maxima reverentia deduxerunt.

Valeriani infausti principis fortunam tædet referre. Is cum Gallieno suscepit Imperium, cum Valerianum exercitus, Gallienum senatus Imperatorem fecisset. In Mesopotamiam adversum Persas Valerianus congressus, à Sapore Persarum rege superatus est, & captus in dedecori servi-

tute

tute consenuit. Sub Gallieno Mesopotamiam invaserant, & jam Syriam sibi Persæ cœperant vindicare, nisi, quod turpe dictu est, Odenatus Decurio Palmyrenus, collecta Syrorum agrestium manu, acriter restitisset. Is fusis aliquotiens Persis non modo nostrum limitem defendit, sed etiam ad Ctesiphontem, Romani ultor Imperii, quod mirum dictu est, penetravit. Aureliani Imperatoris gloriæ Zenobia Odenati uxor accessit. Etenim post mortem mariti feminea ditione Orientis tenebat Imperium: quam Aurelianus multis clibanariorum & sagittariorum millibus fretam apud Imas haud procul ab Antiochia vicit, & captam Romam triumphans ante currum duxit. Cari Imperatoris victoria de Persis nimium potens superno numini visa est. Nam ad invidiam cælestis indignationis pertinuisse credendum. Is enim ingressus Persidem quasi nullo obsistente vastavit: Colchen & Ctesiphontem urbes Persarum nobilissimas cepit. Cum victor totius gentis castra super Tigridem haberet, vi fulminis ictus interiit. Sub Diocletiano principe pompa victoriæ nota de Persis est. Maximianus Cæsar, prima congressione cum contra innumeram multitudinem cum paucis acriter dimicasset, pulsus recessit. Hoc tanta à Diocletiano indignatione susceptus est, ut ante carpentum ejus per aliquot millia passuum cucurrerit purpuratus: & cum vix impetrasset, ut reparato de limitaneis Daciæ exercitu, eventum Martis repeteret, in

Arme-

Armenia majore ipse Imperator cũ duobus equitibus exploravit hostes, & cum viginti quinque milibus militum superveniens castris hostilibus subito innumera Persarum agmina adgressus ad internecionem cæcidit. Rex Persarum Narseus effugit: uxor ejus & filiæ captæ sunt, & cum maxima pudicitiæ custodia reservatæ. Pro qua admiratione Persæ non modo armis, sed etiam moribus Romanos superiores esse confessi sunt. Mesopotamiam cum Transtigritanis quinque regionibus reddiderunt. Pax facta usque ad nostram memoriam Reipublicæ utilis perduravit.

Constantinus rerum dominus extremo vitæ suæ tempore, expeditionem paravit in Persas. Toto enim orbe pacatis gentibus, & recenti de Gothis victoria gloriosior, multis in Persas descendebat agminibus: sub cujus adventum Babyloniæ in tantum regna trepidarunt, ut supplex ad eum legatio Persarum adcurreret, & facturos se imperata promitterent. Nec tamen pro adsiduis eruptionibus, quas sub Constantio Cæsare per Orientem tentaverant, veniam meruerunt. Constantius in Persas vario ac magis difficili pugnavit eventu. præter leves excubantium in limite congressiones, majori Marte novies decertatũ est, per duces suos septies, ipse præsens bis adfuit. Verum Sisavena, Singarena, præsente Constantio: ac Segarena, Constantinienſi quoque, & cum Amida capta est, grave sub eo principe Respublica

blica vulnus accepit. Ter autem eſt à Perſis obſeſſa Niſibis, ſed majore ſui detrimento dum obſedit, hoſtis adfectus. Narſanenſi autem ubi Narſeus occiditur, ſuperiores diſceſſimus. Nocturna vero Ellienſi prope Singaram pugna, ubi præſens Conſtantius adfuit, omnium expeditionum compenſatus fuiſſet eventus, ſi, locis & nocte adverſantibus, percitos ferocia milites ab intempeſtivo pugnandi tempore Imperator ipſe adloquendo revocare potuiſſet: qui tamen invicti viribus, inprovifis adverſum ſitim aquarum ſubſidiis, incumbente jam veſpere, caſtra Perſarum adgreſſi, ruptis munitionibus, occuparunt: fugatoque rege, cum à prælio reſpirantes patentibus luminibus repertæ aquæ inhiarent, nimbo ſagittarum obruti ſunt, cum ſtolide ad dirigendos certius in ſe ictus lumina ipſi per noctem accenſa præberent. Iuliano in externos hoſtes expertæ felicitatis principi, adverſus Perſas modus defuit. Is enim ingenti apparatu, utpote totius orbis infeſta in Parthos ſigna commovit, inſtructa commeatibus claſſe per Euphratem invexit. Strenuus ingreſſu multa Perſarum oppida & caſtella aut ſuſcepit dedita, aut manu cepit. Cum contra Cteſiphontem in ripa Tigridis & Euphratis jam mixti caſtra haberet, ludoſque campeſtres, ut hoſti ſollicitudinem demeret, per diem agitaſſet, noctis medio impoſitos navibus milites in ulteriorem ripam repente tranſvexit: qui per ardua nitentes, qua difficilis etiam per

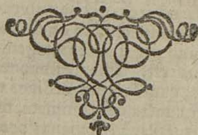
diem,

diem, & nullo prohibente fuiſſet aſcenſus, Perſas terrore ſubito miſcuerunt. verſiſque agminibus totius gentis, apertis Cteſiphontem portis victor miles intraſſet, niſi major prædarum occaſio fuiſſet, quam præda victoriæ. Tantam adeptus gloriam, cum de reditu à comitibus admoneretur, intentioni ſuæ magis credidit, & exutis navibus, cum à transfuga, qui ſe ad fallendum objecerat, inductus, viæ in Madenam compendia ſectaretur, dextrum adverſa Tigridis ripa nudato militum latere, iter relegens, cum incautius per agmen erraret, excita pulvere ereptus è ſuorum conſpectu, ab obvio hoſtium equite, conto per ilia ictus, inguinum tenus vulneratus eſt. Inter effuſionem nimii ſanguinis, cum ſuorum ordines motos inſtauraſſet, cunctantem animam, multa ſuos adlocutus, efflavit. Iovianus prœlio ſuperiorem, ſed confuſum ſubita morte amiſſi imperatoris, ſuſcepit exercitum. Cum commeatus deficerent, & via in reditu prolixior immineret, Perſæ crebris excurſibus nunc à fronte, nunc à tergo, mediorum quoque latera incurſantes iter agminis morarentur, conſumtis aliquot diebus tanta reverentia Romani nominis fuit, ut à Perſis prius ſermo de pace haberetur, ac reduci confectus inedia exercitus fineretur, conditionibus, quod numquam ante accidit, diſpendioſis Romanæ Reipublicæ impoſitis, ut Niſibis, & pars Meſopotamiæ traderetur: quibus cupidior regni, quam gloriæ Iovianus imperio rudis adquievit.

Quam

Quam magno deinceps ore, tua, Princeps invicte, facta sunt personanda: quibus licet imparem dicendi nisu, & ævo gravior me parabo. maneat modo concessa divinitus & ab amico, cui credis & creditus es, numine indulta felicitas, ut ad hanc ingentem de Gothis, etiam Babyloniæ tibi palma pacis accedat.

FINIS.

MES-

MESSALÆ CORVINI
AD
OCTAVIANVM AVGVST.
DE PROGENIE SVA
LIBELLVS,

in quo simul & prima Vrbis regimina ab exordio brevissime exponuntur.

QVum frequenter me digna moveat postulatio tua, gentium gloriosissime Imperator, ut progeniem tuæ scilicet inclytæ posteritatis, simul & urbis Romæ prima regimina ab exordio litteris distinguere mihi persuadeam: parebo clementiæ tuæ, & operam dabo, aliquid ingenii, sed parum laboris occupare. Namque quæ poscis, cum ab historicis, studiosissimisque veterum auctoribus longe lateque sint declarata, & te copiosissime rerum maximarum studiis deditum haud ignorem: tamen quia jubes, opus expediam, & tuæ vetustissimæ gentis prosapiam, quæ nunc in amplissimo majestatis culmine locata solum ad sidera spectat, arctato itineris limine insistam declarare. nam quamquam à profundo originis fonte, cursus pedetentim subsequendus foret, accelerare maturabo, serenissime Cæsar Auguste.

Auguste. Totus terrarum ambitus, quem undique Oceanus verberat undis, ab Historicis & Cosmographis trifarie dividitur. cujus partium prima, inter Septemtrionem & Meridiem ad Orientem extenditur, Asia : Secunda, ab ostio fluminis Tanais, Hyrcanorumque finibus, ubi jungitur Asiæ, inter Septemtrionalem Oceanum, & mediterraneum æquor ad ultimas Hispanias in occasu terminat, Europa : Tertia, ab Ægypto Niloque flumine exordium trahens, relictis terminis Asiæ, inter Meridiem & Mediterraneum fretum producta, ad Occasum in Atlantici Oceani litore definit, Africa. *Asia* ergo, si ad numerum spectamus, orbis terrarum pars tertia erit : si ad magnitudinem, medium terrarum orbem in se continere videri poterit : sic dicta à nomine cujusdam mulieris, Orientis reginæ. In ea igitur inter ceteras provincias *Minor Asia* est; in qua *Phrygia* regio, sic dicta à Phrygia * Æsepi & Europæ filia : * &, ut alii tradunt, ex Iove & Europa nata. Dardanum, Iove & Electra Atlantis filia progenitum, deorum monitu ab * Italia, * &, ut aliis placet, è Creta Insula, patrios deferentem lares, multitudine gentium ad hanc Phrygiam devenisse ferunt, urbem condidisse, eamque ex se *Dardaniam* nuncupasse : unde *Gens Dardana*; & incolentes terras Dardanidæ dicti. Hoc regnante, de Creta cum manu electissimorum juvenum forte novi regni fama concitum Teucrum, ad Phrygiam, patriis sedibus

sedibus expulsum, dicitur convenisse : qui à Dardano,& dextera & fide data,in * parte regni consors susceptus est, ut numerosiore populo nova implerentur mœnia. Ita sub duobus regibus haud discrepantibus, Dardania, potentia & magnitudine aucta, pacifice aliquamdiu stetit.Hujus Teucri in regendo & Remp. augendo bonitas comitasq; tanta fuit, ut eo defuncto, superstite Dardano, ob ipsius inclytæ memoriæ gloriosissimum decus. qui Dardanidæ nuncupabātur,deinceps *Teucri* cognominarentur, ut Virgilius Maro :

Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles.

Dardanus filium habuit Erichthonium; quem post sui obitum regnantem reliquit. Erichthonius * Troum genuit; qui justitia & pietate insignis, mutato Dardaniæ nomine,ex se urbem *Trojam* nominari permisit. Hinc Trojanum nomen ortum. Duos filios Trous habuit, Ilum sc. & Assaracum. Ilus vero, quia major natu, defuncto patre, regnum obtinuit; & intra urbis mœnia illam eminentissimam atq; gloriosissimam arcem edidit, quæ ex sui nomine *Ilium* nuncupata : unde *Ilienses* Trojani dicti. Is Laomedontem filium reliquit : quo regnante, Iason & Hercules, validissimorum juvenum Græcorum comitatu, quum ad Colchos ob velleris aurei cupidinem transfretarent, à maritimo fastidio se recreandi gratia, in Phrygiam terram legerunt. Quos Laomedon, vel superbia, vel famosissimæ gentis terrore concitus,

citus, minaci nuncio extemplo abire præcepit. Hi quum alio contenderent, nec vires nec arma ad resistendum haberent, ob illatum dedecus indignati, excidium * austerrimo regi continuo minitantes, obtemperavere mandatis: ac perfecto velleris negotio, ubi in Græciam rediissent, Hercules Phrygii regis opprobrii non immemor, maximorum juvenum ac principum Græcorum manu armata classe, ad Trojam vela remosq; direxit; & in litore expositis armis, ad mœnia impetuose contendit. Quod ubi sensisset Laomedon, audacter magis quam caute, inordinato agmine extra mœnia hostili impetu ausus congredi, insidiis interceptus, fortiter dimicando exstinctus est, suorum parte maxima vel capta, vel peremta. Hinc ad exterrita mœnia Hercules contendens, nullo custode nec in muris nec in portis obstante, introit urbem; & igne ac ferro omnibus consumtis, Hesionam Laomedontis sororem, Telamoni Salaminæ regi, quia muros Trojæ primus invaserat, ac in portas irruperat, dedit. Ex qua natus est alter ille Teucer, qui patria profugus, in Sidonia alteram Salaminam condidit: de quo Virgilius noster, inducens Didonem effari ad Æneam:

Atque equidem memini Teucrum Sidona venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem.

Ex Laomedonte superstes filius fuit Priamus, qui tum forte * alio in armis aberat. Is & patris & patriæ excidio cognito, rediit;

rediit ; dirutamque urbem impensa & opere adeo reparare institit, ut brevi marmoreis saxosisq; turribus, & ædificiis publicis ac privatis, augustiorem tutioremque redderet. Assaracus vero Troï filius, Ili frater, ut supra memini, genuit Capym, Capys Anchisen, Anchises Æneam, Æneas Ilum cognominatum Ascanium, ex Creusa matre natum, qui & *Iulus* fuit, à quo *Gens Iulia* ; unde tuæ gentis vocabulum trahis, serenissime Auguste : ut Virgilius,

At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, Ilus erat dum res stetit Ilia regno.

Priamus vero, ubi in Græciam postulatum misisset, ut Hesiona soror, quæ à Telamone turpi servitio concubina tori tenebatur, in matrimonium duceretur, vel saltem restitueretur, derisus, neutrum obtinuit. Quare Alexander, qui & *Paris* dictus, Priami filius, manu electissimorum juvenum in Græciam æquora sulcavit, Helenamque Menelai regis uxorem, Græcarum pulcherrimam, rapuit. Quamobrem, Græciæ reges armantur ; & Agamemnone duce post decennem obsidionem Trojæ mœnia capta, in ruina ac cinere jacuere solo. Hinc, Græcorum assensu, duo incolumes principum Trojanorum recessere, qui auctores pacis, & reddendæ Helenæ semper fuerant, & Græcorum legatorum, Vlyssis ac Diomedis, honoratissimi hospites ; Antenor scilicet, & Æneas: quorum alter ex Laomedontis, vel, ut quibusdam placet, Priami sorore natus, * Assueri

viri nobilissimi fuerat filius, Antenor: alter, ex regio sanguine ortus, Æneas, ut supra demonstratum est. Hi navium classe parata, & patriis rebus, hominibusque, quos arbitrio * sui delegerant, onusta, pansis velis tenuere altum;& per Ægæum Ioniumque, prætereuntes Argolicas urbes, suadentibus fatis, ad Italiam remigaverunt. Antenor ex Ionio æquore ad dexteram flectens, inter Dyrrachium & Brundusium, per latissimas Superi æquoris fauces ad Septentrionem conversus, hinc Dalmatas linquens, Illyricos ac Liburnos; illinc Appulos atque Picenum; ad caput Adriatici maris cursum tenuit. & relicto æquore, adverso flumine quod * Brentensia dicitur, sursum contendens, terra potitus, sedem sibi suisque elegit: & expugnatis Euganeis, qui tum ea incolebant loca, Patavium condidit. Is inter ceteros comites, Enetorum multitudinem numerosam secum duxerat; qui Paphlagonia orti, patria pulsi, exsules ad Trojam, quæ bello * tum elaborabat, concesserant. Hi in proxima finitimorum prædia longe lateque diffusi, quia multitudine cuncta compleverant, ex se gentibus nomen dedere, & *Venetiæ* regio dicta. De hoc Antenoris adventu sic meminit Virgilius:

Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi;
Unde per ora novem vasto cum murmure montis

It mare

It mare præruptum, & pelago premit arva
sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, sedesq; locavit
Teucrorum; & genti nomen dedit, arma-
que fixit
Troïa: nunc placida compostus pace quiescit.

Hoc loco, Imperator maxime, quum te persæpe altiloquio tuo differentem dubitare animadvertissem, quod insigne vexillis Antenori & Æneæ fuisset, sine quadam rei memoria haud prætereundum arbitror, sed cum Virgilio nostro instandum, ubi de Antenore sic profatur: *& genti nomen dedit*, id est, utramque gentem, Italicos scilicet, & Phrygios, qui ea incoluerunt loca, Trojanos, vel, ut alii tradunt, Antenoridas cognominari statuit. *armaque fixit*, hoc est, in templis arma & insigne armorum suspendit. Nam post exactam militiam laboresque militiæ, mos antiquitus fuit, in deorum templis suspendere arma: ideo *arma fixit Troïa.* Troja fuit inter arma templis affixa, armorum insigne: quod nonnulli afferunt. *Troja* namque vulgo Italice Latineque scropha vel sus dicitur. cui vocabulo licentia sui allusit poeta: quod animal, quia ejus nomen urbi Trojæ congruebat, aureo vexillo insigne armorum statuit Antenor, absumptæ urbis Trojæ memoria. Verum in gestis Æneæ, alia evidentior ratio, cur ita, videri poterit. quare progredior. Æneas eodem itinere per Græcorum Achaicumq; fretum delatus, in Epiro revisit Helenum, inter Argolicas urbes

dominii ditionem tenentem. Narrat historia, Pyrrhum, Achillis filium, deleta Troja, Andromachen Hectoris quondam uxorem, & Helenum Priami filium servitio secum duxisse. Inde quum sibi matrimonio jungeret Hermionen Menelai filiam, Heleno Andromachen tradit. Mox ab Oreste interfectus, quia sine prole interiit, in regno præsidem reliquit Helenum: ut ibidem Maro, ubi de se Æneas ad Didonem profatur:

———— juvat evasisse tot urbes
Argolicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes.

Et primo post:

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamidem Helenum Grajas regnare per urbes,
Et primo Andromachen iterum cessisse marito.

Is Helenus Æneæ futura prædicens, monitus interpres deorum profatus fuerat, ibi locum * sedis ejus fore quietis, ubi in Italia juxta * Tybridis ripas scropham seu suem triginta natorum fœtu jacentem videret, ut Maro in tertio; ad Æneam loquutus Helenus:

Signa tibi dicam: tu condita mente teneto:
Quum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit:
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum.

Æneas hinc discedens, & extrema Italiæ radens, circumvectum per Siciliam senem Anchisen patrem amisit. Inde per Inferum mare diu fluctibus ex iniquo sidere vexatus,

tus, Aphrum tenuit litus. mox pacato æquore ad Italiam reveƈtus, appulit Tiberis oſtio. Ibi tunc temporis *Latinus* rex, Fauni filius, gentibus imperitabat: qui ad rei novæ tumultum excitus, ut * Tito Livio placet, in armis obviam pergit. Inde colloquio utrimque pacatis animis, duci Trojano filiam, quam Turno Rutulorum regi primo deſponſarat, matrimonio jungit, Laviniam. Æneas conditum oppidum ex uxoris nomine *Lavinium* appellat. At Virgilius noſter hac in parte aliter ſentit; id eſt, Latinum non in armis obviam proceſſiſſe, ſed Æneam legatos regi miſiſſe: quibus auditis rex pacatus, & monitis deorum adduƈtus, Laviniam filiam advenæ Trojano tradit. Quamobrem Turnus, impatiens opprobrii ereptæ conjugis, bello petit Æneam, nec vetante nec permittente Latino. Æneas, ut vires & arma in hoſtem externo robore firmaret, ad Euandrum, qui tum his oris ubi nunc Roma, auƈtoritate ditionem tenebat, ſurſum adverſo flumine pergens, auxilii expoſcendi gratia, ſuem, id eſt ſcropham, triginta natorum fœtu, ut Helenus prædixerat, jacentem advertit; quiete ſedis certiſſimum omen: quam Iunoni deorum reginæ immolando ſacravit; ut Virgilius in oƈtavo:

Ecce autem ſubito atque oculis mirabile monſtrum,
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Iuno

Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.

Eodem * Æneam Lavinium oppidum struxisse ajunt: simul & hinc scrophæ signum Trojanis ortum quidam tradidere: seu ob injecti fundamenti regiæ sedis memoriam; seu quia quietis genti scropha signum dederat; seu ob æternum insigne nominis Trojæ, quæ huic vocabulo animalis vulgo Italice includitur, ut supra memini. Præterea & nonnulli referunt historici, Æneam more navigantium, inter cetera animalia ad usum vescendi, ut fit, suem vivam secum detulisse, ac ex oraculo responsum habuisse, quum teneret Italiam, dimitteret eam: inde, quo reperta foret, sedi ejus conderet urbem. quam in Campaniæ oris, apud Avernum lacum Bajarumque fines, dimissam volunt, mox supra Tybridis ripam. Quare elatum scrophę vexillum. quocirca Helenus ad Æneam in tertio Virgilii:

Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam;

id est, insigne Trojanum. Ac quum hac in parte te dubitare serenissime principum crebro percepissem, & in ambiguitate rei hujus multos vagari, tulit calamus prolixius, & à proposito longius, quam exposceret intentio. Quis enim rem tot seculis remotissimam scrutaturus, per vetustissima litterarum volumina sine ambiguitate evadere potuit? Sed ad propositum redeundum. Ad Euandrum concessit Æneas; & optato potitus, Pallantem Euandri

andri filium, & ingentis roboris armatorum auxilia secum duxit. Turnus post aliquot prœlia clarissima victus tandem ac peremptus, Trojano cessit. Victor Æneas post Latini obitum in regno successit: quem mortuum, & super * Numicii fluminis ripam cōnditum, *Indigetem Iovem* dixere, expleto anno tertio regni. Superfuit *Ascanius*, ejus filius, Trojæ ex Creusa natus. Is Lavinium oppidum novercæ Laviniæ, & Sylvio ex Lavinia fratri relinquens, haud inde longe in Albano colle condidit Albam. Inter Lavinium & Albam conditam triginta annorum spatium datur. Absumto Ascanio, frater ejus Sylvius, qui & *Iulius*, à quo *Gens Iulia*, & antiquum tuæ generosæ * prolis derivatum cognomen Auguste, regnat: quamquam inter auctores veterum in ambiguo constet, utrum * hunc Sylvium an Ascanium cognominatum fuisse Iulum. Is Sylvius, post obitum patris ex Lavinia * Italiæ natus, * *Posthumus* dictus: quem Lavinia prægnans, privignum timens Ascanium, secedens, in quadam sylva, apud * Tityrum pastorem peperit; unde *Sylvius* nuncupatus; ut Maro, inducens Anchisen ostentantem suorum progeniem Æneæ:

*Ille (vides) * pura juvenis qui nititur hasta,*
Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commistus sanguine surget,
Sylvius, Albanum nomen, tua posthuma proles:
*Quem tibi longævo * secum Lavinia conjux*
Educet

Educet sylvis regem, regumque parentem;
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Hic Sylvius Sylvium Æneam filium reliquit: ex quo Latinus filius: à quo *Prisci Latini* cepere nomen, & *Sylvium* cognomen Albæ regnantibus datum, ut quidam tradidere: quamquam Virgilius hoc cognomen regibus Albanis à Sylvio Posthumo derivatum sentire videatur. Genuit hic Sylvius Albam, Atym Alba, Capym Atys, Capys Capetum, * Capetus Tiberinum; qui in Albula flumine demersus, mutavit fluvio nomen, Tiberi deinceps nuncupato. Ex Tiberino superfuit Agrippa: ex quo * Romulus Sylvius: qui sine prole, fulmine ictus, stirpis ejusdem Aventinum in regno reliquit. is decedens, in quo sepultus fuerat, colli nomen dedit. Huic successit Proca: quo defuncto, duo ejus filii, Numitor & Amulius, superstites fuere: quorum alter Amulius, Numitorem fratrem majorem è solio dejecit; cujus virili prole interempta, filiam * Rheam Sylviam, ut partum averteret, Vestalem virginem sacrat. Rhea geminos edidit, Remum scilicet & Romulum; à Marte compressa, ut traditur. Quod regi Amulio * notum, in vincula tradita matre, regio edicto in Tybridis alveo exponuntur gemini. Fama est, in lupam geminos lambentem, regium pastorem Faustulum casu quodam incidisse: qui uxori Laurentiæ nutriendos dedit. Iam adulti juvenes, corporis & animi vires adepti, per sylvas ac nemora non modo infestare feras, sed &

finitimis paſtoribus dominari occeperant. Tandem inſidiis Remus interceptus, ut prędæ reus ad Amulium ducitur. inde, quia eum cum fratre Romulo in agrum Numitoris impetum feciſſe dicebatur, ad pœnas ſupplicii materno avo traditur: à quo mox & ipſi nepotes præſidio paſtorum in regiã facto impetu, Amulium obtruncant, & reſtituunt Numitori regnum. Hunc ſcito, Cæſar Auguſte, gentis Iuliæ Albanorum regum ultimum; eamque gentem ad Iulium uſque Cæſarem, teque principum decus, ſine imperio * privatæ in tuæ felicitatis tempora terminaſſe. namque Romulum, Romanæ urbis imperiique tui conditorem, materna linea incognito patre ortum, tuæ ſtirpis non cenſeo, ſi majorum genealogiam recte complector.

At nunc ad reges Romanos, conſules, dictatores, tribunos militares ac plebejos, ſubſequenter calamum deducam; ut ab origine ad tua feliciſſima ſæcula Romana regimina noſcas. Igitur Palatino in monte, ubi adulti & à paſtoribus culti gemini erant, auſpicato parva mœnia ponunt; &, ubi alter alterum non patitur, cui regnandum, augurio permittunt. Qua contentione interfectum Remum deſcripſere quidam; aliter alii, quia fertur incepta mœnia contra edictum tranſiliviſſe Remum, à Romulo, cui regnare obtigerat, ſecuri percuſſum, & à nomine conditoris urbem Romam nuncupatam. Ferunt anno vigeſimo ſecundo ætatis, undecimo Cal. Majas, quadringenteſimo trige-

trigesimo tertio post captam Trojam, Romulum urbis fundamenta jecisse. Qui primo constitutis sacris, legum jura sanxit; fecit & se regiis insignibus augustiorem; circa se lictores instituit. asylum aperuit complendæ urbis gratia. centum Senatores creavit; quos *Patres* auctoritate nuncupavit, Reipublicæ consilium. Equestri Neptuno ludos finitimis gentibus * indicavit. Circumstantes populi cum familiis ad urbem, velut ad rem novam simul & ludos, conveniunt. Tum ad spectacula intentis advenis, raptæ virgines Sabinorum, ceterarumque turba, & in matrimonium abductæ. Raptarum parentes, ad ultionem illati dedecoris, arma parant. hinc pleraque bella orta. Cæninenses, qui primum in agrum Romanum impetum fecerant, victi sunt, Acrone eorum rege à Romulo obtruncato. cujus opima spolia in Capitolium ad quercum pastoribus sacram rex ipse Romanus suspendit; ibique Iovi Feretrio templum statuit, quod primum Romæ sacratum fuit; & de Cæninensibus primum triumphum egit, ut quibusdam placet scriptoribus. Antemnates exinde populandi gratia hostiliter adventarunt: qui à Romulo victi, in urbem ducuntur. Hinc adversus Crustuminos subsequenter tumultuantes, in armis Romulus profectus, superatos hostes Romæ cohabitare * coercuit. Cum Sabinis ultima & acrior pugna fuit. nam ab his, Tito Tatio duce, Capitolii arce capta, mox virtute Romuli recuperata, interventu

ventu raptarum, miserando fletu implorantium, pacatis utrimque animis, pax fit, & ex duobus regnis unum. Namque Sabini * eorum imperium Romam traducunt; & sub duobus regibus, Romulo & Tito Tatio, commune dominium per aliquot annos fuit. Sed primo Tatius moritur à Laurentibus interfectus, anno quinto postquam Romæ regnare cœperat. Superfuit Romulus: qui demum victis Fidenatibus ac Vejentibus, ad Capreæ paludem concione habita, subito turbine & imbre lumine solis adempto, inter fulgura obstrepentia cœli ereptus, nusquam apparuit, postquam triginta & septem regnaverat annis.

Numa exinde *Pompilius*, è Sabinis ortus, vir pietate & justitia insignis, secundus à Romulo regnat: & pacatis finitimorum odiis, gemini Iani templum edidit; quod apertum, bella; clausum, quietem indicaret. Mox ad religionem conversus, ut deorum timor ad mitiora truces flecteret animos, sacra instituit, sacerdotes creat, Virgines Vestales sacrat, Pontificem maximum primus declarat: dies fastos nefastosque condidit, annum in duodecim menses divisit. Postremo, ubi maxima cum reverentia & suorum & finitimorum, tres & quadraginta regnasset annos, obiit.

Tullus Hostilius exinde rex tertius creatur, ad bella promptissimus, animosior Romulo. cum Albanis armorum negotium habuit, sed paucorum cruore ac fortuna finitum. nam trigeminis Hora-

tiis

tiis Romanorum, & trigeminis Curiatiis Albanorum res hoc fœdere committitur, ut civitas * pro qua pugnarent qui vicissent, alteri imperaret. vicerunt Horatii, Albani sub imperio Romano fuere. Fidenates ac Vejentes proinde in agrum Romanum impetum faciunt. quibus victis ac fugatis, Metium Albanorum dictatorem, quia ex fœdere in armis accitus, proditor rem Romanam maximo in discrimine absentando deseruerat, Tullus quadrigis in diversum actis alligatum discerpi, Albamque dirui, ac omnes Albanos Romam devehi jussit. Cœlium montem intra mœnia clausit, numero & potentia crescente Roma. Cum Sabinis, qui patriis in sedibus T. Tatii tempore * manserant, bellum grave gessit, hostemque vicit. Demum fulminis ictu cum tota domo absumptus, anno regni tricesimo secundo interiit.

Ancus Marcius Tullo successit, vir pace & bello clarissimus. Ad arma & religionem paratus, ad sacra primum & templa condēda ornandaq; animum flexit. Mox quum res postularet, à sacris ad arma concitus, adversus Latinos, qui primo in eum moverant bella, se cōtulit, & Politorium unicum Latinorum præsidium expugnat ac diruit; omnesque in oppido repertos, Romæ * cohabitandos destinat. Ianiculum collem urbi adjecit, pontem sublicium supra Tiberim fecit: tum Quiritium fossa per plana deducta, carcerem primus struxit. usque ad mare dilatati fines: ubi Tibris in æquora prorumpit, Ostia urbs condita, &

Salinæ

Salinæ * circumlatæ. Feretrii Iovis templum ampliatum. Deceſſit Ancus anno regni viceſimoquarto.

Priſcus Tarquinius, à Tarquiniis Etruriæ profectus, exinde regnum occupat, cum Latinis is primum bellum habuit; & Apiola urbe expugnata, ingenti præda victor rediit. ludos inſtituit: Circum erexit, adverſus * Sabinos centurias auxit: quibus induſtria ac viribus ſuperatis, arma cruenta hoſtium in Anienem flumen ejicere fecit. quæ ex Aniene in Tiberim devecta, ſummæ victoriæ nuntium Romæ * detulere. Iterum eiſdem hoſtibus ſecundo prœlio attritis, Collatiam oppidum ſui juris fecit. Romam regreſſus, inſigni gloria primus triumphat, ut quidam volunt: cum Priſcis Latinis bello orto pugnavit: quibus devictis, pacem dedit, vi & armis oppidis captis, Corniculo, Ficulnea, Cameria, Cruſtumerio, Ameriola, Medullia, & Nomento. Demum ad ædificia publica intentus, muro lateritio circuit urbem: valles interjacentes collibus, ceteraque loca limoſa, & ſordibus repleta, cloacis vacuat. In Capitolio Iovis ædem, grande opus, inceptarat: tum interfectus a duobus Anci filiis, obiit anno regni triceſimo ſeptimo.

Servius Tullius poſt hunc rex declaratur, ex captiva & nobili femina à Corniculo oppido gravida educta, in domo Tarquinii natus, & adultus. cum Vejentibus & Etruſcis primum bellum ſumpſit: quibus fortiſſime victis, inſignis gloria victor rediit.

diit. Censum primus instituit, quo & paci & bello opportuna redimerentur. In classes centuriasque populum divisit. Domi * paci tranquillæ, & foris in armis quod necesse fuerat, solertissima statuit industria. Cives omnes, pedites equitesque, qui arma ferre possent, in campum Martium convenire edicto jussit; ibique exercitum instructum ordine, porco, ove, & tauro lustrat. Inde ad posteros *Lustrum* nuncupatum: quo * octoginta milia civium censa referuntur. Duo colles urbi tum additi, Viminalis & Quirinalis, & * Exquiliæ, ubi ipse regiam habuit. Aggere, fossa, & muro, quæ urbi adjecerat, circumclusit. Dianæ templum condidit. Postremo à Lucio Tarquinio, Prisci Tarquinii filio, & genero suo, anno regni tricesimo quarto, in vico Cyprio obtruncatur.

Tarquinius inde regnum invadit: qui male partum imperium, ita contumaciter rexit, ut cognomen *Superbo* sibi vindicaret. In Patres ac Senatum sæviens, injussu populi, ad libitum agere omnia cœpit. occidere, carcerare, afficere supplicio, sui juris fecit: Cum Volscis bellum habuit: quibus expugnatis, opida Suessam & Pometiam eripuit. fraude & non bello Gabios subjugavit, & cruciatibus attrivit. Cum Æquicolis & Etruscis fœdera tenuit. Iovis templum, quod in Capitolio pater inceptaverat, maximo impendio ac labore ad culmen * erexit. Demum ob Lucretiæ per vim illati stupri dedecus à Sexto Tarquinio ejus filio, Iunii Bruti opera pulsus [in] exsula-

exſulatum cum ſceleſta conjuge ac filiis fuga perrexit, anno regni triceſimo quinto, ab urbe vero condita ducenteſimo quadrageſimo quarto.

Depulſis regibus, ſub *Conſulibus* annuo imperio jura Romana fuere. Senatus, ut ſolidum corpus, immutabile erat; Conſules, velut membra: Senatus, conſilium, & rerum deliberatio; Conſules, ad conſulta peragenda parati. *Dictatoris* imperium, quod ceteros magiſtratus excedebat, ad terrorem cunctorum, tum quum res Romana in extremis periculis nutare cerneretur, creabatur, ſummæ potentiæ unicum robur. Inde ob truculentiſſimas inter patricios ac plebejos ſeditiones, plebs armata, maximo cum terrore nobilium, in * Aventinum, & , ut aliis placet, in Sacrum collem ſeceſſerat: nec inde abduci potuit, donec ad favorem ſui, *Tribuni plebeji* primum crearentur. Mox ad *Decemviros* res venit. nam Decemviros creari placuit, qui ſine alio magiſtratu, annuo imperio reipublicæ præeſſent. Anno ab Vrbe condita uno & treceteſimo, hoc imperium in Appio Claudio, atrociſſimi ingenii viro, deſinere voluit ejuſdem obſtinata perfidia: ob cujus ſceleſtæ libidinis nefas violandæ Virginiæ virginis pudiciſſimæ, ſe abdicare magiſtratu Decemviri coacti ſunt. Tum ad conſules res redierat. Verum paulo poſt, Tribunis plebis auctoribus, ſeditione ut alias orta, inter cetera obtinuere plebeji, ut & *Tribunos militares* haberent,

ficut & plebejos. Sed hi promifcue vel patricii, vel plebeji effe poterant; qui aliquando confulare geffere imperium. Sed demum Confules regnum obtinuere; quorum fafces adufque Iulii Cæfaris, patris patruique tui, principatum defluxere, expletis ab Vrbe condita annis feptingentis decem. Sub quorum magiftratuum, confulum, dictatorum, & tribunorum militarium ductu, per quadringentos quadraginta & feptem annos, omnis Italia viribus armorum fubacta eft, fimul & Alpes Cottiæ, * Pœninæ, & Grajæ atque Romanæ, cum Alpinis populis, ipfis in rupibus duratis, in ditionem convenere. Africa ter victa, primo & fecundo & tertio bello Punico, inæftimabili vulnere utrimque accepto, Romano imperio tandem * parta: Sicilia, Sardinia, Baleares, Creta, infulæ obtentæ. Numidia victo Iugurtha in poteftatem redacta. Hifpaniam, genus armorum ferox, noftrorum, nec fine Romano cruore, fubjugavere arma. Celtiberi, Cantabri, Aftures, Lufitani, Numantia, omnifque * Gallæcia, flexere cervicem. Gallia atque Britannia novem annorum Iulii Cæfaris labor fuere; tributariæ demum factæ. Poft hæc Illyria, Iftria, Liburni, & Dalmatæ obfecundavere perdomiti. Proinde in Græciam tranfitus fuit, qua perdomita, Epirus, Theffalia, & Achaja, paruere mandatis. Ter Macedonia cum regibus fuis debellata, & in provinciæ formam demum redacta. Thraces fæviffimos omnium; Propontidem, & Thracium * Bofpho-

Bosphorum cum ipso Byzantio, virtus Romana superatos reddidit. Hinc ad Danubium Rhenumque [tuis auspiciis] victoriosissime Principum, penetratum, & utriusque fluminis utramque ripam tuæ industriæ subjugavere vires. Duæ Germaniæ, inferior ac superior, tibi unico cessere. Norici, Pannonii, Suevi, Marcomanni, Daci, Mœsi, cæteræque nationes ad Arcton, superati. Europa in extremis finium suorum per te undique exterrita, & armis concussa. In Asiam jam ante perventum fuerat; & victo Antiocho potentissimo Syriæ rege, victo Mithridate, Syria, * Phœnix, Ctesiphon, Babylonia, Iudæa, Palæstina, Arabia, Cilicia, & omne Ponti regnum, cum ipsa minore Asia, in qua Phrygia, Lydia, Bithynia, Paphlagonia, Isauria, & Cappadocia regiones continentur, mandatis obtemperavere. Cessit & utraque Armenia armis attrita. Mesopotamia inter Tigridem & Euphratem, sanguine Parthorum ac Persarum crebro cruenta multiplici bello, demum Romano paruit. Diversis temporibus cum Persis & Parthis assidue pugnatum; & utrimque cladibus acceptis, Romanus superior fuit, & obstantibus imperavit. Ad Arcton Colchi, Hiberi, Albani, Scythæ, * Assyrii, Caspii, cum Amazonibus suis, ductu nostrorum ducum subjugati sunt. Ægyptiorum reges ultro in amicitia & fœdere steterunt. Cyrene ac tota Libya & * Mauritania, exstincto Iuba, obsequentes fuere. Indi ex ipso extremo Oriente postre-

mo ad te gloriosissime Principum, in extremo Occidente tum bella gerentem, legationem misere, ad obsequia se paratos profitentes, ut * nonnihil te imperante haud superesset indomitum. Æternum vale tui seculi perenne ac immortale decus, Cæsar Auguste.

FINIS.

EVTROPII
V. C.
BREVIARIVM
HISTORIÆ ROMANÆ.

ab Vrbe condita ad annum ejusdem Vrbis

M. C. IX.

integritati suæ restitutum

per

ELIAM VINETVM
SANTONEM.

DOMINO
VALENTI, GOTHICO,
MAXIMO, PERPETVO
AVGVSTO.

RES Romanas ex voluntate mansuetudinis tuæ ab Vrbe condita ad nostram memoriam, quæ in negotiis, vel bellicis, vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi; strictim additis etiam iis, quæ in principum vitis egregia exstiterunt; ut tranquillitatis tuæ posßit mens divina lætari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio sequutam, quam cognosceret lectione.

EVTROPII [BREVIARII]

LIBER PRIMVS.

ROMANVM imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, à *Romulo* exordium habet: qui * Vestalis virginis filius, & (quantum putatus est) Martis, cum Remo fratre, uno partu editus est. Is, cum inter pastores latrocinaretur, * octodecim annos natus, urbem exiguam in Palatino monte constituit, XI Kal. Maji, Olympiadis sextæ anno tertio, post Trojæ excidium, ut qui plurimum minimumque tradunt, trecentesimo nonagesimo quarto. Condita civitate, quam ex nomine suo Romam vocavit, hæc * fere egit. Multitudinem finitimorum in civitatem recepit: centum ex senioribus elegit, quorum consilio omnia ageret; quos *Senatores* nominavit propter senectutem. Tunc, cum uxores ipse & populus [suus] non haberent, invitavit ad spectaculum ludorum vicinas urbis [Romæ] nationes; atque earum virgines rapuit. Commotis bellis propter raptarum injuriam, Cæninenses vicit, Antemnates, * Crustumios, Sabinos, Fidenates, Vejentes. hæc omnia oppida Vrbem cingunt. Et cum orta subito tempestate non comparuisset, anno regni trigesimo septimo, ad deos transisse creditus, consecra-

tus

tus eſt. Deinde Romæ per quinos dies Senatores imperaverunt; & his regnantibus annus unus completus eſt.

Poſtea *Numa Pompilius* rex creatus eſt: qui bellum nullum quidem geſſit, ſed non minus civitati quã Romulus profuit. Nam & leges Romanis, moreſque conſtituit; qui conſuetudine prœliorum jam latrones ac ſemibarbari putabantur. * Annum deſcripſit * in X menſes, prius ſine aliqua * computatione confuſum: & infinita Romæ ſacra ac templa conſtituit. Morbo deceſſit, quadrageſimo tertio imperii anno.

Huic ſucceſſit *Tullus Hoſtilius.* hic bella reparavit; Albanos vicit, qui ab urbe Roma XII milliario ſunt. Vejentes & Fidenates, quorum alii ſexto milliario abſunt ab Vrbe Roma, alii octavo decimo, bello ſuperavit. Vrbem ampliavit, adjecto Cœlio monte. Cum triginta duobus annis regnaſſet, fulmine ictus, cum domo ſua arſit.

Poſt hunc *Ancus Marcius*, Numæ ex filia nepos, ſuſcepit imperium. contra Latinos dimicavit: Aventinum montem civitati adjecit, & Ianiculum: * apud Oſtiam civitatem ſupra mare ſextodecimo milliario ab urbe Roma condidit. vigeſimo quarto anno imperii morbo periit.

Deinde regnum *Priſcus Tarquinius* accepit. Hic numerum Senatorum duplicavit; Circum Romæ ædificavit; ludos Romànos inſtituit, qui ad noſtram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos; & non parum agrorum, ſublatum iiſdem, ur-

bis Romæ territorio adjunxit; primusque triumphans Vrbem intravit: muros fecit, & cloacas: Capitolium inchoavit. trigesimo octavo imperii anno per Anci filios occisus est, regis ejus cui ipse successerat.

Post hunc *Servius Tullius* suscepit imperium, genitus ex nobili fœmina, captiva tamen, & ancilla. Hic quoque Sabinos subegit: montes tres, Quirinalem, Viminalem, * Æsquilinum, Vrbi adjunxit. fossas circum murum duxit. primus omnium censum ordinavit; qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma omnibus in censum delatis, habuit * capitum LXXXIV millia civium Romanorum, cum his qui in agris erant. Occisus est XLV imperii anno, scelere generi sui Tarquinii, filii ejus regis cui ipse successerat; & filiæ suæ, quam Tarquinius habebat uxorem.

Lucius Tarquinius Superbus, septimus atq; ultimus regum, * Volscos (quæ gens ad Campaniam euntibus non longe ab urbe est) vicit; Gabios civitatem, & Suessam Pometiam subegit; cum Thuscis pacem fecit; & templum Iovi in Capitolio ædificavit. Postea Ardeam oppugnans, in octavodecimo milliario ab Vrbe positam civitatem, imperium perdidit. Nam cum filius ejus, & ipse Tarquinius junior, nobilissimam fœminam Lucretiam, eandem pudicissimam Collatini uxorem stuprasset, eaque de injuria marito & patri & amicis questa fuisset, in omnium conspectu se occidit. propter quam causam, Brutus,

parens,

parens, & ipse * Tarquinius, populum concitavit, & Tarquinio ademit imperium. mox exercitus quoq; eum, qui civitatē Ardeam cum ipso rege oppugnabat, reliquit: veniensq; ad Vrbem rex, portis clausis exclusus est. Cumq; imperasset annos* viginti quinq;, cum uxore & liberis suis fugit.

Ita Romæ regnatum est per septem reges annis ducentis quadraginta * tribus, cum adhuc Roma, ubi plurimum, vix usque ad quintum decimum milliarium possideret.

Hinc *Consules* cœpere pro uno rege duo hac caussa creari; ut si unus malus esse voluisset, alter eum, habens potestatem similem, coërceret. Et placuit, ne imperium longius quam * annum unum haberent: ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed civiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse privatos. Fuerunt igitur anno primo expulsis regibus Coss. Lucius Iunius Brutus, (qui maxime egerat ut Tarquinius pelleretur) & Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiæ. sed Tarquinio Collatino statim sublata dignitas est. placuerat enim, ne quisquam in Vrbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. * Ergo accepto omni patrimonio suo, ex Vrbe migravit: & loco ipsius factus est Valerius Publicola COS. Commovit tamen bellum urbi Romanæ rex Tarquinius, qui fuerat expulsus: & collectis multis gentibus, ut in regnum posset restitui, dimicavit. In prima pugna Brutus [consul] & Aruns

& Arnus Tarquinii filius invicem ſe occiderunt. Romani tamen ex ea pugna victores receſſerunt. Brutum Romanæ matronæ defenſorem pudicitiæ ſuæ, quaſi communem patrem per annum luxerunt. Valerius Publicola Spurium Lucretium Tricipitinum collegam ſibi fecit, Lucretiæ patrem: quo, morbo mortuo, iterum Horatium Pulvillum collegam ſibi ſumpſit. Ita primus annus quinque conſules habuit: cum Tarquinius [Collatinus] urbe ceſſiſſet propter nomen, Brutus prælio periiſſet, Sp. Lucretius morbo mortuus eſſet. Secundo quoque anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente * Porſena Tuſciæ rege: & Romam pene cepit. Verum tum quoque victus eſt. Tertio anno poſt reges exactos, Tarquinius cum ſuſcipi non poſſet in regnum, neque (ei) Porſena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præſtaret, Tuſculum ſe contulit, quæ civitas non longe ab urbe eſt: atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore perſenuit. Quarto anno poſt reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intuliſſent, victi ſunt; & de his eſt triumphatum. Quinto anno, (Lucius) Valerius ille Bruti collega, & IV conſul, fataliter mortuus eſt; adeo pauper (factus) ut collatis à populo nummis, ſumptum habuerit ſepulturæ, quem matronæ, ſicut Brutum, annum luxerunt.

Nono anno poſt reges exactos, cum gener Tarquinii ad injuriam ſoceri vindicandam

dam ingentem collegisset exercitum, nova Romæ dignitas est creata; quæ * *Dicta-tura* appellatur, major quam Consulatus. Eodem anno etiam *Magister Equitum* factus est, qui Dictatori obsequeretur. neq; quid-quam similius potest dici; quam dictatu-ra antiqua huic imperii potestati, quam nunc * tranquillitas vestra habet; maxime cum Augustus quoque Octavianus, de quo postea dicemus; & ante eum Cajus Cæsar, sub dictaturæ nomine atque honore regna-verint. Dictator autem Romæ primus fuit Largius: magister equitum primus, Spu-rius Cassius.

Sexto decimo anno post reges exactos, seditionem populus Romæ fecit; tamquam à Senatu atque Consulibus premeretur. Tum & ipse sibi *Tribunos plebis*, quasi pro-prios judices & defensores, creavit, per quos contra Senatum & Consules tutus esse posset.

Sequenti anno *Volsci* (contra Romanos) bellum reparaverunt: * & victi acie, etiam Coriolos civitatem, quam habebant opti-mam, perdiderunt.

* Octavo decimo anno * postquam re-ges ejecti erant, expulsus ex Vrbe * Quin-tius Marcius dux Romanorum, qui Co-riolos ceperat Volscorum civitatem, ad i-psos Volscos contendit iratus, & auxilia contra Romanos accepit, Romanos sæpe vicit: usque ad quintum milliarium Vr-bis accessit; oppugnaturus etiam patri-am suam, legatis qui pacem petebant repudiatis; nisi ad eum mater Veturia &

uxor

uxor Volumnia ex Vrbe veniſſent: quarum fletu & deprecatione ſuperatus removit exercitum. Atque hic ſecundus poſt Tarquinium fuit, qui dux contra patriam ſuam eſſet.

* Cæſone Fabio & Tito Virginio Coss. trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia erant, contra *Vejentes* bellum ſoli ſuſceperunt, promittentes ſenatui & populo per ſe omne certamen implendum. Itaque profecti omnes nobiles, & qui ſinguli magnorum exercituum duces eſſe deberent, in prœlio conciderunt. Vnus omnino ſuperfuit ex tanta familia; qui propter ætatem puerilem duci non poterat ad pugnam. Poſt hæc *Cenſus* in Vrbe habitus eſt, & inventa ſunt civium capitum CXIX millia.

Sequenti anno, cum in Algido monte, ab Vrbe duodecimo ferme milliario, Romanus obſideretur exercitus, Lucius Quintius Cincinnatus Dictator eſt factus: qui agrum quatuor jugerum poſſidens, manibus ſuis colebat. Is, cum in opere & arans eſſet inventus, ſudore deterſo, togam prætextam accepit: [&] cæſis hoſtibus, liberavit exercitum.

Anno * CCC & altero ab urbe condita, imperium conſulare ceſſavit; & pro duobus coſſ. decem facti ſunt, qui ſummam poteſtatem haberent. *Decemviri* nominati: ſed cum primo anno bene egiſſent, ſecundo unus ex iis Appius Claudius, Virginii cujuſdam, qui honeſtis jam ſtipendiis contra Latinos in monte Algido militabat,

bat, filiam virginem corrumpere voluit: quam pater occidit, ne stuprum à Decemviro sustineret: & regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est * Decemviris potestas, ipsique damnati sunt.

Anno trecentesimo decimoquinto ab Vrbe condita, *Fidenates* contra Romanos rebellaverunt. Auxilium præstabant his Vejentes, & rex Vejentium Tolumnius: quæ ambæ civitates tam vicinæ Vrbi sunt, ut * Fidenæ, VII; Vejentes XVIII milliario abs[illegible]t. Conjunxerunt se his & Volsci. sed M. Æmilio dictatore, & Lucio Quintio Cincinnato magistro equitum, victi, etiam regem perdiderunt: Fidenæ captæ, & excisæ. Post XX inde annos, *Vejentani* rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus: qui primum eos vicit acie; mox etiam civitatem diu obsidens cepit, antiquissimam, Italiæque ditissimam. Post [eam] cepit & *Faliscos*, non minus nobilem civitatem, Sed commota est ei invidia; quasi prædam male divisisset; damnatusque ob eam caussam, [&] expulsus civitate est. Statim *Galli Senones* ad Vrbem venerunt; & victos Romanos XI milliario ab urbe Roma, apud flumen Alliam sequuti, etiam Vrbem occupaverunt; neque defendi quidquam nisi Capitolium potuit. quod cum diu obsedissent, & jam Romani fame laborarent, à Camillo, qui in vicina civitate exsulabat, Gallis superventum est, gravissimeque victi sunt. postea tamen, accepto etiam auro, ne Capito-

lium

lium obsiderent, recesserunt: sed sequutus eos Camillus, ita cecîdit, ut & aurum quod his datum fuerat, & omnia quæ ceperant militaria signa, revocaret. Ita tertio triumphans Vrbem ingressus est, & appellatus *Secundus Romulus*; quasi & ipse patriæ conditor.

EVTROPII
[BREVIARII]
LIBER II.

ANNO CCCLXV ab Vrbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatæ sunt; [&] pro duobus coss. facti *Tribuni militares*, consulari potestate. * Hinc jam cœpit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno *Volscorum civitatem*, quæ per LXX annós bellum gesserat, vicit; & *Æquorum Vrbem*, & Sutrinorum: atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupavit; & tres simul triumphos egit.

Titus etiam Quintius Cincinnatus Prænestinos, qui usque ad urbis Romæ portas [cum] bello venerant, persequutus, ad flumen Alliam vicit: & civitates quæ sub ipsis agebant, Romanis adjunxit: * ipsum Præneste aggressus, in deditionem accepit: quæ omnia ab eo gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus.

Verum dignitas *Tribunorum militarium* non diu perseveravit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri: & * quadriennium ita in Vrbe fluxit, ut potestates ibi majores non essent. Resumpserunt tamen Tri-

tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, & triennio perseveraverunt. Rursus coss. facti.

Lucio Genucio, & Quinto Servilio coss. mortuus est Camillus: honor ei secundus post Romulum delatus est.

Titus Quintius Dictator adversus Gallos, qui in Italiam venerant, missus est. Hi ab urbe quarto milliario trans * Anienem fluvium consederant. Nobilissimus de senatoribus Titus Manlius, provocantem Gallum ad singulare certamen, * congressus occidit: & sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum *Torquati* sibi & posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt: mox per Cajum Sulpicium Dictatorem etiam victi. Non multo post à Cajo Marcio *Tusci* victi sunt; * VIII millia captivorum ex his in triumphum * ducti.

Census iterum habitus est. Et cum Latini qui à Romanis subacti erant, milites præstare nollent, ex Romanis tantum tyrones lecti sunt, factæque legiones decem; qui modus sexaginta vel amplius armatorum millia efficiebat. parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quæ cum profectæ essent adversus Gallos duce Lucio Furio [Camillo,] quidam ex Gallis unum è Romanis, qui esset optimus, provocavit. tum se Marcus Valerius tribunus militum obtulit: & cum processisset armatus, corvus ei supra dextrum brachium sedit mox commissa adversus Gallum pugna, idem

corvus alis & unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset aspicere: * ita ut à tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen dederit. nam postea idem *Corvinus* est dictus. ac propter hoc meritum, annorum trium & viginti, COS. est factus.

Latini qui noluerunt milites dare, hoc quoque à Romanis exigere cœperunt, ut unus Consul, ex eorum; alter, ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, & ingenti pugna superati sunt: ac de his perdomitis triumphatum est. Statuæ coss. ob meritum victoriæ in rostris positæ sunt.

Iam Romani potentes esse cœperunt. bellum [enim] in centesimo & tricesimo fere milliario ab Vrbe apud *Samnites* gerebatur, qui medii sunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam. (L.) Papirius Cursor cum honore dictatoris ad id bellum profectus * est: qui, cum Romam rediisset. Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, præcepit, ne se absente pugnaret. Ille, occasione reperta, felicissime dimicavit, & Samnites delevit. ob quam rem à dictatore capitis damnatus, quod se vetante pugnasset, ingenti favore militum & populi liberatus est: tanta Papirio seditione commota, ut pene ipse interficeretur. Postea Samnites, Romanos, Tito Veturio & Spurio Posthumio coss. ingenti dedecore vicerunt, (& sub jugum miserunt.) Pax tamen à

senatu

senatu & populo soluta est, quæ cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt à L. Papirio consule: septem millia eorum sub jugum missa. Papirius de Samnitibus triumphavit. Eo tempore * Appius Claudius Censor aquam Claudiam induxit, & viam Appiam stravit. Samnites reparato bello, Q. Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Postea cum pater ei Fabius Maximus legatus datus fuisset, & Samnites vicit, & plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, * Manius Curius Dentatus, ambo coss. contra Samnites missi, ingentibus prœliis eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per * annos novem & XL actum sustulerunt. neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

Interjectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiæ contra Romanos Tuscis Samnitibusque junxerunt: sed cum Romam tenderent, à * Cn. Cornelio Dolabella cos. deletæ sunt.

Eodem tempore *Tarentinis*, qui jam in ultima Italia sunt, bellum indictum est; quia legatis Romanorum injuriam fecissent. Hi Pyrrhum Epiri regem contra Romanos * in auxilium poposcerunt; qui ex genere Achillis originem trahebat. is mox ad Italiam venit. Tumque primum Romani cum *Transmarino Hoste* dimicaverunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Lævinus: qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, jussit eos per castra duci,

ostendi omnem exercitum, tumque dimitti, ut renuntiarent Pyrrho, quæcumque à Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum jam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit: quos incognitos Romani expaverunt. sed nox prœlio finem dedit. Lævinus tamen per noctem fugit, Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractavit; occisos sepelivit. quos cum adverso vulnere & truci vultu, etiam mortuos jacere vidisset, tulisse ad cælum manus dicitur, cum hac voce; Se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.

Postea Pyrrhus junctis sibi Samnitibus, Lucanis, Brutiisque Romam perrexit, omnia ferro igneque vastavit. Campaniam depopulatus est; atque ad Præneste venit, milliario ab Vrbe octavodecimo. Mox terrore exercitus, qui [eum] cum Consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de [redimendis] captivis missi, ab eo honorifice suscepti sunt. captivos sine pretio Romam misit. Vnum ex legatis Romanorum Fabricium sic admiratus est, ut cum eum pauperem esse cognovisset, quarta parte regni promissa, sollicitare voluerit, ut ad se transiret: contemptusque à Fabricio est. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuum virum Cineam nomine; ita ut Pyrrhus partem Italiæ, quam jam armis occupaverat, obtineret. Pax displicuit; remandatumque

Pyrrho

Pyrrho à Senatu eſt, eum cum Romanis, niſi ex Italia receſſiſſet, pacem habere non poſſe. Tum Romani juſſerunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, * qui ſe armis defendere potuiſſent; nec ante eos ad veterem ſtatum reverti, * quam ſibi notorum hoſtium occiſorum ſpolia retuliſſent. Ita legatus Pyrrhi reverſus eſt. à quo cum quæreret Pyrrhus, qualem Romam comperiſſet, Cineas dixit, regum ſe patriam vidiſſe: ſcilicet tales illic * fore omnes, qualis unus Pyrrhus aqud Epirum & reliquam Græciam putaretur. Miſſi ſunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius, & Decius Mus coſſ. Certamine commiſſo, Pyrrhus vulneratus eſt, elephanti interfecti, xx millia cæſa hoſtium; & ex Romanis tantum quinque millia. Pyrrhus [Tarentum] fugatus. Interjecto anno, contra Pyrrhum Fabricius eſt miſſus; qui prius inter legatos ſollicitari non poterat, quarta parte regni promiſſa. Tum, cum vicina caſtra ipſe & rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens veneno Pyrrhum occiſurum, ſi ſibi aliquid polliceretur; quem Fabricius vinctum reduci juſſit ad dominum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus ſpopondiſſet. Tunc rex admiratus [eum] dixiſſe fertur, *Ille* eſt Fabricius, qui difficilius ab honeſtate quam ſol à curſu ſuo averti poteſt. Tum rex in Siciliam profectus eſt. Fabricius, victis Samnitibus & Lucanis, triumphavit. Coſſ. deinde * Manius Curius Dentatus, & Cor-

nelius Lentulus, adversum Pyrrhum missi sunt. & Curius contra eum pugnavit, exercitum ejus cecidit (ipsum) Tarentum fugavit, (castra cepit.) Ea die cæsa (tum) hostium xxxiii millia. Curius (Dentatus) in consulatu triumphavit. Primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam à Tarento mox recessit, & apud Argos Græciæ civitatem occisus est.

* Cajo Fabricio Luscino, C. Claudio *Cinna coss. anno Vrbis conditæ CCCCLXI, legati Alexandrini à Ptolemæo missi Romam venêre; & à Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt.

* Quintio Gulone, C. Fabio Pictore coss. *Picentes* bellum commovere; & ab insequentibus coss. Publ. Sempronio, Appio Claudio victi sunt: & de his triumphatum est. Conditæ à Romanis civitates; * Ariminum in Gallia, & Beneventum in Samnio.

Marco Attilio Regulo, * Lucio Iunio Libone Coss. *Salentinis* (in Apulia) bellum indictum est: captique sunt cum civitate simul Brundusini, & de his [iterum] triumphatum est.

Anno * CCCCLXXVII, cum jam clarũ urbis Romæ nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Vt igitur cognosceretur, quæ copiæ Romanorum essent, census est habitus: * inventa sunt civium capita CCXCII millia, CCCXXXIV. quamquam à condita Vrbe numquam bella cessassent. Et contra *Afros* bellum susceptum est primum, Ap-

pio

pio Claudio, Quinto Fulvio coss. in Sicilia contra eos pugnatum est; & Appius Claudius de Afris & rege Siciliæ Hierone triumphavit.

In sequenti anno, Valerio Marco & Octacilio coss. in *Sicilia* à Romanis res magnæ gestæ sunt. Taurominitani, * Catanenses, & præterea quinquaginta civitates, in fidem acceptæ sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem (regem Siculorum) bellum paratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem à Romanis impetravit, deditque argenti talenta ducenta. Afri in Sicilia victi sunt, & de his secundo Romæ triumphatum est.

Quinto anno belli Punici, quod contra Afros gerebatur, primum Romani * Cajo Duillio & Cnæo Cornelio Asina coss. in mari dimicaverunt, paratis navibus rostratis, quas *Liburnas* vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duillius, commisso prœlio, Carthaginensium ducem vicit, XXXI naves cepit, quatuordecim mersit, septem millia hostium cepit, tria (millia) occidit: neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod invicti terra, jam (etiam) mari plurimum possent. Cajo Aquilio Floro, Lucio Scipione coss. Scipio *Corsicam* & *Sardiniam* * vicit: multa millia inde captivorum abduxit, *triumphavit.

L. Manlio * Volsone, M. Attilio Regulo coss. bellum in *Africam* translatum est: contra Hamilcarem Carthaginensium ducem, in mari pugnatum, victusque est. nam perditis LXIV navibus, retro se recepit:

Romani XXII amiſerunt, ſed cum in Africam tranſiſſent, primam * Clypeam Africæ civitatem in deditionem acceperunt, Conſules uſque ad Carthaginem proceſſerunt; multiſque vaſtatis oppidis, Manlius victor Romam rediit, & XXVII millia captivorum reduxit. Attilius Regulus in Africa remanſit. Is contra Afros aciem inſtruxit; contra tres Carthaginenſium duces dimicans, victor fuit: XVIII millia hoſtium cecîdit, quinque millia cum * VIII elephantis cepit: ſeptuaginta tres civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginenſes, pacem à Romanis petierunt, quam cum Regulus nollet niſi duriſſimis conditionibus dare, Afri auxilium à Lacedæmoniis petierunt: & duce Xanthippo, qui à Lacedæmoniis miſſus fuerat, Romanorum dux Regulus victus eſt ultima pernicie. nam duo millia hominum tantum ex omni Romano exercitu * remanſerunt, quindecim millia cum Imperatore Regulo capta ſunt, XXX millia occiſa; Regulus ipſe in catenas conjectus.

Marco Æmilio Paulo, Servio Fulvio Nobiliore coſſ. ambo Romani conſules * ad Africam profecti ſunt, cum trecentarum navium claſſe; primum Afros navali certamine ſuperant. Æmilius conſul centum & quatuor naves hoſtiū demerſit, triginta cum pugnatoribus cepit; quindecim millia hoſtium aut occîdit, aut cepit; militem ſuum ingenti præda ditavit. Et ſubacta Africa tum fuiſſet, niſi quod tanta fames erat, ut diutius exſpectare exercitus non

poſſet,

possset. Consules cum victrice classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt : & tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor navibus, octoginta servari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt, neque in aliquo animus his infractus fuit.

Cnæus Servilius Cepio, & C. Sempronius Blæsus coss. cum ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt : aliquot civitates ceperunt : prædam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cum continuæ calamitates Romanis displicerent, decrevit Senatus, ut à maritimis prœliis * recederetur, & tantum sexaginta naves ad præsidium Italiæ salvæ essent.

Lucio Cæcilio Metello, Cajo Furio * Pacilo coss. Metellus in Sicilia Afrorum ducem cum CXXX elephantis, & magnis copiis venientem superavit, XX millia hostium cecîdit, sex & XX elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, & Romam deduxit ingenti pompa ; cum CXXX elephantorum * numerus omnia itinera compleret. * Post hæc mala Carthaginenses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficisceretur, & pacem à Romanis obtineret, ac permutationem captivorum faceret. Ille Romam cum venisset, inductus in Senatum, nihil quasi Romanus egit ; dixitque se ex illa die qua

in poteſtatem Afrorum veniſſet, Romanum eſſe deſiiſſe. itaque & uxorem à comple-xu removit, & Romanis ſuaſit, ne pax cum Pœnis fieret. Illos enim, fractos tot caſibus, ſpem nullam habere; ſe tanti non eſſe, ut tot millia captivorum propter unum ſe, & ſenem, & paucos qui ex Romanis capti fuerant, redderentur. Itaque obtinuit. nam Afros pacem petentes nullus admiſit. ipſe Carthaginem rediit; offerentibuſque Romanis, ut eum Romæ tenerent, negavit ſe in ea urbe manſurum, in qua, poſtquam Afris ſervierat, dignitatem honeſti civis habere non poſſet. Regreſſus igitur * ad Africam, omnibus ſuppliciis exſtinctus eſt. * P. Claudio Pulchro, C. Iunio coſſ. Claudius contra auſpicia pugnavit, & à Carthaginenſibus victus eſt. Nam * ex ducentis & viginti navibus, cum triginta fugit: XC cum pugnatoribus captæ ſunt, demerſæ cæteræ, viginti millia capta. Alius quoque conſul claſſem naufragio amiſit, exercitum tamen ſalvum habuit; quia vicina litora erant.

Cajo Luctatio Catulo, Aulo Poſthumio Albino coſſ. anno belli Punici * XXIII, Catulo bellum contra Afros commiſſum eſt. Profectus eſt cum CCC navibus in Siciliam. Afri contra ipſum CCCC paraverunt. * Luctatius Catulus navem æger aſcendit: vulneratus enim in pugna ſuperiore fuerat. Contra Lilybæum civitatem Siciliæ pugnatum eſt ingenti virtute Romanorum. nam LXXIII Carthaginenſium naves captæ ſunt, * CXXV demerſæ; XXXII millia hoſtium

hostium capta, XIII occisa: infinitum auri argentique pondus in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Romana duodecim naves *demersæ. pugnatum est VI *Idus Martias. statim Carthaginenses pacem petierunt: tributaque iis pax: captivi Romanorum, qui tenebantur à Carthaginensibus, redditi sunt. Etiam Carthaginenses petierunt, ut redimi eos captivos liceret quos ex Afris Romani tenebant. Senatus jussit sine pretio dari eos qui in publica custodia essent: qui autem à privatis tenerentur, ut pretio dominis reddito, Carthaginem redirent; atque id pretium ex fisco magis quam à Carthaginensibus solveretur.

Quintus Luctatius, Aulus Manlius, coss. creati bellum Faliscis intulerunt: quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit: quod ambo coss. intra sex dies quam venerant, transegerunt, * XV millibus hostium cęsis, cæteris pace concessa; agro tamen ex medietate sublato.

EVTRO-

EVTROPII [BREVIARII]

LIBER III.

FInito igitur Punico bello, quod per XXII annos * contractum est, Romani jam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolemæum Ægypti regem miserunt; auxilia promittentes; quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias [Romanis) egit, auxilia non accepit: jam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romam venit ad ludos spectandos; & ducenta millia modiorum tritici populo dono dedit.

Lucio Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco coss. quibus Hiero Romam venerat, etiam contra *Ligures* intra Italiam bellum gestum est, & de his triumphatum. Carthaginenses * tum bella reparare tentabant, Sardinienses, qui ex conditione pacis Romanis parêre debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginensium Romam, & pacem impetravit.

Tito Manlio Torquato, Cajo Attilio Balbo coss. de *Sardis* triumphatum est: & pace omnibus locis facta, Romani nullum bellum habuerunt, quod his post Romam conditam semel tantum Numa Pompilio regnante contigerat.

Lucius Posthumius Albinus, Cnæus Fulvius

vius Centumalus coss. bellum contra *Illyrios* gesserunt: & multis civitatibus captis, etiam reges in deditionem acceperunt; ac tum primum de Illyriis triumphatum est.

Lucio Æmilio cos. ingentes *Gallorum* copiæ Alpes transierunt: sed pro Romanis tota Italia consensit; traditumque est Fabio historico, qui ei bello interfuit, DCCC millia hominũ parata ad id bellum fuisse: sed res per cos. * tantum prospere gesta est. XL millia hostium interfecta sunt, & triumphus Æmilio decretus.

Aliquot deinde annis post, contra Gallos intra Italiam pugnatũ est: * finitumq; est bellum Marco Claudio Marcello, Cnæo Cornelio Scipione coss. Tunc Marcellus cum parva manu equitum dimicavit, & regem Gallorum, * Viridomarum nomine, manu sua occidit. Postea cum collega suo ingentes copias Gallorum peremit; Mediolanum expugnavit; grandem prædam Romam pertulit: ac triumphans Marcellus spolia * Galli stipiti imposita humeris suis vexit.

M. Minucio, P. Cornelio coss. *Istris* bellum illatum est: quia latrocinati naves Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant: perdomitique sunt omnes. Eodem anno *Bellum Punicum secundum* Romanis illatum est per Annibalem Carthaginensium ducem: qui Saguntum Hispaniæ civitatem, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, agens vicesimum ætatis annum; copiis congregatis CL * millibus peditum,

peditum, & xx millibus equitum. Huic Romani per legatos denuntiaverunt, ut bello abstineret. Is * legatos admittere noluit. Romani etiam *Carthaginem miserunt, ut mandaretur Annibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret.(sed) dura responsa à Carthaginensibus reddita. Saguntini interea fame victi sunt; captique ab Annibale, ultimis pœnis afficiuntur. Tum Publius Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est, Tiberius Sempronius in Siciliam: bellum Carthaginensibus indictum est. Annibal, relicto in Hispania fratre Asdrubale, Pyrenæum transit: Alpes, adhuc in ea parte invias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam LXXX millia peditum, & xx millia equitum, septem & triginta elephantes adduxisse. Interea multi Ligures & Galli Annibali se junxerunt. Sempronius Gracchus, cognito ad Italiam Annibalis adventu, è Sicilia exercitum Ariminum trajecit. Publius Cornelius Scipio Annibali primus occurrit: commisso prælio, fugatis suis, ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus & ipse conflixit apud Trebiam [amnem.] is quoque vincitur. Annibali multi se in Italia dediderunt. Inde ad Tusciam veniens Annibal, Flaminio consuli occurrit; ipsum Flaminium interemit: Romanorum * viginti quinque millia cæsa sunt; cæteri diffugerunt. Missus adversus Annibalem postea à Romanis Quintus Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, * ab impetu fregit: mox

mox inventa occaſione vicit.

* Quingenteſimo & quadrageſimo anno à condita Vrbe, Lucius Æmilius, P. Terentius Varro, contra Annibalem mittuntur, Fabioque ſuccedunt: qui Fabius ambos coſſ. monuit, ut Annibalem callidum & impatientem ducem non aliter vincerent, quam prœlium differendo. verum cum impatientia Varronis coſ. contradicente conſule altero, * apud vicum qui *Cannæ* appellatur, in Apulia pugnatum eſſet, ambo coſſ. ab Annibale vincuntur. * In ea pugna tria millia Afrorum pereunt; magna pars de exercitu Annibalis ſauciatur: nullo tamen Punico bello Romani gravius accepti ſunt. periit enim in eo Æmilius Paulus conſul: Conſulares & * Prætorii, XX: * Senatores capti aut occiſi, XXX: * nobiliores viri, CCC: militum * XL millia; equitum tria millia & * quingenti. in quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus eſt. Servi, quod nunquam ante, manumiſſi, & milites facti ſunt. Poſt eam pugnam multæ Italiæ civitates quæ Romanis paruerant, ſe ad Annibalem tranſtulerunt. Annibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent: reſponſumque eſt à Senatu, eos cives non eſſe neceſſarios, qui, cum armati eſſent, capi potuiſſent. Ille omnes poſtea variis ſuppliciis interfecit; & tres modios aureorum annulorum Carthaginem miſit; quos è manibus equitum Romanorum, Senatorum, & militum, detraxerat. Interea in Hiſpa-

Hiſpania, ubi frater Annibalis Aſdrubal remanſerat cum magno exercitu, ut eam totam Afris ſubigeret, à duobus Scipionibus Romanis ducibus vincitur; perditque in pugna XXXV millia hominum. ex his capiuntur X millia, occiduntur XXV. * Mittuntur ei à Carthaginenſibus ad reparandas vires XII millia peditum, IV millia equitum, XX elephanti.

Anno quarto poſtquam in Italiam Annibal venit, Marcus Claudius Marcellus coſſ. apud Nolam, civitatem Campaniæ, contra Annibalem bene pugnavit. Annibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, & Bruttios occupavit: quo tempore etiam rex Macedoniæ *Philippus* ad eum legatos miſit, promittens auxilia contra Romanos; [ſub] hac conditione, ut deletis Romanis, ipſe quoque contra Græcos ab Annibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, & re cognita, Romani in Macedoniam Marcum Valerium Lævinum ire juſſerunt; in Sardiniam Titum Manlium Torquatum proconſulem: nam etiam ea ſollicitata ab Annibale, Romanos deſeruerat. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur; in Italia, contra Annibalem; in Hiſpania, contra fratrem ejus Aſdrubalem; in Macedonia, contra Philippum; in Sardinia, contra Sardos, & alterum Aſdrubalem Carthaginenſem. Is à Tito Manlio proconſule, qui ad Sardiniam miſſus fuerat, vivus eſt captus; occiſa cum eo XII millia, capti mille quingenti; & à Romanis Sardinia ſubacta.

Manlius

Manlius victor captivos & Asdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus à Lævino in Macedonia vincitur, & in Hispania à Scipionibus Asdrubal, & Mago tertius frater Annibalis.

Decimo anno postquam Annibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cnæo Fulvio coss. Annibal usque ad quartum milliarium Vrbis accessit, equites ejus usque ad portas. mox consulum metu, cum exercitu venientium, Annibal ad Campaniam se recepit. In Hispania à fratre Asdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur: exercitus tamen integer * remansit: casu enim magis quam virtute erant decepti. quo tempore etiam * à consule Marcello Siciliæ magna pars capta est, quam tenere Afri cœperant: & * nobilissima urbe Syracusana præda ingens Romam perlata est. Lævinus in Macedonia cum Philippo & multis Græciæ populis, & rege * Asiæ Attalo, amicitiam fecit: & ad Siciliam profectus, Annonem quendam Afrorum ducem apud Agrigentum civitatem cum ipso oppido cepit, eumque Romam cum captivis (nobilibus) misit; XL civitates in deditionem accepit, XXVI expugnavit. ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, [cum] ingenti gloria Romam regressus est. Annibal in Italia Cnæum Fulvium consulem subito agressus, cum octo millibus hominum interfecit. Interea ad Hispanias, ubi occisis duobus Scipionibus nullus Romanus dux erat, Publius Corne-

lius Scipio mittitur, filius Publii Scipionis, qui ibidem bellum gesserat, annos natus quatuor & xx; vir Romanorum omnium & sua ætate, & posteriori tempore fere primus. Is Carthaginem Hispaniæ capit; in qua omne aurum & argentum, & belli apparatum Afri habebant: nobilissimos quoque obsides, quos ab Hispanis * acceperat: Magonem etiam fratrem Annibalis ibidem capit; quem Romam cum aliis mittit. Romæ ingens lætitia post hunc nuntium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. quare omnes fere * Hispani ad eum uno animo transierunt. Post quæ Asdrubalem Annibalis fratrem, victum fugat, & prædam maximam capit.

Interea in Italia cos. * Q. Fabius Maximus Tarentum * recepit; in qua ingentes copiæ Annibalis erant: [&] ibi etiam ducem Annibalis Carthalonem occidit, xxv millia captivorum vendidit; prædam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multæ civitates Romanorum, quæ ad Annibalem * transierant prius, rursus se Fabio Maximo reddiderunt. Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, & per se, & per fratrem suum Lucium Scipionem; LXX civitates recepit. In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus cos. ab Annibale occisus est.

Tertio anno postquam Scipio ad Hispaniam profectus * fuerat, rursus res inclytas gerit: regem Hispaniarum magno prælio

prælio victum, in amicitiam accepit, & primus omnium à victo obsides non poposcit.

Desperans Annibal Hispanias contra Scipionem * diutius posse retineri, fratrem suum Asdrubalem * ad Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is veniens eodem itinere quo [etiam] Annibal venerat, à consulibus * Appio Claudio Nerone, & Marco Livio Salinatore, apud Senam Piceni civitatem, in insidias compositas incidit: strenue tamen pugnans occisus est; ingentes ejus copiæ captæ aut interfectæ sunt; magnum pondus auri atque argenti * Romam relatum. Post hæc Annibal diffidere [jam] de belli cœpit eventu, [&] Romanis ingens animus accessit. Itaque [&] ipsi evocaverunt ex Hispania Publium Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloria venit.

Quinto Cæcilio, * Lucio Valerio coss. omnes civitates quæ in Brutiis ab Annibale tenebantur, Romanis se tradiderunt.

Anno * XIV postquam in Italiam Annibal venerat, Scipio, qui [multa] bene in Hispania egerat, consul est factus, & in Africam missus: cui viro divinum quiddam inesse * existimabatur; adeo ut putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Is in Africa contra Annonem ducem Afrorum * pugnat, exercitum ejus interficit. Secundo prœlio castra cepit, cum quatuor millibus & quingentis militibus; XI millibus occisis. Syphacem Numidiæ regem, qui se Afris conjunxerat, capit,

& castra ejus invadit. Syphax cum nobilissimis Numidis, & infinitis spoliis, ab Scipione Romam mittitur. qua re audita, omnis fere Italia Annibalem deserit; ipse à Carthaginensibus in Africam redire jubetur, quam Scipio vastabat.

Ita anno XVII ab Annibale Italia liberata est: [quam flens dicitur reliquisse.] Legati Carthaginensium pacem a Scipione petierunt: ab eo ad Senatum Romam missi sunt: XLV * dies his induciæ datæ sunt, quousque Romam ire & regredi possent: XXX millia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem jussit cum Carthaginensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, ne amplius quam XXX naves haberent, * quingenta millia pondo argenti darent, captivos & perfugas redderent.

Interim Annibale veniente ad Africam, pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt. legati tamen eorum ex Vrbe venientes, à Romanis capti sunt, & jubente Scipione dimissi. Annibal quoque frequentibus prœliis victus à Scipione, petit etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloquium, iisdem conditionibus data est, quibus prius: * addita quingentis millibus pondo argenti, C millia librarum propter novam perfidiam. Carthaginensibus conditiones displicuerunt, jusseruntque Annibalem pugnare. * Infertur à Scipione, & Masinissa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. Annibal tres exploratores

tores ad Scipionis castra misit: quos captos Scipio circumduci per castra jussit, ostendique eis totum exercitum; mox etiam prandium dari, dimittique, ut renuntiarent Annibali quæ apud Romanos vidissent. Interea prœlium ab utroque duce instructum est, quale vix ulla memoria fuit; quum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, pene ipso Annibale capto: qui primum cum multis equitibus, deinde cum xx, postremo cum quatuor evasit. Inventa in castris Annibalis argenti pondo * xx millia, auri octingenta, cetera * supellectili copiosa. Post id certamen pax cum Carthaginensibus facta est. Scipio Romam rediit, [&] ingenti gloria triumphavit, atque *Africanus* ex eo appellari cœptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum, post annum * nonum decimum quam cœperat.

EVTROPII [BREVIARII]

LIBER IV.

TRansacto Punico bello, sequutum est *Macedonicum* contra Philippum regem.

* Quingentesimo & quinquagesimo primo anno ab Vrbe condita, T. Quintius * Flamininus adversus Philippum regem mittitur: prospere * gessit: pax ei data est his legibus, ne Græciæ civitatibus, quas Romani contra eum * defenderent, bellum inferret; ut captivos & transfugas redderet; quinquaginta solum naves haberet, reliquas Romanis * redderet: per annos decem quaterna millia pondo argenti præstaret; & obsidem daret filium suum Demetrium. T. Quintius etiam Lacedæmoniis intulit bellum; ducem eorum Nabidem vicit; & quibus voluit conditionibus, in fidem accepit: * ingenti gloria duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium, & Armenem Nabidis.

Transacto bello Macedonico, sequutum est *Syriacum* contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione coss. Huic Antiocho Annibal se junxerat; Carthaginem patriam suam [metu] ne Romanis traderetur, relinquens. M. Acilius Glabrio in Achaia pugnavit bene. Castra regis Antiochi nocturna pugna capta sunt; ipse

ipse fugatur. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est.

L. Cornelio Scipione, C. Lælio coss. Scipio Africanus fratri suo [L.] Cornelio Scipioni consuli, legatus contra Antiochum profectus est. Annibal, qui cum Antiocho erat, navali prœlio victus est. Ipse postea Antiochus, circa Sipylum [&] Magnesiam Asiæ civitatem, à cos. Cornelio Scipione ingenti prœlio fusus est. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. * quinquaginta millia peditum, IV millia equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem * petit: quæ iisdem conditionibus datur à Senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur; ut ex Europa & Asia recederet, atque intra Taurum se contineret; X millia talentorum, & XX obsides præberet; Annibalem concitatorem belli dederet. Eumeni regi donatæ sunt (à Senatu) omnes Asiæ civitates, quas Antiochus bello perdiderat: & Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multę urbes concessæ sunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit: nomen & ipse, ad imitationem fratris, * *Asiatici* accepit, quia Asiam vicerat: sicuti frater ipsius propter Africam domitam, *Africanus* appellabatur.

Spurio Posthumio Albino, Q. Marcio Philippo coss. M. Fulvius de *Ætolis* triūphavit.

 Anni-

Annibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam Bithyniæ regem fugerat, repetitus etiam ab eo est per Titum Quintium Flaminium: & cum tradendus esset Romanis, venenum bibit, & apud Libyssam in finibus * Nicomediensium sepultus est.

Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui & adversum Romanos bellum gesserat, & postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius ejus *Perseus* in Macedonia rebellavit, ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adjutores habebat * Cotyn Thraciæ regem; Illyrici regem, Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erant Eumenes Asiæ rex, Ariarathes Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Ægypti, Masinissa Numidiæ. Prusias autem rex Bithyniæ, quamquam sororem Persei uxorem haberet, utrisque se æquum præbuit. Dux Romanorum P. Licinius cos. est à rege gravi prœlio victus: neque tamen Romani, quamquam superati, regi petenti pacem præstare voluerunt; nisi his conditionibus; ut se & suos Senatui & populo Romano dederet. Mox missus contra eum Lucius Æmilius Paulus cos. & in Illyricum C. Anicius prætor, contra Gentium. sed Gentius facile uno prœlio victus, mox se dedidit. Mater ejus & uxor, & (duo) filii, frater quoque ejus, simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra dies XXX perfecto, ante cognitum est Gentium victum, quam cœptum bellum nuntiaretur.

Cum

Cum Perseo autem Æmilius Paulus cos. tertio Nonas Septembris dimicavit; vicitque eum, XX millibus peditum ejus occisis: equitatus cum rege fugit integer, Romanorum C milites amissi sunt: urbes Macedoniæ omnes quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. ipse rex, cum deseretur ab amicis, venit in Pauli potestatem. sed honorem ei Æmilius non quasi victo habuit. nam & volentem sibi ad pedes cadere non permisit; * sed juxta se in sella collocavit. Macedonibus & Illyriis hæ leges datæ sunt; ut liberi essent; & dimidium eorum tributorum præstarent, quæ regibus præstitissent: ut appareret Populum Romanum pro æquitate magis quam avaritia dimicare.* atque in conventu infinitorum populorum Paulus hæc pronuntiavit, & legationes multarum gentium, quæ ad eum venerant, magnificentissimo pavit convivio; dicens, Ejusdem hominis esse debere & bello vincere, & convivii apparatu elegantem esse. Mox septuaginta civitates Epiri, quæ rebellarant, cepit: prædam militibus distribuit: Romam [cum] ingenti pompa rediit, in nave Persei; quæ inusitatæ magnitudinis fuisse traditur: adeo ut XVI ordines habuisse dicatur remorum. Triumphavit [autem] magnificentissime in curru aureo, cum duobus filiis utroque latere astantibus. ducti sunt ante currum duo regis filii, & ipse Perseus, XLV annos natus. Post eum etiam C Anicius de Illyriis triumphavit: Gentius cum fratre & filiis ante cur-

rum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam venerunt: inter alios etiam venit Attalus atque Eumenes Asiæ reges, atque Prusias Bithyniæ, magno honore accepti sunt: [&] permitttente Senatu [dona] quæ attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem Senatui commendavit.

Insequenti anno Lucius Memmius * in Hispania bene pugnavit. Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

Tertium deinde bellum contra *Carthaginem* suscipitur, * DC & altero anno ab Vrbe condita, L. Manlio Censorino, & Marco Manilio coss. anno * LI postquam secundum Punicum bellum transactum erat. Hi profecti, Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Asdrubal dux Carthaginensium dimicabat. * Famea dux alius, equitatui præerat Carthaginensium. * Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. hujus apud omnes ingens metus & reverentia erat. Nam & paratissimus ad dimicandum, & consultissimus habebatur. Itaq; per eum multa prospere à coss. gesta sunt. neque quidquam magis vel Asdrubal vel Famea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat.

Per idem tempus Masinissa (rex Numidarum, per annos sexaginta fere) amicus populi Romani, anno vitæ suæ XCVII, mortuus est, XLIV filius relictis. Scipionem divisorē regni inter filios esse jussit.

Cm

Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, juvenis adhuc, cos. est factus: & contra Carthaginem missus. is eam cepit, ac diruit. spolia ibi inventa, quæ (de) variarum civitatum excidiis Carthago collegerat: & ornamenta urbium civitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit: quæ sua recognoscebant. Ita Carthago, septingentesimo anno (post) quam condita erat, deleta est. Scipio nomen quod avus ejus acceperat, meruit: scilicet ut propter virtutem etiam ipse *Africanus Iunior* vocaretur.

Interim in *Macedonia* quidam Pseudophilippus arma movit: & Romanum prætorem Publium Iuvencium contra se missum, ad * internecionem vicit. Post eum Q. Cæcilius Metellus dux à Romanis contra Pseudophilippum missus est: & viginti quinque millibus ex militibus ejus occisis, Macedoniam recepit. Ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

Corinthiis quoque bellum indictum est, nobilissimæ Græciæ civitati, propter injuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius (consul) cepit ac diruit. Tres igitur Romæ simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africa; * ante cujus currum ductus est Asdrubal Metelli, ex Macedonia; cujus currum præcessit Andriscus, qui & Pseudophilippus (dicitur:) Mummii, ex Corintho; ante quem signa ænea & pictæ tabulæ, & alia urbis clarissimæ ornamenta prælata sunt.

Iterum in Macedonia Pseudoperseus, qui

se

se Perseifilium esse dicebat, collectis servis, rebellavit; & cum septemdecim armatorum millia haberet, à Tremellio quæstore superatus est. (His diebus Androgynus Romæ visus, jussu aruspicum in mare mersus est.)

Eodem tempore Metellus in *Celtiberia* apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Quintus Pompejus. Nec multo post, Quintus quoque Cæpio ad idem bellum missus est; quod quidem Viriatus contra Romanos in * Lusitania gerebat. Quo metu Viriatus à suis interfectus est; cum quatuordecim annos Hispanias adversum Romanos movisset. pastor primo fuit; mox latronum dux: postremo tantos ad bellum populos concitavit, ut assertor contra Romanos Hispaniæ putaretur. (&) cum interfectores ejus præmium à Cæpione consule peterent, responsum est, numquam Romanis placuisse, * Imperatorem à suis militibus interfici.

Quintus Pompejus deinde consul à *Numantinis*, quæ Hispaniæ civitas fuit opulentissima, superatus pacem ignobilem fecit, Post eum Cajus Hostilius Mancinus cos. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem: quam Pop. & Senatus jussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi: ut in illo quem auctorem fœderis habebant, injuriam soluti fœderis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, qua à Numantinis bis Romani exercitus fuerant subjugati, Publius Scipio Africanus secundo consul factus, (&) ad Numantiam

am missus est. Is primum militem vitiosum & ignavum exercendo magis quam puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniæ civitates partim * bello cepit, partim in deditionem accepit. Postremo ipsam Numantiam diu obsessam, fame * confecit, & à solo evertit: reliquam provinciam in fidem accepit.

Eo tempore Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus est; heredemque populum Romanum reliquit. ita imperio Romano per testamentum *Asia* accessit.

Mox etiam Decimus Iunius Brutus de * *Callæcis* & *Lusitanis* triumphavit magna gloria & Publius Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit, XIV anno postquam priorem de Africa egerat.

Motum interim in *Asia* bellum est ab Aristonico Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Is Eumenes, frater Attali fuerat. Adversus eum missus est (P.) Licinius Crassus. * habuit infinita regum auxilia. nam & Bithyniæ rex Nicomedes Romanos juvit: & Mithridates Ponticus, cum quo postea bellum gravissimum fuit: & Ariarathes Cappadox, & Pylæmenes Paphlagon. victus est tamen Crassus, & in prœlio interfectus. caput (ejus) Aristonico oblatum est; corpus Smyrnæ sepultum. Postea Perpenna consul Romanus, qui successor Crasso veniebat, audita belli fortuna, ad Asiam celeravit: & acie victum Aristonicum, apud Stratonicen civitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus jus-

su

su Senatus (Romæ) in carcere strangulatus: triumphari enim de eo non poterat, quia Perpenna apud Pergamum, rediens, diem obierat.

* Lucio Cæcilio Metello, & Tito Quintio Flaminino coss. Carthago in Africa jussu Senatus reparata est, quæ nunc manet; annis duobus & viginti postquā à Scipione fuerat eversa. Deducti eo sunt cives Rom.

*Anno DCXXVII ab Vrbe condita, Cajus Cassius Longinus, & * Sextus Domitius Calvinus consules, *Gallis transalpinis* bellum intulerunt, & Arvernorum nobilissimæ tum civitati, atque eorum * regi Bituito: infinitamque multitudinem juxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Præda ex torquibus Gallorum (ingens) Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedidit; atque ab eo Romam ductus est: magnaq; gloria consules ambo triumphaverunt.

Marco Porcio Catone, & Quinto Marcio Rege consulibus, * DCXXX anno & tertio ab Vrbe condita, * *Narbona* in Gallia colonia deducta est. * Post à L. Metello & Quinto Mucio Scævola coss. de *Dalmatia* triumphatum est.

Ab Vrbe condita anno DCXXXV, Cajus Cato consul *Scordiscis* intulit bellum; ignominioseque pugnavit.

C. Cæcilio Metello & Cnæo Carbone coss. duo Metelli fratres eodem die alterum ex * Thracia, ex Sardinia alterum triumphum egerunt. Nuntiatumq; Romæ est, *Cimbros* è Gallia in Italiam transisse.

P. Scipione Nasica, & L. * Calpurnio Bestia

ftia coff. *Iugurthæ* Numidarum regi bellum illatum eft,quod Adherbalem & Hiempfalem , Micipfæ filios , fratres fuos , reges , & P. Rom. amicos interemiffet. Miffus adverfus eum cos. Calpurnius Beftia, corruptus regis pecunia , pacem cum eo flagitiofiffimam fecit ; quæ à Senatu * reprobata eft. Poftea contra eundem infequenti anno * Spurius Albinus Pofthumius profectus eft. Is quoque per fratrem ignominiofe contra Numidas pugnavit. Tertio miffus Quintus Cæcilius Metellus conful, exercitum ingenti feveritate & moderatione correctum, cum nihil in quemquam cruentum faceret , ad difciplinam Romanam reduxit. Iugurtham variis prœliis vicit , elephantos ejus occidit , vel cepit. Et cum jam bello finem pofiturus effet , fucceffum eft ei à C. Mario. is Iugurtham, & Bocchum Mauritaniæ regem , qui auxilium Iugurthæ ferre cœperat , pariter fuperavit. Aliquanta & ipfe oppida Numidiæ cepit: belloque terminum pofuit, capto Iugurtha per quæftorem fuum Cornelium Syllam , ingentem virum; tradente Boccho Iugurtham, qui pro eo ante pugnaverat.

A Marco Iunio * Silano collega Quinti Metelli , *Cimbri* * in Gallia , & à Minucio Rufo in Macedonia Scordifci & Triballi ; (&) a Servilio Cæpione in Hifpania Lufitani victi funt: & duo triumphi de Iugurtha, primus per Metellum , fecundus per Marium acti funt. ante currum tamen Marii Iugurtha cum duobus filiis ductus eft catenatus , (& mox juffu confulis in carcere ftrangulatus.)

EVTROPII [BREVIARII]
LIBER V.

DVM bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules * Marcus Manilius & Quintus Cæpio à *Cimbris* & * *Teutonibus* & *Tigurinis* & *Ambronibus*, quæ erant Germanorum & Gallorum gentes, victi sunt juxta flumen Rhodanum; & ingenti internecione attriti, etiam castra sua & magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romæ grandis fuit, * quantus vix Annibalis tempore Punicis bellis, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Iugurthinam secundo cos. est factus, bellumq; ei contra Cimbros & Teutones decretum est. Tertio quoq; ei & quarto delatus est consulatus: quia bellum Cimbricum protrahebatur, sed in quarto consulatu collegam habuit Quintum Luctatium Catulum. cum Cimbris itaque conflixit. & duobus prœliis CC millia hostium cecîdit, LXXX millia cepit, & ducem eorum * Teutobodum. propter quod meritum absens quinto cos. est factus.

Interea Cimbri & Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum à Cajo Mario & Quinto Catulo contra eos dimicatum est: sed à Catuli parte felicius. Nam eo prœlio, quod simul ambo gesserunt, CXL millia aut in pugna, aut in fuga cæsa sunt; * LX millia

capta. Romani milites ex utroque exercitu * trecenti perierunt. Tria & triginta ſigna Cimbris ſublata ſunt. ex his exercitus Marii duo reportavit, Catuli exercitus x x x & unum. Is belli finis fuit: triumphus utrique decretus eſt.

Sexo Iulio Cæſare, & L. Marcio Philippo coſſ. ſexcenteſimo quinquageſimo (nono) anno ab Vrbe condita, cum prope alia omnia bella ceſſarent, in Italia graviſſimum bellum Picentes, Marſi, Pelignique moverunt: qui, cum annis numeroſis jam Pop. Romano obedirent, tum libertatem ſibi æquam aſſerere cœperunt. Pernicioſum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius conſul in eo occiſus eſt: Cæpio nobilis juvenis, & Porcius Cato alius coſ. Duces autem adverſus Romanos Picentibus & Marſis fuerunt, Titus * Vietius, * Hierus Aſinius, Titus * Herennius, Aulus Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum eſt, à C. Mario, qui ſexties conſul fuerat; & à Cnæo Pompejo: maxime tamen à Lucio Cornelio Sylla, qui inter alia (facta) egregia, ita Cluentium hoſtium ducem, cum magnis copiis fudit, ut ex ſuis nec unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum eſt. Quinto demum anno finem accepit per Lucium Cornelium Syllam coſ. cum antea in eodem bello ipſe multa ſtrenue prætor geſſiſſet.

Anno Vrbis conditæ * DCLXII, primum Romæ *Bellum civile* commotum eſt: eodem anno etiam *Mithridaticum*. Cauſam

bello civili (C. Marius) sexies cos. dedit. Nam cum Sylla consul contra Mithridatem gesturus bellum, qui Asiam & Achaiam occupaverat, mitteretur: isque exercitum in Campania paulisper teneret, ut belli socialis (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiæ tollerentur, Marius affectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quare Sylla commotus, cum exercitu ad Vrbem venit. Illic contra Marium & Sulpicium dimicavit. primus Vrbem Romam ingressus est; Sulpicium interfecit, Marium fugavit: atque ita coss. ordinatis * in futurum annum, Cnæo Octavio, & L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorem, & totum Ponticum mare in circuitu cum Bosphoro tenebat, primo Nicomedem amicum P. R. Bithynia voluit expellere: Senatuique mandavit, bellum se ei propter injurias quas passus fuerat, illaturum. à Senatu responsum est, Mithridati, si id faceret, quod & ipse bellum à Romanis pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit, & ex ea Ariobarzanem regem & amicum pop. Romani fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit, & Paphlagoniam, pulsis ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylæmene & Nicomede. Inde (ad) Ephesum contendit: & per omnem Asiam litteras misit, ut ubicunq; inventi essent cives Romani, uno die occiderentur. Interea etiam Athenæ civitas Achaiæ ab [Aristone Athe-

Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim jam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum CXX millibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Græcia occupata est. Sylla Archelaum apud Piræeum non longe ab Athenis obsedit, * ipsamque urbem cepit, postea commisso prœlio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex CXX millibus vix decem superessent Archelao, & * ex Syllæ exercitu XIV tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, LXX millia lectissima ex Asia Archelao misit. contra quem Sylla iterum commisit. Primo prœlio viginti millia hostium interfecta sunt, filiusque Archelai Diogenes: secundo, omnes Mithridatis copiæ exstinctæ sunt: Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita Mithridates, * cũ Sylla de pace agere cœpit.

Interim eo tempore Sylla etiam *Dardanos, Scordiscos, Dalmatas & Mœsos* partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sylla esse respondit, nisi rex relictis his quæ occupaverat, ad regnum suum rediisset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt. pax inter eos ordinata est; ut Sylla ad bellum civile festinans, à tergo periculum non haberet. Nam dum Sylla in Achaja atque Asia Mithridatem vicit, Marius qui fugatus erat, & Cornelius Cinna unus ex consulibus, bellum in Italia repararunt, & ingressi urbem Romam, nobilissimos ex

Senatu & consulares viros interfecerunt, multos proscripserunt: ipsius Syllæ domo eversa, filios & uxorem * ad fugam compulerunt: universus reliquus Senatus ex urbe fugiens, ad Syllam in Græciam venit, orans ut patriæ subveniret. Ille in Italiam trajecit, bellum civile gesturus adversus Norbanum & Scipionem coss. (&)primo prælio contra Norbanum dimicavit, non longe à Capua. tum VII millia ejus cecîdit, VI millia cepit: CXXIV suorum amisit. Inde etiam se ad Scipionem convertit, & ante prœlium totum ejus exercitum sine sanguine in deditionem accepit. Sed cum Romæ mutati consules essent, & Marius Marii filius, ac Papirius Carbo consulatum accepissent, Sylla tamen) contra Marium juniorem dimicavit: & * XV millibus ejus occisis, * CCCC de suis perdidit. Mox etiam [&] Vrbem ingressus est. Marium Marii filium, Præneste persequutus, obsedit, & ad mortem compulit. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium & Carinatem duces partis Marianæ ad portam Collinam. * LXXX millia hostium in eo prœlio contra Syllam fuisse dicuntur. XII millia se Syllæ dediderunt: cæteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira * victorum consumpti sunt. Cnæus quoque Carbo cos. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit; & ibi per Cnæum Pompejum interfectus est: quem adolescentem Sylla annos unum & XX natum, cognita ejus industria, traditis exercitibus præfecerat, ut secundus (a) Sylla habe-

haberetur. Occiso ergo Carbone, Pompejus Siciliam recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium Marianæ partis ducem, & * Hiarbam regem Mauritaniæ, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Post hæc Sylla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cnæus etiam Pompejus (quod nulli Romanorum tributum erat) * quartum & XX annum agens, de Africa triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima; Italicum, quod est *Sociale* dictum; & Civile: quæ * ambo tractata sunt per annos decem. consumpserunt ultra CL millia hominum; viros consulares XXIV, prætorios VII, ædilitios LX, * senatores fere * CCC.

EVTROPII
[BREVIARII]
LIBER VI.

MARCO Æmilio Lepido, Quinto Catulo consulibus, cum Sylla Rempublicam composuisset, bella nova exarserunt: unum, in Hispania; aliud, in Pamphylia & Cilicia; tertium, in Macedonia; quartum, in Dalmatia. Nam *Sertorius*, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam * cæterorum qui interempti erant, ad bellum commovit *Hispanias*. Missi sunt contra eum duces, Quintus Cæcilius Metellus, filius ejus qui Iugurtham [regem] vicit: & Lucius Domitius prætor. A Sertorii duce * Hirtulejo Domitius occisus est:

Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugnæ solus Metellus putaretur, Cnæus Pompejus ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus *adversis, Sertorius fortuna varia sæpe pugnavit. * Octavo demum anno à suis occisus est, & finis ei bello datus est per Cn. Pompejum adolescentem, & Quintum Metellum Pium: atque omnes prope Hispaniæ in ditionem Pop. Rom. redactæ sunt.

Ad *Macedoniam* missus est Appius Claudius post consulatum. Levia prœlia habuit contra varias gentes, quæ *Rhodopam provinciam incolebant; atque ibi morbo mortuus est: missus ei successor Cnæus Scribonius * Curio post consulatum. is Dardanos vicit, & usque ad Danubium penetravit; triumphumque meruit, & intra triennium finem bello dedit.

Ad *Ciliciam & Pamphyliam* missus est P. Servilius * ex consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ urbes clarissimas oppugnavit, & cepit. In his Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciæ. * Isauros quoque aggressus, in deditionem redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum * in Tauro iter fecit. Revertens, triumphum accepit, & nomen *Isaurici* meruit.

Ad *Illyricum* missus est * Cnæus Cosconius pro consule: multam partem Dalmatiæ subegit, Salonas cepit: & composito bello, Romam post biennium rediit.

Iisdem temporibus. consul Marcus Æmilius Lepidus, Catuli collega, bellum civile

vile voluit commovere: intra tamen unam æstatem * motus ejus oppressus est. Ita uno tempore multi simul triumphi fuerunt: Metelli, ex Hispania: Pompeji, secundus ex Hispania: Curionis, ex Macedonia: Servilii, ex Isauria.

Anno urbis conditæ DCLXXVI, * L. Licinio Lucullo, & Marco Aurelio Cotta coss. mortuus est Nicomedes rex Bithyniæ, * & per testamentum populum Romanum fecit heredem. Mithridates, pace rupta, Bithyniam & Asiam rursus voluit invadere. Adversus eum ambo consules missi, variam habuere fortunam. Cotta apud *Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est, & obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut * Cyzico capto, totam Asiam invaderet, Lucullus ei alter consul occurrit: ac dum Mithridates in obsidione Cyzici * commoraretur, ipse eum à tergo obsedit, famеque consumpsit, & multis prœliis vicit. Postremo Byzantium (quæ nunc Constantinopolis est) fugavit. navali quoque prœlio duces ejus Lucullus oppressit. ita una hieme & æstate, à Lucullo [ad] centum fere millia hominum ex parte regis exstincta sunt.

Anno urbis Romæ DCLXXVIII, *Macedoniam* provinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus *Luculli qui contra Mithridatem bellum gerebat. Et in Italia novum bellum subito commotum est. LXX enim & IV gladiatores ducibus Spartaco, *Chryso, & Oenomao, effracto Capuæ ludo, effugerunt

gerunt: & per Italiam vagantes, pene non levius bellum in ea, quam Annibal * moverat, paraverunt. nam multis ducibus, & duobus simul Romanorum consulibus victis, sexaginta fere millium armatorum exercitum congregaverunt: victique sunt in Apulia à M.Licinio Crasso proconsule. & post multas calamitates Italiæ, tertio anno, bello huic finis imponitur.

* Sexcentesimo octogesimo primo urbis conditæ anno, P.Cornelio Lentulo & Cnæo Aufidio Oreste coss. duo tantùm gravia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum & Macedonicum. hæc duo Luculli agebant, L.Lucullus, & M.Lucullus. L.ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithridatem; & navalem, qua duces ejus oppresserat, persequutus est eum: & recepta Paphlagonia atque Bithynia, etiam regnum ejus invasit. Sinopen & * Amisum civitates Ponti * nobilissimas, cepit. secundo prœlio apud * Cabira civitatem, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum XXX millia lectissima regis, à quinque Romanorum millibus vastata essent, Mithridates fugatus, & castra ejus direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam à Trigrane Armeniæ rege; qui tum ingenti gloria imperabat, Persas sæpe vicerat, Mesopotamiam occupaverat, & Syriam, & * Phœnices partem. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est.

*Tigra-

* Tigranocerta civitatē Armeniæ nobilissimam, cepit. ipsum regem, cum sexcentis millibus clibanariorum, & centum millibus sagittariorum & armatorum venientem, octodecim millia militum habens, ita vicit, ut magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisibin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi quos in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, ut * regiones victas * etiam Romanos tuerentur, negligenter se & avare agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt: atque ita bellum renovatum est. Lucullo * paranti, capta Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est missus. Alter Lucullus, qui *Macedoniam* administrabat, Bessis Romanorum primus intulit bellum, atque eos ingenti prœlio in Æmo monte superavit: oppidum * Vscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die quo aggressus est, vicit: * Cabylen cepit; usque ad Danubium penetravit. Inde multas super Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit; * Calatim, Parthenopolim, Tomos, Histrum, * Buziam omnem cepit: belloq; confecto, Romam rediit. ambo tamen triumphaverunt: Lucullus qui contra Mithridatem pugnaverat, majori gloria, cum tantorum regnorum victor rediisset.

Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparaverat, bellum *Creticum* ortum est. ad id missus Cæcilius Metellus, ingentibus prœliis intra triennium

omnem provinciam cepit; appellatusque est *Creticus*; atque ex insula triumphavit. Quo tempore Libya quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex ejus fuerat, accessit: in qua inclytæ civitates erant, Berenice, Ptolemaïs, & Cyrene.

Dum hæc geruntur, *Piratæ* omnia maria infestabant; ita ut navigatio, Romanis toto orbe victoribus, sola tuta non esset. Quare id bellum Cnæo Pompejo decretum est: quod intra paucos menses ingenti felicitate & celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam * contra regem Mithridatem & Tigranem: quo suscepto, Mithridatem in Armenia minore, nocturno prœlio vicit, castra diripuit: quadraginta millibus ejus occisis, * viginti tantum de exercitu suo perdidit, & duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit, duobus comitibus. Neque multo post, cum in suos sæviret, Pharnacis filii sui * seditione apud milites, ad mortem coactus, venenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates. periit autem apud Bosphorum, vir ingentis industriæ consiliique. Regnavit * annis sexaginta: vixit septuaginta duobus: [contra Romanos bellum habuit annos quadraginta.]

Tigrani deinde Pompejus bellum intulit. ille se [ei] dedidit, & in castra Pompeji sextodecimo milliario ab Artaxata venit: ac diadema suum, cum procubuisset ad genua Pompeji, in * manibus ejus collocavit: quod ei Pompejus reposuit; honorificeq; eum habitum, regni tamen parte

mul-

mulctavit, & grandi pecunia. adempta est *ei Syria, Phœnice, Sophene: sex millia præterea talentorum argenti, quæ Populo Romano daret: quia bellum sine causa Romanis commovisset.

Pompejus mox etiam *Albanis* bellum intulit, & eorum regem * Orodem ter vicit: postremo per epistolas & munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem * Arthacen vicit acie, & in deditionem accepit. Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit; quia socius belli Mithridatici fuerat. Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam * reddidit. Aristarchum Colchis regem imposuit. Mox Ituræos & Arabes vicit: & cum venisset in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiæ civitatem, libertate donavit, [eo] quod regem Tigranem non recepisset. Antiochensibus obsides reddidit: aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo * lucus ibi spatiosior fieret; delectatus amœnitate loci, & aquarum abundantia. Inde ad Iudæam transgressus, Hierosolymam caput gentis tertio mense cepit; duodecim millibus Iudæorum occisis, ceteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, & finem antiquissimo bello dedit.

Marco Tullio Cicerone [oratore] C. Antonio coss. anno ab Vrbe condita DCLXXXIX, Lucius Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii pravissimi, ad delendam patriam conjuravit, cum quibusdam claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus est:

socii

socii ejus deprehensi,in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse [in] prœlio victus est, & interfectus.

Sexcentesimo nonagesimo anno ab Vrbe condita, * D. Iunio Silano & L. Murena coss. Metellus de Creta triumphavit: Pompejus de bello piratico & Mithridatico. Nulla umquam pompa triumphi similis fuit. ducti sunt ante ejus currum * filius Mithridatis, filius Tigranis, Aristobulus rex Iudæorum: prælata ingens pecunia, auri atque argenti infinitum pondus. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

Anno Vrbis conditæ DCXCIII, Cajus Iulius Cæsar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo consul est factus. decreta est ei *Gallia*, & Illyricum cum legionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc *Sequani* appellantur. deinde vincendo per bella gravissima, usque ad Oceanum Britannicum * processit. Domuit autem annis fere IX omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum, & Oceanum est, & circuitu patet ad bis [&] tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit; quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat: & eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliæ autem tributi nomine annuum imperavit sestertium quadringenties. Germanosque trans Rhenum aggressus, immanissimis prœliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit:

apud

apud Arvernos semel præsens, & absens in Germania bis. nam legati ejus duo, Titurius & * Arunculejus, per insidias cæsi sunt.

Circa eadem tempora, anno Vrbis conditæ * DCXCVII, Marcus Licinius Crassus, collega Cnæi Pompeji Magni, in consulatu secundo, contra *Parthos* missus est: & cum circa Carras contra omina & auspicia dimicasset, a Surena * Orodis regis duce victus, ad postremum interfectus est, cum filio clarissimo & præstantissimo juvene. Reliquiæ exercitus per * C. Cassium quæstorem servatæ sunt: qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Persas, red ens trans Euphratem, crebris prœliis vinceret.

Hinc jam *Bellum Civile* successit exsecrandum & lacrimabile; quo, præter calamitates quæ prœliis acciderunt, etiam Romani nominis fortuna mutata est. Cæsar enim, rediens è Gallia victor, cœpit * deposcere alterum consulatum: atque, cum sine dubietate aliqua deferretur, contradictum est à Marcello consule, à Bibulo, à Pompejo, à Catone; jussusque dimissis exercitibus ad Vrbem redire: propter quam injuriam, ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Coss. cum Pompejo, Senatusque omnis, atque universa nobilitas ex Vrbe fugit, & in Græciam transivit: apud Epirum, Macedoniam, Achajam, Pompejo duce, contra Cæsarem bellum paravit. Cæsar, vacuam urbem ingressus, Dictatorem se fecit. inde * Hispani-

ſpanias petiit. Ibi Pompeji exercitus validiſſimos & fortiſſimos, cum tribus ducibus. L. Afranio, M. Petrejo, M. Varrone ſuperavit. Inde * reverſus, in Græciam tranſivit; adverſum Pompejum dimicavit. primo prœlio victus eſt, & fugatus: evaſit tamen: quia nocte interveniente, Pompejus ſequi noluit. dixitque Cæſar, nec Pompejum ſcire vincere, & illo tantum die ſe potuiſſe ſuperari. Deinde in Theſſalia apud * Palæopharſalum productis utrimque ingentibus copiis dimicaverunt. Pompeji acies habuit XL millia peditum; equitum in ſiniſtro cornu VII millia, in dextro D. præterea totius Orientis auxilia, totamque nobilitatem, innumeros Senatores, prætorios, conſulares, & qui magnorum jam populorum victores fuiſſent. Cæſar in acie ſua habuit peditum non integra XXX millia, equites mille.

Numquam adhuc Romanæ copiæ [in unum] neque majores: neque melioribus ducibus convenerant, totum terrarum orbem facile ſubacturæ, ſi contra Barbaros ducerentur. pugnatum tamen eſt ingenti contentione: victuſque ad poſtremum Pompejus, & caſtra ejus direpta ſunt: ipſe fugatus, Alexandriam petiit, ut à rege Ægypti, cui tutor à Senatu datus fuerat, propter juvenilem ejus ætatem, acciperet auxilia: qui fortunam magis quam amicitiam ſequutus, occidit Pompejum, caput ejus & annulum Cæſari miſit: quo conſpecto, Cęſar [etiam] lacrymas fudiſſe dicitur, tanti viri intuens caput, & generi quondam ſui.

Mox

Mox Cæſar Alexandriam venit. ipſi quoque Ptolemæus parare voluit inſidias. qua cauſa regi bellum illatum eſt. victus in Nilo periit; inventumque eſt corpus ejus cum lorica aurea. Cæſar Alexandria potitus, regnum Cleopatræ dedit, Ptolemæi ſorori, cum qua conſuetudinem ſtupri habuerat. *Rediens inde Cæſar, Pharnacem Mithridatis magni filium, qui Pompejo in auxilium apud Theſſaliam fuerat, rebellantem in Ponto, & multas Pop. Rom. provincias occupantem, * vicit acie: poſtea ad mortem coëgit. Inde Romam regreſſus, tertio ſe conſulem fecit cum M. Æmilio Lepido, qui ei magiſter equitum dictatori ante annum fuerat. Inde in Africam profectus eſt; ubi infinita nobilitas cum Iuba Mauritaniæ rege bellum reparaverat. duces autem Romani erant, * P. Cornelius Scipio, ex genere antiquiſſimo Scipionis Africani: (hic etiam ſocer magni Pompeji fuerat) M. Petrejus, * Q. Varus, M. Porcius Cato, L. Cornelius Fauſtus, [Syllæ dictatoris filius. Contra hos commiſſo prœlio, poſt multas dimicationes victor fuit. Cato, Scipio, Petrejus, Iuba, ipſi ſe occiderunt: Fauſtus] Syllæ quondam dictatoris filius, Pompeji gener à Cæſare interfectus eſt.

Poſt annum Cæſar Romam regreſſus, quarto ſe conſulem fecit; & ſtatim ad Hiſpanias eſt profectus; ubi Pompeji filii Cnæus & Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa prœlia fuerunt; ultimum prœlium apud Mundam civitatem: in quo adeo Cæſar pæne victus eſt, ut fugientibus ſuis,

ſuis, ſe voluerit occidere; ne poſt tantam rei militaris gloriam, in poteſtatem adoleſcentium, natus annos ſex & quinquaginta, veniret. denique reparatis ſuis, vicit; & * Pompeji filius major occiſus eſt, minor fugit. Inde Cæſar bellis civilibus toto orbe compoſitis, Romam rediit; agere inſolentius cœpit, & contra conſuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo & honores ex ſua voluntate præſtaret, qui à populo antea deferebantur, nec Senatui ad ſe venienti aſſurgeret, aliaque regia ac pene tyrannica faceret, conjuratum eſt in eum à LX vel amplius Senatoribus equitibuſque Romanis. præcipui fuerunt inter conjuratos, duo Bruti, * ex eo genere Bruti qui primus Romæ conſul * eſt factus, & reges expulerat; C. Caſſius, & Servilius Caſca. Ergo Cæſar, cum Senatus die quadam inter cæteros veniſſet ad curiam, tribus & viginti vulneribus confoſſus eſt.

EVTRO-

EVTROPII
[BREVIARII]
LIBER VII.

ANno Vrbis DCC fere ac nono, interfecto Cæſare, *Bella Civilia* reparata ſunt. percuſſoribus enim Cæſaris Senatus favebat. Antonius conſul, partium Cæſaris, civili bello opprimere eos conabatur. Ergo turbata Republ. multa Antonius ſcelera committens, à Senatu hoſtis judicatus eſt. miſſi ad eum perſequendum duo Coſſ. Panſa & Hirtius, & * Octavianus, adoleſcens annos XVIII natus, Cæſaris nepos; quem ille teſtamento heredem reliquerat, & nomen ſuum ferre juſſerat. hic eſt qui poſtea *Auguſtus* eſt dictus, & rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, vicerunt eum. Evenit tamen ut victores coſſ. ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæſari paruerunt. Fugatus Antonius, amiſſo exercitu, confugit ad Lepidum, qui * Cæſari magiſter equitum fuerat, & tum copias militum grandes habebat; à quo ſuſceptus eſt. Mox Lepido operam dante, Cæſar cum Antonio pacem fecit: & quaſi vindicaturus patris ſui mortem, à quo per teſtamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus eſt; extorſitque ut ſibi XX anno conſulatus daretur. Senatum proſcripſit cum Antonio & Lepido, & Rempublicam armis tenere cœpit. per hos et-

iam Cicero orator occisus est, multique alii nobiles.

Interea Brutus & Cassius, interfectores Cæsaris, ingens bellum moverunt. erant enim per Macedoniam & Orientem multi exercitus, quos * occupaverunt. Profecti igitur contra eos, Cæsar Octavianus Augustus, & M. Antonius, (remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus) apud Philippos, Macedoniæ urbem, contra eos pugnaverunt. Primo prœlio victi sunt Antonius & Cæsar: periit tamen dux nobilitatis Cassius: secundo, Brutus & infinita nobilitas quæ cum illis bellum gesserat: ac sic inter eos divisa est Respublica * ut Augustus Hispanias, Gallias, Italiam teneret; Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed * intra Italiam L. Antonius cos. bellum civile commovit, frater ejus qui cum Cæsare contra Brutum & Cassium dimicaverat. Is apud * Perusiū Tusciæ civitatem victus & captus est, neque occisus.

Interim à Sexto Pompejo, Cnæi Pompeji Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum est, his qui superfuerant ex partibus Bruti, Cassiique ad eum confluentibus. Bellatum per Cæsarem Augustum Octavianum, & M. Antonium, adversus Sextum Pompejum: pax postremo convenit.

Eo tempore M. Agrippa in Aquitania rem prospere gessit, & * L. Ventidius Bassus irrumpentes in Syriam Persas, tribus prœliis vicit. * Pacorum regis Orodis filium interfecit, eo ipso die quo olim Orodes

des Perſarum rex per ducem Surenam Craſſum occiderat. Hic primus de Parthis juſtiſſimum triumphum [Romæ] egit.

Interim Pompejus pacem rupit : & navali prœlio victus, fugiens ad Aſiam, interfectus eſt. Antonius, qui Aſiam & Orientem tenebat, repudiata ſorore Cæſaris Auguſti Octaviani, Cleopatram, reginam Ægypti, duxit uxorem. Contra Perſas ipſe etiam pugnavit : primis eos prœliis vicit : regrediens tamen, fame & peſtilentia laboravit : & cum inſtarent Parthi fugienti, ipſe pro * victoria ceſſit.

Hic quoque ingens bellum civile commovit, cogente uxore Cleopatra, regina Ægypti ; dum cupiditate muliebri optat etiam in Vrbe regnare. Victus eſt ab Auguſto, navali pugna clara & illuſtri, apud Actium; qui locus in Epiro eſt : ex qua fugit in Ægyptum : & deſperatis rebus, cum omnes ad Auguſtum tranſirent, ipſe ſe interemit. Cleopatra [ſibi] aſpidem admiſit, & veneno ejus exſtincta eſt. Ægyptus per Octavianum Auguſtum imperio Romano adjecta eſt : præpoſituſque (ejus factus eſt) Cn. Cornelius Gallus. hunc primum Ægyptus Romanum judicem habuit. Ita bellis toto orbe confectis, Octavianus Auguſtus Romam rediit, XII anno (poſt) quam conſul fuerat. ex eo Rempublicam per XLIV annos ſolus obtinuit. ante enim XII annis cum Antonio & Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus ejus uſque ad finem LVI anni fuerunt. * Obiit autem LXXXVI anno, morte communi in

Oo 2 oppido

oppido Campaniæ Atella. Romæ in campo Martio sepelitur: vir qui non immerito ex * maxima parte Deo similis est putatus. neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. (XLIV annis quibus solus gessit imperium) civilissime vixit: in cunctos liberalissimus, in amicos fidissimus: quos tantis evexit honoribus, ut pene æquaret fastigio suo. Nullo tempore (ante eum) res Romana magis floruit. nam exceptis civilibus bellis, in quibus invictus fuit, Romano adjecit imperio Ægyptum, Cantabriam, Dalmatiam sæpe ante victam, sed penitus tunc subactam: Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhætiam, Vindelicos, & * Salassos in Alpibus: omnes Ponti maritimas civitates: in his nobilissimas, Bosphorum, & * Panticapæon. Vicit autem prœliis Dacos: Germanorum ingentes copias cecîdit: ipsos quoq; trans Albim fluvium submovit, qui in Barbarico longe ultra Rhenum est. hoc tamen (bellum) per Drusum privignum suum administravit; sicut per privignum Tiberium alterum, Pannonicum; quo bello CCCC millia captivorum ex Germania transtulit, & * super ripam Rheni in Gallia collocavit. Armeniam à Parthis recepit. obsides (quod nulli antea) Persæ ei dederunt: (reddiderunt) etiam signa Romana, quæ Crasso victo ademerant. Scythæ & Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera & legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hoc provincia

facta

facta eſt, cum antea regnum fuiſſet; primuſque eam M. Lollius pro prætore adminiſtravit. Tanto autem amore (etiam) apud Barbaros fuit, ut Reges Populi Romani amici, in honorem ejus conderent civitates, quas *Cæſareas* nominarent; ſicut in Mauritania à rege Iuba, & in Palæſtina, quæ nunc eſt urbs clariſſima. Multi autem reges ex regnis ſuis venerunt, ut ei obſequerentur: & habitu Romano, togati ſcilicet, ad vehiculum vel *equum ipſius cucurrerunt. Moriens *Divus* appellatus eſt. Rempub. beatiſſimam Tiberio ſucceſſori reliquit; * qui privignus (ejus,) mox gener, poſtremo adoptione filius fuerat.

Tiberius ingenti ſocordia imperium geſſit, gravi crudelitate, ſceleſta avaritia, turpi libidine. nam nuſquam ipſe pugnavit: bella per legatos ſuos geſſit. quoſdam reges (ad ſe) per blanditias evocatos, numquam remiſit; in queis Archelaum Cappadocem: cujus etiam regnum in provinciæ formam redegit, & maximam civitatem appellari ſuo nomine juſſit; quæ nunc *Cæſarea* dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio & vigeſimo imperii anno, ætatis * LXXXIII, ingenti omnium gaudio mortuus eſt in Campania.

Succeſſit ei *Cajus Cæſar*, cognomento *Caligula*, Druſi privigni Auguſti, & ipſius Tiberii nepos: ſceleratiſſimus ac funeſtiſſimus, & qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum contra Germanos ſuſcepit: & ingreſſus Sueviam, nihil ſtrenue fecit. Stupra ſororibus intulit; ex una

etiam natam filiam * cognovit. Cum adversum cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate sæviret, interfectus in palatio est, anno ætatis suæ XXXIX, imperii III, mense x, dieque VIII.

Post hunc *Claudius* fuit, patruus Caligulæ, * Drusi, qui apud Moguntiacum monumentum habet, filius: cujus & Caligula nepos erat. Hic medie imperavit; multa gerens tranquille atque moderate, quadam crudeliter atque insulse. * Britanniæ intulit bellum, quam nullus Romanorum post Iulium Cæsarem attigerat: eaque devicta per Cnæum Sentium & Aulum Plautium, illustres & nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quasdam insulas etiam ultra Britanniam in Oceano positas, Romano imperio addidit; quæ appellantur Orcades: filioque suo *Britannici* nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium nobilem virum, qui in expeditione Britannica * multa ac egregia fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, & conscendenti Capitolium lævus incederet. Is vixit annos LXIV: imperavit XIV. post mortem consecratus est, *Divus*que appellatus.

Successit huic *Nero*, * Caligulæ avunculo suo simillimus: qui imperium Romanum & deformavit, & diminuit: insuetatæ luxuriæ sumptuumque; ut qui exemplo Caji Caligulæ, calidis & frigidis [se] lavaret unguentis, retibus aureis piscaretur, quæ * blatteis funibus extrahebat. Infinitam partem Senatus interfecit; bonis omnibus

mnibus hostis fuit. ad postremum se tanto dedecore * prostituit, ut saltaret & cantaret in scena citharœdico habitu & tragico. parricidia multa commisit, fratre, uxore, matre, interfectis. urbem Romam incendit; ut spectaculi ejus imaginem cerneret, quasi olim Troja capta arserat. In re militari nihil omnino ausus, Britanniam pene amisit. Nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt: Armeniam Parthi sustulerunt, legionesque Romanas sub jugum miserunt. Duæ tamen provinciæ sub eo factæ sunt; Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone; & Alpes * Cotiæ, [Cotio] rege defuncto. * Propter hoc Romanæ urbi exsecrabilis, ab omnibus simul destitutus, & à Senatu hostis judicatus, quum quæreretur ad pœnam (quæ pœna erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti ejus inserta, virgis usque ad mortem cæderetur, atque ita præcipitaretur de saxo) è palatio fugit: & in suburbano se liberti sui, quod est inter Salariam & * Numentanam viam, ad quartum urbis milliarium, interfecit. Is ædificavit Romæ thermas, quæ ante *Neroniana* dictæ, nunc *Alexandrina* appellantur. Obiit trigesimo * & altero ætatis anno, imperii XIV. atque in eo omnis familia Augusti consumpta est.

Huic * *Ser. Galba* successit, antiquissimæ nobilitatis Senator. cum LXXIII annum ageret ætatis, ab Hispanis & Gallis Imperator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus est. Nā privata ejus vita

insignis fuerat militaribus & civilibus rebus; sæpe consul, sæpe * pro consule; frequenter dux in gravissimis bellis. Hujus breve imperium fuit, & quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis tamen Othonis occisus est, imperii mense septimo; jugulatus in foro Romæ, sepultusque in hortis suis, qui sunt Aurelia via, non longe ab urbe Roma.

Otto, occiso Galba, invasit imperium: materno genere nobilior quam paterno, neutro tamen obscuro: in privata vita mollis, in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cum iisdem temporibus quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus esset à Germanicianis exercitibus Imperator, bello contra eum suscepto, cum apud Bebriacum in Italia * levi prœlio victus esset, * ingentes tamen copias haberet, sponte semetipsum occidit. petentibus militibus, ne tam cito de belli desperaret eventu, cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum * commoveretur, voluntaria morte obiit, trigesimo & octavo ætatis anno, nonagesimo & quinto imperii die.

Dein *Vitellius* * imperio potitus est, familia honorata magis quam nobili. nam pater ejus non admodum clare natus, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. Hic cum multo dedecore imperavit, & gravi sævitia notabilis, præcipue ingluvie & voracitate: quippe cum de die sæpe quarto vel quinto feratur epulatus. notissima certe

certe cœna memoriæ mandata eſt, quam ei Vitellius frater exhibuit: in qua ſuper cæteros ſumptus, duo millia piſcium, ſeptem avium millia appoſita traduntur. Hic cum Neroni ſimilis eſſe vellet, atque id adeo præ ſe ferret, ut etiam * exſequias Neronis, quæ humiliter ſepultæ fuerant, honoraret, à Veſpaſiani ducibus occiſus eſt, interfecto prius Sabino Veſpaſiani Imperatoris fratre; quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem, & cum magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudus, erecta coma & capite ſubjecto ad mentum gladio; ſtercore * in vultum & pectus ab omnibus obviis appetitus: poſtremo jugulatus, & in Tiberim dejectus, etiam communi caruit ſepultura. Periit autem ætatis anno ſeptimo & quinquageſimo, Imperii menſe * VIII, & die uno.

Veſpaſianus huic ſucceſſit, factus apud Palæſtinam Imperator: princeps obſcure quidem natus, ſed optimis comparandus, privata vita illuſtris; ut qui à Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam miſſus, tricies & bis cum hoſte conflixerit; duas validiſſimas gentes, XX oppida, inſulam * Vectam Britanniæ proximam, imperio Romano adjecerit. Romæ ſe in imperio moderatiſſime geſſit: pecuniæ tamen avidior fuit, ita ut eam * nulli injuſte auferret: quam cum omni diligentiæ proviſione colligeret, tamen ſtudioſiſſime largiebatur, præcipue indigentibus. nec facile ante eum cujuſquam principis vel major eſt

liberalitas comperta, vel justior. placidissimæ * bonitatis; ut qui majestatis quoque contra se reos non facile puniret ultra exsilii pœnam. Sub hoc Iudæa Romano accessit imperio: & Hierosolyma, quæ fuit urbs clarissima Palæstinæ: Achajam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quæ liberæ ante hoc tempus fuerant: item Thraciam, Ciliciam * Tracheam, Commagenen, quæ sub regibus amicis * erant, in provinciarum formam redegit. Offensarum & inimicitiarum immemor fuit, convitia à causidicis & philosophis in se dicta, leniter tulit. diligens tamen coërcitor disciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit. Per hæc cum Senatui & populo, postremo cunctis amabilis ac jucundus esset, profluvio ventris exstinctus est in villa propria, circa Sabinos, annum ætatis agens LXIX, imperii nonum, & diem septimum: atque inter divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut cum multæ contra eum conjurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in senatu dixerit; aut filios sibi successuros, aut neminem.

Huic Titus filius successit; qui & ipse *Vespasianus* est dictus: vir omnium virtutum genere mirabilis; adeo ut *Amor* & deliciæ humani generis diceretur. facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: caussas Latine egit; poëmata & tragœdias Græce composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans, XII propugna-

pugnatores XII sagittarum ictibus confixit. Romæ tãtæ civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret; convictos adversum sese conjurationis, ita * dimiserit, ut in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis tantæ fuit & liberalitatis, ut nulli quidquam negaret: & cum ab amicis reprehenderetur, respondit, Nullum tristem debere ab Imperatore discedere. *Propterea cum quadam die in cœna recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam præstitisse, dixit; *O Amici*, hodie diem perdidi. Hic Romæ amphitheatrum ædificavit, & quinque millia ferarum in dedicatione ejus occîdit.

Per hæc inusitato favore dilectus, morbo periit, in ea qua pater villa, post biennium, menses octo, dies XX, quam Imperator erat factus; ætatis anno altero & XL. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tamquam in propria doluerint orbitate. Senatus obitu ipsius circa vesperam nuntiato, nocte irrupit in curiam: & tantas ei mortuo gratias laudesque congessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec præsenti. Inter divos relatus est.

Domitianus mox accepit imperium, frater ipsius junior. Neroni aut Caligulæ, aut Tiberio similior, quam patri vel fratri suo. primis tamen annis moderatus in imperio fuit: mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, avaritiæ, tantum in se odium concitavit, ut merita & patris & fratris aboleret. Interfecit nobilissimos

biliſſinos ex Senatu. *Dominum* ſe & *Deum* primus appellari juſſit: nullam ſibi niſi auream & argenteam ſtatuam in Capitolio poni paſſus eſt. conſobrinos ſuos interfecit. ſuperbia quoque in eo exſecrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit; unam adverſus Sarmatas, alteram adverſus Cattos, duas adverſum Dacos. De Dacis Cattiſque * duplicem quidem triumphum egit; de Sarmatis ſolam lauream uſurpavit. Multas quidem calamitates iiſdem bellis paſſus eſt. nam in Sarmatia * legiones ejus cum duce interfectæ: & à Dacis Appius Sabinus conſularis, & Cornelius Fuſcus præfectus prætorio, cum magnis exercitibus occiſi ſunt. * Romæ quoque multa opera fecit; in his Capitolium & Forum tranſitorium, Odeum, porticus, Iſium ac Serapium, ac Stadium. Verum cum ob ſcelera univerſis exoſus eſſe cœpiſſet, interfectus eſt ſuorum conjuratione in palatio, anno ætatis XLV, imperii quintodecimo. Funus ejus cum ingēti dedecore per veſpillones exportatum, & ignobiliter [eſt] ſepultum.

EVTRO-

EVTROPII
[BREVIARII]
LIBER VIII.

* ANno octingentesimo & quinquagesimo ab Vrbe condita, Vetere & Valente consulibus, Respubl. ad prosperrimum statum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim exitiali tyranno *Nerva* successit; vir in privata vita moderatus, & strenuus; nobilitatis mediæ. qui senex admodum, operam dante Petronio Secundo, præfecto * prætorio; item Parthenio interfectore Domitiani, Imperator factus, æquissimum se [& civilissimum] præbuit. Reipubl. divina provisione consuluit, Trajanum adoptando. Mortuus est Romæ post annum & quatuor menses imperii sui, ac dies octo: ætatis LXX & altero anno. atque inter divos relatus est.

Successit ei *Vlpius Trajanus Crinitus*, natus Italicæ in Hispania, familia antiqua magis quam clara: nam pater ejus * primum cos. fuit. Imperator autem apud Agrippinam [civitatem] in Galliis factus est. Rempublicam ita administravit, ut omnibus principibus merito præferatur. Inusitatæ civilitatis & fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit: urbes trans Rhenum in Germania reparavit: Daciam

*Decibalo

* Decibalo victo subegit, provincia trans Danubium facta in his agris quos nunc Taiphali * habent,[& Victophali & Thervingi.] Ea provincia decies centena millia in circuitu * tenet. Armeniam, quam occupaverant Parthi,recepit, * Pharnace Syro occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem & Sauromatarum & Bosphoranorum, & Arabum, & Osdroënorum, & Colchorum in fidem accepit. * Adiabenos, Marchomedos occupavit : & Anthemisium magnam Persidis regionem ; Seleuciam & Ctesiphontem, Babylonem & Edessios vicit, ac tenuit usque ad Indiæ fines ; & mare rubrum accessit : atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus quæ * Macedenam attingunt. Arabiam postea in provinciæ formam redegit, in mari rubro classem instituit ; ut per eam Indiæ fines vastaret. Gloriam tamen militarem civilitate & moderatione superavit, Romæ & per provincias æqualem se omnibus exhibens; amicos salutandi caussa frequentans, vel ægrotantes, vel cum festos dies habuissent ; convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens ; sæpe in vehiculis eorum sedens : nullum senatorum lædens, nihil injustum ad augendum fiscum agens : liberalis in cunctos,publice privatimque ditans omnes & honoribus augens, quos mediocri [vel] familiaritate cognovisset : orbem terrarum ædificans, multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum & placidum

agens ;

agens ; adeo ut omni ejus ætate unus tantum Senator damnatus sit ; at is tamen per Senatum ignorante Trajano. Ob hoc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit, & vivus & mortuus. Inter alia dicta hoc illius fertur egregium. amicis enim culpantibus, quod nimis circa omnes comis esset, respondit ; Talem se Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset. Post ingentem igitur gloriam belli domique quæsitam, è Perside rediens, apud Seleuciam Isauriæ profluvio ventris exstinctus est. Obiit autem ætatis anno LXII, mense * nono, & die quarto : [imperii anno decimonono, mense sexto, die decimo quinto.] Inter Divos relatus est, solusque omnium intra Vrbem sepultus. * Ossa ejus collocata in urna aurea, in foro quod ædificavit, sub columna sita sunt cujus altitudo,* CXLIV pedes habet. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque ad nostram ætatem non * aliter in Senatu principibus acclametur, nisi *Felicior Augusto, Melior Trajano.* Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel assentantibus, [vel vere laudantibus] occasionem magnificentissimi præstet exempli.

Defuncto Trajano, *Ælius Adrianus* creatus est princeps ; sine aliqua quidem voluntate Trajani, sed operam dante Plotina Trajani uxore. nam eum Trajanus, quamquam consobrinæ filium, vivens

noluerat

noluerat adoptare. Natus & ipſe Italicæ in Hiſpania. qui Trajani gloriæ invidens, ſtatim provincias tres reliquit, quas Trajanus addiderat; * & de Aſſyria, Meſopotamia, & Armenia, revocavit exercitus : ac finem imperii eſſe voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum, amici deterruerunt; ne multi cives Romani barbaris traderentur; propterea quod Trajanus victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum tranſtulerat, ad agros & urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decibali [viris] fuerat exhauſta. Pacem tamen omni tempore imperii ſui habuit, ſemel tantum per præſidem dimicavit: orbem Romanum circumivit, & multa ædificavit. Facundiſſimus Latino ſermone, Græco eruditiſſimus fuit. Non magnam clementiæ gloriam habuit. diligentiſſimus tamen circa ærarium, & militum diſciplinam. Obiit in Campania, major ſexagenario, imperii anno XXI, menſe X, die XXIX. Senatus ei tribuere noluit divinos honores. tamen cum ſucceſſor ipſius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret, & univerſi ſenatores palam reſiſterent, tandem obtinuit.

Ergo Adriano ſucceſſit T. *Antoninus Fulvius * Bojonius*; idem etiam *Pius* nominatus; genere claro, ſed non admodum vetere: vir inſignis, & qui merito Numæ Pompilio * conferatur; ita ut Romulo Trajanus æquetur. Vixit ingenti honeſtate privatus; majori, in imperio, nulli acerbus, cunctis benignus:

benignus: in re militari moderata gloria; defendere magis provincias quam amplificare studens; viros justissimos ad administrandam Rempub. quærens; bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans: regibus amicis venerabilis non minus quam terribilis; * adeo ut barbarorum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controversias suas litesque deferrent, sententiæq; ejus parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem suas stipendiis militum, & circa amicos liberalitatibus minuit; verum ærarium opulentum reliquit. *Pius* propter clementiam dictus est. Obiit apud Lorium, villam suam, milliario ab urbe XII: vitæ anno * LXXIII, imperii XXIII, atque inter * Divos relatus est, & merito consecratus.

Post hunc imperavit *M. Antoninus Verus*, haud dubie nobilissimus: quippe cum ejus origo paterna à Numa Pompilio, materna à Salentino rege penderet: (&) cum eo *L. Annius Antoninus Verus*. tumque primum Romana Respublica duobus æquo jure imperium administrantibus paruit; cum usque ad eum singulos semper habuisset Augustos. Hi & * genere inter se conjuncti fuerunt, & affinitate. nam Verus Annius Antoninus, M. Antonini filiam in matrimonium habuit: M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit, per uxorem * Galeriam Faustinam, juniorem consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt; qui post victoriam Trajani tum primum rebellaverant. Verus Antoninus ad

id profectus eſt : qui Antiochiæ & circa Armeniam agens, multa per duces & ingentia patravit: Seleuciam Aſſyriæ urbem nobiliſſimam cum D millibus hominum cepit : Parthicum triumphum revexit ; cum fratre eodemque ſocero triumphavit. Obiit tamen in Venetia, cum à Concordia civitate Altinum proficiſceretur, & cum fratre in vehiculo ſederet, ſubito ſanguine ictus, caſu morbi quem Græci * ἀπόπληξιν vocant vir ingenii parum civilis ; reverentia tamen fratris nihil umquam atrox auſus. Cum obiiſſet XI imperii anno, inter * Divos relatus eſt. Poſt eum *Marcus Antoninus* ſolus Rempublicam tenuit ; (vir) quem mirari facilius quis quam laudare poſſit. * A principio vitæ tranquilliſſimus : adeo ut in infantia quoque vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaret. Philoſophiæ deditus Stoïcæ, ipſe etiam non ſolum vitæ moribus, ſed etiam eruditione philoſophus. tantæ admirationis adhuc juvenis, ut eum ſucceſſorem paraverit Adrianus relinquere ; adoptato tamen Antonino * Pio generum eſſe ei idcirco voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret. Inſtitutus eſt ad philoſophiam per Apollonium Chalcedonium ; ad ſcientiam Græcarum litterarum, per * Sextum Chæronenſem, Plutarchi nepotem. Latinas autem litteras eum Fronto orator nobiliſſimus docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo jure egit ; ad nullam inſolentiam * elatus imperii faſtu : liberalitatis promptiſſimæ, provincias

vincias ingenti benignitate & moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestæ sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum : sed quantum nulla memoria fuit; adeo ut Punicis conferatur. nam eo gravius est factum, quod universi exercitus perierant. sub hoc enim tantus casus pestilentiæ fuit, ut post victoriam Persicam, Romæ ac per Italiam provinciasque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiæ languore defecerint. Ingenti ergo labore & moderatione, cum apud * Carnuntum jugi triennio perseverasset, bellum Marcomannicum confecit; quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi, atque omnis barbaria commoverat : multa hominum millia interfecit : ac Pannoniis servitio liberatis, Romæ rursus cum Commodo Antonino filio suo, quem jam Cæsarem fecerat, triumphavit. Ad hujus belli * sumptum ærario exhausto, cum largitiones nullas haberet, neque indicere provincialibus aut senatui aliquid vellet, * instrumentum regii cultus, facta in foro divi Trajani sectione, distraxit : vasa aurea, pocula crystallina & murrhina, uxoriam ac suam sericam ac auream vestem, multa ornamenta gemmarum : ac per duos continuos menses venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emptoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt : molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere. Hic permisit viris cla-
 rioribus,

tioribus, ut convivia eodem cultu quo ipſe, & miniſtris ſimilibus exhiberent. In editione munerum poſt victoriam adeo magnificus fuit, ut centum ſimul leones exhibuiſſe tradatur. Cum igitur fortunatam Rempul. & virtute & manſuetudine reddidiſſet, obiit XVIII imperii anno, vitæ LXI: & omnibus certatim adnitentibus, inter * divos relatus eſt.

Hujus ſucceſſor *L. Antoninus Commodus*, nihil paternum habuit; niſi quod contra Germanos feliciter & ipſe pugnavit. Septembrem menſem ad nomen ſuum transferre conatus eſt, ut Commodus diceretur. ſed luxuria & obſcœnitate depravatus, gladiatoriis armis ſæpiſſime in ludo, * deinceps etiam in amphitheatro cum hujuſmodi hominibus [ſæpe] dimicavit. Obiit morte ſubita; adeo ut ſtrangulatus, vel veneno interfectus putaretur: cum annis XII poſt patrem, & VIII menſibus imperaſſet; tanta exſecratione omnium, ut hoſtis humani generis etiam mortuus judicaretur.

Huic ſucceſſit *Pertinax*; grandævus jam; ut qui * ſeptuagenariam attigiſſet ætatem; præfecturam * Vrbi tum agens; ex S. C. imperare juſſus. * Octogeſimo imperii die prætorianorum militum ſeditione, & Iuliani ſcelere occiſus eſt.

Poſt eum *Salvius Iulianus* Rempubl. invaſit; vir nobilis, & * juris peritiſſimus; nepos Salvii Iuliani, qui ſub divo Adriano perpetuum compoſuit edictum. Victus eſt à Severo apud Milvium pontem, interfectus

ctus in palatio. vixit mensibus septem, postquam cœperat imperare.

Hinc imperii Romani administrationem *Septimius Severus* accepit: oriundus ex Africa provincia Tripolitana, oppido Lepti. solus omni memoria & ante & postea ex Africa Imperator fuit. Hic primum fisci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde & varia officia atque honores usque ad administrationem totius Reipublicæ pervenit. *Pertinacem* se appellari voluit, in honorem ejus Pertinacis qui à Iuliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit; natura sævus. Bella multa & feliciter gessit. *Pescennium* Nigrum, qui in Ægypto & Syria rebellaverat, apud * Cyzicum interfecit. Parthos vicit: * Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret, idcirco Parthicus & Arabicus dictus est. Multa toto Romano orbe reparavit. Sub eo etiam *Clodius Albinus*, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Cæsarem se in Gallia fecit: victusque apud Lugdunum est & interfectus. Severus autem præter bellicam gloriam, etiam civilibus studiis clarus fuit, & litteris doctus, philosophiæ scientiam ad plenum adeptus. Novissimum bellum in Britannia habuit: utque receptas provincias omni securitate muniret, vallum per * XXXII millia passuum à mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperii anno * XVIII, mense IV: & Divus appellatus est. nam filios * suos successores reliquit, Bassianum & Getam: sed Bassia-

no Antonini nomen * à Senatu voluit imponi. itaque dictus est *M. Aurelius Antoninus Baßianus*: patrique successit. Nam Geta hostis publicus judicatus, confestim periit.

Marcus igitur *Aurelius Antoninus Baßianus*, idemque *Caracalla*, morum fere paternorum fuit: paulo asperior, & minax. Opus Romæ egregium fecit lavacri, quæ * Antoninianæ appellantur; nihil præterea memorabile. Impatiens libidinis; ut qui novercam suam Iuliam, uxorem duxerit. Defunctus in * Osdroëne apud Edessam, moliens adversum Parthos expeditionem, anno imperii VI, mense II, vix egressus ætatis XLIII annum, funere publico elatus est.

Opilius deinde *Macrinus*, qui præfectus prætorio erat, cum filio *Diadumeno* facti Imperatores, nihil memorabile ex temporis brevitate gesserunt. nam imperium eorum duûm mensium, & unius anni fuit: seditione militari ambo pariter occisi sunt.

Creatus est post hos *M. Aurelius Antoninus*: Hic Antonini Caracallæ filius putabatur: sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is cum Romam [ingenti] & militum & Senatus exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissime & obscenissime vixit: * biennioque post & VIII mensibus tumultu interfectus est militari; & cum eo mater * Semia Syra. Successit huic *Aurelius Alexander*; ab exercitu *Cæsar*, à Senatu *Augustus* nominatus; juvenis admodum: susceptoque adversus

Persas bello, * Xerxem eorum regem gloriosissime vicit. militarem disciplinam severissime rexit; quasdam * tumultuantes legiones integras exauctoravit. Assessorem habuit, vel scrinii magistrum,* Vlpianum, juris conditorem. Romæ quoque favorabilis fuit. Periit in Gallia, militari tumultu, XIII imperii anno, & die VIII, in matrem suam Mammæam unice pius.

EVTROPII

[BREVIARII]

LIBER IX.

POst hunc *Maximinus* ex corpore militari primus ad imperium accessit, sola militum voluntate, cum nulla Senatus intercessisset auctoritas, neque ipse senator esset. Is bello adversus Germanos feliciter gesto, cum à militibus esset Imperator appellatus, à * Pupieno Aquilejæ occisus est, deserentibus eum militibus suis. cum filio adhuc puero; cum quo imperaverat triennio, & paucis diebus.

Postea tres simul Augusti fuerunt, *Pupienus*, *Balbinus*, & *Gordianus*: duo superiores obscurissimo genere; Gordianus, nobilis: quippe cujus * pater senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africæ gereret, Maximino imperante, princeps [fuisset] electus. Itaque cum Romam venissent Balbinus & Pupienus, in palatio interfecti sunt; soli Gordiano * im-

perium reservatum. *Gordianus*, admodum puer, cum * Tranquillinam Romæ duxisset uxorem, Ianum geminum aperuit: & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui jam moliebantur erumpere, quod quidem mox feliciter gessit, prœliisque ingentibus Persas afflixit. Rediens, haud longe à Romanis finibus interfectus est fraude Philippi, qui post eum imperavit. Miles ei tumulum xx milliario à * Circesso, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, ædificavit; exsequias Romam revexit; ipsum Divum appellavit.

Philippi duo, filius & pater, Gordiano occiso, imperium invaserunt: atque exercitu incolumi reducto, ad Italiam è Syria profecti sunt. His imperantibus, millesimus annus Romæ urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorumq; celebratus est. Ambo inde ab exercitu interfecti sunt: senior Philippus Veronæ, Romæ junior. Annis v imperaverunt. inter Divos tamen relati sunt.

Post hos *Decius* è Pannonia inferiore, * Bubaliæ natus, imperium sumpsit. Bellum civile quod in Gallia motum fuerat, oppressit. filium suum Cæsarem fecit. Romæ lavacrum ædificavit. Cum biennio ipse & filius ejus imperassent, uterque in barbarico interfecti sunt, * & inter Divos relati.

Mox Imperatores creati sunt, *Gallus Hostilianus*, & Galli filius *Volusianus*. Sub his *Æmilianus* in Mœsia res novas molitus est: ad quem

quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnæ interfecti sunt, non completo biennio. nihil omnino clarum gesserunt. Sola pestilentia & morbis atque ægritudinibus notus eorum principatus fuit.

Æmilianus obscurissime natus, obscurius imperavit; ac tertio mense exstinctus est.

Hinc *Licinius Valerianus* in Rhætia & Norico agens, ab exercitu *Imperator*, & mox Augustus est factus. *Gallienus* quoque Romæ à Senatu *Cæsar* est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum, & pene exitiabile fuit, * vel infelicitate principum, vel ignavia. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, à Sapore Persarum rege superatus est: mox etiam captus, apud Parthos ignobili servitute consenuit.

* *Gallienus*, cum adolescens factus esset Augustus imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit. Nam juvenis in Gallia & Illyrico multa strenue fecit, occiso apud * Mursiam *ingenuo*, qui purpuram sumpserat, & *Trebelliano*. Diu placidus & quietus: mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendæ Reipubl. habenas probrosa ignavia & desperatione * relaxavit. Alamanni vastatis Galliis in Italiam * irruperunt. Dacia quæ à Trajano ultra Danubium fuerat adjecta, amissa est. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia, vastata per Gothos. Pannonia à Sar-

matis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispaniás penetraverunt, & civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi Mesopotamia occupata, Syriam sibi cœperunt vindicare. Tum jam desperatis rebus, & deleto pene imperio Romano, * *posthumus* in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumpsit: & per annos decem ita imperavit, ut consumptas pene provincias ingenti virtute & moderatione reparaverit: qui seditione militum interfectus est; quod Moguntiacum, quæ adversum eum rebellaverat, Lolliano res novas moliente, diripiendam in litibus tradere noluisset. Post eum *Marius* * utilissimus opifex purpuram * accepit: & * secundo die interfectus est. *Victorinus* postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus. sed cum nimiæ libidinis esset, & matrimonia aliena corrumperet, Agrippinæ occisus est,*Acturio quodam machinante dolum, imperii sui anno secundo. Huic successit *Tetricus* Senator, qui Aquitaniam honore præsidis administrans, absens à militibus Imperator electus est; & apud Burdegalam purpuram sumpsit; seditiones multas militum pertulit. Sed * dum hæc in Gallia geruntur, in Oriente per Odenatum Persæ victi sunt, defensa Syria, recepta Mesopotamia. usque ad Ctesiphontem Odenatus penetravit. Ita Gallieno Rempubl. deserente, Romanum imperium in Occidente per Posthumum, per Odenatum in Oriente servatum est. Gallienus interea, * Mediolani

diolani

diolani cum fratre Valeriano occisus est, imperii anno nono: *Claudiusque* ei successit, à militibus electus, à Senatu appellatus Augustus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vastantes, ingenti prælio vicit. parcus vir, ac modestus, & justi tenax, atque Reipubl. gerendæ idoneus: qui tamen intra biennium [imperii] morbo interiit, & Divus appellatus est. Senatus ingenti eum honore decoravit; scilicet ut in curia clypeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur.

* *Quintilius* post eum, Claudii frater, consensu militum Imperator electus est: vir unica moderationis & civilitatis, æquandus fratri vel præponendus. consensu Senatus appellatus Augustus, septimodecimo die imperii occisus est.

Post eum *Aurelianus* suscepit imperium, Dacia ripensi oriundus: vir in bello potens, animi tamen immodici, & ad crudelitatem propensioris: * quique Gothos strenuissime vicit. Romanam ditionem ad fines pristinos, varia bellorum felicitate revocavit. Superavit in Gallia *Tetricum* * apud Catalaunos, ipso Tetrico prodente exercitum suum, cujus assiduas seditiones ferre non poterat: quin etiam per litteras occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, ut inter alia versu Virgiliano uteretur; *Eripe me his invicte malis.* ZENOBIAM quoque, occiso marito Odenato, qui Orientem tenebat, haud longe ab Antiochia non sine gravi pœlio cepit:

ingressusq;

ingreſſuſq; Romam, nobilem triumphum quaſi receptor Orientis Occidentiſq; egit, currum præcedentibus Tetrico & Zenobia: qui quidem Tetricus etiam corrector Lucaniæ poſtea fuit, ac privatus diutiſſime vixit. Zenobia autem, poſteros, qui adhuc manent Romæ, reliquit. Hoc imperante etiam *Monetarii* in Vrbe rebellaverunt, vitiatis pecuniis, & Feliciſſimo rationali interfecto: quos Aurelianus victos, ultima crudelitate compeſcuit; plurimos nobiles capite damnavit: ſævus & ſanguinarius, ac neceſſarius magis in quibuſdam, quam in ullo amabilis imperator: trux omni tempore, etiam filii ſororis interfector: diſciplinæ tamen militaris & morum diſſolutorum magna ex parte corrector. Vrbem Romam muris firmioribus cinxit; templum Soli ædificavit; in quo *infinitum auri gemmarumque conſtituit. Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, intermiſit, vaſtato omni Illyrico & [Mœſia, deſperans eam poſſe retineri: abductoſque Romanos ex urbibus & agris Daciæ,] in media Mœſia collocavit: & eſt in dextera Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in læva. Occiditur ſervi ſui fraude, qui ad quoſdam militares viros amicos ipſius nomina * pertulit annotata, falſo manum ejus imitatus, tamquam Aurelianus ipſos pararet occidere. itaque ut præveniretur ab iiſdem, interfectus eſt in itineris medio, quod inter Conſtantinopolim & Heracleam eſt ſtratæ veteris. locus Cænophrurium appellatur. mors tamen ejus inulta

non

non fuit. Meruit quoque inter Divos referri. Imperavit annos v menses v i.

Tacitus post hunc suscepit imperium, vir egregie moratus, & Reip. gerendæ idoneus: nihil tamen clarum potuit ostendere, intra vi mensem imperii morte præventus. *Florianus*, qui Tacito successerat, duobus mensibus, & diebus xx, in imperio fuit; neque quidquam dignum memoria egit.

Post hunc *Probus*, vir illustris gloria militari, ad administrationem reipubl. accessit. Gallias à barbaris occupatas, ingenti prœliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet *Saturninum* in Oriente, *Proculum & Bonosum* Agrippinæ, certaminibus oppressit. Vineas Gallos & Pannonios habere permisit. * opere militari * Almum montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœsiam superiorem, vineis consevit, et provincialibus * colendos dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parta, dixit brevi milites necessarios non futuros. vir acer ac strenuus, justus, & qui Aurelianum æquaret gloria militari, morum tamen civilitate superaret. Interfectus est * tamen Sirmii tumultu militari in turre ferrata. Imperavit annos sex, menses iv.

Post hunc *Carus* est factus Augustus Narbonæ natus in Gallia: qui confestim *Carinum & Numerianum* filios Cæsares fecit, cum quibus regnavit duobus annis. sed dum bellum adversum Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu, ad Orientem profectus,

fectus, res contra Persas nobiles gessit: ipsos prœlio fudit: .* Seleuciam & Ctesiphontem urbes nobilissimas cepit:& cum castra supra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. *Numerianus* quoque filius ejus, quem secum ad Persas duxerat, adolescens egregiæ indolis, cum oculorum dolore correptus, * lecticula veheretur, impulsore Apro, qui socer ejus erat, per insidias occisus est, & cum dolo occultaretur ipsius mors [quousque Aper invadere posset imperium,] fœtore cadaveris prodita est. milites enim qui eum sequebantur, fœtore commoti, * diductis lecticulæ palliis, post aliquot dies mortem ejus notam habere potuerunt. Interea *Carinus*, quem Cæsarem in Parthos proficiscens Carus, in Illyrico, Gallia, Italia, reliquerat; omnibus se sceleribus coinquinavit: plurimos innoxios fictis criminibus occidit: matrimonia nobilia corrupit: condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ob quæ [omnibus hominibus] invisus, non multo post pœnas dedit. Nam de Perside * victa exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Cæsarem insidiis perdidisset, *Diocletianum* imperatorem creavit, Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum: adeo ut à plerisque scribæ filius, à nonnullis * Anulini senatoris libertinus fuisse credatur. Is prima militum concione juravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum. & cum juxta eum Aper, qui

qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani [gladio] percussus est. Postea Carinum, omni odio & detestatione viventem, apud Murgum ingenti prœlio vicit, proditum ab exercitu suo, quem fortiorem habebat; certe desertum inter * Viminatium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Gallia concitassent, & factioni suæ * Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Ælianum, ad subigendos eos Maximianum * Herculium Cæsarem misit; qui levibus prœliis agrestes domuit, & partem Galliæ reformavit. Post hæc tempora etiam *Carausius*, qui vilissime natus, in * strenuo militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & * Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, multis barbaris sæpe captis, nec præda integra, aut provincialibus reddita, aut Imperatoribus missa, cum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret; à Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupavit. Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatæ essent, [&] Carausius in Britanniis rebellaret, Achilleus in Ægypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narseus Orienti bellum inferret, Diocletianus *Maximianum Herculium* ex Cæsare

fare fecit Auguſtum, *Conſtantium & Maximianum*, Cæſares: quorum Conſtantius per filiam nepos Claudii traditur; Maximianus Galerius in Dacia haud longe à Sardica natus. atque ut eos [etiam] affinitate conjungeret, Conſtantius privignam Herculii Theodoram accepit; ex qua poſtea ſex liberos Conſtantini fratres habuit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulſi. Cum Carauſio tamen, cum bella fruſtra tentata eſſent contra virum rei militaris peritiſſimum, ad poſtremum pax convenit. eum poſt ſeptennium *Allectus* ſocius ejus occîdit; atque ipſe poſt eum Britannias triennio tenuit: qui ductu Aſclepiodoti præfecti prætorio eſt oppreſſus. Ita Britanniæ decimo anno receptæ. Per idem tempus à Conſtantio Cæſare in Gallia pugnatum eſt, circa Lingones. die una adverſam & ſecundam fortunam expertus eſt. nam cum repente barbaris ingruentibus, intra civitatem eſſet coactus, tam præcipiti neceſſitate, ut clauſis portis, * in murum funibus tolleretur; vix quinque horis mediis adventante exercitu, L x fere millia Alamannorum cecîdit. Maximianus quoque Auguſtus bellum in Africa profligavit, domitis Quinquegentianis, & ad pacem redactis. Diocletianus obſeſſum Alexandriæ Achilleum, VIII fere menſe ſuperavit, eumque interfecit. victoria acerbe uſus eſt. totam Ægyptum gravibus proſcriptionibus cędibuſq; fœdavit. Ea tamen occaſione ordinavit provide multa, & diſpoſuit; quæ ad no-

ſtram

ſtram ætatem manent. Galerius Maximianus * primo adverſum prœlium, exin ſecundum habuit, inter Callinicum Carraſq; congreſſus, cum inconſulte magis quam ignave dimicaſſet. admodum enim parva manu cum copioſiſſimo hoſte commiſit. Pulſus igitur, & ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurriſſet, tanta inſolentia fertur à Diocletiano exceptus, ut per aliquot paſſuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurriſſe. Mox tamen per Illyricum Mœſiamque contractis copiis, rurſus cum Narſeo Ormiſdæ & Saporis avo, in Armenia majori pugnavit ſucceſſu ingenti, nec minore conſilio * ſimulque fortitudine: quippe qui etiam ſpeculatoris munus cum altero * ac tertio equite ſuſceperit. pulſo Narſeo, caſtra ejus diripuit; uxores, ſorores, liberos ſuſcepit; infinitam extrinſecus Perſarum nobilitatem, gazam Perſicam copioſiſſimam: ipſum in ultimas * regni ſolitudines coëgit. quare a Diocletiano, in Meſopotamia [cum præſidiis] tum morante, ovans regreſſus, ingenti honore ſuſceptus eſt. Varia deinceps & ſimul & viritim bella geſſerunt, Carpis & Baſternis ſubactis, Sarmatis victis: quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt. Diocletianus moratus callide fuit, ſagax præterea, & admodum ſubtilis ingenio, & qui ſeveritatem ſuam aliena invidia vellet explere, diligentiſſimus tamen & ſollertiſſimus princeps; & qui in imperio Romano primus regiæ conſuetudinis formam

magis quam Romanæ libertatis invexit; adorarique ſe juſſit, cum ante eum cuncti ſalutarentur: ornamenta gemmarum veſtibus calceamentiſque indidit. Nam prius imperii inſigne in chlamyde purpurea tantum erat: reliqua communia. Herculius autem, propalam ferus, & incivilis ingenii, aſperitatem ſuam etiam vultus horrore ſignificans. Hic naturæ ſuæ indulgens, Diocletiano in omnibus eſt * ſeverioribus conſiliis obſecutus. Cum * tamen ingraveſcente ævo, parum ſe idoneum Diocletianus moderando imperio eſſe ſentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, & ſtationem tuendæ Reip. viridioribus junioribuſque mandarent. cui ægre collega obtemperavit. tamen uterq; una die privato habitu, imperii inſigne mutavit; Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani; poſt triumphum inclytum quem Romæ ex numeroſis gentibus egerant, pompa ferculorum illuſtri, qua Narſei conjuges [ſororeſque] & liberi ante currum ducti ſunt. Conceſſerunt tum * Salonas unus, alter in Lucaniam. Diocletianus privatus in villa quæ haud procul à Salonis eſt, præclaro otio ſenuit; inuſitata virtute uſus, ut ſolus omnium poſt conditum Romanum imperium, ex tanto faſtigio ſponte ad privatæ vitæ ſtatum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli poſt natos homines, ut cum privatus obiiſſet, inter Divos tamen referetur.

EUTROPII [BREVIARII] LIBER X.

HIS igitur abeuntibus, * ad administrationem Reipublicæ *Constantius & Galerius* Augusti creati sunt; divisusque inter eos Romanus orbis; ut Galliam, Italiam, Africam Constantius; Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret; sumptis * duobus Cæsaribus. Constantius tamen, contentus dignitate Augusti, Italiæ atque Africæ administrandæ sollicitudinem recusavit: vir egregius, & præstantissimæ civilitatis; divinis provincialium ac privatorum studiis, fisci commoda non admodum affectans: * ducensque melius, publicas opes à privatis haberi, quam intra unum claustrum reservari. adeo autem cultus modici, ut * feriatis diebus, si [cum] amicis numerosioribus esset epulandum, privatorum eis argento ostiatim petito triclinia sternerentur. Hic non modo amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit: præcipue quod Diocletiani suspectam prudentiam, & Maximiani sanguinariam temeritatem imperio ejus evaserant. Obiit in Britannia, Eboraci, principatus anno * tertiodecimo; atque inter divos relatus est.

Galerius, vir & probe moratus, & egregius in re militari, cum Italiam quoque, sinente Constantio, administrationi suæ

acceſſiſſe ſentiret, Cæſares duos creavit. Verum Conſtantio mortuo, *Conſtantinus*, ex obſcuriori matrimonio ejus filius, in Britannia creatus eſt Imperator, & in locum patris exoptatiſſimus moderator acceſſit. Romæ interea prætoriani, excitato tumultu, *Maxentium* Herculii filium, qui haud procul ab Vrbe in via publica morabatur, Auguſtum nuncupaverunt. quo nuncio Maximianus Herculius ad ſpem erectus reſumendi faſtigii, quod invitus amiſerat, Romam advolavit è Lucania, quam ſedem privatus elegerat, in agris amœniſſimis conſeneſcens: Diocletianumque etiam per litteras adhortatus eſt, ut depoſitam reſumeret poteſtatem: quas ille irritas habuit. ſed adverſum motum prætorianorum atque Maxentii, *Severus* Cæſar Romam miſſus à Galerio, cum exercitu venit: obſidenſque Vrbem militum ſuorum ſcelere deſertus eſt, auctæ Maxentio opes, confirmatumque imperium. Severus fugiens, Ravennæ interfectus eſt. Herculius tamen Maximianus, poſt hæc in concione * exercitus filium Maxentium denudare conatus, ſeditionem & convitia militum tulit. Inde ad Gallias profectus eſt; dolo compoſito, tamquam à filio eſſet expulſus; ut Conſtantino genero jungeretur: moliens tamen Conſtantinum reperta occaſione interficere, qui in Galliis, & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæſis Francis, atque Alamannis, captiſque eorum regibus: quos etiam beſtiis, cum magnificum ſpectaculum muneris paraſſet, objecit.

cit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro enuntiaverat, profugit Herculius Massiliam, ibique oppressus, (ex ea etenim navigare ad filium præparabat) pœnas dedit justissimo exitu; vir ad omnem asperitatem sævitiamque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.

Per hoc tempus *Licinius* à Galerio Imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine, & in bello quod adversus Narseum gesserat, strenuis laboribus & officiis acceptus: mors Galerii confestim secuta est. Respub. tum ab [his] quatuor Imperatoribus tenebatur, Constantino & Maxentio, filiis Augustorum; Licinio & *Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno, bellum adversum Maxentium civile commovit, copias ejus multis prœliis fudit: ipsum postremo Romæ adversus nobiles omnibus exitiis sævientem, apud pontem * Milvium vicit, Italiaque est potius. Non multo post deinceps in Oriente quoque adversus Licinium * *Maximinus* res novas molitus, vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte prævenit.

Constantinus tamen, vir * ingens, & omnia efficere nitens quæ animo præparasset, simul * principatus totius orbis affectans, Licinio bellum intulit; quamvis necessitudo illi & affinitas cum eo esset: nam soror ejus Constantia, nupta Licinio erat. ac primo eum in Pannonia, secundo ingenti apparatu bellum apud Cibalas instruentem,

 tem,

tem, repentinus oppressit: omnique Dardania, Mœsia, Macedonia potitus, numerosas provincias occupavit. Varia deinceps inter eos bella, & pax reconciliata ruptaque est. Postremo Licinius navali & terrestri prœlio victus apud Nicomediam, se dedidit, & contra religionem sacramenti Thessalonicæ privatus occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto & tribus Cæsaribus (quod numquam alias) fuit; cum liberi Constantini Galliæ, Orienti, Italiæque præessent. Verum insolentia rerum secundarum * aliquantum Constantinum ex illa favorabili animi docilitate mutavit. Primum necessitudines persecutus, egregium virum, & sororis filium, commodæ indolis juvenem interfecit; mox uxorem; post numerosos amicos. Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumeræ in eo animi corporisque virtutes claruerunt. militaris gloriæ appetentissimus; fortuna in bellis prospera fuit; verum ita, ut non superaret industriam. Nam etiam Gothos post civile bellum varie profligavit, pace his ad postremum data; ingentemque apud barbaras gentes memoriam gratiæ collocavit. Civilibus artibus & liberalibus studiis deditus: affectator * justi amoris, quem omnino sibi & liberalitate & docilitate quæsivit. sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occasionum prætermittens, quo opulentiores eos clarioresque præstaret. Multas leges rogavit:
quas-

quasdam ex bono & æquo, * plerasque superfluas, nonnullas severas. primusque Vrbem nominis sui ad tantum fastigium evehere molitus est, ut Romæ æmulam faceret. Bellum adversum Parthos moliens, qui jam Mesopotamiam fatigabant, uno & trigesimo anno imperii, ætatis sexto & sexagesimo, Nicomediæ in villa publica obiit. denuntiata mors ejus etiam per crinitam stellam, quæ inusitatæ magnitudinis aliquamdiu fulsit. eam Græci κομήτην vocant. atque inter divos meruit referri.

Successores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. verum *Dalmatius* Cæsar prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud multo post oppressus est factione militari, & * Constantio patruele suo sinente potius quam jubente. *Constantinum* porro, fratri bellum inferentem, & apud Aquilejam inconsultius prœlium aggressum, *Constantis* duces interemerunt. ita Resp. ad duos Augustos redacta est. Constantis imperium, strenuum aliquamdiu & justum fuit; mox cum & valetudine improspera, & amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia conversus, cum intolerabilis provincialibus, militibus injucundus esset, factione *Magnentii* occisus est. Obiit * autem non longe ab Hispaniis, in castro cui Helenæ nomen est, * anno imperii XVII, ætatis trigesimo: rebus tamen plurimis strenue in militia gestis, exercituiq; per omne vitæ tēpus sine gravi crudelitate terribilis. Diversa Constantii fortuna fuit. a Persis enim multa & gra-

via perpeſſus, ſæpe captis oppidis, obſeſſis urbibus, cæſis exercitibus; nullumque ei contra Saporem proſperum prœlium fuit: niſi quod apud Singaram, haud dubiam victoriam ferocia militum amiſit; qui pugnam ſeditioſe & ſtolide contra rationem belli, die jam præcipiti popoſcerunt. Poſt Conſtantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias, obtinente; etiam Illyricum res novas habuit; *Veteranione* ad imperium conſenſu militum electo: quem grandævum jam, & cunctis amabilem diuturnitate & felicitate militiæ, ad tuendum Illyricum principem creaverunt: virum probum, & morum veterum, ac jucundæ civilitatis: ſed omnium liberalium artium expertem; adeo ut ne elementa quidem prima litterarum, niſi grandævus, & jam imperator, acceperit. Sed à Conſtantio, qui ad ultionem fraternæ necis, bellum civile commoverat, abrogatum eſt Veteranioni imperium: qui novo inuſitatoque more, conſenſu militum deponere inſigne compulſus eſt. Romæ quoque tumultus fuit; *Nepotiano* Conſtantini ſororis filio, per gladiatoriam manum imperium * invadente: qui ſævis exordiis dignum exitum nactus eſt. vigeſimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppreſſus, pœnas dedit: caputque ejus pilo per Vrbem circumlatum eſt: graviſſimæ proſcriptiones & nobilium cædes fuerunt.

Non multo poſt Magnentius apud Murſam profligatus acie eſt, ac pene captus: ingentes Romani imperii vires ea dimicatio-

ne consumptæ sunt, ad quælibet (bella) externa idoneæ, quæ multum triumphorum possent securitatisque conferre. Orienti mox à Constantio Cæsar est datus, patrui filius *Gallus*: Magnentiusque diversis prœliis victus, vim vitæ suæ apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio, mense septimo: frater quoque ejus Senonis; quem ad tuendas Gallias Cæsarem miserat.

Per hæc tempora etiam à Constantio multis incivilibus gestis, Gallus Cæsar occisus est: vir natura * ferus, & ad tyrannidem pronior, si suo jure imperare licuisset. *Sylvanus* quoque in Gallia res novas molitus, ante diem trigesimum exstinctus est. (Solus in imperio Romano eo tempore Constantius Princeps & Augustus fuit.) Mox *Iulianum* Cæsarem ad Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem; tradita ei in matrimonium sorore; cum multa oppida barbari expugnassent, alia obsiderent, ubiq; fœda vastitas esset, Romanumque imperium non dubia jam calamitate nutaret: à quo modicis copiis apud Argentoratum Galliæ urbem, ingentes Alamannorum copiæ exstinctæ sunt, rex nobilissimus captus; Galliæ restitutæ; multa postea per eundem Iulianum egregie adversum barbaros gesta sunt; submotique ultra Rhenum Germani, & finibus suis Romanum imperium restitutum. Neque multo post, cum * Germanici jam exercitus à Galliarum præsidio tollerentur, consensu militum Iulianus factus Augustus est: inter-

jectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus (est,) Constantio Parthicis bellis occupato: * quibus rebus cognitis, ad bellum civile conversus, in itinere obiit, inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii * octavo & XXX, ætatis quinto & XL: meruitque inter divos referri: vir egregiæ tranquillitatis, placidus, nimis amicis & familiaribus credens; mox etiam uxoribus deditior: qui tamen primis imperii annis ingenti se modestia egerit: familiarium etiam locupletator: neque inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset officia. ad severitatem tamen propensior, si suspicio imperii moveretur; mitis alias: & cujus in civilibus magis quam in externis bellis sit laudanda fortuna.

Hinc *Iulianus* rerum potitus est; ingentique apparatu Parthis intulit bellum; cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida & castella Persarum in deditionem accepit, vel vi * oppugnavit. Assyriamq; populatus, castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu habuit: remeansq; victor, dum se inconsultius prœliis inserit, hostili manu interfectus est, sexto Kalend. Iulias, imperii anno septimo, ætatis altero & trigesimo: atque inter divos relatus est; vir egregius, & Remp. insigniter moderaturus, si per fata licuisset: liberalibus disciplinis apprime eruditus; Græcis doctior; atque adeo, ut Latina eruditione nequaquam cum Græca scientia conveniret: facundia * ingenti; promp-

tæ memoriæ & tenaciſſimæ; in quibuſdam philoſopho propior: in amicos liberalis: ſed minus diligens quam [tantum] principem decuit : fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriæ ejus inferrent. in provinciales juſtiſſimus: & tributorum, quatenus ferri poſſet, * oppreſſor, civilis in cunctos : mediocrem habens ærarii curam : gloriæ avidus, ac per eam animi plerumque immodici. [nimius] religionis Chriſtianæ inſectator ; perinde tamen, ut cruore abſtineret. Marco Antonino non abſimilis : quem etiam æmulari ſtudebat.

Poſt hunc * *Iovianus*, qui tunc domeſticus militabat, ad obtinendum imperium conſenſu exercitus electus eſt. commendatione patris quam ſua militibus notior. qui jam turbatis rebus, exercitu quoque inopia laborante, uno à Perſis atque altero prœlio victus, pacem cum Sapore neceſſariam quidem, ſed ignobilem fecit, * mulctatus finibus, ac nonnulla imperii Romani parte tradita: quod ante eum * annis mille centū & duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, numquam accidit. Quinetiam legiones noſtræ, ita & apud Caudium per Pontium Teleſinum, ita & in Hiſpania apud Numantiam, & in Numidia ſub jugum miſſæ ſunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis cōditio non penitus * reprehēdenda foret, ſi fœderis neceſſitatē, cum integrum fuit, mutare voluiſſet: ſicut à Romanis omnibus his bellis quę commemoravi, factū eſt. Nam

&

& Samnitibus, & Numantinis, & Numidis confestim bella illata sunt: neque pax rata fuit. Sed dum æmulum imperii veretur intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Itaque iter ingressus, atque Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentina morte obiit: vir alias neque iners, neque imprudens. multi exanimatum opinantur nimia cruditate: * inter cœnandum enim epulis indulserat: alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis, grave quiescentibus erat: quidam * nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas jusserat. Decessit imperii mense septimo, * quartodecimo Kal. Martias: ætatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio & trigesimo anno: ac benignitate principum qui ei successerunt, inter divos relatus est. nam & civilitati propior, & natura admodum liberalis fuit. Is status erat Romanæ rei, Ioviano eodem & Varroniano Coss. anno Vrbis conditæ millesimo centesimo * & nonodecimo. Quia autem ad * inclytos principes venerandosque perventum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stylo majore dicenda sunt: quæ nunc non tam prætermittimus, quam ad majorem scribendi diligentiam reservamus.

FINIS.

PAVLLI DIACONI,
de geſtis Romanorum ad Eutropii Hiſtoriam additus,
LIBER XI.

ANNO ab urbe condita MCXIX Valentinianus XXXVIII, è Pannonia Cibalienſi editus, cum eſſet Tribunus Scutariorum, apud Niceam Auguſtus appellatus, fratrem Valentem Conſtantinopoli in communionem regni aſſumpſit. Hujus pater Gratianus mediocri ſtirpe ortus, apud Cibalas Funerarius appellatus eſt, eo quod Venalitium funem portanti, quinque milites nequiverint extorquere. Eo merito adſcitus in militiam, uſque ad Præfecti prætorio potentiam conſcendit: ob cujus apud milites commendationem, Valentiniano imperium reſiſtenti illatum eſt. Qui cum ſub Iuliano Auguſto Chriſtianitatis integram fidem gereret: cum, ut dictum eſt, Scutariorum Tribunus eſſet, juſſus ab imperatore ſacrilego aut immolare idolis, aut militia excedere, ſponte diſceſſit. Nec mora, Iuliano interfecto, Iovinianoque mortuo, Valentinianus, qui pro nomine *Chriſti* amiſerat tribunatum, in locum perſecutoris ſui accepit imperium. Qui cum jam anno tertio imperii cum Valente fratre ageret: Gratianum filium, nec dum bene puberem, hortatu ſocrus & uxoris Auguſtum creavit. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluviæ mixta deflu-

fluxit: Constantinopoli grando miræ magnitudinis decidens, nonnullos hominum extinxit. Procopius apud Constantinopolim his diebus tyrannidem invadens, apud Phrygiam salutarem extinctus est: plurimique ejus partis cæsi, atque proscripti sunt. Per hæc tempora terræ motus per totum orbem factus est. Ita mare littus egressum est, ut Siciliæ, multarumque insularum urbes concussæ & subrutæ, innumerabiles ferme populos ruinis oppresserint. Valens interea ab Eudoxio Arrianæ hæreseos Episcopo baptizatus, in sævissimam hæresim delapsus est: conatusque catholicos persequi, sed fratris autoritate compressus est. Ea tempestate Athanaricus rex Gotthorum *Christianos* in gente sua crudelissime persequitur, & ad coronam martyrii sublimavit. Valentinianus Saxones, gentem in Oceani littoribus, & paludibus inviis sitam, virtute atque agilitate terribilem, in Romanos fineis eruptionem meditantem, in Francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque plus quam L X X X millia armatorum ripæ Rheni fluminis insederant: qui tamen non multo post tempore Christiani effecti sunt. Valentinus inter hæc in Britannia ante quam tyrannidem invaderet, oppressus est. Valentinianus anno imperii sui X I, cum Sarmatæ sese per Pannonias diffudissent, eosque vastarent; bellum in eos parans, dum apud Brigionem oppidum Quadorum legationi responderet, anno ejus quinto & quinquage-

quagesimo subita effusione sanguinis, quæ Græce ἀπόπληξις vocatur, voce amissa, sensu integer expiravit. quod quidem intemperantia cibi, ac saturitate, qua artus diffuderat, accidisse plures retulerunt. Fuit autem imperator egregius, vultu decens, solerti ingenio, animo gravis, moribus Aureliano similis, sermone cultissimus: quamquam esset ad loquendum parcus, severus, vehemens, infestus vitiis, maxime avaritiæ. Severitatem tamen ejus & parcitatem quidam crudelitatem & avaritiam interpretabantur. Acer in iis, quæ memoraturus sum, Adrianoque proximus probatur: pingere venustissime pronus; multa meminisse; arma nova meditari; fingere cera seu limo simulacra; prudenter uti locis, temporibus, sermone. atque, ut breviter concludam, si ei infidis hominibus quibus sese quasi fidissimis & prudentissimis dederat, carere, aut probatis uti licuisset, perfectus haud dubie princeps enituisset. Anno ab urbe condita MCXXVIII imperium orientis IV annis, Valentiniano mortuo tenuit: Gratiano Valentiniani filio in occidentali parte regnante, qui sibi Valentinianum fratrem parvulum admodum, socium creavit imperii. Hic enim Valentinianus, dudum laudante uxore sua pulchritudinem Iustinæ, sibi eam sociavit in matrimonio: legesque propter illam concessit: ut omnes qui voluissent, impune bina matrimonia susciperent. Nam diu populosas fore gentes, quia hoc apud eas

eas solenne est. Accepta ergo, ut diximus, Valentinianus Iustina, edidit ex ipsa IV filios: Valentinianum, quem sibi, ut præmisimus, Gratianus sociavit in regno, & Gratam, Iustamque, & Gallam. Valens igitur impietatem, quam dudum meditatus fuerat, operibus explens, lege data, ut monachi militarent: nolentes, per Tribunos & milites fustibus jussit interfici. Quorum innumeram multitudinem per vastas tunc Ægypti solitudines diffusam constat, præcipue quæ apud Nitriam martyrii consecuta est palmam: ac per singulas ubique provincias, adversus Catholicas ecclesias, & rectæ fidei populos, diversa sunt illata incommoda. Interea in Africæ partibus, Thirmus sese, excitatis Maurorum gentibus regem constituens, Africam, Mauritaniamque vastavit. Contra quem Theodosius Theodosii, qui post imperio præfuit, pater à Valentiniano missus, effusas Maurorum gentes, multis præliis fregit: ipsum quoque Thirmum afflictum & oppressum, ad mortem coegit. Qui postea quam experimentissima providentia Africam composuisset: stimulante invidia jussus à Valente interfici, apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorum præoptavit: ac demum gloriosa morte occumbens, percussori jugulum ultro præbuit. Ea tempestate gens Hunnorum diu inaccessis seclusa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gotthos, eosque conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gotthi transito Danubio fugientes, à Valente

fine ulla fœderis pactione fuſcepti ſunt. Deinde propter intolerabilem avaritiam Maximi ducis fame compulſi in arma ſurgentes, victo Valentis exercitu, ſeſe per Thracias infudere, omnia cædibus, incendiiſque vaſtantes. Quibus cognitis, Valens Antiochia egreſſus, cum adverſum Gotthos exercitum aptaret: ſera peccati pœnitentia ſtimulatus, Epiſcopos, cæteroſque ſanctos revocari de exiliis imperavit. Denique lacrymabili cum Gotthis bello commiſſo, ad primum Gotthorum impetum perturbatæ equitum Romanorum turmæ, nudatos pedites deſeruere. Qui mox equitatu hoſtium ſepti, ac ſagittarum nubibus obruti: inſuper cum amentes metu, huc, illucque fugitarent, funditus interiere. Ipſe imperator cum ſagitta ſaucius, verſuſque in fugam, ob dolorem nimium ſæpe equo laberetur, atque in viliſſimam caſulam deportatus eſſet: ſupervenientibus Gotthis, igneque ſuppoſito concrematus eſt. Denique petentibus Gotthis, ut eis Epiſcopos mitteret, à quibus fidei rudimenta ſuſciperent: Valens doctores ad eos Arriani dogmatis miſit, ſicque univerſa illa gens effecta eſt Arriana. Iuſto itaque Dei judicio ab illis igne crematus eſt, quos ipſe perfidiæ ſuccenderat igne. Gotthi vero imperatore occiſo, jam ſecuri ad urbem properant Conſtantinopolitanam, ubi adhuc Dominica Auguſta Valentis uxor multas pecunias plebi largita, ab urbis vaſtatione hoſtes ſubmovit, regnumque cognatis fideliter

viriliterque servavit. Anno ab urbe condita MCXXXII Gratianus XL ab Augusto, post mortem Valentis, VI annis imperium tenuit, quamvis jamdudum ante cum patruo Valente, & cum Valentiniano fratre regnaret. Igitur Gratianus admodum juvenis, cum inæstimabilem multitudinem hostium, Romanis infusam finibus cerneret: fretus Christi potentia, longe impari militum numero sese in hostem dedit. Et continuo apud Argentariam oppidum Galliarum, formidolosissimum bellum incredibili fælicitate confecit. Nam plus quam XXX millia Alemannorum, minimo Romanorum detrimento, in prælio interfecta narrantur. hoc denique ei recta fidei cultura tribuit. Nam cum usque ad id tempus Italia Arrianæ perfidiæ morbo langueret: post Auxentii seram mortem, cum Ambrosius ex pagano judice, subito apud Mediolanum divino nutu Episcopus fuisset ex cunctis electus: moxque catholico baptismate tinctus, præsul esset ordinatus: cumque pro fide catholica libros Gratiano imperatori porrexisset: ac reverentia, qua debuerat, susceptus esset: universa statim ad rectam fidem Italia repullulavit. Eo tempore in Galliis apud Tyronos, multis beatissimus Martinus florebat virtutibus: totoque orbe, doctrinis & scientia clarus, apud Bethlehem civitatem Palæstinæ situs radiabat Hieronymus. Porro Gratianus, cum animadvertisset Thraciam, Daciamque tanquam genitales terras possidentibus

bus Gotthis, Triballisque, atque omni pernicie atrocioribus Hunnis & Alanis, extremum Romano nomini periculum instare, eadem provisione, qua quondam legerat, Nerva Hispanum virum Trajanum, per quem Respublica reparata est, accitum & ipse nihilo minus æque ab Hispania Theodosium, faventibus cunctis, apud Syrmium purpuram induit, ætatis annum III & XXX agentem, orientisque & Thraciæ simul imperio præfecit. Itaque Theodosius afflictam Rempublicam ira Dei, reparandam credidit misericordia Dei, omnem fiduciam sui ad opem CHRISTI referens, maximas illas Scythicas gentes, formidatas cunctis majoribus, & Alexandro quoque illi magno evitatas, ac tunc extincto Romano exercitu, Romanis equis, armisque structissimas, hoc est, Alanos, Hunnos, & Gotthos incunctanter aggressus, magnis, multisque præliis vicit: urbem Constantinopolim victor intravit. Et ne parvam ipsam Romani exercitus manum, assidue bellando deterreret: extemplo fœdus, cum Athanarico rege Gotthorum percussit. Athanaricus Constantinopolim ad Theodosium venit: quem ille mira animi jucunditate & affectione recepit. Denique cum urbem Athanaricus intrasset, & tam ædificia civitatis, quam exornati quasi ad diem festum populi frequentiam cerneret, ac per singula mente inhæreret: cumque deinceps imperatoris regiã ingressus, obsequia, officiaque diversa conspiceret,

Sine dubio, inquit, *Deus terrenus est imperator : contra quem quicunque manus levare nisus fuerit, ipse sui sanguinis reus extitit.* Nec mora tamen superveniente valetudine, rebus humanis excessit. Cujus exequias imperator ipse præcedens, dignæ eam sepulturæ tradidit. Ac universæ Gotthorum gentes, rege defuncto aspicientes virtutem, benignitatemque imperatoris Theodosii, Romano sese imperatori dediderunt. In iisdem etiam diebus, Parthi, cæteræque barbaræ nationes, Romano prius nomini inimicæ, ultro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, pacemque supplices poposcerunt: factumq; cum eis fœdus est. Interea cum Theodosius in civitate subactis Barbarorum gentibus, Thracias tandem ab hostibus liberas reddidisset, & Arcadium filium suum consortem fecisset imperii: Maximus, vir quidem strenuus & probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia invitus ab exercitu imperator creatus, in Galliam transiit. At vero Gratianus, dum exercitus negligeret, & paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad se transtulerat, veteri ac Romano militi anteferret; adeoque Barbarorum comitatu & prope amicitia caperetur: ut nonnunquam eodem habitu iter faceret: odia contra se militum excitavit. Maximus ergo ab infensis Gratiani legionibus exceptus, eundem subita incursione perterritum, in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit,

fecit, ætatis IX & XX annos habentem: fratremque ejus Valentinianum Augustum etiam expulit. Valentinianus in orientem refugiens à Theodosio paterna pietate susceptus est. Fuit autem Gratianus literis haud mediocriter institutus. Carmen facere probatus, ornate loqui, explicare controversias Rhetorum more: nihil aliud die, noctuque agere, quam spiculis meditari; summæque voluptatis, divinæque artis credere destinata ferire: parcus cibi; somnique ac libidinis victor: cunctisque fuisset plenus bonis, si ad cognoscendam Reipublicæ gerendæ scientiam animum intendisset: à qua prope alienus non modo voluntate, sed etiam exercitio fuit.

PAVLLI DIACONI

LIBER XIII.

ANno ab urbe condita MCXXXVIII Theodosius genitus patre Theodosio, matre Thermantia, XLI imperator, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis obtinuit solus, mansitque in eo annis XI, cum jam in orientis partibus VI annis, Gratiano vivente, regnasset. Itaque justis causis ad bellum civile permotus: cum è duobus Augustis fratribus, unius interfecti ultionem, alterius restitutionem procuraret, sese adversum Maximum tyrannum sola fide major (nam longe minor universi appa-

ratus bellici comparatione) proripuit, Aquilejæ Maximus insederat: Andragatius comes ejus, summam belli administrabat. Qui cum largissimis militum copiis, astuto consilio, omnes Alpium & fluminum aditus communisset: dum navali expeditione incautum hostem prævenire parat & obruere: sponte insuper eadem, quæ obstruxerat, claustro deseruit. Ita Theodosius nemine sentiente Alpes intravit: atque Aquilejam improvisus adveniens, magnum hostem Maximum ac trucem, & ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa, ac dispendia solo terrore nominis exigentem, sine controversia clausit, cepit, occidit. hanc Maximi perditionem beatus Martinus ante prædixit. Valentinianus recepto Italiæ potitus imperio est. Andragatius comes, cognita Maximini nece, præcipitem sese è navi in undas dedit, ac suffocatus est. Theodosius incruentam victoriam, Deo procurante, suscepit. Victorem quoque Maximi filium, quem imperatorem pater Gallis infantuli ætate reliquerat, exstinxit. Valentinianus junior, cum in Gallias transiisset, ibique tranquille Rempublicam ageret, apud Viennam dolo Arbogastis comitis sui strangulatus: atque ut voluntariam sibi consciviſſe mortem putaretur laqueo suspensus est. Quo extincto, Arbogastes tyrannum creavit Eugenium, eligens hominem, cui titulum imperatoris imponeret, ipse acturus imperium. Vir Barbarus, animo, consilio,

manu,

manu, audacia, potentiaque nimius contraxit undique innumeras, invictasque copias, vel Romanorum præsidiis, vel auxiliis Barbarorum: aliis potestate, aliis cognatione subnixus. Denique extabat genere Francus, cultorque sordidissimus Idolorum. Igitur Eugenius atque Arbogastes cum instructa acie Alpium transitus tenerent, Theodosius expers cibi ac somni, orationi incumbens totam noctem pervigil exegit: cum tamen se esse destitutum à suis sciret, ab hostibus circumseptum nesciret: fiducialiter arma corripiens, signoque crucis signum prœlio dedit: ac se in bellum, etiam si nemo sequeretur, victor futurus immisit. Nam consultus Ioannes Anachoreta eum victorem spoponderat. Quem cum Arbitio hostilium partium comes, ignarum circumpositis excepisset insidiis: conversus mox ad reverentiam Augusti, eum non solum periculo liberavit, verum etiam auxilio instruxit. Cumque ad congressionem ventum esset, vehemens turbo ventorū à parte Theodosii in ora hostium ruit, qui ab ejus parte spicula missa, valenter hosti infigeret, & hostili manumissa repelleret. Nec mora, parva suorum data strage, victori se Theodosio hostilis exercitus prostravit. Eugenius captus, atque interfectus est. Arbogastes se sua manu percussit. præmiserat namque prius Theodosius x millia armatorum Gotthorum, quæ ab Arbogaste comite funditus deleta sunt, quos utique Theodosio perdidisse, magis lucrum quam

detrimentum fuit. Ad cujus laudem ob insignem victoriam Poeta quidam eximius, sed infidelis inter cætera hos versiculos cecinit.

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther :
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Huic ferunt somnio nomen parentes monitos sacravisse : quod in Latinum, *à Deo datum* potest intelligi. De hoc etiam oraculo in Asia divulgatum est : eum Valenti successurum, cujus nomen θ & ε atque δ literis initiaretur. Qua cognitione principii deceptus Theodorus : cum sibi imperium deberi præsumeret, scelestæ cupidinis supplicia persolvit. Fuit autem Theodosius propagator Reipubl. atque defensor eximius, moribus & corpore Trajano similis, quantum scripta veterum & picturæ docent : à quo & originem traxit. Sic eminens status, membra eadem, par cæsaries, os simile ; absque eo, quod illi aliquantulum vellendo, steriles genæ, neque tamen ingentes oculi erant : nescio an tanta gratia, tantusque flos in facie, seu tanta dignitas in incessu fuisset. Mens vero prorsus similis : adeo, ut nihil dici queat, quod non ex libris ejus in istum videatur transferri. Clemens animus, misericors, communis solo habitu differre se à cæteris putans. In omnes honorificus : verum effusus in bonos : simplicia ingenia æque diligere ; erudita mirari sed innoxia, largiri magno animo magna : amare cives vel privato contubernio cognitos, eosque honoribus, pecunia, beneficiis cæteris munerari,

rati, præsertim quorum erga se velut patrem aspero casu officia comprobasset: illa tamen quibus Trajanus aspersus est vinolentiam scilicet, & cupidinem triumphandi, usque adeo detestabatur, ut bella non moverit, sed invenerit, prohibueritque lege ministeria lasciva, psaltriasque comessationibus adhiberi: tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias tanquam sororum vetuerit. literis mediocriter doctus, sagax plane, multumque diligens ad noscenda gesta majorum. Execrabatur, cum legisset superbiam dominantium, præcipuæ perfidos & ingratos. Irasci sane rebus indignis, sed subito flecti: unde dilatione modica emolliebat interdum severa præcepta: habuitque à Naturæ munere, quod Augustus à Philosophiæ doctore. Qui cum vidisset eum facile commoveri ne asperum aliquid statueret, monuit, ut ubi irasci cœpisset, IIII atque XX Græcas literas memoria recenseret: ut illa concitatio, quæ momenti est, alio traducta, parvi temporis interjectu languesceret. Melior haud dubie, quod est raræ virtutis, post auctam annis potentiam regalem. auri argentique pondera sublata à tyrannis, multis ex suo restituit. Inerat ei cura pietatis eximiæ. colere patruum tanquam genitorem: fratris mortui, sororisque liberos habere pro suis. Cognatos, affinesque parentis animo complecti. Elegans, lætumque convivium dare, nec tamen sumtuosum. miscere colloquia pro personis, studio, dignitatibus,

sermone cum gravitate jucundo: blandus pater, concors maritus. Exercebatur neque ad illecebras, neque ad lassitudinem: ambulationibus, cum esset otium, animum reficiens. Regebat valetudinem continentia vescendi. Hujus & apud homines mansuetudo, & quanta extiterit apud Deum devotio, hoc uno monstratur exemplo. nam cum apud Mediolanum missarum fruiturus solemniis, ecclesiam vellet intrare: cumque beatus Ambrosius pro quodam facinore, nisi publice pœniteret, non admissurum se diceret: & prohibitionem humiliter pertulit, & satisfactionem non erubescens, indictum ab Episcopo pœnitentia modum devotus excepit. Huic sociata in conjugio Flacilla fuit, ex qua Arcadium & Honorium genuit: qua defuncta, Gallam Valentiniani Majoris & Iustinæ filiam, Valentiniani quoque Iunioris sororem in matrimonium duxit, quæ ei Placidiam peperit: cui postea de matris nomine Gallæ cognomentum accessit. Itaque quinquagesimum Theodosius annum agens ætatis, in pace apud Mediolanum rebus excessit humanis: utramque Rempubl. utrisque filiis, Arcadio & Honorio quietam relinquens. Corpus ejus eodem anno Constantinopolim translatum atque sepultum est.

PAV-

PAVLLI DIACONI
LIBER XIII.

ANno ab urbe condita MCXLIX Arcadius Auguſtus in Oriente factus, Honorius frater ejus in Occidente XLII loco commune imperium diverſis tantum ſedibus tenere cœperunt. Quorum pater curam viris potentiſſimis mandaverat habere, id eſt, Rufino Orientalis aulæ, Stiliconi Occidentalis imperii. Vixitque Arcadius, poſt patris exceſſum annis XII imperiiq; ſummam Theodoſio filio parvo admodum moriens tradidit. Interea Gildo comes Africæ, cognita Theodoſii morte, arbitratus minimam in parvulis ſpem fore, Africam jure proprio cœpit uſurpare. Hujus frater Maſcelzer germani perfidiam perhorreſcens, in Italiam rediit. Gildo duos ejus filios, quos pater reliquerat, dolo circumventos occidit, ad hunc jam hoſtem bello inſequendum, Maſcelzer frater miſſus eſt. Maſcelzer jam à Theodoſio ſciens, quantum viribus deſperatiſſimis oratio hominis per fidem *Chriſti* clementiam Dei impetraret, Caprariam inſulam adiit: Inde ſecum ſanctos viros adducens, cum quibus orationibus ac jejuniis dies aliquot cõtinuavit & noctes. Ante triduum quoque quam hoſti contiguus fieret, cernit noctu beatum Ambroſium paulo ante defunctũ, quando victoriã caperet, diem ſibi indicantẽ & locum: ac tertio demum die, poſt noctem orationibus, hymniſque

que pervigilem cum V solummodo millibus adversus LXXX millia hostium pergens, eos Dei nutu sine bello in deditionem accepit. Quo viso auxiliarii Gildonis Barbari ilico terga dedere. Gildo & ipse fugam arripiens, ascensa navi, cum in Africam rediisset, post aliquot dies strangulatus interiit. Sane idem Mascelzer, rerum secundarum insolentia tumens, ecclesiam Dei temerare ausus est: atque ex ea quosdam non dubitavit extrahere: secuta mox pœna sacrilegum est: nam post aliquantulum temporis ipse punitus est. Interea Rufinus, cui orientalis aulæ à Theodosio cura commissa est; malo perfidiæ depravatus, cum Barbarorum solatiis regnum tentaret invadere, morte justissima pœnas luit. Stilico quoque Occidentis tutor imperii, immemor collatorum beneficiorum, immemor affinitatis: nam socer extabat Honorii, regnum & ipse Eucherio filio affectans, ingentia Reipub. intulit mala. Nam sæpe cum delere posset Barbaros, fovit eos: sæpe Alaricum cum Gotthis suis vicit, sæpe conclusit, sæpeque dimisit. cui quis fuerit exitus, suo melius loco dicetur. Inter hæc omnium antiquorum præsentiumque hostium longe immanissimus Radagasus rex Gotthorum, totam repentino impetu invadit Italiam: nam fuisse in ejus populo plus quam ducenta millia Gotthorum ferunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem, indomitamque virtutem Barbarus erat, & Scytha: qui omnem humani generis sanguinem, diis suis

ſuis propinare devoverat. Invadit ilico Romam pavor infinitus: fit omnium paganorum in urbe concurſus: declamatur à cunctis, ſe hæc ideo perpeti, quod neglecta fuerunt magnorum ſacra deorum. Magnis querelis ubique agere: & continuo de repetendis ſacris, celebrandiſque tractatur: fere in tota urbe blaſphemiæ ad nomen CHRISTI tanquam lues aliqua probris ingravantur. Conducuntur à Romanis adverſus Radagaſum duo pagani duces, Gotthorum Sarus, & Virdinus Hunnorum. Sed non ſinit Deus rem ſuæ potentiæ, infidelium virtute tueri. Contritus namque divinitus Radagaſus in aſpero Feſulani montis jugo, urgente undique timore, concluditur. Agminaque quibus anguſta dudum videbatur Italia, latendi ſpe in unum ac parvum montis verticem truduntur: quo cum fame & ſiti conficerentur, Rex Radagaſus ſolus ſpem fugæ ſumens, captus à Romanis, in vincula conjicitur, ac paulliſper retentus, vita privatur. Tanta vero multitudo captivorum Gotthorum fuiſſe fertur, ut in viliſſimarum pecudum modum ſingulis aureis paſſim greges hominum venderentur. Interea Alaricus Italiam ingreſſus, cum ab Honorio ſedem, qua cum ſuo exercitu conſiſtere poſſet, expeteret; Honorius deliberato conſilio, ei Gallias conceſſit: qui dum ad Gallias pergens, ob recuperationem jumentorum apud Polentiam aliquantulum reſediſſet, Stilico comes in perniciem Reipubl. Gotthos pertentans: dum eos in-

ſidiis

fidiis aggredi cuperet, belli summam Saulo pagano duci committit: qui ipso sacratissimo die Paschæ, Gotthis nil tale suspicantibus, super eos irruit, magnamque eorum partem prostravit. Nam primum perturbati Gotthi, ac propter religionem cedentes, demum arma corripiunt, more solito cohortantur, victoremque virtute potiori prosternunt exercitum. Hinc in rabiem furoris excitantur, captum iter deserentes, Romam contendunt petere: cuncta, per quæ ierant, igni ferroque vastantes. Nec mora, venientes urbem capiunt, devastant, incendunt: dato tamen prius præcepto, ut si qui in sancta loca, præcipue sanctorum Apostolorum Petri & Pauli Basilicas confugissent, hos in primis inviolatos, securosque sinerent: deinde quantum possunt, prædæ inhiantes, sanguine temperarent. Capta itaque Roma est MCLXIV conditionis suæ anno, die sane tertia, sponte Gotthi urbe discedunt. facto aliquantarum ædium incendio, sed ne tanto quidem, quantum olim à Cæsare factum est. Deinde per Campaniam, Lucaniam, Brutiamque simili strage, bacchantes, Rhegium pervenere, in Siciliam transfretare cupientes: quo cum transmeare ascensis navibus vellent, perpessi naufragium plures suorum amiserunt. Alaricus inter hæc dum quid ageret, deliberaret: apud Cosentiam morte subita defunctus est. Gotthi Basentum amnem de alveo suo captivorum labore derivantes, Alaricum in medio ejus alveo cum multis

multis opibus ſepeliunt : amnemque meatui proprio reddentes, nequis locum ſcire poſſet, captivos qui interfuerant extinguunt. Regem deinceps Athaulfum Alarici affinem Gotthi conſtituentes, Romam redeunt ; ſi quid reſidui fuit, more locuſtarum eradunt : auferentes deinde Gallam Placidiam, Theodoſii principis filiam, ſororem Honorii : quam ſibi Athaulfus apud forum Cornelii connubio copulavit : quæ multo poſt Reipubl. commodo fuit. Nam ad hoc mariti animum, acerrimo ingenio ſubtilibuſque blandimentis eum inflexit : ut ultro à Romanis pacem expeteret : qui ad Gallias proficiſcens apud Barcinonem fraude ſuorum occiſus eſt. Poſt quem Genſericus regnum capiens, dum pacem Romanis ſervare diſponit : & ipſe à ſuis peremptus eſt. Deinde Wallia regnandi jura ſuſcepit : ad hoc electus à Gotthis, ut pacem infringeret : ad hoc à Deo ordinatus, ut confirmaret. Interea comes Stilico Vandalorum perfidæ & doloſæ gentis genere editus, Eucherium, ut dictum eſt, filium jam à puero Chriſtianorum perſequutionem meditantem, ut imperio ſubſtitueret, ante biennium Romanæ irruptionis gentes, copiis, viribuſque intolerabiles, hoc eſt Alemannorum, Suevorum, Vandalorum, Burgundionum, ultro in arma ſuſcitavit : eaſque pulſare Gallias voluit, ut ſub hac neceſſitate à genero in filium extorquere poſſet imperium. Tandem ubi imperatori Honorio, exercituique Romano hæc tam ingentia

gentia damna patefacta sunt: commoto justissime exercitu, occisus est Stilico: qui ut unum puerum purpuram indueret, totius humani generis sanguinem dedit. Occisus est ipse, Eucheriusq; filius ejus, paucique cum iisdem satellites tantarum molitionum puniti sunt. Eodem tempore clarissima loca urbis fluminibus dirupta sunt, quæ inflammari ab hostibus nequiverunt. Inter hæc apud Britannias Gratianus tyrannus mox creatus occiditur. Cujus loco Constantinus ex infima militia, propter solam spem nominis, sine merito virtutis eligitur: qui ad Gallias transiens, sæpe à Barbaris incerto fœdere illusus, detrimento magis Reipubl. fuit quam augmento. Tunc duo juvenes locupletes, Didymus & Veridianus, acceptis propriis servulis & vernaculis, sese, Patriamque à Barbaris & Tyranno defendere moliti sunt. Adversum hos Constantinus, Constantem filium ex monacho Cæsarem factum, cum quibusdam fœderatis Barbaris in Hispanias misit. Constans Barbarorum fultus auxilio, eos primo prœlio peremit: quibus Barbaris dum claustra Pyrenæi montis commissa fuissent, ab eis tota, quæ per Gallias bacchabatur, ferocitas gentium Hispanarum provinciis intromissa est. Itaque post multas strages, incendia, & rapinas, tandem divisis sedibus, Barbari ad aratra conversi, Romanorum residuos ceperunt: ut socios, amicosque foverent.

PAVL-

PAVLLI DIACONI
LIBER XIV.

IGitur Imperator Honorius, dum vires Reipubl. quotidianis cerneret labefactari incommodis, virum ſtrenuum & bellicoſum Conſtantium comitem ad Gallias cum exercitu miſit. Is mox ut Galliam ingreſſus eſt, continuo Conſtantium tyrannum apud Aretalem exſtinxit. Conſtãs vero ejus filius à Geruntio ſuo comite Viennæ peremptus eſt, in cujus locum Gerontius Maximum quendam ſubſtituens, à militibus ſuis jugulatur. Maximus deinde purpura exutus in Hiſpania exulans obiit: exinde Iovinus apud Gallias mox ut aſſurrexit, cecidit. Sebaſtianus tyrannus frater ejus continuo creatus occiſus eſt. Tertullus conſul, qui ſe principem in ſenatu futurum gloriatus eſt, pari nihilo minus exitu periit. Attalus à Gotthis Imperator effectus eſt. poſtmodum captus à Conſtantio, miſſuſque Honorio, truncata manu, vitæ relictus eſt. Heraclius quoque cum Sabino genero cum tribus millibus ac ſeptingentis navibus ex Africa Romam tendens, ſed per occurſum comitis marini territus, & in fugam verſus, arrepta navi ſolus Carthaginem rediit, ibique peremptus eſt. Hos omnes Honorius optima religione, magnaque Conſtantii induſtria ſuperavit. merito ſane: nam his diebus præcipiente Honorio, favente Conſtantio, ſopitis apud

Africam hæreticis, pax ecclesiis redditur: in qua fulgentissimus tunc apud Hipponem Regium, totiusque magister Ecclesiæ florebat Augustinus. Interea Wallia Gotthorum rex Dei judicio territus: Placidiam apud se honeste habitam, exigente Constantio, fratri Honorio reddidit: pacemque cum eo datis obsidibus pepigit: seque pro Romanis adversum Barbaros, qui Hispanias invaserant, pugnaturum spopondit. Mittunt è contrario Wandalorum, Suevorumque reges principi Honorio legationem his verbis: *Tu cum omnibus pacem habe: omnium obsides accipe: Nos nobis confligimus: nobis perimus. Vicimus tibi, tuæ erit quæstus Reipubl. si utrique pereamus.* His itaque tantis incommodis, deo favente, sopitis, Honorius Gallam Placidiam germanam suam, Constantio suo Comiti, fide integerrimo, & ingenti viro jam dudum promissam, magno cunctorum gaudio sociavit, ex qua Valentinianum filium Constantius genuit, qui postea Reipublicæ imperium gessit. Hoc in tempore fœdus Constantius pepigit firmissimum cum rege Gotthorum Wallia, tribuens ei ad habitandum Aquitaniam Galliæ provinciam, ejusdemque provinciæ quasdam civitates vicinas. Cernens itaque Honorius ubique se Constantii virtute & ingenio, seu per bella, seu pacis moderatione tueri, eum cunctis adnitentibus apud Ravennam in regni consortium ascivit, qui necdum septem mensibus evolutis, ex hac luce subtractus est. His diebus

bus apud Bethlehem Palæſtinæ, beatiſſimus Hieronymus, expletis nonaginta & octo vitæ annis, ad Chriſtum migravit. Sequenti tempore, Maximus apud Hiſpanias factione Ioviniani, qui tunc in re militari primus habebatur, tyrannidem arripuit. Nec multo poſt ſuperati utrique & capti ab Honorii exercitu, eidem cum apud Ravennam tricennalia ſua perageret, præſentantur. Hac tempeſtate Britanni, Scotorum, Pictonumque infeſtationes non ferentes, Romam mittunt ac ſui ſubjectione promiſſa, contra hoſtes auxilia flagitant. Quibus ſtatim ab Honorio miſſa militum legio, magnam Barbarorum multitudinem ſtravit. Cæteroſque Britanniæ finibus expulit. Sed mox, ut deceſſere Romani advectis iterum navibus, hoſtes obvia quæque ſibi conculcant ac devorant. Rurſumque advolant Romani cæſumque hoſtem trans maria fugant. Hoc tempore dum Wandali, Alanique Hiſpaniam infeſtarent, Honorius ad eas defenſandas, Caſtinum ducem cum exercitu dirigit: qui Caſtinus præclarum virum Bonifacium, ac bellicis artibus exercitatum, inepto & injurioſo ſuo imperio, ab expeditionis ſuæ ſocietate avertit. Bonifacius vero periculoſum ſibi indignumque ratus eum ſequi, quem diſcordem, ſuperbientemque expertus eſſet, celeriter ſe ad portum urbis, atque inde ad Africam proripuit: magnumque poſtmodum Reipubl. detrimentum, totiuſque Africæ cauſa excidii extitit. Caſtinus

vero tanto collega ob suam intemperantiam privatus, nihil dignum in Hispaniis gessit. Inter hæc Placidia Augusta à fratre Honorio pulsa, ad Orientem cum Honorio & Valentiniano filiis profecta, à Theodosio Augusto Arcadii alterius Germani sui filio, honorifice libenterque suscepta est. Honorius vero postquam cum minore, de quo præmissum est, Theodosio Arcadii Germani sui filio annis XV imperasset: cum jam antea cum fratre XIII annis, ac sub patre XII regnasset; Rempubl. ut cupierat, pacatam relinquens, apud urbem Romam vita exemptus est: corpusque ejus juxta beati Petri Apostoli atrium in Mausolæo sepultum est. Huic soboles nulla fuit. Nam duæ Stiliconis filiæ, id est, Maria & Hermantia, una, post alteram ei conjugio sociatæ, utræque dei judicio inopinata morte præventæ, ex hac luce virgines migravere. Fuit sane Honorius moribus & religione patri Theodosio non valde absimilis: cujus temporibus quamvis multa externa bella surrexerunt, vel nullo vel minimo sanguine quieverunt. Exempto rebus humanis Honorio, fultus præsidio Castini magistri militum Ioannes invadit imperium, anno ab urbe condita CIↃ CLXXVII, Theodosius Arcadii filius, quadragesimus tertius regum Romanorum, Orientale regebat imperium. Qui comperto patrui sui Honorii funere, mox Valentinianum amitæ suæ Placidiæ filium Cæsarem effectum, cum matre sua

Augusta

Augusta ad recipiendum Occidentis dirigit regnum. Quo tempore Ioannes, dum Africam, quam Bonifacius obtinebat, bellare poscit, ad defensionem sui infirmior factus est. Denique veniens Placidia Augusta & Valentinianus Cæsar, mira fœlicitate eum continuo opprimunt, regnique gubernacula victores arripiunt: quorũ tunc milites crudeliter Ravennam depopulati sunt, eo quod illius maxime cives tyrannicæ parti favissent. Castinum vero magistrum militum damnat exilio, cujus arripuisse factione Ioannes tyrannidem credebatur. Data Ætio venia, eo quod Hunni, quos per ipsum Ioannes acceperat, ejus studio remeassent ad propria. Valentinianus igitur consensu totius Italiæ Imperator efficitur. Itemque ex decreto Theodosii Augustus appellatur. Dum hæc geruntur, Archillas nobile oppidum Galliarum à Gotthis multa vi oppugnatum est: donec imminente Ætio, non impuniti abscesserunt. Bonifacius inter hæc apud Africam potentia, gloriaque augebatur. Mittuntur adversus eum Mavortius & Galbio: qui dum Bonifacium obsidere parant, ab eo interempti sunt. Exinde gentibus, quæ uti navibus nesciebant: dum à concertantibus in auxilium vocantur, mare pervium factum est. Rursus contra Bonifacium Sigisuldus comes dirigitur. Bonifacius vero sentiens se non posse tuto Africam tenere, cernensque sibi periculum instare, in perniciem Reipubl. effervescens, Wan-

 dalorum,

dalorum, Alanorumque gentem cum Genserico suo rege ab Hispanis evocatos, Africæ intromisit: qui cunctam pene Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime devastantes, catholicam insuper fidem Ariana impietate subvertere. sub hoc turbine beatissimus, de quo præmissum est, Augustinus Hipponensis Episcopus, ne civitatis suæ ruinam cerneret, tertio ejus obsidionis mense, sex & septuaginta annis vitæ expletis, ex quibus quadraginta in clericatu, seu Episcopatu transegerat, ad Christum perrexit. Eodem tempore pace totius orbis ex mirabili consensione, Bonifacius ab Africa ad Italiam per urbem rediit, accepta magistri militum dignitate. Qui cum resistentem sibi Ætium prœlio superasset: paucis interjectis diebus, morbo exstinctus est. Ætius vero, cum deposita dignitate in agro suo degeret, ibique eum quidam ejus æmulus, repentino incursu opprimere tentasset, profugit ad urbem, atque illinc ad Dalmatiam: deinde Pannonias ad Hunnos pervenit: quorum amicitiis, auxilioque usus, pacem principum & jus interpolatæ potestatis obtinuit: nec multo post patriciatus etiam dignitatem adeptus est. Post eam igitur, quæ præmissa est, Africæ cladem, data, per Trigetium ad habitandum Wandalis Africæ portione, pax eisdem necessaria magis, quam utilis data est. His etiam temporibus Gundicarium Burgundionum regem intra Gallias habitantem, Ætius patricius bello obtrivit, pacemque ei supplicanti

concessit. Interea Gotthi pacis placita perturbant, & pleraque municipia vicina suis sedibus occupant. Cumque essent maxime oppido Narbonensi infesti, civesque ejus longa obsidione & fame affligerent: adveniens comes Litorius, hostes in fugam vertit: & civitatem allata frumenti copia à fame liberavit. Dehinc anno sequenti, bellum adversum Gotthos, Hunnis auxiliantibus, gestum est. Hac tempestate Gènsericus apud Africam intra habitationis suæ limites, cupiens catholicam fidem, Arriana impietate subvertere: quosdam nostrorum Episcopos eatenus persecutus est, ut eos privatos jure basilicarum suarum etiam civitatibus pelleret, cum ipsorum constantia nullis superbissimi regis terroribus cederet. His denique diebus Valentinianus Augustus ad Theodosium principem suum fratruelem Constantinopolim profectus est: filiamque ejus uxorem accepit. Per idem tempus piratæ multas insulas præcipue Siciliam populati sunt. Inter hæc Litorius, qui secunda ab Ætio patricia potestate Hunnis auxiliantibus præerat, dum Ætii gloriam superare appetit: dumque Aruspicum responsis, & dæmonum significationibus fidit, pugnam cum Gotthis imprudenter conseruit: ac primum quidem magnam hostium stragem dedit. Postmodum vero suis pene omnibus trucidatis, ipse à Gotthis turpiter captus est. Postremo pax cum iisdem facta est, cum eam Romani post hujus lacrymabilis belli perniciem humilius,

quam unquam antea popoſciſſent. Ætio itaque rebus, quæ in Galliis componebantur, intento, Genſericus, de cujus amicitia nihil metuebatur, Carthaginem dolo pacis invadit, omneſque opes ejus, excruciatis diverſo genere tormentorum civibus, in jus ſuum vertit: nec ab eccleſiarum ſpoliatione abſtinens, quas ſacris vaſis exinanitas, & ſacerdotum adminiſtratione privatas, non jam divini cultus loca, ſed ſuorum eſſe juſſit habitacula, in univerſum captivi populi ordinem ſævus: ſed præcipue nobilitati & religioni infeſtus, ut omnino non poſſet agnoſci, hominibus magis, an Deo bellum intuliſſet. Igitur Carthago ab Wandalis hoc modo capta eſt, annis quingentis octoginta & quinque evolutis, poſtquam Romano cœperat juri parere. Sequenti deinde anno Genſericus ad Siciliam tranſiens, dum magnis eam calamitatibus affligeret, accepto nuntio de Sebaſtiano, qui ab Hiſpanis ad Africam tenderet, celeriter Carthaginem rediit, ratus periculoſum ſibi, ac ſuis fore, ſi vir bellandi peritus recipiendæ Carthagini incubuiſſet. Verum ille amicum ſe magis quam hoſtem videri volens, dum de regis Barbari amicitiis improviſe præſumpſit, infœlici morte peremptus eſt. Poſt hoc imperator Theodoſius bellum cōtra Wandalos movit, Ariovindo, & Auſila, atque Germano ducibus magna cum claſſe directis, qui longis cunctationibus differentes negotium, Siciliæ magis oneri quam Africæ præſidio fuere.

Per

Per hæc tempora Hunnis Thracias, & Illyricum sæva populatione vastantibus, exercitus, qui Siciliæ morabatur, ad defensionem orientalium provinciarum revertitur. sub his fere diebus ita terribili terræ motu Roma concussa est: ut plurimæ ejus ædes, ædificiaque corruerint. Britanni itaque, de quibus præmissum est, cum rursus Scotorum, Pictonumque incursionibus premerentur, mittunt Ætio epistolam lacrymis, ærumnisque refertam; ejusque quantocius auxilium efflagitant: quibus cum Ætius minime annuisset, eo quod contra viciniores hostes occupatus existeret: quidam Britannorum strenue resistentes hostes abigunt: quidam vero coacti hostibus subjiciuntur. Denique subactam Picti extremam ejusdem insulæ partem, eam sibi habitationem fecere: nec ultra exinde hactenus valuerunt expelli. At vero residui Britannorum, dum continuos Scotorum impetus formidarent, ultro jam de Romanorum præsidio diffidentes, Anglicorum gentes cum suo rege Vertegerno ad defensionem suæ patriæ invitavere: quos amicabili societate exceptos, versa in contrario vice, hostes pro adjutoribus, impugnatoresque sensere. Sequenti deinceps tempore gens Anglorum, sive Saxonum Britanniam tribus longis navibus advehitur: quorum dum inter prosperum domi fama retulisset, mittitur nihilominus exercitus multiplex: qui sociatus prioribus primum hostes, propter quos petebatur, abigit. Deinde in Britones arma

convertens, confictа occasione quasi pro se eis militantibus minus stipendia præparassent; totam prope insulam ab orientali ejus plaga usq; ad occidentalem incendio sibi, seu gladio subegit. At vero Theodosius, dum absque viginti uno superioribus annis, quos cum Honorio parvo regnaverat, septem & viginti annis imperium gessisset, ex quibus & cum Valentiniano genero XXV transegit, apud Constantinopolim morbo consumtus obiit, ibique sepultus est.

PAVLLI DIACONI
LIBER XV.

ANNO ab urbe condita CIↃ CCIV defuncto Theodosio quadragesimo quarto in numero, Martianus Orientali aulæ præficitur Imperator. Cæterum Valentiniani tempore hujus vel superioris Imperatoris curriculis ascribuntur. Igitur Valentinianus Occidui rector imperii, pacis ea tempestate fœdera cum Genserico Wandalorum rege firmavit: certisque spatiis Africa inter utrosq; divisa est. Gensericus de rerum successu tumidus, dum etiam apud suos superbiret, valida adversus eum conspiratio est facta. Quorum molitione detecta, diversis ab eo excruciati periere suppliciis. Horum siquidem funeribus, non minus virium amisit, quam si exsuperatus belli certamine fuisset. Interea rex Hunnorum Attila, dum cum fratre Bleda regnum intra Pannoni-

as,

as, Daciamque gereret: Macedoniam, Myſiam, & Achajam, utraſque etiam Thracias immaniſſima rabie devaſtaret: Bledam ſuum germanum regnique conſortem peremit, ejuſque ſibi parere populos compulit. Fultus itaque fortiſſimarum gentium, quas ſibi ſubjugarat, præſidio, ad Occidentale moliendum animum intendit imperium. Erant ſiquidem ſubjecti ejus dominio rex ille Gepidarum famoſiſſimus Ardaricus, Walamir etiam Gotthorum regnator, Niſo ipſo, cui tunc ſerviebat, rege nobilior: fortiſſimæ nihilominus gentes Marcomanni, Suevi, Quadi, præterea Heruli, Turlingi, ſive Tungri cum propriis regulis, aliæque præter has Barbaræ nationes Aquilonis in finibus cōmorantes. Horum omnium Attila ſuperbus imperium quanquam virium robore facile ſe poſſe adipiſci putaret, quod cuperet; non minori tamen conſilii aſtutia, quam armorum fortitudine hoſtes aggredi ſatagebat. Prævidens itaque ſagacitate, qua callebat, non ſibi fore tutum, ſi Gotthi, qui intra Gallias morabantur, Romanis auxilio jungerentur; amicum ſe Gotthis ſimulans, adverſum Romanos ſe adſerit præliaturum: Romanorumque è diverſo quaſi amicitias appetens, in Gotthos eorum videlicet hoſtes ſe pollicetur arma moturum. Agebat itaque hæc verſuta barbaries: quatenus ſi hos poſſet à ſocietate dividere, facilius utroſque ſingulari certamine proculcaret. Quas ejus aſtutias Ætius

non

non minori acumine prævidens, legatos ad Theodoricum, qui eo tempore Gotthis apud Tolosam regnabat, dirigit: qui cum eo pacis fœdera sociarent. Annuit, juxta Ætii votum Romanorum legatis Theodoricus: jungitque cum eis non minus sibi prospiciens firmissimum fœdus, promittitque se pariter pugnaturum. Fuere interea Romanis auxilio Burgundiones, Alani cum Sangibano suo rege, Franci, Saxones, Riparioli, Labrones, Sarmatæ, Armoritiani, Liticiani, ac pene totius populi Occidentis. Quos omnes Ætius ne impar Attilæ occurreret, ad belli adsciverat societatem. Convenitur ex utraque parte in campos Catalaunicos, qui centum in longitudine leucis, & ex latitudine septuaginta, ut Gallis mos est metiri, feruntur. Attila itaque primo impetu, mox ut Gallias ingressus est, Gundicacium, Burgundionum regem, sibi occurrentem protrivit. Deinde cum ad locum certaminis ventum esset, inquirit aruspicem, siquid sibi de belli sorte venturum prædicaret. Qui arte dæmoniaca exta pecudum perscrutans, Attilæ infausta denuntiat: hoc tamen qu:ntulumcumque solatium fore, quod summus de parte hostili in certamine ductor occumberet. Attila, dum hæc de Ætii interitu, cujus mortem sitiebat, denuntiari putaret: non dubitavit vel cum suorum perditione bellum committere, dummodo Ætium suis moribus fortiter obsistentem posset extinguere. Committit itaque pugnam jam in vesperum die vergente: ut si su-

si superaretur ab hostibus, imminentis se noctis tenebris occultaret. Conveniunt hinc inde fortissimæ nationes, conferuntur acies: fit bellum acre nimis, & pertinax, quale vix ulla narratur historia: nec antea præliandi ardore quievere, quam eis nox superveniens pugnandi voluntatem adimeret. Eo siquidem prœlio, CLXXX millia hominum cæsa referuntur. Tantumque est sanguinis effusum, ut parvulus, qui ibidem labebatur, rivulus, immodicus subito torrens effectus, cadavera secum traheret peremptorum. Attilam autem de morte Ætii sua suspicio fefellit. Nam incolumi Ætio rex ibi Gotthorum Theodoricus occubuit. In quo prœlio quamvis neuter cessisset exercitus, constat tamen Attilam fuisse superatum. Qui cum die altera intra plaustrorum munimenta se continens erumpere non auderet: nec tamen cessaret tubis, & clamore perstrepere; Turismundus Theodorici regis filius dolens de paterno funere, statuit Attilam obsidione coartare: & eum ejusque exercitum ad internicionem usque delere. Tunc Attila de vitæ fiducia jam desperans, ex equitatoriis ingentem pyram sellis construxit: ut ibidem se Gotthis imminentibus, supposito igne cremaret, ne aut quisquam de ejus lætaretur vulnere, aut rex tantarum gentium in potestatem hostium deveniret. Ætius vero caute perpendens Romanos à Gotthis perempto Attila deprimi, nec deinceps adversum Gotthos, si necessitas incumberet, habere solatium, filio Theodo-
rici,

rici, quasi ejus rebus consulens, persuadet, ut domum reverteretur, regnum paternum arriperet: ne si ab ejus invaderetur germanis, acerbius ei esset cum suis, quam cum hostibus dimicare. Hoc ille consilium tanquam pro sua salute prolatum libenter amplectens, domum reversus est, regnumque paternum suscepit. Cæterum Ætius & ob hoc talia machinatus est, ut Attilam ab ejus impressione subduceret. Inscia heu mens hominum, quantum hac provisione detrimentum patriæ, dum avertere cupit, ingessit. At vero Attila cernens se relictum, hostes ad propria remeasse, erectis animis, ac spe salutis elevatus, Pannonias repedavit: multoque potiorem exercitum coacervans, Italiam furibundus introiit: ac primum Aquilejam civitatem in ipso Italiæ sitam principio expugnare aggressus est. Quam continuo triennio obsidens, cum adversus eam, strenue civibus repugnantibus, nihil prævaleret; jamque murmur sui exercitus non valentis famis tolerare penuriam audiret: cum die quadam civitatem circuit, ut ex qua eam parte facilius posset expugnare inquireret: cernit repente aves in ædificiorum fastigiis nidificare solitas, quæ Ciconiæ vocantur, uno impetu ex urbe migrare, fœtusque suos sublatos, rostris per rura forinsecus deportare. *Aspicite*, inquit ad suos, *jam aves futurorum præscias, perituram relinquere civitatem*. Statimque adhibitis machinis, tormentisque, hortatur suos: acriter expugnat urbem, ac sine mora capit, diripiuntur opes, captivantur, vel

vel trucidantur cives, residuum direptionis igni ſuppoſito flamma conſumit. Fuerat ſiquidem in ea civitate fœminarum nobiliſſima Dugna nomine, forma quidem eximia, ſed candore pudicitiæ amplius decorata. Hæc dum habitaculum ſupra ipſa urbis mœnia haberet, turremque excelſam ſuæ domui imminentem, ſub qua Natiſſa fluvius vitreis labebatur fluentis: ne ſordidiſſimis hoſtibus ludibrium fieret, animæque pulchritudinem velut illata libidine vitiaret, mox ut ingreſſum hoſtium, captamque urbem præſenſit, è ſumma ſe eadem turre obvoluto capite in gurgitem præcipitem dedit: metumque amittendæ pudicitiæ memorabili exitu terminavit. Plura præterea ejuſdem regionis caſtella immanis hoſtis, vel captivatis civibus, ſuccendit, ac diruit. Concordiam, Altinum ſive Patavium vicinas Aquilejæ civitates fulminis inſtar demolitionis ſolo coæquavit. Exinde per univerſas Venetiæ urbes, hoc eſt, Vincentiam, Veronam, Brixiam, Bergomum, ſeu reliquas, nullo reſiſtente Hunni bacchabantur. Mediolanum, Ticinumque pari ſorte diripiunt: ab igne tamē abſtinentes & ferro. Deinde Æmiliæ civitatibus ſimiliter exſpoliatis, noviſſime eo loco, quo Mincius fluvius in Padum confluit, caſtra metati ſunt. Vbi Attila conſiſtens, dum utrum adiret Romā, an deſiſteret, animo fluctuaret: non urbi, cui infeſtus erat, cōſulens, ſed Alarici exemplū pavens, qui captæ à ſe urbi non diutius ſupervixit. Dum ergo has animo tempeſtates revolveret, repente illi legatio placidiſſima

ma à Roma advenit. Nam per se vir sanctissimus Leo Papa ad eum accessit. Qui cum ad regem Barbarum ingressus esset, cuncta, ut optaverat, obtinens: non solum Romæ, sed totius Italiæ salutem reportavit: territus namque nutu Dei Attila fuerat: nec aliud Christi sacerdoti loqui valuit, nisi quod ipse præoptabat. Fertur itaque post discessum Pontificis interrogatum esse Attilam à suis, cur ultra solitum morem tantam reverentiam Romano Pontifici adhibuerit: quandoquidem pene ad omnia, quæ sibi ille imperasset, obtemperaret: Tum regem respondisse, non se ejus qui advenerat, personam reveritum esse, sed alium se virum juxta eum in habitu sacerdotali astantem vidisse, forma augusta & canicie venerabilem, illumque evaginato gladio sibi terribiliter mortem minitantem, nisi cuncta, quæ ille expetebat, explesset. Igitur Attila tali modo à sua sævitia repressus, relicta Italia Pannonias repetit: ad quem Honoria Valentiniani Principis Germana, dum à fratre ob decus pudicitiæ districte servaretur, suum Eunuchum dirigit: quatenus eam sibi a fratre in matrimonium extorqueret. Accepto itaque hoc Attila nuntio, qui jam Italiæ fines excesserat, nec statim fatigato exercitu regredi poterat, mandat Valentiniano Imperatori, minitans pejora se proxime illaturum Italiæ, nisi mox ei suam germanam cum parte regni debita transmisisset. Qui reversus ad proprias sedes, supra plures, quas habebat uxores, puellam valde decoram indi-

cto

cto nomine sibi in matrimonium junxit. ob cujus nuptias profusa convivia exercens, dum tantum vini, quantum nunquam antea insimul bibisset, cum supinus quiesceret, eruptione sanguinis, qui ei de naribus solitus erat effluere, suffocatus & extinctus est. Eadem denique apud Constantinopolim nocte, Martiano imperatori in somnis dominus apparens, arcum Attilæ fractum ostendit: quo scilicet armorum genere gens illa fidere in bello maxime solet. Dum hæc geruntur, apud Britanniam Pelagianæ hæreseos assertores Britannorum tentant subvertere fidem: quia Gallorum Episcopis auxilium petentes, ad rectæ fidei defensionem sanctissimum virum Germanum, multisque jam virtutibus clarum, Altisiodorensis ecclesiæ episcopum accipiunt: & Lupum Tracasenum præsulem, atque Apostolicæ gratiæ virum, qui non minus signorum miraculis, quam doctrinæ verbis, omnes ad sanæ fidei confessionem reduxerat. Ecce autem adhuc ibidem sanctis Episcopis existentibus, valida Saxonum, Pictonumque manus Britanniam advehitur. Nihilominus Britones mox arma corripientes hostibus obviam pergunt: cum quibus beatissimus Germanus Episcopus sponte se offerens, una pergit ad prœlium. Cumque ipse dux belli ante confectam aciem constitisset, jamque hostes conglobati propius adventarent, non tubæ clangoribus, non gladiis fidens, imperat solummodo sanctus antistes: ut, cum ipse prior inclamasset, omnes voce consona e-

undem reſponderent ſermonem. Moxqu elevata magna voce, *Alleluja* ſonavit cumque omnis exercitus ſublato ad ſider clamore, *Alleluja* reſpondiſſet: cuncta que per circuitum loca reſultaſſent, con tinuo tantus hoſtes pavor invadit, u diſſoluta acie fugam arripientes, ac ſi ſin gulorum cervicibus gladius immineret tremebundi ad propria refugerent. Igitur quia virtus ſemper invidiam parit Valentinianus Imperator, quantum re docuit, proſperos Ætii ſucceſſus, u præmiſſum eſt, pertimeſcens, eum, ſimulque Boëtium ſenatorem nobiliſſimum gladio peremit. Ita vir bellicoſiſſimus Ætius, & quondam Attilæ regis potentiſſimi terror occubuit: cum quo pariter & Occidentis imperium, ſaluſque Reipub. corruit: nec hactenus ultra valuit relevari. Sed nequaquam Valentiniano mors Ætii impune ceſſit: nam & ipſe anno ſequenti a Traſila Ætii milite, cum XXX annis imperium geſſiſſet, confoſſus interiit. E quibus cum Theodoſio ſocero XXV, cum Martiano V imperavit. Mortuo Valentiniano regni jura Maximus apud urbem invadens, necdum duobus expletis menſibus, à Romanis peremptus eſt. Continuo advectis ex Africa navibus, adeſt Genſericus cum validiſſimo ſuæ gentis exercitu, fultus inſuper præſidio Maurorum, cum adhuc Romanæ eccleſiæ beatiſſimus Leo ageret pontificatum: percuſſis itaque Romanis tam terribili nuntio, nobilibuſque ſimul, aut popularibus ex urbe fugien-

gientibus, urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit; occurrentes sibi extra portam eodem sancto Leone episcopo: cujus supplicatio ita eum, Deo adjuvante, lenivit: ut quia omnia potestati ejus essent tradita, ab igne tamen & cæde abstinerent, atque suppliciis quatuordecim interim dies secura, & libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est. Multaque millia captivorum, prout cuiq; ætate an arte placuerunt, cum regina Eudoxia, quæ Gensericum ad hoc facinus invitaverat, duabusque ejus filiabus Carthaginem abductæ sunt. Capta itaque hoc modo à Genserico Roma est, postquam eam primo Alaricus invaserat. Sed jam vice expletis ab eo tempore XLIII annis, à conditione sua CIↃ C C atq; VIII evolutis. Relicta itaq; urbe, per Campaniam sese Wandali Maurique effundentes, cuncta ferro, flammisque consumunt: quidquid superesse potest, diripiunt. Captivamq; nobilissimam civitatem ad solum usq; adjiciunt, captivant, prædantur, Nolam nihilominus urbem ditissimam, aliæq; quamplures pari ruina prosternuntur. Neapolim præterea, quasque ob infirmitatem capere non poterant, rebus agrariis exinanitas relinquunt, quicunque gladio superfuerant, captivitatis jugo subjiciuntur. Inter has procellas vir piissimus Paulinus Nolanæ urbis episcopus, postquā quidquid habere potuit in captivorum redemptionē expendit: novissime cum nihil ei aliud, nisi ipse sibi solummodo superesset, pro cujus-

dam viduæ filio maternas non valens ferre piis visceribus lacrymas: cum eadem ad Africam proficiscens, quo jam hostes descenderat, sese barbaro viro vice vicaria in servitium tradidit, cujus sanctitas cum apud eandem barbaram gentem Dei nutu cognita fuisset: demum cum omnibus suis civibus ad urbem propriam remeavit. At vero Gensericus postquam ditatus Italiæ opibus ad Africam regressus est: Valentiniani principis natam, quam ab urbe captivitatis sorte abduxerat. Transimundo filio suo in matrimonium copulavit, ex qua Hildericus natus est, qui quartus postmodum à Genserico in Wandalis apud Africam regnavit. Recedente igitur ab urbe Genserico, Romani insequenti mense exinanitæ Reipub. Imperatorem Avitum præficiunt. Wisigotthæ quoque circa hæc tempora cum rege suo Theoderico Theoderici filio transcensis Pyrenæi jugis Hispanias invadunt. At vero Martianus imperator, cum apud Constantinopolim VII annis regnum administrasset, facta suorum conspiratione peremptus est.

PAVLLI DIACONI
LIBER XVI.

ANNO ab urbe condita CIↃ CCXI poſt Martiani Imperatoris interitum, Leo quintus ac quadrageſimus Romanorum regum, apud urbem Conſtantinopolim auguſtali potitus eſt dignitate: qui deinceps ſequenti tempore Leonem ſuum filium, ſui imperii conſortem effecit. Exempto quoque in Italia humanis rebus Avito, Majorianus apud Ravennam invadit imperium: quod cum prope annis IV obtinuiſſet, haud procul à Tertrionenſi civitate juxta Hiriam flumen occiſus eſt: ſtatimq; Severus apud Ravennam Imperator efficitur, & Auguſtus appellatur. Tertio hujus imperii anno, Biorgor rex Alanorum cum exercitu adveniens, occurrente patritio Ricimere, ſuperatus non longe à Bergomo civitate Venetiæ, atque exſtinctus eſt. Severus cum quatuor annis imperaſſet, morte propria apud urbem occubuit. Eodem tempore egreſſo inopinate igne, magna Conſtantinopolis ædium ſtrage cremata eſt. Deinde totius conſenſu militiæ, poſt Severi mortem, jura imperii Antemius ſuſcepit. Sequenti anno Servandus Gallorum præfectus, imperium tentans invadere, juſſu Antemii principis in exſilium truſus eſt. Rurſus annali emenſo ſpatio, Romanus patritius imperii jam fraudulenter ſatagens arripere dignitatem, præcipiente Antemio capite cæſus eſt. His quoque die-

bus Gensericus iterum Italiam adventare navibus cupiens, à Basilico patritio navali superatus certamine, Carthaginem ingloriùs repedavit. At vero in Orientis partibus Asper patritius, Leoni Augusto insidias moliens suum filium Cæsarem effecit. Leo victorem exercitum statim è Sicilia vocans, patritium cum novello Cæsare, alioque ejus germano, digno vitæ mulctavit excidio. Hoc denique ipso in tempore, inter Antemium principem, ejusque generum Ricimerem patritium, qui tunc Mediolani positus præerat Liguriæ, magnus discordiarum fomes exortus est: cui se vir senectute conspicuus Epiphanius Ticinensis episcopus interponens, eos primum ad concordiam revocavit. Deinde Barbarica perfidia fœdus Ricimer rumpit (erat enim Gotthis prosapia) cum manu mox valida ad urbem contendit: atque apud Anienis pontem castra posuit. Divisa itaque Roma est: & quidam favebant Antemio, quidam vero Ricimeris perfidiam sequebantur. Inter hæc Olimbrius à Leone Augusto missus ad urbem venit: vivoque adhuc Antemio, regiam adeptus est potestatem. Billimer Galliarum rector, cognita adversus Antemium conspiratione Ricimeris, Antemio ferre præsidium cupiens, Romam properavit. Is cum Ricimere apud Adriani pontem prœlium committens, continuo ab eo superatus atque occisus est. Extincto Billimere, mox victor Ricimer Vrbem invadens, IV jam annos agentem jura imperii Antemium gladio tru-

trucidavit. Præter famis denique morbiq; penuriam, quibus eo tempore Roma affligebatur, insuper etiam graviſſime deprædata eſt: & exceptis duabus regionibus, in quibus Ricimer cum ſuis manebat: cætera omnia ſunt prædatorum aviditate vaſtata. Sed non diutius de perfidia lætatus eſt Ricimer. Nam poſt menſem tertium excruciatus languoribus & ipſe interiit. Mortuo Ricimere, Olimbrius Imperator, Gundibarum ejus nepotem patritium effecit. Olimbrius quoque, dum ſeptem menſes imperium geſſiſſet, morte propria Romæ defunctus eſt. Poſt hujus funus, Licerius domeſticus à Gundibaro patritio, totius etiam voluntate exercitus, apud Ravennam imperator efficitur. Anno deinde ſequenti inopinate Nepos patritius cum exercitu veniens, Licerium regia exuit poteſtate; eumque apud Salonas Dalmatiarum urbem Epiſcopum ordinavit. Eo tempore cum apud Toloſam Wiſigotthorum populis Euricus regnaret, ac per Italiæ & Galliæ fineis inter Nepotem, & Euricum litium fomenta creviſſent, bellumque è diverſo utrique præpararent: interveniente Epiphanio, de quo præmiſſum eſt, Ticinenſi Epiſcopo, fœdere inter eos jura firmata ſunt. Haud procul ab his temporibus, Theodoricus cognomento Strabo, Triaci filius, cum magna Oſtrogotthorum multitudine, uſque ad quartam urbis miliarium armatus advenit: nulli tamen Romanorum noxius: continuoque ad Illyricum reverſus, exſtin-

ctus est. Exigit nunc locus dicere, quam ob causam Gotthorum alii Ostrogotthæ, alii vero Wisigotthæ sint dicti: opportunumque est aliquantulum ad superiora tempora regredi, quatenus horum ratio vocabulorum possit exponi. Temporibus Valentiniani superioris Augusti, cum intra Thraciæ fines Gotthorum tunc populi communiter habitarent, bifarie per Alaricum ac Fridigernum divisi, decreverunt, ut utramque Rempublicam, id est, Fridigernus cum suis Orientalem: Alaricus vero cum suo exercitu Occidentalem opprimeret. Hi ergo qui cum Fridigerno in Orientali remanserant parte, lingua patria ab Oriente Ostrogotthæ, id est, Orientales Gotthi dicti sunt. Isti vero, qui Occiduas petiere regiones, ab Occidente Wisigotthæ, id est, Occidentales Gotthi sunt appellati. Leo igitur Augustus postquam Orientale, decem & septem annis rexit imperium, diem clausit extremum. Mortuo Leone, Zeno continuo Augustalem nactus est dignitatem. Leonem itaque, de quo præmissum est, quem pater Leo in regni adsciverat potestatem: mater sua, Zenonis imperium formidans, occulte clericum fecit. Exigente autem vehementer Zenone, ut filium proderet, pro eo alium forma similem obtulit. Qui Leo deinceps in clericatu ad Iustiniani usque tempora vixit. Ipso quoq; anno Augustulus apud Italiam adversus Nepotem cum exercitu veniens, effugato eo, imperii regimen invasit. Annali deinceps circulo evoluto, cum rege

Wan-

Wandalorum Genferico fœdus initum eft ab Orefte patricio. Hæc dum apud Romanos geruntur, Odoacer cum fortiffima Herulorum multitudine, fretus infuper Tertullingorum five Scyrorum auxiliis, Italiam ab extremis Pannoniæ finibus properare contendit: qui dum adhuc per Noricorum rura exercitum duceret, cognita Severini fama Chrifti domini fervi, qui illis tunc degebat in locis, ad eum, ut fibi benedictionem petiturus acceffit. Qui dum benedictione percepta, ab ejus egredi cellula vellet: & caput, ne fuperliminari oftii, eo quod proceræ effet ftaturæ, allideret, inclinaffet: a Dei viro, futurorum præfcio, mox talia audivit: *Vade nunc ad Italiam, vade Odoacer viliffimis interim animantium pellibus indutus, multis cito plura largiturus.* Hæc ille verba rerum exitu comprobavit: nam aliquantis poftmodum annis, totius Italiæ infuper & urbis ufus eft poteftate. Ingreffo itaque Italiam Odoacre, ftatim ei apud Liguriæ terminos Oreftes patritius occurrit, qui adverfus fortiffimam multitudinem nihil fe prævalere confpiciens, maxime cum eum jam quidam fuorum deferuiffent, metu trepidus, intra Ticinum fe munitionis fiducia conclufit. Mox adveniens cum exercitu Odoacer, expugnatam fortiter ingreditur civitatem: vaftantur univerfa rapinis, fævit ubique gladius, divina quoque, privataque ædificia ignis abfumit. Captus demum Oreftes ab hoftibus, Placentiam ufque perducitur: ibique gladio detruncatur. Exinde per

universas iidem Barbari urbes diffusi, cunctam sine aliqua tarditate Italiam juri proprio subdidere: multasque tunc civitates parantes resistere, exstinctis habitatoribus ad solum usque dejecere. Odoacer itaque prosperos sibi cernens successus accrescere, statim regiam arripuit potestatem. Augustulus quidem, qui imperii præsumpserat dignitatem, cernens universam Italiam Odoacris viribus subdi, inopinabili metu perterritus, sponte miserabilis purpuram abjiciens, cum vix XI mensibus rempublicam obtinuisset, imperialem deposuit majestatem. Ita Romanorum apud Romam imperium toto terrarum orbe venerabile, & Augustalis illa sublimitas, quæ ab Augusto quondam Octaviano erecta est, cum hoc Augustulo periit, anno urbis conditæ, CIƆ CCXXIX. A Cajo vero Cæsare, qui primo singularem arripuit principatum, anno IƆ XVII: Ab incarnatione vero Domini anno CCCCLXXV. Igitur dejecto ab Augustali dignitate Augustulo, urbem Odoacer ingressus, totius Italiæ adeptus est regnum: quod cum annis quatuordecim nullo inquietante tenuisset: ab Orientis tunc partibus veniens Gotthorum rex Theodericus, Italiam possessurus intravit. Sed ut ad liquidum, ob quam caussam, vel unde advenerit, possit agnosci: necesse est aliquantisper ad superiora repedare. Walamir Ostrogotthorum rex, de quo superiori bello præmissum est, quod Attilæ Hunnorum regi subjectus exstiterit: mox ut Attila

tila occubuit, ab Hunnorum se suoque dominio, avitæ libertatis memor excussit. Idem quoque & Gepidarum rex Ardaricus, cæteræque Hunnis subjectæ faciunt nationes. Hunni vero dolentes Walamirum, ejusque exercitum, non solum se à suæ ditionis jugo excussisse, sed etiam cæteris nationibus, ut similia facerent, incentores fuisse: mox ut fugitiva mancipia eos insequentes, ad servitutem pristinam armis aggressi sunt revocare. Conglobatis itaque suis, super Hunnos Walamir irruit: tantaq; in eos cæde grassatus est, ut de reliquo, qui superfuerant, Hunni, Ostrogotthorum arma formidarent. Leo deniq; imperator cum Gotthis post hęc Illyricum vastantibus, fœdus iniit: ac Theodericum Thiodimeris filium, ex Arilena concubina genitum, ab Walamire ejus patruo obsidem accepit. Occiso deinde Walamire à Scyris, Thiodimer ejus germanus, regia jura suscepit. Diviso deinceps regno, Thiodimer Orientis, Vindimer vero Occiduum imperium sortitur devastandum. Sed mox ut Vindimer Italiam ingressus est, rebus excessit humanis, successorem Vindimer filium relinquens. Vindimer vero acceptis à Licerio tunc imperatore muneribus Gallias contendit: seseque cum parentibus Wisigotthis jungens, unum populum effecit. Interea dum suavi patrata victoria Vindimer domum revertitur, Theodericum filium à Leone imperatore missum, gratanter excepit: qui Theodericus, dum jam octavum x annum ageret,

geret, & inscio patre aliquantis secum satellitibus adscitis, vicinam sibi Sarmatarum gentem invadens, opima ex eorum navibus patri spolia, prædamque copiosam reportavit. Theodimere itaque vita decedente, universis adnitentibus, ad regni gubernacula Theodericus ascendit. Quod factum cum ad Zenonem Augustum perlatum esset, gratanter accepit: eumque ad se rursus evocatum Constantinopolim, magno simul & honore & divitiis extulit; in tantũ ut etiam consularibus eum fascibus sublimaret: quæ dignitas post imperiale fastigium prima est: æneamque illi equestrem statuam ante suum palatium collocaret. At vero dum hujuscemodi Theodericus delitiis apud Constantinopolim afflueret, gens illius, id est, Ostrogotthæ, dum eis per fidei sanctionem prædas agere more solito non liceret: nec tamen ab Imperatore oblata stipendia sufficere possent, cœpere non minimam egestatis penuriam pati. Execrantur fœdus compositum, vitupérant inutilem pactionem, mittuntque continuo ad Theodericum, qui dicerent: quod, cum ipse Græcorum epulis superflueret, illi inopiæ miserias sustinerent. Hortatur ut si suis, sibique consulere velit citius redeat: quatenus ne cuncta gens peffundetur: & novas ad habitandum sedes exquirant. His Theodericus cognitis, ad Augustum Zenonem confestim accedit: questus, insuper penuriamque suorum exponit: Italiam sibi dari postulat: absolutionem efflagitat, adjiciens: quod si superare Odoacrem posset,

ſet, Italiamque obtinere, ad ejus redundaret gloriam, à quo directus fuiſſet, ſi in bello ſuperatus foret, nihilominus lucris accreſceret: quandoquidem quotidianorum ſtipendiorum exactoribus careret. Talia Zeno audiens, contriſtatus quidem eſt, eo quod eum nollet dimittere. Attamen deliberato conſilio Reipublicæ utilitati proſpiciens, ejus petitionibus annuit: Italiam ei per pragmaticum tribuens, ſacri etiam velaminis dono confirmavit: Senatumque illi, populumque Romanum commendans, abire permiſit. Egreſſus igitur Conſtantinopolim Theodericus, ad Oſtrogotthos revertitur: hortaturque continuo, ut quam primum parati ſint, quatenus poſſeſſuri Italiam proficiſcantur. Attamen prius quam ad Italiam adventaret, Traſillam Gepidarum regem inſidias ſibi molientem, bello ſuperans, exſtinxit: Buſamque Bulgarorum regem magna cum ſuis agminibus cæde, poſtravit. Egreſſus itaque à Myſia cum omni Oſtrogotthorum multitudine, univerſaque ſuppellectili, per Syrmium, Pannoniaſque iter faciens, ad Italiam venit. Ac primum juxta Sontium flumen, quod non longe ab Aquileja labitur, caſtra componens, dum uberrimis, quæ eo loco habentur paſcuis, fatigata aliquantulum ex itineris longitudine jumenta reficeret: ibi mox ei cum grandi ſuorum exercitu totius Odoacer Italiæ viribus occurrit. Quem Theodericus alacriter excipiens, magno ſuperatum prœlio poſtremo in fugam convertit. Exinde Theodericus movens, cum Vero-

Veronam venisset: iterum adversus eum Odoacer non minori, quam prius, belli sese apparatu opponit. Contra quem Theodericus haud procul Veronensi urbe confligens, nimia ejus exercitum cæde contrivit, ipsumque pariter & omnem illius multitudinem dare terga coegit. Quidam fugæ metu se præcipites in Athesim fluvium mergunt; ex magna parte rapidissimis ejus gurgitibus impliciti, suffocantur. Theodericus vero, dum ipso impetu subsequitur fugientes, Veronam illico, pavore civibus consternatis, invadit. Odoacer autem cum iis qui evaserant, fugiens Romam contendit. Sed obseratis continuo portis, exclusus est. Qui cum sibi denegari introitum cerneret, omnia quæ attingere potuit, gladio, flammisque consumsit. Inde quoque egrediens, Ravennam ingressus est. Ibique quibus se adversum hostes tueretur. munitionum præparare obstacula cœpit. Theodericus itaq; à Verona digrediens, Mediolanum pervenit: ubi dum consisteret, magna ad eum multitudo militum, pluresque Italiæ populi convenere. Sed paucis interjectis diebus, rursus deditus totus exercitus, Tuffa quodam nomine instigante, Odoacris se partibus reddidit. Ea res Theodericum in tantum perterruit: ut se suumq; exercitum apud Ticinensem urbem muniret. Talium rerum varietates Burgundionum rex Gundubadus adspiciens, Liguriam cum ingenti exercitu ingressus, cuncta quæ reperire poterat, pro voluntate diripiens, infinitam

secum-

ſecum ad Gallias captivorum multitudinem adduxit. Theodericus itaque aliquandiu intra munitiones exercitum retinens, demum relictis ſibi matre, ſororibus, univerſaque vulgi multitudine, nihil plane dubius de Epiphanii viri ſanctiſſimi fide, cum expeditis armatorum cuneis ad Odoacris obſidionem Ravennam perrexit: dumque eo loco, cui Pinetum nomen eſt, non procul ab urbe caſtra poſuiſſet, per continuum pene triennium Odoacrem obſedit. Qui cum frequenter ex urbe cum ſuis egrediens, ejus exercitum inquietaret: noviſſime noctu in caſtra irruens, magna Theoderici exercitum ſtrage proſtravit. Victus ad extremum fortiſſime Gotthis reſiſtentibus, in urbem confugit. Nec multo poſtea à Theoderico in fide ſuſceptus, ab eo truculente peremptus eſt. Egreſſis denique à Ticinenſi urbe poſt triennium Gotthis, eandem mox urbem Rugi invaſere, cuncta per circuitum loca, ſimulque & civitatem continuum biennium populatione vaſtantes, cum beatiſſimus Epiphanius ſupereſſet: cujus in tantis periculis ſanctitate cives relevabantur afflicti. Hic à Theoderico Gallias ad Gundubadum pro captivis redimendis directus, excepta innumera multitudine, pro quibus primum tribuit ſex millia captivorum ob ſolam ſanctitatis ſuæ reverentiam ſibi conceſſa ſecum reduxit. Igitur Theodericus exſtincto apud Ravennam Odoacre, totius Italiæ adeptus eſt ditionem.. Nec multo poſt Romam profectus à Romanis magno gaudio ſuſceptus
eſt,

eſt, quibus ille ſingulis tritici ad ſubſidium annis viginti millia modiorum conceſſit. Dum hæc apud Italiam geruntur, à Bulgaris univerſa Thracia devaſtatur. Conſtantinopolis etiam ipſis diebus maximo conflagravit incendio. At vero apud Africam Honoricus, qui mortuo Genſerico in regnum ſucceſſerat, Arriana perfidia, truſis in exilium, effugatiſque amplius, quam CCCXXXIV catholicis Epiſcopis, & eccleſiis eorum clauſis, plebem variis ſuppliciis affecit. Et quidem innumeris manus abſcindens, linguas eorum præcidit: nec tamen loquelam Catholicæ confeſſionis eripere potuit. Apud Britanniam quoq; Ambroſius Aurelianus, qui ſolus forte Romanæ gentis Saxonum cædi ſuperfuerat, purpuram induit: Victoreſque Saxones, Britonum ducens exercitum ſuperavit ſæpe. Atque ex eo tempore, nunc hi, nunc illi palmam victoriæ habuerunt: donec Saxones potentiores effecti, tota per longum inſula potirentur. Theodericus interea, ut ſui regni vires conſtabiliret: Audefredam Ludovici Francorum regis filiam ſibi in matrimonium junxit: Almafredam germanam ſuam, Wandalorum regi Honorico: ejus Almafredæ filiam Malabergam, Toringorum regi Ermenfredo: Theodicodo quoque & Oſtrogottho ex concubina filias, alteram Alarico Wiſigotthorum regi, alteram Sigiſmundo Burgundionum conſociavit. Amalaſiuntham vero tertiam filiam, Eutharico ex Alemannorum ſtirpe venienti, evocato ab Hiſpania tradidit. Nec

fuit

fuit aliqua vicina Italiæ gens, quæ Theoderico aut conjunctionis affinitate, aut pactionis fœdere sociata non fuerit. Zeno itaque Augustus, cum per annos XVII Reipublicæ præfuisset, apud urbem Constantinopolim vitæ terminum accepit.

PAVLLI DIACONI

LIBER XVII.

CEssante jam Romanæ urbis imperio: utilius, aptiusque mihi videtur ab annis dominicæ incarnationis, supputationis lineam deducere: quo facilius quid quo tempore actum sit, possit agnosci. Anno ab incarnatione Domini CCCCXCII post Zenonis excessum Anastasius purpuram induit: qui XLVII in regum numero exstitit. Hic Romani decus imperii, Eutychianæ hæreseos illuvie maculavit. Hujus temporibus tanta propter Symmachi, & Laurentii electionem Romæ dissentio facta est: ut Faustus senatorum nobilissimus, & exconsul, & alius exconsul Probinus Laurentii partibus faventes, adversus Faustum exconsulem, cæterosque, qui Symmacho adhærebant, pontifici bellum inferrent: multasque cædes, & homicidia in medio urbis facientes, plerosque ex sacerdotali numero, multos etiam clericorum, perplures civium Romanorum exstinguerent. Eo tempore Transamundus, qui fratri Ho-

norico apud Africam in Wandalorum regna successerat: fratris vel patris Genserici secutus perfidiam, clausis catholicorum ecclesiis, ducentos viginti Episcopos in Sardiniam exilio relegavit. Quibus beatus papa Symmachus quotidiana subsidia ministrare non destitit. Inter has tempestates beatus Fulgentius in confessione fidei, & scientia floruit. His ipsis apud Africam diebus dum Arrianus quidam Olympius nomine, corpus aquis balnealibus abluens, indigna quædam & blasphema de sanctæ trinitatis fide verba evomeret, veniente subito ignito cælitus jaculo visibiliter combustus est. Barbas quoque quidam Arrianus episcopus, dum contra regulam fidei, minorem scilicet patre filium, & spiritum sanctum asserere cupiens, baptizaturus dixisset: *Baptizo te ego Barbas in nomine patris majoris, & filii minoris in spiritu sancto*: statim aqua, quæ ad baptizandum allata fuerat, nusquam comparuit. Quod adspiciens, qui baptizandus erat, confestim ad ecclesiam catholicam confugiens, juxta morem fidei, baptismum Christi suscepit. Thedericus vero, dum per idem tempus pacifice apud Italiam regnaret, per singula quæque celebriora loca, regia sibi habitacula construxit. Anastasius itaque dum in hæresi, qua delapsus fuerat, perseveraret, duasque in Christo naturas, deitatis videlicet, & humanitatis, Eutychem hæresiarcham sequens, denegaret: Hormisda papa, qui Symmacho successerat, dixerit

redixerit Euodium Ticinensem Episcopum, aliosque cum eo Constantinopolim legatos, cum Catholicæ fidei inscripto, quatenus Anastasium ad Ecclesiæ reduceret gremium. Is non solum salubria eorum monita sprevit, sed insuper etiam à suis aspectibus eos non sine contumelia expulit: navique fragili impositos mandat, ne uspiam per totam Græciam ad aliquam civitatem accederent: quam ejus impiam temeritatem divina continuo ultio subsecuta est. Nam cum jam septimum & vigesimum imperii annum ageret, ictu fulminis percussus interiit. Anno ab incarnatione Domini quingentesimo octavodecimo, punito Anastasio hæretico, Iustinus catholicus Augustali potitus est solio, ad hunc ob causam reintegrandæ fidei directus ab Hormisda pontifice, vir sanctitate præcipuus, Germanus, Capuanæ urbis episcopus, digne susceptus est: multorumque dubia corda in fide solidavit. Eo tempore apud Africam defuncto Transamundo Wandalorum rege Arrianæ perfidiæ, Hildericus ejus filius ex captiva Valentiniani principis filia ortus, adeptus est regnum. Qui non patrem hæreticum, sed matris catholicæ monita sequens, rectæ fidei cultor enituit. Hunc pater Transamundus ad mortem veniens, quia cernebat eum Catholicæ parti favere, sacramenti nodis adstringere curavit, ne unquam in suo regno Catholicis consuleret. Qui mox, ut suus genitor vita caruit, priusquā etiam regni jura assumeret,
 uni-

universos Episcopos, quos Transamundus in exilium coëgerat, regredi fecit: eisque ecclesias reformare cœpit: septuaginta jam & quatuor evolutis annis, ex quo à Genserico primitus apud Africam ecclesiæ fuerant destitutæ. At vero in Orientis partibus, dum adhuc eo tempore per loca singula Arriana hæresis vigeret, Iustinus ardore orthodoxæ fidei omnimodis satagere cœpit, ut hæreticorum nomen exstingueret: statuitque, ut ubique eorum ecclesias catholica religione consecraret. Quod dum in Italia rex Theodericus Arriana lue pollutus audisset: Ioannem papam, simulque cum eo Theodorum Importunum, atque Agapitum consulares viros, aliumque Agapitum patritium Constantinopolim ad Iustinum principem dirigit: mandatque per eos interminitans, ut nisi quantocius hæreticis ecclesias suas redderent, eosque in pace degere finerent, universos Italiæ populos ipse gladio exstingueret. Qui pervenientes ad Augustum, cum ab eo digne, ut competebat, suscepti essent: magnis eum de sua suorumque salute solliciti fletibus postulant: ut suæ legationis seriem, quanquam esset injusta, libenter exciperet, Italiæque perituræ consuleret. Quorum fletibus Iustinus permotus, eis, quod petebatur, concessit: Arrianosque suo juri reliquit. Dum hi in itinere demorantur, Theodericus rabie suæ iniquitatis stimulatus, Symmachum exconsulem, ac patritium, & Boetium seniorem & exconsulem

lem Catholicos viros gladio trucidavit. His diebus exſtincto à Francis Alarico Wiſigotthorum rege, Theodericus per Ibbam ſuum comitem plus quam xxx millia Francorum cædens, Thiodem ſuum armigerum poſt mortem Alarici, tutorem Atalarici nepotis conſtituit: Ioannes vero pontifex revertens à Conſtantinopoli, dum cum iis, cum quibus ierat, profectus ad Theodericum Ravennam fuiſſet: Theodericus ductus malitia, quod eum Iuſtinus catholicæ pietatis defenſor honorifice ſuſcepiſſet, eum ſimul cum ſociis carceris afflictione peremit. Sed hanc ejus immaniſſimam crudelitatem mox animadverſio divina ſecuta eſt. Nam nonageſimo octavo poſt hoc facinus die, ſubita morte defunctus eſt: cujus animam ſolitarius quidam apud Liparam inſulam vir magnæ virtutis aſpexit, inter Ioannem Papam & Symmachum patritium deduci, & in Vulcani ollam, quæ ei loco proxima erat, demergi. Theoderico tali modo punito, Gotthi ſibi Atalaricum, de quo præmiſſum eſt, ex Theoderici filia procreatum, cum eadem Amalaſiuntha matre ſua in regnum præficiunt. At vero Iuſtinus cum Auguſtalem dignitatem annis xi adminiſtraſſet, apud Conſtantinopolim in pace quievit. Anno ab incarnatione Domini quingenteſimo vigeſimo nono, Iuſtinianus ſororis Iuſtini filius Romanorum principum nonus ac quadrageſimus, Auguſtalem adeptus eſt principatum. Qui mox ut imperialia jura

suscepit, ad reparationem Reipublicæ statûs animum intendit. Ac primum per Bellisarium patritium ingentem virum Persas aggressus est: qui transgressis Romanorum terminis, eorum regiones graviter populabantur: quos Bellisarius magnis prœliis fudit. Atque ex voluntate principis Constantinopolim triumphans ingressus est. Interea Atalaricus Gotthorum rex, cum nondum expletis quatuor annis regnasset, immatura morte præventus vitæ subtractus est: cujus mater Amalasiuntha post ejus funus Theodatum socium adscivit in regnum. Sed Theodatus idem immemor collati beneficii, eam post aliquod tempus in balneo strangulari præcepit: & quia ipsa dum adviveret, se, suumque filium principi commendaverat. Audita Iustinianus Augustus ejus morte, gravi mox adversus Theodatum iracundia exarsit. Sentiens Theodatus sibi infensum habere principem, beatum papam Agapitum Constantinopolim dirigit, quatenus apud Iustinianum ei factorum impunitatem impetraret. Qui sanctus pontifex dum Iustinianum principem adisset: facta cum eodem de fide collatione, reperit eum in Eutychetis dogma corruisse, à quo primitus graves beatus antistes minas perpessus est. Sed cum illius inconcussam in fide Catholica Iustinianus constantiam cerneret: siquidem ad hoc usque verbis progressum fuerat, ut talia à præsule audiret: *Ego ad Iustinianum imperatorem Christianissimum venire desideravi,*

fideravi, fed Diocletianum inveni. Tandem ex voluntate Dei, ejus monitis acquiefcens, ad catholicæ fidei confeffionem cum multis pariter, qui fimiliter defipiebant, regreffus eft. Anthemium quoque ejufdem regiæ civitatis Epifcopum, præfatæ hærefeos defenforem, convictum publice communione privavit: ac, perfuafo principe, in exfilium coegit. Nec multum poft idem pontifex apud eandem urbem diem obiit. Interea ad Africam, quam jam multis annis Wandali poffidebant, à Iuftiniano cum exercitu Bellifarius miffus eft: qui mox prælio cum Wandalis commiffo, eorum magnas copias fudit, regemque ipforum Gilimerum vivum capiens, Conftantinopolim mifit. Carthago quoque poft annum fuæ exceffionis XCVI recepta eft. Porro dum Agapitus pontifex, qui à Iuftiniano principe pacem Theodato poftularet, apud Conftantinopolim obiiffet: Iuftinianus Bellifarium patritium multis jam prœliis gloriofum adverfus Theodatum dirigit: utque etiam Italiam à Gotthorum fervitio liberaret. Bellifarius itaque, dum aliquantum temporis apud Siciliam moram faceret, rex Gotthorum Theodatus exftinctus eft. Hujus in loco Vitigis fucceffit: qui mox ut regnum invafit, Ravennam profectus, Amalafiunthæ reginæ filiam per vim fecum auferens fibi matrimonio junxit. Conceptas ergo contra Theodatum Bellifarius belli vires in Vitigem convertit:

Egressusque ex Sicilia ad Campaniam, Neapolim venit, quem Neapolitani cives noluerunt excipere. Qui indignatus acriter ad ejusdem urbis expugnationem totis se viribus erexit: aliquantisque fortiter in pugnam diebus deductis, tandem per vim capiens ingressus est. Tantaque non solum in Gotthos, qui ibi morabantur, sed etiam in cives ira desævit, ut non ætati, non sexui, postremo, non sanctimonialibus, vel ipsis etiam sacerdotibus parceret. viros in conspectu conjugum miserabili visu perimens. Superstites matres, ac liberos captivitatis jugo abduxit; cuncta rapinis diripiens. Nec à sacrosanctis ecclesiis exspoliandis abstinuit: indeque egrediens Romam properavit. Quo Romam ingresso, Gotthi qui in urbe morabantur, noctu inde egressi, relictis patentibus portis, Ravennam fugiunt. Vitigis, ut talia comperit, mox adversus Bellisarium Romam cum ingenti exercitu venit. Bellisarius non aptum sibi tempus ad bella conjiciens intra urbis se mœnia clausit, eamque circumsepsit. Gotthi urbem obsidentes, universa per circuitum direptionibus & incendiis absumunt: quoscunque Romanos reperiunt, gladio exstinguunt, cuncta sacra loca denudantes, ipsis etiam venerabilium martyrum sepulcris manus impias inferunt, continue urbem impugnant, sed cauta Bellisarii defensatur industria. Præter belli instantiam, angebatur insuper Roma famis penuria. Tanta siquidem per univer-

sum

ſum mundum eo anno maxime apud Liguriam fames excreverat: ut, ſicut vir ſanctiſſimus Datius Mediolanenſis antiſtes retulit, pleræque matres infelicium natorum membra comederent. Cumque per annum continuum Gotthi Romam obſediſſent, demum territi Ravennam rediere. Belliſarius vero proficiſcens Neapolim, eamque, ut competebat, ordinatam relinquens, Romam regreſſus eſt: ſtatimque ei à Theodora Auguſta præceptio allata eſt, ut papam Silverium convictum accuſatione falſorum teſtium in exilium truderet: eo quod Anthemium hæreticum Conſtantinopolitanum Epiſcopum revocare noluiſſet: quod Belliſarius, licet nolens, nihil moratus effecit. pulſus denique papa Silverius ad Pontiam inſulam eſt, in qua & exulans obiit. Vitigis vero coacto rurſus in unum magno Gotthorum exercitu, cum Belliſario conflixit: factaque maxima ſuorum ſtrage, in fugam converſus eſt. Quem Ioannes magiſter militum, cognomento Sanguinarius, noctu fugientem perſequens, vivum comprehendit; Romamque ad Belliſarium adduxit. Patrata Belliſarius victoria, Conſtantinopolim rediit, ſecum Vitigem deferens: quo viſo Iuſtinianus valde lætatus eſt: eique non multo poſt patritio effecto, adminiſtrationem illi juxta Perſarum terminos tribuit: ibique Vitigis degens vitam finivit. Belliſarius vero dignis affectus honoribus; iterato ad Africam adverſus Guntarith mittitur: qui Wanda-

los rursus sollicitans, apud eos arripuerat regnum. Bellisarius ut Africam attigit, Guntharith sub dolo pacis ilico peremit: residuosque Wandalorum Reipubl. jugo substravit. Victor exinde Bellisarius Romam venit. Auream crucem centum librarum preciosissimis gemmis exornatam, in qua suas victorias descripserat, beato Petro per manus papæ Vigilii obtulit. His apud Casinum temporibus, post solitariam vitam sancto degens cænobio, stupendis beatissimus pater Benedictus, nec minus futurorum præscius, radiabat virtutibus. Hac etiam ætate gens Langbardorum amica tunc populi Romani apud Pannonias degebat: quibus in regni gubernaculo Audoinus præerat. Is eo tempore cum Turiscendo Gepidarum rege confligens, per Alboinum suum filium juvenem strenuum victoriam nactus est. Denique inter ipsas Alboinus sese acies Turismandum Turiscendi regis filium appetentem alacriter aggressus exstinxit; perturbatisque hac occasione Gepidis, suis victoriam peperit. At vero apud urbem Romam papa Vigilius, ob eandem quam prædecessor suus causam, indignatione Augustæ per Antimum Scribonem ductus Constantinopolim, indeque in exilium actus est. Capto igitur Vitige, Gotthi Transpadani Ildebrandum sibi regem constituunt, qui eodem anno perimitur. Cui successit Errarius, & ipse nondum anno expleto jugulatus. Dehinc sibi Badiulam, qui & Totila dicebatur, in

in regnum præficiunt. Moxque collecto undique exercitu universam rursus Italiam invadunt. Exinde per Campaniam, virique Dei Benedicti patris cœnobium iter facientes perveniunt : perque Lucaniæ ac Brutiorum fines Regium proficiscuntur. Nec mora Siculum transgressi fretum Siciliam invadunt. Inde quoque Romam petunt : eamque obsidionibus circumcludunt. Quæ tantam tunc famis penuriam perpessa est, ut præ magnitudine inopiæ natorum suorum carnes comedere vellent. Fessis nimium Romanis, nec valentibus mœnia tueri, Totila à porta Ostiensi urbem ingressus est. Qui parcere Romanis cupiens, per totam noctem clangere buccinam jubet : quo se à Gotthorum gladiis, aut ecclesiis tuerentur, aut quibuscunque locis occulerent. Habitavitque aliquanto temporis cum Romanis, quasi pater cum filiis. Hanc illi (ut videtur conjici) animi benignitatem : qui nimiæ antea crudelitatis exstiterat, beati patris Benedicti, quem olim adierat, monitio contulit. Elapsi ab urbe aliqui è numero senatorum Constantinopolim afflicti properant : quibus calamitatibus Roma subjiceretur, principi narrant : qui statim Narsem eunuchum suum, & cubicularium cum manu valida mittit : ut afflictæ Romæ quantocius subveniat. Is ad Italiam veniens, magno cum Gotthis certamine confligit. Quibus ad internecionem pene consumptis, regem Totilam, qui ultra jam x annos regnaverat, interfecit : univer-

universamque Italiam ad Reipubl. jura reduxit. Quia vero restant adhuc, quæ de Iustiniani Augusti fœlicitate dicantur, in sequenti, Deo præsule, libello promenda sunt.

PAVLLI DIACONI
LIBER XVIII.

CVm jam, ut præmissum est, Romanorum desierit apud Italos imperium, plurimæque gentes irruerent contra ipsos, ad jusque pertransierat Pelasgum: hac tempestate Iustinianus Augustus Romanum fœlici sorte regebat imperium: qui & bella prospere gessit, & in causis civilibus mirificus exstitit. Nam per Bellisarium patritium Persas fortiter devicit, perque ipsum Bellisarium Wandalorum gentem, capto eorum rege Gilimere usque ad internecionem delevit: Africamque totam post annos XCVI imperio Romano restituit: rursusque Bellisarii viribus Gotthorum in Italia gentem capto Vitige eorum rege, superavit. Maurosque post hæc Africam infestantes, eorumque regem Attilam per Ioannem exconsulem mirabili virtute prostravit, pari etiam modo, ut alias gentes belli jure compressit, quam ob causam propter honorum omniū victorias, ut Alamanicus, Gotthicus, Alanicus, Wandalicus, Africanusque diceretur, habere hæc nomina meruit. Leges etiam Romanorum, quarum prolixitas nimia

nimia erat, & inutilis diſſonantia, mirabili brevitate correxit. Nam omnes conſtitutiones principum, quæ utique in multis voluminibus habebantur, intra XII libros coartavit: Idem quoque volumen Codicem Iuſtiniani appellari præcepit. Rurſuſque ſingulorum magiſtratuum ſive judicum leges, quæ uſque ad duo millia pene librorum erant extenſæ, intra L librorum numerum redegit: eumque Codicem Digeſtorum ſive Pandectarum vocabulo nuncupavit. Quatuor etiam Inſtitutionum libros, in quibus breviter univerſarum legum textus comprehenditur, noviter compoſuit, novas quoque leges, quas ipſe ſtatuerat, in unum volumen redactas, id eſt codicem, Novellam nuncupari ſancivit. Exſtruxit quoque idem princeps intra Conſtantinopolim urbem ipſi domino, qui eſt ſapientia Dei patris, templum, quod Græco vocabulo ἁγίαν Ϲοφίαν, id eſt, ſanctam ſapientiam nominavit. Cujus opus adeo cuncta ædificia excellit: ut in totis terrarum ſpatiis huic ſimile non poſſit inveniri. Erat enim hic princeps fide catholicus, in operibus rectus, in judiciis juſtus: ideoque omnia ei concurrebant in bonum. Hujus temporibus Caſſiodorus apud urbem Romam tam ſæculari, quam divina ſcientia claruit: qui inter cætera, quæ nobiliter ſcripſit pſalmorum occulta præcipue potentiſſime reſeravit. Hic primum COS. denique ſenator, ad poſtremum vero monachus exſtitit. Hoc etiam tempore Dionyſius Alba in urbe

urbe Roma conſtitutus, paſchalem calculum miranda argumentatione compoſuit. Tuncque nihilominus Arator Rom. eccleſiæ ſubdiaconus poëta mirabilis, apoſtolorum actus verſibus hexametris exaravit. His quoque diebus beatiſſimus Benedictus pater, & primus in loco, qui Sublacus dicitur, qui ab urbe Roma XL millibus paſſuum abeſt: & poſtea in caſtro Caſini, quod Clarum appellatur, & magnæ vitæ meritis, & apoſtolicis virtutibus effulſit. Igitur cum circumquaque Langbardorum victoriæ perſonarent: Narſes chartularius imperialis, qui tunc præerat Italiæ, bellum adverſus Totilam Gotthorum regem præparans, cum jam pridem Langbardos fœderatos haberet, legatos ad Alboinum dirigit, quatenus ei pugnaturo cum Gotthis auxilium miniſtraret. Tunc Alboinus electam è ſuis manum direxit: qui Romanis adverſus Gotthos ſuffragium ferrent. qui per maris Adriatici ſinum in Italiam tranſvecti, ſociati Romanis, pugnam inierunt cum Gotthis. Quibus uſque ad internecionem deletis, pariter cum ſuo Totila rege, onerati multis muneribus victores ad propria remearunt: omnique tempore, quo Langbardi Pannoniam poſſederunt, Romanæ Reipublicæ adverſus æmulos adjutores fuerunt. Tunc quoque apud Conſtantinopolim Priſcianus Cæſarienſis Grammaticæ artis (ut ita dixerim) profunda rimatus eſt. His temporibus Narſes etiam Buccellino duci bellum intulit: quẽ Theudebertus rex Francorum, cum in
Italiam

Italiam introiſſet, reverſus ad Gallias cum Amingho duce ad ſubjiciendam Italiam reliquerat. Qui Buccellinus, cum pene totam Italiam direptionibus vaſtaret; & Theudeberto ſuo regi de præda Italiæ munera copioſa conferret; & cum in Campania hyemare diſponeret: tandem in loco, cui Tanetum nomen eſt, gravi bello à Narſere ſuperatus, exſtinctus eſt. Aminghus vero, dum Avidin Gotthorum comiti cōtra Narſeten rebellanti auxilium ferre conatus fuiſſet, utrique à Narſete ſuperati ſunt. Avidin captus, Conſtantinopolim exſulatur, Aminghus vero, qui ei auxilium præbuerat, Narſetis gladio perimitur. Tertius vero Francorum dux nomine Leutharius, Buccellini germanus, dum multa præda onuſtus ad patriam cuperet reverti, inter Veronam & Tridentum juxta lacum Benacum, propria morte defunctus eſt. Habuit nihilo minus Narſes certamen adverſus Sindual Brentorum regem: qui adhuc de Herulorum ſtirpe remanſerat; quos ſecum in Italiam veniens, ſolummodo Odoacer adduxerat. Huic Narſes fideliter ſibi primum adhærenti, multa beneficia contulit. Sed noviſſime ſuperbe rebellantem, & regnare cupientem, bello ſuperatum & captum, celſa de trabe ſuſpendit. Eo quoque tempore Narſes patritius per Dagiſtheum magiſtrum militum, virum bellicoſum & fortem, univerſos Italiæ fines obtinuit. Hic Narſes quidem primus carthularius fuit: deinde propter virtutem, merito

rito patritiatus honorem meruit. Erat autem vir piissimus, in religione catholicus, in pauperes munificus, in recuperandis basilicis studiosus satis : vigiliis, & orationibus in tantum studens, ut plus supplicationibus ad Deum profusis, quam armis bellicis victoriam obtineret. Inter hæc Iustiniano principe vita decedente, Iustinianus minor Rempub. apud Constantinopolim regendam suscepit. His quoq; temporibus Narses patritius, cujus ad omnia studium vigilabat, Vitalem Episcopum Altinæ civitatis, qui ante annos plurimos ad Francorum regem confugerat : hoc est, ad Agathensem civitatem, tandem apprehensum apud Siciliam exilio damnavit. Igitur deleta vel superata, Narses omni Gotthorum gente, & iis quoque, de quibus diximus, pari modo devictis, dum multum auri & argenti, seu cæterarum rerum divitias acquisisset : magnam ab his ducibus, qui multa contra hostes eorum laboraverat, invidiam pertulit: qui contra eum Iustiniano Augusto, & ejus conjugi Sophię in hæc verba suggesserunt, dicentes : *Quia expedierat Romanos Gotthis potius servire, quam Græcis, ubi Narses eunuchus imperat, & nos servitio opprimit, & hoc noster piissimus princeps ignorat : Aut libera nos de manu ejus, aut certe & civitatem Romam, & nos ipsos gentibus tradimus.* Cumque hæc Narses audisset, hæc breviter retulit verba : *Si male feci cum Romanis, mala inveniam.* Tunc Augustus in tantum adversus Narsetem commotus est : ut statim in Italiam Longinum

num præfectum mitteret, qui Narsetis locum obtineret. Narses vero his cognitis, valde pertimuit: & in tantum maxime à Sophia Augusta territus est, ut regredi ultra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter cætera, quod eunuchus erat, hoc fertur mandasse, *ut cum puellis in gynecio lanarum faceret pensas dividere.* Ad quæ verba Narses dicitur hæc responsa dedisse. *Talem se telam orditurum, qualem ipsa dum viveret, deponere non posset.* Itaque odio, metuque exagitatus, in Neapolim Campaniæ civitatem secedens, legatos mox ad Langbardorum gentem dirigit, ut paupera Pannoniorum rura desererent: & ad Italiam cunctis repletam divitiis possidendam venirent: simulque multimoda pomorum genera, aliarumque rerum species, quarum Italia ferax est, mittit; quatenus eorum ad veniendum animos possit allicere. Langbardi læta nuntia, & quæ ipsi præcipue optabant, gratanter suscipiunt. Denique futuris commodis animos attollunt: continuo apud Italiam terribilia noctu signa visa sunt: hoc est, igneæ acies in cælo apparuerunt, eum, qui postea effusus est, sanguinem coruscantes. Narses vero de Campania Romam regressus, ibidem non post multum tempus ex hac luce subtractus est. Cujus corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus ejusdem divitiis, Constantinopolim est perlatum. Per hæc tempora apud Constantinopolim, ut supra præmissum est, Iustinianus minor regna-

bat, vir in omni avaritia deditus, contemptor pauperum, senatorum spoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut arcas juberet ferreas fieri : in quibus ea, quæ rapiebat, auri talenta congregaret : quem etiam ferunt in hæresim Pelagianam delapsum. Hic cum à divinis aurem cordis averteret, justo Dei judicio, amisso rationis intellectu, amens effectus est. Hic & Tiberium Cæsarem adscivit, qui ei palatium vel singulas provincias gubernaret, hominem justum, utilem, strenuum, sapientem, eleemosynarium, in judiciis æquum, in victoriis clarum, &, quod his omnibus supereminet, verissimum Christianum. Hic cum multa de thesauris, quos Iustinianus aggregaverat, pauperibus erogaret; Sophia Augusta frequentius increpabat eum, quod Rempubl. redegisset in paupertatem, dicens : *Quod ego multis annis congregavi, tu intra paucum tempus prodige dispergis* : Ajebat autem ille : *Confido in Domino, quia non deerit pecunia fisco nostro, tantum ut pauperes eleemosynam accipiant : ut captivi redimantur, hoc est magnus thesaurus, dicente domino : Thesaurizate vobis Thesauros in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea corrumpit : & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Ergo de his, quæ Dominus tribuit, congregemus thesauros in cælo, & Dominus nobis augere dignabitur in sæculo.* Igitur cum Iustinianus XI annis regnasset, amentiam quam incurrerat, tandem cum vita finivit. Bella sane, quæ per Narsetem patritium Gotthis, vel Francis illa-

ta

ta superius per anticipationem diximus, hujus temporibus gesta sunt. Denique & cum Roma temporibus Benedicti papæ, vastantibus omnia per circuitum Langbardis, famis penuria laboret, multa frumenti millia navibus, ab Ægypto dirigens, eam sub studio misericordiæ relevavit. Mortuo igitur Iustiniano, Tiberius Constantinus Romanorum regum quinquagesimus sumpsit imperium. Hic cum, ut superius diximus, Iustiniano adhuc Cæsare palatium regeret, & multas quotidie eleemosynas faceret, magnam ei Dominus copiam subministravit. Nam deambulans per palatium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua erat crux dominica sculpta, & ait: *Crucem Domini, qua frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus conculcamus?* & dicto citius jussit eandem tabulam auferri de fossa. Qua levata atque erecta, inveniunt subter & aliam hoc signum habentem, qui & ipsam jussit auferri. Qua amota, repererunt & tertiam, jussuque ejus cum hæc fuisset ablata, inveniunt magnum thesaurum, habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum pauperibus adhuc abundantius, quam consuetus fuerat, largitur. Narses quoque patritius Italiæ, cum in quadam civitate intra Italiam domum magnam haberet, ad supra memoratam urbem advenit: ibique in domum suam occulte cisternam magnam fodit, in qua

multa millia centenariorum auri, atque argenti reposuit: interfectisque omnibus consciis, uni tantummodo hoc per juramentum ab eo exigens commendavit. Defuncto vero Narsete, supradictus senex ad Cæsarem Tiberium veniens dixit: *Si mihi aliquid prodest*, inquit, *magnam rem*, *Cæsar dicam*. Cui ille, *Dic* ait, *quid vis: proderit enim tibi, si quod nobis profuturum esse narraveris*. *Thesaurum*, inquit, *Narsetis reconditum habeo, quod in extremo vitæ positus, celare non possum*. Tunc Cæsar Tiberius gavisus, mittit usque ad locum pueros suos. Præcedente vero sene, hi sequuntur attenti: pervenientesque ad cisternam, deopertamque ingrediuntur. In qua tantum auri vel argenti repertum est, ut per multos dies vix deportantibus potuisset evacuari. Quæ ille pene omnia, secundum morem suum, erogatione largiflua dispensavit egenis. Hic cum Augustalem coronam accepturus esset: eumque secundum consuetudinem ad spectaculum cum populus exspectaret, insidias ei præparavit Sophia Augusta, ut Iustinianum Iustini nepotem ad dignitatem imperatoriam sublimaret. Ille per loca sancta prius procedens, deinde, vocato ad se pontifice urbis, cum consulibus, ac præfectis palatium ingressus, indutus purpura, diademate coronatusq; throno imperiali impositus, cum immensis laudibus in regni gloria est confirmatus; quod ejus adversarii audientes, nihilque ei, qui in Domino spem suam posuerat, efficere

officere valentes, magno sunt confusionis pudore cooperti. Transactis autem paucis diebus, Iustinianus pedibus se projecit imperatoris, ob meritum gratiæ XV ei auri centenaria deferens: quem ille secundum patientiæ suæ meritum colligens, sibi in palatio assistere jussit. Sophia vero Augusta immemor promissionis, quam quondam in Tiberium habuerat, insidias ei tentavit ingerere. procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem XXX diebus ad vindemiam jucundaretur: vocato clam Iustiniano, voluit eum sublimare in regno: quo comperto, Tiberius cursu veloci Constantinopolim regreditur: apprehensamque Augustam, omnibus Thesauris exspoliavit, solum ei victum quotidianum in alimento relinquens. Segregatisque pueris ejus ab ea, alios ex fidelibus suis posuit, qui ei parerent: mandans prorsus, ut nullus de anterioribus ad eam haberet accessum. Iustinianum vero verbis solummodo objurgatum, tanto in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam suam promitteret, rursusque filio filiam suam expeteret. Sed hæc res minime, quam ob causam nescio, ad effectum pervenit. Hujus exercitus ab eo directus, Persas potentissime debellavit: victorque regrediens, tantam molem prædæ cum XX pariter elephantis detulit, ut humane crederetur posse sufficere cupiditati. Tiberius igitur Constantinus postquam imperiũ VII rexerat annis, sentiens

sibi diem mortis imminere, una cum consilio Sophiæ Augustæ, Mauritium genere Cappadocem, virum strenuum ad imperium elegit: ornatamque suam filiam regalibus ornamentis, eam tradidit ei, dicens: *Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum: utere eo fælix, memor semper, ut æquitate & justitia delecteris.* Hæc postquam dixit, de hac luce ad æternam patriam migravit, magnum luctum populis de sua morte relinquens. Fuit enim summæ bonitatis, in eleemosynis promptus, in judicio justus, in vindicando cautissimus: nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens: omnes diligens, ipse quoque est dilectus à cunctis. Quo defuncto, Mauritius indutus purpura, redimitus diademate, ad curiam processit: acclamatisque sibi laudibus post largita populo munera, primus ex Græcorum genere in imperio confirmatus est. Hoc tempore Mauritius imperator, Childeperto Francorum regi L millia solidorum per legatos suos direxit, ut cum exercitu super Langbardos irrueret, eosque de Italia exterminaret: qui cum innumera Francorum multitudine in Italiam subito introivit. Langbardi vero in civitatibus se communientes, intercurrentibus legatis, oblatisque muneribus, pacem cum Childeperto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset: cognito imperator Mauritius, quia cum Langbardis fœdus inierat, quod ei ob detrimentum Langbardorum dederat, repetere cœpit.

pit. Sed ille ſuarum virium fretus potentia, pro hac ne reſponſum reddere voluit. His ita geſtis, Autharis rex Brixellum civitatem ſuper Padi marginem poſitam, expugnare aggreſſus eſt: in qua Dociruph dux à Langbardis confugerat: ſeque partibus imperatoris tradens, ſociatus militibus, Langbardorum exercitui fortiter reſiſtebat. Iſte ex Suevorum, hoc eſt, Alemannorum gente oriundus inter Langbardos creverat: & quia erat forma idoneus, ducatus honorem meruerat. Sed ubi occaſionem ulciſcendæ ſuæ captivitatis reperit, contra Langbardorum ilico arma ſurrexit. Adverſus quem Langbardi gravia bella geſſerunt: tandemque eum cum militibus quos ducebat, exſuperantes Ravennam cedere compulerunt. Brixellus capta eſt, murique ejus uſque ad ſolum deſtructi ſunt. Poſt hæc Autharis rex cum Smaragdo patritio, qui tunc Ravennæ præerat, uſque in annum tertium pacem fecit. Denique per Benedictum papam Pelagius Romanæ eccleſiæ Pontifex abſque juſſione principis ordinatus eſt, eo quod Langbardi Romam per circuitum obſiderent, ne poſſet quiſquam à Roma progredi. Hic Pelagius Heliæ Aquilejenſi epiſcopo, nolenti tria capitula Chalcedonenſis Synodi ſuſcipere, epiſtolam ſatis utilem miſit: quam beatus Gregorius, cum eſſet adhuc diaconus, conſcripſit. Rurſum Mauritius Auguſtus legatos ad Childepertum mittens, eum, ut contra Langbardos exercitum in Italiam dirigeret, per-

suasit. Childepertus existimans suam adhuc Germanam apud Constantinopolim vivere, legatis Mauritii acquiescens, ut suam posset sororem accipere, iterum adversus Langbardos Francorum exercitum in Italiam direxit; contra quos dum Langbardorum acies properarent, Franci & Alemanni inter se dissentionem habentes, sine ullius conquisitione ad patriam sunt reversi. Eo tempore fuit diluviū in finibus Venetiarum & Liguriæ, seu cæteris regionibus Italiæ, quale post Noe tempora creditur nō fuisse. Factæ sunt lacunæ possessiones seu villarum, hominumq; pariter & animantiū magnus interitus. Destructa sunt itinera, dissipatæ viæ. Tantum tunc Athesis fluvius excrevit, ut circa Basilicam sancti Zenonis martyris, quæ extra Veronensis urbis muros sita est, usque ad superiores fenestras aquæ pertingerent. Licet, sicut beatus Gregorius postea Papa scripsit, in eandem Basilicam aqua minime introivit. urbis quoque ejusdem Veronensis muri ex parte aliqua, eadem sunt inundatione subruti. Facta est autem hæc inundatio Kalend. Novemb. Sed & tantæ coruscationes & tonitrua fuerunt, quantæ fieri vix æstivo tempore solent. Post duos quoque menses eadem urbs Veronensium magna ex parte incendio concremata est. In hac diluvii effusione in tantum apud urbem Romam fluvius Tyberis excrevit, ut aquæ ejus super muros urbis influerent, & maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alveum ejusdem fluminis, cum
mul-

multa ſerpentum multitudine draco etiam magnæ miræque magnitudinis per urbem tranſiens, uſque ad mare deſcendit. Subſecuta eſt ſtatim hanc inundationem graviſſima peſtilentia, quam inguinariam appellant : quæ tantæ populum ſtragi deſtinavit, ut de inæſtimabili multitudine vix pauci remanerent. Primumque Pelagium papam virum venerabilem perculit,& ſine mora exſtinxit. Deinde paſtore interempto, ſeſe per populum extendit. In hac tanta tribulatione beatiſſimus Greg. qui tunc Levita erat, à cunctis generaliter Papa electus eſt: qui dum ſeptiformē litaniā fieri ordinaſſet, unius horę ſpatio, dum hi Deum precarentur, L X X X ex eis ſubito ad terram corruentes, ſpiritum exhalarunt. Septiformis autem litania dicta eſt , quia omnis urbis populus à beato Gregorio in ſeptem partibus deprecaturus Dominum eſt diviſus. In primo namque choro fuit omnis clerus: in ſecundo omnes abbates cum monachis ſuis: in tertio omnes abbatiſſæ cum congregationibus ſuis: in quarto omnes infantes: in quinto omnes laici : in ſexto univerſæ viduæ : in ſeptimo omnes mulieres conjugatæ. Ideo autem de beato Gregorio plura dicere omittimus, quia jam ante aliquot annos ejus vitam , Deo auxiliante , texuimus : in qua ea, quæ dicenda erant , juxta tenuitatis noſtræ vires univerſa deſcripſimus. Hoc tempore idem beatus Gregorius, Auguſtinum, & Melitum, & Ioannem, cum aliis pluribus monachis timentibus Deum, in Britanniam miſit, eorumque præ-

dicatione ad Chriſtum Anglos convertunt. His diebus defunĉto Helia Aquilejenſi patriarcha, poſtquam xv annis ſe ſacerdotem geſſerat: Severus huic ſuccedens, regendam ſuſcepit eccleſiam: quem Smaragdus patritius veniens de Ravenna, in gradus per ſemetipſum Baſilica trahens, Ravennam eum in curiam duxit: cum aliis tribus ex Hiſtria epiſcopis, id eſt, Ioanne Parentino, & Severo atque Vindemio, necnon etiam Antonio jam ſene eccleſiæ defenſore: quibus comminans exilia, atque violentiam inferens, communicare compulit Ioanni Ravennati epiſcopo, trium capitulorum damnatori, qui à tempore papæ Vigilii vel Pelagii Romanæ eccleſiæ deſciverant ſocietate. Exempto vero anno, è Ravenna ad gradus reverſi ſunt: quibus nec plebs communicare voluit, nec cæteri epiſcopi eos receperunt. Smaragdus patritius à dæmonio non injuſte correptus, ſucceſſorem Romanorum patritiatus accipiens, Conſtantinopolim remeavit. Poſt hæc facta Synodus x epiſcoporum, in Martiano congregatur: ubi receperunt Severum patriarcham Aquilejenſem, dantem libellum erroris ſui, qui trium capitulorum damnatoribus communicarat Ravennæ. Nomina vero Epiſcoporum qui ſe ab hoc ſchiſmate continuerunt, hæc ſunt: Petrus de Altino clariſſimus. Ingenuus de Sabione, Angelus Tridentinus, Iunior Veronenſis, Horontius Vicentinus, Ruſticus de Tarviſio, Fontejus Feltrinus, Agellus de Acedo, Laurentius Belunen-

nensis, Massentius Iuliensis, & Hadrianus Polensis. Cum Patriarcha autem isti Episcopi, Severus Parentinus, Ioannes patritius, Vindemius, & Ioannes. Igitur Mauritius Augustus, postquam unum & xx annos rexit imperium cum filiis Theodosio Tiberio, Constantinoque, à Phoca, qui fuit strator Prisci patritii, occiditur. Fuit autem utilis Reipublicæ, nam sæpe contra hostes dimicans, victoriam obtinuit. Hunni quoque, qui & Avares appellantur, ejus virtute devicti sunt. His diebus defuncto Severo patriarcha, ordinatur loco ejus Ioannes abbas patriarcha in Aquileja vetere, cum consensu regis etiam Gisulfi ducis. In gradus quoque ordinatus est à Romanis Candianus antistes. Rursus menseNovembri & Decembri stella Cometes apparuit. Candiano vero defuncto, apud gradus ordinatur patriarcha Epiphanius, qui primicerius notariorum ab episcopis, qui erant sub Romanis: & ex illo tempore cœperunt esse duo patriarchæ. Phocas igitur, ut præmissum est, extincto Mauricio, ejusque filiis, Romanorum regnum invadit. Per octo annorum curricula principatus est. Hic rogante papa Bonifacio, statuit sedem Romanæ ecclesiæ, ut caput esset omnium ecclesiarum: quia ecclesia Constantinopolitana primam se omnium ecclesiarū scribebat. Idem alio papa Bonifacio petente jussit in veteri fano, quod Pantheon vocabatur: ablatis idololatriæ sordibus, ecclesiam beatæ semper virginis Mariæ, & omnium sanctorum marty-

rum

rum fieri : ut ubi quondam omnium non deorum, sed dæmoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum. Hujus tempore, Prasini & Veneti per Orientem & Ægyptum civile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Persæ quoque adversus Rempub. gravissima bella gerentes, multas Romanorum provincias, & ipsam Hierosolymam auferunt: & destruentes ecclesias, sancta quoq; profanantes, inter ornamenta locorum sanctorum vel communium, etiam vexillum Dominicæ crucis abducunt. Contra hunc Phocam Heraclianus, qui Africam regebat, rebellavit : atque cum exercitu veniens, eum vita, regnoque privavit, remque publicam Romanam Heraclius ejusdem filius regendam suscepit. His diebus defuncto Heraclio Augusto, apud Constantinopolim Heraclionas ejus filius cum matre Martini regni jura suscepit, rexitque imperium duobus annis. Quo vita decedente, successit in loco ejus Constantius germanus ejusdem filius Heraclii: imperavitque mensibus VI. Hoc etiam mortuo, Constantinus ejusdem filius ad regni dignitatem adscendit, tenuitque regnum annis XXVIII. Circa hæc tempora, regis Persarum conjunx, nomine Cæsarea, de Perside exiens cum paucis suis fidelibus privato habitu propter Christianæ fidei amorem Constantinopolim venit. Quæ ab imperatore honorifice suscepta, post aliquot dies, ut desiderabat, baptismum consecuta est, & ab Augusta de sacro fonte levata est. Quod vir ejus

Per-

Persarum rex audiens, legatos Constantinopolim ad Augustum direxit, quatenus eidem uxorem suam redderet. Qui ad imperatorem venientes, verba regis Persarum nunciant: qui requirebat suam reginam. Imperator hoc audiens, remque omnino ignorans, eis responsum reddidit, dicens: *De regina quam quaritis, fatemur nos nihil scire, praterquam quod ad nos hic aliqua mulier privato habitu advenit.* Legati vero responderunt dicentes: *Si placet, nostro conspectui, volumus hanc, quam dicitis, mulierem videre.* Quæ cum jussu imperatoris advenisset, mox ut eam legati conspiciunt, ad ejus vestigia provolvuntur: eique venerabiliter, quia eam vir suus requireret, suggerunt. Quibus illa respondit, *Ite renunciare regi vestro & domino, quia nisi sicut ego jam credidi, ita & ipse Christum crediderit, me jam ultra consortem tori habere non poterit.* Quid multa? Legati reversi ad patriam, universa, quæ audierant, Regi renunciant, Qui nihil moratus, cum LX millibus viris Constantinopolim pacifice ad imperatorem venit: à quo gratanter & satis digne susceptus est: qui cum universis Christum dominum credens, pariter cum omnibus sacri baptismatis unda perfusus, & ab Augusto de fonte levatus, catholica fide confirmatus est: multisque muneribus ab Augusto honoratus, accepta sua conjuge, lætus & gaudens ad suam patriam repedavit. His diebus Constantinus, qui & Constans est appellatus, Italiam à Langbardorum manu eruere cupiens, Constantinopolim egressus

per litora iter habens, Athenas venit. Indeque mare transgressus Tarentum applicuit. Qui tamen prius ad solitarium quendam, qui prophetiæ spiritum habere dicebatur, abiit: studiose ab eo sciscitans, utrum gentem Langbardorum, quæ in Italia habitabat, superare & obtinere posset. A quo cum servus dei spatium unius noctis expetisset, ut pro hoc ipso dominum supplicaret: facto mane ita eidem Augusto respondit: *Gens Langbardorum superari modo ab aliquo non potest; quia regina quædam ex alia provincia veniens, basilicam beati Iohannis Baptistæ in Langbardorum finibus construxit: & propter hoc ipse beatus Iohannes pro Langbardorum gente continuo intercedit. Veniet autem tempus, quando ipsum oraculum habebitur despectui, & tunc gens ipsa peribit.* Quod nos ita factum esse probavimus, quia ante Langbardorum perditionem, eandem beati Ioannis Basilicam, quæ utique in loco, qui Modoetia dicitur, est constituta, per viles personas ordinari conspeximus: ita, ut indignis personis & adulterinis non vitæ merito, sed præmii datione largiretur. Igitur ut diximus, cum Constans Augustus Tarentum venisset, egressus exinde Beneventanorum fines invasit: omnesque, per quas pene venerat Langbardorum civitates cepit, Luceriamque opulentam Appuliæ civitatem expugnatam fortius invadens diruit, & ad solum usque prostravit. Acheruntiam sane propter munitissimam loci positionem capere minime potuit. Deinde

inde cum omni suo exercitu Beneventum circumdedit, & eam vehementer expugnare cœpit. Vbi tunc Romualdi filius adhuc juvenculus ducatum tenebat: qui statim ut Imperatoris adventum cognovit, nutritium suum nomine Gesualdum ad patrem Grimoaldum trans Padum direxit: obsecrans eum,ut quantocius veniret, filioque suo,ac Beneventanis,quos ipse nutrierat,potenter succurreret. Quod Grimoaldus rex audiens, statim cum exercitu filio laturus auxilium, Beneventum pergere cœpit: quem plures ex Langbardis in itinere relinquentes,quia exspoliasset palatium,& jam non reversurus repeteret Beneventum. Exercitus interim Constantis Beneventum diversis machinis vehementer expugnabat: & contra Romualdus cum Langbardis fortiter resistebat. Qui quamvis cum tanta multitudine congredi manu propter paucitatem exercitus non auderet, frequenter tamen cum expeditis juvenibus hostium castra irrumpens, magnas eisdem inferebat undique clades. Cumque Grimoaldus ejus pater jã properaret,eundem nutritium ejus, de quo præmisimus, ad filium misit,qui ei suum adventum nunciaret. Qui cum prope Beneventum venisset, à Græcis captus imperatori delatus est:qui ab eo,unde veniret requirens, ille se à Grimoaldo rege venire dixit:eundemque regem citius adventare nunciavit. Statimq; Imperator territus, consilium cum suis iniit, quatenus cum Romualdo pacisceretur,ut Neapolim posset reverti: accepta-

ceptaque obside Romualdi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit. Ejus vero nutritium Gesualdum ad muros duci præcepit, mortem eidem minatus, si aliquid Romualdo, aut civibus de Grimoaldi adventu nunciaret. Sed potius quidem asseveraret, eundem venire minime posse. Quod ille facturum, ut ei præcipiebatur, promisit: sed cum prope muros advenisset, velle se Romualdum videre dixit: quo cum Romualdus citius advenisset, sic eum allocutus est. *Constans esto domine Romualde, & habens fiduciam: noli turbari, quia tuus genitor citius tibi præbiturus auxilium aderit. Nam scias in ista nocte juxta Satricum fluvium cum valido exercitu manere: tantum obsecro, ut misericordiam exhibeas cum mea uxore & filiis: quia gens ista perfida me vivere non sinet.* Cumque hoc dixisset, jussu imperatoris caput ejus abscissum, atque cum belli machina, quam petrariam vocant, in urbem projectum est. Quod caput Romualdus sibi jussit deferri: idque lacrymis osculatus est, dignoque in loco tumulari præcepit. Metuens subito Grimoaldi regis adventum Imperator, dimissa Beneventi obsidione, Neapolim proficiscitur: cujus tamen exercitum Micola Capuanus comes, juxta fluenta Caloris fluminis, qui usque hodie Pugna dicitur, vehementer attrivit. Postquam vero Imperator Neapolim pervenit, unus ex ejus optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab Augusto, ut fertur, x x millia militum expetiit; seque cum Romualdo pugnaturum, victoremque spopondit. Qui
cum

cum accepto exercitu ad locum, cui nomen Floritius est, advenisset, ibique castra posuisset; Grimoaldus, qui jam Beneventum advenerat, hæc audiens, contra eum proficisci voluit. Cui filius, Romualdus; *Non est opus*, inquit, *sed tantum nobis partem de vestro exercitu tribuite. Ego, deo favente, cum eo pugnabo: & cum vicero, major utique gloria potentiæ vestræ adscribetur*. Factumque est, ut accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominibus contra Saburrum proficiscitur: qui prius quam bellum cum eo iniret, à quatuor partibus tubas insonare præcepit. Cumque utræque acies forti intentione pugnarent, tunc unus de regis exercitu nomine Amangus qui contum regium ferre erat solitus, quendam Græculum eodem conto utrisque manibus fortiter percutiens de sella, super quam equitabat, sustulit, eumque in aëra supra caput suum levavit. Quod cernens Græcorum exercitus, immenso pavore perterritus, in fugam convertitur: ultimaq; pernicie cæsus, sibi fugiens mortem, Romualdo & Langbardis victoriam peperit. Ita Saburrus, qui se imperatori suo victoriæ trophæum de Langbardis promiserat patrare, ad eum cum paucis remeans, ignominiam deportavit. Romualdus vero patrata de inimicis victoria, Beneventum triumphans ingressus est, patrique gaudium, & cunctis securitatem, sublato hostium timore, convexit. At vero Constans Augustus, cum nihil se contra Langbardos gessisse conspiceret, omnes sævitiæ suæ minas con-

tra suos, hoc est Romanos, contorsit. Nam ingressus Neapolim, Romam perrexit, cui sexto ab urbe miliario Vitalianus papa cum sacerdotibus, & Romano populo occurrit. Cui Augustus cum ad beati Petri limina pervenisset, obtulit ibi pallium auro textum: & manens apud Romam diebus XII, omnia, quæ fuerant antiquitus instructa ex ære, in ornamentum civitatis deposuit; in tantum ut etiam basilicam beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, & condita fuerat in honorem omnium deorum, & jam ibi per concessionem superiorum principum locus erat omnium martyrum, discoperiret, tegulasque æreas exinde auferret, easque simul cum omnibus aliis ornamentis Constantinopolim transmitteret. Deinde reversus imperator Neapolim in littore Tyrrheno perrexit civitatem Rheginam. Ingressusque Siciliam, per indictionem septimam habitavit Syracusas: & tales afflictiones in suo populo, seu habitatoribus, vel possessoribus Calabriæ, Siciliæ, Africæ, atque Sardiniæ exercuit, quales antea nunquam auditæ sunt: ita, ut etiam uxores à maritis, vel filii à parentibus separarentur. Sed & alia multa & inaudita harum regionum populi sunt perpessi, ita, ut alicui spes vitæ non relinqueretur. Nam & vasa sacra, vel similia sanctarum dei ecclesiarum, imperiali jussu, & Græcorum avaritia sublata sunt. Mansit autem imperator in Sicilia ab indictione septima, usque in duodecimam: sed tandem tantarum iniquitatum pœnas

pœnas luit: atque dum ſe in Balneo lavaret, à ſuis extinctus eſt: & ibidem magna cum ſolennitate à ſuis, ut decuit, tumulo traditus eſt. Interfecto igitur apud Syracuſas Conſtante imperatore, Mezentius in Sicilia regnum arripuit: ſed abſque Orientalis exercitus voluntate, contra quem Italiæ milites, alii per Iſtriam, alii per partes Campaniæ, alii vero à partibus Africæ & Sardinię venientes in Syracuſas, eum vita privarunt. Multique ex judicibus ejus obtruncati Conſtantinopolim perducti ſunt, cum quibus pariter & falſi imperatoris caput eſt deportatum. Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ jam Alexandriam & Ægyptum pervaſerat, ſubito cum multis navibus venientes, Siciliam invadunt, Syracuſas ingrediuntur, multamque ſtragem faciunt populorum, vix paucis evadentibus per munitiſſima caſtra & juga confugerunt montium; auferentés quoque prædam nimiam, & omnem illum, quem Conſtans Auguſtus à Roma abſtulerat ornatum, in re & diverſis ſpeciebus: ſicque Alexandriam ſimul reverſi ſunt. Porro regis filia, quam de Benevento obſidis nomine ſublatam diximus, in Siciliam veniens, diem ſuum clauſit extremum. Igitur extincto, ut diximus, apud Siciliam Conſtante Auguſto, punitoque, qui ſucceſſerat Mezentio tyranno, Romanorum regnum Conſtantinus Conſtantii Auguſti filius ſuſcepit regendum, Romaniſque principatus eſt annis decem & ſeptem. Conſtantii ſane temporibus Theo-

 dorus

dorus archiepiscopus, & Hadrianus his temporibus abbas existens, vir æque doctissimus, à Vitaliano tunc papa missi in Britanniam, plurimas ecclesias Anglorum doctrinæ ecclesiasticæ fruge fœcundarunt. E quibus etiam Theodorus archiepiscopus peccantium judicia quantis suppliciis, sed pro unoquoque peccato quis pœnitere debeat, mirabili & discreta consideratione venustissime ac multum notabiliter descripsit. Dum hæc geruntur, hæresis apud Constantinopolim orta est: quæ ita opinando erravit, quia unam in Domino nostro Iesu Christo voluntatem & operationem asseverabat. Hanc autem hæresim excitarunt Gregorius patriarcha Constantinopolitanus, Macharius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus. Quam ob caussam Constantinus Augustus CL episcopos congregari fecit, inter quos fuerunt etiam legati sanctæ Romanæ ecclesiæ, missi ab Agathone papa, Ioannes diaconus, & Ioannes Portuensis episcopus, qui omnes eandem hæresim damnaverunt. Ea hora tantæ aranearum telæ in medio populi ceciderunt, ut omnes mirarentur: ac per hoc significatum est, quod sordes hereticæ pravitatis depulsæ sunt: & Gregorius quidem patriarcha correctus est. Cæteri vero in sua defensione perseverantes, anathematis sunt ultione compulsi. Eo tempore Damianus Ticinensis ecclesię episcopus, sub nomine Mansueti Mediolanensis archiepiscopi hac de caussa satis utilem, rectæque fidei epistolam composuit, quæ in præfata Synodo non

non mediocre suffragium tulit. Recta autem & vera fides est, ut sicut domino nostro Iesu Christo duæ sunt naturæ, hoc est, Dei & hominis: sic etiam duæ credantur esse voluntates sive operationes. Vis audire de eo, quod deitatis est? *Ego, inquit, & pater unum sumus.* Vis audire quod humanitatis? *Pater major me est.* Certe secundum humanitatem, cum Euangelista ait: *Iesus autem dormiebat in puppi super cervical.* Vide divinitatem: *tunc surgens imperavit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna.* Hæc est sexta synodus universalis Constantinopoli celebrata, & Græcorum sermone conscripta, tempore papæ Agathonis, & obsequente & adsistente Constantino principe intra septa palatii sui. Dehinc apud Constantinopolim imperator moritur Constantinus, & ejus minor filius Iustinianus Romanorum regnum suscepit: cujus per x annos gubernacula tenuit, ac Africam à Sarracenis abstulit, & cum eisdem pacem terra, marique fecit. Hic Sergium pontificem, qui in errorem illius synodi, quam Constantinopoli fecerat, favere & subscribere noluit: misso Zacharia protospatario suo jussit Constantinopolim deportari. Sed militia Ravennæ, vicinarumque partium, jussa principis nefanda contemnens, eundem Zachariam cum contumeliis ab urbe Roma & injuriis expulit. Contra hunc Iustinianum Leo augustalem dignitatem arripiens, eum imperio privavit, regnumque Romanorum tribus annis regens, Iustinianum exsulem in Ponto servavit. Rursusq;

Tiberius contra hunc Leonem insurgens, regnum ejus invasit. Eumque toto, quo ipse regnavit, tempore, in eadem civitate custodia permaxima tenuit. Hoc tempore Aquileja ob imperitiam fidei, quintum universale consilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instructa, & ipsa huic cum ceteris Christi ecclesiis annuere consentit. Facta est autem hæc synodus Constantinopoli temporibus papæ Iulii sub Iustiniano principe, contra Theodorum & omnes hæreticos, qui beatam Mariam solum hominem, non deum & hominem, genuisse affirmant. In qua Synodo catholice est institutum ut beata Maria semper virgo θεοτόκος diceretur; quia, sicut catholica fides habet, non solum hominem, sed vere deum & hominem genuit. Hoc tempore apud Gallias in Francorum regnum Anchis Arnulphi filius, qui de nomine Anchisæ quondam Trojani creditur appellatus, sub nomine majoris domus gerebat principatum. At vero Iustinianus, qui amisso principatu, in Ponto exsulabat, auxilio Trebelli Bulgarorum regis regnum rursus recipiens, eos, qui se expulerant, patricios occidit. Leonem quoque, & Tiberium, qui locum ejus usurparant, cepit, & in medio circo coram omni populo jugulari præcepit. Gallicinum vero patriarcham Constantinopolitanum erutis oculis Romam misit: Cyrumque abbatem, qui eum in Ponto exsulem aluerat, Episcopum in loco Gallicini constituit. Hic Constanti-

num

num papam ad ſe venire jubens, honorifice ſuſcepit, ac remiſit. Quem proſtratus in terra, pro ſuis peccatis intercedere rogans, cuncta ejus Eccleſiæ privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Ponto mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat: multum eum idem venerabilis papa prohibuit, ne hoc facere deberet, ſed tamen inhibere nō potuit. Exercitus quoq;, qui miſſus contra Philippicum fuerat, ad partem ſe Philippici contulit, eumq; imperatorem fecit: qui Conſtantinopolim contra Iuſtinianum veniens, cum eo ab urbe miliario XII pugnavit, vicit, & occidit, regnumque ejus adeptus eſt. Imperavit autem Iuſtinianus cum filio Tiberio in hac ſecunda vice annis VI, quem Leo in expulſione illius naribus detruncavit. Qui poſt iterum aſſumpto imperio, quoties defluentem guttam rheumatis manu deterſit, pene toties aliquos ex iis, qui contra eum fuerant, jugulari præcepit. At vero Philippicus, qui & Dardanes, poſtquam imperiali dignitate confirmatus eſt, Cyrum, de quo dixeramus, de pontificatu ejectum, ad gubernandum monaſterium ſuum Pontum redire præcepit. Hic Philippicus Conſtantino papæ literas pravi dogmatis direxit: quas ille cum apoſtolicæ ſedis conſilio reſpuit, & hujus rei cauſa fecit picturas in porticu ſancti Petri: quæ & geſta ſex ſanctarum ſynodorum univerſalium continet. Nam & hujuſmodi pictura, cum haberetur in urbe regia, Philippicus juſſerat

auferri. Statuit populus, ne hæretici imperatoris nomen aut chartam, aut figuram solitas susciperent. unde nec ejus effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solemnia prolatum. Hic cum anno uno & sex mensibus regnum gessisset, contra eum Anastasius, qui & Arthemius dictus est, insurgens, eum regno expulit, oculisque privavit, nec tamen occidit. Hic Anastasius literas Constantino papę Romam per Scholasticum patricium, & exarchum Italiæ direxit: quibus se fautorem catholicæ fidei, & sanctæ sextæ synodi, vel concilii prædicatorem esse declaravit. Hoc tempore Anastasius imperator, classem in Alexandriam contra Saracenos direxit; cujus exercitus ad aliud versus consilium, ab itinere medio Constantinopolitanam urbem regressus, Theodosium Orthodorum inquirens, imperatorem elegit, atque coactum in solio imperiali confirmavit. Qui Theodosius apud Niceam civitatem, Anastasium gravi prœlio vicit: datoque sibi sacramento, eum clericum fieri, ac presbyterum fecit ordinari. Ipse vero, ut regnum suscepit, mox in regia urbe imaginem illam venerandam, in qua sanctæ synodus erant depictæ, & à Philippico fuerat dejecta, pristino in loco erexit. His diebus ita Tiberis fluvius inundavit, ut alveum suum egressus, multa Romanæ fecerit exitia civitati, ita ut via lata ad unam & semis staturam excresceret, atque sancti Petri usque ad pontem Milvium aquæ descendentes contingerent. Mansit autem diebus septem,

donec

donec agentibus litanias crebras civibus, octavo demum die reversæ sunt. Inter hæc defuncto imperatore Theodosio, qui uno solummodo imperium rexerat anno, ejus in loco Leo Augustus subrogatur. Hoc etiam tempore eadem Sarracenorum gens, cum immenso exercitu Constantinopolim circumdedit, ac per continuum triennium obsedit, donec civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, & frigore, bello, pestilentiaque perirent, ac sic partes obsidionis abscederent. Qui inde egressi, Bulgarorum gentem, quæ est supra Danubium, bello aggrediuntur: & ab hac quoque victi, ad suas naves refugiunt. Qui cum altum peterent; irruente subita tempestate, plurimis etiam mersis sive contritis navibus, perierunt. Intra Constantinopolim vero trecenta millia pestilentia perierunt. Hac tempestate Leo Imperator apud Constantinopolim sanctorum imagines depositas incendit, Romanoque pontifici similia facere, si imperialem gratiam habere vellet, mandavit. Sed pontifex hoc facere contempsit: omnes quoque Ravennæ exercitus, vel Venetiarum talibus jussis uno animo restiterunt: & nisi eos pontifex prohibuisset, imperatorem super se constituere aggressi fuissent. Eo tempore Langbardorum rex Luitprandus Ravennam obsedit, classem invasit, atque destruxit. Tunc Paulus patritius extra Ravennam misit, qui pontificem interimerent. Sed Langbardis pro defensione pontificis repugnantibus, Spoletanis in solatio positis, &

ex aliis partibus Langbardis Thuſcis reſiſtentibus, conſilium Ravennatium diſſipatum eſt. Rurſus cum Ravennam Luitprandus regis nepos: & Peredeo Vicentius dux obtinerēt: irruentibus ſubito Venetis, Luitprandus ab eis captus eſt: Peredeo viriliter pngnans occubuit. Per idem tempus Leo Auguſtus ad pejora progreſſus eſt: ita, ut compelleret omnes Conſtantinopolim habitantes, tam vi quam blandimentis, ut deponerent, ubicunque haberent, imagines, tam ſalvatoris, quam ejus ſanctæ genitricis, vel omnium ſanctorum, eaſque in medio civitatis incendio concremari fecit. Et quia plerique è populo tale ſcelus fieri præpediebant, aliquanti ex eis capite truncati, alii parte corporis mulctati ſunt. Hujus errori Germanus patriarcha non conſentiens à propria ſede depulſus eſt, & ejus in loco Anaſtaſius preſbyter ordinatus eſt.

EX MAGNI AVRELII CASSIODORI CHRONICO AD THEODERICVM REGEM.

Reges Latini.

LAtinus regnavit an.xxxii. à quo Latini sunt appellati.

Hujus imperii an.xxv, Troja capta eſt. ad quem Æneas profugus venit; factuſq; gener ejus, ei ſucceſſit in *regnum.

Æneas poſt viii an. Trojæ captæ, regnavit in Italia an.iii.

Aſcanius filius ejus, regnavit an.xxxviii. qui * Albanum condidit.

Sylvius, Æneæ filius * de Lavinia, regnavit an.xxix.

Hujus temporibus Homerus poëta fuiſſe memoratur.

Æneas Sylvius, regnavit an.xxxi

Hujus temporibus Hebræorum rex David Hieroſolymis * regnavit.

Latinus Sylvius regnavit an.L.

Hujus temporibus Amazones Aſiam vaſtaverunt: Carthago condita eſt à Carchedone Tyrio; ut quidam dicunt. Salomon [quoque] filius David, regnans Hieroſolymis, templum famoſiſſimum condidit.

Alba

Alba Sylvius regnavit an. XXXIX.
Ægyptus Sylvius regnavit an.XXIV.
Capys Sylvius regnavit an.XXVIII.
*Carpentus Sylvius regnavit an.XIII.
Tiberinus Sylvius regnavit an.VIII.
Agrippa Sylvius regnavit an. XL.
Aremulus Sylvius regnavit an.XIX.
Hujus temporibus Lycurgus apud *Lacedæmonas jura compoſuit.

Aventinus Sylvius regnavit an.XXXVII.à quo mons * Romanorum,quia ibi ſepultus eſt,nomen accepit.

Procas Sylvius regnavit an.XXIII.

*[Amulius Sylvius regnavit ann.XLIV.] qui fratrem ſuum Numitorem regno expulit, [cujus tempora iſti ſunt * applicata .]

Reges Romani.

Romulus regnavit ann. XXXVIII. à quo Roma condita eſt , & ex Latinis Romani ſunt * nuncupati. Hic primum centum conſtituit Senatores.

Hujus temporibus Syracuſæ & Catina in Sicilia conditæ ſunt.

Numa Pompilius regnavit an.XLI.qui duos menſes anno addidit,Ianuarium & Februarium;cum ante hunc X tantum menſes apud Romanos fuiſſent.Capitolium quoque à fundamentis conſtruxit. cujus etiam temporibus Sibylla in Samo inſignis habita eſt.

Tullus Hoſtilius regnavit an. XXXII. qui primus apud Romanos purpura uſus eſt: cujus temporibus Chalcedon conditur, & Byzantium,quæ nunc Conſtantinopolis appellatur.

Ancus Marcius regnavit an. XXIII. qui sextodecimo miliario ab urbe [Roma] Ostiam condidit.

Tarquinius Priscus regnavit annis XXXVII. Hujus temporibus Massilia in * Galliis condita est.

Servius Tullius regnavit an. XXXIV. qui primus censum instituit civium Romanorum.* Hujus temporibus apud Persas Cyrus primum regnare cœpit.

Tarquinius Superbus regnavit annis XXXV. Hujus temporibus Pythagoras physicus philosophus, clarus habetur. Expulso autem urbe Tarquinio, bini *Consules* cœperunt pro uno rege annis singulis administrare Rempublicam.

Hinc Consules.

L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus. Hi annum integrum minime tenuerunt ad peragendum [tempus,] aliis subrogatis; id est P. Valerio, Sp. Lucretio, & Horatio Pulvillo.

P. Valerius * II, & Titus Lucretius,

(P. Valerius III, & M. Horatius II.)

Spurius Largius, & Titus Hermenius.

* P. Valerius III, & Posthumius.

P. Valerius IV, & Titus Lucretius II.

Agrippa Monenius & * P. Posthumius.

Opiter Virginius & Sp. Cassius.

Posthumus Cominius & T. Largius.

His *Coss. Dictator* primus T. Largius, & *Magister Equitum* Sp. Cassius ordinantur.

Servius Sulpicius & * M. Tullius.

T. Ebu-

T. Ebutius & L. Vetusius.
Q. Clœlius & T. Largius.
A. Sempronius & M. Minucius.
* C. Posthumius & T. Verginius.
App. Claudius & P. Servilius.
* C. Verginius & T. Vetusius.
* Sp. Cassius & Posthumus Cominius.
T. Geganius & P. Minucius.
M. Minucius & A. Sempronius.
Sp. Nautius & Sex. Furius.
* T. Siccius & C. Aquilius.
Sp. Cassius & Proculus Verginius.
Ser. Cornelius & Q. Fabius.
L. Æmilius & Cæso Fabius.
M. Fabius & L. Valerius.
Q. Fabius & C. Iulius.
Cæso Fabius & Sp. Furius.
M. Fabius & Gn.* Mallius.
Cæso Fabius & T. Verginius.
L. Æmilius & C. Servilius.
C. Horatius & T. Menenius.
A. Verginius & Spurius Servilius.
C. Nautius & P. Valerius.
L. Furius & C.* Manilius.
L. Æmilius & Opiter Verginius.
L. Pinarius & P. Furius.
Appius Claudius & T. Quintius Capitolinus.
L. Valerius & T. Æmilius.
T. Numicius & A. Verginius.
* T. Quintius II, & Q. Servilius.
T. Æmilius II, & Q. Fabius.
Q. Servilius & Sp. Posthumius.
Q. Fabius II, T. Quintius III.
A. Posthumius Albus, & Sp. Furius.

L. Ebu-

L.Ebutius & P.Servilius.
L.Lucretius Tricipitinus, & T.Veturius Geminus.
P.Volumnius & Ser. Sulpicius.
C.Claudius & P.Valerius.
Q.Fabius III, & L.Corn.Maluginensis.
L.Minucius & L.Nautius.
Q.Minucius & M.Horatius Pulvillus.
M.Valerius & Sp.Verginius.
C.Veturius & T.* Romilius.
Sp.Tarpejus & A.* Aternius.
His Coss. legati Athenas missi ad leges describendas.
P.Curiatius & Sex. Quintilius.
T.Menenius & P. * Sextius.
Hoc tempore à *Coss.* ad *Decemviros* translatum imperium est; per quos * II an. administrata respubl. est, atque iterum Consules creati sunt.
L.Valerius & M.Horatius.
* L.Herminius & T.Verginius.
M.Geganius & C.Iulius.
T.Quintius IV, & * Agrippa Furius.
M.Genucius & * T.Curiatius.
L.Papirius & L.Sempronius.
M.Geganius II, & T.Quintius V.
M.Fabius & Posth.Ebutius.
C.Furius * Pacilus, & M.Papirius Crassus.
Proculus Geganius & L.Menenius.
T.Quintius VI, & Agrip.Menenius.
M.Geganius III, & L.Sergius.
M.Cornelius Maluginensis, & L. Papirius Crassus.
* C.Iulius II, & L.Verginius.

C.Iu-

C. Iulius III & L. Verginius II.
T. Quintius * Pœnus, & Gn. Iulius Mento.
L. Papirius Crassus, & L. Iulius.
L. Sergius II, & Hostus Lucretius.
A Cornelius Cossus, & T. Quintius Pœnus II.
* P. Servilius Hala, & L. Papirius Mugilanus.
C. Sempronius & Q. Fabius Vibulanus.
* Gn. Fabius Vibulanus, & T. Quintius Capitolinus.
M. Cornelius Cossus, & L. Furius Medullinus.
Q. Fabius Ambustus, & C. Furius Pacilus.
* M. Papirius & C. Nautius.
M. Æmilius & C. Valerius.
Gn. Cornelius & L. Furius II.
L. Lucretius, & Servius Sulpicius Camerinus.
* L. Valerius Potitus, & M. Maulius.
His Coss. post Vrbem captam redeuntes Gallos dux Romanus, nomine Camillus exstinxit: de quibus triumphans in Vrbe, quasi & ipse patriæ conditor, Romulus meruit nuncupari. Tunc dignitates mutatæ sunt, & in loco consulum per ann. XVII *Tribuni Militares* fuerunt. quibus ob insolentiam remotis, per ann. IV potestas Consulum Tribunorumque cessavit. Deinde rursus tribus annis per tribunos militares est administrata respublica. Post annos vero XXIV reversa est dignitas consularis.
L. Sextius de plebe, & L. Æmilius * Mamercus patricius.

L. Ge-

L. Genucius, & Q. Servilius.
C. Sulpicius * Peticus, & C. Licinius Stolo.
C. Genucius, & L. Æmilius Mamercus II.
Q. Servilius Hala, & L. Genucius.
C. Sulpicius II, & C. Licinius.
C. Pœtilius Balbus, & M. Fabius Ambuſtus.
M. Popilius Lænas, & Gn. Manlius.
C. Plautius & C. Fabius.
C. Marcius & Gn. Manlius.
M. Fabius Ambuſtus II, & M. Popilius Lænas II.
C. Sulpicius Peticus III, & M. Valerius Publicola.
M. Fabius III, & T. Quintius.
C. Sulpicius IV, & M. Valerius II.
P. Valerius & C. Marcius Rutilus II.
C. Sulpicius Peticus & T. Quintius Pœnus.
M. Popilius III, & L. Cornelius Scipio.
L. Furius Camillus, & Appius Claudius Craſſus.
M. Valerius Corvinus, & M. Popilius Lænas IV.
T. Manlius Torquatus, & C. Plautius.
M. Valerius II, & C. Pœtilius II.
M. Fabius * Dorſuo, & Ser. Sulpicius Camerinus.
C. Marcius III, & T. Manlius II.
M. Valerius III, & A. Cornelius Coſſus.
C. Marcius Rutilus, & Q. Servilius.
C. Plautius II, & L. Æmilius Mamercus.
T. Manlius III, & P. Decius Mus.

T. Æmilius Mamercus, & Q. Publilius Philo.
L. Furius Camillus, & * C. Mænius.
His COSS. rostra navium de Antiatibus in foro fixa sunt.
C. Sulpicius Longus, & P. Ælius Pætus.
L. Papirius Crassus, & Cæso Duillius.
M. Valerius IV, & M. Attilius Regulus.
T. Veturius & Sp. Posthumius.
A. Cornelius II, & Gn. Domitius.
His coss. pax cum Alexandro Epiri rege facta est,
M. Claudius Marcellus & C. Valerius.
L. Papirius Crassus II, & C. Plautius * Venox.
L. Æmilius Mamercus, & Gn. Plautius.
C. Plautius Proculus, & P. Cornel. Scapula.
L. Corn. Lentulus, & Q. Publilius Philo II.
C. Pœtilius III, & L. * Papirius Mugillanus.
His COSS. Alexandria in Ægypto condita est.
L. Furius Camillus II, & Iun. Brutus Scæva.
C. Sulpicius Longus II, & Q. * Elius.
Q. Fabius [Rullianus,] & L. Fulvius.
T. Veturius Calvinus, & Sp. Posthumius.
L. Papirius & Q. Publilius Philo.
L. Papirius & Q. * Ælius Ceritanus.
M. * Follius & L. Plautius * Venox.
C. Iunius Bubulcus, & Q. Æmilius Barbula.
Sp. Nautius & M. Popilius Lænas.
L. Papirius Cursor, & Q. Publilius.
M. Pœtilius [Libo] & C. Sulpicius.
C. Papirius Cursor, & C. Iun. Bubulcus II.
Marcus Valerius & P. Decius.
His COSS. per Appium Claudium Censorem via facta & aqua inducta est; quæ ipsi us nomine nuncupantur.
C. Iunius Bubulcus III, & Q. Æmilius Barbula II.
Q. Fabius II, & C. Marcius Rutilus.
Q. Fabius III, & P. Decius II.
App. Claudius & L. Volumnius.
His COSS. viæ per agros publicæ factæ.
P. Cornelius Arvina, & Q. Marcius Tremulus.
P. Posthumius & T. Minucius.
P. Sulpicius * Aver rio, & P. Sempronius Sophus.

L. Ge-

L. Genucius & Ser. Cornelius.
* M. Livius & L. Æmilius.
M. Valerius & Q. Apulcjus.
M. Fulvius Pætus & T. Manlius Torquatus.
L. Cornelius Scipio, & Gn. Fulvius.
Q. Fab. Maximus IV, & P. Decius Mus III.
L. Volumnius & App. Claudius.
Q. Fabius V, & P. Decius IV. (gulus.
L. Posthumius * Megillus, & M. Attilius Re-
L. Papirius Cursor, & Sp. * Carvilius.
Q. Fabius Gurges, & * D. Brutus.
L. Posthumius, & C. Iunius.
P Cornelius Rufinus, & M. Curius Dentatus.
M. Valerius & Q. Cædicius.
Q. Marcius & P. Cornelius. (Ælius.
M. Marcel. & C. Nautius M. Valerius & C.
C. Claudius & M. Æmilius.
C. Servilius & L. * Cælius.
P. Cornelius * Dolabella, & Gn. Domitius.
C. Fabricius & Q. Æmilius.
L. Æmilius & Q. Marcius.
P. Valerius & Tib. Coruncanius. (Æmilius.
P. Sulpicius & P. Decius. C. Fabricius & Q.
P. Cornelius & C. Iunius.
* Q. Fabius & C. Genucius.
M. Curius & L. Lentulus. (Claudius.
Ser Cornelius & M. Curius. C. *Fabius & C.
L. Papirius Cursor. & Sp. Carbilius.
C. Quintius & L. Genucius.
C. Genucius & Gn. Cornelius.
P. Sempronius & App. Claudius.
M. Attilius & L. Iulius Libo. (Fulvius.
* D. Iunius & * M. Fabius. A. Claudius & Q.
M. Valerius & M. Otacilius.
L. Posthumius & * Q. Manilius.
L. Valerius & * L. Otacilius.
Gn. Cornelius & C. Duilius.
C. Aquilius & L. Cornelius.
A. Attilius Calatinus, & C. Sulpicius.
Gn. Cornelius, & C. Attilius Serranus.
Q. Cædicius & L. Manlius.

M. Æmilius Paulus, & Servius Fulvius Nobilior.
Gn. Cornelius & A. Attilius.
Gn. Servilius & C. Sempronius.
C. Aurelius Cotta, & P. Servilius.
L. Cæcilius Metellus, & C. Furius.
C. Attilius Regulus, & L. Manlius.
P. Claudius & L. Iunius.
* P. Servilius & C. Aurelius.
L. Cæcilius & M. Fabius.
* M. Fabius & M. Otacilius.
* M. Fabius & C. Attilius.
A. Manlius & C. Sempronius.
C. Fundanius & C. Sulpicius.
C. Luctatius * Cerco, & A. Posthumius.
Q. Luctatius Catulus, & A. Manlius.
C. Claudius Cento, & M. Sempronius.
His COSS. ludis Romanis primum Tragœdia & Comœdia à * Lucio Livio ad scenam data.
C. Manlius & Q. Valerius.
T. Sempronius & P. Cornelius.
L. Cornelius & Q. Fulvius.
C. Licinius & P. Cornelius.
T. Manlius Torquatus, & C. Attilius.
P. Posthumius & Sp. Carbilius.
Q. Fabius & M. Pomponius.
M. Lepidus & M. * Poblicius.
C. Papirius & M. Pomponius.
M. Æmilius & M. Iunius.
His COSS. Hamilcar Hannibalis pater, in Hispania bellum Romanis parans, occisus est. Hic solitus est dicere, quatuor se filios contra P. R. velut catulos leoninos educare.

L. Posthumius & Gn. Fulvius.
Q. Fabius II, & Sp. Carbilius.
P. Valerius & M. Attilius.
L. Apustius & M. Valerius.
C. Attilius & L. Æmilius.
T. Manlius & Q. Fulvius II.
C. Flaminius & P. Furius * Pilo.
M. Marcellus & Gn. Cornelius.
P. Cornelius & M. Minucius.
L. Veturius & C. Lutatius.

His COSS. via Flaminia munita, & Circus factus qui Flaminius appellatur.

M. Livius & L. Æmilius.

His COSS. Hannibal Hamilcaris filius, in Hispania bellum * molitur.

P. Cornelius Scipio, & Tib. Sempronius Longus.
Gn. Servilius Geminus, & C. Flaminius.
L. Æmilius Paulus, & C. Terentius Varro.
Tib. Sempronius Gracchus, & Q. Fabius Maximus III.
Q. Fabius Maximus IV, & * M. Marcellus II.
* P. Maximus, & T. Sempronius Gracchus.
Q. Fulvius Flaccus III, & Appius Claudius Pulcher II.
Gn. Fulvius Centimalus, & P. Sulpicius Galba.
M. Marcellus III, & M. Valerius Lævinus.
Q. Fabius V, & Q. Fulvius Flaccus IV.
M. Marcellus IV, & T. Quintius.
C. Claudius Nero, & M. Livius Salinator.

L. Veturius Philo, & Q. Cæcilius Metellus.
* P. Scipio & P. Licinius Craſſus.
M. Cornelius Cethegus, & P. Sempronius Tuditanus.
Gn. Servilius Cæpio, & Gn. Servilius Geminus.
* T. Servilius Geminus, & T. Claudius Nero.
L. Cornelius Lentulus, & C. Ælius Pætus.
Ser. Sulpicius Galba, & C. Aurelius Cotta.
C. Cornelius Lentulus, & * P. Villius.
L. Ælius Pætus, & T. Quintius Flaminius.
L. Cornelius Cethegus, & Q. Minucius Rufus.
P. Furius & M. Marcellus.
L. Valerius Flaccus, & M. Porcius Cato.
P. Scipio Afric. II, & Ti. Sempronius Longus.
L. Cornelius Merula, & Q. Minucius Thermus.
L. Quintius & Gn. Domitius Ænobarbus.
P. Scipio Naſica, & M. Acilius Glabrio.
* L. Scipio, & C. Lælius Africanus.
M. Fulvius Nobilior, & Gn. Manlius Volſo.
M. Valerius Meſſala, & C. Livius Salinator.
M. Æmilius Lepidus, & C. Flaminius.

Sp. Posthumius Albinus, & Q. Marcius Philippus.
His COSS. Athletarum certamina primum à Fulvio edita.
App. Claudius Pulcher, & M. Sempronius Tuditanus.
P. Claudius Pulcher, & L. Porcius Licinus.
M. Claudius Marcellus, & Q. Fabius Labeo.
His COSS. Hannibal apud Prusiam veneno periit.
L. Æmilius Paulus, & Gn. Bæbius * Tamphilus.
P. Cornelius Lentulus, & M. Bæbius Tamphilus.
A. Posthumius Albinus, & C. Calphurnius Piso.
[Q. Fulvius & L. Manlius.]
* M. Iunius & Gn. Manlius.
Ti. Sempronius & C. Claudius.
Gn. Cornelius & Q. * Pœtilius.
M. Lepidus & Q. Mucius.
Sp. Posthumius & Q. Mucius.
L. Posthumius Albinus, & M. Popilius. *
C. Popilius & P. * Celius.
P. Licinius & C. Cassius.
* C. Hostilius Mancinus, & C. Attilius.
L. Marcius Philippus, & Q. Servilius.
L. Paulus II, & C. Licinius.
Q. Ælius * Pætus, & M. Iunius.
* L. Mamercus & C. Sulpicius.
Gn. Octavius & T. Manlius.

A. Manlius & Q. Cassius.
* T. Sempronius, & M. Iuventius.
P. Scipio Nasica, & C. Marcius.
M. Messala & C. Fannius.
L. Anicius & M. Cornelius.
Gn. Cornelius * Dolabella, & M. Fulvius.
* M. Æmilius & C. Popilius.

His COSS. metalla in Macedonia instituta.

Sex. Iulius & L. Aurelius.
L. Lentulus & C. Marcius.
P. Scipio & M. Claudius.
L. Posthumius & Q. Opimius.
Q. Fulvius & T. Annius.

Hi primi Consules Calend. Ianuariis magistratum inierunt, propter subitum Celtiberiæ bellum.

M. Marcellus & L. Valerius.
L. Lucullus & (A.) Posthumius.
L. Quintius & M. Acilius.
L. Marcius & * M. Manlius.
Sp. Posthumius & L. Piso.
P. Africanus & C. Livius.
Gn. Cornelius & L. Mummius.
Q. Fabius Maximus, & L. Hostilius.
Ser. Galba & L. Aurelius.
App. Claudius & Q. Metellus.
M. Metellus & Q. Maximus.
Gn. Cæpio & Q. Pompejus.
Q. Cæpio & C. Lælius.
Gn. Piso & M. Popilius.
P. Scipio & D. Brutus.
M. Æmilius & C. Hostilius Mancinus.

P. Furius

P. Furius & Sex. Attilius Serranus.
Ser. Fulvius & Q. Calphurnius.
His COSS. Æmilianus Scipio, ob Numantinum bellum, cum candidatus non esset, consul creatur.
P. Africanus & C. Fulvius Flaccus.
C. Mucius & L. Calphurnius.
P. Popilius & P. * Sulpicius.
P. Crassus & L. Valerius Flaccus.
App. Claudius & M. Perpenna.
C. Sempronius & M. Aquilius.
Gn. Octavius & T. Annius.
T. Cassius & L. Cinna.
M. Æmilius & L. Aurelius.
M. Plautius & M. Fulvius.
C. Cassius Longinus, & * C. Sextius.
Q. Cæcilius & T. Quintius.
Gn. Domitius & C. Fannius.
His COSS. Sextius oppidum ædificavit, in quo Aquæ Sextiæ in Galliis.
L. Opimius & Qu. Maximus.
P. Manlius & C. Papirius.
L. Cæcilius & L. Aurelius.
M. Cato & Qu. Marcius.
L. Cæcilius & Qu. Mucius.
C. Licinius Geta, & Q. Maximus.
M. Metellus & M. Scaurus.
His COSS. L. Metellus & Gn. Domitius Censores artem ludicram ex Vrbe removerunt, præter Latinum tibicinem cum cantore, & ludum * talorum.
M. Acilius Balbus, & C. Cato.
C. Cæcilius & C. Papirius.
M. Livius Drusus, & L. Piso.
P. Scipio & L. Calphurnius Bestia.

Sp. Posthumius & M. Minucius.
Q. Metellus & M. * Silanus.
Ser. Galba & M. Scaurus.
L. Cassius & C. Marius.
Q. Servilius & C. Attilius Serranus.
His COSS. per Servilium Cæpionem consulem judicia Equitibus & Senatoribus communicata.
P. Rutilius Rufus, & C. Manilius.
C. Marius II, & C. Flavius Fimbria.
C. Marius III, & L. Aurelius Orestes.
C. Marius IV, & L. Luctatius.
C. Marius V, & M. Aquilius.
C. Marius VI, & L. Valerius Flaccus.
M. Antonius & A. Posthumius.
Q. Metellus & T. Didius.
Gn. Lentulus & P. Crassus.
Gn. Domitius & C. Cassius.
His COSS. Ptolemæus Ægypti rex * populum Romanum hæredem reliquit.
P. Crassus & Q. Scævola.
C. Cœlius & L. Domitius.
C. Valerius Flaccus, & M. Herennius.
C. Claudius Pulcher, & M. Perpenna.
* P. Marcius & Sextus Iulius.
L. Cæsar & C. Futilius Lupus.
Gn. Pompejus & L. Porcius Cato.
L. Sylla & Q. * Pompejus.
L. Cinna & Gn. Octavius.
L. Cinna II, & G. Marius VII.
L. Cinna III, & Gn. Papirius.
L. Cinna IV, & Gn. Papirius II.
His COSS. Asiam in XLIV regiones Sylla distribuit.
L. Scipio & C. Norbanus.

His COSS. Capitolium custodum negligentia concrematur.
Gn. Carbo III, & C. Marius.
* M. Tullius & Gn. Dolabella.
L. Sylla II, & Q. Metellus.
* P. Servilius & App. Claudius.
M. Lepidus & Q. Catulus.
M. Æmilius & D. Brutus.
Gn. Octavius & C. Curio.
L. Octavius & C. Cotta.
L. Licinius Lucullus, & M. Cotta.
M. Lucullus & C. Cassius.
L. Gellius & Gn. Lentulus.
Gn. Aufidius & P. Lentulus.
M. Crassus & Gn. Pompejus.
Q. Metellus & Q. Hortensius.
His COSS. à Q. Catulo reparatum dedicatumque Capitolium est.
L. Metellus & Q. Marcius.
C. Piso & * Marcus Glabrio.
* An. Lepidus & L. Torquatus.
L. Cæsar & Q. Marcius.
M. Cicero & C. Antonius.
D. Silanus & L. Muræna.
M. Pupius & M. Valerius.
His COSS. Catilina in agro Pistoriensi à C. Antonio bello peremptus est.
Q. Metellus & L. Afranius.
* C. Cæsar & M. Bibulus.
L. Piso & A. Gabinius.
His COSS. Clodii rogatione Cicero in exsilium est profectus.
P. Lentulus & Q. Metellus.
His COSS. propter civiles * dissensiones per S. C. de exsilio Cicero revocatur.
Gn. Len-

Gn. Lentulus & L. Philippus.
Gn. Pompejus & M. Crassus.
App. Claudius & L. Domitius.
Gn. Domitius & M. Messala.
Gn. Pompejus & Q. Metellus.
M. Marcellus & Ser. Sulpicius.
* L. Paulus & M. Marcellus.
L. Lentulus & C. Marcellus.
His COSS. perniciosæ in Curia conflantur de Pompejo Cæsareq; discordiæ : sed Cajus Iulius Cæsar de Galliis veniens, Pompejum fugavit Italia, aurum atque argentum Romæ de ærario sustulit, ac primus Romanorum singulare obtinuit imperium, à quo *Cæsares* Romani Principes appellati. Imperavit autem annis IV, mensibus VI. sub quo hi Consules fuerunt:

Imperatores Romani.

C. IVLIVS CÆSAR, I.
C. Iulius Cæsar II, & P. Servilius.
* Q. Funius & Publius Vaticanus.
His COSS. Cæsar Pompejum Pharsalico prælio superavit; Pompejus fugiens in Ægyptum, * occisus est.
C. Iulius Cæsar III, & M. Lepidus.
C. Iulius Cæsar IV, & Fabius Maximus.
His COSS. C. Iulius Cæsar per quatriduum triumphavit.
C. Iulius Cæsar V, & M. Antonius.
His COSS. M. Antonius Lupercalibus sella aurea sedenti Cæsari diadema renuenti imposuit; atque Idib. Martiis Cæsar in * Pompeja Curia occisus est : cui successit Octavianus Cæsar, qui regnavit an.

LVI, mensibus VI. per quæ tempora hi Consules exstiterunt:

Octavianus Augustus, II.

C. Pansa & A. * Hirtius.

His COSS. Cæsar Octavianus, Antonius, & Lepidus, amicitiæ fœdus inierunt; M. Cicero per Popilium militem Cajetæ occisus est annorum LXIII. Cæsar Octavianus forum * Augustum ædificavit.

M. Lepidus & L. Plancus.

P. Servilius II, & L. Antonius.

Gn. Domitius & C. Asinius.

L. Censorinus & C. Calvisius.

App. Claudius & Cajus Norbanus.

M. Agrippa & L. Caninius.

His COSS. lacus Lucrinus in portum conversus est.

L. Gellius & M. Coccejus.

Sex. Pompejus & L. Cornificius.

L. Scribonius & L. Atratinus.

C. Cæsar & L. Vulcatius.

Cn. Domitius & C. Sossius.

C. Cæsar II, & M. Messala.

His COSS. apud Actium M. Antonius à Cæsare superatur.

C. Cæsar III, & M. Crassus.

His COSS. Nicopolim Cæsar construit, ludos Actiacos instituit: Antonius à Cæsare prœlio peremptus, Alexandriæ in Mausoleo cum Cleopatra reconditur.

C. Cæsar IV, & Sex. Apulejus.

C. Cæsar V, & M. Agrippa II.

His COSS. Parthorum dissensiones per Cæsarem sedatæ.

C. Cæsar VI, & M. Agrippa III.

His

His COSS. Cæſar leges protulit, judices ordinavit, provincias diſpoſuit, & ideo *Auguſtus* cognominatus eſt. cujus temporibus floruerunt Virgilius, Horatius, & Livius.

* C. Auguſtus Cæſar VII, & T. Statilius.

C. Aug. Cæſar VIII, & M. Silanus.

His COSS. Cantabros, Germanos, Salaſſos Cæſar perdomuit.

C. Aug. Cæſar IX, & C. Norbanus.

His COSS. Aſtures & Cantabri per L. * Lanium perdomiti.

C. Aug. Cæſar X, & Cn. Piſo.

M. Marcellus & L. Aruntius.

M. Lollius & Q. Lepidus.

M. Apulejus & P. Silius.

His COSS. aquilas & ſigna Craſſiana de Parthis Cæſar recepit.

C. Sentius & Q. Lucretius.

His COSS. Cæſari ex provinciis redeunti currus cum aurea corona decretus eſt; quo aſcendere noluit.

Cn. Lentulus & P. Lentulus.

* T. Furnius & C. Silanus.

L. Domitius & P. Scipio.

M. Druſus & L. Piſo.

Cn. Lentulus & M. Craſſus.

Tib. Nero & P. Quintilius.

M. Meſſala & P. Sulpicius.

* Paulus Fabius & Q. Ælius.

Iulius Antonius & Africanus Fabius.

Druſus Nero & L. Quintius.

His COSS. apud Lingonum gentem templum Cæſari Druſus ſacravit.

C. Aſinius & C. Marcius.

His

His coss. inter Albim & Rhenum Germani omnes Tiberio Neroni dediti; per Sextum Apulejum Pannonii subacti.
Tib. Nero & Cn. Piso.
D. Lælius & C. Antistius.
C. Augustus Cæsar XI, & L. Sylla.
C. Calvisius & L. Passienus.
C. Lentulus & M. Messala.
His coss. Dominus noster IESVS CHRISTVS filius Dei in Bethlehem nascitur, anno imperii Augusti * XLI.
C. Aug. Cæsar XII, & M. Plautius.
Cossus Lentulus & L. Piso.
C. Aug. Cæsar XIII, & L. Paulus.
* C. Vinitius & P. Alphenus.
M. Servilius & L. Lamia.
Sextus Ælius & C. Sentius.
Cn. Cinna & L. Valerius.
His coss. per dies VIII Tiberis impetu miseranda clades hominum domorumque fuit.
M. Lepidus & L. Aruntius.
Q. Cæcilius & A. Licinius.
M. Furius & Sextus Nonius.
Q. Sulpicius & C. Poppæus.
P. Dolabella & C. Silanus.
M. Lepidus & T. Statilius.
Germanicus Cæsar & C. Fontejus.
L. Plancus & C. Silius.
Sex. Pompejus & Sex. Apulejus.
His coss. Imperator Augustus obiit, LXXVI anno ætatis suæ, Imperii autem LVI * semis. Huic successit in Imperium *Tiberius Cæsar*, qui imperavit annis XXIII, sub quo hi Consules fuerunt:

Tiberius

Tiberius Cæsar, *I I I.*
Drusus Cæsar & C. Norbanus.
Sisenna Statilius & L. Scribonius.
His coss. Mathematici Vrbe pelluntur.
L. Pomponius & C. Cæcilius.
Tib. Cæsar, & Germanicus Cæsar.
M. Silanus & C. Norbanus.
His coss. Germanicus Cæsar in Syria mortuus.
M. Valerius & M. Aurelius.
Tib. Cæsar, & Drusus Cæsar.
D. Haterius & C. Sulpicius.
C. Asinius & C. Antistius.
His coss. Drusus Cæsar publice funeratur.
Ser. Cornelius & L. Vitellius.
M. Asinius, & Cossus Cornelius.
C. Calvisius, & Cn. Gætulicus.
L. Piso. & M. Crassus.
Appius Silanus, & P. Silius. *
C. Rubellius, & C. * Fusius.
M. Vinitius, & L. Cassius.
Tib. Cæsar V, COS. [& solus.]
[Cn. Domitius & Camillus Scribonianus.]
His cos. Dominus noster IESVS CHRISTVS passus est VIII Calend. Apriles; & defectio solis facta est, qualis ante vel postmodum numquam fuit.
[Vinitius & Longinus.]
Sulpicius & Sylla.
* Priscus & Vitellius.
Gallus & Novianus.
His coss. Persius Flaccus Satyricus poëta Volaterris nascitur.

Gallie-

Gallienus & Plautianus.
His coss. Tiberius Imperator in Campania moritur; cui successit C. Cæsar cognomento Caligula; qui regnavit annis tribus, & mensibus * x. sub quo hi Consules exstiterunt:

C Caligula, IV.

Proculus & Nigrinus.
Iulianus & Asprenas.
Publicola & Nerva.
His coss. Pilatus in multas incidens calamitates, propria se manu interfecit.
Cæsar & Iulianus.
His coss. C. Cæsar cognomento Caligula, à protectoribus suis occiditur in Palatio anno ætatis XXIV. cui successit Claudius; qui imperavit annis XIII, mensibus VIII, diebus XXVIII. sub quo hi Consules fuerunt:

Claudius, V.

Cæsar II, & Saturninus.
* Secundus & Venustus.
His coss. Petrus Apostolus Romam mittitur; ubi Euangelium prædicans, XXV annis ejusdem urbis Episcopus perseverat.
Tiberius * & Gallius.
Crispinus & Taurus.
His coss. Claudius de Britannis triumphavit, & Orcadas insulas Romano adjecit imperio.
Vinitius & Cornelius.
His coss. inter Theram & Therasiam exorta est insula, habens stadia XXX.
Asiaticus & Cornelius.
His coss. descriptio Romæ facta est, & in-

venta sunt civium Romanorum * centena millia, & XLIV. & Thracia hucusque * regnum, in provinciam redigitur.

Tiberius II, & Vitellius.
Vitellius II, & Publicola.
* Verannius & Gallus.
Vetus & * Servilianus.
Claudius & Orphitus.
Sylvanus & Sylvius.
Tiberius III, & * Antoninus.
* Silanus & Otho.

His coss. Claudius moritur in Palatio, anno ætatis LXIV. Huic successit Nero; qui regnavit ann. XIII, mensibus VII, diebus * XXVII. sub quo hi Consules fuerunt:

Nero Claudius, VI.
Silanus II, & Antoninus II.
* Marcelliuus & Aviola.

His coss. sanctus Paulus Apostolus Romam vinctus à Felice [Iudææ] præside destinatur. Probus etiam eruditissimus grammaticus Romæ cognoscitur. * Vrsulus Tolosensis celeberrime in Gallia Rhetoricam docet.

Nero & Vetus.
Nero II, & Piso.
Nero III, & Messala.
[C. Capito & Apronius.]
Nero IV, & Cornelius.
* Pius & Turpilianus.
Macrinus & Gallus.
Crassus & Bassus.

His coss. Thermæ à Nerone ædificatæ, quas Neronianas appellavit; cujus odio, mutato vocabulo, nunc Alexandrinæ nominantur.

Sylva-

Sylvanus & Paulinus.
His coss. Nero, ut similitudinem Trojæ ardentis inspiceret, plurimam partem [Romanæ] urbis incendit.
* Celsinus & Apulejus.
His coss. duæ provinciæ factæ sunt, Pontus Polemoniacus, & Alpes Cottiæ, Cottio rege defuncto.
[Telesinus & Paulinus.]
Capito & Rufus.
Italicus & Turpilianus.
Sylvanus & Otho.
His coss. Romæ sanctus Petrus & Paulus Apostoli trucidati sunt à Nerone; qui turpiter vivens, cum à senatu quæreretur ad pœnam, è Palatio fugiens, ad quartum Vrbis miliarium in suburbano Nomentana via sese interfecit, anno ætatis XXXII. cui successit *Galba*; qui regnavit mensibus VII. Post hunc *Otho*, mensibus III, diebus V. Post *Vitellius* regnavit mensibus VIII, die uno. qui omnes infra scriptos duos Consules tenuerunt:
Vespasianus & Titus.
Vespasianus II, & Titus II.
His coss. Vespasianus suscepit imperium; qui regnavit annis IX, mensibus XI, diebus XXII. sub quo hi Consules fuerunt.
*Vespasianus * VII.*
Vespasianus III, & Nerva.
Vespasianus IV, & Titus III.
His coss. Titus filius Vespasiani Iudæa capta, præter quos gladio interfecit, *centum millia captivorũ publice venũdavit.*
Vespasianus V, & Titus IV.

Vespasianus VI, & Titus V.
Vespasianus VII, & Titus VI.
His coss. Vespasianus incensum Capitolium ædificare orsus est.
* Commodus & Rufus.
Vespasianus VIII, & Titus VII.
His coss. colossus erectus est, habens altitudinis pedes C & VII.
Vespasianus IX, & Titus VIII.
Sylvanus & Verus.
Domitianus & Messalinus.
His coss. Vespasianus est mortuus profluvio ventris, in villa propria circa Sabinos. cui Titus filius ejus succedens, in utraque lingua disertissimus, regnavit annis II, mensibus II. sub quo hi Consules exstiterunt:

Titus Vespasianus VIII.

Domitianus II, & Rufus II.
His coss. Titus Amphitheatrũ Romæ ædificavit, & in dedicatione ejus quinque milia ferarum occidit.
Domitianus III, & Sabinus.
His coss. Titus morbo periit in eadem villa qua pater ejus, anno ætatis XLII. qui ob insignem mansuetudinem, *Deliciæ humani generis* appellatus est. cui successit Domitianus frater Titi [junior,] crudelissimus; qui imperavit annis XV, mensibus V. sub quo hi Consules fuerunt.

Flavius Domitianus IX.

Domitianus IV, & Rufus III.
His coss. Domitianus eunuchos fieri prohibuit.
Domitianus V, & Dolabella.

Domitianus VI, & Rufus IV.
Flavius & Trajanus.
Domitianus VII, & Nerva.
Trajanus II, & Glabrio.
His coss. * primo Domitianus Dominum & Deum se appellare * jussit.
Domitianus VIII, & Saturninus.
Sylvanus & Priscus.
His coss. Quintilianus ex Hispania primus Romæ scholam publicam & salarium è fisco accepit, & claruit.
Asprenas & Clemens.
His coss. multa * mœnia & celeberrima Romæ facta sunt ; * id est, Capitolium, Forum transitorium, Divorum porticus, Isium, Serapium, Stadium, Horrea piperataria, Vespasiani templum, * Minerva Chalcidica, Odion.
Domitianus IX, & Clemens II.
His coss. insignissima Romæ facta sunt [opera ; id est,] forum Trajani, Thermæ Trajanæ & Titianæ, * Senatus ludus matutinus, Meta aurea, Meta sudans, & Pantheon.
* Nerva II, & Rufus.
Fulvius & Vetus.
Sabinus & * Antoninus.
Nerva III, & Trajanus III.
Senecio & Palma.
Trajanus IV, & Fronto.
His coss. Apollonius Tyaneus philosophus insignis habetur. Domitianus occisus in Palatio, anno ætatis XXXV. cui Nerva succedens, regnat annum unum, menses IV. sub quo hi Consules fuerunt :

Nerva Coccejus, X.

Trajanus v, & Orphitus.

Senecio II, & Suro.

His coff. Nerva morbo periit in hortis Salluftianis, anno ætatis LXXII, cum jam Trajanum adoptaffet in filium: cui fuccedens, imperavit annis XIX, menfibus * VI, diebus XV, fub quo hi Confules fuerunt:

D. Trajanus, X I.

Trajanus VI, & Maximus.

Senecio III, & Sura II.

Vrbanus & Marcellus.

Candidus & Quadratus.

His coff. Trajanus de Dacis & Scythis triumphavit.

Commodus & Cerealis.

His coff. Trajanus Hiberos, Sauromatas, * Ofroënos, Arabas, * Bofphoranos, Colchos, in fœdus accepit: Seleuciam, Ctefiphontem, Babylonem occupavit & tenuit.

Senecio IV, & Sura III.

His coff. Trajanus in mari rubro claffem inftituit; ut per eam Indiæ fines vaftaret.

Gallus & Bradua.

Africanus & Crifpinus.

Crifpinus II, & * Solenus.

Pifo & Rufticus.

Trajanus VII, & Africanus.

Celfus & Crifpinus.

His coff. Plinius Secundus Novocomenfis orator & hiftoricus infignis habetur; cujus ingenii plurima opera exftant.

* Afta & Pifo.

Meffala

Messala & Pedon.
* Æmilius & Vetus.
Niger & Apronianus.
His coss. Trajanus Armeniam, Assyriam, & Mesopotamiam provincias fecit:
Clarus & Alexander.
Hadrianus & Salinator.
Hadrianus II, & Rusticus.
* Servilius & Fulvius.
His coss. Trajanus apud Seleuciam Isauriæ profluvio ventris exstinctus est, anno ætatis LXIII, mense IX, die IV. cujus ossa, in urna aurea conlocata, sub columna fori * quæ ejus nomine vocatur, recondita sunt: cujus columnæ altitudo in CXL pedes erigitur. Huic successit Hadrianus, utraque lingua peritissimus, Italicæ natus ex consobrina Trajani: qui regnavit annis XX, mensibus X, diebus * XIX. sub quo hi Consules fuerunt:

Hadrianus, XII.

Verus & Augur.
His coss. Hadrianus Alexandriam à Romanis subversam, publicis instauravit expēsis.
Aviola & Pansa.
His coss. Hadrianus reliqua tributorum urbibus relaxavit, chartis * publicis incensis; plurimos etiam ipsis tributis liberos fecit.
Paternus & Torquatus.
His coss. Plutarchus philosophus insignis habetur.
Glabrio & Apronianus.
His coss. * Nicomediæ & Nicenæ urbis plurimis [terræmotu] conlapsis, Hadria-

nus ad instaurationem earum publicas largitur expensas.

Asiaticus & Quintus.

Verus & Ambiguus.

His coss. Atheniensibus leges petentibus Hadrianus ex Draconis & Solonis reliquorumque libris jura composuit.

Gallicanus & Titianus.

His coss. juxta * Eleusinam civitatem [in] Cephiso fluvio Hadrianus pontē constravit.

Torquatus & Libo.

Celsus & Marcellinus.

Pontianus & * Rufus.

Augurinus & Sergianus.

* Tiberius & Silanus.

His coss. Hadrianus à Christianorū persecutione cessavit, & Pater patrię est appellatus.

* Sergius II, & Verus.

Pompejanus & Attilianus.

His coss. templum Romæ [&] Veneris factum est; quod nunc Vrbis appellatur.

Pompejanus II, & Commodus.

His coss. Hadrianus cum insignes & plurimas ædes Athenis fecisset, agonem edidit, bibliothecamq; miri operis exstruxit.

* Lælius & Albinus.

Camerinus & Niger.

Antoninus & Præsens.

Antoninus II, & Præsens II.

Severus & Sylvanus.

His coss. Ælia civitas, id est, Hierusalem, ab Ælio Hadriano condita est, & in fronte ejus portæ qua Bethleem egredimur, sus * sculptus in marmore; significans Romanæ potestati subjacere Iudæos.

Rufi-

Rufinus & Torquatus.
His coss. Hadrianus morbo intercutis aquę apud Bajas moritur, major sexagenario. cui successit Antoninus Pius; qui regnavit * ann. XXI. sub quo hi Consules fuerunt.

Antoninus Pius, XIII.

Torquatus II, & Herodes.
Aviola & Maximus.
Antoninus III, & Aurelius.
Gratus & Seleucus.

His coss. Iustinus Philosophus librum pro Christiana religione scriptum tradidit Antonino [Cæsari.]

Antoninus IV, & Aurelius II.
Largus & Messalinus.
Torquatus III, & Iulianus.
Orphitus & Priscus.
Glabrio & Vetus.
Gordianus & Maximus.
Glabrio II, & * Romulus.
Præsens & Rufus.
Commodus & Lateranus.

His coss. Apollonius Stoicus, natione Chalcidicus; & Basilides * Scythopolitanus, philosophi illustres habentur; qui [Veri quoque] Cæsaris præceptores fuerunt.

Verus & Sabinus.
Sylvanus & Augurinus.
* Barbarus & Regulus.
Tertullus & Sacerdos.
Quintillus & Priscus.
Verus II, & Bradua.
Antoninus V, & Aurelius III.

* P.C.Antonini v I,& Aurelii IV.

Hoc tempore Antoninus Pius apud Lorium villam suam duodecimo ab Vrbe miliario moritur, anno vitæ LXXVII. Vsque ad hoc tempus singuli Augusti fuerunt. Cui successerunt filii sui, id est, Marcus Antoninus Verus, & Lucius Annius Antoninus * Severus: qui regnaverunt annis XIX, sub quibus hi Consules fuerunt:

M. Antoninus Verus; & L. Annius Antoninus Severus, XIV.

Duo Augusti coss.

Rusticus & Aquilinus.

His coss. Lucio Cæsari, Athenis sacrificanti, ignis in cælo ab * Occidente in Orientem ferri visus est.

* Lælianus & Pastor.

Macrinus & Celsus.

His coss. Fronto orator insignis habetur; qui Marcum Antoninum Verum Latinis literis erudivit.

Orphitus & Pudens.

His coss. Lucius Cæsar de Parthis cum fratre Antonino triumphavit.

Pudens II, & Pollio.

Verus III, & Quadratus.

Apronianus & Paulus.

Priscus & Apollinaris.

Cethegus & Clarus.

Severus & Herennianus.

His coss. Lucius Annius Antoninus Severus, anno regni undecimo, inter Concordiam & Altinum * apoplexia exstinctus est, sedens cum fratre in vehiculo.

Orphitus & Maximus.
Severus II, & Pompejanus.
Gallus & Flaccus.
Piſo & Iulianus.
Pollio & Aper.
Commodus & Quintillus.

His coſſ. Marcus Antoninus Verus Imperator Commodum filium ſuum conſortem regni facit.

Orphitus & Rufus.

His coſſ. Imperatores de hoſtibus triumphant; & pecuniam quæ fiſco debebatur, provinciis concedentes, tabulas debitorum in medio Romanæ urbis foro, incendio concremarunt: ac, ne quid * bonitatis deeſſet, ſeveriores quaſque leges novis conſtitutionibus temperarunt.

Commodus II. & Verus II.

His coſſ. Antoninus Verus adeo in editione munerum magnificus fuit, ut centum ſimul leones exhibuerit: qui poſt in Pannonia morbo periit. Commodus filius ejus à Senatu Auguſtus eſt appellatus, qui regnavit annis XIII. ſub quo hi Conſules fuerunt:

* *Antoninus Commodus, XV.*

Præſens & Gordianus.
Commodus III. & Byrrus.
Mamertinus & Rufus.
Commodus IV, & Victorinus.
Marullus & * Ælianus.

His coſſ. Thermæ Commodianæ Romæ factæ ſunt.

Maternus & Bradua.
Commodus V, & Glabrio.

Cri-

Criſpinus & * Ælianus.
Fuſcianus & Silanus.
Duo Silani.

His coſſ. Commodus Imperator Coloſſi capite ſublato, ſuæ imaginis caput juſſit imponi.

Commodus VI, & Septimianus.
Apronianus & Bradua.
Commodus VII, & Pertinax.

His coſſ. commodus ſtrangulatur in domo * Veſtiliani. cui ſucceſſit * Ælius Pertinax; qui regnavit menſibus VI. [ſub quo fuerunt Conſules hi:]

Ælius Pertinax, XVI.

Falco & Clarus.

His coſſ. Pertinax occiditur in Palatio, major ſeptuagenario: cui ſucceſſit Severus, provincia Tripolitana natus oppido Lepti; ſoluſque Afer Imperator Romanus fuit, qui regnavit ann. XVIII. ſub quo hi Conſules fuerunt:

Severus, XVII.

Severus & Albinus.
Tertullus & Clemens.
Dexter & Priſcus.
Lateranus & Rufinus.
Saturninus & Gallus.
Anulinus & Fronto.

His coſſ. Severus Parthos & Adiabenos ſuperavit; Arabaſque interiores ita cecidit, ut regionem eorum Romanam provinciam faceret. [ob quæ Parthicus, Arabicus, & Adiabenicus cognominatus eſt.]

Severus II, & Victorinus.

Fabia-

Fabianus & Mucianus.
His coff. Thermæ Severianæ apud Antiochiam & Romæ factæ, & * Septizodium instructum est.
Severus III, & Antoninus.
Geta & Plautianus.
* Chilo & Libo.
Antoninus II, & Geta II.
Albinus & Ælianus.
Aper & Maximus.
His coff. Severus in Britannos bellum movit; ubi ut receptas provincias ab incursione barbarica faceret securiores, vallum per * CXXXII passuum millia à mari ad mare duxit.
Antoninus III, & Geta III.
Pompejanus & Avitus.
His coff. Tertullianus Afer Christianorum scriptor celeberrimus habetur.
Faustinus & * Rufus.
His coff. Origenes scriptor Alexandriæ studiis eruditur.
Gentianus & Bassus.
His coff. Severus Imperator Eboraci in Britannia moritur. cui successit Antoninus Caracalla Severi filius; qui regnavit annis VII. sub quo hi Consules fuerunt.

Antoninus Caracalla, XVIII.

Duo * Aspri.
Antoninus & Balbinus.
Messala & Sabinus.
His coff. Antoninus CARACALLA cognominatur propter genus vestis, quod Romæ erogaverat: * [& è contrario cara-

racallæ ex ejus nomine *Antonianæ* dictæ.]
Lætus & Cerealis.
Sabinus II, & Venustus.
His coss. Antoninus Romæ Thermas sui nominis ædificavit.
Præsens & Extricatus.
Antoninus & Adventus.
His coss. Antoninus interficitur inter Edessam & Carras, anno ætatis XLIII. cui successit Macrinus, Præfecturam prætorianam gerens: regnavit autem annum unum. sub quo hi consules fuerunt.
Macrinus, *XIX*.
Antoninus II, & Sacerdos.
His coss. Macrinus occiditur in Archelaïde: cui successit Marcus Aurelius Antoninus; qui regnavit annis IV. sub quo hi Consules fuerunt:
* *Marcus Aurelius Antoninus*, *XX*.
Antoninus III, & Comazon.
Gratus & Seleucus.
His coss. Heliogabalum templum Romæ ædificatur.
Alexander & Augustus.
His coss. in Palæstina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur, condita est.
Maximus & Ælianus.
His coss. M. Aurelius Antoninus Romæ occiditur tumultu militari; cui successit Alexander Mammææ filius; qui regnavit ann. XIII, sub quo hi Consules fuerunt:
Alexander Mammææ, *XXI*.
Iulianus & Crispinus.
His

His coss. Alexander * Xerxem regem Persarum vicit.
Fuscus & Dexter.
Alexander II, & Marcellus.
Annianus & Maximus.
His coss. Vlpianus Iurisconsultus, assessor Alexandri insignissimus habetur.
Albinus & Maximus.
His coss. Neronianę [thermæ Alexandrinæ] vocatæ sunt.
Modestus & Probus.
Alexander III, & Dio.
Gratus & Seleucus.
His coss. Origenes Alexandriæ clarus habetur.
Pompejanus & Felicianus.
Lupus & Maximus.
His coss. Alexander in matrem Mammæam unice pius fuit; [&] ob hoc cunctis amabilis.
Maximus & Paternus.
Maximus II, & Vrbanus.
Severus & * Quintianus.
His coss. Alexander occiditur *Moguntiaci tumultu militari. cui successit Maximinus, regnans an. III; primus omnium ex corpore militari [sine senatus auctoritate ab exercitu] Imperator electus. sub quo hi Consules fuerunt:

Maximinus, XXII.

Maximinus & Africanus.
Perpetuus & Cornelianus.
Pius & Proculus.
His coss. Maximinus Aquilejæ occiditur. cui successit Gordianus; qui regnavit an. VI. sub quo hi Consules fuerunt: *Gor-*

Gordianus XXIII.

Gordianus & Aviola.

Sabinus & Venustus.

His coss. Gordiano * Romæ ingresso, Pupienus & * Balbinus, qui imperium arripuerant, in Palatio occisi sunt.

Gordianus II, & Pompejanus.

Atticus & Prætextatus.

* Arianus & Pappus.

Peregrinus & Æmilianus.

His coss. Gordianus, admodum adolescens, Parthorum natione superata, cum victor reverteretur ad patriam, fraude Philippi Præfecti prætorio, haud longe à Romano solo interfectus est. Gordiano milites tumulum ædificant supra Euphratem, ossibus ejus Romam * revectis. cui successit Philippus; qui regnavit ann. * VI. qui mox Philippum filium suum consortem regni fecit; primusque omnium ex Romanis Imperatoribus Christianus fuit. sub quo hi Consules fuerunt.

Philippus, XXIV.

Philippus & Titianus.

Præsens & Albinus.

Philippus II, & Philippus.

* Philippus III, & Philippus II.

Æmilianus & Aquilinus.

His coss. millesimus annus urbis [Romæ] expletus est: ob quam solemnitatem innumerabiles Philippus cum [Philippo] filio suo bestias in Circo magno interfecit, ludosque in campo Martio Theatrales tribus diebus ac noctibus populo pervigilante celebravit: quadraginta etiam missus natali

tali Romanæ urbis * cucurrerunt, & Agon mille annorum actus. Philippus urbem nominis sui in Thracia construxit.

Decius & Gratus.

Decius II, & * Rusticus.

His coss. Philippus senior Veronæ, Romæ vero junior occiditur. His successit Decius; qui regnavit ann. I. mensibus III; [quantum ad Consulatum autem, anno uno.] sub quo hi Consules fuerunt:

Decius, XXV.

Gallus & Volusianus.

His coss. Decius lavacra publica ædificavit, quæ suo nomine appellari jussit. Decius cum filio suo in * Abricio Thraciæ loco à Gotthis occiditur, cui successit Gallus cum Volusiano filio; qui regnaverunt ann. II, & mensibus IV. [quantum ad Consulatum autem, annis tantum duobus.] sub quibus hi Consules fuerunt.

Gallus & Volusianus, XXVI.

Volusianus II, & Maximus.

His coss. Novatianus apparuit.

Valerianus & * Gallienus.

His coss. Gallus & Volusianus Interamne interfecti sunt. quibus successerunt Valerianus & Gallienus; qui regnaverunt annis XV. sub quibus hi Consules fuerunt:

Valerianus & Gallienus, XXVII.

Valerianus II, & Gallienus II.

Maximus II, & Glabrio.

Valerianus III, & Gallienus. III.

His coss. Cyprianus, primum rhetor, deinde presbyter, ad extremum Carthaginensis

episcopus, martyrio coronatur.
* Tuscus & Bassus.
His coss. Valerianus in Christianos persecutione commota, statim à Sapore Persarum rege capitur, ibique servitute miserabili consenescit.
Æmilianus & Bassus.
Sæcularis & Donatus.
Gallienus IV, & Gentianus.
Gallienus V, & Victorinus.
Albinus & Maximus.
His coss. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia, depopulatæ per * Gotthos; aliasq; provincias barbarorum quassavit irruptio.
Gallienus VI, & Saturninus.
* Valerius & Lucillus.
Gallienus VII, & Sabinillus.
Paternus & Arcesilaus.
Paternus II, & * Marinus.
Claudius & Paternus.
His coss. Mediolani occiditur Gallienus, cui successit Claudius; qui regnavit anno uno, mensibus IX. sub quo hi Consules fuerunt:

Claudius, XXVIII.

Antiochianus & Orphitus.
Valerianus & Bassus.
His coss. Claudius barbaros [Gotthos, Illyricum & Macedoniam] vastantes repellit; & Sirmii moritur. Huic successit * Quintillus Claudii frater, à Senatu Augustus appellatus; qui XVII imperii [sui] die Aquilejæ occiditur. Post quem Aurelianus factus est Imperator: qui regnavit annis

annis v, mensibus vi, sub quo hi Consules fuerunt.

Aurelianus, XXIX.

Quietus & * Voldumianus.
Tacitus & Placidianus.
Aurelianus & Capitolinus.
His coss. Aurelianum Romæ triumphantem captivi Tetricus & Zenobia præcesserunt.
Aurelianus II, & * Marcellus.
His coss. Aurelianus templum Soli ædificat, & Romam firmioribus muris * vallat.
Probus & Paulinus.
Probus II, & Paternus II.
His coss. inter Constantinopolim & Heracleam Aurelianus occiditur. cui successit Tacitus; qui regnavit menses VI, sub quo hi Consules fuerunt:

Tacitus, XXX.

Probus III, & Paternus III.
His coss. Tacitus in Ponto occisus est, & obtinuit FLORIANUS Imperium diebus LXXXIV. Hoc quoque apud Tarsum interfecto, Probus factus est Imperator; qui regnavit an. VI, mensibus III. sub quo hi Consules fuerunt:

Probus, XXXI

Messala & Gratus.
His coss. Galliæ, quæ fuerant à Barbaris occupatæ, à Probo Romano restituuntur imperio.
Probus IV, & Tiberianus.
Probus V, & Victorinus.
His coss. insana Manichæorum hæresis * exorta est.

Carus & Carinus.

* Carus II, & Numerianus.

Diocletianus & Ariſtobulus.

His coſſ. Probus apud Sirmium tumultu militari in turre, quæ vocatur Ferrata, occiditur. cui ſucceſſit Carus cum filiis ſuis Carino & Numeriano; qui regnaverunt ann. II. ſub quibus hi Conſules fuerunt.

Carus, *XXXII.*

Maximus & Aquilinus.

His coſſ. cum Carus devictis Parthis caſtra ſupra Tigridem poſuiſſet, fulmine ictus interiit.

Diocletianus II, & Maximianus.

His coſſ. Numerianus occiditur; Carinus apud * Margum prœlio victus interiit. Poſt quos Diocletianus Dalmata ſuſcepit imperium; qui regnavit an. xx. ſub quo hi Conſules fuerunt.

Diocletianus, *XXXIII.*

Maximianus II, & Ianuarius.

Baſſus & Quintianus.

His coſſ. Diocletianus in conſortium regni Herculium Maximianum * adſumit.

Diocletianus III, & Maximianus III.

Tiberianus & Dio.

* Annibalianus & Aſclepiodotus.

Diocletianus IV, & Maximianus IV.

Conſtantius & Maximus.

Tuſcus & Anulinus.

Diocletianus V, & Conſtantius II, [Maximianus V, & Maximus II.]

Fauſtus & Gallus.

His coſſ. primus Diocletianus adorari ſe juſſit

jussit ut Deum, & gemmas vestibus calciamentisque * conseruit; cum ante eum omnes Imperatores in modum judicum salutarentur, & tantum chlamydem purpuream à privato habitu plus haberent.

Diocletianus VI, & Maximianus VI.

Constantius III, & Maximus III.

Titianus & Nepotianus.

Constantius IV, & Maximus IV.

His coss. LX. millia * Alamannorum cæsa sunt.

Diocletianus VII, & Maximianus VII.

Diocletianus VIII, & Maximianus VIII.

Constantius V, & Maximus V.

Constantius VI, & Maximus VI.

His coss. Diocletianus & Maximianus Augusti insigni pompa Romæ triumpharunt, antecedentibus currum eorum Narsei conjuge, sororibus, liberis, & omni * præda, qua Parthos exspoliaverant.

Diocletianus IX, & Constantinus.

Diocletianus X, & Maximus VII.

His coss. Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt ob ætatis defectum. & creati sunt Constantius & Galerius [Augusti.] sed Constantius tantum Augusti dignitate contentus, cum esset otiosus, anni ipsius adscribuntur filio ejus Constantino; qui natus dicitur ex Helena concubina: qui regnavit ann. XXX, menses X. sub quo hi Consules fuerunt:

* *Constantinus & Galerius, XXXIV.*

*P.C. Diocletiani X, & Maximi VII.

II. P. C. Diocletiani x, & * Maximi VII.
Maximus VIII, & Licinius.
Constantinus II, & Licinius II.
Constantinus III, & Licinius III.
Volusianus & Annianus.
Constantinus IV. & Licinius IV.
Sabinus & Rufinus.
* Gallicanus & Bassus.
Licinius V, & Crispus.
Constantinus V, & Licinius Cæs.
* Constantinus VI, & * Constantius Cæs.
Crispus II, & * Constantius Cæs. II.
Probianus & Iulianus.
Severus & Rufinus.
Crispus III, & * Constantius III.
Paulinus & Iulianus.
* Constantinus VII, & Constantius IV.
* Constantius V, & Maximus.
Ianuarius & Iustus.
His coss. vicennalia Constantini Nicomediæ acta, & sequenti anno Romæ edita.
* Constantinus VIII, & Constantinus VI.
Constantius VII, & Symmachus.
Bassus & * Ablabius.
Pacatianus & Hilarianus.
His coss. civitas quæ prius Byzantium dicta est, mutato nomine à Constantino *Constantinopolis* * dicta.
* Dalmatius & Zenophilus.
Optatus & Paulinus.
Constantius & Albinus.
Nepotianus & Facundus.

Feli-

Felicianus & Titianus.
Vrſus & Polemius.
Conſtantius II,& Conſtans.
His coſſ. Conſtantinus Imperator, dum bellum pararet in Perſas, in * Acyrone villa publica, juxta Nicomediam moritur, an. ætatis LXVI. Poſt quem tres liberi ejus [Auguſti] id eſt, Conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans; qui regnaverunt an. XXIV, menſibus V, diebus XXIII. ſub quibus hi Conſules fuerunt:
Conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans, XXXV.
Acyndinus & Proculus.
Marcellinus & Probinus.
Conſtantius III,& Conſtans II.
His coſſ. Conſtantinus bellum fratri * Conſtantio inferens, juxta Aquilejam Alſæ occiditur.
Placidus & Romulus.
Leontius & Salluſtius.
His coſſ. Franci à Conſtante perdomiti, in pacem recepti ſunt.
Conſtantius IV,& Conſtans III.
Amantius & Albinus.
* P.C. Amantii & Albini.
Rufinus & Euſebius.
His coſſ. magnis Reip. expenſis in Seleucia Syriæ portus efficitur.
Philippus & * Sallia.
His coſſ. Solis facta defectio.
Limenius & * Catulinus.
Sergius & * Nigredianus.
His coſſ. Conſtans haud longe ab Hiſpania, in caſtro cui * Helenæ nomen eſt, interficitur,

citur, * anno ætatis xxx: & Constantius remansit in regno.

* P.C. Sergii & Nigridiani.

* Constantius v, & Constans Cæs.

Constantius vi, & Constans Cæs. ii.

Constantius vii, & Constans Cæs. iii.

* Arbitrio & Lollianus.

His coss. Victorinus rhetor & Donatus grammaticus Romæ insignes habentur.

Constantius viii, & Iulianus Cæs.

Constantius ix, & Iulianus Cæs. ii.

His coss. magnæ Alamannorum copiæ * ad Argentoratum oppidum Galliarum (à Cæs. Iuliano) deletæ sunt.

* Titianus & Cerealis.

Eusebius & Hypatius.

Constantius x, & Iulianus Cæs. iii.

His coss. * Honoratus nomine, primus Constantinopoli Præfectus Vrbi esse cœpit.

Taurus & Florentius.

Mamertinus & * Nevitta.

His coss. Constantius Mopsocrenis inter Ciliciam Cappadociamque moritur, anno ætatis * xlvi, cui successit Iulianus; qui regnavit anno uno, sub quo hi Consules fuerunt.

Iulianus, XXXVI.

Iulianus iv, & Sallustius.

His coss. Iulianus post victoriam apud Persas occiditur, ann. ætatis xxxii. Post quem sequenti die Iovianus ex primicerio domesticorum factus est Imperator; qui regnavit mensibus viii. sub quo hi Consules fuerunt.

Iovi-

Iovianus, XXXVII.

Iovianus & Varronianus.

His coss. Iovianus Imperator moritur, anno ætatis * XXXIV. Post quem Valentinianus Tribunus Scutariorum, apud Nicæam Augustus appellatus, fratrem Valentem Constantinopoli in * communionem adsumit imperii: qui regnavit an. XIV, mensibus V. sub quo hi Consules fuerunt:

Valentinianus, XXXVIII.

Valentinianus & Valens.

Gratianus & * Dagalaiphus.

* Lupicinus & Iovinus.

His coss. Gratianus, Valentiniani filius, Ambianis Imperator factus est. Apud * Atrebatas lana cælo pluviæ mixta defluxit.

Valentinianus II, & Valens II.

* Valentinianus N.P. & Victor.

Valentinianus III, & Valens III.

Gratianus II, & Probus.

Modestus & * Arintheus.

Valentinianus IV, & Valens IV.

His coss. Saxones cæsi * Deusione in regione Francorum. Burgundionum LXXX fere milia, quot numquam ante ad Rhenum descenderunt. Clearchus [præfectus] urbi Constantinopoli necessariam aquam, & quamdiu civitas optabat, induxit.

Gratianus III, & Equitius.

P.C. Gratiani III, & Equitii.

* Valens V, & Valentinianus.

His coss. Valentinianus * apoplexia Brigitione moritur. Post quem Gratianus, adsumpto in imperium Valentiniano fratre,

cum patruo Valente regnat.

Gratianns IV, & Merobaudes.

His coss. Alamannorum circiter XXX milia apud Argentariam oppidum Galliarum [ab exercitu Gratiani] cæsa. Gotthi diffunduntur in Thracia.

Valens VI, & Valentinianus.

His coss. à Gotthis in Thracia Valentis trucidatus exercitus. Ipse quoque Imperator, incensa domo, ubi se occultaverat, igne combustus est: cui successit in Oriente Theodosius Theodosii filius: quem sibi in consortium Gratianus adscivit. Gratianus itaque cum jam XLV regnasset annis, cum Theodosio regnat an. * VI. sub quibus hi Consules fuerunt:

Gratianus, & Theodosius, XXXIX.

Ausonius & * Olybrius.

Gratianus V, & Theodosius,

His coss. Ambrosius episcopus de Christiana fide sublimiter scribit.

Syagrius & Eucherius.

His coss. Martinus episcopus * Turonum (Galliæ civitatis) clarus habetur.

* Antonius & Syagrius.

His coss. * Athanaricus rex Gotthorum Constantinopolim venit; ibique vitam exegit.

Merobaudes II, & Saturninus.

His coss. Arcadius, Theodosii Imperatoris filius, Augustus appellatur.

* Ricomer & Clearchus.

His coss. Gratianus apud Lugdunum captus occiditur. Residui Valentinianus & Theodosius, regnant ann. VIII. sub quibus

bus hi Consules fuerunt:

Valentinianus, *&* *Theodosius*, *XL.*

Arcadius & * Bauto.

His coss. Hieronymus presbyter in Bethleem positus : toto mundo mirabilis habetur.

* Honorius N.P.& Euodius.

Valentinianus III,& Eutropius.

Theodosius II, & Cynegius.

Timasius & Promotus.

Valentinianus IV,& * Neoterius.

Titianus & Symmachus.

Arcadius II, & Rufinus.

His coss. Valentinianus * vitæ tædio apud Viennam laqueo periit. Theodosius cum jam (per) XIV ann. regnasset , cum Arcadio & Honorio [filiis] * regnat ann. II. sub quibus hi Consules fuerunt.

Theodosius, *Arcadius*, *&* *Honorius*, *XLI.*

Theodosius III,& Abundantius.

Arcadius III,& Honorius II.

His coss. Ioannes monachus , (prophetiæ) gratia præditus, Theodosium consulentem de eventu belli,quod adversum Eugenium movebat, victorem fore pronuntiat.

Olybrius & Probinus.

His coss. Theodosius Eugenium tyrannum vincit & perimit. Augustinus, beati Ambrosii discipulus , multa facundia doctrinaque excellens,Hippone *regione Africæ episcopus ordinatur. Hoc tempore Claudianus poeta insignis habetur. Theodosius Imperator Mediolani moritur. Post quem Arcadius , cum jam regnasset annis

XII.

XII, cum fratre Honorio regnat annis XIII, sub quibus hi Consules fuerunt.

Arcadius & Honorius XLII.

Arcadius IV, & Honorius III.
Cæsarius & Atticus.
Honorius IV, & Eutychianus.
* Manlius & Theodorus.
Stilico & Aurelianus.

His coss. Gotthi Alarico & * Radagaiso regibus ingrediuntur Italiam.

Vincentius & * Fravita.
Arcadius V, & Honorius V.

His coss. Pollentiæ Stiliconem cum exercitu Romano Gotthi acie victum fugaverunt.

Theodosius Aug. I. & * Rumoridus.
Honorius VI, & Aristænetus.
Stilico II, & Anthemius.
Arcadius VI, & Probus.

His coss. Vandali & Alani trajecto Rheno Gallias intraverunt.

Honorius VII, & Theodosius II.
Bassus & Philippus.

His coss. Arcadius Imperator Constantinopoli moritur. Honorius cum Theodosio fratris filio * regnavit ann. XV. sub quo hi Consules fuerunt.

Honorius & Theodosius, XLIII.

Honorius VIII, & Theodosius III.

His coss. Vandali Hispanias occupaverunt.

* Varan & Tertullus.

His coss. Roma à Gotthis Alarico duce capta est; ubi clementer usi victoria sunt.

Theodosius Aug. IV. coss.
Honorius IX, & Theodosius V.

His

His coss. Gotthi rege * Ataulpho Gallias intraverunt.
* Lucius v.c.cos.
His coss. Burgundiones partem Galliæ Rheno conjunctam tenuere.
Constantius & Constans.
Honorius x,& Theodosius VI.
Theodosius VII,& Palladius.
His coss. Gotthi placati, Constantio Placidiam reddiderunt: cujus ipse nuptias promeretur.
Honorius XI, & Constantius II.
Honorius XII,& Theodosius VIII.
* Monaxius & Plinta.
Theodosius IX,& Constantius III.
His coss. Constantius ab Honorio in societatem regni recipitur.
Agricola & * Eustachius.
His coss. Constantius Imperator moritur.
Honorius XIII,& Theodosius X.
His coss. exercitus ad Hispanias contra Vandalos missus est.
Marinianus & * Asclepiodotus,
His coss. Placidia Augusta à fratre * Honorio, ob suspicionem invitatorum hostium, cum Honorio & Valentiniano filiis ad Orientem mittitur: Honorius moritur, & solus Theodosius Romanum imperium tenet ann. XXVII. sub quo hi Consules fuerunt.

Theodosius, XLIV.

* Castinus & Victor.
His coss. Theodosius Valentinianum consobrinum Cæsarem facit, & cum Augusta matre

matre ad recipiendum Occidentale mittit imperium.

Theodosius XI, & Valentinianus Cæsar.
His coss. Ioannem tyrannum Valentinianus Imperator exstinxit; Hunnosq; qui in Italia erant * Ioannis præsidio, per Aëtium mira felicitate dimovit.

Theodosius XII, & Valentinianus II.

* Hierius & Artabures.
His coss. Bonifacio Africam tenenti infauste bellum ingeritur. Gens Vandalorum à Gotthis exclusa, de Hispania ad Africam transit.

Felix & Taurus.
His coss. Aëtius multis Francis cæsis, quam occupaverant, propinquam Rheno partem recipit Galliarum.

Florentius & Dionysius.

Theodosius XIII, & Valentinianus III.

Bassus & Antiochus.

Aëtius & Valerius.

Theodosius XIV, & Maximus.

* Aspar & Ariovindus.

Theodosius XV, & Valentinianus IV.
His coss. pax facta cum Vandalis, data eis ad habitandum Africæ portione. * Gundicarium Burgundionum regem Aëtius bello subegit, pacemque ei reddidit supplicanti: quem non multo post Hunni peremerunt.

Isidorus & Senator.

Aëtius II, & Sigisvultus.
His coss. Aug. Valentinianus ad Theodosium Principem Constantinopolim proficiscitur, filiamq; ejus in matrimonium accipit.

Theo-

Theodosius xvi, & Faustus.

Theodosius xvii, & Festus.

His coss. bellum adversus Gotthos *Hunnis auxiliantibus geritur, & Litorius dux Romanus ab eis capitur. * Ginsericus, de cujus amicitia nihil metuebatur, Carthaginem dolo pacis invadit.

Valentinianus Augustus v, & Anatolius.

His coss. Ginsericus Siciliam graviter affligit.

* Cyrus v.C.cos.

Hoc cos. Theodosius Imperator bellum contra Vandalos inefficaciter movit.

Dioscorus & Eudoxius.

His coss. Hunni Thracias & Illyricum sæva * populatione vastarunt: cum Ginserico ab Aug. Valentiniano pax confirmata, & certis spatiis Africa inter utrosque divisa est.

Maximus II, & Paternus.

Theodosius xviii, & Albinus.

His coss. * Attila rex Hunnorum Bledam fratrem & consortem in regno suo perimit, ejusq; populos sibi parêre compellit.

Valentinianus vi, & Novius.

Aëtius iii, & Symmachus.

* Callepius & Ardabures.

Posthumianus & Zeno.

* Asturius & Protogenes.

Valentinianus vii, & Avienus.

His coss. * Theodosius moritur. Post quem Marcianus adscitus in imperium; qui regnavit ann. vii. sub quo hi Consules fuerunt:

Mar-

Marcianus, XLV.

Marcianus Aug. & Adelphius.

His coss. Romani Aëtio duce: Gotthis auxiliaribus, contra Attilam in campis Catalaunicis pugnaverunt: qui virtute Gotthorum superatus abscessit.

Herculanus & Asporacius.

His coss. Attila redintegratis viribus Aquilejam magna vi dimicans introivit: cum quo à Valentiniano Imperatore Papa Leo directus, pacem fecit.

* Opilio & Vincomalus.

His coss. Attila in sedibus suis moritur.

Aëtius IV, & Studius.

His coss. Aëtius Patritius in Palatio manu Valentiniani Imperatoris exstinctus est. Boëthius vero Præfectus Prætorio, * amicis ejus circumstantibus interemptus.

Valentinianus VIII, & Anthemius.

His coss. in campo Martio ab amicis Aëtii Valentinianus Imperator occiditur. Post quem MAXIMVS invasit imperium: qui intra duos menses à militibus exstinctus, in Tiberim projicitur. Eodem anno per Ginsericum omnibus opibus suis Roma vacuata est. Post MAXIMVM AVITVS in Galliis sumit imperium.

Ioannes & *Varan.

His coss. Placentiæ deposuit Avitus imperium.

Constantinus & Rufus.

His coss. Marciano Imperatore defuncto LEO Orientis, MAIORIANVS Italiæ suscepit imperium. sub quibus hi Consules fuerunt.

[*Leo & Majorianus,*] *XLVI.*

Leo Aug. & Majorianus Aug.

His

His coss. Majorianus in Africam movit procinctum.
Ricomer & Patricius.
Magnus & Apollonius.
Severinus & Dagalaiphus.
His coss. Majorianus immissione Ricomeris exstinguitur: cui *Severum* natione Lucanum Ravennæ succedere fecit in regnũ.
Leo Aug. II, & Severus Aug.
Basilius & Vivianus.
Rusticus & Olybrius.
His coss. rex Alanorum Beorgor apud Bergomum à patricio Ricomere peremptus est.
* Arminericus & Basilicus.
His coss. (ut dicitur) Ricomeris fraude Severus Romæ in Palatio veneno peremptus est.
Leo Aug. III. cos.
* Puseus & Ioannes.
His coss. * *Anthemius* à Leone Imperatore ad Italiam mittitur; qui tertio ab Vrbe milliario in loco Brontotus suscepit imperium.
Anthemius Aug. II. cos.
Hoc cos. in Sicilia Marcellinus occiditur.
Marcianus & Zeno.
His coss. * Arabundus imperium tentans, jussu Anthemii exsilio deportatur.
Severus & Iordanes.
His coss. *Romanus* patricius, affectans imperium, capitaliter est punitus.
Leo Aug. IV, & Probianus.
His coss. Constantinopoli affectata tyrannide à Leone principe Aspar occiditur.

Festus & Marcianus.

His coss. patricius Ricomer, Romæ facto Imperatore Olybrio, Anthemium, contra reverentiam Principis & jus affinitatis, cum gravi clade civitatis exstinguit; qui non diutius peracto scelere gloriatus, post XL dies defunctus est; Olybrius autem septimo imperii mense vitam peregit.

Leo Aug. V. cos.

Hoc cos. * Gundibalo hortante Glycerius Ravennæ sumpsit imperium. Eodem anno Leo nepotem suum Leonem consortem facit imperii.

Leo junior Aug. cos.

Hoc cos. Imperator Leo senior defunctus est: cui Zeno successit in imperio; qui regnavit ann. XVII. sub quo hi coss. fuerunt. Eo etiam anno Romæ Glycerio Nepos successit in regno.

Zenon, XLVII.

Post cos. Leonis Aug. junioris.

Eodem anno Orestes, Nepote in Dalmatias fugato, filio suo Augustulo dedit imperium.

Basiliscus II, & Armatus.

His coss. ab * Odovacre Orestes & frater ejus Paulus exstincti sunt; nomenque regis Odovacer adsumpsit; cum tamen nec purpura, nec regalibus uteretur insignibus.

P. C. Basilisci II, & Armati.

* Illus V. C. cos.

Zeno Aug. II cos.

Basilius V. C. cos.

Placidus V. C. cos.

Hoc

Hoc coſ. Odovacer in Dalmatiis * Odivam vincit & perimit.
Severinus V. C. coſ.
Fauſtus V. C. coſ.
DN. Theodericus & Venantius.
Symmachus V. C. coſ.
Decius & Longinus.
Boëthius V. C. coſ.
Hoc coſ. Odovacer * Phœba rege Rugorum victo captoque potitus eſt.
Dynamius & * Sifidius.
Probinus & Euſebius.
His coſſ. feliciſſimus atque fortiſſimus * DN. Rex Theodericus intravit Italiam: cui Odovacer ad * Iſontium pugnam parans, victus, cum tota gente fugatus eſt. Eodem anno repetito conflictu Veronæ vincitur Odovacer.
* Fauſtus Iun. coſ.
Hoc coſ. ad * Adduam fluvium Odovacrem DN. Theodericus rex tertio certàmine ſuperavit; qui Ravennam fugiens, obſidetur * incluſus.
Olybrius Iun. coſ.
Hoc coſ. Odovacer cum * Erulis egreſſus Ravennam, nocturnis horis ad pontem *Candidium à Domino noſtro Theoderico rege memorabili certamine ſuperatur; tunc etiam Vandali, pace ſuppliciter poſtulata, à Siciliæ ſolita deprædatione ceſſarunt. Eodem anno Zeno occubuit [Conſtantinopoli:] cui Anaſtaſius in Orientali ſucceſſit imperio.

Anaſtaſius, XLVIII.

Anaſtaſius Aug. & Rufus.

Albinus v. C. coff.
Hoc cof. Dn. Rex Theodericus Ravennam ingreffus, Odovacrem molientem fibi infidias interimit.
Afterius & Præfidius.
Viator v. C. cof.
Paulus v. C. cof.
Anaftafius Aug. II. cof.
Paulinus & Ioannes.
Ioannes v. C. cof.
Patricius & Hypatius.
Hoc anno DN. Rex Theodericus Romam, cunctorum votis expetitus, advenit; & Senatum fuum mira affabilitate tractans, Romanæ plebi donavit annonas; atque admirandis * mœnibus, deputata per annos fingulos maxima pecuniæ quantitate, fubvenit: fub cujus felici imperio plurimæ renovantur urbes, munitiffima caftella conduntur, confurgunt admiranda palatia; magnifque ejus operibus antiqua miracula fuperantur.
Avienus & Pompejus.
* Avienus Iun. & Probus.
His coff. DN. Rex Theodericus aquam Ravennam perduxit; cujus * formam fumptu proprio inftauravit, quæ longis ante fuerat ad folum reducta temporibus.
* Cethegus V. C. cof.
Hoc cof. virtute DN. Regis Theoderici victis Bulgaribus Sirmium recepit Italia.
Theodorus & Sabinianus.
Meffala & Ariovinda.
Anaftafius Aug. III, & Venantius.
* Venantius Iunior & Celer.

His

His coss. contra Francos à Domino nostro destinatur exercitus; qui Gallias Francorum deprædatione confusas, victis hostibus ac fugatis, [suo] adquisivit imperio.

Importunus V. C. cos.
* Boëthius V. C. cos.
Felix & Secundinus.
Paulus & * Muschianus.
Probus & Clementinus.
Senator V. C. cos.

Me etiam cos. in vestrorum laude temporum, adunato clero vel populo, Romanæ ecclesiæ rediit optata concordia.

* Florentius & Anthemius.

His coss. D N. Rex Theodericus filiam suam, * Dominam Amalasuintam, gloriosi viri DN. Eutharici matrimonio, Deo auspice, copulavit.

Petrus V. C. cos.
[Anastasius & Agapetus.
Magnus V. C. cos.]

Eo anno DN. Eutharicus Cillica mirabili gratia Senatus & plebis * ad edendum exceptus est feliciter consulatum.

DN. Eutharicus Cillica, & Iustinus Augustus coss.

Eo anno multa vidit Roma miracula: editionibus singulis, stupente etiam Symmacho Orientis legato divitias Gotthis Romanisque donatas dignitates, cessit in *Curiam: muneribus amphitheatralibus diversi generis feras, quas præsens ætas pro novitate * miraretur, exhibuit. cujus * spectaculis voluptates etiam exquisitas Africa sub devotione transmisit. Cunctis

itaque eximia laude completis, tanto amore civibus Romanis insederat, ut ejus adhuc præsentiam desiderantibus, Ravennam ad gloriosi patris remearet * aspectus. ubi iteratis editionibus tanta Gotthis Romanisque dona largitus est, ut solus potuerit superare quem Romæ celebraverat consulatum.

Igitur ut effusam annorum seriem, auctorum testificatione digestam, sub brevitatis compendio redigamus.

Ab Adam usque ad diluvium, sicut ex Chronicis Eusebii Hieronymi collegimus, anni sunt ĪĪ CCXLII.

A diluvio usque ad Ninum Assyriorum regem, anni sunt DCCCXCIX.

A Nino usque ad Latinum regem, anni sunt DCCCLII.

A Latino rege usque ad Romulum, anni sunt CCCCLVII.

A Romulo usque ad Brutum & Tarquinium primos Consules, anni sunt CCXL.

A Bruto & Tarquinio usque ad Consulatum vestrum, sicut ex Tito Livio, & Aufidio Basso, & Paschali, virorum clarorum auctoritate firmato, collegimus, anni sunt MXXXI.

* Ac si totus ordo seculorum usque ad consulatum vestrum colligitur, anni V̄ DCCXXI.

FINIS.

REGNI

REGNI ROMANORVM SVCCESSIO,

Ex Iornandis Libro I de Regnorum ac temporum successione.

AB origine urbis Romæ & usque Tarquinium regem cognomento Superbum, qui expulsus est, numerantur anni CCXLIII. Nam primus ille & urbis & imperii conditor ROMVLVS, fuit à Marte (ut ipsorum verbis loquamur) genitus, & Rhea Silvia. hoc sese sacerdos gravidatam confessa est. Nec mox fama dubitatur; quum Amulii regis imperio abjectus in aquam profluentem cum Remo fratre, non potuit exstingui. siquidem & Tiberis amnem repressit, & relictis catulis lupa secuta vagitum, ubera admovit infantibus, matrisque gessit officium. Sic repertos Faustulus regii gregis pastor tulit in casam, atque educavit. Alba tum erat Latio caput, Iuli opus. Nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Abhinc Amulius jam septima soboles regnabat, fratre pulso Numitore: cujus ex filia natus erat Romulus. Igitur statim prima juventutis face patruum ab arce deturbat, avum reponit. Ipse fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia nova urbis agitabat. Gemini erant: uter auspicaretur & regeret, adhi-

adhibere placuit deos. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prius ille sex vultures, hic postea duodecim vidit. Sic victor urbem augurio excitat, plenus spei bellatricem fore. id assuetæ sanguini & prædæ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis, sufficere vallum videbatur: cujus dum angustias Remus increpat, saltu transilivit. dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certe victima fuit, munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quam urbem fecerat. incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc asylum facit: & statim mira hominum vis: Latini Tuscique pastores, etiam transmarini Phryges, qui sub Ænea, Arcades qui sub Euandro duce confluxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ipse fecit. Erat vero unius ætatis populus. Virorum itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant, prædæ fuerunt. Hæc statim causa bellorum. pulsi fugatique Vejentes. Cæninensium captum ac direptum est oppidum. Spolia insuper opima de rege Agrone Feretrio Iovi manibus [suis rex] reportavit. Sabinis prodita porta per virginem Tarpejam, non dolo: sed puella pretium rei, quod gerebant in sinistris manibus petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi, ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruere.

Ita admissis intra mœnia hostibus, atrox in ipso foro fit pugna; adeo ut Romulus Iovem oraret, fœdam ut suorum fugam sisteret. Hinc templum, & Stator Iuppiter. Tandem funeribus intervenere raptæ, laceris comis: sic pax facta cum Tatio fœdusque percussum. Secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis, novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit. Iuventus divisa per tribus, in equis & armis, ut ad subita bella excubaret; consilium Reipublicæ penes senes esset; qui ex auctoritate *Patres*, ab ætate *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repente cum concionem haberet ante urbem, apud Capreæ paludes, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant, ob asperius ingenium. Sed oborta tempestas, Solisque defectio, consecrationis speciem præbuere. Cui rei mox Iulius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore forma quam fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: Quirinum in cælo vocari; placitum diis ut gentium Roma potiretur. Successit Romulo Numa Pompilius; quem Curibus Sabinis agentem ultro petiverunt, ob inclytam viri religionem. Ille sacra, cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille pontifices, augures, salios, cæteraque sacerdotia: annumque in XII menses, fastos dies nefastosque

descripsit. Ille ancilia atque palladium; secreta quædam imperii pignora, Ianumque bifrontem, fidem pacis ac belli; in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit; ut ad simulacrum cælestium siderum, custos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ; quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuria occuparat imperium, religione atque justitia gubernaret. Excepit Pompilium Numam TVLLVS HOSTILIVS; cujus honori & virtuti regnum ultro datum. Hic omnem militarem disciplinam artemque bellandi instituit. Itaque mirum in modum exercitata juventute provocare ausus est Albanos, gravem & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus prœliis utrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiis Curiatiisque, trigeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata permissa sunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem simulat fugam; singulosque, prout sequi poterant, adortus, exsuperat. Sic, rarum decus aliis, unius manu parta victoria est: quam ille mox parricidio fœdavit. Nam flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat. hunc tam immaturum amorem virginis ultus est ferro, ut audiret leges, nefas: sed abstulit virtus parri-

parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus perſtat. Nam Fidenati bello miſſi in auxilium ex fœdere, medii inter duos exſpectavere fortunam. Sed rex callidus, ubi inclinare ſocios ad hoſtem videt, tollit animum quaſi mandaſſet, ſpes inde Romanis, metus hoſtibus incuſſus. ſic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, rupterem fœderis Metium Fufetium religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit; Albamque ipſam, quamvis parentem, æmulam tamen diruit; quum prius omnes opes urbis ipſumque populum Romam tranſtuliſſet: prorſus ut conſanguinea civitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur. ANCVS deinde MARCIVS, nepos Pompilii ex filia, gnavo ingenio. Igitur & muro mœnia amplexus eſt, & influentem urbi Tiberim ponte commiſit, Oſtiamque in ipſo maris fluminiſque confinio poſuit coloniam; jam tunc videlicet præſagiens animo, futurum ut totius mundi opes & commeatus, illo velut maritimo urbis hoſpitio reciperentur. TARQVINIVS poſtea PRISCVS, quamvis tranſmarinæ originis, regnum ultro petens accepit, ob induſtriam atque elegantiam; quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic & ſenatum centum patrum numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quamvis Actius Nevius numerum augeri prohiberet, vir ſummus augurio, quē rex in experimentum rogavit, fierine

ne posset quod ipse mente conceperat. ille, rem expertus augurio, posse respondit. *Atqui hoc*, inquit, *agitabam an cotem illam secare novacula possem.* Et augur, *potes*, inquit: & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit: Inde fasces, trabeæ, curules, anuli, faleræ, paludamenta, prætextæ: inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur: togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet, sumpta sunt. SERVIVS TVLLIVS deinceps gubernacula urbis invadit: nec obscuritas inhibuit, quamvis matre serva creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat, & clarum fore visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, adnitente regina, substitutus in locum regis, quasi in tempus regnum dolo partum sic egit industrie, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, decuriis ac collegiis distributus: summaque regis solertia ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac sic maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur. Postremus fuit omnium regum TARQVINIVS, cui cognomen SVPERBVS ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Ser-

vio tenebatur, rapere maluit quam exſpectare; miſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non melius egit quam adquiſierat. Nec abhorrebat moribus Tullia; quæ ut virum regem ſalutaret, ſupra cruentum patrem vecta carpento, conſternatos equos egit. Sed ipſe in ſenatum cædibus, in plebem verberibus, in omnes ſuperbia, quæ crudelitate gravior eſt bonis, graſſatus, quum ſævitiam domi fatigaſſet, tandem in hoſtes converſus eſt. Sic valida Latii oppida capta ſunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Sueſſa Pometia. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut ſimulanti transfugam apud hoſtes hinc fides eſſet. Quo à Gabiis, ut voluerat, recepto, & per nuntios conſulenti quid fieri vellet; eminentia forte papaverum capita virgula excutiens, quum per hoc interficiendos eſſe principes vellet intelligi, ea ſuperbia ſic reſpondit ut ſenſerat. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit. Quod dum inauguraretur, cedentibus ceteris diis, (mira res dictu) reſtitere Iuventas & Terminus. Placuit patribus contumacia numinum, ſiquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendius, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum caput repertum eſt. Nec dubitavere cuncti, monſtrum pulcherrimam imperii ſedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu ſuperbiam regis populus Rom. perpeſſus eſt, donec aberat libido. Hanc ex

liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum cum alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. imperium tum regibus abrogatum. Hæc est *prima ætas populi Romani & quasi infantia* ; quam habuit sub regibus septem, per annos, ut diximus, CCXLIII, quadam fatorum industria tam variis ingenio, ut reipublicæ ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit ut invaderet regnum. Quid Numa religiosius? ita res poposcit, ut ferox populus, deorum metu mitigaretur. Quid ille militię artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius? ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus, ut urbem colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Iam vero ornamenta Tarquinii & insignia, quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosset Romana respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur, mutataque regali dominatione, ad consulum infulas se conferret; qui bini annis singulis rempublicam gubernantes, sequenti anno ab aliis venientibus succedebantur; scientesque se annis tantum singulis præesse in populo, erga alios agebāt qualiter eos erga se acturos postea cupiebant. Qui ordo usque ad Augustum Cæsarem obtinuit privi-

privilegium, per viros nongentos quindecim, in annis CCCCLVIII. Novem siquidem annis, sine consulibus, sed tantum sub tribunis plebis fuit, quatuor sine judicibus. Nam post exactos reges annum unū quinis diebus, singulis diebus singuli senatorum Rempubl. obtinuerunt, & tunc duobus creatis consulibus, Bruto & Collatino, in posterum usque ad Pansam & Hirtium servaverunt per annos prænotatos. Et quia omnium consulum nomina actusque conscribere, & mihi tædium, & tibi, qui legis, fastidio fore præcavi; aliqua exinde prælibans, multa supersedi, quod pæne nonnullis jam usurpatum esse breviatumque opus cognovi.

ADMINISTRATIO REIP. PER CONSVLES.

IGitur primi consulum Brutus & Collatinus, quibus ultionem sui matrona moriens mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit: agrum Marti suo consecrat: imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert: mutato tamen, ut diximus, & jure, & nomine. quippe ex perpetuo annuũ placuit, ex singulari duplex; ne potestas solitudine vel mora corrumperetur: *consules*que appellavit pro regibus, ut consulere civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium incesserat, ut vix mutati status fidem caperent, alterumque ex consulibus Lucretiæ maritum, tantum ob nomen & genus regium, fascibus abrogatis, urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Publicola, summo studio nisus est ad augendam populi majestatem. Nam & fasces ei pro concione summisit, & jus provocationis adversus ipsos dedit: &, ne species arcis offenderet, eminentes ædes suas, in plana submisit. Brutus vero favori civium etiam domus suæ clade & parricidio velificatus est. quippe quum studere de revocandis in urbem regibus liberos suos cõperisset, protraxit in forum, & in concione media

virgis

virgis cecidit, securique percussit: ut plane publicus parens, in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus prima adversus exteros arma pro libertate corripuit, pro finibus mox, deinde pro sociis; tum [pro] gloria & imperio, lacessentibus assidue usquequaque finitimis: quippe cum patrii soli gleba [nulla] esset, sed statim hostile pomœrium, mediusque inter Latium atque Etruscos, quasi in quodam bivio, collocatus, omnibus portis in hostem incurreret; donec quasi contagione quadam per singulos itum est; & proximis quibusque correptis totam Italiam sub se redigeret. Nam *Porsena rex Etruscorum* ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis & fame urgeret, occupatoque Ianiculo, in ipsis urbis faucibus incubaret; sustinuit, repulit: novissime etiam tanta admiratione perculit, ut superior ultro cum pæne victis amicitiæ fœdera feriret. Nam Mucius Scævola Romanorum fortissimus, regem per insidias in castris ipsius aggreditur. sed ubi frustratus circa purpuratum ejus illatus ictus, teneretur; ardentibus mox focis intulit manum terroremque geminat dolo. *En, ut scias,* inquit, *quem virum effugeris, idem trecenti juravimus:* cum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret, tamquam manus regis arderet. Sed ne sexus quidem muliebris altera laude cessaret, ecce & virginũ virtus. una ex obsidibus regi data, elapsa

Ddd custo-

custodia, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Rex quidem tot tantisque virtutum territus monstris, valere liberosque esse jussit: Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit, superque ipsum vulnere mutuo exspiravit; plane quasi adulterum ad inferos usque sequeretur. Nec secus *Latini* Mamilio Tusculano duce apud Regilli lacum expugnantur, vincuntur, atque subjiciuntur. Ocriculum atque Corniculum, Soraque & Alsium, eorum urbes captæ, provinciaque effecta. de Verulis & de Bovillis pudet; sed triumphavere Romani. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur: idem tunc Fesulæ quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum quod Hercynius saltus; Fregellæ quod Cæsarea; Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque proh pudor invictos adeo gloriæ fuisse, ut post captum oppidum Gnæus Marcius Coriolanus quasi Numantia aut Africa nomini [Rom.] induceretur. Exstant & de Antio spolia, quæ Mænius in suggesto fori, capta hostium classe, infixit: si tamen illa classis. nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Æqui & Volsci fuere, & quotidiani (ut sic dixerim) hostes. Et hos præcipue Titus Quintus domuit, ille dictator ab aratro; qui obsessa & pæne jam capta Mallii consulis castra egregia victoria recuperavit. Medium erat tempus forte

ſorte ſementis, quum patricium virum innixum aratro ſuo, lictor in ipſo opere deprehendit. Inde in aciem provectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos pecudum more ſub jugum miſit. Expeditione finita, rediit ad boves rurſus triumphalis agricola. fides numinum, qua felicitate! intra quindecim dies cœptum peractumque bellum prorſus : ut feſtinaſſe dictator ad relictum opus videretur. Pari tenore Vejentes, Faliſci, & Fidenates, tunc magno labore devicti ſunt. Qui modo etſi fuerint, non videntur aliquod reliquiſſe veſtigium. Laborat enim annalium fides, ut Vejos, Faliſcos, Fidenates fuiſſe credamus. *Galli* autem *Senones*, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipſa corporum mole, perinde [ac] armis ingentibus, adeo Romano generi terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium ſtragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia oceano, ingenti agmine provecti, quum jam media vaſtaſſent, poſitis inter Alpes & Padum ſedibus, ne his quidem contenti, per Italiam bacchabantur. Tunc Cluſium Tuſciæ urbem obſidebant ; ubi pro ſociis & fœderatis Romanus intervenit, miſſis ex more legatis : Sed quod jus apud barbaros, ferocius agunt, & inde ad certamen cum exercitu converſi Galli, Cluſio Romam. quibus ad Alliam flumen cum exercitu Fabius conſul occurrit. Non Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem faſtis

Roma damnavit. Fuso exercitu, Galli jam mœnibus urbis appropinquabant; ubi pæne nulla erant præsidia. Tum igitur sic, ut numquam alias apparuit illa vera Romana virtus. Iam primum majores natu, amplissimis usi honoribus, in foro coeunt. Ibi devovente pontifice, diis se manibus consecrant. Statimque in suas quisque ædes regressi sunt; sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese reposuerunt; ut quum venisset hostis, in sua quisque dignitate moreretur. Pontifices autem & flamines, quidquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis refossa terra recondunt; partim imposita plaustris, secum [Vejos] auferunt: virgines ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes unus è plebe fertur Albinus; qui depositis uxore ac liberis, virgines in plaustrum recepit. adeo tunc quoque in ultimis *religio publica privatis affectibus antecellebat*. Iuventus, quam satis constat vix mille hominum fuisse duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit; obtestata ipsum quasi præsentem Iovem, ut quemadmodm ipsi ad defendendum templum ejus occurrissent, ita ille virtutem illorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem adeunt. Ibi sedentes in curulibus suis prætextatos senes, velut deos geniosque venerati; mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioquin nihil respondere dignantes, pari vecordia mactant,
facef-

faceſque tectis injiciunt, & totam urbem igni, ferro, manibus, ſolo exæquant. Sex menſibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, ſed noctibus quoque omnia experti; quum tamen Manlius nocte ſubeuntes, clangore anſeris excitatus, à ſumma rupe dejecit: & ut ſpem hoſtibus demeret, quamquam in ſumma fame, tamen ad ſpeciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus eſt: & ſtatuto die, per medias hoſtium cuſtodias, Fabium pontificem ab arce dimiſit, qui ſolemne ſacrum in Quirinali monte conficeret: atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitioſque deos renuntiavit. Noviſſime quum jam obſidio ſua barbaros fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, ſubito aggreſſus à tergo Camillus cecidit; ut omnia incendiorum veſtigia Gallici ſanguinis inundatione deleret. Igitur paſtorum quondam caſa, urbs enituit: & poſt ſervatam a Manlio faciem, reſtitutamque à Camillo, acrius etiam vehementiuſque in finitimos ſurrexit. Nec tamen contenti Romani ſuis eos mœnibus expuliſſe, quum per Italiam naufragia ſua latius traherent, ſic perſecuti ſunt ductante Camillo, ut hodie nulla Senonum veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati; quum ſingulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter ſpolia detraxit; unde & *Torquatus* eſt dictus. Item in Pomptino agro; quum ſimili pugna

Valerius, insidente galeæ sacro alite adjutus, retulit spolia, dictusque est ipse *Corvinus*. Necnon tamen post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolobella delevit; ne quis exstaret ex ea gente, qui incensam à se Romanam urbem gloriaretur. Conversoque à Gallis Torquato, *Latini* experti sunt, & devicti. Indeque *Sabini*, qui eorum belli socii ductante Tatio exstitissent, à Curio Dentato subjecti, eorumque loca à Baranio fonte Adriatico tenus mari, igni ferroque vastata; tantæque Romano populo additæ opes, ut nec ipse posset æstimare qui vicerat. Precibus deinde Campaniæ motus, non pro se, sed pro sociis *Samnitas* invadit. Omnium namque non modo Italiæ [tantum,] sed pæne toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. hic ille nobilis portus Cajeta, Misenus, tepentes fontibus Bajæ, Lucrinus & Avernus, quædam maris ostia. Hic amici vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuvius, Ætnei ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeji, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque, numeranda. Pro hac urbe, & his regionibus populus Romanus

nus Samnitas invadit: gentem, si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, & discolori veste, usque ad ambitum armatam: si fallaciam, saltibus fere & montibus grassatam: si rabiem ac furorem, sacris legibus humanisque hostiis in exitium urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios ac Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit & domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maxime tamen nota & illustris apud Caudinas Furculas ex hac gente clades, Veturio Posthumioque consulibus, accepta est. Clauso per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens tanta occasione dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, num illos sub jugum mitteret, an occideret. Sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit: ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnifice voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt: & ultionem flagitans miles, Papirio duce, horribile dictu, strictis ensibus, per ipsam viam ante pugnam furit: & in congressu arsisse omnium oculos hostis auctor fuit. Nec prius finis cædibus datus, quam jugum sibi promissum Romani & duci Samnitum, & hostibus reposuerunt. Hacte-

nus cum ſingulis gentibus certatum eſt: mox acervatim. ſic tamen quoque par omnibus fuit. Etruſcorum duodecim populi, Vmbri in id tempus intacti, antiquiſſimus Italiæ populus Samnitum, & reliqui, in excidium Romani nominis repente cõjurant. Erat terror ingens tot ſimul tantorumque populorum. late [per] Etruriam infeſta quatuor agminum ſigna volitabant. Ciminius interim ſaltus in medio, ante invius plane, quaſi Calidonius vel Hercynius, adeo terrori erat, ut ſenatus conſuli denuntiaret, ne tantum periculi ingrederetur. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmiſſo exploraret acceſſus. Ille, per noctem paſtorali habitu ſpeculatus omnia, refert totum iter. Sic Fabius Maximus periculoſiſſimum bellum ſine periculo explicuit. Nam ſubito inconditos atque palantes aggreſſus eſt: captiſque ſuperioribus jugis, in ſubjectos ſuo jure detonuit. ea namque ſpecies illius fuit belli, quaſi in terrigenas è cælo ac nubibus tela jacerentur. Nec tamen incruenta illa victoria. nam oppreſſus in ſinu vallis alter conſulum Decius, more patrio devotum diis manibus obtulit caput, ſolennemque familiæ ſuæ conſecrationem in victoriæ pretium redegit. Necdum Etruſco bello exempto, mox ſequitur *Tarentinum*, unum quidem in nomine, ſed multiplex in victoriis. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id eſt totam pæne Italiam, & cum his omnibus Pyrrhum regem Epirotarum, Græ-

Græciæ regem, una velut ruina pariter involvit; ut eodẽ tempore & Italia consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput; cum magnitudine, & muris, portuque nobilis, tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriæ maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epiron, Achajam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum theatrum: quod quidem causa miseræ civitati caput fuit omnium calamitatum. Ludos forte celebrabant, cum adremigantem litori Romanam classem vident: atque hostem rati, emicant sine discrimine & insultant. Qui enim, aut unde Romani? Nec satis. Aderat sine mora querelam ferens legatio. Hanc quoque fœde per obscœnam turpemque dictu contumeliam violant: & hinc bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus, qui semigræcam Lacedæmoniis conditoribus, civitatem vindicaturus, cum totis viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam & Campaniæ fluvium Lirim, Lævino consule prima pugna facta est, quæ tam atrox fuit, ut Ferentanæ turmæ præfectus Obsidius invectus in regem turbaverit, coegeritque projectis insignibus prœlio excedere. Actum erat nisi elephanti

conversſo in ſpectacula procurriſſent bello, quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore ſimul ac ſtridore conſternati æqui, cum incognitas ſibi belluas amplius quam erant, ſuſpicarentur, fugam ſtragemque late dederunt. In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt, Curio Fabricioque conſulibus. Iam quippe terror belluarum exoleverat, & Gajus Minucius quartæ legionis haſtatus, unius proboſcide abſciſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque & in ipſas pila congeſta ſunt; & in turres vibratæ faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operuerunt. Nec alius finis cladi erat, quam nox dirimeret, poſtremuſque fugientium rex ipſe à ſatellitibus ſaucius in armis ſuis referretur. Lucaniæ ſuprema pugna, in his, Subarros quos vocant, campis, ducibus iiſdem quibus ſuperius, ſed cum tota victoria exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam provectis in primam aciem rurſus elephantis, unum ex illis pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit, qui quum per ſtragem ſuorum recurrens, ſtridore quereretur, mater agnovit, ſeque quaſi vindicare vellet, exhibuit, quum omnia circa quaſi hoſtilia gravi mole permiſcuit. ac ſic eædem feræ, quæ primam victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam ſine controverſia tradiderunt. Nec vero tantum armis, & in campis, ſed conſiliis, & domi quoq; intra urbem cum rege Pyrrho dimicatum eſt. Quippe poſt pri-

primam victoriam, intellecta Romana virtute, statim desperavit armis, seque ad dolos contulit. nam interemptos cremavit, captivosque indulgentius habuit, & sine pretio restituit: missisque legatis in urbem, omni modo annisus est, ut facto fœdere in amicitiam reciperetur. Sed & bello & pace, & foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit. Nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem. Nec alius pulchrior in urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil præter pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses. Tnm autem si captivos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus: si pompam, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque lauticiæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quam illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non sine sensu captivitatis submissis cervicibus victores sequebantur. Post Tarentinam cladem, domiti *Picentes*, & caput gentis Asculum, à Sempronio duce; qui tremente inter prœlium campo, Tellurem deam promissa æde placavit. *Salentini* vero Picentibus additi, caputque his regionibus Brundusium inclyto portu, M. Atilio duce. & in hoc certamine victoriæ pretium templum sibi pastoria Pales ultro poposcit. Postremi Italicorum in fidei munere Vulsini opulentissimi

tiſſimi Etruſcorum, implorantes opem adverſus ſervos quondam ſuos; qui libertatem à dominis datam in ipſos erexerant, tranſlataque in ſe republ. dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite pœnas dederunt. Domita ſubactaque Italia, populus Rom. Appio Claudio conſule, primum *fretum* ingreſſus eſt, fabuloſis infame monſtris, æſtuque violentum. Sed adeo non eſt exterritus, ut ipſam illam ruentis æſtus violentiam pro munere amplecteretur: [quod velocitas navium juvaretur:] ſtatimque ac ſine mora Hieronem Syracuſanum tanta celeritate devicit, ut ille ipſe prius ſe victum, quam hoſtem videret, fateretur. Duellio Cornelioque conſulibus, etiam *mari* congredi auſus eſt. Tum quidem ipſa velocitas claſſis comparatæ, victoriæ auſpicium fuit. Intra enim ſexageſimum diem, quam cæſa [ſilva] fuerat, centum ſexaginta navium claſſis in ancoris ſtetit: ut non arte factæ, ſed quodam munere deorum converſæ in naves atque mutatæ arbores viderentur. Prœlii vero forma mirabilis, quum illas celeres volucreſque hoſtium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. longe plus illis nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga roſtra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque validæ, ante certamen multum ab hoſte [deriſæ], coactiq; hoſtes quaſi in ſolido decernere. Victor ergo apud Liparam merſa aut fugata hoſtium claſſe, primum illum maritimũ egit triumphum: cujus quoddam gaudium fuit, quum Duellius im-

imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias jussit; quasi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria, leve hujus prœlii damnum fuit, alter consulum interceptus Asina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore, fere omnia præsidia Pœnorum Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæoque detraxit. Trepidatum est semel, circa Camerinensium saltum. Sed eximia virtute Calpurnii tribuni militum periculo evasimus: qui lecta trecentorum militum manu, insessum ab hostibus tumulum occupavit; adeoque moratur hostes, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit. hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit, & nihil inscripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, *Sardinia* adnexa atque *Corsica*, transiit Olbiam, ibi Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omni terra & mari Pœnos fugavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce, jam in *Africam* navigabat bellum. nec defuerant qui in ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent; insuper augente Minatio tribuno metum, in quem, nisi paruisset, securi districta irruisset imperator; metus mortis navigandi fecit audaciam.

mox

mox deinde ventis remisque properatum est; tantusque terror hostici adventus fuit Pœnis, ut apertis pene portis Carthago caperetur. Prima præmium belli fuit civitas Clypea. prima enim à Punico litore, quasi arx & specula procurrit. & hæc & trecenta amplius castella, vastata sunt. Nec cum hominibus modo, sed cum monstris quoq; dimicatum est; quum quasi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis serpens, posita apud Bracadam castra vexaverit. Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui late circumtulisset, quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos aut cepisset, aut haberet in vinculis, classemq; ingenti præda onustam, & triumpho gravem in urbem præmisisset, jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidione, ipsisq; portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna est tanta, ut plura essent Rom. virtutis insignia; cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad extrema auxilia hostibus, quum Xantippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo Regulus victus est, fœdaque clades, Romanisque usu incognita. nam vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione suscepta. quippe diversa, quam hostis mandaverat, censuit, ne pax fieret, nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illa voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carcere, seu

crucis

crucis supplicio, deformata majestas. In omnibus admirabilior, quid aliud quam victor de victoribus? ad quæ etiam Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit. Populus autem Romanus multo acrior intentiorque pro ultione Reguli, quam pro victoria fuit. Metello igitur consule, conspirantibus arctius Pœnis, & reverso in *Siciliam* bello, apud Panormum sic hostes cecidit Rom. exercitus, ne amplius eam insulam aggredi cogitarent. Argumentum ingens victoriæ centum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magnas egit prædas, ut gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Appius Claudius consul non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est; quorum auspicia contemserat; ibi statim classe demersa, ubi ille præcipitari pullos jusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marcus Fabius Buteo classem jamjam in Africo mari apud Ægimurum [ostium] in Italiam ultro navigantem cecidit. Quantus tum triumphus tempestate intercidit cum opulenta præda? Classis adversis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, insularumque litora implevit. Magna clades fuit: sed non sine aliqua principis populi dignitate interceptam tempestate victoriam, & triumphum perisse naufragio constat. & tamen, cum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque fluitarent, populus Rom. & sic triumphavit. Lutacio Catulo consule, tandem bello finis impositus apud

apud insulas quibus nomen Ægates. Nec major alias in mari pugna. quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis [hostium] classis, & in ea quasi tota Carthago: quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, levis, & expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis agebatur quasi habenis; & in hos vel illos [ictus] mobilia rostra, speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est, in arcem murosque sævire; quum jam in mari esset deleta Carthago. Peracto quidem bello Punico, nec dum aliquantulum respirato sequitur *Liguricum*. Nam Ligures hi, imis Alpium jugis adhærentes, inter Varum Macramq; amnem impliciti dumis silvestribus victitabant; quos pæne majus fuit invenire, quam vincere. Tuti siquidem locis & fuga, durum atque velox genus, ex occasione latrocinia magis, quam bella faciebant. Itaque quum diu multumque eluderent saltu, viis, latebris, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni; tandem Fulvius latebras eorum igni sepsit; Bæbius vero in plana deduxit; Posthumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur. Post quos mox *Gallis Insubribus*, & his Alpium incolis, animi ferarum, corpora plusquam humana erant. Sed experi-

perimentum deprehensum est. quippe virtus eorum sicut primo impetu major quã virorum est ; ita sequens minor quam feminarum. Alpina corpora humente cælo educata, habent quoddam simile nivibus suis : cum mox caluere pugna, statim in sudorem eunt, & levi motu quasi sole laxantur. Hi sæpe & alias, & Viridomaro duce, non prius posituros se baltea, quam Capitolium ascendissent, juraverant. factum [autem] est ; & victos eos Æmilius in Capitolio discinxit : Et quod dux eorum de Romano milite prædam Marti suo torquem aureum devovisset, intercepit Iupiter votum; & de ejus ipsius Ariobistinis aliorumque Gallorum torquibus aureum tropæum Iovi erexit Flaminius. Rex quoque eorum Viridomarus Romana arma Vulcano promiserat. Aliorsum vota ceciderunt. Occiso enim eo, Marcellus tertia post patrem Romulum Feretrio Iovi opima suspendit. *Illyrici* autem, id est *Veneti* seu *Liburni*, sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam Titiumque flumen, longissime per totum Adriatici maris litus effusi. Hi regnante Teutana muliere, populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. legatos Romanos, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, ne gladio quidem, sed ut victimas, securi percusserunt: Præfectos navium igni comburunt. Idque quo indignius foret, mulier imperavit. Itaque Gnæo Fulvio Centimalo duce late domantur: strictæ secures in principum colla, legatorum manibus litavere. Post pri-

primum autem *Punicum bellum*, vix quadriennium requies: ecce alterum bellum, minus quidem spatio, (nec enim amplius decem novem annos tenens) sed adeo cladium atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus ille qui vicit. Vrebat nobilem populum mare ablatum, raptæ insulæ, dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Hannibal ad aram patri juraverat: nec morabatur. igitur Saguntus in caussam belli electa est, vetus Hispaniæ civitas, & opulenta: fidei erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum. quam, in libertatem communi fœdere exceptam, Hannibal caussas novorum motuum quærens, & suis & suorum manibus evertit: ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est. Itaque ad auditam sociæ civitatis obsidionem, memores icti quoque fœderis cum Pœnis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro & igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Hannibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis, *Quæ*, inquit, *mora est*, Fabius. *In hoc sinu bellum pacemque porto, utrum eligitis?* Succlamantibus *Bellum*: *Bellum ergo*, inquit, *accipite*. & excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore,

re, quasi pleno sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initiis fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendioque mandassent: ita manibus eorum vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id bellum gesserunt, exitio parentatum est. Igitur semel se in Hispaniam movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatumque Romanis jamdiu fulmen Saguntino igne conflavit; statim quodam impetu rapta medios fregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus velut cælo missa descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus: saucius etiam ipse venisset in hostium manus imperator: nisi protectum patrem prætexatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Hic erit Scipio qui in exitium Africæ crescit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. hic secunda Punici belli procella desævit, Sempronio consule. Tum callidissimi hostes, frigidum & nivalem diem nacti, quum se ignibus prius oleoque fovissent, (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes, nostra nos hieme vicerunt. Thrasimenus lacus tertium fulmen Hannibalis, imperatore Flaminio. Ars nova Punicæ fraudis: quippe nebula lacus, palustribusque virgultis tectus equitatus, terga subito invasit pugnantium. Nec de diis possumus

queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes: commissamque aciem secutus terræ tremor: nisi illum horrorem soli equitum virorumque discursus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id est, pæne ultimum vulnus imperii, Cannæ ignobilis Apuliæ vicus: sed magnitudine cladis emersit, & sexaginta millium cæde patrata nobilitata. Simul in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cælum, dies, tota rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Hannibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt: insuper callidus hostis, alias imperator, in patentibus campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab oriente semper; quasi ad constitutum; ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, secundum cælum tenens, vento, pulvere, & sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Hannibal diceret militi suo, *Parce ferro*. Ducum alter fugit, alter occisus est: dubium uter majore animo. Paullum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus: pons de cadaveribus jussu ducis factus in torrente Vergello: modii duo annulorum missi [sunt] Carthaginem, dignitasque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Hannibal in Capitolio potuerit (Sic Pœnum illum

lum dixiſſe Maharbalem Hamilcari ferunt) ſi Hannibal, quemadmodum ſciret vincere, ſic uti victoria ſciſſet. Sed tum quidem illum, ut vulgo dici ſolet, aut fatum urbis imperaturæ, aut ipſius mens mala, & averſi à Carthagine dii, in diverſum abſtulerunt. Et cum victoria poſſet uti, frui maluit; relictaq; Roma, Campaniam Tarentumque perrexit; ubi mox & ipſe, & ipſius exercitus ardor elanguit: adeo ut vere dictum ſit, Capuam Hannibali Cannas fuiſſe: ſiquidem invictum Alpibus, indomitumque armis, Campani (quis crederet?) ſoles, & tepentes fontibus Bajæ ſubegerunt. Permiſſum eſt interim Romanis reſpirare, & quaſi ab inferis emergere. arma non erant: detracta ſunt templis: deerat juventus: in ſacramentum [militiæ]. liberata ſervitia: egebat ærarium: opes ſuas ſenatus in medium libens protulit: necnon pariter quod in bullis cinguliſque & annulis erat: nec quidquam ſibi auri reliquerunt. Eques ſecutus exemplum, imitatæque equitem tribus. Denique vix ſuffecerunt tabulæ, vix ſcribarum manus, Lævino Marcelloque conſulibus, quum privatorum opes in publicum referrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia: cum juniores à ſenioribus conſilium de creandis conſulibus petierunt? Quippe adverſus hoſtem totiens victorem, tam callidum, non virtute tantum, ſed ſuis etiam pugnare conſiliis oportebat. Prima redeuntis & (ut ita dixerim) reviviſcentis imperii ſpes Fabius fuit: qui novam de

Hannibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen novum & reipublicæ salutare, *Cunctator*: hinc illud ex populo, ut *imperii Scutum* vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Hannibalem, ut qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello duce, etiam congredi ausus est: cominus venit, & pepulit è Campania sua, & ab obsidione natæ urbis excussit. Ausus est & Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, & terga premere cedentis: quamvis cum (ô pudor) servili pugnaret exercitu, (nam hucusque tot mala compulerunt) sed libertate donatos, de servitute Romanos fecerunt. ô horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum & spiritum populi Romani! tam arctis afflictisque rebus, ut de tota Italia dubitare debuisset, ausus tamen est in diversa respicere. Quumque hostis in jugulo per Campaniam & Apuliam volitaret, mediamq; de Italia Africam faceret, eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniamque divisa per terrarum orbem arma mittebat. *Siciliam* mandat Marcello. nec diu; restituit. tota enim insula in una urbe superata est. Grande illud, & ante id tempus invictum caput Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio defenderetur, aliquando cesserunt. longe illi triplex murus, totidemq; arces; portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ: nisi quod hactenus profuere, ut pulchri-

chritudini victæ urbis parceretur. *Sardiniam* Gracchus arripuit. nihil illi gentium feritas, *Insanorumque* [nam sic vocantur] immanitas montium profuere. Sævitium in urbes, urbemque urbium Caralim: ut gens contumax vilisque mortis, saltem desiderio patrii soli domaretur. In *Hispaniam* vero missi Gnæus & Publius Scipiones, pæne totam Pœnis eripuerunt provinciam. sed insidentes Punicæ fraudis insidiæ, alterum ferro, castrametantem: alterum, quum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris & patrui missus est cum exercitu Scipio, cui jam grande nomen de Africa fata decreverant. Bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam [jam] Hannibalis eruditricem, (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus, in Herculis columnas, in Oceanum recuperavit. Eodem quidem die quo obsessa est Carthago, capta est: nescio citius an felicius: quam facile, vel una probat. omenque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa est Hispaniæ Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam maxime profecisse ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros puellasque præcipuæ pulchritudinis barbaris restituerit: ne in conspectum suum quidem passus adduci: ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur. Hæc inter diversa terrarum populus Romanus. nec ideo tamen

visceribus Italiæ inhærentem submovere poterat Hannibalem. Pleraque ad hostem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Iam tamen eum plerisque opidis & regionibus excussere Romani. Iam Tarentum tulerant, jam & Capua, sedes, domus, & patria altera Hannibalis, tenebatur: cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut deinde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio, dignumque omnium favore & admiratione hominum ac deorum! compulsos ad ultimos metus, ab incepto non desistit: & sua de urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit: sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccum in urbem secuta, absens simul præsensque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi castra à tertio lapide Hannibali iterum ipsos deos restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus, suis imbrium copia effusa est, tantorum ventorum violentia coorta est: ut divinitus hostem submoveri, non à cælo, sed ab urbis ipsius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit sinum, quum urbem tantum non adortam reliquisset. siquidem ab Hispania Hasdrubal frater Hannibalis cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole, veniebat. actum esset proculdubio, si vir ille cum fratrè se junxisset. Sed hunc quoque, tantum quod ab Alpe descenderat, apudque Metaurum castrametantem, Claudius Nero cum Livio Sali-
Lina-

linatore debellat. Nero in ultimos Italiæ angulos submoverat Hannibalem: Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces, signa converterat. Tanto, id est omni, qua longissima est Italia, solo interjacente, quo consilio, qua celeritate, consules castra conjunxerint: inopinatumque hostem collatis signis oppresserint, neque id fieri Hannibal senserit, difficile dictu est. Certe Hannibal re cognita, quum projectum fratris caput ad sua castra vidisset; *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginis.* Hæc fuit illius viri, non sine præsagio quodam fati imminentis, prima confessio. Iam certum erat, Hannibalem etiam ipsius confessione posse vinci. Sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus magni æstimabat, asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipsam *Africam* tota mole conversus, imitari cœpit Hannibalem, & Italiæ suæ clades in Africa vindicare. Quas ille (dii boni) Hasdrubalis copias fudit? quos Syphacis Numidici regis equitatus? quæ quantaque utriusque [hostis] castra, facibus illatis; una nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. Sic factum ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quam ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi [duces,] ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis, direxere aciem. Sed & col-

loquium fuit inter ipſos de legibus pacis. ſteterunt diu mutua admiratione defixi: ubi vero de pace non convenit, ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione, nec melius inſtrui aciem, nec acrius potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Hannibalis, Hannibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Hannibal ceſſit: præmiumque victoriæ Africa fuit: & ſecutus Africam ſtatim terrarum orbis. Poſt Africam jam vinci neminem puduit: ſed æquo jure ubique ſubacti. Primum igitur Lævino conſule populus Romanus *Ionium mare* ingreſſus, tota *Græciæ litora*, velut triumphante claſſe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Africæ, præferebat: & manifeſtam victoriam, quam nata in prætoria puppi laurus pollicebatur. Aderat ſponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum: aderant & Rhodii nauticus populus: quibus à mari conſul, à terris omnia equis viriſque quatiebat. Bis victus, bis fugatus rex Macedonum: bis exutus caſtris: quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipſo vulnerum aſpectu: quæ non ſpiculis, nec ſagittis, nec ullo Græculo ferro, ſed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra morem patebant. Enimvero Flaminio duce, ad invios antea populo Romano Chaonum montes, Savumque amnem per abrupta vadentem, & ad ipſa *Macedoniæ clauſtra* penetratum victoria fuit. Nam poſtea numquam auſus congredi rex, ad tumulos, quos *Cynocephalos*

cephalos vocant, uno, ac ne eo quidem [in] justo prœlio opprimitur. In *Numidia* tunc amici populi Romani regnabant. Sed Iugurtha contra se bellum movit Romanorum, propter necem Adherbalis & Hiempsalis Micipsæ liberorum: expugnataque est primum à Metello consule, dehinc à Mario numidio domita. *Mauritaniam* vero Bochoris tuebatur. sed quum collectio omnium Maurorum facta est, Iubas rex videns quæ pugnæ fuisset arsio, mox superatum sese sensit. veneno hausto defecit: omnisque Mauritania Romanis subacta. Tripolis namque, & utraque Mauritania, Sitifensis & Cæsariensis, similiter Romano juri, ceterorum formidine tactæ, ultro se subegerunt. *Hispanias* quamvis (ut superius diximus) Saguntina clades ab amicitiis Romanorum segregasset: Scipio tamen eos tam gratia, quam virtute rursus conjunxit Romanis: rursusque resistentes Sylla consul sedavit. Celtiberos, similiter cum Numantinis adversus Romanos insurgentes, Scipio junior sedavit, compescuit, atque pæne subvertit. Cantabri & Astures, confisi montium suorum munimine, dum resistere moliuntur, plenissime demoliti sunt, & in provinciam redacti. Tarraconenses, Lusi tani, Gallæci, Carthaginisii & Setica-ni contra promontorium Africæ sitæ, omnes uno pæne prœlio superatæ, & in provincias Romanas descriptæ sunt. *Epirotæ*, qui in Illyrico quamvis cum Pyrrho rege suo contra Italiam conspirassent,

tamen primum pacem moliti, secundo ac tertio rebellantes, cum Achivis & Thessalis edomiti, Romano jugo subacti sunt. *Macedonia* namque primum sub Philippo, deinde sub Perseo, tertio sub Pseudophilippo arma contra se provocavit Romana; oppressaque primo Flaminio consule: secundo à Paulo, tertio à Metello superata, colla submisit, Romanaque provincia facta. *Illyriam* autem, cum Gentione suo rege, Macedonibus auxiliantibus vicit Romanorum Lucius prætor, & in provinciam redegit. *Dardanos Mœsiosque* Curione primum proconsule domuit: primusque omnium Romanorum Danubium amnem usque profectus, cuncta ejus loca vastavit. *Pannoniarum* quoque regem in certamine superans idem Lucius, redegit in provinciam utrasque Pannonias. *Amantinos* autem, qui inter Savum Draumque flumina insident, rege eorum interempto, ipsa vice Romanam fecit provinciam. *Marcomanni & Quadi*, in illa Valeria quæ inter Draum Danubiumque interjacet, ab eodem tunc ductore oppressi; finesque inter Romanos & barbaros Augustæ Vindelicæ per Noricum Mœsiamque dispositi. *Daces* autem post hæc jam sub imperio suo Trajanus, Cebulo eorum rege devicto, in terras ultra Danubium, quæ habent mille millia spatia, in provinciam redegit. Sed Gallienus eos, dum regnaret, amisit: Aurelianusque Imperator, evocatis exinde legionibus, in Mœsia collocavit; ibique aliquam partem Daci-
am.

am mediterraneam, Daciamque Ripensem constituit, & Dardaniam junxit. *Illyricus* autem cuncta, per partes quidem & membra devicta, ad unum tamen corpus aptata est: quæ habet intra se provincias decem & octo. hæ sunt: Norici [duæ,] duæ Pannoniæ, duæ Valeriæ, Suevia, Dalmatia, Mœsia superior, Dardania, Daciæ duæ, Macedonia, Thessalia, Achaja, Epiros, Prævales, Creta: simul decem octo. Thracias autem non aliter, nisi occasio Macedonici belli, fecit aggredi. Diri namque homines, omniumque gentium ferocissimi sunt Thraces: quorum sævitiam pariter habent & Scordisci, & Æmimontii, Asticique: ob quorum immanitatem, Romani multa & gravia pertulerunt, crebrisque certaminibus exercitus cæsus. Ad postremum à Marco Didio & ipsi subacti; & loca eorum in provinciam redacta, jugum excepere Romanum. Nam Marcus Drusus intus eos in montibus eorum contrivit: Minucius in Gebro amne eorum multos exstinxit & vicit. Rodopeni per Appium Claudium devicti sunt; & civitates maritimas Europæ, quæ dudum Romanæ fuissent, & postmodum rebellassent, Marcus Romanis subegit. Lucullus siquidem primus in Thracia contra Bessos pugnans, eos qui in fortitudine famaque præibant, devicit: Æmimontiosque debellans, Pulendenam, quæ nunc Philippopolis: & Vstudamam, quæ Adrianopolis vocatur, in Romanorum redegit dominium. Similiter

&

& capiens civitates, quæ litori Pontico inhærebant: id est Apolloniam, Galathon, Parthenopolim, & Tomos Istri, omniaque loca usque ad Danubium subdens, Scythis Romanorum ostendit virtutem. Hactenus ad partes occiduas: nunc quæ in Eoa plaga sunt, percurramus. Primum quidem in *Asia* locum Romani hereditario jure invenerunt. Nam Attalus rex, amicissimus populi Romani, humanis rebus excedens, per testamentum suum Romanos suo in regno heredes constituit: quod pæne non ante Romanus populus adiit, nisi & suo labore vicina loca cepisset: id est *Lydiam*, *Cariam*, *Hellespontum*, *utramque Phrygiam*. Nam *Rhodus* opinatissima insula, & totius Adriæ insularum metropolis, pæne cum omnibus Cycladibus arma pertimescens Romana, jamdudum se fœderatam populo illi conjunxerat, & navali bello solatia condonabat. Cum quibus Servilius proconsul directus, quasi piratico bello, obtinuit tamen Pamphyliam, Lyciam Pisidiamque devicit, fecitque provincias. *Bithyniam* vero Nicomedes rex moriens, testamentali voce reliquit. *Gallograciam* autem, id est Galatiam, Syriaci belli ruina convolvit. fuit namque inter auxilia regis Antiochi. an fuisset cupidus triumphi Manlius, dubium est. Dubiis namque prœliis fusi fugatique sunt: quamvis sub adventu hostis sedibus relictis in altissimos se montes recepissent, colonos abegis. Olympum tecti sago & magaba insede-

derant. Vtrimque fundis fagittifque detracti, in perpetuam se pacem dederunt: sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas morsibus & ore tentassent: quum effocandas in vicem fauces præbuissent. Nam Orgiagontis [regis] uxor, à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsumque adulteri caput ad maritum reportavit. Dejotarum siquidem amicum, senatus præfecit Galatiæ: sed posthæc Cæsar eos redegit, provinciamque fecit. *Cappadoces* quoque sub Epaphra rege constituti, primum per legatos suos Romanorum amicitias petierunt: dehinc Ariobarzane rege succedente, & à Mithridate expulso, ultro se Romano servitio tradiderunt: magnamque civitatem suam Mazacam, in honorem Cæsaris *Cæsaream* appellaverunt. Post hæc iterum sub Claudio Imperatore, rex eorum Archelaus Romam adveniens, quasi amicus populi Romani, ibique defunctus, testamentali voce Cappadociam Romanis dedit. & sic jam ex integro in provinciam facta est. *Pontus* à Pompejo devicta, cum suo rege Mithridate, & facta provincia est. *Paphlagoniæ* Pylæmenes rex, amicus populi Romani, à multis dum inquietaretur, Romanorum petiit auxilium. Se quoque dum de inimicis ulcisceretur, defunctus, Romanos per testamentum heredes reliquit. Hactenus *intra Taurum*. nunc ulterius transgrediemur, & quæ patriæ, aut quibus subjugantibus populo Romano con-

conjunctæ sint, memorabimus. Antiochus, Syriæ fortissimus rex, magnum apparatum belli contra populum Romanum commovit. triginta millia siquidem armatorum, currusque falcatos, quamplures elephantos, innumeros turritos, & instar murale in acie ordine sitos. cui obviavit Scipio Africani Scipionis frater in Asia ad Magnesiam civitatem: commissoque prœlio, Antiochus victus est, percussumque fœdus cum Romanis: ab Asia discessit, & ultra Taurum ex senatusconsulto regnare permissus est: filiosque ejus in obsidatu Romæ deductos, post patris obitum regnare genitali loco concessit. *Cilices* cum Isauris piratæ effecti, & in mari magno sæpe latrocinia concitantes, à Servilio proconsule victi & prostrati sunt. hic quoque Servilius, primus Romanorum *Tauri jugum* pervium fecit: triumphansque de eorum spoliis, *Isauricus* & *Cilicus* vocatus est. *Cyprum* Cato classe navigera directus invasit. Cypriis negantibus habere se aliquid, magnas illic opes reperit: proscriptionibusque multavit. Quod non ferens Gnosius rex eorum, veneno hausto semet occidit: & sic Cyprus Romana facta provincia. *Lybiam*, id est, Pentapolim totam [à] primo illo Ptolemæo Romanis sub libertate concessam: tamen resistentes dehinc, Apionis consilium populo Romano subdidit. *Ægyptus* omnis ab amicis Romanorum, id est, Lagidis, per Ptolemæos possessa. posthæc Cleopatra & Antonius, jure proprio vindicantes, & se, & illam amittunt. *Montes* vero

vero *Armeniæ* primum per Lucullum Romana arma viderunt: per quem & Osroene & Saracenorum phylarchi devicti, Romanis se dediderunt: Mesopotamiamque idem ipse, Nisiben quoque urbem invasit. Post quem Pompejus eadem loca ingrediens, Romano confirmavit imperio, *Syriam Comagenen*, justo prœlio Tigrane devicto, invaserat. *Arabes* & *Palæstini*, eodem Pompejo ductante, devicti sunt. *Babylonii* autem, crebro concertantes, sæpenumero victi, numquam tamen ad integrum domiti sunt. Quos tamen primum Lucius Sylla proconsul sub Arsace eorum rege devicit: ab eoque rogatus per legatos, pacem concessit. Secundo dum Lucius Lucullus à Pontico regno Tigranem regem Armeniæ cum decem & octo millibus superatum expelleret, omni Armenia invasa, ad Mesopotamiam venit: ibi Nisiben cum fratre regis Parthorum cepit, æqua sorte Persidē cupiens devastare: nisi Pompejus à Senatu directus, ei advenisset successor. Hic etenim Pompejus ilico veniens, mox nocturno prœlio in minori Armenia super Mithridatem irruens, XLII millia armatorum prosternens, ejus castra succendit. Vnde Mithridates cum uxore & duobus satellitibus fugiens, Bosporum venit: nimiaque desperatione detentus, venenum accepit. sed dum nec sic mors ei accederet, alterum è duobus satellitibus rogavit ut se perimeret. Pompejus autem in majori Armenia dum persequeretur Tigranem Mithridati contra Romanos auxilium commodan-

tem, ille in Artaxata urbe regno deposito, ultro diadema suum Pompejo obtulit. sed Pompejus pietate ductus, ultra majorem Armeniam ei concessit regnare, auferens ab eo *Mesopotamiam* & *Syriam*, partemque *Phœnicis* cum *Armenia*. Nam *Bosporanis Colchisque* Aristarchum regem Pompejus præposuit: *Albanosque* insequens, Orodem regem eorum tertio superavit: ad postremum rogatus, pacem concessit. *Hiberiam* similiter cum Artace rege in deditionem accepit. *Sarracenos Arabasque* exsuperans, Hierosolymam inde captivavit. Cum *Persis* fœdere percusso, revertens, Dafnensem agrum Antiochenis concessit ob nimiam loci amœnitatem pro munere. His & aliis rebus in Syria bene gestis, unius [omnia] fœdavit avaritia. Nam Crassus consul, dum Parthico inhiat auro, undecim legiones pæne cum suo capite amisit, cujus in conspectu & filius hostilibus telis confossus, & ipse peremptus: caputque ejus præcisum cum dextera manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit: neque indigno, aurum ei liquidum in rictum oris infusum est: ut cujus animus auri arserat cupiditate, ejus etiam mortuum [&] exsangue corpus auro ureretur. Reliqui vero infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distracti, vix cladis tantæ nuntium retulerunt. Hac ergo clade altius *Parthi* animos elevantes, per Pacorum ducem Syriam invadunt: ducemque Labienum, quem dudum ceperant, exercitui

præ-

præponentes, contra ſocios, id eſt Romanos, in prælio dirigunt. Sed Ventidius Baſſus Perſas, ſub utroque duce Syriam populantes, ſuperatos effugat: Labiniumque interfecit: Pacorum vero regium juvenem telis undique circumſeptum exſtinxit: moxque capite ejus dempto, & circumlato per urbes quæ deſciverāt, Syriam ſine bello recepit. Sic Craſſianam cladem Ventidius Pacori capite, Labiniiq; morte penſavit. Nec ſic contentus populus Romanus Craſſianum interitum obliviſci, inde adhuc ſævit in Parthos. Nam Marcus Antonius, in Mediam ingreſſus, contra eos arma commovit. ibi ſuperans eos, deinde cum duabus legionibus inedia hiemeque correptus, vix in Armeniam Parthis ſequẽtibus fugit: ibique exceptus eſt. Sub Auguſto dehinc Octaviano Armenii cum Parthis commixti, per Claudium Cæſarem nepotem Auguſti ocyus ſuperantur. Armenii ſiquidem, utilius rati, Romanorum amicitiæ reconciliari, & proprias ſedes incolere, quam cum Parthis conjungi, & ſedes perdere, & Romanos infeſtos habere. Sic quoque dum in partibus orientalium Romanus laborat exercitus, occiduæ plagæ infeſtæ ſunt. *Norici* in Alpibus Noricis habitantes, credebant quaſi in rupes & nives bellum non poſſet aſcendere. ſed mox omnes illius cardinis populos, *Brennos*, *Teutones*, *Senones atque Vindelicos*, per eundem Cæſarem gladio Romanus vicit exercitus. Quæ tamen fuerit Alpinarum gentium feritas, facile eſt vel per mulie-

res ostendere : quæ, deficientibus telis, infantes suos afflictos humi, in ora militum adversa miserunt. Nec minore his sævitia *Illyrici* pariter accenduntur. contra quo Augustus è vicino egressus, pontem, unde aquam transiret, fieri imperavit. dumque aquis & hostibus ad ascensum milites turbarentur, scutum ipse rapuit, & viam primus ingressus est. tum agmine secuto, cum subruptus multitudine pons succidisset, sauciis manibus & cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium cecidit. *Pannonii* vero, duobus saltibus, tribus fluviis, Drao, Savo, Histroque vallantur. contra quos Duennium misit: qui eos plus feliciter vicit, quam eorum flumina cursu rapido currant. *Dalmatæ*, similiter silvis commanentes, plurimam partem latrocinando vastabant. ad quos edomandos Vibium mandat, qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque è venis repurgare. *Mæsi* vero quam feri, quam truces erant? unus ducum ante aciem postulato silentio, *qui vos estis?* inquit. Responsum est. *Romani gentium Domini.* Et ille, *Ita fiet*, inquit, *si nos viceritis*. Sed mox ab bellum ventum est, nec classicum audire valuerunt. sic à Marcio superati sunt. *Thraces* antea sæpe, tunc tamen Rometalca regnante sibi, à Romanis descifcunt. Nam hic barbaros & disciplinæ & signis militaribus assuefecerat, sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendebant. nam catenas, quibus ligati erant, morsibus vellicantes, feritatem suam ipsi punie-

puniebant. *Daciam* quoque, ultra Danubium ſitam, exindeque ſæpius elatos, gelato Danubii alveo, ad furta in Pannoniam tranſeuntes, Lentulo miſſo, vicit, expulit, atque ſubegit. *Sarmatas* quoque per eundem Lentulum ultra Danubium pepulit: qui nihil aliud, ubi degunt, præter nives pruinaſque & ſilvas habent: tantaque barbaries in illis eſt, ut nec intelligant pacem. *Marmaridas* vero & *Garamantes* in orientali hiemali plaga per Quirinum ſubegit. *Germanos*, *Gallos*, *Britones*, *Hiſpanos*, *Hiberos*, *Aſtures*, *Cantabros*, occiduali axe jacentes, & poſt longum ſervitium deſciſcentes, per ſe ipſe Auguſtus accedens, rurſuſque ſervire coegit, Romaniſque legibus vivere. Cleopatra vero *Alexandrinorum* regina, ex genere Lagidarum, Ptolemæorumq; ſucceſſor prius contra viri ſui Ptolemæi inſidias Cajum Iulium Cæſarem interpellavit: qui ob ſtupri (ut perhibent) gratiam, regnum ejus confirmavit; ipſamque in urbem cum magna pompa deductam, Alexandriæ permiſit regnare. Caſſius *Iudæa* capta templum ſpoliavit. Occiſo vero in curia Romæ Cæſare Iulio, nepos ejus *Auguſtus* ſuſcepit principatum. quem Antonius dum invideret, nihilque lædere poſſet, urbem Romam egreditur, & ad partes Ægypti, quaſi Romanæ proviſor reipublicæ, accedit. Ibi jam viduam à viro regnantem reperiens Cleopatram, ſe quoque cum illa conſocians, cœpit ſibi dominationem parare, nec tacite; ſed patriæ, nominis, togæ, faſcium oblitus, [totus]

tus] in monstrum illud, ut mente, ita animo [quoque] cultuque desciverat, aureus in manu baculus, in latere acinaces, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis: diadema deerat, ut regina rex & ipse frueretur. Quod Augustus Cæsar audiens, à Brundisio Calabriæ, in Epirum, ut eum à cœpta removeret tyrannide, transierat. Nam Antonius omne Actiacum litus jam classibus obsidebat. Sed mox ubi ad prœlium ventum est, & Cæsaris classis illius cœpit turbare navigium: prima mox fuga regina cum aurea puppi, veloque purpureo in altum se dedit. Mox secutus Antonius. sed instat vestigiis eorum Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidiis utraque Ægypti cornua, Parætonium atque Pelusium, profuere. Prope fuere, prope manu tenebantur. primus ferrum occupavit Antonius: regina ad pedes Augusti provoluta, tentavit oculos ducis. frustra [quidem.] nam pulchritudo intra pudicitiã principis fuit. nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ut desperavit à principe, servarique se triumpho cognovit: incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se regum recepit: ibique maximos (ut solebat) cultus induta, in referto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est. Hic finis bellorum Augusti Cæsaris, tam cum civibus, quam cum extraneis. Sic quoque *Augustus*, ut *Cæsar Octavianus*: quo nullus impera-

peratorum in bellis felicior, nec pace moderatior fuit, civilissimus in omnibus: qui ab oriente in occidentem, à septemtrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus una pace compositis, Iani portas ipse tunc clausit: & censum Romæ cum Tiberio cogitans, invenit hominum nonagies trecenta septuaginta millia: omnemque orbem, venientis Iesv Christi nativitate pacatum, censeri præcepit: regnavitque annos quinquaginta sex. sed imperio ejus secundo ac quadragesimo anno, Dominus Iesus Christus ex Spiritu Sancto ac Maria virgine Deus verus ac homo verus nasci dignatus est: quatuordecim residuos annos post Domini adventum corporali præsentia, in pace regnans, & ipse singularem obtinuit principatum: & posteris eandem imperii potestatem cum suo nomine *Augusti* derelinquens, rebus excessit humanis, successorem relinquens Tiberium privignum suum. *Tiberius Augustus* Cæsar regnavit annos viginti tres: qui multos reges ad se blandiciis evocatos, numquam ad propria regna remisit: in quibus & Archelaum Cappadocum regem. cujus & regno, postquam defunctus est, in provinciam verso, Mazacam civitatem ejus de nomine suo Cæsarem vocitavit. Hujus vero anno XVIII Dominus noster Iesvs Christvs sub Pontio Pilato in Iudæa carne passus est, non deitate. *Cajus Cæsar* cognomento *Caligula*, regnavit annos tres, menses decem, [sceleratissi-

mus ac funestissimus.] hic namque Memmium Regulum coegit, ut uxorem suam sibi lege filiæ conjugem daret, instrumentaque matrimonii ut pater conscriberet. hæc & his similia perpetrans, necnon & in templo Hierosolymitano Iovis statuam per Gajum Petronium statuens, & in Alexandria Iudæos per Flaccum Anilium præfectum opprimens, postremo à protectoribus suis in palatio Romæ occisus est, anno ætatis vigesimonono. *Claudius* dehinc huic succedens, regnavit annos tredecim, & menses novem. Fecit etiam hic Claudius expeditionem in Britanniam insulam, quam [jam] nemo ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat, exercitum duxit: ibique sine ullo prœlio ac sanguine, intra paucissimos dies, plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orchadas [autem] insulas intra Britanniam in Oceano positas, Romano adjecit imperio. ac sexto quo profectus erat mense Romam repedavit: ibique defunctus est annorum sexagintaquatuor. *Nero* nepos Caji Caligulæ, regnavit annos tredecim, menses octo: tantæque luxuriæ fuit, ut frigidis & calidis lavaretur unguentis. Is etenim non solum quidem non profuit reipublicæ, immo obfuit nimis. Nam duas legiones in Armenia cum ipsa provincia simul amisit: qui Parthico jugo servientes, gravem infamiam Romanis dederunt. Iuxta omne scelus & parricidium, quod in proprios parentes commiserat, addidit facinus, ut ad instar Trojæ

Romam incenderet.manuſque injiciens in Chriſtianos,perſecutionem concitat: ipſoſque doctores fidei Petrum ac Paulum in urbe interemit, alterum cruci affigens, alterum capite plectens. Eoque cum dedecore regno evulſo, *Galba* in Hiberia, *Vitellius* in Germania, *Otho*, Romæ imperium arripuerunt: omneſque tamen celeri interitu interierunt. *Veſpaſianus*, apud Iudæam ab exercitu in regnum adſcitus, regnavit annis decem. Nam relicto filio ſuo Tito ad expugnationem Hieroſolymorum, ipſe Romam profectus, regnavit in pace. *Titus* filius Veſpaſiani, idemque *Veſpaſianus*, debellator Iudææ gentis,regnavit annis duobus, menſibus duobus. hic namque,ſecundum Ioſephi fidem, undecies centena millia Iudæorum fame & gladio interemit: & alia centum millia captivorum publice vendidit. Tantam autem multitudinem in Hieroſolymis paſchalis feſtivitas adunaverat. *Domitianus*, frater Titi,filius Veſpaſiani, regnavit annos xv, menſes quinque: tantæque fuit ſuperbiæ, ut ſe Deum ab omnibus primum appellari præceperit.multoſque nobilium exſilio relegans, nonnulloſque occidens, de ſubſtantiis eorum aureas argenteaſque ſibi ſtatuas fecit.manuſque in Chriſtianos injiciens, Ioannem Apoſtolum & Euangeliſtam, poſtquā in ferventi oleo miſſum non potuiſſet exſtinguere, in Pathmos eum inſulam relegavit; ubi Apocalypſim vidit. Cujus crudelitatem non tolerantes Romani, in palatio Romæ interficere ſtatuerunt: omneque,

 quod

quod conſtituerat, irritum fecere. *Nerva*, admodum ſenex, regnavit anno uno, menſibus quatuor. qui, ut privata vita lenis, lenior fuit in regno: nec quidquam profuit Reipublicæ, niſi quod Trajanum ſe vivente elegit. *Trajanus*, pæne omnium Imperatorum potior, regnavit annis XVIII, menſibus VI. hic enim de Dacis Scythiſque triumphavit: Hiberoſque & Sauromatas, Oſdroenos, Arabas, Bosforanos, Colchos edomuit, poſtquam ad feritatem proruperunt. Seleuciam, & Cteſiphontem, Babyloniamque pervaſit & tenuit. Necnon & in mari rubro claſſem, unde Indiæ fines vaſtaret, inſtituit: ibique ſuam ſtatuam dedicavit. & poſt tot labores apud Seleuciam Iſauriæ profluvio ventris anno ætatis exſtinctus eſt ſexageſimotertio, oſſaque ejus in urna aurea collocata, & in foro ſub columna poſita: ſoluſque omnium Imperatorum intra urbem ſepultus. *Adrianus*, Italicæ de Hiſpania natus, conſobrinæ Trajani filius, regnavit annos viginti unum. Hic pæne nil profuit reipublicæ, niſi quod dudum ſubverſas Alexandriam & Hieroſolymam propriis reparavit expenſis, nonnulliſque in locis publica relaxavit tributa. Hieroſolymam ſiquidem ſuo de nomine Æliam appellans, nulli Iudæorum ingredi permiſit. Nam claret eum invidum factis Trajani: quia mox ut ei ſucceſſit, ilico nulla neceſſitate faciente, exercitum ad ſe revocans, Meſopotamiam, Aſſyriamque, & Armeniam Perſis reliquit, Eufratem flu-

fluvium finem terminumque inter Parthos Romanoſque conſtituens. Quo regnante, Aquila Ponticus ſcripturas de Hebræo tranſtulit. Adrianus morbo apud Bajas quatiente obiit. *Antoninus* cognomẽto *Pius*, cum ſuis liberis Aurelio & Lucio regnavit annis XXII, menſibus III. Etſi non profuit quidquam Antoninus, nullam tamen læſionem reſpublica ſenſit. Defunctus eſt duodecimo urbis miliario, in villa ſua Loris nuncupata, anno ætatis ſeptuageſimo ſexto. Regnavit annis XIX, menſe uno. *Marcus Antoninus*, qui & *Verus*, & *Lucius Aurelius Commodus*, affinitate conjuncti, æquo jure imperium adminiſtraverunt. E quibus junior contra Parthos arma movens, magna egit & fortia : Seleuciamque urbem eorum cum quadringentis millibus accepit pugnatorum : ſenior vero, multis ſæpe bellis interfuit : ſæpiuſque per duces ſuos triumphum revexit maxima de gente Quadorum, è quibus cum magna gloria triumphavit. Sed unus, in Altino apoplexiam paſſus, defunctus eſt : alter, in Pannonia morbo periit. *Commodus*, filius Antonini, regnavit annis tredecim : magnumque triumphum de gente revexit Germanica : & poſt hæc in domo Veſtiliani ſtrangulatus defecit. *Ælius Pertinax*, major ſexagenario, quum præfecturam ageret, ex ſenatuſconſulto Imperator creatus, regnavit menſes ſex. Hic etenim obſecrante ſenatu, ut uxorem ſuam *Auguſtam*, filiumque *Cæſarem* appellaret : *Sufficere*, inquit,

debet,

debet, quod ego ipse invitus regnavi, quum non mererer. Nimis æquissimus, omniumque communis, quem Iulianus jurisperitus in palatio ejus peremit: ipseque postea à Severo occisus est. *Severus*, genere Afer, Tripolitanus, regnavit annis decem & octo: ultusque est occisionem Pertinacis in Iuliano, se quoque *Pertinacem* appellavit. Hic etenim Parthos & Adiabenos, contra Romanos insurgentes, mirabiliter superavit. Arabas quoque interiores ita cecidit, ut regionem eorum Romanam faceret provinciam. Sic quoque triumphans, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Hoc regnante Samarites quidam Symmachus, Iudæorum factus proselytus, item divinas scripturas ex Hebræo sermone, Græca lingua transfudit, suamque condidit editionem: post quem pæne tertio anno secutus Theodotion Ponticus, item suam in eodem suo opere editionem scripturarum composuit. Britannicum bellum exortum; unde Severus mirabiliter triumphavit. *Antoninus*, cognomento *Caracalla*, filius Severi, regnavit annos septem. Nam ideo hoc nomen nactus est, quod ejusmodi vestium genera Romæ de manibus erogans, sibi nomen *Caracalla*, & vesti Antoniniana dederit. Sub hoc iterum editio scripturarum divinarum, quam Quintam vocamus, in Hiericho in dolio reperta est. Hic etenim Imperator, dum contra Persas movit procinctum. Osdroene Edessa defunctus est. *Macrinus*, præfecturam agens prætorianam, Imperator creatus

tus eſt. regnavitque anno uno : occiditurque ab Archelaide. *Marcus Aurelius*, Antonini Caracallæ filius, templique Heliogabali ſacerdos, Imperator factus. [Hujus] anno quarto Emaus in Iudęa conſtructa, & Nicopolis nominata. Tunc & Africanus, egregius ſcriptor temporum, pro ipſa legationem ſuſcepit ad principem. Sed Imperator, dum nullum genus obſcœnitatis in regno ſuo, quod non faceret, prætermittebat: occiſus eſt [à] tumultu militari. regnavit annis tredecim. *Alexander* Mammææ filius, ignobilis fortunæ exſiſtens, adhuc juvenis, regni moderationem ſuſcepit : moxque contra Xerxem regem Perſarum arma arripiens, mirabiliter de Parthorum ſpoliis triumphavit. Sub hujus item imperio, in Nicopoli Actiaca, id eſt Epiro, editio, quæ Sexta dicitur divinarum ſcripturarum, in dolio reperta eſt : ipſeque Mogontiaci tumultu occiditur militari. *Maximinus* genere Gothico, patre Micca, Abaqua Alana genitus matre, ſola militum voluntate ad imperium conſcendens, bellum adverſus Germanos feliciter geſſit. Indeque revertens, contra Chriſtianos inteſtina prælia [ſextus à Nerone movit, ac] vix annos tres regnans, Aquilejæ à Pupieno occiſus eſt. *Gordianus*, admodum puer Imperator factus, vix regnavit annos ſex. Hic etenim mox ut Romam ingreſſus eſt, ilico Pupienum & Balbinum, qui Maximinum occidentes tyrannidem arripuerant, occidit : Ianumque geminum aperiens, ad Orientem provectus,

ctus, Parthis intulit bellum: indeque cum victoria revertens, fraude Philippi præfecti prætorii, haud longe à Romano solo interfectus est. *Philippus*, imperium impudenter ingressus, regnavit annis septem. Hic etenim filium suum, id est Philippum, consortem regni fecit: ipseque omnium Imperatorum primus Christianus effectus est: tertioque anno imperii sui, festivitatem Romanæ urbis millesimo anno, quem expleverat, celebravit: urbemque nominis sui in Thracia, quæ dicebatur Pulpudena, Philippopolim reconstruens nominavit. *Decius* [è] Pannonia inferiore Bubaliæ natus, occisis Philippis utrisque, regnavit anno uno, mensibus tribus. armisque in Christianos erectis, ob Philipporum nominis odium, ipse bellantibus Getis cum filio suo crudeli morte occubuit abrupto. *Gallus* & *Volusianus* regnaverunt annis duobus, mensibus quatuor. Hi quum adversum Æmilianum, qui in Mœsia res novas moliebatur, ex urbe profecti essent, in foro Flaminii interfecti sunt: *Æmilianus* vero tertio mense invasæ tyrannidis exstinctus est. *Valerianus* & *Gallienus*, dum unus in Rhætia à militibus, alter Romæ à senatu in imperio levarentur, regnaverunt annos XV. Valerianus siquidem in Christianos persequutione commota, statim à Sapore rege Persarum capitur; ibique servitute miserabili consenescit. Gallienus, illius exitum cernens, Christianis pacem dedit: sed dum nimis in regno lasciviret, nec virile aliquid agere:, Parthi

thi Syriam Ciliciamque vaſtaverunt: Germani & Alani Gallias deprædantes, Ravennam uſque venerunt. Græciam Gothi vaſtantes, Quadi & Sarmatæ Pannonias invaſerunt. Germani rurſus Hiſpanias occupaverunt. idcirco Gallienus Mediolani occiſus eſt. *Claudius* regnavit anno uno, menſibus octo, qui Gothos jam per XV annos Illyricum Macedoniamque vaſtantes, bello adortus, incredibili ſtrage delevit. [Senatus ingenti honore eum decoravit], ſcilicet ut in curia ei clypeus aureus, & in Capitolio ſtatua aurea poneretur. occiſuſque apud Syrmium eſt. Poſt cujus mortem *Quintilius* frater ejus à ſenatu Auguſtus appellatus, XVIII imperii ſui die Aquilejæ occiſus fuit. *Aurelianus*, Dacia Ripenſi oriundus, regnavit annos quinque, menſes ſex. Qui mox, *Tetrico* apud Catalaunios prodēte exercitu, Gallias recepit: expeditioneque facta ultra Danubium, Gothos magnis prœliis profligavit: cultoreſque divini nominis perſequutus eſt. *Odenatus Palmyrenus* ante ipſum collecta ruſticorum manu, Perſas de Meſopotamia expellens, ipſe ea loca invaſerat. Quo occiſo, uxor ſua Orientis tenebat imperium: contra quam expeditionem ſuſcipiens Aurelianus, apud Hymmas vicum Antiochiæ ſuperavit Romæque in triumpho vivam perduxit. Ac dehinc ſecundo arripiens expeditionem, inter Byzantium & Heracleam in Cænophrurio viæ veteris occiditur. *Tacitus* regnavit annos ſex. Quo occiſo apud Pon-

tem,

tem, *Florianus* suscepit imperium: tenuitque diebus trecentis quinquaginta octo. Similiter & ipse apud Tarsum interfectus est. *Probus* regnavit annos sex, menses quatuor. Hic enim Gallos & Hispanos vineas habere permisit. Quo tempore *Saturninus* magister militum, dum ad restaurationem Antiochenæ civitatis missus fuisset, abrepta ibidem tyrannide, mox oppressus est, & Apamiæ interfectus. Ipse quoque Imperator Probus tumultu militari Syrmio in turre, quæ vocatur Ferrata, occisus est. *Carus* cum filiis *Carino* & *Numeriano*, regnavit annos undecim, oriundus Narbona Galliæ. Hic admirabiliter pæne omni Perside vastata, nobilissimas earum urbes occupavit, Seleuciam & Ctesiphontem, Bellum Sarmaticum feliciter superavit. Ipse quoque Carus super Tigridem amnem dum castrametaret, fulmine ictus occubuit. *Numerianus* autem, oculorum dolore tentus, dum in lecticula veheretur, soceri sui Apri insidiis occisus est, fœtor cadaveris vix tertio die agnitus est. *Carinus* vero, apud Margum in prœlio victus occiditur. *Diocletianus* Dalmata, scribæ filius, Imperator elatus, regnavit annis viginti. Hic etenim mox ut in regno elevatus est, ilico Aprum in militum concione percussit, jurans, sine suo scelere illum Numerianum interemisse, & mox in consortium suum *Maximianum Herculium* ascivit. Qui Maximianus rusticorum multitudine oppressa, quos Bagandas dicunt, pacem Gallis reddidit. quo tempore

Carau-

Carausius sumpta purpura, Britannias occupaverat : *Narseus* rex Persarum, Orienti bellum intulerat : *Quinquegentiani* Africam infestaverant : *Achilleus* Ægyptum invaserat. Ob quæ *Constantius*, & *Galerius*, ac *Maximianus*, Cæsares assumuntur in regnum. Quorum Constantius, Claudii ex filia nepos fuit : Galerius, in Dacia, non longe à Sardica natus. Atque ut eos Diocletianus etiam affinitate conjungeret, Constantius privignam Herculii Theodoram accepit : ex qua sex liberos procreavit : Galerius autem, Valeriam Diocletiani filiam accepit : uterque pristina matrimonia repudiantes. Carporum siquidem gens tunc devicta, & in Romanum solum translata est. Tunc etenim primus omnium Imperatorum Diocletianus adorari se ut Deum præcepit, & gemmas vestibus calciamentisque inseruit : diademataq; in capite ante eum omnes, cum chlamyde tantum purpurea, ut à privatis discernerentur, habebant : & ut judices ceteri salutabantur. Assumpta ergo unusquisque principum expeditione, Diocletianus, Ægypti tyranno octavo mense devicto, provinciam cunctam subegit : Maximianus Herculius, in Africa Quinquegentianos exsuperavit : Constantius, juxta Lingonas una die sexaginta millia Alemannorum cecidit. Galerius Maximianus, victus primo prœlio à Narseo, ante carpentum Diocletiani purpuratus cucurrit. Qua verecundia compunctus, secundo viriliter dimicavit, superavit Narseum, uxores ejus abegit ac

liberos : & cum debito honore à Diocletiano ſuſceptus eſt. Poſt quam victoriam mirabiliter Diocletianus & Maximianus Romæ triumpharunt, antecedentibus ſibi libris uxoribuſque regis Perſarum, prædaque illa ingenti gentium diverſarum. Sic quoque concitata perſequutione in Chriſtianos, Diocletianus in Cappadocia defunctus eſt. Conſtantius

* * * * *

Iulianus apoſtata regnavit anno uno, menſibus octo : relictaque Chriſtianitate, ad idolorum culturam converſus eſt; multoſque blanda perſequutione illiciens, ad ſacrificandum idolis compulit. Ipſe quidem vir egregius, & Reipublicæ neceſſarius, Parthis ingenti apparatu intulit bellum. Vbi proficiſcens, Chriſtianorum poſt victoriam ſanguinem diis ſuis votavit. Nonnulla Parthorum oppida in deditionem accepit : multaque vi populatus eſt : caſtraque aliquamdiu apud Cteſiphontem habuit. Vnde egreſſus, dolo cujuſdam transfugæ in deſerta perductus, cum urentis ardore ſolis confectus periret exercitus, ipſe tantorum diſcriminum anxius, dum per vaſta deſerti evagatur incautius, ab obvio quodam hoſtium equite conto ilia percuſſus interiit, anno ætatis ſuæ triceſimotertio. Poſt quem ſequenti die ab exercitu *Iovianus* [ex primicerio] domeſticorum in regnum adſcitus eſt. Iovianus regnavit menſes octo, qui mox neceſſitate compulſus, Niſibin, & magnam Meſopotamiæ partem Sapori

Par

Parthorum regi contradidit : ipſeque odore prunarum præfocatus, defunctus eſt Dadaſtanæ, anno ætatis tricefimotertio. *Valentinianus* & *Valens* regnaverunt annis tredecim, menſibus quinque. Nam Pannones erant Cibalienſes : utrimque germani. in Nicomedia tribunatum Valentinianus agebat. qui Imperator creatus, fratrem ſuum Valentem regni ſocium aſſumpſit. Ipſe vero egregius, & Aureliano ſimilis moribus : niſi quod ſeveritatem nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & avaritiam cauſabantur. Relicto germano Orientali in regno, ipſe Heſperium tenuit. Quo tunc regnante, alter *Valentinianus* in Britannia tyrannidem aſſumens, in continenti oppreſſus eſt. Conſtantinopoli quoque *Procopius* quidam contra Valentem inſurgens, nihilque prævalens, urbe egreditur ; & in Phrygiam ſalutarem tyrannizans, exſtinctus eſt, multique partis Procopianæ cæſi atque proſcripti. Valens ab Eudoxio Arianorum epiſcopo ſuaſus & baptizatus, contra Orthodoxos infeſtus inſurgit. *Gratianum* filium ſuum Valentinianus Ambianis Imperatorem conſtituit ; quem habuit de Severa priore jugali : & contra Saxones & Burgundiones, qui plus octoginta millia armatorum primum Rheni in limbo caſtrametaſſent, movit procinctum. ſed apoplexia ſubito & ſanguinis eruptione Brigione defunctus eſt. Tunc Gratianus VALENTINIANVM fratrem, de Iuſtina Sicula uxore natum, in regno conſortem

assumit. Nam Valentinianus senior, dudum, laudante Severa uxore sua pulchritudinem Iustinæ, sibi eam sociavit in matrimonio: legesque propter illam concessit, ut omnes viri, qui voluissent, impune bina matrimonia susciperent: quia ideo populosa Arsorum gens est, quia hoc apud eos solenne est, & multarum uxorum unus auditur maritus. Decepta ergo (ut diximus) Iustina, Valentinianus edidit ex ipsa quatuor filios, Valentinianum supradictum Imperatorem, Gratam, Iustamque, & Gallam: de qua Galla dehinc Theodosius Imperator. Flacilla defuncta, quæ Arcadium Honoriumque pepererat, Placidiam generavit: quæ mater fuit moderni Valentiniani Iunioris imperatoris. Sed nos ad propositum redeamus. *Valens* Imperator lege data ut monachi militarent, nolentes jussit interfici. quādo & Theodosius, Theodosii Imperatoris postea pater, multique nobilium, occisi sunt Valentis insania. *Gratianus* Imperator, Alemannorum plus triginta millia apud Argentarium oppidum Galliæ in bello prostravit, Galliasque pacavit. Gens *Hunnorum* super *Gothos* irruens, certos ex ipsis subjugat, alios fugat. Qui venientes in Romaniam, sine armorum susceptі dispositione, per avaritiam ducis Maximi, fame compulsi, rebellare coacti sunt: superatisque Romanis in congressione, funduntur in Thracias. Contra quos Valens ab Antiochia exire compulsus, in Thraciam proficiscitur: ibique lacrymabili bello commisso, Imperator sagitta saucius,

cius, in caſam deportatur viliſſimam : ubi, ſupervenientibus Gotthis, igneque ſuppoſito, incendio concrematus eſt. Gothi vero occiſo Imperatore , jam ſecuri, ad urbem properant Conſtantinopolitanam, ubi tunc Dominica Auguſta , Valentis uxor , multam pecuniam plebi largita, ab urbis vaſtatione hoſtes ſubmovit;regnumque cognati , uſque dum ille Theodoſium ordinaſſet, fideliter utiliterque ſervavit. Theodoſius Hiſpanus, Italicæ divi Trajani civitatis , à Gratiano Auguſto apud Sirmium poſt Valentis interitum, factus eſt Imperator : regnavitque annos XVII, venienſque Theſſalonicam, ab Anatolio ſancto epiſcopo baptizatus eſt : admodumque eccleſiæ religioſus enituit propagator, reipublicæque defenſor eximius. Nam Hunnos & Gothos , qui eam ſub Valente defatigaſſent, diverſis præliis vicit , atque à prava vaſtatione compeſcuit. Cum Perſis quoque petitus pacem pepigit. *Maximum* autem tyrannum, qui Gratianum interfecerat, & ſibi Gallias vindicabat, apud Mediolanum, una cum Valentiniano Imperatore aggrediens ab Oriente, clauſit, cepit, occidit. *Eugenium* quoq; tyrannum atque *Arbogaſtem*, divino auxilio præditus vicit, deletis eorū decem millibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius, confiſus viribus Arbogaſtis, poſtquam apud Viennam Valentinianū exſtinxerat, [tyrannidem] invaſit : ſed mox ſimul cum vita imperium perdidit. nam occiſo Arbogaſte deſperans , ſua ſe manu peremit. omnibuſque inimicis Theodoſius

ſuperatis, in pace rebus humanis apud Mediolanum exceſſit, utramque Rempublicam utriſque filiis quietam relinquens. Corpus ejus eodem anno Conſtantinopolim allatum atque ſepultum. *Arcadius* & *Honorius* fratres, filii Theodoſii Imperatoris, utrumque imperium diviſis tantum ſedibus tenere cœperunt; id eſt, Arcadius ſenior Conſtantinopolitanam urbem, Honorius vero Romanam. Tunc *Rufinus* patricius, Arcadio inſidias tendens, *Alaricum* Gothorum regem, ut Græcias devaſtaret, miſſis clam pecuniis invitavit. Porro delectus Rufinus, ab Italiæ militibus Arcadio cum Gaina comite miſſis, ante portas urbis detruncatus eſt, caput ejus cum dextera manu Conſtantinopoli ad ludibrium circumductum: uxoreque ejus exſulata, opes cunctas Eutropius ſpado promeruit. *Gildo*, Africæ comes à Theodoſio dudum ordinatus, ac ſi juvenile regnum utrumque deſpiciens, ſibi velle cœpit Africam tenere: & à fratre proprio Maſcelzer dum ſe vidiſſet dejectum, oppreſſionique vicinum, propria ſe manu peremit. *Gaina* vero ſupra nominatus comes, Conſtantinopoli civile bellum commovens, totam urbem igni ferroque turbavit: fugienſque ad Helleſpontum, piratico ritu vivebat. contra quem navali prælio dato, multi Gothorum ejus exſtincti. ipſe quoque bello evadens, mox tamen complectitur. Poſt cujus oppreſſionem, *Iſauri* per montem Taurum curſitantes, ingens diſpendium Reipublicæ impetrarunt. contra

tra quos Narbazacius directus, majus continuo rependit incommodum. Hesperiam vero plagam in regno Honorii Imperatoris primum *Radagasius Scytha* cum ducentis millibus suorum inundavit. Quem Huldi & Sarus Hunnorum Gothorumque reges superantes, omnes captivos, quos retulerant, singulis aureis vendiderunt. *Stilico* vero comes, (cujus duæ filiæ, Maria & Thermantia, singulæ uxores Honorii principis fuere, & utræque virgines sunt defunctæ) spreto Honorio, regnumque ejus inhians, Alanorum Suevorumque gentes donis pecuniisque illectas, contra regnum Honorii excitavit: Eucherium filium suum paganum, & Christianis insidias molientem, cupiens Cæsarem ordinare. Qui cum eodem filio suo dejecto dolo, occisus est. Quo anno & Arcadius orientalis Imperator regnans post obitum patris annos XIII in imperio fuit. *Theodosius* junior, Arcadii filius, loco patris successit in imperio: adolescens egregius: regnavitque annos quadraginta tres. *Alaricus* rex Wisegothorum, vastata Italia, Romam ingressus est: opesque Honorii Augusti deprædatus, Placidiam sororem ejus duxit captivam, quam post hæc Ataulfo successori suo, in matrimonium ut acciperet, delegavit. *Constantinus* tunc quidam Galliis occupatis invasit imperium. Hostes ejus, contra eum sævientes, filiumque ejus regno privare cupientes, monachum fecerunt eũ. Ipse sanus à Gallia revertens, statim filium suum *Constantem* ex monacho

Cæsarem ordinavit. Sed mox ipse apud Arelatum, filius ejus apud Viennam, regnum cum vita amiserunt. Itemq; eorum exitus immemores *Iovinus* & *Sebastianus*, in Galliis tyrannidem moliuntur : sed & ipsi ilico esse desierunt. *Heraclianus* post hæc cum septingentis & tribus navibus armatis ad urbem Romam deprædandam venit, contra quem Marinus comes egressus, sic eum perterruit, ut tantum cum una navi Carthaginem fugeret : ubi mox ingressus interfectus est. *Vallia* rex Vvisigothorum, facta pace cum Honorio, Placidiam sororem ejus reddidit : quam Constantio patricio, qui eam revocaverat, in matrimonio jungens Honorius, rebus excessit humanis. Maximus & Iovinus, de Hispanis ferro vincti adducti, atque interfecti sunt. *Ioannes* vero, Honorio defuncto, regnum Occidentale invasit, contra quem Placidia creata Augusta, & *Valentinianus* filius ejus Cæsar, diriguntur: quem & dolo potius Asparis & Artaburis, quam virtute superavit. Occisoque Ioanne tyranno, Valentinianus Ravennæ Imperator à patruele Theodosio ordinatur : cujus germana Honoria, dum ad aulæ decus virginitatem suam cogeretur custodire, clam misso clientulo, *Attilam* Hunnorum regem invitat in Italiam, quumq; veniente Attila votum suum nequiret explere, facinus quod cum Attila non fecerat, cum Eugenio procuratore suo committit. Quam ob rem tenta à germano, & in Constantinopolim Theodosio prin-
cipi

cipi deſtinata eſt. Poſt hæc tertio anno Valentinianus Imperator à Roma Conſtantinopolim ob ſuſcipiendam in matrimonium Eudoxiam Theodoſii principis filiam venit: dataque pro munere ſocero ſuo tota Illyria, celebratis nuptiis ad ſua regna cum uxore receſſit. Africana provincia per *Bonifacium* comitem *VVandalis* tradita, à Romano jure ſubtracta eſt: quia Bonifacius, dum in offenſam Valentiniani veniſſet, malo publico ſe defendere voluit: invitatoque ab Hiſpaniis *Gizerico* Vandalorum rege, dolum quem conceperat, peperit. Hunnorum rex *Attila*, junctis ſecum Gepidis cum Ardarico, Gothiſque & Walanis, diverſiſque aliis nationibus, ſuis cum regibus, omnem Illyricum Thraciamque, & utramque Daciam, Mœſiam, & Scythiam populatus eſt, contra quem egreſſus Arnegiſtlus magiſter militum Mœſiæ, apud Marcianopolim fortiter dimicavit: eo quoque ſub ſe decidente præventus eſt; & nec ſic quieſcens bellare, occiſus eſt. *Marcianus* Imperator, regnavit annos ſex, menſes ſex. Hic enim mox defuncto Theodoſio in regno aſcitus, Pulcheriam germanam Theodoſii, quæ in palatio matura mulier virginitatem ſervaverat, in matrimonio adſumens; regnum, quod delicati deceſſores prædeceſſoresq; ejus, per annos fere ſexaginta viciſſim imperantes minuerant, divina proviſione ſic reparavit, ut exſultatio ingens cunctis accreſceret. Nam cum Parthis & Wandalis omnia infeſtantibus pacem inſtituit;

Attilę minas compescuit; Novades Blemmyesque Æthiopia prolapsos, per Florum Alexandrinæ urbis procuratorem sedavit, & pepulit à finibus Romanorum: obitumq; Attilæ, & Zenonis Isauri interitum, antequam moreretur, felix comperit: infelicium omniumque inimicorum suorum colla Domini virtute calcans, sexto anno, sextoque mense regnans, in pace quievit. *Valentinianus* autem occidentalis Imperator, dolo *Maximi* patricii, cujus etiam fraude Aëtius perierat, in campo Martio, per Obtilam & Transfistilam Aëtii satellites, jam percusso Cerealio spadone, truncatus est. Imperium quoque ejusdem Maximus invasit; tertioque tyrannidis suæ mense membratim Romæ à Romanis discerptus est. *Gizericus* tunc rex Vandalorum ab Eudoxia Valentiniani uxore invitatus, ex Africa Romam ingressus est: eaque urbe rebus omnibus exspoliata, eandem Eudoxiam cum duabus filiabus secum in Africã rediens duxit. LEO, Bessica ortus progenie, Asparis patricii potentia ex tribuno militum factus est Imperator. Cujus nutu mox Valentiniani apud Ravennam *Majorianus* Cæsar est ordinatus. qui tertio necdum anno expleto in regno, apud Dertonam occiditur: locumque ejus sine principis jussu Leonis, *Severianus* invasit. sed & ipse, tyrannidis suæ tertio anno expleto, Romæ occubuit. Tunc Leo *Anthemium*, divi Marciani generum, ex patricio Cæsarem ordinans, Romæ in imperio destinavit; Bigelemque

que Getarum regem per Ardaburem Asparis filium interemit; Basiliscum cognatum suum, id est fratrem Augustæ Verinæ, in Africam dirigens cum exercitu, qui navali prœlio Carthaginem sæpe aggrediens, ante eam, victus cupiditate, pecuniis vendidit regi Vvandalorum, quam in Romanorum potestatem redegerat. Asparem autem patricium, cum filiis Ardabure & Patriciolo, Zenonis generi sui instinctu, in palatio trucidavit. occisoque Romæ Anthenio, *Nepotem* filium Nepotiani, copulata nepte sua in matrimonio, apud Ravennam per Domitianum clientem suum Cæsarem ordinavit. Qui Nepos regno potitus legitimo, *Glycerium*, qui sibi tyrannico more regnum imposuisset, ab imperio expellens, in Salona Dalmatiæ episcopum fecit. Sic quoque Leo Leonem ivniorem, ex Ariadne filia nepotem suum in imperio ordinans orientali, anno sui sextodecimo obiit. Leo junior, mox paucis mensibus quum puerile, ordinanter tamen, rexisset imperium; manu sua genitorem suum Zenonem coronans, Imperatoremque constituens, rebus excessit humanis. Zenon, natione Isaurus, gener Leonis Imperatoris, regnavit annis decem & septem. Hic etenim dum processibus Chalcedone degeret, subito Verina Augusta socrus sua, fratrem *Basiliscum* in imperium inducens, Augustum in urbe appellavit. Quod comperiens Zenon Chalcedone sine aliqua Reipublicæ læsione in Isauriam recessit; malens se solum cum Ariadne

Au-

Augusta exsulare, quam sua causa Reip. aliquid ex bellis civilibus incommodum provenire. Quod Basiliscus cognoscens, Zenonisque fuga lætatus, *Marcum* filium suum Cæsarem ordinavit. Qui perfidia Nestoriana inflatus, multa contra ecclesiam tentavit protinus agere: sed volente Deo ante inflatus crepuit medius, quam pœnitens stare potuerat. Nam revertens Zenon rursus in regnum proprium, & eum, & patrem, & matrem, in exsilium oppidi Slemnii provinciæ Cappadociæ destinavit. ubi, quia caritas Dei & proximi in illis refrixerat, frigore consumpti sunt; vitamque cum regno amiserunt. Parte vero Hesperiæ, Nepote Imperatore Orestes fugato, *Augustulum* suum filium in imperium collocavit. Sed mox *Odovacer*, genere Rogus, Thorcilingorum, Sciro-rum, Herulorumque turbis munitus, Italiam invasit: Augustulumque Imperatorem de regno evulsum, in Lucullano Campaniæ castello exsilii pœna damnavit. Sic quoque Hesperium regnum Romanique populi principatum, quod septingentesimo nono urbis conditæ anno, primus Augustorum Octavianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo periit, anno decessorum regni Imperatorum quingentesimo vicesimo secundo; Gothorum dehinc regibus Romam tenentibus. *Theodericus* autem, Triarii filius, cognomento *Strabo*, rex Gothorum, à Sciris suis usque ad Apulum quarto urbis miliario armatus advenit. nulli tamen Romanorum noxius, continuo

eſt reverſus. Porro in Illyricum properans, dum inter ſuorum moventia plauſtra progreditur, jacentis ſuper carpentum teli acumine, pavitantiſque equi ſui impulſione fixus, transverberatus interiit; & Reipubl. diem feſtum morte ſua donavit. *Vvalamero* rege Gothorum in bello Sciroꝛum defuncto, *Theodemir* in regno fratris ſucceſſit, cum *Vvidimero* fratre & filio Theoderico. ſed miſſa forte, Vuidimero partes Heſperiæ, Theodemiro cum filio Theoderico Illyricum obvenit. Relicta ergo Pannonia, alter Italiam, alter Hlyricum ſuſcepit populandum. Sed utrique reges, mox ubi ſortita loca ingreſſi ſunt, ilico rebus humanis excedunt. Vuidimer Italia, Illyrico Theodemir relictis filiis deceſſerunt. Quorum *Vuidimer* ab Italicis præmiis victus, ad partes Galliæ Hiſpaniæque, omiſſa Italia tendit: *Theodericus* vero, Zenonis Auguſti pellectus humanitate, Conſtantinopolim venit, ubi magiſter militum ſtatim effectus, conſulis ordinarii triumphum ex publico dono peregit. Sed quia tunc (ut diximus) *Odavacer* regnum Italiæ occupaſſet, Zenon Imperator cernens jam gentes illam patriam poſſidere, maluit Theoderico, ac ſi proprio jam clienti, eam committi, quam illi quem nec noverat: ſecumque ita deliberans, ad partes eum Italię mittens, Romanum illi populum ſenatumque commendat, ovanſque rex gentium, & conſul Romanus Theodericus, in Italiam petit: magniſque prœliis Odovacrum vicit, & Ravennam in deditione ſuſcepit. deinde vero

vero, ac si suspectum, Ravennæ in palatio jugulans, regnum gentis suæ, & Romani populi principatum prudenter & pacifice per xxx continuit annos. *Ilus* autem Isaurus, magister officiorum, & Zenoni Imperatori in privata vita amicissimus, charitateque conjunctus, dum secreto in detractionem Ariadnes Augustæ, cum ejus viro loquutus est, in zelo Augustum concitavit. qui deliberans eam perimere, uni suorum rem tacite demandavit. Quod dum ille agere nititur, cuidam cubiculariæ prodit scelus eadem nocte facturum. Regina scelus cognovit: suoque in lectulo eadem quæ rem suggesserat, collocata; in episcopium ad Acacium nemine sciente subterfugit. Postera die Zenon, rem æstimans perpetratam, dum luctum quendam quasi mœrens simulat, neminem suscepit, Acacius episcopus ingressus, & facti arguit impietatem, veniæq; fidem exposcit: Augustamque suspicionis innoxiam compromittit: acceptaque fide, veniæ pactione Augusta revertitur. secumq; dum crebro deliberat, qua forte de inimico exigat ultionem, nacta (ut opinata est) opportunitatem, uni suorum mandat in abditis stanti, ut illum à se recedentem perimeret. Qui parens præceptis reginæ, dum avidus ferit in capite; ense non cervicem, ut cupiebat; sed aurem illius amputavit. Quod periculum evadens Ilus, mox ad urbem recedens, Zenonique infestus, orientem invasit. Contra quem *Leontius* directus, pellicibus verbis

bis illectus, diadema arripuit. simulque Leontius & Ilus Reipublicæ inimici effecti, tyranni, in partes Syriæ & Isauriæ debacchabantur. additoque super solito Isauris dono, omnes simul conspirant contra Zenonen: cujus thesauris in Papyrio castello munitissimo repertis, desæviunt. Sed non post multum ab exercitu Zenonis in eodem castello capti decollatiq; sunt: & capita eorũ Constantinopolim allata, præfixaq; hastilibus statuerunt. Sic quoq; Zenon, superatis inimicis suis, in pace bona quievit. *Anastasius*, ex silentiario subito ab Ariadne Augusta in imperio assumptus, simulque Imperator & maritus innotuit: regnavitque annis viginti septem, mensibus duobus. Contra quem Isauri, dum sibi quod Ilus tyrannus ille adjecerat donativum, & Zenon reconciliationis gratia invitus largitus est, ab isto fraudantur, arma arripiunt: consertoque prœlio, juxta Cotzianum Phrygiæ civitatem castrametati, pæne per sex continuos annos Reipublicæ adversantur: ubi & *Lilingis*, eorum & in bello & in consilio prævius, quamvis pedibus ob corporis debilitatem segnis, eques tamen in bello acerrimus, dum peremptus fuisset, omnes Isauri fugerunt, atque dispersi sunt & devicti, & perquaquam exsilio ablegati: urbesque eorum nonnullæ solo usque prostratæ. Variis namque sub Anastasio miles præliis fatigatus, & nunc in Illyrico cum Sabiniano & Mundone ad Margum, nunc cum Pompejo ad Adrianopolim, nunc

cum

cum Aristo ad Zortā, nunc cum Parthis in Syria: ut omittam intestinas clades & pugnas in foro regiæ civitatis: ad postremum contra Italiam plus piratico quam publico Marte concertans, frustratus est. Sed, quod sit plus dolendum, contra ultimum suum famulum *Vitalianum* de Scythia per sex annos civile bellum exstruxit. Is siquidem Vitalianus, cum LX millibus armatorum, tertio pæne miliario, non reipublicæ sed regi infestus, accedens: multa suburbana regiæ urbis prædis spoliisque attrivit. Contra quem dum Hypatius nepos Cæsaris, cum exercitu numeroso pugnaturus egreditur, ante ab Hunnis auxiliaribus capitur, & Vitaliano turpiter venditur, antequam aperto prœlio parte adversa sese inimicus ostenderet. Post quem iterum suus gubernator magisterque militum, sæpe superati, sæpe irrisi ab eo & spreti sunt. Sicquoque diversis partibus inimicorum vallatus agminibus Anastasius, sæpe congemuit: nulliusque tamen meruit inimicorum suorum vindictam audire: sicut nec ipse ecclesiæ jura servavit: imo mœrens & furens, major octogenario ætatis anno, regnique vicesimo & octavo, rebus excessit humanis: contritaque Respublica vix Iustino ei succedente aliquantulum respiravit. *Iustinus*, ex comite excubitorum à senatu Imperator electus, annos regnavit IX. Qui mox inhiantes regno suo *Amantium* præpositum palatii, *Andream* & *Misaelem* & *Ardaburem* cubicularios sentiens, afflixit. Nam Amantium & Andre-
am

am ferro truncavit : Misaelem & Ardaburem Perdicam in exsilium misit. *Theocritum* quoque satellitem Amantii, quem idem quoque Amantius ad regnandum clam præparaverat, comprehensum carceratumque, saxis contisq; ingentibus cæsum, salsum in gurgitem jecit, sepultum tamen; imperio, cui inhiaverat, eum privans; fœdusque cum *Vitaliano* percussit; & ad se evocatum, magistrum militum præsentem & consulem ordinari tum fecit, quem rursus in suspicione habens prioris facti, sedecim vulneribus in palatio cum Celeriano & Paulo satellitibus confossum perimit. Hic quoque Imperator ante quartum mensem obitus sui, senectuti suæ consulens, & Reipubl. utilitatibus; *Iustinianum* ex sorore sua nepotem, consortem regni successoremque imperii ordinans rebus humanis excessit. Iustinianus regnat jam jubente Domino annos XXIV, qui ut sceptris genioque ab avunculo suo mancipatus est, mox Parthos bella moventes destinato exercitu compescuit; & fines proprios tutans, Parthorum sæpe multos occidit. Postea vero, facientibus peccatis, in die sabbati sancti paschæ inito certamine, exercitus & non ducis instinctu, in fluvio Euphrate fugiens Parthos, Romanus numerosus ruit exercitus. Illyricumque sæpe ab Herulis, Gepedisque & Bulgaris devastantibus, per suos judices frequenter obstitit vi, subterque cecidit. Post hæc *Hypatium Pompejumque* regni sui insidiatores, coadunata manu civili Cir-

cum ingressos, & Hypatium torque aureo redimitum pro diademate, locaq; Imperatoris jam occupantem, Pompejum vero sub chlamyde loricatum, & jam palatium invadentem; utrumque detentum, ante fores palatii captum catenatumque discussit: amputatisque eorum capitibus, ante eos fecit imperium perdere quam haberent, sociisque eorum, qui evaserant hac cæde, proscriptis; veluti grandi hoste prostrato de manubiis triumphavit. Eodemque anno, post diuturnum immanemque belli laborem, quod contra Parthos Romanorum fuisset gestum sudoribus, per Rufinum patricium, perq; Hermogenem magistrum officiorum, & utrumque legatum directum ad principem, pax depacta est, fœdusque initum, & munera ab utroque principe sibi invicem destinata. Mox quoque soluto de orientali parte exercitu, eundem ductorem quem dudum orienti transmiserat, elegit Belisarium: & numerosos fortissimosque milites deputans, ad australem plagam contra Vvandilos mittit: qui, favente Deo, qua venerat facilitate, ea celeritate Vvandilos superavit: Libyamque ad corpus totius Reipubl. jungens, *Gelimerem* regem, opesque Carthaginis, in urbe regia principi spectante populo obtulit. Cujus nutu remuneratus, consulque ordinarius mox designatus, de manubiis Vvandilicis Belisarius triumphavit. In Italia vero, Theoderico rege defuncto, *Athalaricus* nepos ejus ipso ordinante successit. & annos octo, qu am-

quamvis pueriliter vivens, matre tamen regnante Amalaſuentha degebat: quando & Gallias diu tentas, *Francis* repetentibus reddidit. Mortuoque Athalarico, mater ſua *Theodahatum* conſobrinum ſuum, regni ſui participem faciens, non poſt multum ipſo jubente occiſa eſt. Et quia dudum ſe ſuumque filium commendaverat principi Iuſtiniano, is mortem ejus audiens doluit, nec paſſus eſt inultam tranſire: ſed mox eundem ducem belli, qui Pœnorum domitor fuit, & de opibus Vvandilicis triumphans adhuc in faſcibus erat, agmini diverſarum præponens nationum, ad partes Heſperias deſtinavit. qui primo acceſſu mox Siciliam pervadit, duce ejus Sinderich ſuperato. ubi dum aliquantum temporis ob ordinandam patriam reſideret, comperit in Africa civilia bella inteſtinaq; prœlia debacchari. Nam *Stozas*, pæne ultimus militum, & Martini clientulus magiſtri militum, tyrannidem arripiens, auctorque ſeditioſorum effectus, Cyrillo, Marcello, Fara, aliiſque diverſis judicibus dolo peremptis, in ducem Salomonem ſæviebat; totamque Africam tyrannico ritu vaſtabat. Emenſo ergo Beliſarius à Sicilia in Africam pelago, ſolita felicitate rebelles fugat, provinciam liberat; Salomonemque rurſum Carthagine collocans, Siciliam redit. Vbi mox Eurimund, Theodahati Gothorum regis gener, qui contrarius cum exercitu venerat, cernens proſperitatem conſulis, ultro ſe dedit ad partes victoris; oravitque ut jam an-

helanti suo adventu suspectæ subveniret Italiæ. Constructo ergo Belisarius exercitu, & tam navalia quam equestria ducans agmina, vallavit Neapolim: paucisque diebus eam obsidens, per aquæ ductum noctu invasit; & tam Gotthis qui aderant, quam Romanis bellantibus interfectis, urbem plenissime spoliavit. Quod Theodahatus animadvertens, *Vvitigem* unum inter alios ductorem exercitus præponens, contra Belisarium dirigit. Qui Campaniam ingressus, mox ubi ad campos venisset barbaricos, ilico exercitus favorem, quem contra Theodahatum suspectum habebat, rex cepit. & *quid*, inquit, *vultis*? At illi, *Tollatur*, inquiunt, *de medio, qui cum sanguine Gothorum & interitu sua cupit scelera excusari*, factoque impetu in eum, consona voce Vuitigem regem denuntiant. At ille regno levatus, quod ipse optaverat, mox populi voto consentit; directisque sociis, Theodahatum Ravennam revertentem exstinguit: regnumque suum confirmans, expeditionem solvit: & privata conjuge repudiata, regiam puellam Mathesuentam Theoderici regis neptem, sibi plus vi copulat quam amore. Dumq; ille novis nuptiis delectatur Ravennæ, consul Belisarius Romanam urbem ingressus est: exceptusque ab illo populo quondam Romano & senatu, jam pæne ipso nomine cum virtute sepulto, confestim vicina occupat loca, urbium opidorumque munimina. Primaque Græca congressione, Hunila ductante Perusinum ad opidum su-

ſuperat: & pluſquam VII millibus trucidatis, reliquos Ravennam uſque proturbat. Secunda vero, cum ipſo Vuitige Romanas arces vallante congreditur: machinaſque illius & turres, quibus urbem adire tentabat, igni conſumptas, per anni ſpatium, quamvis inedia laborans, deludit. Poſt hæc ad Ariminum perſequutus: exindeque effugatum, Ravenna clauſum in deditionem ſuſcepit. atque unus conſul, qui contra Getas dimicat, pæne pari eventu de *Francis*, qui cum *Theodeberto* rege ſuo plus ducenta millia advenerant, triumphavit. ſed, quia ad alia occupatus alibi noluit implicari, rogantibus Francis pacem conceſſit: & ſine ſuorum diſpendio, de finibus Italicis expulit; ſumptoque rege & regina, ſimulque & opibus palatii, ad principem qui eum miſerat, reportavit. Sicque intra pauci temporis ſpatium Iuſtinianus Imperator per fideliſſimum conſulem duo regna duaſque Reſpublicas ſuæ ditioni ſubegit. Quod *Parthus* comperiens, facibuſque invidiæ exardens, in Syriam movit procinctum, & Callinicum Cæſareamque devaſtans, Antiochiam venit. ubi Germanus patricius cum Iuſtino filio ſuo, eodemque conſule, poſtquam ab Africana provincia remeaſſet, dum adventui Parthorum obviare nequit, relicta urbe ad partes ſeceſſit Ciliciæ. Perſæ vero, vacuam ab exercitu Antiochiam, nacti populum quidem per Orontis alveum ad Seleuciam maritimam cum militibus mixtis fugientem aſpiciunt, nec ſequuntur; ſed præ-

das per urbem certatim diripiunt; viciniasque urbes, & opida, partim invasa, partim pecuniæ quantitate multata, prætereunt; & totius Cœlesyriæ bona sibi unius in anni spatium pæne Parthus assumit Nec sic quoque recedit, sed jugiter adversus Rempublicam Romanam dimicat. Contra quem Vvandalicus & Geticus consul solite destinatur, qui etsi non, ut reliquas gentes, eum edomuit; tamen ut intra suos se fines recolligeret, compulit: fuissetque de hac gente felici duci parta victoria, ni clades in Italia, quæ post ejus discessum emerserat, celerem ei successorem dedisset Martinum. Qui etsi viribus impar, consilio tamen quamvis cum Constantiano conjuncto non minor, dum resistere contra Parthos non prævalet, ne bella diu teneret, pacem effecit. Cladem vero quam diximus in Hesperia plaga, ut liquidius lector cognoscat, apertius memorabo. Egrediente Belisario consule ab Italia, & (ut diximus) rege & regina, opibusque palatii ad principem reportante; *Gothi*, qui trans Padum in Liguria consistebant, recrudescentes animo, ad bella consurgunt: & ordinato sibi regulo *Hildebaldo* milite, exsistunt adversi. contra quos dum non unius, sed diversorum tentantur apparatus, illi fortiores effecti persistunt: annique spatio vix emenso, Hildebaldus interficitur; & loco ejus succedit *Erraricus*: qui & ipse vix anno expleto peremptus est; & in regno, malo Italiæ, *Badiula* juvenis nepos ascifcitur Hildebaldi, qui

qui mox & fine mora Faventino in opido Æmiliæ folo,prœlio commiffo, Romanum fuperavit exercitũ: nec diu poft hæc item per fuos ad cancellos annonariæ Thufciæ feliciter dimicans judices, fugat: exercitum partim donis, partim blandiciis fibi confociat:totamq; Italiam cum ipfa Roma pervadit: omniumque urbium munimenta deftruens,cunctos fenatores nudatos, demolita Roma,Campaniæ terra tranfmutat. Contra quem,ut fuperius diximus, Belifarius de oriente digreditur cum paucis; ratus omnem exercitum,quem dimiferat, integrum reperire,& ideo, poftquam Ravennam ingreffus eft, nec cum quibus ei obviaret,invenit;remenfo Adriatico mari, Epirum revertitur.ubi Ioannes & Valerianus conjuncti,dum in conciones & jurgia concertant,*Totila* cum Badiula hoftile opus in Italia peragit. Belifarius quoque impatiens tantæ crudelitatis, navalem claffem à Sicilia folvens, per Tyrrheni maris æftum, Romani in portus fe recepit ftationem, egreffufque ad urbem, quam vi deftructam & defolatam attendit, hortanfque focios ad reparationem tantæ urbis accingitur, ubi nec dum vallo circumfeptus, infeftum experitur Totilam: fed folitis victoriis intrepidus, quamvis cum paucis contra eum egreffus, fic effugavit, ut plures fugientes Tiberi demergerentur,quam gladio caderent. Indeque hortatus exercitum, regreditur Siciliam; quatenus & Romæ faceret copiam annonæ, & vicinus ad fretum, Totilam turbaret in Campania

commorantem. Sed, ut assolet, rerum immutatione, & principum voluntate diversa, quiescente in Domino Theodora Augusta, evocatur ad urbem Belisarius de Sicilia. Post cujus discessum Totila securus, iterata rabie, & furentibus Isauris invadit Romam: & sic sumptis undique viribus, militarique vallatus auxilio, ingreditur, cepitque Siciliam. Contra quem Germanus patricius dum exire disponit cum exercitu, Mathesuentam Theoderici regis neptem, & Witigi mortuo derelictam, tradente sibi principe in matrimonio sumptam, in Sardicensi civitate extremum halitum fudit, relinquens uxorem gravidam: quæ post ejus obitum, posthumum edidit filium, vocavitque Germanum. Qua felicitate sibi Totila comperta, totam pæne insultans Romanis devastat Italiam. In Africa vero, à Mauris dudum perempto Salomone, Stozas & Ioannes invicem singulari certamine corruunt: aliusque *Ioannes*, qui *Stozas junior* dicebatur, suscepta tyrannide, Guntharim magistrum militum secum esse suadet. Qui, interficiens Ariobindam, jugalem ejus, neptem Imperatoris, sibi cupiens sociare, prævenitur ab Artabane. qui eo in convivio trucidato, neptem Imperatoris ereptam, ad urbem principi dirigit cum honore: simulque ferreis vinculis colligatum ei tyrannum destinavit Ioannem: qui Stoza perempto, in eadem successerat tyrannide. quem in urbem discussum, manibusque truncatis, ad exemplum ceterorum in patibulo fixit.
Ioanni

Ioanni dehinc patricio cognomine Troglitæ, Africæ procuratione commiſſa, Artabanus evocatus, magiſtri militum præſentis accepit dignitatem. Nec diu intercedente, in ipſum principem manus injicere geſtiens, detectus & comprobatus, pietate tamen principali impunitus permanſit, &, quaſi benevolus, cum gratulatione in Siciliam cum Liberio patricio properavit. Ioannes vero in Africana provincia feliciter degens, Mauris partis adverſæ per pacificos Mauros ſuperatis, una die decem & ſeptem præfectos exſtinxit, pacemque totius Africæ juvante Domino impetravit. *Longobardorum* gens, ſocia Romani regni principibus, & Theodahati ſororis filiam, dante ſibi Imperatore, in matrimonio jungens regi ſuo, contra æmulos Romanorum *Gepidas*, una die pugna commiſſa, eorum pæne caſtra pervaſit, cecideruntque ex utraq; parte amplius quadraginta millia: nec par (ut ferunt) audita eſt in noſtris temporibus à diebus Attilæ, in illis locis, præter illam quæ antehac contigerat ſub Calluce Magmilide cum Gepidis, aut certe Mundionis cum Gothis: in quibus ambobus auctores belli pariter corruerunt. Hæ ſunt cauſſæ Romanæ Reipublicæ præter inſtantiam quotidianam Bulgarorum, Antarum & Sclavinorum. Quæ ſi quis ſcire cupit, annales conſulumque ſeriem revolvat ſine faſtidio: reperietque dignam noſtri temporis Rempublicam tragœdia. ſcietque unde orta, quomodo

aucta, qualiterve sibi cunctas terras subdiderit: & quomodo iterum eas ab ignavis rectoribus amiserit. quod & nos pro captu ingenii breviter tetigimus: quatenus diligens lector latius ista legendo cognoscat.

FINIS.

IVLII EXVPERANTII
OPVSCVLVM

DE MARII, LEPIDI, AC SERTORII BELLIS CIVILIBVS;

Quod cum in vetere quodam Salluſtii codice, bello Catilinario & Iugurthino in fine ſit additum, Hiſtoriarum Salluſtii breviarium quoddam eſſe videtur.

Ex bibliotheca Pithœana.

CVM Lucius Metellus Proconſul, contra Iugurtham in Numidiam exercitum duceret, Marium ex gregarium militibus genere ignobilem, ſed virtute præſtantem, ſecum habuit. Quem cum militibus quæſtorem feciſſet, ita ſe factis fortibus promiſerat, ut hoſtibus terrori, Romano imperatori carus eſſet. Sed victimas immolanti numinibus, in oppido Numidarum cui nomen eſt Vtica, haruſpices magna quædam impendere Mario reſponderunt: atque hortati ſunt ut quæ vellet, auderet, peteretque celſiora natalibus, meritiſque majora: ſiquidem cuncta videbatur favor ſpondere fortunæ. Tunc capiendi conſulatus invaſit

ſit magna cupiditas. ad quem petendum paratus ſuffragiis, relicta provincia Metello, Romam venit: ibique de Metelli rebus loquendo corruptius, ac ſuam extollendo virtutem, effecit animos vulgi cupidos novitatis, in ſuum excitando favorem, adjuvantibus Tribunis plebis. Nam eo tempore inter patres ac populum, ſtudio dominationis, erant excitata certamina. Ita factum eſt ut quaſi in perniciem nobilitatis, quam lacerabat injuriis, Marius novis extolleretur honoribus. Itaque comitiis conſularibus, univerſus populus, qui ad eligendum convenerat, Marium conſulem juſſit: & erepta Metello provincia, in Numidiam miſſus eſt. Is, accepto conſulatu, quaſi ſpolium victoriæ patribus oſtentabat; aperteque ſe eorum potentiæ profitebatur adverſum. Sed cum militem novum ſcriberet, primum omnium capite cenſos cives infidoſque atque inutiles duxit ad bellum; ut hac ratione cum publico detrimento populo gratiam redderet, à quo ſperatos honores acceperat. Nam populus Romanus per claſſes diviſus erat, & pro patrimonii facultate cenſebatur. Ex iis omnes quibus res erat, ad militiam ducebantur. Diligenter enim pro victoria laborabant qui * ex libertate bona patriam defendebant. Illi autem quibus nullæ opes erant, caput ſuum quod ſolum poſſidebant, cenſebantur, & belli tempore in mœnibus reſidebant. facile enim poterant exiſtere proditores: quia egeſtas haud facile habetur

ſine

fine damno. Hos igitur Marius, quibus non fuerat Refpubl. committenda, duxit ad bellum. Sed forte L. Syllam legatum, unum de nobilibus, in provinciam duxit. Atque ibi confecto feliciter bello, & Iugurtha capto, ad urbem rediere victores. Atque ftatim, virtute cognita, Marius in Galliam miffus, quæ tunc Romanos fines hoftili incurfione vexabat. Eodem tempore Mithridates cum magnis copiis univerfam Afiam urbefque fociorum expugnando atque vaftando cepit affligere. Ad quem coercendum L. Sylla eft cum exercitu deftinatus, cujus in Africano bello probata erat * corporis atque animi magnitudo. Hoc ubi Mario compertum eft, terminare quod gerebat prœlium feftinavit: & homo infinitæ cupidus gloriæ, non patiebatur libertatem dignitatemque Romanam alterius virtute defendi. Contufis igitur Gallis, vaftataque natione penitus barbarorum, Romam iterum victor intravit. Itaque inftinctu ejus Sulpicius Tribunus plebis legem tulit, ut auferretur Syllæ provincia ac Mario daretur. Hoc Syllæ ubi nunciatum eft, Murenam legatum fuum provinciæ * Valerianifq; præfecit militibus, quos infidos bellis exiftimabat effe civilibus: & cum parte exercitus, injuriæ dolore commotus, ad extinguendam Marianam venit factionem. Statim ut Romam venit, refiftentem fibi Sulpicium, & feditiofis concionibus R. P. difturbantem, cum multis quos fibi focios adfciverat, trucidavit; atque Marium ipfum,

ipsum, machinatorem tantæ contumeliæ, in exilium impetu detrusit armorum: atq; ille * quotiens victor, per Gallorum atque Afrorum rura, quæ ipse vastaverat, naufragus atque egenus erravit. Dum hæc aguntur, Cinna & Octavius facti sunt Consules: quorum Cinna de partibus Marianis fuit. hic legem tulit, ut novi cives, qui aliqua ratione Romanam acceperant civitatem, cum veteribus nulla discretione suffragium ferrent. Hoc videlicet in eorum gratiam faciebat qui Marium suffragiis suis extulerant, & amplissimis honoribus decorarant. Sed hæc lex injuriosa erat in veteres cives, qui meritum dignitatis videbātur amittere, si cum novis indignis in ferendo suffragio jungerentur. Ob hoc itaque Octavius collega commotus, ut seditionibus privaretur, collegam suum Cinnam, adnitentibus veteribus civibus, in exilium misit armatus, munitus videlicet copiis Syllæ. Quæ cum agerentur, maximus ex utrisque partibus civium numerus interemptus est. Expulsus igitur Cinna cum vagaretur, ad Africam, ubi Marius inops erat, forte pervenit: atque ibi communicato consilio, sollicitatis animis perditorum, & de ergastulis erutis servis, exercitum confecerunt; & armata validissima manu juventutis, ad urbem venerunt, atque Octavium Syllæ satellitem superatum necaverunt. Tunc varia crudelitas pervagata est, ut nobilitas omnis ad fugitivorum trucidaretur arbitrium. Atque eo immanis sævitia Cin-
næ

næ fuit, ut nec illis parceret quorum opera erat victor effectus. Et cum hac insolentia in omnes communiter baccharetur, cum haberet conciones, à militibus suis occisus est. Tum Marius, * ne sine socio dominatum sustinere non posset, in * locum Carbonem sibi in septimo consulatu collegam subrogavit. Tum Sylla, tanta indignatione commotus, contra Marium atque Carbonem exercitum duxit; & inter se ferali certamine Romani exercitus conflixere. in quo bello superatus est Marius. Tum vero Sylla victor, quicquid in urbe remanserat, crudeliter persecutus est; & R. P. vindicatam non reddidit legibus, sed ipse possedit; ac se talem præbuit, ut Cinnana ac Mariana, quod ultum erat, dominatio quæreretur. Hinc * Sallustius; *Bonis initiis malos eventus habuit.* nam fuerunt bona principia, quod oppressam voluit civium defendere libertatem: mali eventus, * quod superatis dominis, & ducibus sævis, gravius ipse civitatem quassavit, qui se publicæ calamitatis fore promiserat * defensorem. Hic, cum teneret imperium, multas leges ac jura præscripsit, multas civitatibus immunitates vectigalium dedit, multos Romana civitate donavit. Hujus acta cum conatur Lepidus in suo consulatu subvertere, contra collegam Catulum civile prœlium gessit, & victus est. Nam congregatis his in quorum possessiones novos colonos de suis militibus Sylla victor immisit, ac sibi conjunctis liberis proscriptorum,

rum,

rum, ingentem congregavit exercitum, pollicendo, si vicissent, se bona patria restituturum. plebi quoque multis muneribus publice privatimque *largitus, carus videbatur, ac publicæ libertatis assertor. Sed in * Etruri litore commisso prœlio ceperat Lepidus esse superior per armatam multitudinem, quæ odio rerum Syllanarum, se Lepidi partibus applicarat. Sed Pompejus de Gallia rediens, non passus est Lepidi audaciam cum publicis detrimentis impune bacchari. Nam fugientes ejus copias, ac se implicantes festinatione formidinis, ita prostravit, ut majore numero privatus, in Sardiniam confugeret; ut impedito commeatu, populum Romanum fatigaret inopia, ac suas vires armis copiisque & omni instrumento reficeret. Atque ibi * contrario Proprætore, variis prœliis gravibusque conflixit. Nam sollertissime tutando provinciam, effecit ut Lepidi consilia vana forent. Vndique enim prohibitus, & munitionibus ac civitatum expugnatione * depulsus, nequivit cogitata perficere. Ac dum multa parat, morbo gravi oppressus ac mortuus est. Cujus socius & administer Perpenna, ob delictum tanti facinoris supplicium timens, ex Sardinia in Hispaniam transvectus est; ac se Sertorio sociavit, qui tum Romanis armis quassabat imperium. Nam hic Sertorius de Marii partibus fuit. Nam * Norbano & Scipione consulibus, cum ex Asia Sylla contra Marium atque factionem veniret infestus, timens Senatus

*iram

* iram, ne malo publico certamina inter duces orirentur, statuit ut curarent Consules ne R.P. acciperet detrimentum. Hoc itaq; S.C. excitati Consules, contra venientem Syllam atque omnibus exitium minitantem, presidia sibi cujusq; generis parare cœperunt, & duces idoneos, ad quorum industriam pertineret cura bellorum. in queis elegere Sertoriũ. Parato validissimo exercitu processere; & vetante Sertorio, colloquia Consules permiserũt inter suum & Syllæ exercitum; & facta proditio est, omnisque exercitus Syllæ traditur. Tunc Sertorius destitutus, atq; omni copiarum nudatus auxilio, in Etruriam confugit, iram metuens Syllæ, ne exigeret gravem de superato hoste vindictam. * Erat autem in Etruria fidissima partibus Marianis, qui ab ipsis Romanam, quam antea non habebant, acceperant civitatẽ. Timentes igitur Etrusci, ne beneficium tantæ dignitatis à Marianis acceptum, Sylla revocaret, si adversæ partes essent amputatæ, penitus ad Sertorium se atq; alios ejusdem factionis duces applicarunt, omnia quæ imperarent, sine recusatione promittentes esse facturos. Itaque factum est ut rursus firmissimus XL cohortium comportaretur exercitus. Nam & multi milites, qui se venienti Syllæ tradiderant, * frustrationis, ad priorũ ducum castra reverterunt, quæ ante prodiderant. Inter hæc facti sunt Marius septies & Carbo Consules. Tunc Sertorius, de Marii potestate securus Romam venit, & omnium cœpit accusare segnitiem, & ex multis

promtissimis factis Syllę industriam virtutemque laudare ; cui nisi obviam iretur, actum jam ac debellatum foret. Tum Consules principesq; alii factionis, tanto verborum pondere castigati, sive ut æmulum ac vehementem negligentiæ correctorem ab oculis removerent, sive ut feroci provinciæ, cujus infidelitatem timebant, idoneum præponerent ducem misere in citeriorem Hispaniam ; atq; ei mandatum est, ut transiens res in Gallia transalpina componeret. Sed ubi in provinciam venit, ita strenue sociorum animos jam deficientes atque alia cupientes, in favorem partium suarum modeste tuendo atque blandiendo perduxit, ut & carus esset, & tamen ab omnibus timeretur. Sed in urbe Sylla & Marius conflixere : atque in ipso certamine Marius interemptus est : Carbo, perditis rebus, aufugit. Tum Sertorius, * commissis atq; deletis partibus quas sequebatur, optimum consilium credens exercitum non dimittere, ne nudatus supplicia victoribus penderet, collecta Hispaniæ multitudine, contra Romanum exercitum statuit dimicare. Mortuo itaque Sylla, hostem se publicum professus est. Ad quem expugnandum missi sunt Metellus atque Pompejus ; qui eum gravibus atque assiduis pugnis afflixere. Qui tamen difficile vinceretur ; nisi per conjurationem in convivio à suis esset occisus. Postea Pompejus Perpennam subegit; * Auxum, Clunium, Calagurrim civitates delevit, & factis in Pyrenæo tropæis, Romam regressus est.

D E

DE MENSVRIS ET PONDERIBVS.

In primis ſunt antiquæ numerorum notæ cognoſcendæ.

I	1 ſignificat unum.
V	5 quinque
X	10 decem
L	50 quinquaginta
C	100 centum
D	500 quingenta
M	1000 mille

Supra quingenta etiam his utebantur notis:

Iↄ pro D	500	quingenta
cIↄ pro M	1000	mille
Iↄↄ	5000	quinque millia
ccIↄↄ	10000	decem millia
Iↄↄↄ	50000	quinquaginta millia
cccIↄↄↄ	100000	centum millia
Iↄↄↄↄ	500000	quingenta millia
ccccIↄↄↄↄ	1000000	decies centena millia.

Et hæc licet quantumvis multiplicare.

Omnes numeri, omniſque ſumma harum notarum acceſſione creſcunt & multiplicantur, detractione decreſcunt.

Prima nota I, ſi cui notæ præponatur, id eſt, à tergo ponatur, unum detrahit, ut IX, novem ſignificat.

Linea transversa notis superposita, eas notas tot millia continere innuit, quot alioqui minores numeros contineret, velut exempli gratia, $\overline{III}$ tria millia. $\overline{VII}$ septem millia, $\overline{X}$ decem millia, & eodem in reliquis modo.

Romanæ liquorum Mensuræ, majores in minores distributæ.

Culeus igitur, ut hinc capiamus initium, capit Amphoras XX. Vrnas XL. Congios CLX. Sextarios DCCCCLX. Heminas MDCCCCXX, quartarios $\overline{III}$.DCCCXL. Acetabula $\overline{VII}$.DCLXXX, cyathos $\overline{XI}$.DXX. Ligulas $\overline{XLVII}$.XXX.

Amphora capit urnas II, congios VIII, sextarios XLVIII, heminas XCVI, quartarios CXCII, acetabula CCCXXXIIII, cyathos DLXXVI, ligulas MMCCCIIII.

Vrna capit congios IIII, sextarios XXIV, heminas XLVIII, quartarios CXVI, acetabula CXCII, cyathos CCLXXXVIII, ligulas MCLII.

Congius capit sextarios VI, heminas XII, quartarios XXIIII, acetabula XLVIII, cyathos LXXII, ligulas CCLXXXVIII.

Sextarius capit heminas II, quartarios IIII, acetabula VIII, cyathos XII, ligulas XLVIII.

Hemina, quartarios duos, acetabula quatuor, cyathos sex, ligulas viginti quatuor.

Quartarius, acetabula duo, cyathos tres, ligulas XII.

Acetabulum, cyathum cum dimidio, ligulas sex.

Cya-

Cyathus ligulas five cochlearia quatuor.
LIBRA quoque, cum menfura eft, capit uncias XII.
Ligula, drachmas tres, & fcriptulum unum.
Cyathus fefcuntiam, drachmam & fcriptulum.
Acetabulum, uncias II cum dimidia.
Quartarius, V.
Hemina, uncias IX.
Sextarius, uncias XX.
Congius, libras X.
Vrna, libras XL.
Amphora, libras LXXX.
Culeus, libras MDC.

Romanæ aridorum menfuræ.

Modius capit duos femodios, acetabula CXXVIII, cyathos CXCII, ligulas DCCLXVIII, fextarios XVI, heminas XXXII.
Semodius, fextarios VIII, heminas XVI, acetabula LXIIII, cyathos XCVI, ligulas CCCLXXXIIII.
Sextarius, heminas duas, & reliquã, ut in liquidis.
Hemina, acetabula IIII.
Acetabulum, fefquicyathum.
Cyathus, ligulas IIII.
LIBRA quoque cum menfura eft, in aridis ufi funt veteres.
Modius continet libras XXVI, uncias VIII.
Semodius, libras XIII, uncias IIII.
Sextarius, uncias XX.
Hemina, uncias X.

Acetabulum, uncias duas cum dimidia.

Cyathus, ſeſcunciam, drachmam & ſcriptulum.

Ligula, drachmas III, & ſcriptulum unum.

Græcæ liquorum menſuræ, majores in minores diſtributæ.

Metretes, cadus, ceramius, idem. capit choas XII, ſextarios LXXII, cotylas CXLIIII, quartarios CCLXXXVIII, oxybapha DLXXVI, cyathos DCCCLXIIII, conchas MDCCXXVIII, myſtra MMMCCCLVI, chemas $\overline{\text{IIII}}$. CCCXX, cochlearia $\overline{\text{VIII}}$. DCXL.

Chus, ſive choeus, Romanis congius, capit ſextarios VI, cotylas XII, quartarios XXIV, oxybapha XLVIII, cyathos LXVIII, conchas CXLIIII, myſtra CCLXXXVIII, chemas CCCLX, cochlearia DCCXX.

Sextarius, capit cotylas II, quartarios IIII, oxybapha VIII, cyathos XII, conchas XXIIII, myſtra XLVIII, chemas LX, cochlearia CXX.

Cotyla, & hemina, & tryblion, capit quartarios II, oxybapha IIII, cyathos VI, conchas XIII, myſtra XXIIII, chemas XXX, cochlearia LX.

Quartarius, capit oxybapha duo, cyathos tres, conchas VI, myſtra XII, chemas XV, cochlearia XXX.

Oxybaphum, ſive acetabulum, capit ſeſquicyathum, conchas III, myſtra VI, chemas VII cum dimidia, cochlearia XV.

Cyathus, capit conchas duas, myſtra quatuor,

tuor, chemas quinque, cochlearia decem.
Concha, capit myſtra duo, chemas duas cum dimidia, cochlearia quinque.
Myſtrum, capit chemen unam, & ipſius partem quartam, cochlearia duo cum dimidio.
Cheme, capit cochlearia duo.
Cochlearium, minima menſura eſt.
Concha duplex fuit, major & minor: major, æqualis fuit oxybapho: minor, ſemicyathum capit.
Myſtrum quoque majus, decimaſexta pars cotyles eſt: pendet drachmas tres cum dimidia, & quartam drachmæ partem: minus vero, viceſima ſecunda cotyles pars, pendet drachmas duas, ſcriptula duo, ſiliquam unam, & grani undecimas quatuor.
Cheme item duplex: major, cotyles pars vigeſima, pendet drachmas tres: minor, ejuſdem cotyles pars trigeſima, pendet drachmas duas.
Ligulæ ſive cochlearia item varia fuere: alia majora, alia minora, ſed nullum eo quod nos ſupra notavimus, majus. minimum XXIIII, aut etiam trigeſima eſt cyathi pars, mediocre decima.

De iiſdem menſuris, cum per uncias & libras æſtimantur.

Metretes, capit libras CVIII. Chus, libras novem.
Sextarius, libram cum ſemiſſe.
Cotyle, uncias novem.
Quartarius, uncias quatuor cum dimidia.

Oxybaphum, uncias duas, drachmas duas.
Cyathus, sescunciam.
Concha, drachmas sex.
Mystrum, drachmas tres.
Cheme, drachmas duas, scriptulum unum, grana quatuor, & quintas grani quatuor.
Cochlearium, drachmam unam, scriptulum dimidium, grana duo, & duas ejusdem quintas.

Græcæ aridorum mensuræ, ut in aliis fecimus.

Medimnum, capit chœnices XLVIII, sextarios LXXII, cotylas CXLIV, oxybapha DLXXVI, cyathos DCCCLXIV, cochlearia VIII. DCXL.
Chœnix, capit sesquisextarium, cotylas tres, oxybapha duodecim, cyathos octodecim, cochlearia centum octuaginta.
Sextarius, capit cotylas duas, oxybapha octo, cyathos duodecim, cochlearia cxx.
Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyathos sex, cochlearia sexaginta.
Oxybaphon, capit sesquicyathum, cochlearia quindecim.
Cyathus, capit cochlearia decem.

Rusticæ mensuræ Græcorum, in liquidis tantum.

Merretes, continet amphoras duas, choas VIII, cotylas CXVI, oxybapha CCCLXXXIV, cyathos DLXXVI, mystra MMCCCIV.
Amaphoreus, capit choas IV, cotylas XLVIII, oxybapha CXCII, cyathos CCLXXXVIII, mystra MCLII.

Chus,

Chus, capit cotylas XII, oxybapha XLVIII, cyathos LXXII, myſtra CCLXXXVIII.
Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyathos VI, myſtra XXIV.
Oxybaphon, capit ſeſquicyathum, myſtra VI.
Cyathus, capit myſtra quatuor.

Eadem menſuræ per unciam & libram.

Metretes, continet libras CVIII.
Amphoreus, libras LIV.
Chus, libras XIII, cum dimidia.
Cotyle, lybram, & ſeſcuntiam.
Oxybaphon, uncias tres, & drachmas tres.
Cyathus, uncias duas, & drachmas duas.
Myſtrum, drachmas quatuor, cum dimidia.

Ruſtica menſuræ Græcorum in aridis rebus, eadem ratione.

Medimnum, capit modios Romanos VI, ſemimedimna duo, tertiarios tres, ſextarios VI ſemiſextarios XII, ſemiduodecimas viginti quatuor, chænicas quadraginta octo, cotylas centum quadraginta quatuor, oxybapha, DLXXVI, cyathos DCCCLXIV, myſtra III. CCCCLVI.
Semimedimnum, capit tertiarium cum dimidio, ſextarios tres, ſemiſextarios VI, ſemiduodecimas XII, chænicas viginti quatuor, cotylas LXXII, oxybapha CCLXXXIII, cyathos CCCCXXXII, myſtra MDCCXXVIII.
Tertiarius medimni, capit ſext. duos, ſemiſext. quatuor, ſemiduodecim. octo, chænicas XVI, cotylas quadraginta octo, oxybapha CXCII, cyathos CCLXXXVIII, myſtra MCLII.

Sextarius hic capit semisext. duos, semiduod. quatuor, chænicas octo, cotylas viginti quatuor, oxybapha x c v i, cyathos cxliv, mystra dlxxvi.

Semisextarius, capit semiduod. duas, chænicas quatuor, cotylas duodecim, oxybapha quadraginta octo, cyathos lxxii, mystra centum octoginta octo.

Semiduodecima medimni pars capit chænicas duas, cotylas x i, oxybapha viginti quatuor, cyathos xxxvi, mystra centum quadraginta quatuor.

Chœnix, capit cotylas tres, oxybapha xii, cyathos xviii, mystra lxii.

Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyathos vi, mystra viginti quatuor.

Oxybaphon, capit sesquicyathum, mystra vi.

Cyathus, capit mystra quatuor.

Ponderum varietas pro rerum generibus, quas metimur.

Sed in his omnibus mensuris habenda est ratio rerum, quas metiri volumus. Nam vinum oleo nona parte gravius est, & mel vino tertia fere parte. Aqua proxime ad vinum pondere accedit: & in his quæ puriora sunt impuris & fœculentis sunt leviora. In aridis etiam hordeum gravius est avena, far hordeo, triticum farre, quin etiam triticum tritico gravius reperitur, atque item in aliis. Id quod exemplo declaramus, primum de Romanis, deinde de Græcis.

Culeus igitur oleo plenus, pendet libras mcccxxxiii

MCCCXXXIII, & uncias quatuor. Culeus vino plenus, pendet libras MCCCCLXXXI, uncias V, drachmas VI, siliquas quatuor. Culeus mellis pendet libras MMCCXXII, uncias duas, drachmas V, scriptulum unum.

Ligula plena oleo, pendet drachmas duas, scriptula item duo, siliquas duas. Ligula vini, pendet drachmas tres, siliquam unam, grana duo, & duas nonas grani. Ligula mellis pendet drachmas quatuor, cum dimidia, siliquas duas, granum unum, & tertiam grani partem.

Atticæ mensuræ, quibus & medici sunt usi interdum.

Metretes, oleo plena, pendet libras CX, vini, libras C, mellis, CL.

Cyathus olei, pendet unciam unam, drachmas duas: vini, unciam unam, drachmas tres, siliquas duas: mellis uncias duas & scriptula duo. Ex his facile quivis pro portione potest & alias mensuras æstimare.

Georgicæ, id est Rusticæ, mensuræ.

Metretes, idem est hic cum Attico cum omnibus.

Amphoreus olei; pendet libras XLV, vini L, mellis LXXV.

Chus olei, pendet libras XI, & uncias tres: vini, libras XII, cum dimidia, mellis, XVIII, & uncias IX.

Cotyle olei, pendet uncias IX, & drachmas duas: vini libram unam, & drachmas quatuor: mellis sesquilibram, & drachmas VI.

Oxyba-

Oxybaphum olei, pendet uncias II, drachmas VI, cum dimidia: vini, uncias tres, & drachmam unam: mellis, uncias quatuor, & drachmas V, cum dimidia.
Cyathus olei, pendet unciam unam, drachmas VII, vini, uncias II, & ſcriptula II: mellis, uncias III, drachmam unam.

Et hæ menſuræ medicis maxime fuerunt in uſu.

Cotyle olei proportione ſuper tertia ad Atticam, pendet uncias X, vini, uncias undecim, ſcriptula II, obolum unum, ſiliquam unam; mellis, libram unam, uncias IV, drachmas V, ſcriptulum unum.
Oxybaphum olei, pendet uncias V, vini, uncias V, cum dimidia, ſcriptulum unum, ſiliquas duas: mellis uncias VIII, drachmas duas, ſcriptula duo.
Cyathus olei pendet unciam unam, drachmas V, ſcriptulum unum: vini, unciam unam, drachmas ſex, ſcriptula duo, ſiliquas duas, grana duo, & duas tertias grani: mellis, uncias duas, drachmas VI, obolum unum, ſiliquam unum.
Myſtrum olei pendet drachmas tres, ſcriptulum unum: vini drachmas III, ſcriptula II, grana II, & duas grani tertias: mellis, drachmas V, cum dimidia, ſiliquam unam.
Cochlearium olei pendet drachmam unam, ſcriptula II, vini, drachmam unam, ſcriptula II, obolum unum, granum unum,

unum, & grani tertiam partem: mellis, drachmas II, scriptula II, siliquam unam.

In arridis vix aliquid certi statui potest: nisi quod modius levissimi tritici pendet libras XX, gravissimi libras XXVII. Sal cum metallis comparatur.

De ponderibus Romanis.

Libra, quæ & pondo, & as dicitur, sive assis, inter minora pondera maximum est, inter majora minimum, continet uncias XII. Fuit autem libra Romana aliquanto major quam mina Attica, ut ex drachma intelligi potest.

Libra, & pondo, omnia majora pondera confecerunt Romani: nisi quod interdum à libra libralis, quod unius est libræ, dixerunt. Item bilibris, trilibris, quadrilibris, duarum, trium, & quatuor librarum.

A pondus, dupondius, à duobus ponderibus, quod unum pondus assipondium dicebatur, id ideo, quod As erat libræ pondus. Et centumpondium, centum librarum.

A pondo quoque, & duapondo, & trepondo, id est tria pondo; facta à veteribus sunt.

Pondo igitur si solum ponitur, libram notat: si alteri adjicitur ponderis vocabulo, pondus simpliciter significat; ut in his, pondo uncia, pondo semuncia: ut à libra & uncia & aliis, cum mensuræ sunt, distinguatur.

Libræ partes sunt: uncia, per se: sextans, duæ

duæ unciæ: quadrans, tres: triens, quatuor: quincunx, quinque: ſemis, ſex, quæ etiam ſelibra dicitur: ſeptunx, ſeptem, bes, octo: dodrans, novem: dextans, decem: deunx, undecim.

Libra in æquas partes ſic dividitur, in ſemiſſes II, trientes III, quadrantes IV, ſextantes VI, ſeſcuncias VIII, uncias XII.

In partes impares hoc modo: In deuncem, & unciam: in dextantem, & ſextantem: in dodrantem, & quadrantem: in beſſem & trientem: in ſeptuncem, & quincuncem.

Rurſus libra, in alia minora pondera, in has æquales dividitur partes: in ſemuncias XXIV, duellas XXXVI, ſicilicos XLVIII, ſextulas LXXII, denarios LXXXIV, victoriatos CLXVIII, ſcriptula CCLXXXVIII.

Selibra ſive ſemis, dividitur in quadrantes II, ſextantes III, ſeſcuntias IV, uncias VI, ſemuncias XII, duellas XVIII, ſicilicos XXIV, ſextulas XXXVI, denarios XLII, victoriatos LXXXIV, ſcriptula CXLIV.

Aliæ libræ partes, ex unciæ diviſione colliguntur.

Uncia ſecatur in ſemuncias II, duellas III, ſicilicos IV, ſextulas VI, denarios VII, victoriatos XIV, ſcriptula XXIV.

Semuncia in duellam cum dimidia, ſicilicos II, ſextulas III, denarios III cum dimidio, victoriatos VII, ſcriptula XII.

Duella, in Sicilicum unum, & ejus tertiam: in ſextulas II, denarios II, & ejus tertiam

tertiam: victoriatos quatuor, cum dimidio, & tertiam dimidii: scriptula VIII.

Sicilicus, in denarium cum dimidio, & ejus quartam, victoriatos III, cum dimidio, scriptula VI.

Sextula, in denarium, & sextam ejus, victoriatos II, ac ejus tertiam, scriptula IV.

Denarius, in victoriatos II, scriptula III, & três ejus sêptimas, in sextantes sex, ut Corn. Celsus dividit, ne obolos Græce dicat, nam in totidem obolos drachma distribuitur.

Victoriatus, in scriptulum unum cum dimidio, & tres decimas quartas scriptuli.

Scriptulum hoc tempore, scrupulum alii, alii denarium vocant. Scriptuli partes ex ponderibus Græcorum intelligentur.

De asse, pro pede.

Pes in spatiis & continuata quantitate, idem est quod As in ponderibus, usique sunt veteres Asse & partibus ejus, pro pede & ejus partibus. Pes igitur dividitur in uncias, sive pollices XII, sive digitos XVI, Spitame Græco vocabulo dicitur mensura digitorum XII.

Palmus digitorum IV. Reliqua vocabula ex assis divisione sunt petenda.

Eodem pacto jugerum metimur, & dividimus, cujus minima pars, scrupulum dicitur, id est, pedes X, & longitudine & latitudine quadratum, ut Varro tradit.

De ponderibus Græcorum, præsertim Atticorum.

Talentum primum duplex fuit, minus & majus, ſive parvum & magnum. Parvum continet minas LX, magnum LXXX. Itaque cum talenta Livius nominat, de magnis fere, & quidem Atticis, intelligendum eſt. Fuerunt & alia Talenti genera, ut Babylonium, quod drachmis VII valuit. Ægineum X. Syrium MD. Atticæ drachmæ æſtimatione. Fuit & Euboicum, cujus meminit Livius, quod pene idem cum Attico fuit. Sed parvum dividamus, ex quo facile magnum poterit æſtimari. Talentum igitur Atticum minus diſtribuitur in minas LX, drachmas $\overline{\text{VI}}$, obolos $\overline{\text{XXXVI}}$, ſemiobolos $\overline{\text{LXXII}}$, chalcos $\overline{\text{CCXVI}}$, lepta $\overline{\text{MDVII}}$.

Mina duplex quoque fuit, vetus, quæ continebat drachmas ſeptuaginta quinque, & nova Solonis, drachmas centum. ſed apud Livium nova ſemper intelligitur. Mina igitur continet drachmas centum, obolos DC, ſemiobolos MCC, chalcos, quos quidam æreola transferunt, $\overline{\text{III}}$DC, lepta, quæ minuta vocant, XXV CC.

Drachma dividitur in obolos VI, ſemiobolos XII, chalcos triginta ſex, lepta CCLII.

Obolus, in ſemiobolos II, chalcos VI, lepta XLII.

Semiobolos, in chalcos tres, lepta viginti unum.

Chalcus, in lepta VII, quæ vix dividi poſſunt.

Eorum-

Eorundem ponderum medica divisio, quæ & Græca, cum majora in minora distribuuntur.

Mina dividitur in uncias XVI, drachmas CXXVIII, scriptula CCCLXXXIV, obolos DCCLXVIII, semiobolos MDXXXVI, siliquas $\overline{\mathrm{II}}$CCCIV, grana sive momenta $\overline{\mathrm{I}}$XCCXVI.

Libra in uncias XXII, drachmas XCVI, scriptula CCLXXVIII, obolos DLXXVI, semiobolos MCLII, siliquas MDCCXXVIII, grana $\overline{\mathrm{VI}}$ DCCCCXII.

Vncia dividitur in drachmas octo, scriptula viginti quatuor, obolos quadraginta octo, semiobolos XCVI, siliquas CXLIV, grana DLXXVI.

Drachma, in scriptula tria, obolos sex, semiobolos duodecim, siliquas octodecim, grana septuaginta duo.

Scriptulum, in obolos duos, semiobolos quatuor, siliquas sex, grana viginti quatuor.

Obolus, in semiobolos duos, siliquas tres, grana duodecim.

Semiobolus, in siliquam, cum dimidia, grana sex.

Siliqua, in grana quatuor.

His etiam ponderibus veteres Medici sunt usi, præsertim veterinarii & Chirurgi.

Mina dividitur in libram & quadrantem, id est, uncias quindecim, drachmas centum & duodecim, & semis, scriptula trecenta triginta septem & semis, obolos sexcentos septuaginta quinque.

 Libra

Libra in uncias duodecim, drachmas nonaginta, scriptula ducenta, obolos quingentos quadraginta.

Vncia in drachmas septem, & semissem, scriptula viginti duo, & semissem, obolos quadraginta quinque. Reliqua, ut in superiore ratione.

De nummorum sive pecuniarum veterum æstimatione ad nostri temporis precia comparata.

Hoc loco illud tenendum est, nullum fere fuisse ponderis genus tam Græcis, quam Latinis, quo non vel nummus signatus, vel summa quædam rei nummariæ significetur, de qua re deinceps paucis agemus.

Et primum de Romanis, deinde de Græcis, atque hæc ad rationem hujus temporis accommodabimus.

As, sive libella, sunt denarioli Mediolanenses XII, quadrantes quatuor, totidem Gallici denarioli, & paulo plus.

Hic illud observandum est, cum apud antiquos millia æris legitur, asses pro ære intelligi debere, hoc est millia assium. Ab asse fit, decussis, id est decem: & centussis, id est, centum asses.

Sextans, cujus & Livius & Plinius meminere, Mediolanenses denariolos duos continet.

Quadrans, sive Teruntius, quem triuntium Plinius vocat, assis quarta est pars, sunt denarioli Mediolanenses tres.

Triens assis pars tertia, id est denarioli IV Mediolanenses, semis teruntii, sive quadrantes II.

Sestertius & nummus idem sunt, continet asses II, & semissem, hoc est, quadrantes x Mediolanenses, sive Germanicos cruciatos II, Gallica vero æstimatione Turonicos denariolos x, & denarioli semissem, hoc est (ut vocant) solidum regium.

Numus tamen, & numisma, est etiam communis cujusvis monetæ appellatio, sive argentea, sive aurea.

Denarius, assibus valuit Mediolanensibus x, hoc est quaternis Sestertiis : monetæ vero Germanicæ cruciatis VIII, & paulo pluris.

Libra denariis valuit LXXXIII, & paulo pluris, hoc est, aureis numis octo, & aurei fere semisse. Nam denarius Romæ quinta fere parte gravior fuit, quam drachma Athenis.

Libra Auri, solaris CXII fere: major enim fuit, quam mina Attica, ut ante diximus. Id quod sic intelligi velim, uncias Romanas graviores fuisse Atticis unciis. Quod si ad denarios etiam spectes, fuerunt & illi drachma Attica graviores.

Observandæ sunt autem formæ loquendi, in Livio & aliis.

Mille sestertium.	Hæc enim idem
Mille sestertium numum	sunt: id est, aurei
Mille numum	numi, sive coro-
Mille sestertii	nati XXV.

Sestertia vero genere neutro, in plurali numero, mille sestertios significant. Cum vero adverbium numeri quopiam his adjungitur, centena sunt intelligenda.

Decem

Decem igitur ſeſtertia ſunt decem millia ſeſtertium. Et decies ſeſtertium, idem eſt quod decies centena millia ſeſtertium, vel mille ſeſtertia (hoc tempore vulgo milionem vocant) quæ ſumma continet aureorum ſive coronatorum numum $\overline{XXV}$, Romani enim mille ſeſtertia, & ab eo reliquos numeros fere per adverbia eloquebantur : infra mille, nunquam.

Hoc autem loco illud teneri velim, nos aureum numum intelligere, qui denis denariis Romanis valeat: hoc eſt, libris Mediolanenſibus V, quæ fuit æqua ejus æſtimatio. Ad hanc ratione aut addendo aut detrahendo poſſunt omnia æſtimari.

In codice Iuſtiniani, & apud Iſidorum & Lampridium in Alexandri vita, mentio fit ſolidi. is fuit aureus ejus temporis numus. Alioqui apud veteres, ſolidi vocabulum non invenitur, niſi pro integro, ſive toto. unde & ſolidum ſolvere dixerunt.

Victoriatus fuit numus argenteus, victoria ſignatus: valuit aſſibus Mediolanenſibus V, Germanicæ vero monetæ batzionem Conſtantienſem unum.

Fuerunt præterea Romanis alia numorum genera, ut Bigati & Quadrigati, dicti à bigis & quadrigis, quibus erant ſignati. Item ſerrati à ſerra monetæ nota. Vnde nos quoque eleganter ſcutatos, & ſolatos, & coronatos, aureos noſtros numos appellare poſſumus, à ſcuto, ſole, & corona, atque etiam capitatos, quæ

quar-

quarta est scutati pars, à capite.

Fit quoque mentio umbinorum, præsertim à Cicerone pro Font. à scuti umbone, ut puto, quo signati fuerunt: de quorum omnium pretio nihil habeo quod dicam, nisi quod Bigatos & Quadrigatos denarios argenteos vidimus, quos ad denarii pretium accedere existimamus.

Atticæ pecuniæ, qua Latini authores sunt usi, æstimatio.

Talentum Atticum minus, valet fere numis aureis usitatis & simplicibus, sive coronatis D C, majus D C C C, nam his fere usi sunt Latini, præsertim Livius.

Talentum etiam pro summa non magna invenitur usurpatum, & quidem aureum, præsertim apud Hebræos, Siculos & Homerum, hoc est, pro aureo numo, duorum aut trium coronatorum.

Mina, aureis numis VIII fere, quatuor enim drachmis minor fuit quam libra Romana. Cum autem Latini authores minæ mentionem faciunt, Atticam intelligere debemus, eamq; argenteam, quæ drachmas valuit C, fuit & aurea mina, ut & Hebraicum Talentum, cujusmodi ea fuere quæ Sabea Regina, & Rex Hyramus Solomoni obtulerunt, quæ II. D C C aureis numis singula fuisse existimamus.

Drachma, minor denario Romano fuit valet enim obolis VI, assibus vero fere octo & semisse. Germ. cruciatis fere VII.

A drachma facta sunt aliquot vocabula nummorum, ut didrachmum, tridrachmum

mum,tetradrachmum: hoc eſt, duarum, trium, quatuor drachmarum. Tetradrachmo uſus eſt Livius libro quarto de bello Macedonico.

Siclus, qui & ſtater, & talentum dicebatur, drachmis IV valuit, authore Ioſepho: hoc eſt, tetradrachmo, eo uſi ſunt Hebræi, ut ſtatere Græci.

Stater etiam aureus fuit Athenis, didrachmus: cujuſmodi fuit etiam aureus nummus Romæ, duorum denariorum pondere. Vnde Philippei ſtateres, & Dariei & Alexandrei, qui ſinguli binos coronatos continebant, & paulo plus.

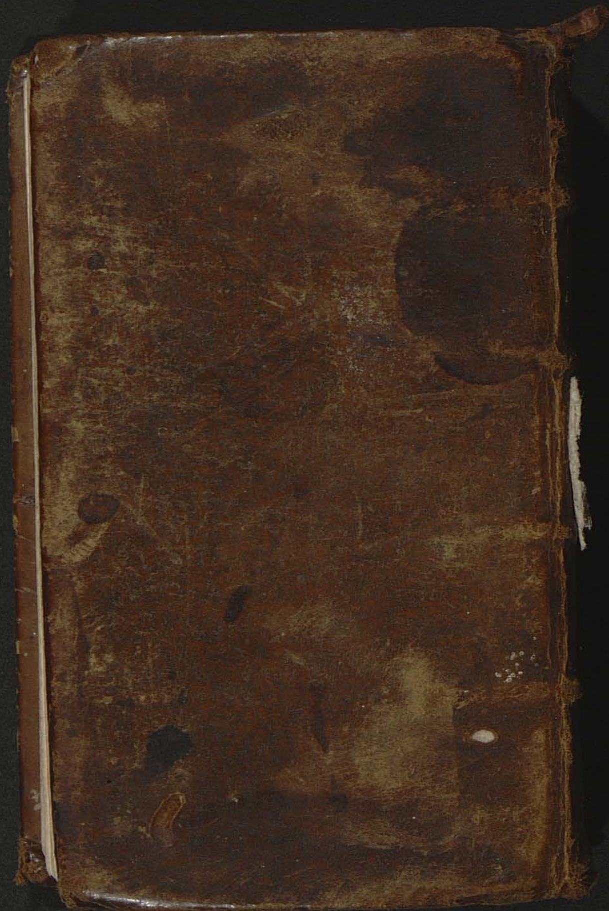
Obulus, denarios Mediolanenſes XVII, ſive teruncios v, & denariolos fere duos. Idem fere eſt obulus, quod Germanis cruciatus. Erravit igitur Donatus, qui in Terentio explicando obulum putavit eſſe ultimam, hoc eſt, minimam monetam.

Ciſtophorus, nummus etiam fuit argenteus, cujus crebra fit apud Livium mentio, minor fuit quam drachma, valuit aſſibus Mediolanenſibus fere ſex.

Hæc habuimus, quæ curſim hiſce de rebus traderemus, quæ æqui boni ut faciant lectores, oro.

FINIS.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0027426

HISTOIR
ROMAIN